Milton G. Lehrer

ARDEALUL PĂMÂNT ROMÂNESC

Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică

MILTON G. LEHRER

ARDEALUL
PĂMÂNT ROMÂNESC

(PROBLEMA ARDEALULUI VĂZUTĂ DE UN AMERICAN)

BUCUREŞTI — 1944

(COPERTA EDIŢIEI PRINCEPS)

MILTON G. LEHRER

ARDEALUL

PĂMÂNT ROMÂNESC

(Problema Ardealului văzută de un american)

Ediție îngrijită, prefață și note de conf. univ. dr. Ion Pătroiu

EDITURA ŞTIINŢIFICĂ ŞI ENCICLOPEDICĂ
BUCUREŞTI, 1989

„Poporul român este un popor născut în libertate, trăit în libertate și căruia această condiție de libertate îi este elementul primordial și absolut pentru viață“.

N. IORGA

„Ungurii duc o politică violentă și oarbă față de naționalitățile supuse Coroanei ungare și în special față de români“.

Lord ED. FITZMAURICE
fost Ministru al Marii Britanii

ISBN 973-29-0010-5

PREFAȚĂ

Istoria istoriografiei, disciplină relativ nouă, dar care face progrese rapide în ultimul deceniu, deoarece reprezintă complementul necesar al mai vechilor preocupări pentru *filosofia* istoriei, *metodologia* și *teoria* ei (cu sensul folosit de Xenopol în celebra sa *Théorie de l'histoire*) va trebui să ia act de un fenomen aproape unic, foarte bogat reprezentat însă, și necesitînd ca atare un capitol special, cu importante implicații teoretice, fenomen denumit de Nicolae Iorga printr-una din acele fericite formulări menite a face carieră universală (de felul lui „Byzance après Byzance"), *lupta științifică împotriva dreptului românesc.*[1]

Într-adevăr, dincolo de inerentele deosebiri și chiar tensiuni și antagonisme intervenite între diferitele istoriografii naționale — istoriografii mai mult sau mai puțin tributare unor prejudecăți, orgolii sau resentimente locale — se profilează pe fundalul unei istorii generale a istoriografiei europene acest fenomen singular, unic prin amploarea și masivitatea lui, prin îndîrjirea și nu în ultimul rînd prin deformările și orbirea aduse în cîmpul științei istorice, care a fost definit de marele nostru istoric în cuvintele citate mai sus. Nicăieri nu se pot studia cu mai mare precizie și pe baza unei bogății de exemple literalmente incomparabile, efectele negative, deformările, minciunile în trombă, care se nasc „logic" una din alta, dezinvoltura de neînchipuit față de orice realități și față de orice norme metodologice ale investigării adevărului în istorie, ca în „operele" prin care o anume

[1] N. Iorga, *Lupta științifică împotriva dreptului românesc.* Conferință la adunarea „Astrei" la Abrud, 1 septembrie 1938, București, 1938.

istoriografie internațională a încercat și încearcă să nege drepturile poporului român asupra teritoriului său național, să nege trecutul său, atestat de mărturii pe care orice minte normală le consideră mai mult decît suficiente spre a întemeia certitudini de nezdruncinat, ba chiar *identitatea* sa etnică și spirituală unitară, de care a fost totdeauna conștient, dar care i se contestă, parcelîndu-i-se ființa unitară din interese care nu au nimic de a face nici cu adevărul, nici cu realitățile cele mai constrîngătoare, și nici cu normele elementare ale cercetării științifice.

Un curaj incredibil al negării realului, o aroganță a minciunii ce se simte uneori beneficiind de imunitatea forței, o nepăsare suverană față de ce ar putea fi judecata oamenilor neimplicați în angrenajul de interese care dictează și mînă pana pretinsei istoriografii — în realitate o pseudoistoriografie — și nu în ultimul rînd o fervoare prozelitistă și propagandistică cu atît mai susținută și mai asurzitoare cu cît adevărul ce trebuie ocultat este mai implacabil și mai masiv, ca o stîncă pe care ceața o poate temporar ascunde, dar nu și scoate din configurația naturală — acestea sînt caracteristicile dintotdeauna ale ciudatului fenomen. Un fenomen care, dacă a luat, începînd din secolul al XVIII-lea, acest aspect al „luptei științifice împotriva dreptului românesc" — și asta s-a petrecut în condițiile luptei însăși a poporului român pentru afirmarea acestor drepturi — are în realitate antecedente.

El s-a manifestat, la început, prin simpla relatare deliberat eronată a unor evenimente din istoria noastră de către cronicarii străini, și prin încercarea de frustrare a românilor de gloria unor victorii cu importanță istorică, sau de negare, fără clipire, a adevărului în legătură cu ele. Un exemplu dintre cele mai caracteristice a fost pus în lumină de curînd: încercarea propagandei regatului ungar, sub regele Sigismund de Luxemburg, de a-și însuși pur și simplu victoria românească de la Rovine împotriva sultanului Baiazid I Trăznetul și a o prezenta la Paris drept o victorie ungară. În *Cronica de la Saint Denis* caracterizată drept „buletinul oficial al regatului Franței", cronică ce se scria pe măsură ce se petreceau evenimentele, găsim o amplă relatare, plină de amănunte spectaculoase, a vitejiilor regelui Sigismund în lupta lui corp la corp cu sultanul Baiazid, relatare adusă de solii din Ungaria la Veneția, și de acolo ajunsă pe malurile

Senei în luna iulie 1395. La aflarea acestor vești, regele Franței, Carol al VI-lea, a ordonat o procesiune și tragerea clopotelor de la Nôtre Dame în cinstea marii victorii ungare! Dar știm absolut sigur, din înseși spusele lui Baiazid, cîteva luni mai tîrziu, precum și din actele de cancelarie ale regelui Sigismund însuși, că regele și sultanul nu avuseseră ocazia să se vadă față către față (aceasta se va întîmpla abia la Nicopole, un an mai tîrziu, și se știe cum s-a terminat întîlnirea lor), ultimul fiind de aproape două luni înfrînt de Mircea cel Mare și trecut Dunărea „fără vad" atunci cînd mărețul rege sosește, în sfîrșit, în ajutorul domnului român![2]

Alt exemplu, de aceeași natură și în legătură cu același eveniment ni-l oferă cronicile otomane, unde cronicarii contemporani cu marea confruntare româno-otomană recunosc, fie și în forme menite a menaja susceptibilitatea stăpînilor lor, înfrîngerea oștilor lui Baiazid de către cele ale lui Mircea, în vreme ce numai o generație mai tîrziu, cînd martorii au dispărut, se proclamă sus și tare că sultanul a repurtat în contra românilor o mare și rapidă victorie!

Cu alte cuvinte, chiar de la pășirea lor pe scena istoriei universale, românii încep să fie însoțiți — și așa au rămas pînă astăzi — pe de o parte de un ecou relativ corect al faptelor lor în cronografia și istoriografia universală, pe de altă parte de acest fenomen, care este încercarea de a li se minimaliza, deforma, nega, iar uneori chiar fura istoria în beneficiul altora.

Odată cu istoriografia imperială habsburgică și apoi cu cea țaristă, ne vom afla în fața procesului mult mai virulent — și susținut cu toată armătura științei istorice moderne de către oameni adesea foarte bine pregătiți și remarcabil înzestrați intelectual — pe care N. Iorga l-a numit „lupta științifică împotriva dreptului românesc" Din acest moment, cînd împotriva națiunii române în plin proces de renaștere și afirmare, care punea sub semnul întrebării cuceririle nedrepte a trei imperii, se pornește un adevărat război, chipurile științific, dar condus de interese care nu aveau nici o contingență cu adevărul și cu normele științei istorice, ce

---

[2] Alexandru V. Diță, *Cel dintîi ecou internațional al victoriei românești de la Rovine din 17 mai 1395*, în *Românii în istoria universală*, vol. III, Iași, 1988, p. 453—468. Idem, *17 mai 1395, o dată importantă în istoria universală — victoria românească de la Rovine*, în volumul *Marele Mircea Voievod*. Coordonator Ion Pătroiu, București, 1987.

va urmări deliberat şi sistematic *mistificarea opiniei publice internaţionale.* În acest scop vor fi năimiţi, sau atraşi prin interese ori resentimente comune, învăţaţi sau condeieri din cuprinsul altor istoriografii, neimplicate, cel puţin în aparenţă, în planurile şi interesele puterilor contrare renaşterii şi unificării poporului român.

Dar tot din acest moment — care coincide cu intrarea Europei în „secolul naţiunilor" — se naşte şi reacţia firească a oamenilor cu adevărat dispuşi să discearnă adevărul în legătură cu aspiraţiile şi revendicările şi cu temeiurile istorice, etnice şi juridice ale acestor revendicări şi aspiraţii prezentate în faţa lumii de poporul de la Dunărea de Jos. Apare astfel o istoriografie internaţională care ia în cercetare „chestiunea română" din altă perspectivă decît a intereselor marilor puteri ale vremii ce se împiedicau de români în realizarea planurilor sau înţelegerilor dintre ele, ori vedeau în ridicarea poporului român la o viaţă politică independentă şi călăuzită de idealul unităţii naţionale, o primejdie de moarte pentru combinaţiile lor reciproce.

În felul acesta, secolul al XIX-lea, in preajma unirii din 1859, cunoaşte o strălucită pleiadă de istorici şi publicişti europeni călăuziţi de generoase idealuri democratice şi însufleţiţi de marele spirit al secolului, favorabili nu uneia, ci *tuturor* naţiunilor oprimate, care-şi căutau identitatea sub aluviunile imperiilor cotropitoare. Un Jules Michelet, un Edgar Quinet, un Paul Bataillard, un Elias Regnault, ultimul oferind lui Karl Marx baza pentru genialele şi profeticele sale *Însemnări despre români*, au înconjurat astfel cu simpatie lupta dreaptă a poporului român pentru făurirea unui stat naţional menit a-i îngădui să-şi ia locul printre naţiunile libere ale continentului. Un loc la care-i dădea dreptul atît eroicul său trecut istoric, pus în slujba libertăţii europene, cît şi vitalitatea lui politică şi spirituală ce se dovedise capabilă să învingă toate restriştile.

Cînd, puţină vreme după înfăptuirea statului român modern sub Alexandru Ioan Cuza, s-a văzut limpede că simpla realizare a acestui stat punea sub semnul întrebării stăpînirea Austro-Ungariei şi Rusiei ţariste asupra unor întinse teritorii răpite cu mijloace oneroase poporului român, şi locuite de acest popor, „lupta ştiinţifică împotriva dreptului românesc" a trecut într-o nouă etapă, de o virulenţă fără precedent, etapă inaugurată în 1871 de apariţia la Leipzig a vestitelor *Romänische Studien*, în care Robert

Roesler stabilea, pentru mai bine de un secol, strategia şi făurea aproape în întregime arsenalul — puţin sporit de atunci — acestui straniu şi unic război al unor istorici europeni cu adevărurile istoriei românilor.

Roesler nu-şi ascundea aprehensiunile politice şi scria deschis, chiar din prefaţă, despre *„valahii cărora poziţia geografică le conferă o însemnătate politică disproporţionat de mare faţă de numărul populaţiei şi de gradul lor de civilizaţie"* şi despre *„noul imperiu dacic ce se pune la cale"* — expresie cu care denumea statul naţional unitar al tuturor românilor, realizat, într-adevăr, implacabil, în mai puţin de o jumătate de secol de la apariţia cărţii sale.[3]

Robert Roesler,[4] care a fost nedepăşit în felul său pînă acum (deşi în perioada care s-a scurs de la apariţia cărţii sale, urmaşi cu mai multă ştiinţă şi cu nesfîrşit mai multă ură decît el s-au avîntat pe făgaşul pe care l-a trasat) a devenit, curînd, însuşi simbolul acestei lupte antiromâneşti, care este numai aparent o luptă ştiinţifică.

În realitate, aşa cum Roesler încerca să se opună — deşi pe faţă o nega — tocmai înfăptuirii acelui „imperiu dacic" a cărui existenţă însemna negarea automată a altor trei imperii (acestea adevărate), toţi cei care, pe urmele sale, neagă românilor dreptul la teritoriul lor naţional şi la statul unitar avînd la bază acest teritoriu, urmăresc, în realitate, mai presus de orice obiective ştiinţifice, *slăbirea, dacă nu împiedicarea acestui popor şi acestui stat de a juca un rol important în destinele Europei. Ştiut fiind — cartea istoriei le stă deschisă în faţă — că ori de cîte ori românii au avut putinţa de a juca acest rol, el a fost unul pus în slujba libertăţii tuturor popoarelor continentului, în slujba ideii unei Europe solidare întru libertatea şi demnitatea tuturor, o Europă scoasă de sub ipoteca imperiilor de orice fel şi întemeiată pe valorile proprii geniului european*: de la învingătorul de la Rovine, Mircea cel Mare, şi de la autenticul „homo europaeus" care a fost — printre cei dintîi — Ştefan cel Mare, la martirul de pe Cîmpia Turzii, întîiul domn al tuturor românilor, şi la Brâncoveanu, cel ce a ridicat şi consolidat pentru un secol stavila românească pe ambele drumuri către vechiul Bizanţ, dru-

---

[3] R. Roesler, *Dacien und Romänen. Romanische Studien. Untersuchungen zur älteren Geschichte Romäniens*, Leipzig, 1871.

[4] A se vedea în acest sens şi aprecierile lui Hasdeu din *Etymologicum Magnum Romaniae*, vol. IV, Bucureşti, 1898, p. XXIV—XXV.

muri pornite din cele două capitale care arborau vulturul bicefal. Şi de la revoluţionarii paşoptişti, care au făurit România modernă sub semnul „Europei naţiunilor", la înfăptuitorii deplini ai idealului milenar, la 1 Decembrie 1918, sub lozinca „autodeterminării popoarelor" pusă în practică pentru întîia oară la 24 ianuarie 1859.

Această epopee, a făuririi statului român unitar, şi-a avut şi ea simpatizanţii şi colaboratorii în istoriografia şi în genere în ştiinţa internaţională — inclusiv cei ce au combătut, prompt şi vehement, pe istoricul habsburgic — dintre care numele cel mai adesea citat este al istoricului şi ziaristului englez R. W. Seton-Watson. Dar el este departe de a epuiza galeria celor ce au înţeles, la începutul secolului nostru, un adevăr pentru care, abia spre sfîrşitul lui, politologul francez Michel-P. Hamelet a „găsit cuvîntul ce exprimă adevărul" atunci cînd a rostit apăsat: *„nu poate exista o Europă liberă fără o Românie independentă"*.[5]

Într-adevăr, construcţia statului român unitar între 24 Ianuarie 1859 şi 1 Decembrie 1918 a fost indisolubil legată, şi a contribuit în diferite grade, la renaşterea tuturor statelor naţionale cotropite, timp de secole, de trei anacronice imperii. Ea a făcut parte integrantă din însuşi procesul construcţiei unei Europe mai echitabile cu toţi fii ei, cum părea a fi aceea de la sfîrşitul primului război mondial. În această Europă, românii, împlinindu-şi idealurile naţionale la capătul unei istorii extrem de zbuciumate, reuşiseră să creeze la acest «carrefour des empires morts» (L. Romier), un stat care, teritorial, depăşea suprafaţa actuală a Marii Britanii cu Irlanda de Nord (295 049 km^2 faţă de 244 130 km^2 Marea Britanie) situîndu-se teritorial pe locul *nouă* în Europa, după U.R.S.S., Franţa, Spania, Suedia, Germania, Norvegia, Polonia şi Italia, iar din punct de vedere al populaţiei, pe locul al 8-lea. Un stat care, ieşit din lupta seculară a „Europei naţiunilor" împotriva „Europei imperiilor" îşi avea garanţia de existenţă tocmai în această Europă.

Tocmai de aceea, în momentul în care această Europă, a naţiunilor libere, configurată în sfîrşit pe ruinele celor trei imperii care o apăsaseră şi dominaseră multe secole, a fost din nou pusă sub semnul întrebării de către nazism, în

---

[5] Michel-P. Hamelet, *Nicolae Ceauşescu, Présentation, choix de textes Aperçu historique, documents photographiques*, Editions Seghers, Paris, 1971, colecţia « Destins politiques »,

momentul cînd Hitler a voit să croiască un alt destin Europei, în care ea să fie pentru o mie de ani sclava Herrenvolk-ului german, și soarta României a fost din nou pusă în joc. Vocația ei bimilenară — și drama ei, definită cîndva de cronicarul Grigore Ureche — fiind tocmai de a sta în calea tuturor poftelor imperiale și imperialiste, de la Darius și pînă în prezent, de a încurca mereu imperiile în planurile lor de a-și aservi Europa, indiferent dinspre ce punct cardinal se pleca și spre ce punct cardinal se tindea, a fost normal ca noua ordine pe care „Cel de-al treilea Reich" voia să o instituie, și în care scop și-a asociat pe toți cei ce nu erau de acord cu harta Europei postbelice, să vizeze, implicit și explicit, lichidarea acestui stat românesc. Stat *devenit bastionul cel mai puternic al ideii libertății și independenței națiunilor renăscute politic la sfîrșitul primului război mondial, sau în jumătatea de secol ce-l precedase.*

Proiectele dezmembrării, ale dezintegrării României de la 1 Decembrie 1918, sînt, fără îndoială, mai vechi decît ascensiunea lui Hitler la putere, și ele vin din direcții opuse. Dar se vor întîlni prin aranjamentele intervenite la 23 august 1939, și vor deveni realitate în anul 1940, cînd, odată cu prăbușirea Franței, în mai, și cu semnarea armistițiului franco-german la 22 iunie, Europa pășește într-o nouă etapă a existenței sale: aceea a „diktatelor" neo-imperiale. Sub loviturile lor, rămasă absolut singură, România se vede amputată de o mare parte din teritoriul național. De fapt, statul român, ca și Franța și restul Europei continentale, este pus astfel în imposibilitate de a se opune noii „ordini imperiale" proîectate cu un an în urmă, și ale cărei urmări tragice se abat asupră-i începînd din iunie și pînă în fatidicul august al Diktatului de la Viena.

Este o naivitate, din păcate foarte răspîndită, a vedea în Diktatul de la Viena din 30 August 1940 o satisfacție dată de Hitler și Mussolini revizionismului ungar. În realitate, era doar încununarea convenitei dezintegrări a statului român, stat care stătea în calea instaurării „noii ordini" în spațiul Europei centrale și sud-estice.

În acest plan de lichidare a României — puterea politică din regiune cea mai încăpățînată în a rezista pe meterezele unei democrații burgheze cu nenumărate lipsuri și limite, dar care crease totuși ani în șir numeroase dificultăți instau-

rării mai rapide a „noii ordini" visate de Hitler— revizionismul ungar nu a fost decît un instrument, iar după aceea mijlocul de a exercita binecunoscutul șantaj al lui Hitler, care, profitînd de tragedia suferită de români în Răsărit, i-a tîrît în sinistra lui aventură antisovietică, promițîndu-le întregul teritoriu al Transilvaniei, pe care-l promitea în același fel și lui Horthy. **Revizionismul ungar și ațîțarea celor două popoare unul împotriva altuia nu erau decît mijlocul de a masca faptul că Diktatul de la Viena și toate diktatele anului 1940 nu urmăreau decît un singur scop: lichidarea bastionului românesc, după ce fusese lichidat cel francez și se credea că va fi lichidat cel englez.**

În această Europă a „diktatelor", a dezmembrărilor, a împărțirilor și reîmpărțirilor, care au adus peste poporul român urgia unui război impus din afară de circumstanțele tragice în care s-a aflat, prins ca o corabie între ghețari, el a găsit totuși resursele necesare spre a realiza una dintre cele mai extraordinare performanțe umanitare care, într-un timp atît de întunecat, a dat o licărire de speranță în capacitatea omului de a se opune bestialității dezlănțuite. Este vorba de *refuzul de a participa la crima exterminării programatice a unui întreg popor — poporul evreu.* Este vorba de epopeea umanitară care a făcut ca steagul românesc să nu fluture peste lagărele morții — cea mai cumplită emblemă a întunericului nazist ce acoperea Europa.

Istoria acestei performanțe de abilitate politică și diplomatică, dar și de omenie intrinsecă, definitorie pentru poporul român, nu a fost încă scrisă și este numai parțial cunoscută, iar nu o dată ocultată de grave dezinformări, unele deliberat calomnioase. Cei care au trăit însă acei ani tragici printre români și alături de tragedia poporului român nu s-au înșelat nici asupra realităților și nici asupra sensului celor ce se abătuseră asupra tuturor. Și mai ales au putut să-și dea seama la fața locului, din proprie experiență, cum într-o lume indiferentă la cea mai cinică și fățișă crimă din istoria umanității — crimă ce nu s-ar fi putut petrece fără această indiferență care a luat uneori formele unei directe complicități — poporul român și ceea ce mai rămăsese din România s-au angajat într-o acțiune care nu a fost fapta izolată a unor particulari, sau gestul eroic al unei colectivități restrînse

la un sat de pe malul mării[6], ci însuşi actul de conştiinţă al unei naţiuni şi al unei ţări care, căzute victime ele însele aceleiaşi barbarii universale dezlănţuite, au înţeles să refuze a o spori prin propria pasivitate, laşitate ori complicitate.

Epopeea umanitară care a fost sabotarea de către România şi poporul român a „soluţiei finale" hitleriste a avut în acei ani un martor în sufletul căruia s-a născut hotărîrea de a deveni, la rîndu-i, vocea prin care acest popor martirizat, dar care refuzase să martirizeze alt popor, să-şi poată rosti, la ceasul risipirii coşmarului nazist — ceas pe care-l vedea apropiindu-se implacabil — adevărul şi dreptatea cauzei sale.

Acest martor şi acest mare prieten al suferinţei şi dreptăţii poporului român a fost ziaristul american Milton G. Lehrer, semnatarul cărţii ce se publică din nou, la aproape jumătate de veac de la prima ei apariţie în limba română, în toamna anului hotărîtor 1944.

Se ştiu deocamdată puţine lucruri despre Milton G. Lehrer, această luminoasă figură ce ar merita o cercetare specială, deoarece se înscrie la loc de frunte în galeria cu atîtea nume ilustre a prietenilor de peste hotare ai poporului nostru. Prieteni care au ştiut să discearnă temeiurile şi sensul dezvoltării şi împlinirii aspiraţiilor lui istorice, sprijinindu-le cu aportul lor, adesea extrem de preţios şi oportun.

Ziaristul american Milton G. Lehrer s-a născut în 1906, în Brooklyn — New York. Părinţii săi erau evrei români, care au revenit în România, ceea ce i-a permis tînărului Milton să-şi facă o parte din studii la noi în ţară, deprinzînd în mod desăvîrşit limba română, pe care o foloseşte cu o forţă şi cu o sevă demne de pana celor mai înzestraţi autori români, după cum dovedeşte cartea sa, scrisă direct în limba română.

Îşi continuă studiile la Paris, unde obţine titlul de doctor în drept internaţional. În acelaşi timp intră în ziaristică, devenind corespondent de presă al săptămînalului parizian «Tribune des Nations», la care va colabora din nou după

---

[6] Ca în cazul sătenilor din Gilleleje, despre care s-a făcut atîta caz la simpozionul de la Paris din 1 ianuarie 1988, unde nimeni nu s-a simţit îndemnat să amintească fapta asemănătoare, îndeplinită însă la scară naţională şi statală, faţă de multe sute de mii de evrei, de către poporul român. Vezi *Europe sans rivage. De l'identité culturelle européenne. Symposium international, Paris, Janvier 1988*, Albin Michel, 1988, p. 84—88.

al doilea război mondial. Va colabora și la ziarul israelian „Al Hamismar" și la diferite publicații europene.

Evenimentele anului 1940 îl surprind în România, unde fusese trimis de revista pariziană pentru un reportaj despre situația minorităților. Nu se mai întoarce în Franța ocupată de naziști și are prilejul să cunoască direct reacțiile societății românești la odiosul Diktat de la Viena și să stea de vorbă cu refugiații veniți din teritoriile cedate Ungariei horthyste. Cunoaște îndeaproape pe oamenii de știință români care îl ajută să-și adune materialul pentru lucrarea pe care o proiectează, și care urma să apară atît în versiunea română cît și într-o versiune franceză intitulată *Le problème transylvain vu par un américain*, cu subtitlul *La Transylvanie — terre roumaine*. Lucrarea, terminată în martie 1944, nu poate apărea sub regimul antonescian care nu permisese nici o formă de polemică directă cu implicații neplăcute pentru puterile axei. Se va tipări însă imediat după 23 August, cînd sfîrșitul războiului devenise previzibil și apărea la orizont necesitatea ca drepturile românești asupra Transilvaniei să fie formulate cu claritate și argumentate temeinic în fața unei opinii publice internaționale bombardate decenii în șir cu propaganda revizionismului horthyst. Din păcate, versiunea franceză, care conținea în plus un amplu preambul istoric despre chestiunea continuității, nu a mai apărut și nu se știe ce s-a întîmplat cu manuscrisul pregătit de autorul ei.

Imediat după război, Milton G. Lehrer, care-și reluase colaborarea la «Tribune des Nations», devine președintele asociației corespondenților de presă străini din România — semn al prestigiului de care se bucura între colegii de breaslă.

Ardealul pământ românesc este cea mai importantă lucrare a lui Milton G. Lehrer, redactată în două versiuni — română și franceză, dar văzînd lumina tiparului, după cum am mai amintit, numai în limba română, din motive pe care nu le cunoaștem dar se pot bănui. Versiunea română conține față de cea franceză, cum ne avertizează autorul, numai partea a doua și a treia, renunțîndu-se la dezbaterea problemei continuității, ceea ce dă cărții de la început o puternică tentă de actualitate, intrînd fără ocol în dezbaterea uneia dintre cele mai fierbinți probleme de politică internațională, problemă care servise în aceeași măsură ca aceea a „culoarului Danzig" și a „sudeților" pentru a împinge Europa în prăpastia celui de-al doilea război mondial:

pretenţiile Ungariei horthyste la o parte din teritoriul Transilvaniei.

Deşi nu era istoric prin formaţie şi nici nu-şi propusese să scrie o carte de istorie, ci o carte *politică* destinată a contribui la reaşezarea şi consolidarea păcii în Europa prin evitarea repetării unor confuzii şi decizii de felul celor făcute posibile şi de sistematica mistificare a opiniei publice internaţionale de către propaganda revizionismului ungar, pe cît de abilă pe atît de lipsită de scrupule, Milton G. Lehrer se dovedeşte stăpîn pe o informaţie istorică excepţională. El este la curent nu numai cu lucrările româneşti, ci şi cu tot ceea ce „altera pars" invocase pentru a-şi sprijini pretenţiile, precum şi cu tot sistemul de propagandă al ultimelor decenii. Nu încape îndoială că şi-a acumulat această excepţional de bogată informaţie cu sprijinul prietenilor săi, istorici şi politicieni democraţi, dar este tot atît de evident că în „punerea în pagină" a materiei şi-au dat mîna juristul specialist în drept internaţional cu gazetarul de experienţă europeană care era Milton G. Lehrer, ceea ce conferă cărţii sale originalitatea absolută, nervul incomparabil şi o strategie unică, ce o singularizează faţă de tot ceea ce ştiinţa românească reuşise să dea pînă atunci în această direcţie.

După o jumătate de secol de la elaborarea ei, cartea lui Milton G. Lehrer se citeşte, de aceea, cu un interes pe care ceasul de azi al Europei în loc să-l estompeze, să-l transforme în pură istorie, îi conferă dimpotrivă o nouă actualitate. Poate o actualitate pe care autorul însuşi n-ar fi dorit-o!

În ce constă această remarcabilă reuşită?

Înainte de toate — aşa cum am spus — în solida informaţie istorică. Deşi Milton G. Lehrer a fost prin formaţie jurist, nu istoric, el studiază „dosarul" chestiunii pe care îşi propune să o limpezească avînd la dispoziţie o vastă informaţie de specialitate, perfect asimilată. Nu sîntem nici un moment în faţa scrierii unui diletant, cu atît mai puţin a unui pledant informat în grabă, ci avem de a face cu lucrarea îndelung elaborată şi bine cumpănită a unui om de cultură multilaterală, dublat de un observator atent, obiectiv, al scenei istoriei vii, acea istorie contemporană despre care N. Iorga spunea mereu că deschide istoricului uneori mai multe porţi de înţelegere a trecutului decît documentele lăsate de acest trecut. În versiunea tipărită în 1944 nu

au fost folosite decît rareori trimiterile, şi acelea nu în notele subliniare care conferă aerul erudit al lucrărilor, dar pentru oricine este familiarizat cu bibliografia problemei în cauză era sensibilă perfecta stăpînire şi mînuirea avizată a tuturor informaţiilor, la zi. Ediţia noastră prin aparatul critic întocmit după sursele ce au stat la îndemîna autorului, conferă textului deplina lui pondere ştiinţifică.

Perfect informat, deci, asupra subiectului, la curent atît cu bibliografia românească cît şi cu cea internaţională, cunoscînd ambele perspective direct de la surse şi judecînd în consecinţă, Milton G. Lehrer nu dă nici un moment impresia unui apologet, ci a unui om care nu face decît să comenteze evidenţa însăşi, şi aici el se deosebeşte de cei ce, în epocă, nu se puteau sustrage unor legitime tensiuni provocate de circumstanţele istorice. Deşi nu-şi ascunde poziţia de partizan al cauzei româneşti, Milton G. Lehrer reuşeşte totuşi să rămînă mai presus de resentimente şi chiar de sentimentele celor direct implicaţi. Indignările, exclamaţiile — rare — sînt de ordin impersonal, ţin de absurditatea sau tragismul intrinsec al realităţilor ori afirmaţiilor pe care le înfăţişează şi autorul este mereu devansat de cititor, care înaintea sa reacţionează la fel. Milton G. Lehrer rămîne mereu juristul şi ziaristul american adus de împrejurări în faţa unui litigiu cu urmări grave pentru echilibrul şi existenţa în normalitate a unei întinse regiuni din Europa, şi pînă la urmă ale Europei întregi. Cartea sa nu este asimilabilă vreuneia dintre părţile implicate, ci exclusiv intereselor generale ale umanităţii sfîşiate de tragedia războiului, printre ai cărei responsabili se numără şi acoliţii „comparşilor" ce au decis sfîşierea pămîntului românesc. Tocmai spectacolul dezlănţuirii tuturor forţelor de negare a dreptului şi adevărului cu privire la viaţa naţiunilor europene l-a fortificat, se pare, în această poziţie singulară, căreia cartea lui îi datorează şi azi o indiscutabilă valoare exemplară.

A treia calitate esenţială a cărţii lui Milton G. Lehrer este fără îndoială cunoaşterea problemelor în acelaşi timp din perspectivă istorică şi politică-imediată, autorul nefiind un savant de cabinet ci un om al acestui secol în care în bună parte „istoria se scrie pe mesele redacţiilor". Tocmai fiindcă era un ziarist şi un observator politic cu bogată experienţă el a ştiut să lege necontenit planul istoric de prezent şi să le facă a se întrepătrunde de o manieră care nu a reuşit nimănui în acelaşi grad, ceea ce iarăşi conferă

cărţii sale un loc cu totul aparte. În acelaşi timp, nimic în cartea sa nu vădeşte improvizaţia sau stînjeneala străinului şi nici o judecată, nici o apreciere nu şovăie, nu tatonează. Sîntem de fapt în faţa unei conştiinţe umane ce acţionează în conformitate cu ea însăşi.

Cartea lui Milton G. Lehrer nu este o carte de istorie, deşi istoria este prezentă la fiecare pas şi mereu chemată a depune mărturie în instanţă, deşi nimeni nu a înfăţişat un tablou mai complet şi mai cutremurător al suferinţei româneşti multiseculare sub nedreptatea legiferată a oligarhiei ungare. Dar în esenţă cartea de faţă ridică şi discută o chestiune de strictă actualitate şi anume tocmai ceea ce N. Iorga a numit „lupta — adesea nici măcar ştiinţifică! — împotriva dreptului românesc".

Milton G. Lehrer este perfect informat asupra tuturor metodelor şi tuturor afirmaţiilor puse la bătaie de propaganda revizionismului ungar interbelic şi din timpul războiului al doilea mondial. El îşi face o datorie din a le arăta lipsa de consistenţă şi contradicţia flagrantă cu realitatea mărturisită de istorie, punînd necontenit faţă în faţă cele două planuri — cel propagandistic şi cel al realităţilor. În măiestria cu care operează această confruntare a rămas încă nedepăşit. El a rupt ca nimeni altul masca pe care revizionismul horthyst şi-a pus-o pentru a juca toate rolurile, pe toate scenele unde credea că poate induce în eroare o opinie publică total neinformată şi cu atît mai uşor de dezinformat. Între timp, această mască a fost culeasă din lada de gunoi a istoriei, recondiţionată şi pusă din nou să servească aceleaşi ţeluri. Ca urmare, şi cartea lui Milton G. Lehrer redevine necesară, am zice chiar salutară pentru a face lumină în conştiinţele ce caută sincer adevărul.

Cititorul va admira, fără îndoială, în expunerea autorului american tocmai stilul concis, „juridic", fără înflorituri, subordonat direct comunicării unei informaţii de o sugestivitate egalată numai de capacitatea de selectare — dintr-o masă impresionantă — a citatului caracteristic, a exemplului ce face lumină asupra unei întregi categorii de fapte similare. Nimic din ceea ce nu este probant prin sine. Nimic ambiguu. O enumerare de date, de fapte, de texte indiscutabile. Este un stil eminamente modern. Dar originalitatea şi eficacitatea cărţii lui Milton G. Lehrer stă însă, mai presus de toate, în economia ei interioară, în ierarhizarea problemelor luate în dezbatere şi în succesiunea capito-

lelor. Acolo unde istoriografia românească era tentată să discute mai ales în planul istoric, să argumenteze, să *apere*, ziaristul american nu face decît să expună şi să explice, cu metodă, elementele unui litigiu şi dreptatea intrinsecă a unei cauze. El nu pledează într-un proces. El explică în ce constă monstruozitatea Diktatului de la Viena şi neruşinarea cinică, minciuna sfruntată, falsul deliberat, ca „metode" esenţiale ale propagandei revizioniste ungare. Curajul minciunii — fenomen din păcate nu specific veacului nostru, dar care a atins în secolul nostru, al celor mai perfecţionate mijloace de informare, culmile fără precedent ce-i conferă specificitate, este un fenomen pus în lumină cu o consecvenţă implacabilă de-a lungul celor 432 de pagini ale cărţii. Sînt puţine cărţi în care fenomenul să fi fost disecat şi ilustrat cu o mai acută valoare pedagogică!

Ar fi desigur de prisos să rezumăm în această prefaţă o carte ce stă deschisă în faţa cititorului şi care se citeşte ca un roman deoarece autorul scrie cu verva unui ziarist şi capacitatea de evocare a unui romancier. Fără îndoială, de la data cînd apărea *Ardealul pămînt românesc* şi pînă în prezent istoriografia românească şi cea internaţională au făcut mulţi paşi înainte în cunoaşterea acelor realităţi şi probleme uneori numai schiţate în expunerea ziaristului american, pentru a nu bloca ritmul succesiunii secvenţelor. Dar acest progres nu anulează, ci doar aprofundează şi consolidează o expunere ce rămîne în fundamentele ei profund adevărată. Cartea lui Milton G. Lehrer serveşte chiar de prefaţă, de indicator, de stimulator pentru o abordare aprofundată devenită astăzi posibilă, după apariţia monumentalelor volume publicate de academicianul David Prodan despre *Supplex Libelluls Valachorum*, *Răscoala lui Horea* şi *Iobăgia în Transilvania*, de academicianul Ştefan Pascu despre *Voevodatul Transilvaniei*, de Silviu Dragomir despre *Avram Iancu*. Sporul documentar a fost, în acest răstimp, literalmente uriaş, dacă avem în vedere mai ales momentul 1848 (*1848 la români. O istorie în date şi mărturii*, două volume, de Cornelia Bodea) şi cel al Marii Uniri (volumele *1918 la români* coordonate de un colectiv alcătuit din Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Ionel Gal, Mircea Muşat), iar apariţia unor sinteze de amploarea *Istoriei militare a poporului român* (coordonator principal general locotenent dr. Ilie Ceauşescu) şi a celei consacrate statalităţii româneşti de la Statul geto-dac pînă la România contemporană (trei volume

de Mircea Mușat și Ion Ardeleanu) oferă o altă perspectivă globală și un alt model de înțelegere a devenirii noastre istorice decît aceea ce stătea la dispoziție acum o jumătate de secol. O contribuție deosebit de valoroasă la analiza procesului emancipării și luptei românimii transilvane a adus istoricul american Keith Hitchins într-o serie întreagă de lucrări[7], unele publicate și în limba română, iar modul în care se discută, astăzi, problemele abordate de Milton G. Lehrer odinioară poate fi cel mai bine perceput în cartea cu un titlu foarte apropiat — și nu întîmplător — *Transilvania străvechi pământ românesc,* recent apărută într-o nouă ediție, și pe care o datorăm istoricului general locotenent dr. Ilie Ceaușescu.

Toate aceste progrese permit abordarea cărții lui Milton G. Lehrer dintr-o nouă perspectivă, care nu-i este însă dezavantajoasă. Dimpotrivă. O nouă lectură, pentru cei mai mulți o primă lectură (deoarece ea a devenit de mult o raritate și generații întregi nu-i mai cunosc nici titlul) va dovedi cîte sugestii sînt încă vii, cît de incitantă continuă să rămînă întîlnirea cu acest spirit ascuțit și efervescent, cu acest om care trăiește în paginile cărții sale cu aceeași intensitate ca atunci cînd s-a învestit pe sine, total, într-una din cele mai nobile aventuri — aceea a luptei pentru rațiune, dreptate și pace.

Fără îndoială nevoia unor completări, unor retușuri, unor nuanțări se face simțită pe parcursul lecturii, în special atunci cînd ne apropiem de sfîrșitul ei, ultimele zeci de pagini fiind poate acelea care „datează" cel mai mult. Pentru unele realități, perspectiva noastră de astăzi este alta. Sîntem, desigur, mai rezervați și în aprecierea unor personalități politice și în judecarea realităților României interbelice, departe de a se înfățișa numai în alb imaculat. Cititorul de astăzi posedă suficient discernămînt spre a face singur cuvenitele nuanțări, ajutat și de notele care însoțesc ediția de față.

O problemă esențială, după părerea noastră, sugerată de cartea lui Milton G. Lehrer, aproape impusă imperativ, dar neformulată ca atare, este fără îndoială aceea a *caracterului statului ungar medieval,* acel stat care dispare spre mijlocul

---

[7] Keith Hitchins, *The Idea of Nation. The Romanians of Transylvani 1691—1849*, Bucharest, 1985; idem, *Conștiință națicnală și acțiune politică la românii din Transilvania. 1700—1868*, Intrcducere și îngrijirea ediției de Pompiliu Teodor, traducere de Sever Trifu și Codruța Trifu, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1987.

secolului al XVI-lea de pe harta Europei, dar a cărui obsesie a determinat conştiinţa naţională modernă a păturilor conducătoare ale naţiunii ungare şi este în mare măsură responsabilă de evoluţia catastrofală a istoriei sale moderne, marcată de colapsul din 1919 şi de noua dramă creată de nefericita colaborare cu nazismul german la destabilizarea şi prăbuşirea Europei ieşite din tratatele care au pus capăt primului război mondial. Din păcate, istoriografia română s-a limitat exclusiv la analiza condiţiei voievodatului Transilvaniei în cadrul formaţiunii statale create de unguri în centrul Europei, fără a lua în cercetare întregul fenomen şi dacă există o voluminoasă *Geschichte der Rumänen* publicată de doi autori unguri în 1942 la Budapesta, nu există o *Istorie a Ungariei* — cît de redusă — scrisă de istoricii români pentru uzul omului de cultură român dornic să ia cunoştinţă de o istorie atît de întrepătrunsă cu a noastră.

O asemenea istorie va trebui însă neapărat să fie alcătuită într-o zi, desigur, nu în spiritul în care a fost elaborată *Istoria românilor* din 1942 a lui Ladislas Gáldi şi Ladislas Makkai, ci în spiritul recomandat de tovarăşul Nicolae Ceauşescu, secretarul general al Partidului Comunist Român, spirit călăuzit de idealul unei Europe a bunei vecinătăţi şi a solidarităţii constructive. Pînă atunci, vom încerca să avansăm aici o problemă ce ni se pare esenţială pentru înţelegerea întregului proces istoric înfăţişat de Milton G. Lehrer. Şi vom porni de la o conferinţă a lui Nicolae Iorga, ţinută în ziua de 7 decembrie 1914 la Atheneul Român sub un titlu desigur pasional, date fiind împrejurările momentului [8], dar în care marele nostru istoric face o paralelă revelatoare între statul creat de unguri şi statul otoman, ambele creaţii ale unor popoare de sorginte turanică, turcică. Milton G. Lehrer se opreşte, fără a insista, asupra „turanismului" clamat de revizionismul ungar, dar lăsînd la o parte acele exagerări de circumstanţă, este semnificativ faptul că marele bizantinolog ungur Gyula Moravcsik adună, tocmai acum, ştirile bizantine despre popoarele turcice, între care şi cel ungar în două volume intitulate *Byzantinoturcica* I. *Die byzantinischen quellen der Geschichte der Türkvölker*, Budapest, 1942 şi II. *Sprachreste der Türkvölker in den byzantinischen*

---

[8] N. Iorga, *Popoare turanice parasitare. Conferinţă ţinută la Atheneul Român în ziua de 7 decembrie 1914*, Vălenii de Munte, 1915.

Quellen.[9] Înrudirea arborată în timpul războiului al doilea mondial între unguri și popoarele turanice nu era de altfel o premieră absolută: în timpul primului război mondial, la Istanbul, după cum relata N. Iorga în conferința citată, se afirma că „dacă alianța cu împăratul Germaniei și al Austriei reprezintă anumite oportunități politice, alianța cu maghiarii înseamnă o frăție seculară, care se reînnoiește în timpul de față" [9 bis].

Eliminînd din titlul conferinței și din ideea însăși avansată de marele istoric elementul pasional, circumstanțial, să reținem ca esențial paralelismul stabilit între cele două formațiuni statale ale unor popoare turanice pe teritoriul Europei, una în centrul ei, cealaltă pornind din Asia Mică și ajungînd pînă sub porțile Vienei, după ce zdrobise și înglobase între hotarele sale pe prima, la Mohács (1526) și apoi deplin în 1540.

Ce este de fapt statul ungar medieval din centrul Europei, simbolizat de vestita „Coroană a Sfîntului Ștefan", regele care prin creștinare asigură ungurilor alt viitor decît al hunilor și avarilor? Este tocmai o reușită incontestabilă acolo unde atît Attila cît și imperiul avar eșuaseră tocmai din cauza condiției de „corp străin" pe care imperiile hun și avar au păstrat-o pînă la dispariția lor sub loviturile unei Europe cu alte rînduieli. Dimpotrivă, adoptînd creștinismul și primind de la șeful suprem al Occidentului, papa, coroana regală, statul creat de triburile asiatice descălecate în fosta Panonie romană avea să devină curînd un veritabil *imperiu* multinațional, căruia însă i-a lipsit titlul corespunzător stării de fapt, deoarece nu putea exista — în concepția politică medievală — decît un singur *imperium* și acela, în momentul apariției ungurilor în Europa, fusese asumat de germani. Confruntarea noilor veniți cu „Sfîntul imperiu roman de națiune germană" s-a terminat în 955 prin dezastrul de la rîul Lech, unde Otto cel Mare a pus capăt definitiv expedițiilor de pradă spre Apus și i-a obligat pe unguri să-și caute altă direcție de expansiune. Ea va fi găsită spre Transilvania și spre Mediterana, unde va reuși să atingă coasta dalmată.

---

[9] *Bizantinoturcica* I. *Izvoarele bizantine ale istoriei popoarelor turcice;* II. *Resturi de limbă ale popoarelor turcice în izvoarele bizantine.* Aceste două volume apăreau, sub acest titlu, în același moment istoric în care se clama „turanismul".

[9 bis] N. Iorga, *op. cit.*, p. 12.

Ca şi turcii otomani cîteva secole mai tîrziu, poporul puţin numeros, descins din stepele asiatice se va dovedi deosebit de înzestrat pentru crearea unui tip de dominaţie asupra altor popoare, care era legat de existenţa unei aristocraţii războinice în necontenită căutare de noi cuceriri. Otomanii îşi justificau temperamentul şi scopurile terestre prin doctrina islamică a „războiului sfînt" împotriva ghiaurilor. Ungurii, intrînd în comunitatea popoarelor creştine ale Europei, şi-au justificat aceeaşi tendinţă către expansiune şi cucerire a pămînturilor şi popoarelor străine (pe care apoi să le exploateze reducîndu-le la condiţia de robi ai acelei pături aristocratice cu care se confunda „naţiunea") mai întîi prin celebrul principiu al regelui Ştefan cel Sfînt *„uniusque linguae, uniusque moris regnum imbecile et fragile est"* (Ţara de o singură limbă şi de un singur caracter este slabă şi şubredă), iar apoi prin misiunea încredinţată de papă, a „cruciadei" între schismatici, adică popoarele creştine de rit ortodox. În secolul al XIX-lea, ambele justificări vor fi înlocuite cu teoria superiorităţii rasei ungare asupra tuturor raselor reduse la condiţia de iobagi ai superioarei rase ungare! De fiecare dată, în toate trei variantele, era vorba de aceeaşi politică, de aceeaşi concepţie despre stat, la antipodul concepţiei moderne a teritoriului naţional, ocupat de un singur popor, de o singură „limbă" şi un singur caracter naţional.

În conformitate cu aceste principii, ungurii vor crea, în urma politicii de necontenite cuceriri, care-i duce din Carpaţi pînă la Mediterana, un sistem de dominaţie a clasei conducătoare ungare asupra unei întinse părţi din Europa centrală şi sud-estică — factor de veşnică instabilitate politică, de frămîntări şi nesfîrşite suferinţe pentru popoarele de aici — pe care cu greu l-am putea numi un stat propriu-zis, în accepţia modernă şi europeană a termenului, şi care seamănă, dimpotrivă, cu sistemul creat mai tîrziu de otomani, cu „Turcocraţia" [10] ce se substituie, datorită unor împrejurări politice abil exploatate, statelor creştine din sud-estul Europei, exceptînd ţările române.

Această *Turcocraţie* va intra în coliziune, la sfîrşitul secolului al XIV-lea, cu *Ungrocraţia* ce ajunsese la maxima

[10] Conceptul „Turcocraţie" este folosit curent pentru a desemna tipul de imperiu creat de otomani, în care o castă militară a reuşit să cucerească sau să ţină sub dominaţia ei o bună parte din continentul european, exploatîndu-o în diverse feluri.

expansiune sub Ludovic cel Mare, şi după o rivalitate de aproape un secol pentru stăpînirea acestei părţi de Europă, *Turcocraţia* va învinge şi va ridica la Buda steagul verde al profetului pentru 150 de ani. Un stat ungar de sine stătător nu va mai exista decît după aproape o jumătate de mileniu, şi tribulaţiile naţiunii ungare, în tot acest lung răstimp, sînt marcate profund de structura originară a statului medieval, eminamente opus concepţiei statului modern, al unei singure naţiuni.

Consecinţele — generatoare ale tuturor dramelor istoriei ungare moderne — vor apărea virulent în momentul cînd în Europa întreagă triumfă duhul cel nou, al emancipării naţiunilor, al dorinţei fiecărei naţiuni de a-şi realiza personalitatea în graniţele unui stat propriu. În conştiinţa politică ungară se produce atunci o asociere explozivă între vechiul concept al statului „de multe limbi şi neamuri" propriu evului mediu şi dorinţa naţiunii maghiare de a-şi realiza propria emancipare, contestînd însă acelaşi drept celorlalte naţiuni supuse cîndva Ungrocraţiei. Milton G. Lehrer crede că această dramatică contradicţie este proprie dezvoltării politice ungare, dar în realitate este proprie mai multor naţiuni aduse de istorie în situaţia de a domina, într-un fel sau altul, şi a exploata alte naţiuni. La începutul secolului al XIX-lea a fost cazul grecilor, care concepuseră un fel de imperiu fanariot eliberat de otomani, dar în care românii şi bulgarii trebuiau să rămînă obiectul extorcaţiunii aceleiaşi pături fanariote — ea însăşi o excrescenţă a stăpînirii otomane — ce se suprapusese la sud de Dunăre de cîteva veacuri, şi la nord, timp de peste un secol. Revoluţia lui Tudor Vladimirescu va destrăma rapid această himeră şi Grecia modernă se va întemeia vrînd nevrînd pe temeliile normale şi solide ale naţionalităţii greceşti. În a doua jumătate a secolului trecut, fanariotismul va fi lichidat şi din viaţa bulgară.

Va veni rîndul clasei conducătoare turceşti să-şi dea acelaşi examen, pierdut la 1877 cînd noua constituţie a Imperiului, cu nimic mai puţin absurdă decît concepţiile politice ale magnaţilor unguri, va provoca lichidarea ultimelor legături, de altfel pur formale, ale Serbiei şi României cu Imperiul Otoman, şi va duce la războiul care va prilejui crearea Bulgariei moderne. Vor trebui să mai treacă însă decenii pînă ce se va petrece acel fapt benefic pe care Nicolae Iorga îl preconiza în 1914, cînd punea în gardă pe ultimii reprezen-

tanți ai imperialismului otoman, dornici să reînvie timpul lui Soliman Magnificul prin alianța cu Germania și Austro-Ungaria: „Iar cîți veți rămînea dintre dv. otomani adevărați, să faceți o politică ca pentru cîți ați rămas, iar nu pentru cîți vă închipuiți că sînteți, adică o politică națională, muncitoare și foarte modestă. Să vă ferească dumnezeu de a crede că umbra lui Soliman cel Măreț se pretează la contrafaceri".[11] Dar tot el considera că această înțelepciune e greu de realizat la cei deprinși atîta vreme a trăi pe spinarea altora. Pentru asta „trebuie ca un om genial să răsară la unii sau la alții ca să spuie vorba aceia: fiți ceva mai puțin, ca să fiți tocmai de aceea, cu mult mai mult".[12] Din fericire pentru națiunea turcă, după dezastrul Imperiului și destrămarea lui la sfîrșitul primului război mondial, acest om a apărut în persoana lui Mustafa Kemal. Din nefericire nu numai pentru Ungaria dar și pentru Europa, el nu a apărut în țara Sfîntului Ștefan, nici cu Lajos Kossuth și cu atît mai puțin cu amiralul Horthy. Dar pînă aici paralelismul între cele două națiuni se impune din nou cu putere. Și totodată înțelegerea evoluției politice ungare în acel cadru de „istorie comparată a națiunilor și statelor" creat în istoriografie de geniul lui Nicolae Iorga.

Cazul clasei conducătoare ungare, rătăcită de himera reînvierii „Regatului Sfîntului Ștefan", nu este deci atît de singular și paradoxal cum apare la Milton G. Lehrer.

Specificitatea condiției ungare apare abia atunci cînd intervine alianța dintre clasa magnaților purtători și încă beneficiari ai tuturor urmărilor Ungrocrației medievale, și Imperiul Habsburgic. Amorsată încă din clipa cînd pătura nobiliară maghiară din Transilvania s-a aliat cu generalul Basta spre a zădărnici făurirea statului național român sub Mihai Vodă Viteazul, perfectată într-o primă etapă atunci cînd Mihail Apafi, ultimul principe al Transilvaniei, vinde principatul aceluiași Imperiu, în vreme ce geniul lui Brâncoveanu evită transformarea Munteniei în provincie austriacă, această alianță va cunoaște o evoluție sinuoasă, terminată cu triumful instaurării „dualismului" în 1867. Triumf care-și ignora adevărata lui semnificație: săparea iremediabilă a prăpastiei în care aveau să se prăbușească, îmbrățișate, peste numai o jumătate de secol, și monarhia

---

[11] N. Iorga, *op. cit.* p. 7.
[12] *Ibid.*, p. 31.

habsburgică şi himera reînvierii „Coroanei Sfîntului Ştefan" în plin secol al naţiunilor şi al triumfului principiului autodeterminării popoarelor.

„Specificitatea condiţiei ungare" devine însă puţin după aceea absurdul producător de catastrofe al revizionismului ungar, absurd creat şi întreţinut tocmai de ignorarea realităţii esenţiale: Ungaria medievală, Ungaria „Coroanei Sfîntului Ştefan" nu fusese un stat naţional, un stat de concepţie modernă, care se întinde pînă acolo unde se întinde o naţiune. Nu fusese nici o federaţie de tip helvetic, ci fusese, exact ca şi Imperiul Otoman, o creaţie sui-generis la baza căreia stătuse energia cuceritoare a unei clase conducătoare ce era mîndră de această modalitate de a-şi face istoria, atunci cînd se adresa, prin nobilimea ungară din Transilvania, împăratului Iosif al II-lea, justificînd tratamentul sălbatic aplicat iobagilor români răsculaţi sub conducerea lui Horea, Cloşca şi Crişan: *„Părinţii noştri, venind din Sciţia, au cucerit cu arme victorioase şi cu sîngele lor această scumpă patrie şi după ce au supus şi au făcut iobagi pe părinţii românilor care s-au revoltat azi asupra noastră, dînşii au domnit liniştit peste ei ţinîndu-i totdeauna într-o aspră disciplină, însă lăsîndu-le neatins modul lor de viaţă"*. Este exact ceea ce oricare dintre arhitecţii *Turcocraţiei* ar fi putut subscrie, referindu-se la situaţia creştinilor din Imperiul Otoman, începînd din vremea lui Mohamed al II-lea şi pînă la cei ce reprimau sălbatic în 1876 răscoala bulgarilor! Acelaşi fusese principiul de realizare şi organizare al ambelor „craţii" turanice pe pămîntul Europei! Unii veniseră din „Sciţia" şi alţii din Anatolia.

Cînd, la sfîrşitul primului război mondial, Imperiul Otoman a dispărut, naţiunea turcă regăsindu-şi echilibrul şi formele unui stat modern datorită geniului lui Atatürk, şi cînd aceeaşi soartă a avut-o Imperiul Habsburgic, naţiunea austriacă făurindu-şi în Europa un stat naţional unanim respectat pînă în ziua cînd Adolf Hitler i-a contestat dreptul la existenţă în numele „Celui de al III-lea Reich", nimeni nu s-a gîndit să considere aceste două reaşezări ale naţiunilor respective pe temeliile şi principiile statelor Europei moderne ca pe nişte tragedii, ca nişte nedreptăţi strigătoare la cer, suferite de austrieci cînd au încetat a mai stăpîni peste cehi, slovaci, sîrbi, croaţi, români şi alte neamuri, sau suferite de turci în clipa cînd au fost lipsiţi de putinţa de a se mai întinde dincolo de hotarele locuite de poporul turcesc. Nu

am asistat la difuzarea de hărţi, tipărite la Istanbul, în care hotarele Turciei să se întindă pînă la Viena şi Trapezunt, nici la alte hărţi, tipărite la Viena, prin care hotarele Austriei să înglobeze iarăşi teritoriile a opt-zece popoare neaustriece.

Singura ţară, singurul stat ce nu şi-a găsit nici locul şi nici liniştea în Europa postbelică, şi care a oferit acest spectacol, al luptei îndîrjite împotriva adevărului, a fost Ungaria horthystă (nu vom spune poporul ungar ci aceeaşi clasă care, de secole, se identificase exclusivist şi dispreţuitor cu „naţiunea" ungară). Ce a însemnat revizionismul horthyst, care i-au fost metodele, Milton G. Lehrer a arătat magistral, în această carte unică şi mereu necesară. Am simţit însă nevoia de a adăuga acest preambul, pentru a se înţelege mai bine „fenomenul originar" din care au decurs, apoi, toate fenomenele derivate, înfăţişate şi comentate de Milton G. Lehrer.

ION PĂTROIU

Craiova, 1 Decembrie 1988

CUVÎNT ÎNAINTE

Peste puțin timp va apărea în Elveția, în limba franceză, lucrarea mea intitulată Le problème transylvain vu par un américain, *avînd ca subtitlu* La Transylvanie — terre roumaine.

Cartea de față este traducerea în limba română a ultimelor două părți din acea lucrare.

Prima parte, în care mă ocup de Transilvania înainte de năvălirea ungurilor și în care expun, pe baza celor mai noi cercetări și descoperiri, teoria continuității daco-romane pe teritoriul Transilvaniei, apare astfel numai în ediția franceză.

Țin să precizez că lucrarea a fost terminată înainte de evenimentele de la 23 August 1944. Climatul politic al vremii în care ea a fost scrisă nu m-a împiedicat însă să dezvălui opiniei publice din Occident aspectul real al așa-numitului arbitraj de la Viena, act arbitrar, inechitabil și apolitic, impus cu violență de cei doi comparși, Ducele și Führerul, care au crezut că Europa culturii milenare a căzut atît de jos, încît destinele ei pot fi scrise de doi aventurieri, erijați în conducători.

Dictatele impuse de dictatori au avut dintotdeauna soarta făuritorilor lor. Nimic nu se poate clădi într-adevăr pe violență, după cum nimic nu se poate clădi pe nisip: nici dictaturi și nici dictate.

AUTORUL

PARTEA I

TRANSILVANIA DUPĂ NĂVĂLIREA UNGURILOR

MOTTO: « Un état de choses, soit-il millénaire ne mérite pas de durer s'il est contraire à la justice ».

Alexandre Millerand

Cu ocazia expediției sale în Egipt, Napoleon aduse cu sine o seamă de savanți iluștri: oameni de știință și filozofi, pentru a cerceta la fața locului relicvele unui trecut multimilenarii, mărturi ale unei civilizații care înflorise odinioară pe malurile Nilului. Pe puntea vaporului pe care călătoreau, savanții francezi discutau, cu înflăcărarea caracteristică tuturor latinilor, cele mai controversate chestiuni științifice și filozofice, discuții la care de multe ori participa și viitorul împărat al francezilor, cu acel bun simț care forma trăsătura esențială a geniului său.

Într-o noapte înstelată, pe cînd vaporul aluneca lin pe valurile liniștite ale Mediteranei, discuția filozofilor se încinse asupra problemelor care frămîntă din toate timpurile mintea omenească: spiritualismul, materialismul și existența lui Dumnezeu.

În toiul discuției sosi și Napoleon. Un ateu își expunea grandilocvent teza inexistenței dumnezeirii, făcînd apologia materialismului absolut. Un altul îi urmă, adăugînd la argumentele predecesorului considerațiuni mai subtile și mai complicate încă.

Napoleon ascultă cu atenție savantele disertații și apoi, arătînd cu mîna spre cerul înstelat, se adresează docților reprezentanți ai Științei și Filozofiei cu următoarea frază, superbă în simplitatea ei: *„Domnilor, puteți discuta cît veți voi, dar pe toate acestea cine le-a făcut?"*

Mi-am reamintit de această întîmplare din viața lui Napoleon — citată de Emerson — cînd m-am reîntors din călătoria de studii pe care am întreprins-o în Transilvania,

în vara anului 1940, puțin înaintea „Diktatului de la Viena". Citisem diferitele teorii pe care adversarii romanității Transilvaniei le lansaseră după apariția, în 1871, a faimoasei lucrări a lui Robert Roesler, *Romänische Studien*, primul atac lansat împotriva principiului continuității elementului românesc din Transilvania și din celelalte teritorii care au constituit odinioară Dacia.[1]

Istorici, pseudo-istorici, filologi, publiciști și jurnaliști, unii de bună credință și alții de o patentă rea credință, unii în mod obiectiv și alții pătimași, au ținut să-și spună cuvîntul în această delicată chestiune, depășind de cele mai multe ori cadrul strict limitat al discuțiilor pur științifice pentru a intra în acel atît de extensibil al considerațiilor politice.

---

[1] Continuitatea românilor în vatra lor strămoșească — Dacia — nu a fost contestată pînă la sfîrșitul secolului al XVIII-lea. Dezvoltarea conștiinței naționale a românilor după Unirea țărilor române, la 1600, sub Mihai Vodă Viteazul, afirmarea tot mai puternică a dorinței lor de a se uni într-un singur stat au alarmat cercurile reacționare din Imperiul Habsburgic care, temîndu-se că vor pierde Transilvania, au început să conteste drepturile istorice ale românilor asupra vetrei lor străbune și au născocit teoria părăsirii Daciei de către daco-romani în secolul al III-lea e.n., a formării poporului român undeva la sudul Dunării și a imigrării sale la nordul Dunării, în secolele IX—XIII, în orice caz, după ce triburile maghiare ocupaseră Transilvania, pe care ar fi găsit-o pustie. Inventatorii acestei teorii au fost: căpitanul în armata habsburgică — Franz Joseph Sulzer în lucrarea sa *Geschichte des transalpinischen Daciens...*, vol. I—III, Viena, 1781—1782 și funcționarul de la cancelaria aulică din Viena — Johann Christian Engel, născut la Lieser, prin lucrările sale: *Fortsetzung der allgemeinen Welthistoire durch eine Gessellschaft von Gelehrten in Deutschland und England ausgeferigel*, 5 vol., Halle; John Iacob Gebaur, 1797—1804, *Geschichte des Ungarischen Reiches*, Viena, 1813; *Geschichte des Ungarischen Reichs und seiner Neberländer*, Halle, 1804.

Vezi și Joseph Karl Eder, doctor în filozofie la Universitatea din Budapesta (1778), prin lucrările: *Supplex Libellus Valachorum Transylvaniae iura tribus receptis Nationibus communia postliminie sibi adseri postulatium*, cum notis historico-criticis J.C.E., Cluj, 1791; *Observationes criticae et pragmaticae ad Historiam Transylvaniae sub regibus Arpadianae et mixtae propaginis*, Sibiu, 1803; *Erdélyország ismertetésének zsengéje*, Cluj—Sibiu, 1796; *Christiani Schesaei saxonis Transilvani Ruinae Pannonicae*, Sibiu, 1797. Peste o jumătate de secol, geograful Robert Roesler a reluat această teorie și a încercat să-i dea o formă științifică, răstălmăcind o serie de date istorice și lingvistice în lucrările sale: *Das varrömische Dacien*, Viena, 1864; *Die Anfänge des Walachische Fürstenthums*, Viena, 1867; *Dacien und Romänen. Romänische Studien. Untersuchungen zur älteren Geschichte Romäniens*, Leipzig, 1871.

Deosebit de semnificativ este faptul că marile lexicoane ale vremii, inclusiv cele germane, nu au înregistrat teoria lui Roesler și nici măcar pe autorul ei.

Am cercetat, trecînd în revistă, toate tezele susţinute, de la cele mai savante pînă la cele mai puerile, am studiat toate argumentele invocate, am urmărit pledoariile cele mai înflăcărate, încît la un moment dat, printre atîtea sofisme şi subtilităţi de dialectică şi printre evoluţiile echilibristice ale tururilor de forţă şoviniste, am avut impresia, cu fiecare

---

Continuitatea poporului român în vatra sa străbună dacică a fost susţinută de-a lungul timpului şi de către: Poggio Bracciolini, *Disceptationes convivales*, 1451; Enea Silvio Piccolomini (papa Pius al II-lea), *Historia rerum ubique gestarum locorumque descriptio*, 1489; Antonius Bonfinius, *Rerum Ungaricarum decades quatuor cum dimidia*, Basileae, 1568, decad. III, lib. IX, p. 448 şi 538; I, lib. 1 şi II lib. 7; J. Vadianus, *Epitome trium terrae partium, Asiae, Africae et Europae compendiarium locorum descriptione, continentes*, Tiguri, 1534, p. 38; Johannes Lebel, *De oppido Thalmus*, 1542, ed. Ioannes Seivert, Cibinii, 1779, p. 11—12; Antonio Maria Graziani (1537—1611), *De Ioanne Heraclide Despota*, în É. Legrand, *Deux vies de Jaques Basilicos*, Paris, 1889, p. 169—171; Johann Tröster, *Das Alt-und Neu-Teutsche Dacia. Das ist Neue Beschreibung des Landes Siebenbürgen*, Nürnberg, 1666, p. 323; M. Felmer, *Kurzgefasste Historische Nachricht von der Wallachischen Völkerschaft überhaupt und derjenigen insonderheit der heut zu Tage in dem Kayserlichen Königlichen Erb — Fürstenthum Siebenbürgen anzutreffen ist*, în „Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde", VII, 1867, p. 419; E. Gibbon, *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire*, I, 1788, p. 226; I. C. Schuller, *Zur Frage über den Ursprung der Romänien und ihrer Sprache*, Sibiu, 1855, p. 7; Paul Joseph Schafarik, *Slavische Alterthümer*, Leipzig, 1844, p. 205; Josef Kemény, *Über der Entstehungszeit der ungarischen Komitate*, în „Magazin für Geschichte", I, 1844, p. 231—232; A. de Gerando, *La Transylvanie et ses habitants*, Paris, 1845, p. 309; J. A. Vaillant, *La Roumanie*, I, 1844, p. 41—42; Amedée Thierry, *Histoire d'Attila*, Paris, 1856, p. 32; E. A. Bielz, *Handbuch der Landeskunde Siebenbürgens*, Sibiu, 1857, p. 139—143; Julius Jung, *Die Anfänge der Romänen. Kritisch — ethnographische Studien*, în „Zeitschrift für Oesterreichischen Gymnasium", 27, 1876, p. 92; Josef Ladislau Pič, *Über die Abstammung der Rumänen*, Leipzig, 1880; A. Dopsch, *Wirtschafliche und soziale Grundlagen der europäischen Kulturentwicklung*, Berlin, 1923; C. Tagliavini, *Studi Romeni*, 3, p. 115; K. Jaber, *Die Rumänische Sprach — Atlas und Struktur des daco-rumänischen Sprachgebites*, în „Vox Romanica", V, 1940, p. 73; Ernst Gamillscheg, *Uber die Herkunft der Rumänen*, Berlin, 1940; Gustav Kisch, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache, ein Beitrag zur Kulturgeschichte des Karpathenländer*, Leipzig, 1926; F. Altheim, *Die Soldatenkaiser*, Frankfurt am Main, 1939, p. 201—202; Giono Lupi, *Intorno all'origine dei Romeni*, în „Annuario de R. Liceo Ginnasio A. Manzoni", 1931—1932; Jaroslav Müller, *Naši rumunsti sousede*, Praha, 1932; R. W. Seton-Watson, *A History of the Roumanians from Roman times to the completion of Unity*, Cambridge, 1934, p. 5—6 şi 9—10; M. Besnier, *Histoire des Hongrois et de l'État magyar*, Paris, 1934; Marcel Emerit, *Les derniers travaux des historiens roumains*, în « Revue des études anciennes », 1939, p. 57—64; Hans Koch, *Die neue Propyläen — Weltgeschichte*, Berlin, 1940, p. 505; Mario Ruffini, *Il problema della romanità nella Dacia Traiana. Studio storico-filologico*, Roma, 1941, etc., etc.

carte nou citită, că mă cufund mai mult în desişurile unei păduri de liane.

Atît de variate erau argumentele pe care le invocau susţinătorii tezei antiromâneşti, atît de contradictorii erau concluziile la care ajungeau părţile adverse care se înfruntau, încît mărturisesc: am pus piciorul pe pămîntul Transilvaniei cu foarte multă sfială.

Cu cît pătrundeam însă, mai adînc în inima provinciei, cu atît îmi formam din ce în ce mai puternic convingerea că detractorii românităţii Provinciei de dincolo de Carpaţi au creat un fals „Baedeker"[2] pentru uzul exclusiv al acelora care nu aveau posibilitatea să-şi dea seama la faţa locului de realitatea situaţiunii.

Închipuiţi-vă un ghid pentru orbi, situînd moscheile din Maroc şi Alger pe malurile Senei şi populînd toate cele 20 de arondismente ale Luteţiei (Parisului) cu cele cîteva mii de mahomedani cu fes de pe Boulevard de la Gare. Ce imagine despre Paris îşi poate făuri numai cu mintea voiajorul orb, căruia i-ar fi servită o astfel de descriere, în dispreţul catedralelor nemuritoare şi al latinităţii milenare?

Parcurgînd Transilvania îţi aminteşti cu zîmbetul pe buze de toate fantasmagoriile şi elucubraţiile fanteziilor şovine şi nu te poţi împiedica a te adresa defăimătorilor unei realităţi incontestabile cu vorbele:

„Discutaţi cît veţi vroi, Domnilor, dar cine oare a creat aspectul eminamente românesc al acestui pămînt, cine altul decît poporul românesc?"

Cît de schimbată ne apare în lumina constatărilor la faţa locului această bătălie a tezelor şi antitezelor ardeleneşti; gîndiţi-vă la o plantă tropicală, închircită din cauza luminii artificiale a unei sere, care îşi recapătă adevărata viaţă în lumina şi la căldura climatului natural!

Metoda pe care am adoptat-o în elaborarea acestei lucrări este *obiectivitatea*, iar scopul urmărit de noi este *adevărul*. Dacă vom fi reuşit a atinge acest scop, vom avea mulţumirea de a fi contribuit la clarificarea acestei probleme central-europene, aparent încurcată, dar în realitate extrem de simplă şi dacă vom fi reuşit a convinge pe cititor de obiectivitatea metodei pe care am urmat-o, vom avea satisfacţia de a nu fi singuri la capătul drumului nostru.

---

[2] Karl Baedeker (1801—1859), librar şi scriitor german. Cunoscut prin colecţia de ghiduri de călătorie iniţiată la Koblenz în 1829.

Alföldul

La sfîrşitul secolului al IX-lea (896), ungurii au pătruns în Panonia prin trecătorile Carpaţilor Păduroşi din Nord, urmînd văile cursurilor de apă din acea regiune.[3]

Cele şapte triburi maghiare şi-au stabilit aşezările definitive pe locurile de la şes, ocolind regiunile muntoase, puţin prielnice felului lor de viaţă.[4]

Pe cîmpiile întinse ale Panoniei — Alföldul cum îl numesc maghiarii — străjuite la răsărit şi la miazănoapte de munţii Bihorului şi ai Maramureşului, strămoşii ungurilor de azi au găsit, după cum afirmă în unanimitate istoricii unguri, cadrul cel mai prielnic pentru unitate şi pentru o armonioasă dezvoltare istorică.

„Pe această cîmpie, unită ca marea — zice marele poet naţional ungur Petöfi — mă simt acasă", iar francezul Sayous prezintă următorul tablou sugestiv al legăturii inextricabile între unguri şi vastele cîmpii ocupate de ei: „Adevărata patrie a maghiarului este Alföldul, cîmpia joasă. Acolo şi-au stabilit populaţiile cuceritorilor aşezările lor compacte sub Árpád; acolo, mai ales, trebuia să se împlinească, în cursul secolelor, istoria sa; acolo, această istorie trăieşte încă şi azi în plenitudinea ei".[5]

... Şi Transilvania

Transilvania, cu platoul ei, cu depresiunile muntoase şi cu şirurile de munţi ce o înconjoară, din toate părţile, n-a fost deci pentru poporul ungar — popor al şesului, popor al pustei — o împlinire geografică, după cum ea n-a fost nici o împlinire istorică.

În viaţa poporului ungar, Transilvania a fost un accident. De acest ţinut îi despărţeau pe unguri munţii acoperiţi de

---

[3] Vezi I. I. Nistor, *Ungurii în Dacia Carpatină*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secţiunii istorice", seria a III-a, tom. XXIV, Bucureşti, 1942, p. 469—473.

[4] După cum declara contele Apponyi: „În bazinul Dunării de mijloc, ungurii n-au ocupat acelaşi teritoriu ca şi celelalte popoare din marea migraţie. Ei s-au aşezat numai în ţinuturile cele mai potrivite culturii plantelor de stepă" (*Les Négociations de la paix hongroise*, tome I, nota XII, 21 ianuarie 1920, publiée par le Ministère hongrois des affaires étrangères, Budapest, 1920, p. 420).

[5] Edouard Sayous, *Les origines et l'époque païenne de l'histoire des Hongrois*, Paris, 1874, p. 54; idem, *Histoire générale des Hongrois*, Budapest—Paris, 1900, p. 18—19.

păduri. Pentru ei, ţara Transilvaniei era un ţinut de peste munţii acoperiţi de păduri: Ultrasilvaniae = Erdély (erdö = silva şi elu = ultra).[6]

Dacă ungurii ar fi fost mai norocoşi în expediţiile lor din Apus, desigur că niciodată Transilvania nu ar fi ajuns sub stăpînirea ungurească. Acesta era Ardealul pentru unguri.[7]

Pentru români, în schimb, el era însăşi inima Daciei, prin care pulsa de mii de ani acelaşi sînge.

Ceea ce Alföldul reprezenta pentru strămoşii ungurilor de azi, pămîntul Transilvaniei constituia pentru strămoşii românilor, o citadelă inexpugnabilă împotriva atacurilor din afară. În munţii împăduriţi şi în cetăţile de pe coline au rezistat populaţiile paşnice din Dacia Traiană invaziilor care s-au succedat în cursul veacurilor. *Acolo s-a zămislit însăşi fiinţa neamului românesc.*

Cucerirea Transilvaniei

Întreaga istorie a acestui ţinut, din clipa în care cuceritorii unguri şi-au întins stăpînirea asupra lui şi pînă în epoca contemporană, este un exemplu viu al voinţei sale neclintite de a-şi păstra nealterată românitatea. Cucerirea Transilvaniei este cu mult ulterioară cuceririi Panoniei de către

---

[6] Transilvania, ca şi Erdély, înseamnă „ţara de dincolo de pădure", adică dincolo de codrii Meseşului. Această denumire apare documentar prima oară la 1075 cu numele *Ultrasilva*, iar la 1111 este amintit în documente Mercurius, „Princeps Ultrasylvanus" (Vezi Fr. Knauz, *Monumenta ecclesiae Strigoniensis*, vol. I, Strigoniu, 1874, p. 88—97; L. Fejérpataki, *Kálmán Király oklévelei* / (Diplomele regelui Coloman, Budapest, 1922, p. 42—44).

[7] După ce triburile ungare au străbătut Carpaţii prin nord, prin pasul Vereczke, au pătruns în Cîmpia Panonică şi au făcut incursiuni spre vest, în statele vecine, Sfîntul Imperiu roman de naţiune germană şi în Peninsula Italică. Înfrînţi însă în încercarea lor de expansiune spre vest, în bătăliile de la Merseburg (933) şi, mai ales, la rîul Lech (august 955), (Augsburg de Otto cel Mare) triburile ungare s-au îndreptat spre răsărit, spre Transilvania, care i-a atras şi datorită bogăţiilor sale naturale, îndeosebi sarea — care lipsea în pustă, şi aurul (Vezi şi N. Iorga, *Contra duşmăniei între naţii. Românii şi ungurii*, Bucureşti, 1932, p. 8, unde se afirmă: „Ungurii nu au intrat de la început în Ardeal. Nici nu aveau de ce. Erau puţini la număr şi le ajungeau pămînturile aşa de întinse pe care le ocupaseră").

triburile maghiare. Ea s-a înfăptuit în etape şi a fost urmarea unor lupte crîncene purtate de populaţiile româneşti cu noii năvălitori.

Aceste lupte, care s-au terminat cu actele de supunere ale populaţiilor româneşti din cele trei voievodate din Transilvania — corespunzătoare celor trei Dacii: Porolissensis, Apulensis şi Malvensis [8] — sînt amintite pe larg în cîntecele şi baladele populare ungare străvechi, sursa de inspiraţie a faimoaselor „Gesta Hungarorum" ale Notarului anonim.[9]

Abia sub Ladislau cel Sfînt, care a domnit între anii 1077—1095, Transilvania a fost înglobată Ungariei (Roesler).[10]

În voluminoasele memorii prezentate de unguri la Conferinţa de pace din 1920 se spune textual: „Istoria Transilvaniei, după moartea Sfîntului Ştefan pînă în epoca Sfîntului Ladislau, este învăluită într-o mare întunecime".[11]

Vechile cronici ungureşti au înlăturat în mare parte negura care învăluia acele timpuri, dar, fapt curios: tocmai ungurii se ocupă mai puţin de vechile lor cronici, adică de primele surse naţionale ungare privitoare la cucerirea Panoniei şi la supunerea teritoriilor de la răsărit.

Luptele cu românii

Mult hulitul Notar anonim al regelui Béla ne oferă o descriere, bogată în detalii, cu privire la luptele pe care cele 3 triburi ungare ale lui Tuhutum, Tosu şi Eleud le-au purtat cu ducii provinciilor româneşti pe care le-au supus: Menu-

---

[8] Cu excepţia Olteniei, care făcea parte şi ea din Dacia Malvensis

[9] Anonymi (P. Magister), *Gesta Hungarorum*, în *Scriptores Rerum Hungaricarum*, ediţia Szentpétery, I, vol. I (în continuare: Scriptores I), Budapest, 1937.

[10] Acest punct de vedere a fost susţinut de R. Roesler (R. Roesler, *Dacia und Romänen. Romänische Studien Untersuchungen zur älteren Geschichte Romäniens*, Leipzig, 1871, p. 44. Cucerirea Transilvaniei s-a încheiat abia la începutul secolului al XIII-lea, cînd maghiarii au ajuns la Carpaţii Răsăriteni. Pentru a-şi întări dominaţia asupra teritoriului cucerit au adus pe secui, saşi, iar în Ţara Bîrsei la 1211 pe cavalerii teutoni.

[11] *Les Négociations de la paix hongroise*, tom. I, nota VIII, Anexa 4, p. 191.

morut (în Dacia Porolissensis), Gelu (în Dacia Apulensis) şi Glad (în Dacia Malvensis).[12]

---

[12] Voievodatul lui Menumorut se afla în Ţara Crişurilor, cel al lui Gelu — „dux blachorum" — în centrul Transilvaniei, iar cel al lui Glad — în Banat.

Chiar istorici unguri din epoca modernă au recunoscut în lucrările lor continuitatea neîntreruptă a românilor în Transilvania, faptul că românii se aflau în Transilvania cînd regatul maghiar a cucerit acest teritoriu românesc. Astfel, Horváth Mihály scria: „Transilvania era populată de români, cînd ungurii şi-au făcut apariţia în Panonia (M. Horváth, *Geschichte der Ungarn*, vol. I, p. 9). Acelaşi autor mai scria: „La ocuparea noii patrii dintre Tisa şi Dunăre, în ţinutul Bihorului se afla Menumorut care avea drept supuşi pe valahi şi chazari, iar în Banat, voievodul Glad avea o armată compusă din ostaşi români. Ardealul propriu-zis (Podişul Transilvaniei) se afla sub conducerea românului Gelu. După o rezistenţă înverşunată, Menumorut a făcut act de supunere, fiica lui căsătorindu-se cu fiul lui Árpád. Gelu a căzut pe cîmpul de luptă, în războiul purtat cu una din căpeteniile maghiarilor, Tuhutum, iar Glad a devenit şi el vasal regelui ungar, rămînînd mai departe în stăpînirea voievodatului său. Aşadar, toate cele trei voievodate româneşti au intrat în stare de vasalitate faţă de regatul maghiar fără să cadă însă în stăpînire efectivă". Huszti András, un alt istoric ungur, scria la rîndul său: „Urmaşii geţilor trăiesc şi astăzi şi locuiesc acolo unde au locuit părinţii lor, vorbesc în limba în care glăsuiau mai demult părinţii lor. Nici o naţiune nu are limba atît de apropiată de acea veche limbă romană (latina) ca limba valahilor; ceea ce este un semn sigur şi care nu poate înşela că ei sînt în Ardeal rămaşii vechilor coloni romani, despre care însemnăm pe scurt acestea: Numele acestui popor în limba lui proprie este «român» (Rumuny), adică de la Roma sau roman" (Huszti András, *O és új Dacia/Vechea şi noua Dacie*, f. l., 1791). Specialistul în istorie locală, ungurul Lehoczky Tiv. scria în 1890: „În comitatele Maramureş, Ugocsa şi Bereg, fără îndoială încă pe timpul venirii maghiarilor au locuit românii" (Lehoczky Tiv., *Adaléok az oláh vajdák, oláh és crosz kenezek vagy soltészck és szabadosok intézményéhez hazánkban* (Történelmi tár, 1890, p. 155), iar alt specialist în istorie locală, Petrovay G., cîţiva ani mai tîrziu, în 1911, îşi exprima deschis opinia că ipoteza istoriografiei ungare după care românii ar fi venit în Transilvania prin veacul al XIII-lea „nu se potriveşte la comitatele Bereg şi Maramureş, pentru că aceştia au fost investiţi cu astfel de privilegii, cum n-a putut să aibă niciodată un neam de păstori care a imigrat pe încetul, păscîndu-şi turmele, un duşman de neam străin, neînrudit cu cel unguresc, prins în luptă; iar ca un duşman prins în război să fie colonizat la graniţa ţării şi să fie însărcinat cu apărarea hotarelor, e de-a dreptul un nonsens" (Petrovay G., *Máramarosi olahck betelpedesük, vagdáik és knézeik*, în „Századok", XLV—1911, p. 607—626). La rîndul lor, cunoscuţii istorici germani Leopold von Ranke şi Tamm Trangott au ajuns, în studiile lor, la concluzia continuităţii poporului român. Leopold von Ranke scria: „Dacia a fost organizată în provincie romană. Indigenii (românii) numesc şi azi calea care merge din România în Transilvania „Calea lui Traian", iar trecătoarea Turnu Roşu „Poarta romanilor". Ei sînt urmaşii coloniştilor pe care Traian i-a adus în Dacia din toate provinciile Imperiului Roman. Aceste provincii (dace) erau acum romanizate, aşa cum reiese din limba actuală a limbii acesteia (limba ro-

Părerile ungurilor cu privire la valoarea istorică a operei lui Anonymus sînt împărțite, tocmai din cauza extinderii pe care Notarul anonim al regelui Béla o dă descrierii populațiilor autohtone românești găsite de unguri în Transilvania.

Ungurii nu i-au putut ierta Notarului anonim al regelui Béla pasagiile privitoare la români și nu i-au menajat epitetele de „povestitor de fabule", „inventator de etimologii", „poet, scriitor de legende", „diac lingușitor" (Karácsonyi),[13] devenind bineînțeles „un geograf neîntrecut" și „un profund cunoscător al istoriografiei",[14] cînd e vorba de textele privi-

---

mânească), limbă care din vremuri îndepărtate se menține [pînă azi" (Leopold von Ranke, *Weltgeschichte*, I, II, ad. I, III, Leipzig, 1883, p. 272, 448), iar Tamm Trangott scria: „Românii locuiesc și azi acolo unde acum 17 secole au locuit strămoșii lor; popoarele au venit unele după altele și au dominat provinciile Dunării Inferioare, dar nici unul n-a putut să infirme existența națională a românismului. « Apa curge, pietrele rămîn », spune un proverb român. Hoardele popoarelor, care au părăsit țara lor spre a emigra, au pierit ca norii la soare, dar românismul, aplecînd capul, lasă în Dacia să treacă peste el furtuna și păstrează terenul moștenit de la strămoșii săi, pînă ce apare vremea frumoasă; atunci el se [ridică și mișcă membrele sale" (Tamm Trangott, *Über des Ursprung der Rumänen, ein Beitrag zur F. Etnographie Sud-Östeuropes*, Bonn, 1891, p. 84—85).

[13] Karácsonyi J., *Kakuktojás* (Oul cucului), în *Erdély Irodalmi Szemle* (Orizontul literar transilvan), 1924, p. 196—203; *Szatmár eredete* (Originea Sătmarului), în *Emlékkönyv Dr. Grof Klebersberg Kunó negyedszézados kulturpolitikai mükodésenek emlékére* (Omagiul doctorului Grof Klebersberg Kuno în memoria activității sale culturale de un sfert de veac), Budapest, 1925, p. 215—223.

[14] Doi dintre cei mai buni istorici maghiari, Pauler Gyula și Hóman Bálint apreciază că datele oferite de Anonymus sînt vrednice de crezare. Pauler Gyula arăta că ele pot fi verificate și prin alte izvoare istorice, că nu există alte date care ar zdruncina afirmațiile lui Anonymus ori cel puțin le-ar face îndoielnice (Pauler Gyula, *A magyar nemzet Szant Istvánig* / Istoria națiunii maghiare pînă la Sf. Ștefan /, Budapest, 1900). Într-o recenzie asupra cărții lui Iosif Ladislau Pič (*Zur rumänische-ungarischen Streittfrage*, Leipzig, 1886), Pauler Gyula recunoaște că acest istoric — apreciind cum se cuvine valoarea de izvor a operei lui Anonymus — „a dat dovadă de mai mult simț istoric decît toți istoricii care s-au străduit să vadă cu orice preț în cronicarul maghiar un falsificator sau pamfletar politic atît de nenorocit încît nici după seculare frămîntări de creier n-au fost în stare a-i descoperi scopul și tendința" (Ion Lupaș, *Realități istorice în Voievodatul Transilvaniei din sec. XII—XVI*, în „Anuarul Institutului de istorie națională", VII, 1936—1938, Cluj, 1939, p. 21). Hôman Bálint, la rîndul său atribuie cronicii lui Anonymus o valoare egală și în unele privințe superioară celorlalte cronici ungaro-latine (Hóman B., Szekfü, Gyula, *Magyar története* / Istoria maghiară, vol. I, Budapest, p. 7). Bálint Hóman face o caracterizare elogioasă a lui Anonymus, scriind: „Opera sa, în ciuda defectelor sale, este o operă de savant care își domină epoca. Ca operă literară, istoria sa, cît de fragmentară este ea

toare la restul evenimentelor istorice. J. Melich, de pildă, îl califică pe Anonymus drept „unul din cei mai distinşi istorici maghiari" [15], iar E. Jakubovich este de aceeaşi părere cînd scrie că „datele dispreţuitului Anonymus păstrează urme foarte importante pentru istoria Ungariei".[16]

Indiferent de părerea ungurilor asupra valorii operei lui Anonymus, fapt cert este că, în secolul al XII-lea, un scriitor ungur afirma în mod categoric că românii erau prezenţi pe teritoriul Transilvaniei în clipa în care ungurii invadau această provincie.

Un profesor de la Universitatea din Budapesta, dl Eugen Horváth, încercînd să polemizeze cu profesorul Seton-Watson (Scotus Viator), unul dintre cei mai profunzi cunoscători ai stărilor de fapt din fosta Monarhie Habsburgică [17], într-o lucrare apărută în anul 1935 la Budapesta, pentru uzul cititorilor de limbă engleză, falsifică pur şi simplu spusele lui Anonymus cu privire la români, crezînd că în felul acesta rezolvă în mod definitiv problema anteriorităţii românilor din Transilvania. Astfel, el declară că Anonymus ar fi afirmat că ungurii au găsit în Transilvania „un număr oarecare de români, izolaţi în munţii acoperiţi de zăpadă" (certain Roumanians isolated on the snow-capped mountains of Transylvania) [18], pe cînd în realitate Anonymus vorbeşte

---

astăzi, este una dintre creaţiile cele mai armonioase ale istoriografiei latine a evului mediu. Anonimul era un om de ştiinţă şi un scriitor înzestrat cu simţ artistic şi înarmat cu condei, în sensul pe care aceste cuvinte îl aveau în secolul al XII-lea. În istoria cuceririi patriei, povestirea sa, elaborată cu grijă atît din punct de vedere strategic cît şi geografic dovedeşte inteligenţa criticii sale, reflecţia metodică şi profunzimea cunoştinţelor sale" (« Revue des études hongroises », III, 1925, p. 762).

[15] Melich J., în „Magyar Nyelv" („Limba maghiară"), XVII, Budapest, 1921, p. 77–78.

[16] Jakubovich, E., în „Magyar Nyelv", XXI, 1925, p. 31.

[17] R. W. Seton-Watson este autorul a numeroase lucrări despre monarhia austro-ungară între care: *Racial Problems in Hungary*, London, 1908; *A History of the Roumanians from Roman Times to the completion of Unity*, Cambridge, 1934; *Corruption and Reform in Hungary*, ed. a II-a, London, 1911.

[18] Horváth, E., *Transylvania and the History of the Roumanians. A Reply to Professor R. W. Seton-Watson*, Budapest, 1935, p. 6.

de Vlahii RĂSPÎNDIŢI ÎN TOATE REGIUNILE, pe care ungurii le-au cucerit prin lupte.[19]

Şi apoi, dacă românii erau nişte bieţi păstori nenorociţi care îşi petreceau viaţa în văgăunile munţilor veşnic înzăpeziţi, ce părere trebuie să ne facem despre ilustrul conducător ungur Árpád, pe care istoriografia modernă ungară ni-l prezintă ca pe o personalitate politică de prim ordin, şi care a consimţit la căsătoria fiului său Zulta cu fiica lui Menumorut, ducele acestor păstori?!

Istoricii unguri trec însă cu vederea că „Gesta Hungarorum" ale Notarului anonim nu sînt singurele cronici care relatează despre existenţa românilor în Transilvania în momentul invaziei ungare. Avem mărturii precise despre existenţa românilor în Transilvania în acele timpuri, în cronica lui Simonis de Kéza (Chronicon Hungaricum) [20], în Cronica pictată de la Viena (Chronicum pictum Vindobonensis) [21], în cronica germană de la Hildesheim şi în toate diplomele regilor unguri în care se face menţiune despre Transilvania.[22]

Românii, pe care ungurii i-au găsit în Transilvania, aveau organizaţiile lor politice şi, din unele acte ungureşti, cum ar fi cele relatînd expediţia războinică a comitelui sas Ioachim din regiunea Sibiului, din 1210, rezultă că Valahii transilvăneni erau organizaţi milităreşte.[23]

---

[19] Anonymus consemnează faptul că triburile maghiare au găsit chiar şi în Panonia „blachi ac pastores Romanorum" (vlahi, adică păstori ai romanilor), Fejérpatáki, L., *Kálmán Király oklevelei*, Budapest, 1892, cap. IX, p. 14.

[20] Simon de Kéza, *Gesta Hungarorum*, în Scriptores, I.

[21] Vezi *Chronicon pictum Vindobonense*, în Scriptores, I.

[22] Cronicarul rus Nestor, contemporan cu Anonymus, ne furniza, la rîndul său, informaţia că ungurii, pătrunzînd în pusta panonică, trecînd peste munţii cei înalţi, care se numesc şi Munţii Ungureşti, au început a se război cu vechii locuitori ai acestor regiuni, „cu volochii şi slavii". „În urmă însă ungurii goniră pe volochi şi luară în stăpînire această ţară, se aşezară cu slavii împreună, pe care îi supuseră şi de atunci ţara se cheamă Ungaria" (Cf. Cronica lui Nestor, ediţia G. Popa-Lisseanu, *Izvoarele istoriei românilor*, vol. VII, Bucureşti, 1935, p. 20).

[23] Szentpetery I., *Regeste regnum stirpis Arpadienae critico-diplomatica*, vol. I, Budapest, 1923, nr. 926; Documentul din 1210 a fost utilizat de unii istorici unguri „ca o dovadă" că atunci ar fi colonizaţi păstorii români în Transilvania. Referindu-se la asemenea aserţiuni, E. Gamilscheg nota cu ironie că regele Andrei al II-lea trebuia să alerge prin munţi pentru a descoperi pe aceşti valahi nomazi, pe care ţinea totuşi, dintr-un straniu capriciu, să-i ia în armata sa. (« Revue historique du sud-est européen », 1943, p. 91).

Organizațiile politice ale românilor transilvăneni Cnezatele

Baza organizațiilor politice românești o formau *cnezatele:* mici împărțiri administrative, înlăuntrul cărora populațiunile românești de agricultori și de păstori duceau o viață lipsită de evenimente răsunătoare, dar nu și lipsită de frămîntări. Cnezii aveau misiuni judiciare și administrative. Ei împărțeau dreptatea după dreptul românesc „jus valachicum", în așa-numitele „scaune" și tot ei recrutau „voinicii", gata întotdeauna să apere patrimoniul împotriva invadatorilor de tot felul.

Cnezatele nu sînt caracteristice regiunii ardelene, ele găsindu-se împrăștiate în toate regiunile locuite de români, de o parte și de alta a Carpaților. Ele sînt însă caracteristice românilor, fiind organizații pe care nu le găsim, sub această formă, nici la unguri, nici la slavi.

Deasupra cnezatelor, ca un fel de organizații centralizatoare ale vieții politice, se aflau voievodatele, a căror menire principală era organizarea apărării teritoriale, dar care aveau și alte misiuni de ordin administrativ.

Azi, cînd avem dovezi indubitabile de persistență a românilor în Dacia Traiană, este clar că românii n-ar fi putut rezista tuturor năvălirilor barbare dacă apărarea teritoriului n-ar fi fost organizată de conducătorii organizațiilor lor politice: voievozii.

Aceste organizații politice, deși purtau nume slave, erau de esență pur românească. [24] Românii au adaptat numirile împrumutate de la slavi unor instituțiuni vechi — cărora unii dintre cercetători le atribuie origine latină. Cnezii, împărțitori de dreptate, care au păstrat mult timp numirea de „judicius" (Knezii vel judices) n-ar fi decît „duumvirii iuredicundo" ai provinciei Dacia.

---

[24] Numai la români reprezentantul autorității politice supreme purta titlul de voievod (Cf. I. Bogdan, *Originea Voievodatului la români*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii istorice", seria a II-a, tom. XXIV, 1901—1902, p. 191—207; I. Lupaș, *Realități istorice în Voievodatul Transilvaniei din sec. XII—XVI*, în *loc. cit.*, p. 51).

Studiile unor cercetători ca: N. Iorga [25], Onciul [26], Lupaş [27] şi Nistor [28] au demonstrat că sensul de cneaz era cu totul altul la slavi decît la români, iar acel de voievod era mai atotcuprinzător la valahi decît la slavi. Astfel, cnezul slav era un fel de rege, pe cînd la români era un „primus inter pares", ales din mijlocul ţăranilor înstăriţi. De multe ori cnezul se ridica pînă la treapta cea mai înaltă a organizaţiei politice, devenind voievod, şi, în acest sens, Hurmuzaki ne citează cazul lui Litovoi.[29]

În clipa în care ungurii au năvălit în Transilvania, aceste organizaţii politice erau adînc înrădăcinate la valahii transilvăneni. Arpadienii s-au străduit să le înlocuiască cu împărţirile administrative pe care le împămînteniseră în Panonia, „comitatele" conduse de „comiţi", dar la români sarcina le-a fost zadarnică. Singurii comiţi pe care ungurii au reuşit să-i creeze în Ardeal, au fost comiţii saşilor şi ai secuilor (comes saxorum, „Sachsengraf", şi comes siculorum), iar comitatul de la Solnoc [30] a fost de aşa scurtă durată, încît el nu constituie o excepţie de la regula pe care am menţionat-o.

---

[25] N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. III, Bucureşti, 1937.

[26] D. Onciul, *Românii şi ungurii în trecut. Relaţiunile lor politice în dezvoltarea statului şi a românilor de peste munţi*. Scriere postumă neterminată, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secţiunii istorice", seria a III-a, tom. IX, Bucureşti, 1928, p. 29—64.

[27] I. Lupaş, *Voievodatul Transilvaniei în sec. XII—XIII*, Bucureşti, 1936; *Realităţi istorice în Voievodatul Transilvaniei în secolele XII—XVI*, Bucureşti, 1938.

[28] I. I. Nistor, *Românii şi rutenii din Bucovina. Studiu istoric şi statistic*, Bucureşti, 1915; *Emigrările de peste munţi*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secţiunii istorice", seria a II-a, tom. XXXVII (1914—1915), Bucureşti, p. 815—865; *Românii în Transilvania*, în idem, seria a III-a, tom. XXIII, Bucureşti, p. 521—600; *Ungurii în Dacia Carpatină*, în idem, seria a III-a, tom. XXIV (1941—1942), p. 469—502.

[29] Cnezatele şi voievodatele mai purtau şi denumirea latinească de „ţări" (Ţara Lytua, sau Ţara voievodului Litovoi, Ţara Bîrsei, Ţara Maramureşului, Ţara Făgăraşului, Ţara Loviştei, Ţara Severinului, Ţara Crişurilor, Ţara Zarandului etc.). Este semnificativ faptul că numai în limba română termenul care desemnează organizarea politică derivă din latinescul *terra* (pămînt), în timp ce în limbile franceză, italiană, spaniolă şi portugheză *ţară* vine din latinescul *pagus* (pays, paese, pais) (A. Balotă, *Un témoignage historique; Terra* > *ţară*, în «Revue historique du sud-est européen», XIV (1937), nr. 1—3, p. 61—69).

[30] Istoricul Ion Lupaş, cercetînd împrejurările cuceririi Transilvaniei de către triburile maghiare, constata cît de anevoios a fost acest proces încît, la început, ungurii n-au putut organiza în Transilvania decît un comitat al Solnocului, la care cu greu au mai putut adăuga alte şase comi-

Organizarea politică a secuilor și sașilor, în pofida împărțirii administrative pe comitate, s-a inspirat profund de la organizarea politică românească, scaunele lor de judecată (szék și Stuhl) fiind copia fidelă a scaunelor de judecată (sedes) din cnezatele românești.

În lumina acestor constatări este temerar a afirma că ungurii au fost educatorii românilor în materie de organizare politică, așa precum susține profesorul Horváth de la Universitatea din Budapesta.

Documentele latino-ungare ne vorbesc de districte românești (districtus valachales) [31] la Deva, Hațeg și Făgăraș, precum și de dreptul românesc (jus valachicum).

Dacă ungurii ar fi introdus organizația politică în Transilvania, desigur că în locul cnezatelor (a căror descriere detailată o găsim în „Carmen miserabile" a călugărului italian Rogerius) [32], am fi găsit comitatele ungurești. Dl Horváth își sprijină afirmația pe date de ordin filologic. Românii, zice el, au împrumutat de la unguri cuvintele care exprimă noțiunile organizației politice. În consecință, adaugă el, ei au împrumutat și aceste organizații însești. Pentru ilustrarea acestei teze, profesorul budapestan citează, sau cuvinte care nu au absolut nici un amestec cu organizația politică a unei țări cum sînt, de pildă, acelea de *„meșter"*, *„gazdă"* ș.a., sau cuvinte împrumutate atît de unguri cît și de români de la slavi, cum sînt de pildă cuvintele: *„hat"* (nord-slav), *„pecete"* (vechi slav), *„ban"* (slav-meridional) etc. [33] Dl Horváth uită însă că limba română este singura dintre limbile romanice care a păstrat cuvîntul *„dominus"* în accepțiunea de *Domn*, adică rege, și că imperatorul latin se menține și azi, după două mii de ani, sub forma de *împărat*, după cum D-sa mai uită că, în documentele bizantine, conducătorii ungurilor

---

tate, reușind astfel să sporească la șapte numărul comitatelor ungurești — la atît s-a redus întreaga operă de organizare administrativă maghiară în cuprinsul Transilvaniei, pînă în jumătatea a doua a veacului XIX" (I. Lupaș, *op. cit.*, p. 24—25); vezi și Iosif Déer, *Középkori Erdély*, în (revista) „Magyar Szemle", Budapest, 1934, p. 199.

[31] Zenovie Pâclișanu, *Vechile districte românești de peste munți* în „Revista istorică română", 1942—1943, fasc. 3, p. 19—30); vezi și V. Motogna, *Contribuții la istoria românilor bănățeni în evul mediu. Districtele românești* („Revista Institutului Social Banat-Crișana", Timișoara, 1943, p. 3—30).

[32] *Rogerii Carmen Miserabile*, în Scriptores, vol. II (în continuare *Scriptores, II*), Budapest, 1938.

[33] E. Horváth, *op. cit.*, p. 15; Idem, *Die Geschichte Siebenbürgens*, Budapest-Leipzig-Milano, 1943, p. 22.

erau amintiți sub numele slav de *„voievozi"* și că mîndrul „Kiraly", care exprimă noțiunea de regalitate, provine și el de la . . . slavul *„Kral"*.[34]

După cum remarca Sayous, vocabularul fino-ugric al triburilor ungare care au descălecat în Europa era extrem de redus, ceea ce denotă și o civilizație extrem de înapoiată.[35] Este deci temerar, în aceste condițiuni, să se vorbească de o influență ungurească asupra organizațiilor politice românești.

„A trebuit să intervină, spune istoricul N. Iorga, asimilarea slavilor, o influență germanică prelungită și sforțările tenace ale Bisericii catolice, pentru ca să ridice acest popor, asemănător hunilor și avarilor, la un nivel corespunzător aceluia al barbarilor, deveniți mai umani în contact cu civilizația Occidentului".

Departe deci de a fi exercitat influențe asupra organizațiilor politice ale neamurilor conlocuitoare, ungurii au primit aceste influențe, marea majoritate a noțiunilor culturale ungurești fiind — după cum se exprimă istoricul român — împrumutate de la slavi.

Voievodatele

Primii voievozi ai Transilvaniei sînt menționați în documente cu începere din secolul al XII-lea. Ni s-a păstrat aproape neîntreruptă lista voievozilor care au domnit dincolo de munți cu începere din anul 1103, cînd este amintit pentru prima dată voievodul Mercurius al Ultrasilvaniei [36], și pînă în anul 1555, cînd sînt menționați cei doi voievozi, numiți de Ferdinand Habsburgul.[37]

---

[34] Vezi și N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. III, București, 1937, p. 13.

[35] Ed. Sayous, *op. cit.*, p. 32—42.

[36] Mercurius este menționat în anul 1111 ca principe al Transilvaniei; titlul „in partibus" reflecta mai mult o dorință, o pretenție a regatului ungar decît o realitate istorică, neexistînd pînă acum nici o dată certă a activității acestui principe în Transilvania. Vezi și Fejérpataki, L., *Kálmán Király oklévelei*, p. 42—44.

[37] Este vorba de Ștefan Dobó și Francisc Kendi (Vezi *Monumenta Comitialia Regni Transilvaniae*, II, p. 507 și Hurmuzaki, II/5, p. 175, doc. LXXIII).

Este fără îndoială că au existat voievozi și înainte de anul 1103, fapt confirmat și de Pauler în 1888 [38], însă numele lor nu ni s-a păstrat. Unii dintre voievozi cum sînt de pildă: Leuca-Vodă (anul 1219) [39] și Poșa (Pousa Woyvoda Ultrasilvano) din anul 1227 [40], au purtat nume curat românești.

Stăruința formelor de viață autohtonă

Ungurii au fost nevoiți să accepte situația quasi-independentă a voievodatelor românești și s-au mulțumit cu o stăpînire mai mult nominală asupra Transilvaniei. Ungaria propriu-zisă și Voievodatul Transilvaniei formau două entități complect distincte, singura legătură dintre ele fiind legămîntul de supunere al voievozilor. Două fapte vin să confirme aceste raporturi de subordonare pur nominală, nu însă și efectivă. Voievodul Transilvaniei, Gyula cel Mic, al patrulea în ordinea cronologică de la luarea în stăpînire de către Tuhutum a acestui voievodat (Tuhutum-Horca-Gyula și Gyula cel Mic), adoptînd ritul creștin ortodox contra voinței regelui catolic Ștefan cel Sfînt și avînd atitudine potrivnică Ungariei, este atacat de oștile regelui Ungariei, iar țara sa „înglobată regatului" (adiuncto Pannoniae). Rezultă deci în mod cert că timp de un secol de la cucerirea Panoniei, Transilvania nu a fost sub dependența Ungariei.

În regiunea bănățeană, în fosta Dacie Malvensis, situația a fost asemănătoare. După actul de închinare al lui Glad, ducele valahilor, românii au continuat să întrețină legături cu Imperiul Roman din Răsărit. Voievodul Ahtum, unul din urmașii lui Glad, fiind acuzat pentru acest motiv de infidelitate față de Coroana ungară, voievodatul bănățean a fost înglobat și el Ungariei, în urma luptelor conduse de însuși nepotul regelui Ștefan cel Sfînt, Sunad.

„Și după înglobarea teritoriului celor două Dacii, Porolissensă și Apulensă, regii Ungariei respectară tradiționalele

---

[38] Pauler Gyula, *A magyar nemzet története az Árpádházi Királyok Korában* (Istoria poporului maghiar în epoca regilor din casa arpadiană), I, p. 255; II, p. 44, 93.

[39] Vezi Wênczèl Gusztáv, *Codex diplomaticus Arpadianus*, vol. VI, Pest, 1867, p. 400. Mai înainte însă, pe la 1176, este amintit de documente Leustachius, voievod al Transilvaniei (*Ibid.*, p. 486).

[40] E. Hurmuzaki, N. Densușianu, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. I, partea I, București, 1887, p. 105—106. (În continuare, Hurmuzaki, *Documente*).

alcătuiri politice și militare ale acestora, păstrînd pentru aceste regiuni străvechea instituție voievodală.[41]

Situațiunea raporturilor dintre Ungaria și Transilvania era dependentă de raportul de forțe dintre voievod și rege: dacă voievodul era slab, atunci regele Ungariei își exercita stăpînirea în mod mai pronunțat și, invers, față de voievozii puternici și atitudinea Ungariei era mai moderată.

Înșiși istoricii unguri recunosc această situațiune de fapt. Pauler Gyula în *Istoria națiunii maghiare sub regii din Casa Arpadiană* afirmă că Transilvania a fost stăpînită în mod perpetuu de voievozi[42], iar Alexandru Szilágyi în *Istoria Transilvaniei*, publicată în 1866, declară formal că Transilvania nu a fost niciodată contopită deplin cu Ungaria, Ungaria și Transilvania fiind „două țări deosebite".[43]

Faptul se explică perfect atît din punct de vedere al situației geografice cît și din punctul de vedere al directivelor politicii externe a conducătorilor unguri, anterior regalității și posterior ei.

Apărarea acestui teritoriu neputînd fi asigurată de elementul ungar — care era extrem de redus la număr — Transilvania a fost obligată să se apere cu propriile ei puteri, ceea ce a întărit autonomia provinciei.

Pe de altă parte, din cauza expansiunii spre Apus a ungurilor, regiunea orientală a Transilvaniei a fost neglijată. Problema acestui ținut a fost trecută pe ultimul plan al preocupărilor Casei Arpadiene, întrucît, după cum observă atît de sugestiv scriitorul ungur Ladislau Kövári, „busola Transilvaniei părea fixată cu totul spre Răsărit" [44], adică spre Imperiul Roman de Răsărit.

Chiar înainte de cucerirea țării, afirmă Bálint Hóman, ungurii au fost puși în fața marii întrebări: — Răsăritul sau Apusul? Maghiarii au ales Apusul (Das Ungartum wählte

---

[41] I. I. Nistor, *Ungurii în Dacia Carpatină*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii istorice", seria a III-a, tom. XXIV, 1941—1942, p. 471.

[42] Pauler Gyula, *A magyar nemzet története az Árpádházi Királyok alatt*, Budapest, 1899, I, p. 218.

[43] Szilágyi Sándor, *Erdélyország története tekintettel mivelődésére* (*Istoria Transilvaniei cu privire la civilizația ei)*, Pest, 1866, vol. I, p. 12 și 66. („Transilvania, despărțită prin granițe naturale de Ungaria, nu a fost niciodată deplin contopită cu aceasta", p. 66).

[44] Cf. Kövári László, *Erdély törtenelme* (Istoria Transilvaniei), Pest, 1859, I, p. 56; vezi și I. Lupaș, *Realități istorice în Voievodatul Transilvaniei*, p. 55.

den Westen), iar Janossy Dénes afirmă că aceeaşi alternativă i-a preocupat pe şefii unguri şi după cucerirea ţării. „Ungaria — zice d-sa — a ales Vestul, care i-a adus astfel neatîrnarea şi o viaţă de sine-stătătoare" (Alleinherrschaft und Selbsständigkeit).

Alt factor care a contribuit în mod hotărîtor la stăruirea vechilor forme româneşti şi la conservarea elementului etnic autohton în cursul timpurilor, a fost numărul extrem de redus — chiar pentru acele vremuri — al năvălitorilor unguri. După datele furnizate de vechile cronici, ungurii, în momentul cuceririi Bazinului Carpato-Dunărean, erau în număr de 200 000, dintre care 25 000 erau luptători.[45] Expediţiile războinice de jaf şi de pradă cu care ungurii debutează în arena istoriei au contribuit desigur la scăderea acestei cifre. După luptele cu moravii şi cu trupele bulgare ale ţarului Simeon, după pustiirea Bulgariei şi invadarea Bizanţului, după prădarea Italiei de Nord şi cucerirea Croaţiei şi Carintiei, după victoriile de la Brenta (899) şi Ennsburg (907) şi înfrîngerile de la Merseburg (933), de pe cîmpia Lech (955) şi de la Adrianopol (970) este exclus ca numărul iniţial să nu fi suferit o diminuare considerabilă.

„Numai o împrejurare extrem de fericită, spune C. Sassu în lucrarea sa *Românii şi ungurii*, datorită faptului că Otto I era prea absorbit de alte probleme, ca de pildă supunerea şi germanizarea slavilor de la răsărit de Elba, şi expediţiunile în Italia, în vederea obţinerii viitoarei sale demnităţi imperiale, a ferit pe unguri de o completă distrugere, de soarta pe care au avut-o mai demult, rudele lor, hunii şi avarii".[46]

Ungurii nu au reuşit să populeze în întregime Panonia, dar să se mai întindă spre Răsărit!...

Tibor Eckhart recunoaşte acest fapt, arătînd că la început maghiarii nu au fost capabili să populeze nici teritoriul care corespunde cu acela rămas Ungariei după tratatul de la Trianon. „Numărul lor — spune textual Eckhart — era prea mic pentru aceasta".[47]

---

[45] I. Acsády, *A magyar birodalom története* (Istoria imperiului maghiar), Budapest, 1904, III, p. 35.

[46] C. Sassu, *Românii şi ungurii*. Premize istorice, Bucureşti, 1940, p. 24.

[47] „Să nu ne închipuim — scria el — că au populat descălecătorii (ungurii — n.n.) ţara întreagă. Numărul lor, poate şi din cauza înfrîngerii suferite în patria de mai înainte, era prea mic pentru aceasta. Teritoriul ocupat de ei se potrivea aproape cu cel ţărmurit prin pacea de la Trianon, la care a fost redusă Ungaria după o mie de ani" (Eckhart Ferenc, *Magyarország története* / Istoria Ungariei /, Budapest, 1933, p. 21).

Aceasta, de altfel, este şi explicaţia firească a numeroşilor colonişti aduşi de unguri în Transilvania şi pe care cronicarii vechi îi gratifică cu numele de „musafiri", musafiri destinaţi, în concepţia maghiară de mai tîrziu, să izgonească pe proprietarii de milenii ai pămînturilor colonizate.

Ar fi o eroare a da cuvîntului „colonist", referitor la acele vremuri, sensul pe care el îl îmbracă în zilele noastre.

Locurile pe care erau aşezaţi aceşti „musafiri" nu erau deşarte, ci erau locuite de populaţiile autohtone străvechi, capabile să-şi apere cu dîrzenie petecul lor de pămînt, dar, desigur, puţin dispuse să servească de pavăză pentru aşezările din Alföld ale ungurilor.

Scopuri militare în primul loc, economice şi politice în al doilea rînd, au fost cauzele acestor aşezări străine în mijlocul populaţiunilor băştinaşe româneşti de origine daco-romană.

Secuii

Primii colonişti pe care ungurii i-au fixat în părţile răsăritene şi sud-estice ale Transilvaniei au fost secuii. Aşezarea lor a avut un scop bine determinat: acela de a păzi graniţele răsăritene ale teritoriului stăpînit de unguri, împotriva pecenegilor şi cumanilor, popoare care stăpîneau ţările de pe versantul răsăritean al Carpaţilor şi care îşi întindeau de multe ori stăpînirea şi asupra regiunilor transilvănene de dincolo de Carpaţi.

Date precise asupra colonizării secuilor nu posedăm; ceea ce s-a putut stabili cu precizie este doar faptul că ei i-au precedat pe coloniştii germani. În regiunile secuieşti de azi este foarte probabil că ei au fost aduşi pe la sfîrşitul sec. al XI-lea sau la începutul sec. al XII-lea, primii colonişti germani fiind menţionaţi între anii 1141—1161.

Într-o primă opiniune, susţinută de toţi cronicarii unguri din vechime [48] şi reînviată în timpurile din urmă de istoricul Bálint Hóman, secuii ar fi urmaşii hunilor, recte ai celor 3 000 de huni care nu l-au urmat în Sciţia, pe Csaba, fiul lui Attila. Aceşti 3 000 de huni ar fi aşteptat undeva în

---

[48] La mijlocul sec. al XVI-lea, Anton Verancsics afirma că secuii au origine hunică (Vezi *Monumenta Hungariae Historica*, Scriptores, II, Budapest, 1857, p. 143—144).

masivul carpatic, timp de şase secole, sosirea rudelor lor de sînge, ungurii, ajutîndu-i chiar la cucerirea Panoniei.[49]

„După cucerirea împreună a Panoniei, au primit (secuii) o parte din ţară, totuşi nu în cîmpia Panoniei, ci au trăit aceeaşi soartă VECINI ÎN MUNŢI CU BLACHII, cu care s-au amestecat şi de la care se spune că au împrumutat alfabetul".

Citatul este din *Gesta Hungarorum* al lui Simonis de Kéza, preot la curtea lui Ladislau al IV-lea (1272—1290) care s-a inspirat, după cum afirmă istoricii moderni unguri, din *Gesta Hungarorum* din epoca lui Ladislau cel Sfînt, care a domnit la sfîrşitul veacului al XI-lea (1077—1095).[50]

Fapt curios: din aceste cronici, ungurii împrumută numai tradiţia hunică a originii secuilor, pentru a dovedi caracterul autohton al enclavei din estul Transilvaniei. Aceiaşi unguri, însă, îndepărtează afirmaţia categorică a cronicarilor cu privire la anterioritatea românilor atît faţă de unguri cît şi de secui, afirmaţie care este exprimată în termeni categorici de vechile documente ungare. Am citat acest caz spre a scoate în evidenţă, o dată mai mult, pasiunea de care dau dovadă istoricii unguri atunci cînd scriu şi comentează istoria Transilvaniei.

Hunfálvy s-a ridicat împotriva acestei susţineri privitoare la originea secuilor, afirmînd că secuii nu sînt mai puţin unguri decît ungurii propriu-zişi, şi că „ei au fost transplantaţi din ţara Mumă ca păzitori ai frontierelor din răsărit".[51] Teoria colonizării secuilor în marginea răsăriteană a Ardealului este susţinută de mulţi istorici, care nu admit teoria hunică a originii lor. Nu toţi istoricii însă, sînt de acord cu originea maghiară a secuilor. Zeci de teorii au fost lansate pentru luminarea misterului care învăluie obîrşia secuilor, fără ca totuşi vreuna să fi putut rezista criticii istorice.

---

[49] Hóman Bálint, *Der Ursprung der Siebenbürger Szekler*, în „Ungarische Jahrbücher", vol. II, Berlin, 1922, p. 9-36.

[50] Simon de Kéza, *Gesta Hungarorum*, cap. 21, în Scriptores, I, p. 162—163; despre adoptarea alfabetului latin de la români, vezi şi S. Puşcariu, *Alfabetul secuilor şi slovele chirilice*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secţiunii literare", seria a II-a, tom. XXVI, 1904—1905, p. 53—63.

[51] Hunfálvy Pál, *Ethnographie von Ungarn*, p. 200; Idem, *Die Rumänen und ihre Ansprüche*, p. 44; Idem, *A Székelyek* (Secuii), Budapest, 1880.

Un călugăr englez din secolul al XVII-lea îi socoate pe secui drept o ramură a sciților, adusă în Transilvania de huni.[52]

Istoricul Iuliu (Gyula) Pauler susține originea lor maghiară.[53] Karol Szabó [54] vede în ei pe urmașii cabarilor din rasa Chazarilor. Ladislau Réthy afirmă că secuii ar fi o ramură a pecenegilor [55], Iosif Thúry îi consideră hunoavari [56] și, în fine, J. Karácsonyi, după ce a crezut că secuii sînt urmașii bulgarilor [57], în timpurile din urmă a renegat prima sa opiniune, afirmînd de data aceasta că secuii ar fi urmașii direcți ai gepizilor, popor de neam germanic. [58]

Dl G. Popa-Lisseanu, unul dintre cercetătorii români de seamă ai problemei secuiești, căruia îi datorăm multe din datele cu privire la secui, vede în volte-face-ul postbelic al lui Karácsonyi o tendință de a arunca o punte între germanism și maghiarism, deci un substrat politic într-o problemă care ar trebui să fie dominată numai de considerațiuni științifice.[59]

Indiferent însă de originea secuilor, ceea ce este astăzi precis este faptul că înainte de a se fi fixat în regiunile limitrofe ale Transilvaniei, secuii se găseau în alte părți ale Ungariei, documentele menționîndu-i atît în regiunea nor-

---

[52] *A Prospect of Hungary and Transylvania*... London, 1664, p. 33—40. Autorul englez preia ideea originii scitice a secuilor de la cărturarul sas Georg Reichersdorffer, care a scris *Chronographia Transilvaniei*, editată la Viena în anul 1550. Ea a fost publicată de J. Bongars, *Rerum Hungaricarum Scriptores*, Frankfurt, 1600, p. 582—589; Schwandtner, *Scriptores Rerum Hungaricarum veteres*, Viena, 1746, p. 800—810.

[53] Pauler Gyula, *A magyarok megtelepedéséröl* (Descălecarea ungurilor), în „Századok", 1877, p. 373—396; 481—499.

[54] Szabó Károly, *Királyi telepitvényesek-é a székelyek?* (Sînt secuii colonizați de regi?), Tîrgu Mureș, 1884.

[55] Réthy, L., *A székely név* (Etnonimul „secui"), în „Ethnographia", 1890. Despre diversele opinii cu privire la originea secuilor vezi și G. Popa-Lisseanu, *Păreri diferite asupra originii secuilor*, în „Universul", 19 ian. 1937.

[56] Thúry Iosif, *A székelyek eredete* (Originea secuilor), Cluj, 1898, în „Erdélyi Múzeum", 1898, p. 216.

[57] Karácsonyi J., *A székelyek eredete és Erdélybe való települése* (Originea secuilor și așezarea lor în Ardeal), Budapest, 1905.

[58] Idem, *Die Vorfahren der Szekler und die Szekler Madjaren*, în „Volk unter Völkern", Breslau, p. 285.

[59] G. Popa-Lisseanu, *Originea secuilor și secuizarea românilor*, București, 1941, p. 40—41. Această teorie a lui Karácsonyi a fost primită cu simpatie de istoriografia germană, fapt pentru care i s-a și asigurat publicarea în limba germană (în „Volk unter Völkern" din Breslau).

dică a Ungariei, cît și în alte ținuturi ale aceleiași țări[60], în toate ocaziunile ei fiind amintiți drept apărători de castre și de burguri.

„Secuii, după cum afirmă dl Popa-Lisseanu, sînt în acea epocă mai puțin un trib decît o profesiune: *servientes regis*, servitorii regelui".[61]

Începuturile acestor apărători de profesie, mercenari cu așezări proprii, obținute în schimbul serviciilor prestate, în mod fatal trebuie să fi fost modeste, secuii constituind o „clasă socială", iar nu un popor. Prin evoluția normală, aceste elemente colonizate în mijlocul românilor (de la care, subliniem, ei au împrumutat și alfabetul) ar fi trebuit să fie înglobate de masa autohtonă, prin asimilare. S-a petrecut însă fenomenul contrar: masa băștinașă a dispărut aproape în întregime, elementul colonizat devenind dominant în așa-numita „regiune secuiască" din cele trei județe marginale: Ciuc, Odorhei și Trei Scaune, la care se adaugă și o porțiune din județul învecinat al Mureșului.

Pe întreaga întindere a României se aflau, în 1930, la data recensămîntului, aproape 1 500 000 unguri. Dintre aceștia, 500 000 (exact 496 184) adică o treime, erau secui.[62] Cantonați într-o regiune relativ redusă ca suprafață, ei au reușit a da străvechiului pămînt al Daciei aspectul unui teritoriu eminamente unguresc, în primul loc din cauza maselor compacte locuind un teritoriu restrîns și, în al doilea loc, din cauza limbii ungurești pe care ei și-au însușit-o din vremuri străbune. Această regiune apare mai ungurească încă decît cele mai pure regiuni ungurești din Ungaria propriu-zisă, unde mai stăruie încă elemente slave și germane străvechi.

Că au fost români în regiunile azi locuite de secui, ne-o spune cronica lui Simonis de Kéza[63], ne-o spun actele vechi ungurești care pomenesc de cnezatele românilor din mijlocul secuimii, ne-o spun toate statisticile efectuate în cursul vremurilor. Acum, din cei 496 184 locuitori ai regiunii secu-

---

[60] Vezi și Hóman Bálint, *loc. cit.*, p. 21.

[61] G. Popa-Lisseanu, *Sicules et roumains. Un procès de dénationalisation*, București, 1939, p. 18.

[62] Recensămîntul populației din România pe anul 1930 înregistrează 1 425 507 unguri și secui, care reprezentau 7,9% din populația țării (Vezi *Recensămîntul general al populației din România din 29 decembrie 1930*, vol. II, 1938, p. XXIV).

[63] Simon de Kéza, *loc. cit.*, p. 162—163.

ieşti, numai 68 423 sînt români, sau cel puţin s-au declarat ca atare, căci dintre aceştia, 11 402, deşi români, nu ştiau să vorbească româneşte.[64]

Deznaţionalizarea românilor din secuime

Vom trece în revistă mijloacele pe care le-au întrebuinţat ungurii pentru a deznaţionaliza pe românii din Secuime, spre a se vedea cum, după o stăpînire caracterizată prin violenţă, s-a ajuns a se crea o stare aparentă, înşelătoare, pe care totuşi s-a putut sprijini edificiul şubred, ridicat în 1940 la Viena.

Într-adevăr, cine urmăreşte noua frontieră dintre cele două ţări, lesne va putea observa că masa compactă secuiască a fost un factor determinant pentru delimitarea acestei frontiere dintre România şi Ungaria.

„Unul dintre cîştigurile cele mai mari ale noii reglementări teritoriale, spunea după Diktatul de la Viena, dl Vilmos Ziegler din Ministerul Afacerilor Străine al Ungariei, în studiul său *Întoarcerea la Patria-Mumă a răsăritului*, este, fără îndoială, reîntoarcerea la Patria-Mumă a secuimii, a uneia dintre ramurile cele mai de preţ, din punct de vedere rasial, a ungurilor".

În primul rînd, acei care au fost deznaţionalizaţi prin tentaţiile de tot felul a fost clasa suprapusă, din care se recrutau voievozii (care în unele regiuni aveau sub conducerea lor un teritoriu infim ca suprafaţă), cnezii şi boierimea. Înnobilarea şi înzestrarea lor cu domenii regale (tot pămîntul, în concepţia Evului Mediu era proprietatea regelui), erau condiţionate de maghiarizarea şi trecerea lor la catolicism.[65]

---

[64] G. Popa-Lisseanu, *Originea secuilor şi secuizarea românilor . . .*, p. 117; *Recensămîntul general al populaţiei din România din 29 dec. 1930*, vol. II, 1938, p. LVIII-LX.

[65] În anul 1366 regele Ludovic de Anjou a inaugurat politica oficială de stat de maghiarizare a românilor, de excludere a lor din viaţa politică, de teamă că şi românii din Transilvania vor înlătura nobilimea maghiară, vor prelua conducerea voievodatului transilvănean şi se vor uni cu celelalte state feudale româneşti de la sud şi est de Carpaţi, care, la 1330 şi 1363—1365, obţinuseră victorii decisive împotriva regatului ungar. Astfel, regele acorda nobililor unguri dreptul de a „stîrpi" şi nimici pe răufăcătorii de orice neam şi mai ales pe români" (Vezi Fr. Zimmermann — C. Werner — G. Müller, *Zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, vol. II, Sibiu, 1897, p. 256—259).

Singurii boieri transilvăneni care și-au păstrat nealterată credința lor strămoșească, au fost boierii din Făgăraș și aceasta grație, în prim rînd, contactului permanent cu românii de dincoace de Carpați și, în al doilea rînd, grație situației politice speciale a ținutului.[66] Numărul extrem de mare de drepturi și privilegii de care se bucurau secuii, au fost, după cum spune dl Popa-Lisseanu, mai mult ca oriunde mărul ademenitor, au fost capcana în care au căzut românii din partea locului.[67]

Deznaționalizarea prin religie

Pătura de jos — țărănimea — mai tradiționalistă și mai conservatoare a tradițiilor străbune, a fost mai refractară trecerii la catolicism. Mai mult încă, se pare că ritul ortodox a fost de natură să influențeze atît de serios populația secuiască, încît în 1234 însuși Papa Grigore al IX-lea a socotit necesar să intervină în privința fidelilor care părăseau biserica catolică îmbrățișînd ortodoxismul și aceasta „în interesul acelor unguri și germani din regatul Ungariei, care făcîndu-se un popor cu Valahii, deopotrivă cu ei disprețuiau pe episcopul catolic al Cumaniei, primind sfintele taine de la niște pseudo-episcopi care țineau ritul grecilor".[68]

Către sfîrșitul secolului al XIII-lea începe o adevărată prigoană împotriva ortodocșilor, socotiți schismatici și eretici. Sinodul de la Buda, care a avut loc în 1299, hotărăște că le este interzis românilor să-și zidească biserici sau alte locașuri de rugăciune, sau să ia parte la slujba religioasă oficiată în bisericile existente.[69]

În anul 1428 regele Sigismund decisese: „să se despoaie de avere toți nobilii și cnezii care țin pe moșiile lor preoți ortodocși, ce duc poporul în rătăcire, iar preoților care vor boteza vreun copil în religia ortodoxă să li se confiște averea".[70]

---

[66] G. Popa-Lisseanu, *op. cit.*, p. 72.

[67] *Ibid.*, p. 75.

[68] De fapt se referă la episcopatul cumanic al Milcoviei (Vezi Arhiva Vaticanului, Regesta Vatican, vol. XVIII, f. 229—230; Hurmuzaki-Densușianu, *Documente*, vol. I, p. 132—133).

[69] Vezi Ștefan Lupșa, *Catolicismul și românii din Ardeal și Ungaria pînă în anul 1556*, Cernăuți, 1929; textul din 1299 se află la p. 59, în bibliografie.

[70] Ștefan Lupșa, *op. cit.*, p. 74—75; Șt. Meteș, *Istoria bisericii și a vieții religioase a românilor din Ardeal și Ungaria*, Arad, 1918, p. 41; G. Popa-Lisseanu, *op. cit.*, p. 73.

În asemenea condiții, este ușor de înțeles că mulți dintre români s-au văzut nevoiți să-și părăsească credința strămoșească, ceea ce în mod fatal conduce la adoptarea maghiarismului, religia fiind în acele vremuri pivotul naționalităților în formație. Primul rege al ungurilor, Ștefan cel Sfînt, n-a primit el oare și titlul și coroana de la papa Silvestru, șeful suprem al bisericii catolice?

După înfrîngerea de la Mohács în 1526 și transformarea Budei în pașalîc turcesc, Transilvania devine principat autonom. În timpul principilor ardeleni, trecuți la calvinism, persecuțiile n-au încetat, ci dimpotrivă s-au întețit. Românii ortodocși, puțini cîți au mai rămas, tot eretici erau considerați, de data aceasta nu însă, de catolici, ci de . ereticii calvini.

Dieta ardelenească de la Sibiu hotărăște în 1566 ca „Episcopii români, fie preoți sau călugări, care n-ar voi să se lepede de erezie, și ar continua să ducă poporul spre pieire, să fie scoși din țară".[71] Unirea cu biserica de la Roma n-a făcut să înceteze persecuțiile îndreptate împotriva românilor ortodocși. Toate aceste persecuții au produs, după cum era și firesc, mari fisuri în masa românească din secuime.

Statisticile pentru vremurile vechi lipsesc. Din cele existente, cu începere din secolul al XVIII-lea, reiese în mod clar că de unde în anul 1700 românii mai reprezentau încă o proporție de 30% din populația regiunii secuiești, procentul a scăzut în timp de numai 200 de ani la 5%, cu tot indicele ridicat al natalității românești.[72]

În cele 100 comune ale județului secuiesc Trei Scaune mai existau români, în 1733, în 94 comune. Acum, în 26 comune din acel județ nu mai există nici un român, în alte 46 comune populațiunea românească este cu mult scăzută față de numărul populației din 1733 și în sfîrșit, numai în 22 comune creșterea populației a urmat cadența normală.[73]

Din statisticile întocmite în 1733, 1750, 1760, 1805, rezultă că așa-numitul „bloc secuiesc" era străpuns de nume-

---

[71] Șt. Meteș, *op. cit.*, p. 41; vezi și G. Popa-Lisseanu, *op. cit.*, p. 74. În noiembrie 1566, Dieta Transilvaniei decreta exterminarea tuturor preceptelor religioase contrare doctrinelor luterană și calvină. Se prevedea distrugerea bisericii românești, suprimarea ierarhiei, confiscarea bunurilor ei. Biserica românească era declarată tolerată și lăsată la bunul plac al principelui și al dietei ungare (G. Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei*, Sibiu, 1889, p. 129 și urm.).

[72] G. Popa-Lisseanu, *op. cit.*, p. 77—79.

[73] *Ibid.*, p. 78—79 și 136—141.

roase enclave românești.[74] *Într-adevăr, în acele vremuri nu a existat nici o comună în regiunea secuiască în care să nu se fi găsit români.* În mai puțin de 170 de ani au fost secuizate complet comune întregi, așa că aspectul inițial, eminamente românesc, al regiunii s-a schimbat radical.

Secuizarea a continuat și în timpul primului război mondial, cînd puținii români, care au reușit să înfrunte prigoana maghiarizării forțate, au fost obligați să îmbrățișeze religiile calvină sau catolică. Fapt interesant de menționat: secuizarea a continuat să-și producă efectele chiar și în timpul dominației românești și anume în primii ani de stăpînire românească, din cauza fenomenelor inerente vieții (căsătorii mixte, botezuri, în singurele biserici existente etc.). „Chiar sub dominația românească, scria dl Sabin Opreanu în 1927, românii nu pot să reziste presiunii maselor secuiești".[75]

Deși secuizarea văduvise întregul teritoriu de elementele românești, totuși ungurii, pentru a marca și mai mult caracterul unguresc al „blocului", îi scoseseră pe români — așa puțini cîți erau — din statisticile lor. Metoda era simplistă. Erau trecuți drept unguri toți acei care vorbeau ungurește. Or, după 1 000 de ani de conlocuire cu secuii, era firesc ca și populațiunea românească să vorbească limba ungară. Naivitatea constă în aceea că din rubrica învecinată cu aceea a naționalităților, și anume din rubrica religiei, reieșea situația reală. Românii — și numai ei — erau de religie ortodoxă sau greco-catolică, secuii și ungurii fiind calvini, catolici etc. Or, de unde la rubrica naționalităților, românii erau trecuți cu un număr infim de locuitori, la aceea a religiilor exclusiv românești (ortodoxă și greco-catolică) numărul lor apărea considerabil sporit. În județul secuiesc Odorhei, de pildă, deși la rubrica naționalităților românii figurau numai cu 2 840 suflete (statistica ungurească din 1910), numărul lor era în realitate cu mult mai mare și acest lucru se putea constata chiar din statistica oficială, cercetînd rubrica religiilor, unde românii figurau cu 5 528 suflete.[76]

Alt caz mai concludent încă pentru a învedera mistificările autorităților maghiare: în statistica din 1910, românii

---

[74] *Ibid.*, p. 130—154.

[75] Sabin Opreanu, *Săcuizarea românilor prin religie*, Cluj, 1927; Idem, *Ținutul săcuilor. Contribuții de geografie umană și de etnografie*, în „Lucrările Institutului de geografie al Universității din Cluj", vol. III, Cluj, 1928, p. 107 și urm.

[76] G. Popa-Lisseanu, *op. cit.*, p. 130—154.

din comuna Micfalău — Trei Scaune — figurau cu numărul infim de 6 locuitori. Ortodocșii și greco-catolicii din comună figurau însă, în aceeași statistică, cu 918 suflete [77], ceea ce pentru un cunoscător al situațiunilor de fapt reprezenta cifra reală a românilor din acea comună. Pentru acei care nu cunoșteau însă dedesubturile metodelor de mistificare maghiare, statisticile ungurești erau de natură a impresiona.

Ultimul secol a cunoscut mijloacele violente ale deznaționalizării forțate pe care autoritatea ungurească a exercitat-o în regiunea secuiască, cu mai multă vigoare încă decît pe restul teritoriului. De unde, însă, în restul Transilvaniei, românismul a putut — grație superiorității sale numerice — să reziste cu mai multă eficacitate atacurilor dezlănțuite împotriva lui, în secuime deznaționalizarea a avut efectele cele mai dezastruoase pentru elementul românesc. *Ea a îmbrăcat caracterul unei veritabile exterminări.*

Scriitorul maghiar Géza Kosztelszky nu s-a sfiit să confirme în mod public și cu un cinism uimitor, țelurile de deznaționalizare ale politicii minoritare ungurești de la sfîrșitul secolului al XIX-lea.

„Să lăsăm la o parte, zicea el în broșura intitulată *Politica națională*, minciuna convențională conform căreia noi pretindem că nu vrem să ucidem naționalitățile nemaghiare. DA — continua el — NOI VREM SĂ LE SUPRIMĂM ȘI TREBUIE SĂ LE SUPRIMĂM".[78]

Iată regimul pe care unii dintre partizanii Lordului Rothermere îl citează ca exemplu de „toleranță"!

Ministrul de interne al Ungariei din acea epocă — Hyéronimy — s-a grăbit să-l felicite pe autorul acestor rînduri, declarîndu-se, în felul acesta, solidar cu tendințele de deznaționalizare totală a minorităților din Ungaria afișate de publiciștii „naționaliști" maghiari.

---

[77] *Ibid.*, p. 140—141.

[78] Géza Kosztelszky, *Nemzeti politika a Feldvidéken* (Politica națională în Ținutul de Sus [Slovacia]), Budapest, 1898, p. 25; vezi și Romulus Seișanu, *România. Atlas istoric, geopolitic, etnografic și economic*, București, 1936, p. 123; vezi și Zenovie Pâclișanu, *L'art et la manière de faire des Hongrois. Méthodes de recrutement des citoyens magyars*, București, 1942, p. 6. Cîțiva ani mai tîrziu, în 1907, secretarul Consiliului de Miniștri ungar, dr. Reiner Zsigmond scria: „Principiul necesar și general afirmat pentru unitatea națiunii maghiare și manifestarea hotărîtă a energiilor ei este a maghiariza" (Reiner Zsigmond, *A Keleti vallású magyar nemzeti egyház szervezése* / (Organizarea bisericii naționale maghiare de rit răsăritean, Budapest, 1907, p. 13).

Scopul urmărit de unguri şi-a produs efectul cu prisosință. Există însă urme care nu se şterg, mărturii vii ale unui trecut nu prea îndepărtat care stăruie ca un cap de acuzare permanent, în pofida aparențelor înşelătoare. În multe din satele secuieşti întîlneşti, într-adevăr, bisericuțe ortodoxe şi greco-catolice — învecinate de cele mai multe ori ca „două surori orfane" — şi care sînt părăsite, întrucît din acele sate românii au dispărut de mult. Prin simpla lor prezență, însă, aceste lăcaşuri sfinte părăsite, reconstituie în culori vii un trecut pe care Istoria l-a înregistrat şi pe care încercările ungureşti disperate sînt neputincioase a-l denatura.

Deznaționalizarea românilor prin şcoală

Am văzut rolul Bisericii în acțiunea de deznaționalizare a românilor. Biserica a fost secondată de tovarăşa ei nedespărțită: şcoala. Primele şcoli din Transilvania au fost şcoli confesionale. Or, este lesne de imaginat că dacă biserica ortodoxă era supusă unor atacuri atît de înverşunate, şcolile ortodoxe, în mod fatal, trebuiau să fie infime ca număr. Copiii românilor erau obligați să frecventeze şcolile ungureşti, unde nu se auzea vorbindu-se româneşte decît în cele două ore săptămînale de catechism.

În toată regiunea secuiască existau 27 şcoli româneşti față de 430 — patru sute treizeci — şcoli maghiare de toate categoriile.[79] Aceasta era situația în învățămîntul primar. Proporția era deci: *o şcoală românească față de 16 şcoli ungureşti*, ceea ce întrecea chiar disproporția zdrobitoare dintre numărul românilor şi acel al secuilor, disproporție care se cifra la un român față de şapte secui.

În ceea ce priveşte situația din învățămîntul superior, ea era cu adevărat tragică. ÎN ÎNTREAGA REGIUNE SECUIASCĂ NU EXISTA, ÎNAINTEA PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL, ABSOLUT NICI O ŞCOALĂ SECUNDARĂ SAU PROFESIONALĂ ROMÂNEASCĂ. În schimb, ungurii aveau 10 licee, 15 şcoli civile, 4 şcoli profesionale, 20 şcoli de ucenici, 25 şcoli de agricultură, adică un total de *55 şcoli superioare, față de nici una românească*.[80]

---

[79] G. Popa-Lisseanu, *op. cit.*, p. 87.
[80] *Ibid.*

Românii, de altfel, nici nu aveau dreptul să frecventeze şcolile mai înalte dacă nu aparţineau unei confesiuni religioase maghiare.

Şcoala ungară urmărea un scop bine determinat: să transforme statul polinaţional unguresc într-un stat unitar, indiferent dacă pentru realizarea acestui ţel trebuia să se recurgă la siluirea conştiinţelor. În atari condiţiuni, acuzaţiunea pe care contele Albert Apponyi a adus-o românilor în voluminosul tom propagandistic *Justice for Hungary*, acuzaţiune privitoare la lipsa de instrucţiune a poporului român din Ardeal, îmbracă pur şi simplu caracterul unui cinism revoltător. *Căci este cinism a refuza să acorzi minoritarului instrucţiunea în limba lui şi, în urmă, să-l acuzi de analfabetism!*

Obligaţi a merge la şcolile primare ungureşti, din lipsă de şcoli româneşti, obligaţi a vorbi în toate împrejurările limba maghiară, înconjuraţi din toate părţile de mase compacte secuieşti, supuşi la tot felul de presiuni şi ingerinţe din partea Administraţiei de Stat, românii din regiunea secuiască au ajuns cu timpul să nu se mai poată exprima în româneşte şi, culmea ironiei, mulţi dintre ei îşi declinau în ungureşte naţionalitatea românească: „EN OLAH VAGHOK" (Eu sînt român!). [81]

În epoca în care nu ajunsese să plîngă pe ruinele edificiului prăbuşit, contele Albert Apponyi, care, este locul s-o amintim, a contribuit, prin legile edictate de el, la această prăbuşire, spunea că în Ungaria nu trebuie să existe o altă cultură decît acea maghiară şi că pătura intelectuală, „crema societăţii" trebuie să aparţină cu orice preţ ungurilor. Orgoliul caracteristic firii ungare făcea loc de data aceasta unui utilitarism prea puţin orgolios. Ceea ce îi interesa pe conducătorii destinelor ungureşti, era că aşa-numita „intelligentsia" ungurească să fie de limbă maghiară, de confesie maghiară, indiferent dacă ea era de obîrşie românească, cehă, slovacă sau germană. Pătura intelectuală ungurească era deci „maghiară" numai cu numele; în fond însă, ea era reunirea laolaltă a păturilor intelectuale a naţiilor din care se compunea compozitul edificiu al regatului unguresc.

Este desigur extrem de dificil să recunoşti în ungurul secolului al XX-lea pe românul deznaţionalizat de la începutul secolului al XIX-lea sau pe slavul maghiarizat de

---

[81] *Ibid.*, p. 10.

secole, după cum cu greu călătorul care poposeşte în faimoasa piaţă San Marco din Veneţia poate recunoaşte în locurile unde se ridică azi maiestoase Palazzo Ducale, Basilica San Marco, Turnul Orologiului şi vestita Campanile, pajiştea străveche, străbătută de rîul Danario. Rîul a fost secat. Mărturia istorică a existenței sale, însă, nu va putea fi ştearsă niciodată. Romanitatea autentică a ținutului „azi secuiesc" din sud-estul Transilvaniei a fost înăbușită de unguri prin metode care de care mai samavolnice. *Dispărut-a, oare, pentru aceasta însăşi istoria românească a ţinutului?!*

Trecutul a reuşit acum un sfert de veac să reînvie dedesubtul lespezii de granit, pe care, cu o îndemînare diabolică o aşezaseră stăpînitorii de milenii, dar totuși provizorii, ai fostei provincii romane. Se pare, însă, că Dreptatea își face cu greu drum în lume. Triumful Adevărului asupra aparențelor înşelătoare a fost realizat în urma unor eforturi şi a unor sacrificii nemăsurate. Totuşi, frazeologia sterilă şi CIRCUMSTANȚE DE MOMENT, CU TOTUL STRĂINE DE PROBLEMA TRANSILVANIEI au reuşit să valorifice aparențele, în dauna realităților.

Printr-o propagandă abilă şi susţinută, printr-o continuă agitare a opiniei publice mondiale, prin manifestări zgomotoase, dar tot pe atît de oportune, de simpatie față de țara căreia i se adresau propagandiştii („sîntem de obîrşie gepidă — deci germanică", spunea Karácsonyi în Germania[82]; „sîntem amicii Angliei", spuneau în Anglia, autorii lucrării *Justice for Hungary*), prin tot felul de insinuări conținute în simpla discuție cu „omul de pe stradă" sau în conferința cutărui sau cutărui „mare amic al poporului maghiar", rostită la Paris, Londra sau Berlin şi în ultimul timp şi în marile centre ale Statelor Unite ale Americii, prin acțiunea de mare anvergură a Lordului Rothermere ca şi prin concesiile de tot felul făcute de contele Bethlen marilor financiari din City (vezi cazul marilor bănci ungureşti „Banca Comercială" din Budapesta şi „Banca ungară de Credit"), într-un cuvînt prin toate mijloacele, ungurii au ţinut să menţină în actualitate o problemă pe care războiul din 1914—1918 o tranşase definitiv.

---

[82] J. Karácsonyi, *Die Vorfahren der Szekler und die Szekler Madjaren ein Volk unter Völkern*, Breslau, p. 285.

Erijîndu-se în „apărători ai civilizației și ai culturii europene", ungurii au ținut să pună accentul în special pe „prigoana (sic) exercitată de români în domeniul Școalei" Cînd vom analiza politica școlară maghiară, vom stabili o paralelă între ceea ce a fost regimul școlilor în Transilvania românească în cursul celor două decenii de guvernare românească și ce a fost regimul școlilor în Transilvania cotropită.

Să analizăm în prealabil celelalte metode întrebuințate de unguri pentru realizarea machiavelicului lor plan: transformarea radicală a aspectului teritoriului de la marginea răsăriteană a Transilvaniei.

Maghiarizarea prin administrație

Bisericii și școlii li s-au alăturat în ultimul secol, în acțiunea de maghiarizare a românilor din regiunea secuiască, administrația și armata ungară. Din clipa în care înseși organele de stat — oficialitatea — și-a asumat sarcina deznaționalizării, rezultatul tangibil al acestei acțiuni nu mai putea să întîrzie. Administrația dispune într-adevăr de infinite mijloace pentru a forța cetățenii de a adopta o atitudine, chiar dacă conștiința lor o reprobă. Necesitățile imperioase ale vieții de toate zilele sînt mai puternice decît glasul conștiinței. Or, administrația ungară a știut să speculeze toate aceste necesități, condiționînd satisfacerea lor de pierderea naționalității.

Voiau românii din regiunea secuiască să achiziționeze un pămînt, se interpunea institutul acaparator secuiesc „Szekely Kirendelcseg" și pămîntul era cumpărat de secui [83]; voiau să intre românii în composesoratele de cîmp, trebuiau să-și lepede în prealabil naționalitatea [84]; voiau românii să intre ca lucrători în întreprinderile naționale, trebuiau să îmbrățișeze o confesiune maghiară.[85]

Conții Zenthal și Bernath din comuna Micloșoara interzic românilor să lucreze pe moșia lor, dacă nu-și schimbă religia. Rezultatul imediat al acestei interziceri a fost trecerea la maghiarism a 48 familii românești.[86]

---

[83] G. Popa-Lisseanu, *op. cit.*, p. 95—96.
[84] *Ibid.*, p. 94—95.
[85] *Ibid.*, p. 95.
[86] *Ibid.*, p. 97.

Ar fi să nu mai terminăm înșirînd mijloacele pe care imaginația guvernanților unguri le-a creat pentru subțierea păturii românești din sud-estul Transilvaniei și formarea unui bloc masiv maghiar. Maghiar în aparență, e adevărat, însă mijloc puternic de propagandă pentru susținerea revizionismului și, din nefericire, pentru realizarea lui.

Armata — factor de deznaționalizare

Armata a jucat și ea un rol important în deznaționalizarea românilor din secuime. Singurii dintre românii transilvăneni care erau obligați să-și completeze stagiul în regimentele ungurești de honvezi erau românii din secuime. Ceilalți erau trecuți în regimentele lor respective, în care limba de instrucție era germana. Pentru reangajarea în armată sau în jandarmerie, condiția imperioasă era schimbarea religiei, cetățenia ungară a românilor nefiind suficientă. Se citează în acest sens cazuri nenumărate. Vom spicui două, dintr-un număr nesfîrșit, pentru a se vedea ce transformare radicală suferea un român reangajîndu-se în armată. Românii ortodocși Petru Bârsan și Niculae Bârsan din Aita Seacă, jud. Trei Scaune, ca să devină plutonieri jandarmi, îmbracă în întregime haina ungurească, schimbîndu-și religia și îmbrățișînd ritul reformat, iar numele românesc îl transformă într-unul de rezonanță maghiară, pentru a deveni astfel Peter Berszany și Miklos Berszany, iar românul Mihail Suciu din Valea Zălanului, de religie creștin ortodox, devine romano-catolic, luînd și numele secuiesc de Szöcs Mihalyi.[87]

Iată ce se ascunde sub aparența maghiarismului integral.

Iată adevărații secui, „ramura cea mai nobilă a poporului ungar": Petru și Niculae Bârsan, Mihail Suciu!

În mai puțin de 50 de ani, scria în 1902 scriitorul ungur Pál Balogh, *au dispărut prin maghiarizare 200 comune maghiaro-române*[88]. De atunci, cadența deznaționalizării forțate n-a fost diminuată, ci dimpotrivă a luat proporții mai îngrijorătoare încă.

---

[87] *Ibid.*, p. 91.

[88] Balogh Pál, *A Népfajok Magyarországon* (Etniile în Ungaria), Editura Ministerului Instrucțiunii, Budapest, 1902. Apud G. Popa-Lisseanu, *Originea secuilor și secuizarea românilor*, p. 125.

Bloc maghiar pe fundament românesc

Maghiarizarea românilor din sud-estul Transilvaniei nu este așadar rezultatul unui proces natural, ci consecința deznaționalizării forțate a românilor din acele regiuni.

Iată un adevăr care a fost prea puțin ținut în seamă atunci cînd s-a procedat la ciuntirea țării românești, împlîntîndu-se pintenul maghiar în inima românismului, la cîțiva kilometri doar de Brașov!

După una sau două generații de la secuizare, românul secuizat, ajuns pe o treaptă înaltă a ierarhiei sociale, își reneagă obîrșia, sau dacă nu și-o reneagă, cum este cazul faimosului general ungur János Czecz — român de origine — unul dintre capii mișcării ungare din 1848, șeful de Stat Major al lui Kossuth, omul de încredere al Generalului Bem (și el polonez de origine) și șef, după înfrîngerea de la Vilagos [Șiria], al Marelui Stat Major din Argentina, își împroașcă cu noroi foștii conaționali, de dragul situației.[89]

Ar fi fost desigur imposibil să se stabilească, pe bază de simple mărturii și de acte, genealogia românească a fiecărei familii secuizate de mai bine de două generații. Pentru a se face o discriminare între elementele de bază ale „blocului secuiesc" s-a recurs atunci la metoda științifică.

Românii, în cursul celor 20 de ani de stăpînire a regiunii secuiești, au făcut apel la glasul sîngelui, de data aceasta la propriu, nu la figurat.

Ar fi absurd să se afirme că blocul maghiar secuiesc, care a cîntărit atît de greu în balanța nedreptății de la Viena, este în întregime rezultatul deznaționalizării românilor.

Ar fi însă tot atît de nedrept față de români, dacă nu s-ar recunoaște participarea într-o largă măsură a românilor din secuime la crearea masei compacte, de aspect maghiar, din această regiune.

„Într-o conștientă acțiune de deznaționalizare, spunea profesorul Iuliu Moldovan din Cluj, secuii și-au sporit forța lor numerică și cu sînge românesc".[90]

---

[89] János Czecz era fiul unui grănicer român din satul Săsciori, județul Făgăraș. Totuși, venit în fruntea armatelor ungare, să înăbușe revoluția română în Transilvania, a dat ordin trupelor sale care treceau prin Țara Oltului să nu atace satul părinților săi, Săsciori (*Ibid.*, p. 92).

[90] *Ibid.*, p. 106.

S-a procedat deci, pe cale ştiinţifică, la cercetarea originii etnice pe baza compoziţiei serologice a sîngelui. Experienţa a îmbrăţişat un număr de analize fără precedent de mare în istoria medicinii. Doctorii P. Rîmneanţu şi P. David, care au întreprins această vastă experienţă, au efectuat 10 600 analize serologice asupra secuilor şi 3 856 asupra românilor. Rezultatul posedă deci tăria unei certitudini perfecte. Cercetătorii au ajuns la următoarele concluzii: indicele sanguin al românilor din secuime este egal cu acela al românilor de dincoace de Carpaţi şi, ceea ce este mai concludent încă, în quasiunanimitatea cazurilor, el este egal cu acel al secuilor şi diferă radical de acel al ungurilor propriuzişi.[91] Din rezultatele obţinute s-a putut trage concluzia că secuizarea românilor datează din secolul al XII-lea.

Iată un auxiliar al istoriei, pe care nu-l puteau desigur prevedea ungurii la începutul operei lor nefaste de transforformare a unui pămînt curat românesc într-unul de aspect „curat maghiar"

Întrucît întreg eşafodajul ridicat de propaganda maghiară după retrocedarea Transilvaniei către România se sprijină în primul loc pe „blocul maghiar" din cele 4 judeţe secuieşti (către care unii dintre propagandiştii mai zeloşi cereau chiar crearea unui „coridor" care să unească Ungaria de Munţii Carpaţi) ne vom mai opri o clipă asupra acestei importante probleme.

Faptul contopirii elementului românesc cu acel unguresc nu a rămas fără urmări vizibile. Secuizarea completă a elementului românesc producîndu-se în mod lent, timp de secole, s-a constatat cu timpul o influenţă marcantă a elementului absorbit asupra elementului absorbant. Fenomenul este lesne explicabil dacă aruncăm o privire retrospectivă asupra istoriei poporului român. Toate naţiile care s-au aflat în contact îndelungat cu românii şi au convieţuit cu ei în mod paşnic, au fost absorbite, treptat, treptat, de români. Forţa lor de asimilare s-a dovedit a fi deci dintre cele mai puternice. Atunci, însă, cînd prin mijloace violente ungurii i-au deznaţionalizat, făcîndu-i să se piardă în masa secuiască, forţa lor irezistibilă n-a încetat să se manifeste, românilor

---

[91] P. Rîmneanţu — P. David, *Cercetări asupra originii etnice a populaţiei din sud-estul Transilvaniei pe baza compoziţiei serologice a sîngelui*, în „Buletinul eugenic şi biopolitic", 1935, p. 36—66; vezi şi P. Rîmneanţu, *Origine etnique des Séklers de Transylvanie*, în « Revue de Transylvanie », 1935, nr. 1, p. 45—59 + 1 pl.

nizînd datinile, obiceiurile și felul de viață ale poporului cu care s-au contopit.

Prin desișul maghiarismului se zăresc deci, ici-colo, unele luminișuri ale românismului deznaționalizat. Secuii păzesc unele sărbători pe care numai românii ortodocși le respectă; ei țin posturi caracteristice confesiunilor române; au adoptat unele obiceiuri care sînt mărturii vii ale prezenței elementului românesc în masa maghiară. De pildă: ei trag clopotele bisericii vara, cînd se adună nori grei care amenință cu grindină, țin șezători de fete și feciori, fac clacă, au colinde și irozi, vicleimul este o traducere fidelă a vicleimului românesc[92], la arminden pun mesteacăn la poarta fetelor și flăcăilor, cred în „crai nou", au tradiția fiarelor etc.

Aceste obiceiuri mărunte care formează caracteristica fiecărei națiuni în parte și care contribuie la diferențierea lor, îndătinate de secole și intrate parcă în firea poporului, n-ar fi putut fi asimilate în număr atît de mare de un alt popor, dacă nu s-ar fi produs pe o scară întinsă contopirea între cele două popoare.

Secuii au adoptat apoi cîntecele și baladele românești. Subiectele acestor producții populare sînt copia fidelă a celor similare din literatura populară românească.[93]

Desigur că împrumuturile între popoarele conlocuitoare sînt frecvente. Aici însă, nu remarcăm un împrumut în dublu sens, de la secui la români și de la români la secui. *Românii nu au adoptat obiceiuri și datini secuiești.* Numai secuii le-au adoptat pe acele românești. Explicația fenomenului este deci în mod cert: PREZENȚA ROMÂNILOR ÎN MIJLOCUL MASELOR SECUIEȘTI.

O altă dovadă peremptorie a obîrșiei românești a unei părți importante din masa secuiască de azi o formează numele de localități, de văi, de dealuri, lunci, cîmpii, din această regiune. Citām, printre altele, numele topice: Desiș, Coasta, Frumoasa, Fîntîna, Zăpada, Lunca, Vadu, Murgu, Izvor, purtînd pecetea indiscutabilă a românismului.

Odată cu românii au intrat în secuime și multe cuvinte din limba românească de origine latină. Pentru multe dintre

---

[92] M. Balaș, în „Szekely Múzeum Értesitöje" („Anuarul muzeului secuiesc"), III, Sf. Gheorghe, 1902, p. 32 și urm.; vezi și Sabin Opreanu, *Săcuizarea românilor prin religie*, p. 38—39.

[93] M. Balaș, *loc. cit.*, p. 70; vezi și Elie Cîmpeanu, *Vechimea românilor în Secuime*, în „Revista generală a învățămîntului", 1928, p. 81—83.

aceste cuvinte împrumutul este direct, iar pentru altele el trece prin filiera slavă.

Dar în ce domeniu oare nu se oglindește influența străveche românească? În artă, avem construcțiile de lemn, copii fidele ale construcțiilor de același gen, caracteristice românilor; avem sculptura cu motive geometrice, tranșant deosebită de aceea a ungurilor și sașilor; avem motivele muzicale care apropie mai mult muzica populară secuiască de aceea a românilor decît de aceea a ungurilor din Pustă. În sfîrșit, jocurile populare și îmbrăcămintea secuilor se resimt și ele de participarea elementelor românești în formarea caracterului național secuiesc. Atîtea fisuri adînci în blocul maghiar din sud-estul Transilvaniei, pe care numai ochiul exersat al cercetătorului atent le poate descoperi.

Pînă în ultimul timp, de altfel, secuii se simțeau cu mult mai aproape de români decît de unguri, pe care-i socoteau drept străini. Mihály Szöke, pe care dl Silviu Dragomir îl numește „un savant care a studiat în mod admirabil problema secuilor“[94], admitea cu regret înaintea războiului mondial din 1914 că secuii cunosc mai bine Bucureștii decît Budapesta și că numesc Moldova „țara din interior“ (belföld). Tot el cita cuvîntul unei mame din secuime a cărei fiică pleca să se angajeze în serviciu în Moldova: „Prefer ca ea să plece în Moldova și nu la Budapesta, căci cel puțin acolo, ea nu va fi în țară străină“.[95]

Este mai presus de orice îndoială că nu ne găsim în fața unor cazuri izolate de simpatie față de poporul vecin al românilor, ci în prezența unor simțăminte (adînc înrădăcinate) de atracție față de poporul care a servit de element component al maselor secuiești de azi. „Vocea sîngelui“, dar de data aceasta în sens figurativ.

Tendința de a emigra în Moldova, unde cu timpul s-a format o vastă colonie de „ceangăi“ — secui emigrați — nu este nici ea o simplă întîmplare, ci se integrează perfect în

[94] Silviu Dragomir, *La Transylvanie roumaine et ses minorités ethniques*, București, 1934, p. 54.

[95] Szöke Mihály mai spunea: „Ei (secuii — n.n.) își imaginează că Ungaria este o țară la fel de muntoasă ca districtele Ciuc sau Trei Scaune. Abia dacă cunosc nume de orașe ca Seghedin sau Debrețin, în timp ce numele București, Brăila, Sinaia sau Doftana sînt familiare chiar și copiilor care se joacă în țărîna drumurilor“ (Szöke Mihály, *Pusztuló véreint*, Budapest, 1902; apud Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 55).

cadrul variatelor manifestări de apropiere a secuilor față de români.[96]

Nu ne aflăm — spunea un scriitor secui — în fața unui accident efemer, ci în prezența unui proces istoric bine definit, și tot el adăuga: „de cîteva secole, poate chiar de 700 de ani, populația ungară din sud-estul Carpaților se revarsă către Moldova, în unde regulate".[97]

Dacă secuii s-ar fi simțit unguri veritabili, desigur că nu am fi asistat la atîtea manifestări net anti-ungurești, din partea lor, și desigur că nu ne-ar fi fost dat să citim într-o cronică secuiască străveche o frază ca aceasta: „NENOROCIREA TRANSILVANIEI TOTDEAUNA DIN ȚARA UNGUREASCĂ ȘI DE LA UNGURI S-A TRAS".[98]

Poate fi, în asemenea condițiuni, taxată drept o nedreptate istorică separarea secuilor de țara ungurească?

Există o nedreptate și aceea s-a făcut românilor în 1940, cînd pentru a se uni cu Ungaria blocul așa-zis maghiar — dar în realitate bloc al românilor deznaționalizați și al secuilor — s-a sfîrtecat trupul Transilvaniei, creîndu-se o situațiune care nu poate dăinui, pe care logica cea mai elementară o respinge și care reclamă în mod imperios singura soluție posibilă: revenirea la *statu-quo-ante*.

Dacă nu există statistică, nu este lucrare propagandistică ungară în care secuii să nu fie asimilați cu ungurii, aceasta se datorește exclusiv rațiunilor de ordin politic și dorinței

---

[96] De fapt, în majoritatea lor, ceangăii din Moldova sînt români catolicizați, emigrați din Transilvania în urma persecuțiilor sociale și naționale (Vezi Iosif Petru, M. Pál, *Originea catolicilor din Moldova și franciscanii păstorii lor de veacuri*, Săbăoani-Roman, 1942).

[97] Hegedüs Loránt, *A Székelyek kivándorlása Romániába* (Emigrarea secuilor în România), Budapest, 1902; apud Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 55—56. Învățatul secui Hegedüs Loránt, fost ministru de finanțe al Ungariei, afirmă că secuii considerau Moldova „țara din interior", „patrie", folosind, pentru a o desemna, numele de „belföld" („Țara din lăuntru"); atunci cînd vorbeau despre Ungaria, secuii o numeau „varmegye", cu sensul de „district", „Autoritate administrativă", și nu cu acela de țară pentru ei Ungaria era „țara din afară" (Hegedüs Loránt, *op. cit.*, p. 81).

[98] *Nagyajtai Cserei Mihály históriája (1661—1711)* (Istoria lui Nagyajtai Cserei Mihály), ed. a II-a, Pest, f.a., p. 1 (Lucrarea cronicarului Cserei se intitula *Vera historia transilvanica ab anno 1661 incipiendo elaborata per Michaelem Cserei de Nagy Aita et descripta in exilio Coronensi anno 1709 mense Decembri;* a fost editată de Emich Gusztáv sub titlul, *Nagyajtai Cserei Mihály históriája*, Pest, 480 p.); vezi și E. Lukinich, *Les idées politiques dirigéantes de la Principauté de Transylvanie de 1541 à 1600*, în « Bulletin d'information des sciences historiques en Europe Orientale », V, 1933, p. 9.

de a sprijini revendicările teritoriale pe un număr cît mai mare de conaţionali trăind în afara regatului ungar.

Dacă interogăm însă documentele istoriei ungare din primele timpuri şi pînă în preajma secolului al XV-lea, vedem că secuii au fost consideraţi dintotdeauna de unguri drept o naţie distinctă, cu interese uneori antagoniste, dar de cele mai multe ori solidare. Solidaritatea ungaro-secuiască avea un caracter bine precizat: unirea privilegiaţilor împotriva autohtonilor români, în stare de permanentă aservire.

La prima dietă transilvăneană, care s-a întrunit în anul 1291, au fost convocaţi nobilii (adică ungurii, căci ambele noţiuni erau sinonime în concepţia din acea vreme a Casei domnitoare), saşii, secuii şi valahii *(nobilibus, saxonibus, siculis et olachis)*.[99]

În acele vremi îndepărtate românii nu ajunseseră încă în situaţiunea de inferioritate pe care aveau s-o cunoască în secolele următoare. Documentul e din secolul al XIII-lea cînd se mai respectau încă drepturile de anterioritate ale băştinaşilor români!

În diferitele armate recrutate pe teritoriul Transilvaniei în secolul al XIII-lea, trupele de secui sînt menţionate în mod separat de acele ale ungurilor. În însuşi actul de bază al guvernării Transilvaniei, faimoasa „Uniune a celor trei naţiuni", încheiată în anul 1437 („cea mai atroce dintre conspiraţiile de care pomeneşte istoria", cum o numeşte ardeleanul G. Moroianu)[100], secuii apar din nou ca o naţiune distinctă de aceea a ungurilor, părţile contractante fiind ungurii, saxonii şi SECUII. Însăşi denumirea uniunii („Unio Trium Nationum") ne arată în mod clar să sîntem în faţa a trei naţiuni deosebite, conlocuind pe teritoriul fostei provincii Dacia.

Ar fi să enumerăm absolut toate documentele istoriei Transilvaniei, dacă am vrea să cităm toate mărturiile acestui adevăr azi incontestabil: *ungurii şi secuii sînt două naţiuni*

---

[99] Dieta, menţionată într-un document emis de regele Ungariei, Andrei al II-lea, datat la 11 martie 1291 s-a întrunit la Alba Iulia „cum universibus Nobilibus, Saxonibus Siculis et Olachis in partibus Transylvaniae" în vederea reorganizării „staturilor şi ordinelor nobiliare (Fr. Zimmermann şi C. Werner, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, vol. I, Sibiu, 1892, p. 177; vezi şi A. Decei, *Contribution à l'étude de la situation politique des Roumains de Transylvanie au XIIIe et au XIVe siècles*, în «Revue de Transylvanie», VI, 1940, p. 217—226).

[100] George Moroianu, *Les luttes des Roumains transylvains pour la liberté et l'opinion europeénne (Episodes et souvenirs)*, Paris, 1933, p. 50.

cu totul distincte pe care le unește doar limba, dar pe care le desparte tot ce separă un neam de celălalt.

Ne vom mărgini să cităm numai ultimul document maghiar asupra Transilvaniei și anume: memoriul prezentat de delegația ungară la Conferința de Pace din Paris. Citim acolo că „secuii sînt de origine avară“; deci ei nu sînt unguri propriu-ziși și mai citim că „în Evul Mediu ei au încheiat cu ungurii și cu sașii, CELELALTE două națiuni, cu care conlocuiau pe pămîntul Transilvaniei, un fel de contract social, fiecare din ele fiind stăpînă pe propriul ei teritoriu“.[101] Ce poate fi deci mai clar? Citatele sînt de altfel extrase din ceea ce ungurii înșiși se complac a numi „tezaurul unic al Științei ungare“. A le contesta, ar însemna să aducem o știrbire prestigiului de care trebuie să se bucure știința maghiară, ceea ce desigur nu este în intenția noastră.

În virtutea cărui principiu pot ungurii reclama reîntoarcerea secuilor la ... Patria-Mumă?

A identității de limbă? dar atunci Belgia și Elveția romandă ar trebui încorporate Franței, Zürich-ul și Berna anexate Germaniei și vaste porțiuni din sudul Peninsulei Balcanice alipite României!

Cînd o construcție politică se sprijină pe un asemenea pilon șubred, este fatal ca într-o zi sau alta ea să se prăbușească cu zgomot. În viața popoarelor, ca și în viața indivizilor, nedreptatea și situațiile false nu pot da naștere decît la provizorate, care întotdeauna se termină cu triumful dreptății chiar atunci cînd unele din ele durează un mileniu.

NU TOATE PROVIZORATELE ÎNSĂ DUREAZĂ UN MILENIU!

Idealuri imperialiste

Ungurii au fost și sînt puțini la număr. Recunoaștem, nu e vina lor. Mai mult încă, găsim că nu e un defect de a fi puțin numeroși, după cum nu-i o calitate de a fi peste măsură de numeroși.

Valoarea nu rezidă în număr, ci în calitate. Ceea ce găsim însă că este un defect este voința de a găsi cu orice

[101] *Les Négociations de la paix hongroise*, tom. I, p. 45.

preţ în spaţiu, compensaţia lipsei cantitative. Există o limită a posibilităţii de mărire — de extindere — peste care nu se poate trece. Aceasta este o lege universal valabilă atît în lumea însufleţită cît şi în cea neînsufleţită, atît în viaţa popoarelor cît şi în viaţa indivizilor. Ungurii n-au vrut însă să ţină seama de ea.

Cu un număr mic de conaţionali ei au vrut să stăpînească un maximum de teritorii, fiind obsedaţi de o iluzie, de un quasimit: împărăţia Sfîntului Ştefan. Mai mult încă, unii dintre regii Ungariei au nutrit la un moment dat speranţa unei dominaţii universale, vrînd să reînvie sub egida lor Imperiul Roman de odinioară. Cu cîtă mîndrie într-adevăr pomenesc ungurii de perioada regelui Ludovic cel Mare din familia Angevinilor, care a adus Coroanei ungare la sfîrşitul secolului al XVI-lea stăpînirea efectivă sau numai formală a Croaţiei, Banatului de Nord, Dalmaţiei, Bosniei, Serbiei, Bulgariei, Munteniei şi Moldovei,[102] precum şi uniunea personală cu Polonia.

Realităţi dureroase

Cele mai frumoase vise sînt totuşi numai vise şi într-o zi a început dezagregarea vastului regat. Frontierele au început să se apropie, conturul regatului să se micşoreze. În 1920 Ungaria a redevenit ceea ce era la începutul începuturilor şi ceea ce ar fi trebuit să rămînă un stat unguresc quasipur, ocupînd o suprafaţă de 92 000 km². Chiar pe un teritoriu restrîns ungurii nu reuşesc însă să realizeze un stat uninaţional, din cei 8 688 319 locuitori cîţi număra Ungaria în 1930, aproape 1 500 000 erau minoritari (germani, slovaci, români, croaţi, sîrbi, evrei şi alţii) şi numai 7 200 000 unguri autentici.

A rămas, însă, întipărită în mintea conducătorilor gloria de o clipă a regilor din Evul Mediu şi a reînceput cursa pentru realizarea visului obsedant a împărăţiei central-europene, sub egida celor 8 000 000 de unguri, care ar încăpea perfect în spaţiul oraşului Londra!

Dacă ungurii s-ar fi mulţumit cu realizarea unui stat uninaţional pe teritoriul atît de propice dezvoltării lor —

---

[102] Este vorba de suzeranitatea Ungariei asupra Moldovei şi Munteniei, recunoscută temporar şi formal de către unii domni români.

Alföldul, cîntat de poeţi — ei ar fi adus o contribuţie cu mult mai preţioasă în concertul spiritualităţii universale, decît aceea — şi ea demnă de a fi luată în considerare — cu care au îmbogăţit patrimoniul culturii europene.

Urmaşii lui Árpád au visat însă măriri politice care depăşeau putinţa lor de realizare şi în special posibilităţile lor de a păstra ceea ce reuşiseră să cucerească; în felul acesta ei şi-au risipit eforturile în acţiuni negative: distrugerea fondului naţional de bază al teritoriilor dominate, paralizarea eforturilor de redeşteptare naţională, crearea de antagonisme între popoarele conlocuitoare.

Coloniştii germani

În afară de secui, al doilea element care a trebuit să servească planurilor cu măiestrie întocmite, au fost germanii.

Conducătorii regatului ungar urmau de altfel deviza primului „rege al ungurilor" (nu al Ungariei) Ştefan cel Sfînt: *Uniusque linguae, uniusque moris regnum imbecile et fragile est* (Ţara de o singură limbă şi de un singur caracter este slabă şi şubredă).[103]

Deviza Sf. Ştefan dezvăluie prin ea însăşi aspectul real al problemei care-i frămînta pe conducătorii Ungariei din Evul Mediu. Ungurii erau extrem de puţini la număr şi pentru a putea realiza o ţară trebuiau să facă apel la alte naţii. Deviza avea deci un caracter eminamente unguresc şi sfera ei de aplicaţie trebuia, în mod fatal, să fie cantonată la teritoriul Ungariei propriu-zis.

Prin graţia şi voinţa urmaşilor Sf. Ştefan ea a fost aplicată însă şi Transilvaniei, deşi populaţiunea acestei provincii, de o singură limbă, cea românească, şi de un singur caracter, cel rezultat din contopirea dacilor cu romanii, era suficient spre a asigura evoluţia normală a provinciei. Astfel, Transilvania românească a devenit teren de colonizare nu numai pentru secui, dar şi pentru coloniştii germani: saşi, şvabi, cavaleri teutoni etc., meniţi în concepţia guvernanţilor să sprijine opera de dominaţiune ungară asupra unor vaste provincii, pe care singuri n-ar fi reuşit să le păstreze.

---

[103] H. Marczali, *Enchiridion Fontium Historiae Hungarorum*, Budapestini, 1902, p. 62—63.

Germanii au început a fi colonizați în Transilvania încă din timpul lui Ștefan cel Sfînt, el însuși căsătorit cu o principesă de obîrșie germană. Colonizarea s-a intensificat însă, abia sub regele Géza al II-lea, adică pe la mijlocul sec. al XII-lea (1141—1162).[104]

După părerea istoricului Nicolae Iorga, ceea ce i-a determinat pe germanii din apus să părăsească țara lor de baștină, pentru a veni să se stabilească în Tansilvania, au fost condițiile economice extrem de dificile din apusul Germaniei, suprapopulat față de posibilitățile de exploatare, din acele vremuri, ale solului.[105]

Ei s-au stabilit în regiunile în care condițiunile de existență erau mai ușoare, adică unde populația era mai rară. Acesta este, fără nici o îndoială, sensul acelor „deșerturi" — în realitate locuri puțin populate — de care pomenesc actele de „privilegii" ale regilor Andrei al II-lea și Géza al II-lea.

Primele grupe de germani, originari din Franconia, din Lorena și din Luxemburg și-au creat așezările lor în regiunile Bistriței, ale Someșului, în Tîrnave și la Sibiu. În anul 1211, regele Andrei al II-lea îi cheamă pe Cavalerii teutoni din Țara Sfîntă, spre a veni să populeze Țara Bîrsei.[106] Ca și celorlalți coloniști, li s-au atribuit privilegii, menționate în actul din 1211 și reînnoite în anul 1222.[107]

În acest din urmă act se face pentru prima dată mențiunea de Țara Vlahilor (Terra Blachorum), pe unde coloniștii

---

[104] Desigur, în tradiția istoriografică maghiară (Thuróczi, Istvánfi), primele grupuri de germani ar fi venit în Transilvania cu ocazia căsătoriei regelui Ștefan I cu principesa germană Gisela la care s-ar fi adăugat ulterior, în timpul lui Géza al II-lea, alte grupuri de populație germană. În realitate, colonizarea propriu-zisă a sașilor a început către sfîrșitul secolului al XII-lea. (Fr. Zimmermann, C. Werner, *op. cit.*, I, p. 1—5; Joseph Benkö, *Transilvania sive Magnus Transilvaniae Principatus*, vol. I, ed. a II-a, Cluj, 1834, p. 429—438).

[105] N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. III, *Ctitorii*, București, 1937, p. 74—86. Și istoricul Ion Lupaș sublinia că pe la mijlocul secolului al XII-lea au fost inundații și foamete în Flandra și în regiunea dintre *Rin* și Mosel ceea ce ar fi determinat pe locuitori să emigreze spre răsărit în căutarea unor condiții mai bune de existență (Ion Lupaș, *Realități istorice în Voievodatul Transilvaniei*, p. 35). Istoricul german Konrad Schünemann considera că și curentul european al cruciadelor a antrenat emigrarea sașilor către Transilvania (Konrad Schünemann, *Die Stellung des Südostens in der Geschichte der mittelalterlichen deutschen Kolonisation, in Siebenbürgische Vierteljahrsschrift*, Sibiu, 1934, p. 10—11).

[106] Fr. Zimmermann, C. Werner, *op. cit.*, p. 11—12.

[107] *Ibid.*, p. 18—20.

aveau dreptul să treacă fără a plăti vamă.[108] Bineînțeles că secuii sînt și în aceste acte amintiți ca o nație distinctă de aceea a ungurilor[109], care, de altfel, se pare că în acea epocă lipseau complet din Transilvania.

Actele epocii, menționînd națiunile Ardealului, nu pomenesc într-adevăr nimic de existența ungurilor în provincia Transilvaniei.[110]

Sașii, care ajunseseră, în cursul unui secol, să constituie o populație însemnată ca număr și ca importanță — și care din anul 1224 sînt recunoscuți de unguri în mod oficial ca o națiune distinctă „unus populus" — apar și ei în documente alături de celelalte nații conlocuitoare: românii și secuii. Despre existența ungurilor însă nu se face nici o mențiune. Printre alte documente, cităm ordonanțele hanului tătărăsc Cadan, privitoare la monedele cu putere circulatorie în Transilvania și care, enumerînd în mod limitativ populațiile transilvănene, îi menționează pe români, pe secui și pe sași, nepomenind absolut nimic despre existența ungurilor în Transilvania.[111]

Din prima clipă a așezării lor pe pămîntul Transilvaniei se pare că, de fapt, coloniștii germani originari din regiunile apusene ale Europei au dat dovezi puternice de independență, taxate de unguri drept „o trădare față de Coroana ungară" Astfel, Cavalerii Teutoni, la cîțiva ani numai după stabilirea lor în Țara Bîrsei, au fost nevoiți să-și părăsească așezările, luînd drumul Poloniei și de acolo să treacă în Prusia.[112]

Mare parte dintre coloniștii germani se ocupau cu agricultura; cea mai mare parte însă, erau lucrători, specialiști în

---

[108] *Ibid.*

[109] *Ibid.*

[110] Prima mențiune documentară a prezenței ungurilor în Tra silvania datează din timpul domniei lui Géza I (1074—1077). Într-un act de danie din anul 1075, referitor la niște proprietăți de la Tisa, dăruite abației Sf. Benedict de lîngă Gran, se amintesc piscina Rotunda, satul Dabosz de lîngă Criș și un jude cu numele Andrei (cf. G. Fejér, *Codex Diplomaticus Hungariae Ecclesiasticus ac Civilis*, Buda, 1829, vol. I, p. 436; vezi și I. Lupaș, *op. cit.*, p. 24). Documentul în care se amintește sarea din Turda în secolul XI este bănuit de unii istorici, cum ar fi Pauler Gyula, a fi fals (Pauler Gyula, *Magyar nemzet története Szent Istvánig*, vol. I, p. 376; vezi și N. Iorga; *Istoria românilor*, vol. III, București, 1937, p. 22)

[111] A. D. Xenopol, *Istoria românilor*, ed. a III-a, vol. II, 1892, p. 190; vezi și revista „Transilvania", IV, 1871, p. 55.

[112] În anul 1225, regele Ungariei, Andrei al II-lea a alungat din Țara Bîrsei pe cavalerii teutoni (Fr. Zimmermann, C. Werner, *op. cit.*, vol. I, p. 36—43).

munca din ocnele de sare, din minele de argint şi de aur, meşteşugari pricepuţi în mînuirea tuturor uneltelor şi negustori.

Acestor din urmă două categorii li se datorește înfiinţarea primelor aşezări orăşeneşti din Transilvania, după cum tot lor li se datoresc şi oraşele din Ungaria propriu-zisă.

Sînt nevoiţi s-o recunoască şi ungurii. „Foarte multe dintre oraşele noastre, spune scriitorul ungur István Kniezsa, sînt de origine germană"

Musafiri pe teritoriul Transilvaniei, la fel cu ungurii şi secuii, coloniştii germani s-au grăbit să facă cauză comună cu celelalte două categorii de oaspeți nepoftiţi, pentru a putea, prin solidarizarea intereselor lor, să reducă pătura autohtonă la un rol cu desăvîrşire şters: de iobagi, de şerbi, pe pămîntul pe care odinioară fuseseră stăpîni

Unio Trium Nationum

Contra acestei situaţiuni de inferioritate, românii s-au revoltat. Prima revoltă datează din anul 1437.[113] Consecinţa acestei revolte, repede înăbuşită, n-a fost îmbunătăţirea soartei românilor ci, dimpotrivă, o agravare a ei prin coalizarea tuturor privilegiaţilor de pe pămîntul Transilvaniei împotriva străbunei populaţii româneşti autohtone, coalizare efectuată cu scopul de a înăbuşi în viitor orice altă încercare a românilor de a-şi îmbunătăţi soarta lor vitregă.[114] Capii primei revolte româneşti ardelene au fost spînzuraţi, iar ţărănimea transilvăneană a plătit cu greu tribut de sînge pe altarul libertăţii.

Alianţa celor trei naţiuni — diabolica alianţă, cum o numeşte G. Moroianu[115], a fost încheiată în 1437.[116] Din

---

[113] Este vorba de marea ridicare populară de la Bobîlna din 1437—1438 care a deschis seria luptelor revoluţionare de eliberare socială şi naţională ale românilor din Transilvania încheiată peste aproape o jumătate de mileniu, la 1918.

[114] Fényes S., analizînd împrejurările în care s-a încheiat Unio Trium Nationum în 1437 şi caracterul său, conchidea cu claritate: „E fără nici o îndoială că uniunea celor trei naţiuni urmărea scopul de anihilare a românilor (Fényes S., *Ungaria revizionistă*, Bucureşti, f. a., p. 68). Şi tot el mai preciza încă o dată: „Deci, uniunea celor trei naţiuni nu urmărea apărarea reciprocă a libertăţii lor, ci despuierea de libertate a românilor" (*Ibid.*, p. 69).

[115] G. Moroianu, *op. cit.*, p. 51.

[116] „Unio Trium Nationum" — alianţa reacţionară a păturilor privilegiate ale nobilimii maghiară, secuiască şi patriciatul săsesc s-a încheiat la 16 sept. 1437 la Căpîlna. Vorbind despre această uniune, care ar fi rezolvat în mod democratic problemele Transilvaniei (!), delegaţia ungară la tratativele de pace de la Paris din 1919—1920 recunoştea că aceasta nu

această clipă începe adevăratul calvar al populațiunii băștinașe românești, calvar care nu avea să înceteze decît peste 480 —patrusute optzeci ani!—în 1918, pentru a reîncepe din nou, pentru o bună parte a populației transilvănene, în anul 1940.[117]

O remarcă se impune. Din faptul încheierii de către cele trei grupuri de „musafiri" de pe solul Transilvaniei a unui pact comun de luptă, se poate deduce ce forță considerabilă constituiau, chiar și în acele vremuri îndepărtate, românii din Ardeal. Forța ungurilor nu era suficientă pentru a înăbuși veleitățile de viață liberă ale românilor; ea trebuia conjugată în acest scop cu forțele celorlalte nații conlocuitoare. Este o chestiune asupra căreia ar trebui să mediteze mai prelung aceia cărora li se prezintă problema românilor transilvăneni drept o problemă a unor „intruși", ale căror pretenții și revendicări sînt nejustificate (vezi în acest sens declarațiile regentului Horthy imediat după intrarea sa triumfală în Ardealul cedat).

Pentru a-i exclude pe români definitiv de la viața publică, ungurii au socotit că nici „diabolica înțelegere în trei" nu este suficientă și de aceea au mai încheiat un alt pact tot atît de bine intenționat, așa-numitul pact al „celor patru religii". Potrivit acestui acord cele patru religii, cărora nu le aparțineau românii, au fost decretate religii de stat (recepte), iar religia ortodoxă a românilor — a românilor creștinați cu multe secole înaintea ungurilor — considerată drept o religie tolerată.[118]

A fi luteran, unit, reformat sau romano-catolic pe pămîntul Ardealului înseamnă a fi cetățean privilegiat. Ortodocșii, prin însăși natura lucrurilor, aveau să devină de o condiție cetățenească inferioară și tratați de-a lungul veacurilor drept simpli tolerați.

---

avea decît un singur defect: elementul românesc nu era reprezentat (Vezi *Les Négociations de la paix hongroise*, tom. I, p. 43).

[117] Autorii lucrării *Justice for Hungary* aveau îndrăzneala să nesocotească într-atît opinia publică mondială, oamenii de știință istorici de pretutindeni, afirmînd că *Unio Trium Nationum* „încheiată în 1437 între unguri, secui și sași a fost o alianță a acestor trei națiuni pentru apărare mutuală împotriva atacului, în primul rînd împotriva aceluia al turcilor" ("The subsequent constitutional law of Transylvania was built upon the unity of three nations [Unio Trium Nationum], concluded in 1437 between the Hungarians, Szeklers and Saxons. It was an alliance of three nations for mutual defence against of the Turks"), Count Albert Apponyi, *Justice for Hungary*, p. 152.

[118] În 1568 au fost recunoscute legale numai cele patru religii recepte: catolică, luterană, calvină și unitariană.

Iată cum românii, nația cea mai veche a Ardealului, au devenit prin grația invadatorilor unguri, *tolerați în propria lor țară* și cum religia creștină-ortodoxă, cea mai veche formă a creștinismului care a înflorit în fosta provincie a Daciei romane, a devenit un simplu rit tolerat...

Ceea ce constituie însă, în mai mare măsură, tragismul situației românilor transilvăneni este că ei au fost puși în stare de inferioritate nu numai față de unguri, popor intrus, — dar totuși stăpînitor de fapt al teritoriului — dar chiar și față de secui și sași, musafiri de dată recentă!

István Kniezsa consideră ca un titlu de glorie pentru unguri faptul de a fi respectat egalitatea „celor trei națiuni" și a celor „patru religii", cînd în realitate este un cap de acuzare care ar trebui să li se adreseze pentru inegalitatea pe care au creat-o milioanelor de autohtoni români.

Sașii, profitînd de privilegiile care li s-au acordat și punînd la contribuție calitățile rasei lor — spiritul de disciplină și muncă organizată — au reușit să-și creeze în scurtă vreme poziții puternice în regiunile care le-au fost atribuite. În secolul al XVIII-lea și chiar în prima jumătate a secolului trecut, marea majoritate a orașelor din Transilvania mai păstra încă pecetea caracterului net germanic.

Sașii — element izolant

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, ungurii, înspăimîntați de progresele uimitoare ale elementului german de la orașe și de fortificarea pozițiilor românești de la sate în urma redeșteptării conștiinței naționale, au pornit o adevărată acțiune de maghiarizare „cu forța", care în satele din regiunea secuiască a dat rezultatele de care ne-am ocupat pe larg, iar în multe din orașele din Ardeal a înlocuit elementul german cu elemente unguerești colonizate ad-hoc.

În intenția ungurilor, menirea sașilor din Transilvania era, după cum se exprimă prof. Silviu Dragomir, „de a servi de element izolant între blocurile românești".[119] Ei sînt într-adevăr masați în triunghiul Bistrița — Brașov — Orăștie — despărțind între ele masele compacte de români care îl înconjoară de jur împrejur. În interiorul acestui triunghi,

[119] Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 78.

elementul unguresc este aproape inexistent. Elementul românesc avînd legături trainice cu pămîntul Transilvaniei, a reușit să se conserve și în aceste regiuni invadate de germani, formînd mici insule, pe care sașii n-au reușit să le deznaționalizeze.

Etnograful ungur Dáner nu a făcut un secret din rolul pe care guvernanții de la Budapesta l-au atribuit coloniștilor sași.

Iată ce scrie el, într-adevăr, în ajunul intrării Ungariei în război (1914—1918): „Saxonii din Transilvania formează o rețea întinsă ale cărei ochiuri sînt, ici-colo, slabe și se rup; dar, această rețea este cu drept mai deasă acolo unde se face simțită nevoia de a contrabalansa prin alte nații rîndurile strînse ale românilor [...] Astfel, continuă Dáner, saxonii îi ajută într-o largă măsură pe unguri pentru a-și menține unitatea națională".[120]

Iată deci, veritabilul aspect al Transilvaniei, după aproape un mileniu de dominație ungară: „rînduri strînse de români", înconjurate de jur împrejur de nații străine, care-și dau una alteia o mînă de ajutor pentru a opri dezvoltarea liberă și normală a populației băștinașe românești!...

Cifrele pe care le citează Dáner pentru a exemplifica foloasele pe care le-au tras ungurii de pe urma sașilor din Transilvania, exemplifică în același timp și rezultatele dezastruoase pe care colonizarea sașilor și secuilor le-a avut pentru românii transilvăneni. În regiunea secuiască învecinată cu românii din celelalte județe transilvănene, populația românească a crescut din 1900 pînă în 1910 cu 5%, iar în județul Odorhei, cu totul izolat de masa românească și învecinat cu sașii, populația românească a crescut în același interval de timp numai cu 3%.[121]

În timp de zece ani, un spor de populație de 5% și de 3%, pe cîtă vreme în același interval de timp, populația românească din Regat a înregistrat o creștere masivă, potrivit indicelui ei ridicat de natalitate. Cifrele, în rigiditatea lor, ascund cîteodată adevărate tragedii. Drama românismului transilvănean este toată cuprinsă în acești coeficienți infimi ai sporului natalității românilor din regiunile secuiești și

---

[120] Dáner István, *Szászok és Oláhok* (Sașii și Valahii) în „*Magyar Figyelö*" („Observatorul maghiar") (IV_2), 1914; vezi și Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 77—78.

[121] Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 78.

săsești. Îndărătul lor vedem toată prigoana ungurească, toate calculele machiavelice ale „straturilor izolante", toate sforțările acerbe de deznaționalizare forțată la care au fost supuși, în cursul timpurilor, românii din Transilvania.

Orice comentariu devine de prisos în fața acestor cifre, dezolant de semnificative. În lumina lor trebuie să situăm „misiunea providențială, pe care rasa ungară a realizat-o în cea mai periclitată regiune a continentului", despre care vorbește contele Albert Apponyi în *Justice for Hungary*.[122] Orgoliul, iată într-adevăr singurul lucru „mare" al acestui popor „mic", care vorbește de „misiuni providențiale", hărăzite doar cîtorva mari popoare în lume. Misiunea istorică a rasei ungare? Dar cine aruncă o simplă privire pe harta etnografică a Ungariei dinainte de războiul mondial din 1914, își dă seama în ce ocean de nații erau pierdute cele opt milioane de unguri, reprezentanții ... „imperialismului rasei maghiare", rasă care ar încăpea destul de comod în limitele unuia dintre cele două orașe uriașe: Londra sau New York. *În Trasilvania, mai ales, cu toate eforturile depuse, rasa ungară n-a reușit să-și creeze nicăieri poziții dominante.*

Șvabii

Opera de dominație a ungurilor în Transilvania a fost o operă peticită cu secui în partea orientală a provinciei, cu sași în partea meridională, iar începînd din secolul al XVIII-lea, cu șvabi în nord-vestul și sud-vestul Ardealului.[123]

Văzînd că nu reușesc să stăvilească dezvoltarea firească a românilor băștinași numai cu ajutorul secuilor și al sașilor, cu începere din secolul al XVIII-lea, ungurii au început colonizarea Banatului și a regiunii învecinate a Aradului, precum și a regiunii Satului Mare și a Sălajului, cu șvabi,

---

[122] Count Albert Apponyi, Albert Berzeviczy, Oliver Eöttevényi, Francis Fodor, Béla Földes, Eugene Horváth, George Lukács, Emil Nagy, Baron Julius Wlassics, *Justice for Hungary. Review and Criticism of the Effect of the Treaty of Trianon*, London, Bombay, Calcutta, Madras, 1928, p. 8.

[123] Colonizarea șvabilor în Banat, Satu Mare și Sălaj a avut loc în sec. al XVIII-lea. Vezi Șt. Manciulea, *Granița de vest*, Blaj, 1936, p. 60—86; Fr. Kräuter, *Germanii din Banat* în *Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul, 1918—1928*, vol. I, București, 1929, p. 629—644; Albin Scherhaufer, *Șvabii sătmăreni și bihoreni, precum și germanii din Maramureș*, în *loc. cit.*, p. 649—653.

naţionalitate care, la ultimul recensămînt românesc dresat în 1930, a înregistrat un număr de 255 349 suflete.[124]

Spre deosebire de saşi, care erau concentraţi într-o singură regiune, şi care au reuşit, în felul acesta să realizeze unitatea naţională, şvabii au fost răspîndiţi pe o suprafaţă întinsă, fapt care a determinat lipsa de coeziune între elementele componente ale acestei pături de colonişti.

Ungurii au profitat de această situaţiune pentru a-i maghiariza pe şvabi treptat, treptat. *În privinţa metodelor de urmat pentru desăvîrşirea deznaţionalizării, ungurii au fost dintotdeauna maeştri neîntrecuţi.* Pentru fiecare naţionalitate în parte,. ei aveau metoda corespunzătoare mentalităţii şi forţei de rezistenţă proprii acelei naţionalităţi. Şvabii fiind puţini la număr şi lipsiţi de factorul solidarităţii naţionale, care formează tăria unui popor, au fost asimilaţi mai mult prin metode dibace, decît prin metode tari, ungurii exploatînd la maximum diferitele lor necesităţi.

Profesorul Fr. Kraüter dezvăluie aceste metode scriind că: „din cauza insuficienţei de pămînt, şvabul era silit să-şi trimită copiii la învăţătură. Toate carierele erau deschise tineretului şvab. El putea să parcurgă toate treptele scării sociale cu o condiţie numai: să urmeze la şcolile ugnureşti".[125] Să-şi abandoneze deci limba maternă, adăugăm noi, şi să devină cu timpul „maghiari făcuţi" în contrast cu cei născuţi, ceea ce însă, pentru statisticile ungureşti era unul şi acelaşi lucru.

Încet, încet, limba şvabă a fost înlăturată din biserici şi din şcolile secundare, ceea ce a grăbit procesul de deznaţionalizare a minorităţii germane colonizate în secolul al XVIII-lea. Rezultatele acestei deznaţionalizări au fost atît de însemnate, încît un scriitor german, Lutz Korodi, într-o carte apărută la Berlin în 1936, afirmă chiar că „dacă n-ar fi intervenit Tratatul de Pace, în mai puţin de 30 de ani, şvabii ar fi fost complet maghiarizaţi".[126]

Mai mult încă, sub dominaţia românească însăşi, ungurii, profitînd de toleranţa specifică guvernărilor româneşti, au încercat să influenţeze dezvoltarea normală a minorităţii

---

[124] Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 72. Potrivit recensămîntului din 1930, în România trăiau în total 745 421 germani.

[125] Fr. Kräuter, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 645.

[126] Lutz Korodi, *Auf deutscher Fährte in Südosteuropa*, Berlin, 1936, p. 9.

şvabe, căutînd s-o cîştige de partea maghiarismului. În timpul recensămîntului din 1930, propagandiştii unguri cutreierau satele şi tîrgurile şvabilor pentru a-i determina pe aceştia din urmă să se declare ... unguri. Graţie presiunilor de tot felul exercitate de aceşti propagandişti, statistica din 1930 a înregistrat în judeţele Satu Mare, Sălaj, Bihor şi Maramureş numai 31 007 şvabi[127], pe cîtă vreme statistica întocmită de Albin Scherhaufer, imediat după război, indica existenţa în aceleaşi zone a 51 200 şvabi.[128] Rezultă deci, o diminuare a numărului şvabilor cu aproape 50% în mai puţin de un deceniu.

Iată în mic, exercitată asupra şvabilor, aceeaşi politică de maghiarizare care, în mare, a fost exercitată asupra românilor şi graţie căreia sute de mii de români şi zeci de mii de şvabi au devenit aparent unguri, în realitate ei fiind doar „români şi şvabi maghiarizaţi", ceea ce, desigur, nu-i totuna

Pierderile reale ale naţionalităţilor nemaghiare

Din nefericire, pînă astăzi nu s-au întocmit statistici din care să rezulte pierderile „reale" ale populaţiei româneşti din Ardeal sau care să înregistreze afară de diminuarea efectivă a populaţiei româneşti din diferitele regiuni şi lipsa sporului de populaţie comparativ cu indicele românesc de natalitate din regiunile nesupuse influenţei dezastruoase a ungurilor. Dacă s-ar efectua o asemenea lucrare, s-ar putea vedea, fără îndoială, cît de puţin sînge turanic curge în vinele pretinşilor urmaşi ai lui Árpád, care locuiesc pe teritoriul fostei provincii Dacia.

Germanii, ei, nu s-au lăsat defel impresionaţi de variile manifestări filogermane pe care le exprimau la Berlin guvernanţii din Budapesta în epoca de după război, ci au căutat să stabilească pierderile pe care conaţionalii lor le sufereau în acel timp în Ungaria — redusă în urma războiului mondial. Într-un studiu, publicat de „Deutsche Allgemeine Zeitung" în luna ianuarie 1933, germanii au stabilit o comparaţie între datele statistice ungare din anul 1920 şi acelea din 1930. Pe cîtă vreme populaţia ungurească a înregistrat o

---

[127] Vezi *Recensămîntul general al populaţiei României 1930*, vol. II, p. XXXII–XXXIV.

[128] Albin Scherhaufer, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 653.

sporire a numărului ei cu 845 000 suflete, minoritatea germană a înregistrat în aceeaşi perioadă de timp o scădere de 72 000 de persoane.

„Este exclus, subliniază autorul studiului, ca germanii să fi suferit o pierdere de 15% din fiinţa lor. Aceste cifre sînt atît de alarmante şi de înfricoşătoare, încît se impune o cercetare amănunţită".

Dr. Iacob Bleyer, fost ministru al minorităţilor, în lucrarea sa *Das Deutschtum in Rumpfungarn*, confruntînd la rîndul său diferitele statistici ungare ajunge la concluzia că în intervalul de timp de la 1880 la 1910 minoritatea germană din Ungaria a pierdut 53 348 suflete, pe cîtă vreme ungurii au înregistrat sporul natural al indicelui lor mediu de natalitate. În realitate, spune Dr. Bleyer, germanii nu au pierdut 53 000 suflete, ci 315 000 dacă se ia în considerare faptul că populaţia germană din afara Ungariei a înregistrat în aceeaşi perioadă un spor de 43%.

„Oare mamele germane din Ungaria, se întreabă el, pe drept cuvînt, n-au dat naştere nici unui copil în aceşti 30 de ani?"[129]

---

[129] Vezi şi A. Gociman, *România şi revizionismul maghiar*, Bucureşti, 1934, p. 406. „Maghiarizarea — scria în 1932 Iacob Bleyer, conducătorul naţionalităţii germane din Ungaria — nu s-a arătat niciodată atît de brutală şi atît de hotărîtă ca astăzi!

Dreptul şi justiţia sînt alăturea de germanii din Ungaria, dar forţa este o tactică de care ungurii uzează fără nici un scrupul" (cf. Romulus Seişanu, *Transilvania românească. Cu hărţi şi diagrame*, Bucureşti, 1941, p. 82).

Singurul deputat şvab din parlamentul ungar, profesorul Iacob Bleyer, scria în 1931:

„Noi avem o singură asociaţie de cultură populară, aprobată şi subvenţionată de guvern; totuşi, din cauza atitudinii societăţii ungare, pentru districte întregi ea este inaccesibilă. Noi avem o serie întreagă de grupuri locale, fondate cu autorizaţia autorităţilor; de ani întregi însă ele n-au primit aprobarea necesară şi nu pot să-şi înceapă activitatea. Conform statutelor, în toată ţara oricine poate să facă parte din asociaţie, chiar şi acolo unde nu există grup local; cu toate acestea, este interzis să se distribuie publicaţiile noastre şi să se încaseze cotizaţiile de la membri. Acolo unde există grupuri locale, se face totul pentru a le împiedica activitatea; la nevoie se cere chiar intervenţia poliţiei. Sînt opriţi să asiste la conferinţe pur culturale, ţinute sub supravegherea poliţiei — tineretul, femeile, invitaţii care nu fac parte din asociaţie sau dintr-un grup local. Secretarii comunali găsesc o mare plăcere în a umili şi a ridiculiza pe funcţionarii asociaţiei în public, prin atitudinea lor agresivă. Dacă un tînăr care şi-a terminat studiile universitare se înscrie în asociaţie şi participă la activitatea ei, el riscă să fie boicotat de societate, să fie supus unei percheziţii la domiciliu şi la tot felul de şicane" („Banater Deutsche

Propagandiştii unguri nu s-au lăsat, însă, impresionaţi de dovezile zdrobitoare care s-au acumulat din toate părţile împotriva lor, ci au continuat a clama în univers că *„Ungaria este ţara clasică a libertăţilor politice şi religioase"* şi că *„ungurii sînt poporul cel mai tolerant din lume" !* Marele maestru al propagandei, dr. Goebbels, ar fi putut lua lecţii serioase de la propagandiştii maghiari!

Ţelul colonizărilor

După ce am trecut în revistă aspectele caracteristice ale dezvoltării istorice a celor trei naţionalităţi minoritare — altele decît ungurii — de pe pămîntul Transilvaniei, ţelul variilor colonizări, efectuate de maghiari în cursul vremurilor, ne apare în adevărata lui lumină.

Găsind pe pămîntul Transilvaniei o populaţie băştinaşă românească în număr extrem de mare şi nefiind în măsură, din cauza inferiorităţii lor numerice, să ocupe poziţii dominante pentru a contrabalansa forţa pe care o reprezenta românismul transilvănean, ungurii au colonizat teritoriul provinciei cu naţiuni străine: secui, saşi, şvabi.

Toate trei elementele colonizate, chiar dacă la începutul colonizării au avut un alt rol, cu timpul au devenit în mîna guvernanţilor de la Budapesta o armă foarte eficace pentru deznaţionalizarea românilor şi stînjenirea evoluţiei lor fireşti.

Pentru a da ţinutului un aspect uninaţional maghiar, de la un timp însă, chiar elementele colonizate au avut de suferit de pe urma politicii de deznaţionalizare forţată, fiind ele însele obiectul acestei politici, ungurii mulţumindu-se, şi de această dată, *faute de mieux*, cu unguri făcuţi din cauza penuriei de unguri născuţi.

Zeitung", Timişoara, 9 ianuarie 1931). Într-un memoriu publicat în vara anului 1936, profesorul Richard Huss atrăgea atenţia asupra „procesului de maghiarizare la care era supus tineretul german din Ungaria, unde de la vîrsta de 4—6 ani copiii urmează grădiniţele de copii, în care educaţia se face exclusiv în ungureşte; de la vîrsta de 6—12 ani, în cazul cel mai bun, frecventează şcoala mixtă maghiaro-germană, de la 12—15 ani şcoala de repetiţie pur maghiară, în afară de aceasta, de la 12—21 ani este obligatorie frecventarea cursurilor Levente unde totul (învăţămîntul, cîntare, jocuri, exerciţii de gimnastică) se face în ungureşte" (Der Auslanddeutsche, iulie 1936).

Sașii au rezistat acestei ofensive de deznaționalizare forțată grație, în prim rînd, sprijinului din afară primit de la concetățenii lor din Reich, care se interesau în mod special de soarta conaționalilor lor din întreaga Europă — *et pour cause* — (vezi cazurile Austriei — Cehoslovaciei — Poloniei) și în al doilea rînd, grație indisolubilei lor solidarități.

Șvabii, dimpotrivă, au căzut victima deznaționalizării și au îngroșat rîndurile ungurilor de dată recentă. Neputîndu-i maghiariza pe sași, ungurii i-au obligat să servească scopului lor principal și anume deznaționalizarea elementului autohton românesc, interpunîndu-i între masele compacte de români pe care le divizau astfel și le puteau mai lesne guverna în virtutea milenarului principiu, *divide et impera*.

În greaua luptă ce i-a fost declarată de unguri, luptă caracterizată prin inegalitatea de forțe între guvernanți și guvernați, românismul a fost nevoit, în cursul secolelor, să cedeze din teren. Pozițiile principale însă, el și le-a menținut cu o îndîrjire unică în istoria popoarelor și tocmai în aceasta constă miracolul istoriei românilor: *Stăruința cu care ei s-au menținut pe pozițiile vitale, în ciuda celor mai acerbe atacuri.*

Fapt surprinzător, cu cît ofensiva dezlănțuită de unguri împotriva românilor transilvăneni era mai violentă, cu atît românismul de dincolo de Carpați prindea rădăcini mai adînci în pămîntul strămoșesc. INTOLERANȚA ȘI VIOLENTAREA CONȘTIINȚELOR AU FOST DINTOTDEAUNA RĂI SFETNICI.

Călcîiul lui Achile al politicii minoritare maghiare rezidă tocmai în această intoleranță care le-a înstrăinat nu numai bunele simțăminte și fidelitatea naționalităților oprimate, dar chiar și simpatia lumii civilizate. Este caracteristică prezentarea pe care o face ungurilor articolul de sinteză asupra istoriei Ungariei din Marea Enciclopedie franceză *Larousse*, pe care desigur nimeni nu o poate acuza de ungaro-fobie.

„Dintotdeauna, citim în « Larousse », *ungurii au respectat prea puțin naționalitățile și s-au purtat prea puțin tolerant față de rasele celelalte cu care au conviețuit, pentru ca acestea să nu caute ocazia de a se răzbuna“*

Naționalitățile asuprite nu s-au răzbunat însă la capătul calvarului lor. Revoluția românească din 1 Decembrie 1918 și revoluțiile celorlalte naționalități din același an, nu s-au soldat cu vărsări de sînge, popoarele renăscute la viața națională fiind fericite că au rupt lanțurile robiei milenare.

Istoria, însă, s-a răzbunat pe deplin. INTOLERANŢA ŞI NEDREPTATEA — după cum se exprimă filozoful englez Thomas Carlyle — plătind o înfiorătoare dobîndă la dobîndă.

De la unirea Făgăraşului la Unirea cea Mare

Unul dintre factorii care de bună seamă au contribuit, în mare măsură, la stăruinţa nealterată a românismului transilvănean, a fost gruparea elementelor româneşti de dincolo de Carpaţi în cele două ţări, Moldova şi Muntenia.

La începutul secolului al XIV-lea reunirea cnezatelor şi voievodatelor aşa-numitei „ţări româneşti" (Muntenia) era fapt îndeplinit şi, în 1330, Basarab, fiul lui Tihomir, învingîndu-i pe unguri la Posada, realizează independenţa ţării sale. Această luptă este asemuită de prof. Gheorghe Brătianu cu luptele de la Morgarten şi Sempach, care au asigurat Elveţiei independenţa ei.[130]

Domnitorii Ţării Româneşti şi-au întins de multe ori stăpînirea asupra ţinuturilor de dincolo de Carpaţi, începînd cu Vlaicu Vodă care a adăugat ţării sale posesiunea ţării româneşti transilvănene a Făgăraşului, continuînd cu Mircea cel Bătrîn care, pe baza posesiunilor sale efective, se intitulează „Domn, cu mila lui Dumnezeu, şi singur stăpînitor al pămîntului Ungro-Vlahiei şi de dincolo de munţii Carpaţi pînă la pămîntul tătărăsc, Herţog (DUCE) al Amlaşului şi Făgăraşului, domn al Banatului dinspre apus" [131], şi culminînd cu Mihai Viteazul care, după înfrîngerea armatelor lui Andrei Báthory la Şelimbăr, lîngă Sibiu, îşi face intrarea

---

[130] Gheorghe I. Brătianu, *Tradiţia istorică a descălecatului Ţării Româneşti în lumina noilor cercetări*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secţiunii istorice", Seria a III-a, tom, XXV, 1942—1943, p. 11. Şi marele istoric N. Iorga, referindu-se la bătălia de la Posada, scria: „Şi lupta de la Posada, la 1330, biruinţa asupra lui Carol Robert, este absolut corespunzătoare luptelor de la Sempach şi Morgarten" (N. Iorga, *Evoluţia ideii de libertate*, Bucureşti, 1928, p. 143).

[131] B. P. Hasdeu, *Istoria critică a românilor*, vol. I, Bucureşti, 1875, p. 130; D. Onciul, *Titlul lui Mircea cel Bătrîn şi posesiunile lui*, Bucureşti, 1933, p. 8—17. Politica de reunire a pămîntului românesc a fost fundamentată de către Mircea cel Bătrîn în timpul căruia pe lîngă Ţara Amlaşului, Ţara Făgăraşului, Ţara Severinului, domeniul Bologa, cetatea Branului, a reunit sub sceptrul său şi Dobrogea.

triumfală în Alba Iulia, capitala principatului transilvănean, la 1 noiembrie 1599.

În regiunea nordică a versantului răsăritean al Carpaților, cnezatele românești sînt în acest timp reunite de către maramureșenii Dragoș și Bogdan care, după cum se exprimă Nicolae Iorga, „au dat o nouă formă vieții țărănești pe care au găsit-o în văile Moldovei, transformînd democrația sătească într-un stat militar“ [132]

Ștefan cel Mare, unul dintre cei mai străluciți domnitori ai acestei țări, supranumit și „Atletul lui Christ“ [133] în urma succeselor repurtate în contra turcilor, și Petru Rareș, unul dintre urmașii săi, reunesc și ei la Moldova, primul la sfîrșitul veacului al XV-lea, cel de al doilea în cursul secolului al XVI-lea, ținuturile transilvănene ale „Cetății de Baltă“ și ale „Ciceului“.[134]

Este drept, toate aceste cuceriri teritoriale nu au fost de lungă durată, cu excepția Amlașului și Făgărașului care au fost sub stăpînirea domnilor munteni timp de mai bine de o sută de ani (1366—1478). [135] Existența lor însă dovedește că reunirea românilor într-un singur tot a preocupat dintotdeauna pe conducătorii destinelor românești de pe cele două versante ale Carpaților.

Pe românii din Transilvania, interesul crescînd pe care li-l arătau românii de dincoace de Carpați, i-a oțelit în lupta contra maghiarizării, dîndu-le forța necesară pentru a rezista timp de un mileniu și pentru a nu-și pierde speranța în realizarea măreţului lor ideal.

---

[132] N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. III, *Ctitorii*, cartea a III-a, cap. IV, București, 1937, p. 200—222.

[133] Hurmuzaki, *Documente...*, vol. II, p. I, București, 1891, p. 14.

[134] Ștefan cel Mare a stăpînit domeniile Ciceul (cu 60 de sate), Cetatea de Baltă (cu 8 sate); V. Motogna, *Stăpînirea lui Ștefan cel Mare asupra Ciceului*, în Articole și documente (Contribuții la istoria românilor din veacurile XIII—XVI), Cluj, 1923, p. 25—28), cărora Petru Rareș le-a adăugat Rodna, Bistrița și Ungurașul (A. Veress, *Acta et epistolae relationum Transylvaniae Hungariaeque cum Moldavia et Valachia*, vol. I, Budapest, 1914, nr. 149, p. 190); Ștefan Meteș, *Moșiile domnilor și boierilor din Țările Române în Ardeal și Ungaria*, Arad, 1925, p. 20—25; 25—26).

[135] Domnitorii munteni au stăpînit, pe lîngă Țara Făgărașului (cu 60 de sate) și Amlașul (cu 6 sate), și Țara Hațegului — în întregime, Țara Severinului — care cuprindea și partea bănățeană a Caraș-Severinului, precum și cetățile Bologa (jud. Cluj, cu 18 sate), Geoagiul de Jos (cu 20 de sate), Vurpărul și Vințul de Jos (cu 7 sate) (Șt. Meteș, *op. cit.*, p. 10—42).

Românii se revoltă

Românii erau supuşi regimului feudal. Statul „legal" era format exclusiv din cele trei naţii privilegiate, care — ironie a soartei — unite laolaltă, nu reuşeau să egaleze în număr naţia „minoritară, tolerată", a autohtonilor români.

În concepţia modernă a Statului, este aproape de neconceput sistemul statal creat de unguri în Evul Mediu, sistem în care regimul feudal occidental este depăşit în mod cu totul original. Naţia nu era constituită pe baza legăturilor de sînge ci, cum se exprimă în zilele noastre un scriitor ungur, „pe baza afinităţilor", idealizînd în felul acesta o distincţiune care în realitate era extrem de prozaică.

Naţia ungară nu era reunirea tuturor acelor care descindeau din primii cuceritori ai Panoniei şi care în consecinţă erau presupuşi a fi înrudiţi prin identitate de obîrşie, de limbă, de tradiţii şi de idealuri, ci era redusă la clasa nobililor.

„Esenţa naţiei ungare, spune Tibor Jóo, o formează membrii Sfintei Coroane, adică nobilimea. Oamenii de rînd, burghezii, şerbii nu sînt membrii naţiei maghiare, ei ducînd o viaţă etnică autonomă".

„Nenorocirea cea mare a timpului nostru, socoate dl Jóo, provine din faptul că sistemul statal unguresc a fost înlocuit cu conceptul modern al statului naţional bazat pe etnicitate", şi atît el cît şi ceilalţi scriitori unguri contemporani care aparţin aceleiaşi şcoli, ne înfăţişează sistemul feudal ungar — cu naţia redusă la „privilegiaţi" — ca un ideal demn de imitat.

Este evident că în cadrul unei asemenea organizări a Statului şi a Naţiei, prăpastia ce exista între ungurii din Transilvania şi românii din aceeaşi provincie trebuia să devină din ce în ce mai adîncă.

Românii, în quasiunanimitatea lor, erau într-adevăr ţărani. Ei nu puteau aspira niciodată la avantajele pe care în mod firesc le are naţia în cadrul Statului. A fost desigur o nenorocire pentru românii care au avut de suportat rigorile situaţiunei lor; pentru cauza românească transilvăneană însă, neintegrarea în „naţia ungară" a românilor a avut fericitul rezultat de a menţine trează conştiinţa naţională românească la zecile de generaţii care au avut de suportat jugul „nobilimii" maghiare.

Elementul social fiind intim sudat cu acel național în structura statului ungar, este firesc ca toate răzvrătirile împotriva ordinii nedrepte să fi fost pornite atît din cauze sociale cît și din cauze naționale. Prin însăși natura lucrurilor, ambele cauze se contopesc într-atît, încît în iureșul revoltelor, nu pot fi distinse una de cealaltă. Țăranii secui au avut și ei de suferit din cauza acestei stări de fapt. Pentru ei, însă, chestiunea nu depășea limitele unei apăsări sociale. **Românul avea de suportat asupririle în calitatea sa dublă: de clasă inferioară și de naționalitate străină.**

Nimic nu ne poate ajuta mai mult la formarea unei imagini juste despre situația românilor în statul ungar decît descrierea călătorului austriac Hacquet. El călătorește în Transilvania la sfîrșitul secolului al XVIII-lea. Descrierea situației românilor transilvăneni este valabilă și pentru secolele trecute, cu mențiunea gravității accentuate.

„Neamul acesta (românii, n.n.) neglijat și asuprit, are parte de pămînturile cele mai rele, cele mai pustii și mai neroditoare din întreaga țară. Dar chiar și acestea îi sînt răpite, îndată ce sînt lăzuite și desfundate de ei, în sudoarea feței, pentru cultura porumbului. Fiecare sas și fiecare ungur poate lua în stăpînire aceste locuri, chiar dacă românul le-a stăpînit sute de ani, alungîndu-l pe acesta în munți cu toată familia sa, unde nu se află nimic decît stînci, sau chiar silindu-l să iasă din țară. Românul n-are voie să se apropie de satele săsești sau unguresți mai aproape decît țiganii, ci el trebuie să se oprească ca o lepădătură cam la o jumătate de bătaie de pușcă înaintea gardului de măcieși ce înconjoară satele săsești și unguresți (hotare în propria lui țară! — n.n.)".[136]

---

[136] Iată prezentarea mai pe larg a situației românilor din Transilvania descrisă de naturalistul austriac Hacquet, care a petrecut mai ult timp printre ei: „Neamul acesta neglijat și asuprit, ca în întreaga țară, are parte de pămîntul cel mai rău. Nu-i destul că numai cerul știe cu ce drept, spre deosebire de ceilalți locuitori ai Principatului, a fost izgonit în locuri pustii și deșerte, dar i s-au răpit mereu și pămînturile desfundate de el cu multă sudoare pentru cultura porumbului, de îndată ce i-a trecut prin minte vreunui sas sau ungur să pună mîna pe ele, deși le stăpînea de sute de ani, iar familia gonită spre munți, unde nu se găsește nimic decît stînci, sau chiar silit să părăsească țara. Se învecinează vreun sat românesc cu vreun district unguresc sau săsesc, ținînd de una din cele două națiuni, românul nu este îngăduit să se apropie de el mai mult decît un țigan; el trebuie să stea, ca o lepădătură a speței umane, cam la o jumătate de bătaie de pușcă, adică în afara îngrăditurilor din jurul satelor unguresți și săsești.

Iată situația reală pe care nobilimea maghiară o crease milioanelor de țărani români și despre care nici unul dintre

---

Niciodată nu se leagă nici o prietenie cu el, și așa românul e sortit numai muncilor celor mai grele, mai slugarnice și mai josnice. Nu se bucură cu vecinii săi niciodată de nimic bun, nici de zile senine. Numai atunci e luat în seamă, cînd ungurul sau sasul nu-și mai poate purta sarcina sau e prea grea pentru ei; atunci e binevenit și românul, care, ca o vită de jug, trebuie să poarte în locul lor partea cea mai mare, dacă nu chiar toată, altfel nu.

Cîte nedreptăți trebuie să se întîmple în asemenea situație, în care nu domnește decît disprețul și împilarea; cu atît mai mult cu cît domnul românului sau, și mai bine, tiranul său e în același timp și judecătorul său. Are el oare, sub o națiune atît de arogantă, a cărei mănușă îi este mereu pe piele, o soartă mai bună decît a negrului în America, pe care îl pune călăul alb, ca pe o vită de jug, să-i lucreze plantațiile de zahăr, trebuind să-și astîmpere în acest fel foamea doar cu un mizerabil manioc, pînă la stoarcerea totală de vlagă, moartea punînd un sfîrșit suferințelor sale? Un om, care se găsește în asemenea stare, nu e firesc oare să se gîndească la toate mijloacele pentru a-și lepăda jugul cu neputință de îndurat? Nu va căuta el căi pentru a-și rupe cătușele, nu va căuta să se răzbune pe tiranul său, să scape de el, sau să pună în orice chip un capăt suferințelor sale? Amîndouă acestea, anume să-și răzbune nedreptățile îndurate sau să scape de ele, le-a avut totdeauna românul împins la disperare și răzbunare prin disprețul cu care e tratat, după cum avem proaspăt în minte exemplul horiadei. Nu este o asemenea ură în inima unui român ceva firesc, poate el să se stăpînească, să aibă o altă atitudine decît dușmănoasă față de vecinii săi sub care se găsește? N-avem noi în față sute de exemple că europenii buni la suflet și cu bune moravuri, ajunși în țări barbare în aceeași situație, au devenit tot atît de dușmănoși față de stăpînii lor ca și negrul față de tiranii săi albi? Că românul e în toate privințele om, aceasta am încercat-o mai mult decît o dată, cînd locuiam între ei. Ce bună s-ar face inima sa dacă ar fi tratat ca un frate!... Am făcut înainte cu 26 de ani o călătorie singur, numai cu un astfel de om, prin munții înalți din Țara Românească, în Transilvania, fără să calc cu această călăuză vreun drum public. Ar fi putut de o mie de ori să-mi ia viața în acele pustietăți, ce erau doar vizuini de fiare sălbatice. N-a făcut-o însă; s-a dovedit, dimpotrivă, un erou față de slăbiciunile mele.

Cine a ponegrit deci pe românul din Transilvania sau din țările austriece? Nimeni decît nobilul sau domnul sub a cărui apăsare stă, care intenționat nu s-a gîndit la luminarea lui, ci totdeauna l-a tratat ca pe o vită de jug! El trebuie să vadă în nobil o ființă căreia toți trebuie să i se supună, dar care nu e obligat cu nimic față de nimeni pe lume. Între multele cruzimi ale aristocrației maghiare față de omul de rînd, amintesc doar un caz întîmplat în districtul Hălmagiului după mișcarea horiană. Un nobil A. H-ky porunci judelui său sătesc să adune pe toți țăranii pentru robotă. Cum însă ei nu voiau să-l asculte, el aduse aceasta la cunoștința stăpînului. Răspunsul fu că-l amenință cu moartea dacă nu va împlini porunca. Bietul jude, venind a doua oară la el fără rezultat, îi zise: « Domnule! ai bunătatea și poruncește chiar măria-ta vei izbuti mai bine decît mine ». Monstrul aproape că nici nu-l lăsă să vorbească, îl împușcă în piept cu pistolul. Cum bietul om, prăbușindu-se, voi să se apuce de masă, călăul îi trimise și al doilea glonț, în gît, omorîndu-l.

propagandiştii unguri din Occidentul Europei sau din Statele Unite ale Americii nu pomeneşte un singur cuvînt, atunci cînd înalţă imnuri de slavă misionarismului civilizator al poporului maghiar în centrul Europei!

Din cînd în cînd, cîte un document ca acela al geologului austriac Hacquet vine să ridice vălul care acoperă ignominiile și fărădelegile, săvîrșite timp de secole de clica conducătoare maghiară pe pămîntul romănesc al Transilvaniei.

Doi italieni — Massaro şi Burgi — care cunoscuseră metodele de guvernare ale maghiarilor în secolul al XVI-lea, au lăsat posterităţii caracterizări asemănătoare cu privire la această clică, cuibărită în fruntea treburilor unei provincii, de care nu o lega nimic altceva decît interesul de a prăda şi a spolia. Primul, se exprimă în felul următor: „Nu există nedreptate sau ignominie pe care ei (conducătorii unguri) să n-o facă dacă li se oferă bani", iar cel de-al doilea este mai hotărît încă atunci cînd afirmă că: „Dacă Ungaria ar putea fi salvată din vîrtejul primejdiei turceşti pentru un preţ de trei fiorini, nu s-ar găsi în ţară trei oameni gata să facă acest sacrificiu".[137]

Ţărănimea, căreia îi ajunsese cuţitul la os, se răscoală, după cum am văzut, pentru prima dată în 1437. Rezultatul: „cele trei naţii" privilegiate îşi strîng rîndurile şi întemeiază faimoasa „uniune a celor trei naţiuni", care a sugrumat orice veleitate de libertate timp de aproape o jumătate de mileniu.

Văduva cu copiii au strigat răzbunare la comitat, care a amendat delictul doar cu 24 de zloţi. Tiranul însă a refuzat să-i plătească și pe aceștia. Odată se va spune şi în această ţară: « les temps de barbarie sont passés, ou la noblesse se guérissait de son ignorance ».

Nu voi uita niciodată cuvintele pe care mi le-a spus înaintea morţii sale un bătrîn de acest neam din Şinca Mare în 1763: Mor bucuros, fiindcă nu las nici muiere, nici copii în robie. Cît e de incultă această naţiune, totuși am întîlnit la mulţi, în timpul celor doi ani petrecuţi printre ei, trăsături care ar fi strălucit și la cei mai civilizaţi oameni. Cît de mult a stricat monarhiei ura și apăsarea faţă de această naţiune odinioară așa de strălucită şi de mare!... Oricum ar fi, naţiunea română îşi are, şi ca mulţime, și ca dreaptă stăpînire a ţării, meritele ei" *(Hacquet's neueste physikalisch-politische Reisen in den Jahren 1788, 89 and 90, durch die Dacischen und Sarmatischen oder Nördelichen Karpathen*, Zweiter Teil, Nürnberg, 1791, p. 112—116, 173).

[137] Fraknói Vilmos, *A Hunyadiak és a Jagellók Kora 1440—1526* (Epoca Huniazilor şi a Jagellonilor 1440—1526), Budapest, 1896, p. 515—516; Vezi şi Hurmuzaki, *Documente II/3*, p. 397; C. Sassu, *op. cit.*, p. 81—82.

Deosebit de sîngeroasă a fost reprimarea mişcării de dezrobire de la începutul sec. al XVI-lea (1514). Ţăranii români fac cauză comună cu ţărănimea ungurească, care gemea şi ea sub călcîiul nemeşilor care, singuri, formau adevărata naţie maghiară. *Nobilitas hungarica est.* Este aşa-numita răscoală a „Cruciaţilor lui Gheorghe Doja" Ea a fost înăbuşită în sînge.

„Răzbunarea care a urmat a întrecut orice închipuire, dezvăluind toată furia nestăpînită a celor ce se văzuseră ameninţaţi, pentru un moment, în stăpînirea lor privilegiată [. .]. Groaza contemporanilor, obişnuiţi totuşi cu multe cruzimi, în acea epocă de tranziţie de la începutul sec. al XVI-lea, a fost atît de mare în faţa acestui nemaipomenit spectacol, încît s-a răspîndit legenda că voievodul Zápolya şi-a pierdut vederea în faţa sfintelor daruri în timpul slujbei religioase şi că de-abia după doi ani, rugăminţile pioase ale mamei şi surorii sale l-ar fi izbăvit de pedeapsa cerească". [138]

După înăbuşirea răscoalei, o eră nouă, de data aceasta mai aspră încă, începe pentru naţia românească. Dieta transilvăneană legiferează legarea pe vecie a ţăranilor de pămîntul pe care-l lucrau. De asemenea, se interzice pentru totdeauna ca vreun ţăran să mai poarte arme. Ţăranului asupra căruia se va fi găsit o puşcă, i se tăia mîna dreaptă. Pentru ca pe viitor ţărănimea transilvăneană să nu mai îndrăznească să se ridice împotriva asupritorilor ei, protonotarul voievodului Zápolya, Ştefan Verböczi, a întocmit un întreg codice de legi, reglementînd raporturile dintre asupritori şi asupriţi. El adînceşte prăpastia între nobilime, singura care se bucura de drepturi, şi plebea, destinată să poarte pe vecie jugul celei mai aspre silnicii. [139]

---

[138] C. Sassu, *op. cit.*, p. 89—90.

[139] Verböczi István, *Tripartitum opus juris consuetudinarii inclyte regni Hungariae*, ediţia S. Kolosvári — K. Ovári — D. Marcus, Budapest, 1897. Referindu-se la acelaşi cod reacţionar de legi, Iorga nota: „Fu cea mai cruntă proclamaţie de şerbie pe care o cunoaşte Europa. Werböczi care-şi avea şi el iobagi români în samă, trebuia s-o modifice într-o pravilă de sînge, asemenea cu «cartea veşnicei osînde», Doomsday Book al normanzilor din insulele britanice contra anglo-saxonilor învinşi" (Vezi N. Iorga, *Istoria românilor din Ardeal şi Ungaria*, vol. I-iu: *Pînă la mişcarea lui Horea*, Bucureşti, 1915, p. 115). „Drept răsplată — sublinia Constantin Sassu —, Ştefan Werböczi a fost ales palatin al regatului, avînd astfel putinţa să guverneze ţara în spiritul legilor sale şi s-o conducă la dezastru" (Vezi C. Sassu, *op. cit.*, p. 92).

Retrogradul Codice tripartit *(Codex,* sau opus, *tripartitum)* din 1515 constituie răzbunarea nemeşilor împotriva populaţiei muncitoare româneşti, după cum asociaţiunea meschină a celor trei naţii privilegiate din sec. al XV-lea, constituia revanşa aceloraşi grofi în urma primei răscoale româneşti. Cu cît însă prigoana era mai mare, cu atît mai mare era şi reacţiunea.

Răscoalele ţărăneşti — *tumultus rusticorum* — se ţin lanţ. În secolele XVI şi XVII se adaugă la persecuţiile precedente şi persecuţiile religioase instigate de principii calvini ai Transilvaniei, românii refuzînd (după cum am văzut într-un capitol precedent), să-şi părăsească religia creştină-ortodoxă a strămoşilor lor.

Legile „Approbatae et Compilatae", votate de Dieta transilvăneană în anul 1653, sînt cea mai fidelă icoană a prigoanei la care erau supuşi românii transilvăneni din partea principilor calvini şi ai nobililor care roiau în jurul lor. Iată una dintre cele mai faimoase dispoziţiuni, privitoare la românii din Transilvania, a acestei colecţii de legi:

„Românii sînt toleraţi numai, şi aceasta în chip provizoriu (pro tempore) în această ţară, atîta timp cît va place principelui domnitor şi nobililor (usque bene placitum principum et regnicolarum"). [140]

La bunul plac al nemeşilor unguri! Numai aceste cuvinte sînt suficiente spre a reda tragica situaţiune a ţărănimii româneşti din „ţara clasică a toleranţei"

Neputîndu-i converti la calvinism prin metoda persuasiunii, principii Transilvaniei recurg la o serie de măsuri meschine împotriva românilor, constituind o pată pe blazonul — şi aşa atît de sumbru — al principilor calvini.

Astfel, se interzice românilor de a poseda arme, de a avea cai, de a purta cizme şi pantaloni de stofă, de a purta cămăşi de pînză fină şi, — last but not least — cităm pentru

---

[140] *Approbatae...* este o colecţie de legi întocmită în anul 1656, care cuprinde legiuirile Dietei Transilvaniei votate între anii 1540 şi 1653. *Compilatae* ... este o altă colecţie de legi emise de Dieta Transilvaniei între anii 1653 şi 1669 şi adoptată de dietă în ianuarie 1669. Ele au fost publicate în *Corpus Juris Hungarici* — Magyar törvénytár, 1540—1848, evi *Erdélyi törvények* (Legile Transilvaniei între 1540 şi 1848), ed. Nagy Gyula-Kolosvári Sándor — Ovári Kelemen — Markus Dezsö, Budapest, 1899. Dieta din 1650 a hotărît următoarele: „Haină de postav, nădragi, cizme, căciulă dublă sau de un florin, cămaşă de giulgiu ţăran sau argat să nu cuteze nicidecum să poarte" (Edictul XLVII din *Approbatae,* p. V).

ilustrarea metodelor feudale, o lege care prevedea chiar interzicerea portului pălăriilor... în valoare mai mare de un florin ! [141]

La sfîrşitul secolului al XVII-lea, în urma unirii religioase a românilor ardeleni cu biserica Romei (1697), situaţiunea maselor româneşti părea a cunoaşte o îmbunătăţire, împăraţii Austriei căutînd să stimuleze convertirea românilor la greco-catolicism prin măsuri umanitare. Pînă şi ţăranii care aveau să îmbrăţişeze religia unită (greco-catolică) urmau să se bucure de un regim aparte, „ei încetînd de a mai fi consideraţi ca simpli toleraţi".

Cu mult mai numeroase însă au fost promisiunile Habsburgilor decît realizările de a căror binefacere s-ar fi putut bucura românii. Multe din ele nu s-au împlinit din vrerea Curţii imperiale, cele mai multe însă, n-au intrat pe făgaşul realizărilor din cauză că erau sistematic sabotate de nobilimea maghiară.

Inocenţiu Micu-Klein

Inocenţiu Micu-Klein, episcop unit, unul dintre cei mai vajnici luptători ai cauzei româneşti din Transilvania de la începutul secolului al XVIII-lea, înaintează nu mai puţin de 24 petiţii la Viena, cerînd transformarea în fapt a promisiunilor împăratului.

Cine are obligaţii, clamează el, trebuie să aibă şi drepturi. *Qui sentit onus, sentiat et commodum !* [142]

Cele trei naţii privilegiate ale Ardealului nu vorbesc, însă, aceeaşi limbă. Ele se opun cu înverşunare la orice îmbunătăţire a soartei ţăranului român.

Singur, în mijlocul unei adunări ostile pînă la violenţă, Micu-Klein într-o şedinţă a Dietei transilvănene din 1744,

---

[141] *Ibid.* Cu toate acestea, autorii lucrării *Justice for Hungary* afirmau cu nonşalanţă: „Libertatea bisericilor a fost de asemenea bazată pe o autonomie liberală. Astfel, Transilvania a fost casa religiilor libere, a învăţămîntului, a colaborării prieteneşti şi a administraţiei democratice" sau, în continuare: „Transilvania a fost pentru secole o casă a democraţiei..." ; „Constituţia transilvăneană a fost clădită pe egalitatea completă a raselor şi religiilor" ; „Legislaţia, administraţia şi jurisdicţia au fost bazate pe aceleaşi principii şi ceea ce a conferit o valoare specială constituţiei Transilvanei a fost protecţia deplină de care s-au bucurat minorităţile rasiale şi lingvistice" (Count Albert Apponyi..., *Justice for Hungary...*, p. 158).

[142] Hurmuzaki, *Documente...*, vol. VI, p. 573.

formulează în mod limpede şi răspicat drepturile românilor, pe care îi numeşte *„naţia cea mai numeroasă din Transilvania"*, fapt care confirmă toate celelalte mărturii pe care le posedăm cu privire la numărul românilor transilvăneni din acea epocă.[143]

Nobilii, în dispreţul lor suveran pentru masele muncitorești de pe ogoare, din mine şi din cariere, îl apostrofează cu vorbele: „nu există naţie română, ci numai plebe valahă". Pe episcop, însă, nu-l impresionează defel aroganţa nobilimii. El continuă a lua apărarea românilor *„care gem într-o robie mai grozavă decît aceea egipteană"*. Reprezentantul nobilimii îi ripostează că românii sînt pribegi. Micu-Klein îi răspunde: „cum pot fi altfel, dacă sînt apăsați pînă la sînge?"

Sașii fac cor cu nobilimea, spunîndu-i „dar românii sînt hoți și tîlhari" Micu-Klein îi răspunde tăios: „nu trebuie să vă mirați căci bieților oameni, în afară de ce au pe dînșii nu le mai lăsați nimic".[144]

Nobilimea ungară reuşeşte să se descotorosească de un asemenea adversar incomod care are curajul să ceară ca românii să aibă (în țara lor!) aceleași drepturi ca și iluştrii membri ai Sfintei Coroane.

Micu-Klein este chemat spre a fi judecat la Viena, dar de acolo nu avea să se mai reîntoarcă niciodată în Transilvania în care crease, la Blaj (reşedința episcopală), „o mică Romă a Românilor".

Care este starea ţărănimii românești ardelene din acea epocă am văzut din descrierea de mai sus a geologului austriac Hacquet.

O scrisoare a împărătesei Maria Theresa datînd din 1773, anul cînd viitorul împărat Iosif al II-lea trebuia să viziteze Transilvania, ne va edifica şi mai mult încă asupra acestei stări. Maria Theresa cerea guvernatorului Transilvaniei „să curețe drumurile de cadavrele celor uciși prin ştreang, roată și țeapă, cadavre pe care ungurii le lăsau în mod special să putrezească de-a lungul acestor drumuri, spre spaima călă-

[143] Nic. Nilles, *Symbolae ad illustrandum historiam ecclesiae orientalis*, vol. II, Oeniponte, 1885, p. 528. Iată ce scria Inochentie Micu curţii imperiale: „Naţiunea noastră nu este cu nimic inferioară nici uneia din cele existente în Transilvania, nici prin virtuțile sale, nici prin ştiinţă, nici prin aptitudinile sale în treburile publice. Românii sînt de departe, nu numai cei mai vechi locuitori de pe munții și din văile transilvănene,dar ei sînt și cei mai numeroşi" (Vezi A. Bunea, *Din istoria românilor. Episcopul Ioan Inocenţiu Klein (1728—1751)*, Blaj, 1900, p. 98—99).

[144] A. Bunea, *op. cit.*, p. 98—99.

torilor".[145] Transilvania nu avea, însă, în fiecare an fericirea de a primi vizita unui personaj imperial, așa că ne putem ușor imagina, din descrierea împărătesei, sinistrul aspect pe care-l prezentau drumurile transilvănene presărate de cadavrele iobagilor români.

Horea, Cloșca și Crișan

O fierbere continuă domnea în mijlocul țărănimii, fierbere care avea să culmineze prin revoluția din 1784 a lui Horea, Cloșca și Crișan.[146]
Măsurile liberale edictate de împăratul Iosif al II-lea, în favoarea românilor din Transilvania, se lovesc de îndărătnicia nobilimii maghiare, care nu înțelegea să renunțe la absolut nici unul din privilegiile pe care și le „octroaiase" cu dela sine putere. Singura consolare a românilor o constituiau plîngerile la Viena. Lipsiți de mijloace, delegațiile erau obligate să facă drumul din Transilvania pînă la Viena pe jos.

Patru săptămîni la dus, patru la întors, pentru ca reîntorși în țară să se găsească din nou în fața aceluiași zid al durității și inflexibilității nobilimii maghiare. Delegații români iau drumul Vienei în diverse rînduri: în 1779, în 1780 și în 1782. Ei devin, treptat, treptat, conștienți atît de superioritatea numărului lor asupra tuturor celorlalte nații din Transilvania, cît și de anterioritatea lor pe pămîntul fostei Dacii. Simptomele efervescenței care se manifesta în rîndurile românilor nu întîrziară să se arate. Manifestările sînt într-adevăr sporadice, dar pentru aceasta, nu mai puțin simptomatice.

Românii din Hunedoara se adresează prefectului districtului cu vorbele: „Nu putem să ne mirăm îndeajuns care e pricina că voi ungurii ne apăsați atîta pe noi și ați pus

---

[145] N. Densușianu, *Revoluțiunea lui Horea în Transilvania și Ungaria 1784—1785, scrisă pe baza documentelor oficiale*, București, 1884, p. 97; vezi și Biblioteca Academiei Române, Ms. Caietele de copii și extrase ale lui Nicolae Densușianu, XXXII, f. 22—23 (Ordinul Guvernului din 11 mai 1773 cuprinzînd instrucțiunile trimise de împărăteasa Maria Tereza către Guvernul din Transilvania printr-un curier special).

[146] Vezi N. Densușianu, *op. cit.*, p. 28—77 precum și David Prodan, *Răscoala lui Horea în comitatele Cluj și Turda*, București, 1938.

pe noi și jugul iobăgiei, pe cînd noi am fost și sîntem cu mult mai mulți ca voi și, ceea ce e mai de seamă, sîntem mai vechi ca voi în țara aceasta, pentru că sîntem urmașii vechilor daci".[147]

Împilarea și asuprirea determină reacțiunile cele mai temerare: românul Florea Cosma din Gîrbău, în preajma revoluției lui Horea, spune contelui Szent Pál adevărul fără înconjur: *„țara este a noastră, a voastră este Ungaria"* ; „în scurtă vreme vă vom scoate de aici!"[148] Nu știm care a fost soarta românului Florea Cosma după rostirea acestor cuvinte, dar o presupunem, cunoscînd atitudinea dintotdeauna a nemeșilor maghiari față de populația autohtonă.

Scriitorul contemporan Rettegi nu se sfiește să afirme că „de această românime (urmașa dacilor și romanilor) se teme, românii fiind în Ardeal, de zece ori mai mulți decît ungurii".[149]

Rettegi se mai temea ca românii să nu devină într-o zi conștienți de obîrșia lor daco-romană. Or, acest lucru trebuia să se întîmple în mod firesc într-o zi, știința istorică risipind încetul cu încetul norii grei ai ignoranței.

În lumina acestor fapte, afirmațiuni ca cele ale lui Kazsonyi în *La parenté des peuples danubiens* precum că „daco-românitatea n-ar fi decît o mașinațiune a Curții Imperiale din Viena împotriva unității (sic) ungare", se situează în plin ridicol.[150]

Daco-românitatea sau mai bine zis daco-romanitatea românilor era o idee în mers, care trebuia, mai devreme sau mai tîrziu, să se impună cu tăria adevărurilor eterne.

---

[147] *Rettegi Györy Emlékiratai* (Memoriile lui Rettegi György), în „Hazánk" („Patria noastră"), I, 1884, p. 383.

[148] N. Densușianu, *op. cit.*, p. 128.

[149] György Rettegi informează că românii au scris următoarele comitelui Ladislau Balogh din Hunedoara: „Nu ne putem mira îndeajuns, care e pricina că voi ungurii ne-ați apăsat pe noi într-atîta și ne-ați aruncat după cap și jugul iobăgiei, cînd noi sîntem și am fost totdeauna mult mai mulți decît ungurii și, ce e mai mult, sîntem și mai demult în această țară decît voi, căci sîntem rămășițele încă a vechilor daci". Comentînd cele scrise de români, Gheorghe Rettegi scria la rîndul său: „De acestea mărturisesc zău că mă tem, căci dacă cineva le bagă și mai bine aceasta în minte, pe noi de bună seamă degrabă ne-ar putea nimici, căci în Ardeal pe ușor sînt de zece ori mai mulți români decît unguri". („Hazánk", I, 1884, p. 383).

[150] Vezi și ediția în limba germană: *Rassenverwandtschaft der Donauvölker*, Zürich—Leipzig—Wien, 1931.

Răscoala, al cărei animator a fost Horea, prin proporţiile pe care le luase, ameninţa serios poziţiile solide ale nemeşilor unguri. Înţelegem deci, de ce ei au făcut cele mai mari sforţări pentru a o face să eşueze.

Începută la 31 octombrie 1784, revoluţia lui Horea şi a celor doi colaboratori ai săi, Cloşca şi Crişan, era complet lichidată la sfîrşitul aceluiaşi an. Capii răscoalei reuşiră, însă, să dispară. Principalii lor colaboratori din diferitele regiuni ale Transilvaniei, unde răscoala luase proporţii grave, fură încarceraţi şi condamnaţi la moarte.

O sentinţă unică în istoria omenirii

Sentinţa de condamnare pronunţată de Tribunalul criminal de sub preşedinţia „magnificului" domn Andrei Forrai, Cavaler al ordinului Sf. Ştefan, şi vicecomite al Aradului, depăşeşte în cruzime cele mai grozave decizii ale tribunalelor inchizitoriale din Evul Mediu.

Vom cita cîteva din pedepsele la care au fost condamnaţi românii transilvăneni de către nobilimea maghiară, pentru a se vedea cîtă ură nutreau ungurii împotriva românilor băştinaşi.

În totul, sentinţa din 25 noiembrie 1784 prevede 22 de condamnări. Unii dintre condamnaţi trebuiau să sufere pedeapsa „tăierii mîinilor, urmată de tăierea capului şi ciopîrţirea trupului". Alţii au fost condamnaţi „să li se taie capul cu paloşul şi cadavrele să li se pună pe roată"

O parte dintre românii răsculaţi au fost condamnaţi la sugrumarea prin strangulare. Popa George din Corbeşti este condamnat să „i se taie mîna şi apoi să fie decapitat". Primarului comunei Ilteu şi lui George Hotărâşu urma „să li se taie capul cu paloşul, iar cadavrele să se împletească pe roată" Doi dintre acuzaţi sînt condamnaţi a fi spînzuraţi în faţa comunei. Un altul, în fine, este condamnat să sufere pedeapsa morţii pe roată fără însă ca să i se acorde graţia de a fi decapitat înainte de a fi supus la un asemenea martiraj, într-un cuvînt el este frînt pe roată viu.[151]

Pînă şi ororile imaginate de Octave Mirbeau în *Grădina Supliciilor* pălesc în faţa acestor grozăvii care constituie o pată pe blazonul nobilimii ungare.

---

[151] N. Densuşianu, *op. cit.*, p. 324–328.

Cum se împacă această hotărîre, unică în analele justiției moderne, cu „misiunea istorică civilizatorie a ungurilor în bazinul dunărean", de care vorbesc toate publicațiile de propagandă maghiară în străinătate?!

Capii mișcării, Horea, Cloșca și Crișan au fost și ei prinși în cele din urmă, primii doi fiind condamnați a suferi supliciul pe roată, iar cel de-al treilea sinucigîndu-se în închisoare, a fost și el condamnat, „mort fiind", printr-o procedură lugubră efectuată asupra cadavrului, de a fi tras și el pe roată.

Viena, care la început păruse că încurajează mișcarea românilor împotriva ungurilor, în momentul cînd răscoala a devenit amenințătoare a trecut și ea de partea nobilimii maghiare. Vizitele împăratului demofil Iosif al II-lea în Transilvania precum și primirea ce i-a fost rezervată lui Horea la Curtea Imperială, acreditaseră în rîndurile românilor versiunea că animatorii țărănimii românești, răsculîndu-i pe iobagi, îndeplinesc astfel voința tacită a împăratului.[152]

... Și un protest vehement

Torturile îngrozitoare la care au fost supuși capii răscoalei au impresionat adînc întreaga opinie publică europeană. Chipul lui Horea devenise popular în toate centrele occidentale, grație numeroaselor gravuri care l-au imortalizat și care apăruseră în numeroase publicații ale epocii.[153] Nimic nu poate, însă, reprezenta în chip mai concludent impresia de oroare produsă în Occident de represiunea sîngeroasă din Transilvania, decît scrisoarea filozofului din Dublin (Irlanda) care a ținut să-și păstreze anonimatul [154], dar pe care întreg conținutul scrisorii îl trădează a fi de origine franceză, scrisoare adresată împăratului Iosif al II-lea al Austriei puțin

---

[152] *Ibid.*, p. 439; I. Lupaș, *Împăratul Iosif II și răscoala țăranilor din Transilvania*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii istorice", Seria a III-a, tom. XVI, București, 1934/1935, p. 272—278; O. Beu, *L'empéreur Joseph II et la révolte de Horea*, Sibiu, 1944.

[153] Vezi O. Beu, *Răscoala lui Horea în arta epocii cu o sută de ilustrațiuni*, București, 1935.

[154] De fapt autorul scrisorilor către Iosif al II-lea a fost unul dintre fruntașii revoluționari girondini, Jacques Pierre Brissot; identificat mai întîi de M. Auner, *Zur Geschichte des rumänischen Bauernaufstandes in Siebenbürgen, 1784*, Sibiu, 1935.

timp după executarea hotărîrii de condamnare la moarte a fruntașilor răscoalei țăranilor români din Transilvania.

Scrisoarea este un aspru rechizitoriu, care-și păstrează din nefericire actualitatea în cursul întregii perioade de dominație ungară în Transilvania.

„Sînt primul, spune autorul acestor vehemente filipice, care apăr cauza românilor, victimele forței în această insurecție, și repet: *românii au dreptul să se răscoale atîta timp cît ei sînt sclavi și nenorociți*. A-i pedepsi pentru acest drept care le aparține, înseamnă a-i pedepsi pentru faptul că sînt oameni".

Și atunci, ca și în cursul secolelor care au urmat, ungurii au căutat să denatureze faptele, încercînd să pună într-o lumină falsă revolta firească a românilor transilvăneni. Filozoful anonim din Dublin nu se lasă însă impresionat de scribii care caută să justifice acțiunea „iluștrilor nobili care i-au tiranizat pe românii din Transilvania și administrația care i-a ajutat în prigoana lor" (am citat din scrisoarea filozofului din Dublin), ci îi taxează drept „monștri care prostituează condeiul lor pentru nenorocirea popoarelor".

„Dacă ești convins, spune în urmă apărătorul anonim al românilor, că dreptatea este de partea românilor, atunci nu trebuie să pierzi nici un moment pentru a le reda libertatea și a le da pămîntul în plină proprietate. Dar, continuă el, dacă ești de părere că trebuie să respecți uzurpațiunea nobililor și nu vrei să le RESTITUI ceea ce le aparține (*restituire: deci recunoașterea implicită a anteriorității dreptului de proprietate românească asupra pămîntului Transilvaniei* — n.n.) atunci există un singur mijloc de a face dreptate pentru toată lumea: *abandonează țara propriilor ei destine și lasă-i pe sclavi să ia armele contra tiranilor lor*".[155]

Mișcătoarea pledoarie pentru libertatea românilor dovedește cu prisosință ecoul pe care l-a avut în țările civilizate mișcarea condusă de Horea, Cloșca și Crișan.[156]

---

[155] Textul scrisorilor, tipărite la Dublin, a fost reprodus și comentat de N. Densușianu, *op. cit.*, p. 7—10.

[156] Însuși Brissot a comparat programul revoluției conduse de Horea, Cloșca și Crișan, cuprins în ultimatumul adresat nobilimii la 11 noiembrie 1784, cu cel al revoluției americane, exprimat de *Declarația de independență*: „Dacă aceste propuneri erau nejuste, trebuie spus că declarațiile Statelor Unite ale Americii erau de asemenea nejuste, căci ele sînt exact aceleași. Egalitatea perfectă pe care Pennsylvania, de exemplu, o vrea pentru toți membrii, nimicește orice idee de noblețe și atrage după sine consecința că impozitele trebuie egal repartizate". Și apoi conchide, logic:

Ungurii au crezut însă, că prin supliciul aplicat capilor mişcării vor distruge pentru totdeauna orice încercare a românilor de a-şi recăpăta libertatea şi pămîntul. Represiunea a avut, în intenţiunea nobilimii maghiare, scopul de a înspăimînta ţărănimea românească *(in terrorem aliorum)*. Mijloacele întrebuinţate în acest scop depăşesc în cruzime însăşi hotărîrea de condamnare, încadrîndu-se perfect în metodele canibalilor de pedepsire a „albilor" Astfel, trupul lui Crişan, după ce a fost tras pe roată „post mortem", a fost despicat în patru şi expus la Abrud, la Bucium, Brad şi Mihăleni, iar capul a fost înfipt în ţeapă la domiciliul lui Crişan.

Cruzimea represiunii are însă întotdeauna rezultate cu totul altele decît cele scontate. Că este aşa, o dovedeşte un memoriu al magnaţilor unguri din Transilvania, redactat imediat după încetarea revoluţiei ţăranilor. Ei sînt obligaţi

---

„Dacă americanii aveau dreptate să se revolte, fiindcă voiau să-i impună la taxe fără consimţămîntul lor, cu atît mai mult aveau acest drept românii care nu aveau nici proprietate, nici libertate, care erau la bunul plac al stăpînilor neîndurători" *(Seconde Lettre d'un Défenseur du Peuple à l'Empereur Joseph II, sur son reglement concernant l'émigration et principalement sur la révolte des Valaques; où l'on discute à fond le droit de révolte du Peuple*, Dublin, 1785, p. 79—80).

Argumentarea legitimităţii revoluţiei de către un francez, în spiritul ideilor epocii, fixa locul acesteia în procesul revoluţionar universal, întrucît principiile ei, „peste vreo cinci ani (...) aveau să triumfe în cea mai luminată şi mai civilizată ţară a Apusului şi a lumii", Franţa.

În sintezele istorice întocmite de A. Papiu Ilarian *(Istoria Românilor din Dacia superioară*, tom. I, Viena, 1851, p. 81—82, 252) şi A. Treboniu Laurian *(Istoria Românilor*, partea III, Iaşi, 1853, p. 236—238) acţiunea lui Horea este situată printre primele revoluţii naţionale. Înaintea lor însă, marele revoluţionar Nicolae Bălcescu, în lucrarea *Mersul revoluţiei în istoria românilor*, apărută în revista „România viitoare", Paris, 16 sept. 1850, p. 7—15, fixa astfel locul revoluţiei lui Horea între momentele fundamentale ale istoriei românilor: „Unitatea naţională fu visarea iubită a voievozilor noştri cei viteji, a tuturor bărbaţilor noştri cei mari care întrupară în sine individualitatea şi cugetarea poporului, spre a o manifesta lumii. Pentru dînsa ei trăiră, munciră, suferiră şi muriră. Pentru dînsa Mihai cel Viteaz cade ucis în cîmpul Turda, pentru dînsa Şerban Cantacuzino bea otravă, pentru dînsa Horea moarte cumplită suferă...". Atras de istoria revoluţiei lui Horea, pe care intenţiona s-o scrie, Nicolae Bălcescu a studiat presa vremii (« Gazette de France », « Journal politique de Bruxelles »), din care a scos extrase, dar n-a mai apucat să le valorifice; acestea au fost publicate ulterior de Al. Papiu Ilarian în *Tezaur de monumente istorice*, III, 1864, p. 351—364.

să constate că în Ardeal sînt *„atîția Horea cîte sate sînt"*[157], iar în perspectiva istoriei putem afirma noi, *că au fost atîția Horea cîți români transilvăneni au fost !*

De la „regele" Horea la regele Ferdinand

Aceşti români nu au putut uita niciodată odioasa încercare a nobilimii ungare din acele vremuri de a ridiculiza lupta românilor pentru libertate şi pămînt, încoronîndu-l pe Horea cu o coroană de carton purtînd inscripţia „Regele Daciei", şi au luptat timp de secole pentru a realiza într-adevăr renaşterea Daciei în limitele fireşti ale etnicităţii româneşti.

Documentele vremii dovedesc că titulatura de „Rege al Daciei" nu i-a fost conferită lui Horea de românii transilvăneni şi nici el singur nu şi-a atribuit-o, ea fiind o pură invenţie ungurească, avînd drept scop a îndepărta de la români simpatiile împăratului Iosif.

„Seine Majestät Horea," îl numeşte pe Horea, cu ironie, o publicaţie maghiară în limba germană (Intelligenzblatt, Pest), în chiar anul uciderii lui.

Istoria însă, îşi are legile ei care nu pot fi desluşite decît în perspectiva secolelor şi care scapă simţurilor contemporanilor. Există o înlănţuire invizibilă a faptelor, care ne face să atribuim unei „Justiţii imanente", ceea ce în realitate este raport de cauzalitate.

Horea n-a fost rege al Daciei, el însă a pregătit ascensiunea unui alt conducător al românilor la această demnitate.

Revolta ţăranilor din 1784 este un episod din evoluţia ideii de redeşteptare a conştiinţei naţionale româneşti din Transilvania şi unul dintre rezultatele ei tîrzii este încoronarea la Alba Iulia, în anul 1922, a regelui Ferdinand, Întregitorul hotarelor străvechi.

De data aceasta însă, coroana Daciei nu era o simplă coroană de carton ! ...

---

[157] Vezi memoriul la Alexandru Mike, *Toldalék az Egyveleg III-ik Kötetéhez, Horavilág* (Supliment la vol. III. Miscelanea — Lumea lui Horea), p. 271—287; Szilágyi Ferenc, *A Horavilág Erdélyben* (Lumea lui Horea în Ardeal), Pest, 1871, p. 253—261; N. Densuşianu, *op. cit.*, p. 363.

Două documente din secolul al XVIII-lea

Vom încheia capitolul închinat strigătului românesc de revoltă din 1784, al cărui ecou a răsunat de-a lungul secolelor în Istoria poporului român transilvănean, citînd două documente din acea epocă, care vin să întărească susținerile noastre din această lucrare.

Primul document este un memoriu adresat de nobilimea ungară trimisului special al împăratului Iosif, contele Iankovitsch, pentru a justifica represiunea sîngeroasă a revoltei țăranilor români.

„Părinții noștri, spun ungurii, venind din Sciția, au cucerit cu arme victorioase și cu sîngele lor această scumpă patrie și după ce au supus și au făcut iobagi pe părinții românilor care s-au revoltat azi asupra noastră, dînșii au domnit liniștiți peste ei ținîndu-i totdeauna într-o aspră disciplină, însă lăsîndu-le neatins modul lor de viață".[158] Noțiunile de toleranță, intoleranță, de disciplină și de asprime au însă, la unguri un sens cu totul deosebit decît la celelalte popoare.

Semnificația noțiunii de „disciplină aspră" o găsim într-o scrisoare a împăratului Iosif, datînd din acea epocă.

„Ungurului, spune Împăratul, nu-i pasă de ce este drept și ce e nedrept. Iobagul este un sclav al domnului său. Acești săraci supuși români care *sînt fără îndoială cei mai vechi și mai numeroși locuitori ai Ardealului*, aceștia sînt maltratați de fiecare — ori dacă este ungur ori dacă este sas — fiind copleșiți de toate nedreptățile. *Mă miră*, zice împăratul în continuare, *că mai există în Transilvania români și că ei n-au fugit cu toții*".[159]

În lumina acestor rînduri scrise de însuși împăratul Austriei orice comentariu devine inutil, noțiunea de intoleranță și de persecuțiune înlocuind în mintea oricui pe aceea de disciplină aspră, întrebuințată de nobilimea maghiară în memoriul ei.

Din aceste două documente mai rezultă însă, pînă la evidență, că în secolul al XVIII-lea, adică atunci cînd consi-

---

[158] Vezi Alexandru Mike, *loc. cit.;* N. Densușianu, *op. cit.*, p. 357.

[159] C. Sassu, *În jurul reformei agrare din Transilvania. Mărturiile unui împărat*, manuscris citat de I. Lupaș în *Împăratul Iosif II și răscoala țăranilor din Transilvania...*, p. 264, n. 2; C. Sassu, *Românii și ungurii*, p. 119—120.

derațiile politice nu veniseră încă să inoveze în domeniul Istoriei, era consacrată de acum în mod categoric ideea continuității daco-romane în Transilvania.

I. O spun ungurii în mod răspicat: strămoșii lor au ocupat țara de la strămoșii românilor, a acelor români care în 1784 s-au revoltat împotriva tiraniei maghiare.

II. O spune împăratul în termeni care nu comportă absolut nici o discuție: *„Românii sînt, fără îndoială, cei mai vechi și mai numeroși locuitori ai Ardealului"*.

Aceste recunoașteri atît de formale nu sînt de natură a ne surprinde. Pentru unguri, ca și pentru întreaga mentalitate din acele timpuri, forța era creatoare de drepturi. Or, românii fuseseră învinși în lupte de către străbunii nobilimii maghiare. Considerentul anteriorității era secundar și nu era de natură a schimba o situațiune ce se bizuia pe un fundament atît de solid: *forța străbunilor.*

În ceea ce-l privește pe împăratul Iosif, recunoașterea anteriorității uneia dintre naționalitățile supuse Coroanei imperiale față de altă naționalitate, supusă aceleiași Coroane, nu putea influența în nici un fel raporturile lor de dependență față de împărat.

Secolul al XIX-lea a promovat însă principii de drept internațional mai aproape de firea lucrurilor, dreptul naționalităților nemaifiind dependent de raportul de forță, ci în funcție de temeinicia legăturii dintre teritoriu și nația ce-l ocupă.

Progresul acestei idei trebuia, în mod fatal, să ducă la recunoașterea drepturilor românilor asupra Transilvaniei.

Deformări maghiare

Pentru a stăvili cursul normal al ideii de continuitate daco-romană-română, istoricii unguri și mai ales pseudoistoricii au pornit o acțiune de deformare a istoriei române și de negare a celor mai elementare adevăruri. De unde pînă în secolul al XVIII-lea, ideea continuității daco-romane pe teritoriul Transilvaniei era unanim recunoscută și românii considerați ca fiind cei mai vechi locuitori ai acestei regiuni, în secolul al XIX-lea și al XX-lea, istoriografia maghiară și săsească au făcut un *volte-face*, negînd evidența.

Într-un rezumat al istoriei românilor, publicat recent de revista maghiară de limbă engleză "The Hungarian

Quarterly", scriitorul ungur Zsombor de Szász încearcă să prezinte teoria continuității ca pe o „invenție românească datorată scriitorilor transilvăneni Gheorghe Șincai, Petru Maior *(Istoria pentru începutul românilor în Dachia)* și Samuel Klein *(Elementa linguae daco-romanae sive valachicae)*", teorie care le-ar fi fost sugerată în școlile de la Roma de apropierea dintre limbile română și latină.[160]

Mai mult încă, dl Szász, care scrie pentru uzul cititorilor din străinătate, atribuindu-le o ignoranță totală în chestiunile ce interesează viața popoarelor din bazinul carpato-dunărean, afirmă că daco-romanitatea este o simplă dogmă politică și nu o teorie cu caracter științific. Această dogmă, în intenția propovăduitorilor ei, conchide dl Szász, avea drept scop să sprijine ideea unității românilor de pretutindeni și să asigure realizarea aspirațiilor românești de întregire *(The endeavour towards racial Unity)*.[161]

De dragul informării precise a cititorilor de limbă engleză, dl Szász, scriitor ungur cu veleități de istoric român, uită însă toate cronicile vechi maghiare și celelalte mărturii recente care imprimă susținerilor românești cel mai autentic caracter științific.

Îl întrebăm însă pe dl Szász: oare, pentru a realiza înfăptuirea unității românilor, sau ca să împrumutăm expresia d-sale proprie, „pentru a înfăptui efortul către unitatea rasială românească", au recunoscut nemeșii unguri și împăratul Iosif al II-lea în termeni atît de categorici obîrșia daco-romană a românilor transilvăneni și permanența lor pe pămîntul fostei Dacii ?!

Dl Szász însă, socotindu-se probabil că este primul care publică o sinteză a istoriei românilor în limba engleză, își permite și alte libertăți cu noțiunea de adevăr care trebuie să călăuzească orice operă istorică cinstită. Există două feluri de a induce în eroare: a omite cu bună știință ceea ce ar putea lămuri o situațiune (deformarea prin omisiune) și a denatura în chip manifest faptele (metoda de acțiune). Dl Szász, ca de altfel întreaga școală modernă a pseudoistoricilor unguri, animați de o singură pasiune, acea politică, și de un singur obiectiv, crearea în mintea cititorilor

---

[160] Vezi și Zsombor de Szász, *Rumanian History*, în "The Hungarian Quarterly", vol. VII, nr. 2, 1941, p. 201—202; Idem, *The minorities in Roumanian Transylvania*, London, 1927, p. 222—223.

[161] Idem, *Rumanian Hystory*, în *loc cit.*, p. 203.

străini a unei imagini absolut false despre evoluția istoriei românilor, întrebuințează ambele metode.

Am văzut că dl Szász este un maestru în a ignora tot ceea ce este contrar intereselor politice ungare. El este însă neîntrecut și în metoda a doua a inexactităților. De pildă: d-sa atribuie istoricilor români afirmația că după invazia maghiarilor (și bincînțeles și după „imigrarea românilor în Transilvania") românii și ungurii și-au unit forțele și împreună au zidit „un stat nou" *(They joined forces and together built up a new state).* [161bis]

Complet fals; nici unul din istoricii români nu a făcut undeva o asemenea afirmație, inclusiv dl C. C. Giurescu, a cărui recentă *Istorie a românilor* a provocat studiul d-lui Szász.

Dimpotrivă, întreaga istorie a românilor ardeleni este un viu protest împotriva îndepărtării totale a elementului autohton românesc de la conducerea treburilor Transilvaniei.

„Supplex Libellus Valachorum"

Am văzut cum cele trei națiuni privilegiate, ungurii, sașii și secuii, *intrați în Transilvania ca musafiri și instalați în urmă ca stăpîni,* și-au arogat dreptul de a conduce destinele țării cu excluderea românilor de la orice amestec în afacerile publice. În 1791, după moartea împăratului Iosif al II-lea, care în ajunul morții sale revocase toate măsurile edictate în favoarea românilor, și, după urcarea pe tron a împăratului Leopold al II-lea, românii, influențați de revoluția franceză și de principiile ei călăuzitoare «Liberté, égalité, fraternité », se adresează împăratului într-un memoriu cunoscut în istoria Transilvaniei sub numele de „SUPPLEX LIBELLUS VALACHORUM"[162], nume pe care i l-au con-

---

[161 bis] *Ibid.*, p. 200.

[162] Memoriul întocmit în numele națiunii române este actul fundamental al mișcării naționale românești. El a fost pregătit îndelung și redactat de personalități reprezentative: Samuil Micu, Petru Maior, Gheorghe Șincai, Ioan Piuariu-Molnar, Iosif Mehesi de la Cancelaria aulică, Ioan Para vicarul de la Năsăud, Ignatie Darabant episcopul de la Oradea și alții. Era semnat de „Clerul, nobilimea, starea militară și cetățenească a întregii națiuni din Transilvania" („Clerus, Nobilitas, Militaris, Civicusque Status Universae Nationis in Transylvania Valachicae"). Primele ediții aparțin lui Ioan Piuariu-Molnar *(Repraesentatio et humillimae preces*

ferit cele trei naţii care huzureau pe spinarea „umililor petiţionari".

Acest memoriu este prima acţiune politică de mare amploare a românilor din Transilvania în care accentul cade pe ideea naţională. Revoluţia lui Horea începea să-şi producă roadele! Deşi în aparenţă umilă, suplica este în fond dîrză şi categorică. De la început pînă la sfîrşit, ea este o puternică afirmare a naţionalităţii române transilvănene, conştientă de puterea şi de misiunea ei istorică pe acest pămînt. Sensul acestei petiţiuni politice a fost caracterizat de istoricul Iorga în fraza: *„Suplica a fost o afirmare de drepturi care se pretind!"*[163]

„Deşi sîntem mai mulţi decît toate celelalte neamuri din acest principat luaţi împreună — spun autorii memoriului: episcopii celor două biserici române din Transilvania — *decît toate sîntem mai nenorociţi şi mai jos în rang".*[164]

Românii sînt conştienţi de superioritatea lor numerică, dar în acelaşi timp şi de obîrşia lor daco-romană, generatoare de drepturi în baza principiului anteriorităţii. În consecinţă, ei nu cer să „li se dea", ci cer să li se „redea" drepturile străvechi de care au fost despuiaţi, cerînd în acelaşi timp nu de a li se acorda drepturi politice, ci de a fi restabiliţi în exerciţiul drepturilor de care au fost privaţi, încetînd de a mai fi „toleraţi" şi „admişi".

Daco-romanitatea, invenţie politică? Românii, uniţi în cuget şi în simţiri cu ungurii, luptînd laolaltă cu nobilimea maghiară la înfăptuirea Statului unguresc? Oare istoricii, adevăraţii istorici unguri, nu au nimic de obiectat în faţa acestor monstruozităţi istorice lansate de politicienii deveniţi peste noapte mari savanţi în domeniul ilustrat, chiar în Ungaria, de atîtea somităţi?... Oare istoriografia modernă ungară socoate că oamenii de ştiinţă din străinătate, cărora

---

universae in Transylvania Valachicae Nationis se pro regnicolari natione qualis fuit, authoritate regia declarari, seque ad usum omnium iurium civilium, ex quo non lege, non iure, sed temporum duntaxat iniuris cum initio praesertim superioris saeculi exclusa est, repeni de genu supplicantis, Iaşi, martie, 1791) şi lui I. C. Eder (*Supplex Libellus Valachorum Transsilvaniae iura tribus receptis nationibus communia postliminio sibi adseri postulantium*, Cluj, 1791).

[163] N. Iorga, *Istoria românilor din Ardeal şi Ungaria (De la mişcarea lui Horea pînă astăzi)*, Bucureşti, 1915, p. 64—69.

[164] Vezi Zenovie Pâclişanu, *Luptele politice ale românilor ardeleni din 1790—1792*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secţiunii istorice", seria a III-a, tom. I, Bucureşti, 1923, p. 69.

li se adresează atît de candid aberațiile care abundă în așa-zisele lucrări cu caracter istoric, nu știu să discearnă ceea ce este „istorie pură", de aceea ce este „propagandă"?...

Cine își dă cea mai mică silință să urmărească liniile mari ale luptelor gigantice pe care au fost nevoiți să le ducă românii transilvăneni pentru cucerirea celor mai elementare drepturi civile și politice ajunge la concluzii diametral opuse cu acelea pe care le formulează politicienii și pretinșii istorici de la Budapesta.

I. — Românii transilvăneni s-au considerat întotdeauna urmași ai daco-romanilor și au fost considerați ca atare de toate celelalte neamuri din Europa.[165] Ei nu și-au manifestat în mod public această credință — în prim rînd — din cauză că nimeni nu le-a contestat obîrșia daco-romană și — în al doilea rînd — pentru că condițiile de viață care le erau impuse de clica de nobili maghiari din Transilvania îi împiedica să se manifeste în vreun fel oarecare.

II. — Pînă la o dată destul de recentă, românii din Transilvania „au zăcut" (cuvîntul este al Vicarului I. Para din Năsăud)[166] într-o stare de inferioritate care nu-și găsește egal decît în condițiile de viață ale pariei indiene.

Starea țărănimii române

În clipa în care românii porneau lupta pe terenul politic în vederea redobîndirii libertății și a stăpînirii teritoriului — milenar românesc — luptă care avea să culmineze în actul Unirii din 1 Decembrie 1918, dar din nefericire nu și să ia sfîrșit în acel moment, poporul român, cum se exprimă — laconic, dar atotcuprinzător — Vicarul Năsăudului, zăcea oropsit.

Insinuările istoricului de la Budapesta precum că românii, într-un efort comun cu ungurii din Transilvania, au pășit cot la cot la crearea Statului ungar, avea un scop bine

---

[165] Chiar și contele Teleki, președintele Cancelariei aulice transilvane, recunoștea, în 1791, că românii sînt cei mai vechi locuitori ai Transilvaniei („die Walachen die ältesten Inwohner Siebenbürgens seyen"). Vezi „Transilvania" 1913, p. 66; I. Lupaș, *Contribuțiuni la istoria politică a românilor ardeleni, 1780—1792*, în „Studii, conferințe și comunicări istorice", I, București, 1928, p. 344; C. Sassu, *op. cit.*, p. 119—120.

[166] Z. Pâclișanu, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 41, 115 (anexa V).

determinat, și anume de a crea în spiritul cercetătorului străin încă o confuzie cu privire la starea reală a țărănimii românești din Transilvania în momentul în care ea își afirma pentru prima dată dreptul la o viață națională proprie. Documentele vremii precum și întreaga evoluție istorică a românilor transilvăneni reprezintă cea mai categorică dezmințire a afirmațiilor „subtile" ale domnului Szász.

Pînă tîrziu în secolul al XIX-lea, țărănimea românească din Transilvania a avut de suportat jugul celei mai teribile asupriri feudale. Ea este tratată ca o „paria" pe pămîntul pe care odinioară fusese stăpînă și, în nici un moment al istoriei Ungariei, țăranii români nu au stat pe picior de egalitate cu nobilimea maghiară.

Libertate, dar nu pentru români

Constituția feudală care guverna viața politică a Provinciei transilvănene crease un sistem de opresiune care înăbușea din fașă orice încercare de eliberare de sub dominația maghiară. Situația țăranului român din Transilvania era, sub toate raporturile, cu mult mai grea decît aceea — și ea destul de critică — a țăranului ungur din regatul unguresc propriu-zis. Astfel, nemeșii acordaseră țăranilor unguri de pe teritoriul regatului ungar, dreptul de liberă migrațiune, adică dreptul pentru țărani de a se muta dintr-un loc în altul, încă din anul 1566. Acest drept, a cărui negare ni se pare azi o sfidare a celor mai elementare noțiuni de omenie (exceptînd hiatusul creat de barbaria războiului) le fusese refuzat românilor transilvăneni pînă în anul 1791, cînd sub presiunea redeșteptării conștiinței naționale românești și poate și a epocalelor înfăptuiri ale Revoluției Franceze din 1789, Dieta transilvăneană se hotărî, în sfîrșit, să aboleească așa-numita „servitute perpetuă".[167]

Toleranța avea însă o semnificație cu totul specială în regimul feudal ungar. Deși „servitutea perpetuă" a țăranului român a fost abolită, totuși soarta țărănimii transilvănene nu s-a îmbunătățit nici după edictarea libertății de migrațiune. Era un principiu caracteristic maghiarilor din acea vreme: ei luau cu o mînă ceea ce dăduseră cu cealaltă. Prin-

---

[167] Vezi I. Lupaș, *op. cit.*, p. 347— 48.

cipial, românul avea dreptul de a-şi părăsi stăpînul ungur şi a se muta pe altă moşie. În practică, însă se anulase această libertate printr-o condiţie care reeditează oarecum faimoasa scenă din Shylock. Românul îşi va putea părăsi stăpînul, a cărui „aspră disciplină" îi devenise insuportabilă..., cu o condiţie însă: să găsească „om în loc", dispus să preia el viaţa mizerabilă a ţăranului care pleca; şi nici „omul în loc" nu era suficient pentru a face legea operantă, înlocuitorul trebuia să fie „tot atît de apt ca şi el să suporte sarcinile publice şi să presteze servicii în aceleaşi condiţiuni".

Pentru a face în fapt irealizabilă măsura de elementară umanitate, edictată în 1791, *se mai cerea românului să plătească nobilului maghiar o despăgubire pentru „paguba pe care plecarea sa o pricinuia economiei publice şi private"*. Consecinţa refuzului de a plăti despăgubirea se integra perfect în sistemul feudalităţii ungare: iobagul care nu plătea despăgubirea era condamnat să suporte zi de zi cîte 24 lovituri de baston, iar femeii... ca una care e mai gingaşă, i se aplicau numai 24 de lovituri de bici.[167]

Adăugaţi la interdicţiunea de a părăsi pentru totdeauna pămîntul pe care-l lucra, interdicţia românului de a achiziţiona cel mai mic petec de pămînt şi anarhia care domnea în raporturile dintre nobilul maghiar şi şerbul român, raporturi lăsate la liberul arbitru al nobilimii, adăugaţi şi bastoanele zilnice pentru cele mai neînsemnate culpe şi veţi avea o imagine a ceea ce era viaţa românească sub semnul Constituţiei transilvănene (faimoasa Constituţie citată ca exemplu!).

Ce crezare se mai poate da lucrărilor „istorice" ungare, cînd un scriitor ca Dénes A. Jánossy compară Constituţia sub care trăiau românii cu „Magna Carta", sursa libertăţilor din Anglia şi cînd un politician ca Szász Zsombor are curajul de a caracteriza situaţiunea cu cuvintele: *„ei (românii) se plîngeau de o lipsă a libertăţii şi a egalităţii într-un stat ale cărui instituţii liberale le garanta suficient pe amîndouă!"*...[168 bis] Au humor istoricii maghiari!

O prăpastie enormă se deschisese între nobilimea ungară şi ţărănimea română. Tratamentul dur, neomenos, crud, intolerant, la care fuseseră supuşi ţăranii români timp de secole, condiţia de adevărată sclavie care li se crease şi din care nu sperau să mai poată ieşi decît graţie propriilor lor

---

[168] Vezi *Corpus Juris Hungarici 1540—1848 évi Erdélyi törvényeh* (Legile din Transilvania din anii 1540—1848), p. 520—527.

[168 bis] Zsombor de Szász, *Rumanian History*, în *loc. cit.*, p. 211.

mijloace, explică, dacă nu și justifică, violența reacțiunilor române în clipa marilor răfuieli.

Cînd în 1831, izbucniră în nordul Ungariei primele mișcări ale naționalităților slave asuprite, acestea avură un puternic răsunet în rîndurile țărănimii transilvănene.

În acest timp, spiritele liberale din Ungaria, inspirate de Constituțiile din Occident, începuseră să se agite împotriva a ceea ce Lajos Kossuth numea „despotismul șovin al guvernului austriac" Națiunea ungară își cerea dreptul la o viață liberă, neîncătușată. Cauza țărănimii ungare își găsea apărători în rîndurile Partidului Liberal. De la tribuna Parlamentului, baronul Kemény Dénes, șeful Partidului Liberal, descria în cuvinte patetice mizeria în care se zbătea clasa țărănească ungară.

„Țăranii, spunea el, au fost dezbrăcați de toate drepturile omenești, de toată vrednicia omenească și în urmă i s-au pus sarcini, care nu numai că întrec venitul pămîntului pe care-l lucrează, dar întrec chiar puterile lor. În timp ce nobilul petrece în trîndăvie, țăranul poartă toată greutatea țării. Băgați de seamă — termină el descrierea — Dumnezeu nu poate suferi îndelung o asemenea stare de lucruri!"[169]

Și aceasta era starea țărănimii ungare! Lesne își poate închipui oricine care era starea țărănimii românești în acele vremuri!

Intelectualii români țineau la curent masele populare românești cu progresele înregistrate în Apus de marile mișcări de eliberare a naționalităților, mișcări care începuseră să se facă simțite și în Europa Centrală.

Țărănimea română, ale cărei revendicări se loviseră tot timpul, ca de o stîncă, de intransigența nobilimii maghiare, refractară oricărei îmbunătățiri a soartei milioanelor de iobagi, începuse să nutrească speranțe de eliberare. Deziluzia i-a fost însă nespus de mare, văzînd că mișcarea generoasă a lui Kossuth nu numai că nu îmbrățișa cauza românilor, dar dimpotrivă, o excludea în mod voit. Atunci s-a

---

[169] Baronul Kemény Déneș prezenta astfel situația grea a țărănimii maghiare, în cadrul Dietei întrunită la Cluj în ianuarie 1847, pentru a dezbate „sarcinile urbariale ale iobăgimii". Discursul a fost publicat de „Gazeta de Transilvania", 1847, nr. 6—9, p. 10—12; în numerele din 20—30 ianuarie 1847 ale revistei au fost reproduse pe larg dezbaterile Dietei asupra iobă ie.

putut constata, pînă la evidență, cît de intim erau legate între ele cauza socială a țărănimii transilvănene, de aceea națională. Kossuth și întreaga sa mișcare nu vedea în țăranii români o clasă socială, care avea aceleași drepturi să fie apărată în contra tiraniei nobililor ca și țărănimea ungară, ci o nație aparte, căreia dacă i se îmbunătățea soarta putea deveni o nație conștientă de drepturile ei firești și deci, primejdioasă pentru clasa asupritorilor, nemeșii unguri.

Și atunci se născu antagonismul între ceea ce Kossuth revendica pentru nația ungară ca atare și ceea ce el refuza nației române. În fața a două situațiuni identice, mișcarea revoluționară ungară preconiza două atitudini diametral opuse.

Nu era iredentism a declara, ca Bezeredy în Dietă, că „Ungurii au de asemenea (la fel cu austriecii, n.n.) forța lor, puterea lor", nici cînd el se adresa membrilor din Dietă cu îndemnul „Să ridicăm poporul!; nu era iredentism atunci cînd marele om politic ungur Szechenyi declara că: *„Națiunea ungară este aleasă de Dumnezeu pentru a domina toate popoarele din jurul ei"* ; nu era, de asemenea, iredentism cînd un poet ca Vörösmárty scria: „Orice om pe care-l suportă pămîntul și pe care-l acoperă cerul, trebuie să fie în același timp om și ungur" Era însă iredentism atunci cînd românii îndrăzneau să ceară „recunoașterea pretențiunilor firești, bazate pe echitate și pe dreptate"

Machiavelismul revoluționarilor lui Kossuth

Cînd vîntul revoluției, care izbucnise la Paris în februarie 1848, atinse, puțină vreme în urmă, Viena și Budapesta, și Kossuth ajunsese stăpîn al situației, el se adresă Angliei și Franței pentru a veni în sprijinul mișcării de eliberare a naționalității ungare de sub tirania Habsburgilor.

Nimic mai firesc. Nimic mai straniu, însă, și mai cutezător, cînd aceiași unguri revoluționari cer intervenția Occidentului pentru stăvilirea mișcării de neatîrnare care începuse să se deseneze în Principatele Române. Nimic mai cinic decît justificarea acestei cereri de intervenție. „Schimbarea situației în Principatele Române, spune Kossuth, ar putea produce un efect moral incalculabil asupra românilor din Ungaria" Șeful revoluției maghiare profilează în fața Occidentului spectrul pericolului pe care-l prezenta pentru

Europa mișcarea românilor, arătînd în schimb avantajele imense pe care țările din Apus ar putea să le tragă de pe urma eliberării ungurilor, adică de pe urma unei mișcări întru tot'ul asemănătoare mișcării de eliberare românești.

Kossuth și emisarii lui fac eforturi supraomenești pentru a-i convinge în special pe englezi cît ar avea de cîștigat „din punct de vedere economic", dacă Ungaria ar fi independentă. Revoluționarii se străduiesc din răsputeri să transforme într-o realitate pregnantă visul ungurilor de a-și vedea vapoarele, purtînd pavilionul unguresc, în porturile Liverpool și Marsilia.

În Franța, A. de Gérando, în toiul revoluției se străduiește să arate că „Ungurii de toate rasele (sic), adică toate naționalitățile de pe teritoriul Ungariei, sînt de acord pentru a apăra interesele unei patrii comune (re-sic) contra Habsburgilor".[170]

Propagandă în toată accepțiunea cuvîntului. Propagandă cu toate consecințele ei: deformațiuni voite, negarea celor mai elementare realități.

Niciodată principiile lui Machiavelli nu și-au găsit mai perfectă ilustrare. Pentru realizarea scopului urmărit de revoluționari, adică pentru eliberarea ungurilor de sub austrieci, toate mijloacele — chiar cele mai revoltător cinice — erau socotite bune.

Liberalii și conservatorii unguri solidari în contra românilor

Dar chiar atunci cînd interveneau în favoarea românilor, exponenții liberalismului o făceau cu scopul (pe care de altfel nici nu căutau să-l ascundă) de a maghiariza mai ușor masele românești.

„Abolirea privilegiilor, spunea economistul liberal Hetény în epoca marilor înfăptuiri liberale din Europa, va fi în ceea ce îi privește pe români, cel mai bun mijloc pentru educarea lor și dreptul de a achiziționa pămîntul va avea

---

[170] A. de Gérando, *L'esprit public en Hongrie depuis la revolution française*, Paris, 1848, p. 502—503.

ca o consecință maghiarizarea completă a elementului românesc".[171]

Stăruința mentalității feudale în rîndurile nobilimii maghiare din Transilvania făcea, însă, inoperantă orice tentativă de liberalism. De aceea, chiar și Hetény trebuia să plaseze într-un viitor foarte îndepărtat realizarea planului său de emancipare, emancipare-maghiarizare, a țărănimii române. „Cine ar vroi să vadă ruina dintr-o dată a vechilor familii, de dragul realizării unei idei noi?"[172] — se întreba, în concluziune, leaderul liberalismului ungar.

Profesorul Silviu Dragomir caracterizează admirabil situația în care se găseau teoreticienii unguri din acea epocă față de problema românilor transilvăneni. „*Se oscila,* spune el, *între refuzul cinic al unora și ezitarea calculată a altora*".[173] Toate divergențele care existau între diversele partide politice ungare și între diversele doctrine politico-economice, dispăreau ca prin farmec, ori de cîte ori era vorba de pretențiile românilor. Aceste revendicări reușeau întotdeauna să creeze o solidaritate completă între cei mai înverșunați adversari politici.

Dintre toate partidele politice conservatorii se arătau, în special, mai refractari ca oricare alții ideii de libertate pentru români.

„Dacă se abolește servajul, spunea un reprezentant al conservatorilor, în timp de o singură generație se vor prăbuși în Transilvania atît elementele ungare cît și cele secuiești, locul lor urmînd a fi ocupat de națiile române și saxone".[174] Și la aceasta, conservatorii adăugau: „Românii care sînt oameni săraci, reușind cu greu să-și astîmpere foamea o dată pe zi cu făină de porumb (iată — dezvăluit de un ungur «paradisul minorităților» din Europa Centrală!..), vor deveni stăpînii adevăraților unguri și secui și cum ei sînt mai numeroși acum decît noi, ne vor impune naționalismul lor, lucru de care Dumnezeu trebuie să ne păzească".[175]

---

[171] Vezi Silviu Dragomir, *Les roumains de Transylvanie à la veille du mouvement de résurrection nationale,* în « La Transylvanie" », București, 1938, p. 356.
[172] *Ibid.*
[173] *Ibid.*, p. 357.
[174] *Ibid.*, p. 355.
[175] *Ibid.*

Românii trebuiau deci ţinuţi într-o perpetuă stare de mizerie, de sărăcie lucie şi de ignoranţă, pentru ca la numărul lor să nu se poată adăuga şi puterea. Sau, li se va putea îmbunătăţi soarta — şi aici se poate vedea machiavelismul politicii minoritare ungureşti — dar cu condiţia ca ei să-şi abandoneze în prealabil naţionalitatea românească.

Politica maghiară oscila deci între păreri ca ale lui Hetény — care cerea „ca întîi să se sădească pomul şi apoi să se culeagă fructele"[176], adică întîi să se facă emanciparea românilor şi apoi să se procedeze la maghiarizarea lor — şi între acelea ale conservatorilor, care cereau ca întîi să se maghiarizeze complet pătura românească şi apoi să i se acorde libertatea, la care ea avea dreptul după toate legile divine şi umane.

Chiar şi între liberali existau, însă, adversari ireductibili ai cauzei româneşti şi ai oricărei idei de progres a naţiei române. Astfel, unul dintre cei mai de seamă reprezentanţi ai liberalismului unguresc, baronul Nicolae Wesselényi, îi scria lui Kossuth cu privire la problema românismului, următoarele:

„Nu trebuie să uităm că nobleţea ungară este la baza naţionalităţii. Nobilimea ungară, e adevărat, a comis multe erori (ce îngăduitor e liberalul Wesselényi !!) însă nu e mai puţin adevărat că naţiunea ungară există prin ea şi nu există decît prin ea. Dacă miile de nobili ar pierde averea lor, naţia întreagă ar suferi, căci cea mai mare parte a milioanelor de oameni care le vor lua locul, n-ar fi de origine maghiară".[177]

---

[176] *Ibid.*, p. 356.

[177] Vezi scrisoarea din 16 august 1846 la Z. Ferenczi, *Kossuth és Wesselényi es az úrber ügye 1846—1847-ben* (Kossuth şi Wesselényi şi drepturile omului în 1846—1847), în „Századok" („Secole") 36, 1902, p. 53—56, 140—146. Încă din 1831, Wesselényi propunea completa maghiarizare a învăţămîntului şi a administraţiei, permiţîndu-se folosirea limbii materne numai în viaţa particulară. „Consider — scria el — nu numai corect dar şi foarte necesar ca poporul de jos să nu se bucure de drepturi naţionale şi de reprezentare decît dacă va deveni cu adevărat maghiar, dacă se va contopi cu naţiunea de ale cărei drepturi vrea să beneficieze" (*Balitéletkről* — Despre prejudecăţi) — Bucureşti, 1833, p. 232—233). Ideea a fost preluată de Kossuth, care, într-un articol din „Pesti Hírlap", 1842, nr. 160, propunea aceleaşi măsuri deşi din cei treisprezece milioane locuitori ai Ungariei, împreună cu Transilvania, la a cărei anexare visa, doar 4 812 759 erau unguri.

Iată deci problema situată pe făgaşul ei real. Milioanele de neposedaţi români în luptă cu miile de posedaţi unguri pentru un pămînt care *ab initio* fusese proprietatea sutelor de mii de români, deveniţi printr-o natalitate viguroasă, milioane, peste care au venit ca stăpînitori autocraţi cîteva sute de familii de cavaleri nomazi, devenite, cu greu, cîteva mii.

Dar, scrisoarea lui Wesselényi către Kossuth merită să fie citată şi pentru altă constatare care derivă din ea, constatare menită să răstoarne întregul eşafodaj pe care au încercat cu greu să-l construiască, decenii de-a rîndul, propagandiştii unguri în toate ţările străine, cu intenţiunea de a opune „toleranţei" ungare faţă de naţionalităţile supuse lor „intoleranţa" românilor din cursul celor două decenii de stăpînire românească în Transilvania.

Românii = 0

Cităm din Wesselényi pasajul ce merită să figureze pe frontispiciul istoriei intoleranţei universale.

„Pentru ca un număr restrîns de unguri să fi reuşit să domine, prin naţionalitatea lor şi prin limba lor, majoritatea zdrobitoare a celorlalte rase, acest lucru a fost posibil numai graţie faptului că *această impozantă majoritate este egală la noi cu zero* (Hogy nálunk ama nagy többseg = 0) şi că numai nobilimea reprezintă o valoare. Or, cea mai mare parte dintre nobili sînt unguri şi de aceea nu este absurd ca să se admită ca limba lor şi naţionalitatea lor să fie dominante. Dar această situaţiune se va schimba în ziua în care milioanele de neunguri vor constitui nu numai o majoritate numerică, dar de asemenea majoritatea celor cu drepturi".[178]

---

[178] Întrezărind consecinţele desfiinţării raporturilor feudale, Wesselényi atrăgea atenţia asupra faptului că deposedarea nobilimii de privilegii şi proprietăţi „nu e recomandabilă, e chiar primejdioasă şi deci de neîngăduit, şi pentru că prin aceasta multă, se poate spune aproape toată nobilimea proprietară ar fi ruinată. Şi nu trebuie să uităm că în această nobilime există acum naţionalitatea noastră. Are nobilimea noastră pe toată scara valorilor şi raţiunii destule cusururi şi nu puţine păcate; dar atîta e adevărat, că maghiarimea numai sau aproape numai în rîndurile ei există. Dacă miile nobilimii ruinîndu-se ea se reduce la insignifianţă, cea mai mare parte a milioanelor care-i vor lua locul nu vor fi maghiare. Ar fi o situaţie cu totul anormală şi matematic o imposibilitate, ca numărul mic să facă şi să cîntărească mai mult decît cel mare. Acest fel de imposibili-

Iată deci la ce fusese redusă marea masă a românilor din Transilvania de către nobilimea ungară; în pragul noilor prefaceri europene, nobilimea continua a duce în castelele Transilvaniei viața feudală a castelanilor din Evul Mediu, împărțindu-și timpul între ospețe, vînători, aventuri și petreceri.

Majoritatea numerică fără drepturi, egală în valoare, în complexul vieții de stat, cu zero, iată rezultatul unei politici milenare de asuprire și de intoleranță!...

Românii au sperat de la mișcarea liberală a lui Kossuth — care se anunțase generoasă — realizarea principalelor lor revendicări. Șeful revoluției ungare din 1848 s-a pronunțat însă net împotriva oricărei emancipări naționale românești, tranșînd prin aceasta, în mod aspru, interminabilele discuții politico-filozofice suscitate de starea iobagilor români. Punctul de vedere exprimat de Kossuth era categoric: românii trebuie să înceteze a se mai considera ca o nație aparte și atunci li se va crea o stare socială și economică acceptabilă.

„Dorința românilor de a se bucura de o existență politică națională deosebită — spunea Kossuth — este irealizabilă, deoarece ea ar duce la distrugerea unității Statului ungar" (Ca și cînd revoluția ungară tindea la alt scop decît la destrămarea Statului Habsburgic!).

„De va fi nevoie, continua el, sabia va tranșa chestiunea". [179]

---

tate, ca naționalitatea și limba ungurilor mult mai mici în număr să stea deasupra mulțimilor mult mai mari ale celorlalte neamuri, numai aceea a făcut-o și o face posibilă, că la noi acea mare majoritate e egală cu zero și numai numărul nobilimii are valoare. În acest număr desigur majoritatea e ungurească și de aceea, numai de aceea nu este o absurditate, ca limba ei și neamul ei să stea deasupra celorlalte. Dar se schimbă aceasta dacă milioanele nemaghiare vor alcătui majoritatea și numeric, și juridic. Aristocrația noastră de acum dacă piere, nu e mare pagubă, pentru că nu valorează prea mult. Va veni alta în loc, după pricepere, bani sau moșie, care va fi desigur mai numeroasă decît cea de acum. Și poate să fie, și e de crezut că va fi și mai bună, mai deșteaptă. Dar maghiară nu. Aceasta e o împrejurare care pretinde multă atenție. Și aceasta este cea care face și mai catastrofală pentru noi revoluția decît pentru alte națiuni. Revoluția franceză a alungat nobilimea; s-a format alta și mai franceză, căci s-a făcut din francezi. În Galiția nobilimea poloneză a fost măcelărită de țărănimea poloneză; locul celor uciși fie că va rămîne gol, fie că va fi luat de urmașii ucigașilor, poloni vor rămîne toți. Altfel e la noi" (Z. Ferenczi, *op. cit.*, în *loc. cit.*).

[179] Vezi discursul din Dietă al lui Kossuth la G. Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani din urmă*, II, Sibiu, 1890—1891, p. 755—797; Ion Lupaș, *Mitropolitul Andrei Șaguna. Monografie istorică*, ediția a II-a, Sibiu, 1911, p. 66.

Metoda preconizată în teorie trebuia înfăptuită în practică. Pentru aceasta, revoluţia lui Kossuth se hotărî la metode radicale. În cadrul autonomiei constituţionale transilvănene, naţionalismul român ar fi devenit, în foarte scurtă vreme, un factor dinamic, în faţa căruia nici unul din zăgazurile artificiale create de unguri n-ar fi putut rezista. Unită cu Ungaria, Transilvania era ameninţată să-şi piardă caracterul de-sine-stătător de care se bucurase în cursul întregii sale istorii, devenind în mîinile guvernanţilor unguri un teren vast pentru exercitarea metodelor de deznaţionalizare forţată. [180]

Transilvania, provincie autonomă timp de un mileniu

Lupta împotriva naţionalităţii române devenise în realitate o luptă între principiul menţinerii autonomiei Transilvaniei şi acel al încorporării acestei provincii la Coroana Sfîntului Ştefan. Or, unirea cu Ungaria ar fi însemnat o adevărată revoluţie în istoria Transilvaniei, căci din clipa în care ungurii şi-au întins stăpînirea asupra teritoriului fostei provincii Dacia şi pînă la mijlocul secolului al XIX-lea — adică timp de un mileniu —, Transilvania nu încetase nici un moment de a fi un teritoriu distinct de regatul Ungariei.

Această independenţă fusese menţinută chiar şi în timpul stăpînirii turceşti care înglobase atît o parte din Ungaria propriu-zisă cît şi Transilvania. Dar, pe cîtă vreme Buda (1529) şi Ungaria propriu-zisă (1541) fuseseră transformate în paşalîc turcesc, Transilvania fu recunoscută ca stat separat (Principatul Transilvaniei), cu totul independent de regatul ungar, plătind doar un simplu tribut Porţii.

---

[180] Conştient de dorinţa românilor de a-şi făuri un stat unitar propriu, Kossuth spunea: „Românii ţin la independenţa Transilvaniei, împreună cu comitatele exterioare, pînă la frontieră (frontiera etnică cu Ungaria — n.n.); se poate să nu le fie acordată, dar să ştiţi că nu în zadar eternul geniu românesc a păstrat timp de şaptesprezece secole colonia latină a Daciei" (N. Iorga, *Dezvoltarea ideii unităţii politice a românilor*, Bucureşti, 1915; vezi şi S. Dragomir, *La Transylvanie Roumaine et ses minorités ethniques*, Bucureşti, 1934, p. 27).

În 1688 suzeranitatea turcească, care nu stingherise întru nimic libera dezvoltare a vieții autonome a Transilvaniei, încetă. Îi urmă o dominație a Habsburgilor, care din primul moment întîlni o puternică împotrivire în Dieta Transilvaniei.

Cronicarul secuiesc contemporan Cserei caracteriza prin aceste cuvinte situațiunea schimbării suzeranității: „Sărmana Transilvanie a schimbat jugul de lemn al turcilor cu acel de fier al Habsburgilor".[181]

Transilvănenii încercară să se opună încălcării milenarelor lor libertăți. Iezuitul Anton Dunod, trimisul împăratului strigă atunci în Dietă deputaților revoltați: *„Majestatea Sa vă va protegui cu voința sau împotriva voinței voastre"*.[182] Armatele împăratului semănară teroarea în rîndurile populației transilvănene. Transilvania trebui să se supună.

La 9 mai 1688, consilierii prințului Mihail Apafi semnară la Sibiu declarațiunea de supunere a Transilvaniei față de Coroana Habsburgilor. Dependentă de această Coroană timp de 230 de ani, Transilvania n-a fost în schimb sub dependență directă a Ungariei în tot cursul milenarei ei istorii decît 51 de ani: din 1867, cînd împotriva voinței românilor, Transilvania a fost alipită la Ungaria, și pînă la 1 Decembrie 1918 cînd, prin voința unanimă a poporului românesc, la care s-au adăugat, în urmă, și manifestările în același sens ale minorității germane, Transilvania s-a dezlipit de Ungaria, alipindu-se regatului României.

În 1790, împăratul Austriei — de care Transilvania era legată printr-o uniune personală — ținuse să reconfirme independența Transilvaniei și separațiunea ei completă de Unga-

---

[181] *Nagyajtai Cserei Mihály historiája*, Pest, 1852, p. 116; Comparînd subjugarea mai apăsătoare a habsburgilor cu suzeranitatea otomană asupra Transilvaniei, cronicarul nota cu tristețe: ... „cîtă vreme căutăm libertatea, am căzut la strîmtoare și iobăgie cu atît mai mare, nu mai avem nimic, toți am fost jefuiți, care de neamț, care de curuț (ungur) și totuși trebuie să plătim dări, iar înaintea neamțului nu avem credință și omenie nici cît un cîine; jugul de lemn era greu, am vrut să-l sfărîmăm din grumazul nostru, aruncară însă asupra noastră jug de fier cu atît mai greu. Așa pățește națiunea care-și caută mereu stăpîni noi. Învață Transilvanie, învață, nu te însoți cu Ungaria, pentru că păsatul unguresc adeseori ți-a ars gura și totuși nu ai știut trage învățătură" *(Ibid.*, p. 358); Vezi și I. Lupaș, *Sfîrșitul suzeranității otomane și începutul regimului habsburgic în Transilvania*, București, 1943, p. 5.

[182] „Nelentes valentes proteget vos Sua Maiesta" — declara sententios Antidie Dunod (Jakab Elek, *Az erdélyi fejedelemség utolsó évei* (Ultimii ani ai Principatului Ardealului), în „Magyar Történelmi Tár" (Biblioteca istorică maghiară), Budapest, 1874).

ria, în termeni care nu suferă nici o interpretare: „*Transilvania*, zicea el, *este un principat de sine stătător și neatîrnat de altă țară, conducîndu-se după Constituția și legile lui*"[183].

Această situațiune de neatîrnare se datora desigur tradiției milenare de provincie de sine stătătoare a Daciei romane, devenită, după prăbușirea Romei, voievodatul de dincolo de munții acoperiți de păduri (Transilvae) și în sfîrșit, Principatul Transilvaniei.

De neatîrnare nu beneficiase însă, decît o clică de nobili maghiari, care continuau și în epoca modernă să exploateze neomenos de abuziv, după sistemele feudale, marea masă a românilor transilvăneni, a cărei permanență fusese factorul generator al independenței provinciei. În clipa în care și masele românești ar fi putut aspira la binefacerile unei vieți independente, ungurii proclamau unirea Transilvaniei cu Ungaria, dînd astfel o lovitură de moarte românismului, care se afla pe drumul afirmării viguroase. Guvernul din Budapesta fixase pentru sfîrșitul lunii mai 1848 ședința Dietei Transilvaniei care avea să pronunțe uniunea.

Uniune sau moarte!

Propagandiștii unguri au lansat un cuvînt de ordine, pe care spiritele surescitate ale tineretului și l-au însușit, agitînd populația: *uniune* sau *moarte!* Dacă neuniunea în concepția maghiară însemna moartea privilegiilor, uniunea însemna moartea românismului. Într-adevăr, din cei 446 deputați cîți avea să aibă parlamentul ungar, românilor din Transilvania nu li se rezervase absolut nici un loc de deputat.

După statistica ungurului Fényes, citată de ungarofilul A. de Gérando, trăiau în acea epocă în Ungaria 2 311 000 români și 4 870 000 unguri[184]. După o dreaptă repartiție a mandatelor, li s-ar fi cuvenit românilor 50% din numărul mandatelor ungurești. Liberalii de la Budapesta au înțeles,

---

[183] Al. Papiu-Ilarian, *Independența constituțională a Transilvaniei*, Iași, 1861, p. 18; V. Papacostea, *Les deux Hongries*, în « Revue historique du Sud-est-européen », 1941, p. 174.

[184] A. de Gérando, *op. cit.*, p. 321. Autorul francez a folosit statistica întocmită de E. Fényes, *Statistik des Königreichs Ungarn*, I, Pesta, 1843.

însă, să le acorde 0 — zero — mandate, anihilînd astfel orice veleitate de manifestare politică, național-românească. Revoluția lui Kossuth se integra astfel mentalității politice care a caracterizat timp de veacuri guvernarea maghiară.

În fața atitudinii neînțelegătoare a revoluției lui Kossuth românilor transilvăneni nu le mai rămăsese decît rezistența — dîrza rezistență — a popoarelor de țărani, cu rădăcini adînci înfipte în pămîntul pe care-l locuiesc, înverșunata rezistență a popoarelor cărora cuțitul asupririi le-a ajuns la os.

Proclamația lui Simion Bărnuțiu

Unul dintre conducătorii românilor de peste munți, Simion Bărnuțiu, lansa la Sibiu, la 25 martie 1848, o proclamație către români, constituind semnalul luptei împotriva uniunii: „Ungurii, spunea el, cheamă Ardealul la uniune. De fapta aceasta atîrnă viața sau moartea. Deschide-și ochii fiecare român. Folosească-se de prilej pentru că sau cîștigă tot, sau pierde tot. Pierde și ce a avut pînă acum: naționalitatea. Ascultați strănepoți ai Romanilor ce trebuie să răspundeți ungurilor sau sașilor: noi, pînă ce națiunea română nu va fi ridicată la acel rang politic de care au dezbrăcat-o ungurul, secuiul și sasul, nu ne unim"

Influențată de marile prefaceri din acea epocă, proclamația se termina cu o perorație de o vigoare impresionantă:

„Fiecare oraș, fiecare sat, răsună de bucurie pentru că ziua de azi este învierea popoarelor moarte. Și noi, milioane de morți politici am fost, nu națiune. Acum este ziua învierii. Să mergem să răsturnăm piatra de pe mormînt, să dezlegăm lanțurile milenare ale națiunii române pentru ca să se ridice din pulbere și să viețuiască viața pașnică" [185]

Suflul revoluției europene pătrunsese și în rîndurile conducătorilor românismului transilvănean!

---

[185] T. V. Păcățian, *Cartea de aur sau luptele politice-naționale ale românilor de sub coroana ungară*, I, Sibiu, 1902, p. 257 și urm.

3/15 Mai 1848

O mare întrunire de afirmare a conştiinţei naţionale şi de protest împotriva uniunii fu convocată pentru zilele de 14, 15 şi 16 mai pe cîmpia din jurul Blajului, de către cei doi conducători ai bisericii române transilvănene: Andrei Şaguna, una dintre cele mai luminoase figuri ale mişcării naționale româneşti din Transilvania şi episcopul Ioan Lemenyi.

Adunarea a îmbrăcat un caracter grandios atît prin participarea unui număr considerabil de delegați şi de țărani din toate colțurile Transilvaniei (peste 40 000 de oameni) cît și prin importanța hotărîrilor ce au fost luate cu acel prilej. Pentru prima oară în istoria politică a Transilvaniei, românii ardeleni se găsesc laolaltă cu acei de dincoace de Carpați. Într-adevăr, la această uriașă manifestare a românismului din Transilvania au ținut să participe și unele personalităţi de vază ale spiritualității româneşti din Principate, printre care Alexandru Ioan Cuza, viitorul Domn al Principatelor, Vasile Alecsandri, bardul latinității, Alecu Russo, Ion Heliade-Rădulescu și mulți alți reprezentanți ai vieții politice și literare româneşti din acele vremuri.[186]

Într-o unanimitate impresionantă, românii au hotărît să ceară şi să lupte pentru recunoaşterea lor ca nație autonomă pe aceeași treaptă cu celelalte trei nații privilegiate ale Transilvaniei: secuii, ungurii și sașii, popoare străine de pămîntul Transilvaniei, care și-au arogat totuși, cu de la sine putere și în mod exclusivist, dreptul de a dispune de destinele politice ale Transilvaniei. „Deciziile acestei adunări — spune I. Moga — au rămas pînă în anul 1918 revendicările permanente ale românilor din Transilvania în lupta lor pentru independență".[187]

Partidul Național Român din Ardeal, care timp de trei sferturi de veac a combătut pentru realizarea justelor revendicări ale românilor transilvăneni, își trage existența din

---

[186] Dintre revoluţionarii munteni, la Marea Adunare Naţională de la Blaj, a participat Dimitrie Brătianu, iar din Moldova, în afară de Alexandru Ioan Cuza, Vasile Alecsandri şi Alecu Russo, au fost şi G. Sion, Lascăr Rosetti, Nicolae Ionescu, Teodor Moldovanu, Costache Negri, Petrache Cazimir.

[187] I. Moga, *Luttes des Roumains de Transylvanie pour l'émancipation nationale*, Bucureşti, 1938, p. 11.

hotărîrile — pentru români istorice — ale Marii Adunări de pe „Cîmpia Libertății".

Pentru a învedera cît de lipsite de înțelegere erau cercurile conducătoare ale ungurilor față de desfășurarea vieții românești din Ardeal, este suficient să cităm dintr-o scrisoare, adresată de baronul Iosika, baronului Wesselényi, următoarea caracterizare a marii manifestări național-românești de la Blaj.

„Adunarea, scrie el, a fost ridicolă și stupidă".[188]

Ridicolă, gîndea desigur Iosika, pentru speranțele pe care și le puneau românii în efectele manifestărilor lor politice; stupidă, pentru temeritatea iobagilor români de a cere să fie tratați pe picior de egalitate cu nobilimea maghiară, de care — prin voința acesteia din urmă — îi despărțea o prăpastie de netrecut.

În clipa în care avea loc adunarea, quasiunanimitatea românilor era net antiunionistă.

O altă unire frămînta de acum spiritele conducătorilor românilor ardeleni, ca și de altfel acelea ale românilor din Principate. De data aceasta era însă vorba de o unire firească, care în mod fatal trebuia să intre într-o zi ca factor preponderent în destinul românilor de pe ambele versante ale Carpaților.

Ideea *Daco-României*[189] își croia drum cu atît mai viguros, cu cît ideile de dezmembrare ale monarhiei habsburgice prindeau temei.

Un preot din Mădărașul de Cîmpie spunea, după Marea Adunare de la Blaj, *„Ardealul nu mai e Ardeal, CI ROMÂNIA"*.[190]

---

[188] Mester Miklós, *Az antonom Erdély és a román nemzetiségi követelések as 1863—64 evi nagyszebeni országgyülésen* (Transilvania autonomă și revendicările naționale ale românilor în Dieta de la Sibiu, 1863 — 64), Budapest, 1936, p. 33.

[189] Programele revoluționarilor transilvăneni, ca și celelalte programe pașoptiste românești, se axau pe ideologia daco-românismului care urmărea ca obiectiv esențial unirea tuturor românilor într-o „Daco-Românie" sau „Românie". Aceste aspirații erau recunoscute chiar de către baronul Wesselényi Miklós cînd se referea la posibilitatea constituirii imediate a unui regat român independent (Kardes S., *Báró Wesselényi Miklós élete és munkái* / Viața și operele Baronului Miklós Wesselényi /, II, Budapest, 1905, p. 205—207).

[190] S. Dragomir, *Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania în anii 1848—1849*, II, p. 361.

Ziua de 3 mai 1848, spunea la rîndul său marele patriot român Nicolae Bălcescu, este o zi de lumină, de libertate și de mărire românească.

Revoluția din 1848

După cum era de așteptat, ungurilor nu le era deloc indiferentă agitația continuă din rîndurile românilor. Ei porniră la contra măsuri, destinate să stăvilească mișcarea de redeșteptare națională românească. Persecuțiile contra intelectualilor români se țineau lanț. Casele țăranilor delegați la adunările de la Blaj erau arse din temelii; preoții erau închiși, spînzurați sau împușcați. Excesele alternau cu incendiile, acestea din urmă cu masacrele. Țărănimea românească se înarmează, pregătindu-se să reziste și să reacționeze. În luna septembrie 1848 românii organizează o nouă întrunire pe Cîmpia Libertății de lîngă Blaj, la care participă de această dată și 6 000 moți înarmați, în frunte cu avocatul Avram Iancu, eroul de mai tîrziu al înverșunatei rezistențe din munții Abrudului.[191]

Uniunea fusese între timp votată de Dietă și aprobată de împărat. Aprobarea i-a fost mai mult smulsă împăratului de unguri, decît acordată de bună voie. Cînd i s-a prezentat lui Franz Iosif spre promulgare legea edictînd uniunea, împăratul ceru guvernului ungar cîtva timp pentru a medita asupra măsurilor de luat. (Se citează vorbele împăratului adresate ministrului ungur Batthyányi: „aber lieber Graf, gönnen sie mir doch ein wenig Bedenkzeit"/„dar iubite conte, acordă-mi puțin timp de reflexiune"). Cedînd însă presiunilor, împăratul puse semnătura pe legea care avea să ducă la desființarea românilor ca nație autonomă pe pămîntul românesc al Daciei Romane, fără a reflecta prea mult asupra consecințelor acestui gest.[192]

Punerea în aplicare a legii și preluarea de către unguri a administrației de stat s-a lovit de o împotrivire acerbă din partea țărănimii române. Românii nu înțelegeau într-adevăr

---

[191] G. Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani în urmă*, vol. II, Sibiu, 1890, p. 153 și urm.; S. Dragomir, *Avram Iancu*, București, 1924, p. 21 și urm.

[192] G. Barițiu, *op. cit.*, II, p. 171.

să renunțe la singurul bun pe care teroarea milenară ungurească nu reușise să li-l răpească: *naționalitatea.*[193]

Prigoana exercitată, din ordinul Budapestei, de organele în subordine spori și mai mult încă agitația în rîndurile țărănimii române.

În această ambianță de supraexcitare creată, în prim loc, de dîrzenia nemeșilor unguri, la care se adaugă de data aceasta și atitudinea dușmănoasă a așa-zișilor revoluționari ai lui Kossuth și în al doilea rînd, de conștiința stării de inferioritate în care se găsea pătura țărănească română, era suficientă o singură scînteie pentru ca focul să se întindă cu repeziciune uimitoare.

Ungurii s-au comportat și de data aceasta cu asprimea lor tradițională. *Există în sufletul ungurului o ură seculară împotriva elementului românesc din Ardeal,* care nu-și are absolut nici o justificare, elementul maghiar fiind acel care dintotdeauna s-a situat în postura de element de asuprire și de împilare, ură care totuși își găsește o explicațiune în neputința maghiarilor de a transforma sufletul Ardealului.

Se pot deznaționaliza elementele individuale ale unui popor, națiile însă nu pot fi niciodată deznaționalizate.

Bilanțul catastrofal al revoluției din 1848 din Transilvania reprezintă cea mai fidelă imagine a teroarei dezlănțuite de unguri împotriva elementului românesc luptînd pentru dreptul sacru al libertății naționale. Două sute treizeci de sate au fost șterse de pe suprafața pămîntului. Revoluția a costat viața a patruzeci de mii de persoane. Pagubele s-au cifrat la imensa — pentru acele vremuri — sumă de 30 milioane florini aur.[194]

---

[193] În fața refuzului revoluționarilor unguri de a recunoaște drepturi egale și pentru națiunea română, Nicolae Bălcescu sublinia cu amărăciune dar și răspicat: „Supremația cu democrația nu se pot asocia. Dacă Ungaria vrea să-și mențină supremația, trebuie să rămînă aristocratică și oprimatoare, adică în alianță cu împăratul; dacă vrea însă să fie democratică, trebuie să întindă mîna celor nouă milioane de români, care toți sînt democrați" (Fényes S., *op. cit.*, p. 42).

[194] În anii 1848—1849, pe lîngă cei 10 000 de români transilvăneni căzuți în luptele împotriva intervenției armatelor guvernului revoluționar de la Budapesta, alți 30 000 de români au fost uciși cu sau fără judecata „tribunalelor de sînge", ceea ce înseamnă că au fost omorîți 10—20 de români pe sat („Bucovina" nr. 1 din 6 ianuarie 1850). Vezi și I. Nistor, *Decorarea lui Avram Iancu și a camarazilor săi*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii istorice", seria a III-a, vol. IX, 1930, p. 281, 283.

Cu titlu de comparaţie arătăm că în Franţa, revoluţia din 1848 a făcut numai 15 000 victime. Represiunea ungurilor a fost atît de sîngeroasă, încît un istoric român a putut, cu drept cuvînt, să declare că revoluţia din Transilvania „a luat proporţii aproape apocaliptice".[195]

Armatele austriece şi românii înarmaţi sub comanda baronului Puchner îi înving pe secui; armatele lui Kossuth, sub conducerea generalului polon Bem, reuşesc însă să cucerească Braşovul şi Sibiul aşa încît Ardealul cade efectiv în mîinile lor.

Avram Iancu

Trupele de ţărani români se retrag înspre centrul Transilvaniei, unde, sub conducerea eroică a lui Avram Iancu — improvizat căpitan de oaste — opun trupelor regulate maghiare, în Munţii Apuseni, o rezistenţă unică în istorie.

Tunurilor şi armelor moderne ale armatelor lui Hatvany şi Vasary, Avram Iancu şi moţii săi le opun armele pe care şi le-au făurit singuri sau pe care cu greu şi le-au putut procura; puşti, săgeţi, arcuri, suliţe şi tunuri din lemn de cireş.

„Craiul munţilor" se bizuia însă, pe rezistenţa sa, şi pe dreptatea cauzei pe care o apăra şi care oţelea voinţele.

La doar doi ani de la sfîrşitul tragic al revoluţiei române în Transilvania apărea, la Londra, a doua ediţie a lucrării memorialistice *Germain: Germany as it is...*, în care se scria: "The way in wich the Wallachicus (Roumâns) of Transylvania were treated, is also no proof of generosity or humanity. In Szamos Ujvar three hundred Roumâns were sentenced to death in one day, and in one day a hundred and fifty of them were shot. At every discharge the Magyar cried to their victims: « Cantati, deceptate Romane! » It is affirmed that aut of the 240 Roumân villages of Transylvania, there is not one where at least ten or twelve of the inhabitants have not been executed by the Magyars, carrying thus the number of their victims amongst the Roumâns alone, to between 35 and 40 000." (The Baroness Blaze De Bury, *Germain: Germany as it is, or Personal Experiences of its Courts, Camps, and People, in Austria, Prussia, Bavaria, Bohemia, Hungary, Croatia, Servia, Italy etc., including numerous unpublished Anecdotes and exclusive Information*, II Edition, vol. II, London, 1851, p. 285—28).

[195] Silviu Dragomir, *Avram Iancu*, Bucureşti, 1924, p. 27—118; Radu R. Rosetti, *Un episod din anii 1848—49 în Transilvania. Apărarea Munţilor Apuseni în primăvara şi vara anului 1849* în „Anuarul Institutului de Istorie Naţională", Cluj, IV, 1926 — 1927, p. 105 şi urm.

Pe cîtă vreme armatele lui Kossuth luptau pentru menținerea în sclavie a unui popor care număra milioane de suflete, românii luptau pentru ideile de libertate care stăteau la baza însăși a revoluției kossuthiste.

„Sîntem oamenii libertății — spunea Avram Iancu — căruia dîrza luptă pe care o ducea în munții Abrudului îi crease aureolă de legendă. *Pentru această libertate ne-am revoltat. Pentru ea am vărsat sîngele nostru"*.[196]

La rîndul său, unul din locotenenții lui Avram Iancu, prefectul Buteanu, înainte de a fi executat are curajul să arunce în fața călăilor săi părerea luptătorilor români pentru idealul de libertate care îi însuflețește pe unguri. „Liber-

[196] Explicînd rațiunile colaborării cu imperialii care promiseseră că ne asigură naționalitatea, în timp ce revoluționarii unguri susțineau cu intransigență realizarea unui stat cu o singură națiune în granițele miticului regat al Sfîntului Ștefan pe ruinele națiunilor nemaghiare (români, germani, slovaci, croați, sloveni), Avram Iancu spunea: „Acum ce era mai consult (înțelept — n.n.). A da mîna cu aceia, care nu vreau să știe de tine? Sau cu acela care îți promise împlinirea rugăminții? Deci vă îndreptăm rugarea frățească să nu fiți mici la credință înșelîndu-vă că noi am fi oarbe instrumente ale camarilei și că principiul nostru ar fi singur negru-galbinism (aluzie la culorile habsburgice — n.n.), după cum vă place a crede. Nu domnilor, nu. Noi sîntem oamenii libertății. Pentru asta ne-am revoltat, pentru asta ne-am vărsat și sîntem hotărîți a ne vărsa sîngele pînă la ultimul român. Brațele noastre din 15 Mai al anului trecut pînă la ora cea fatală, deschise au stat, ne-am oferit fraților maghiari de cei mai sinceri amici pentru toate adversitățile timpurilor viitoare, numai să ne garanteze naționalitatea pe temeiul dreptului egal" (S. Dragomir, *Avram Iancu*, p. 115). Referindu-se la aceeași problemă, Avram Iancu îi scria din Cîmpeni, la 15 iunie 1849, comandantului de brigadă ungur Iosif Simonffy: „Noi cu durere privim la scena care s-a întîmplat în astă patrie și în care și noi am fost siliți a lua cea mai mare parte. Să credeți, însă, domnilor, că răscularea noastră nu s-a întîmplat prin amăgirea Austriei (după cum dumneavoastră sunteți informat) ci pre noi ne-au răsculat nerecunoașterea naționalității politice, tiraniile și barbariile feudaliștilor și aristocraților transilvani maghiari, pe care poporul în astă epocă nu le-a mai putut suferi și de cari inteligența s-a scîrbit cu totul; am fost siliți a rădica arme, a le purta în contra aceluia care mai de aproape ne tirănește și se vede a ne apăsa existența politică, despre ce vă va certifica istoria, imputînd crima cui va fi drept" („Transilvania", X, 1877, nr. 5, p. 54—56). La rîndul său, Iosif Simonffy recunoștea pe bună dreptate: *„Românii și maghiarii au neapărată trebuință de cea mai strînsă frăție. Numai astfel își vor asigura existența. Prin urmare, cine seamănă discordie, ură și produce vărsare de sînge între aceste două națiuni surori este trădătorul propriei națiuni"* („Transilvania", X, 1877, nr. 2).

tatea voastră, strigă el, este lingușire, amăgire și vorbă goală"[197].

Horea și răscoala din 1784, Avram Iancu și revoluția din 1848 reprezintă în istoria Transilvaniei două încrustări adînci pe răbojul redeșteptării naționale românești, două etape în lupta atît de grea pe care a trebuit să o poarte românii ardeleni pentru triumful celei mai elementare dintre revendicări: egalitatea în drepturi ca și în datorii cu populațiile conlocuitoare.

---

[197] Ideile martirului revoluționar Ioan Buteanu sînt cuprinse în scrisoarea adresată la 27 martie 1849 maiorului Csutak Kálmán, document care reprezintă un adevărat testament politic al revoluționarilor români, pe care istoricul Silviu Dragomir îl considera „o perlă strălucitoare vrednică de a fi așezată în antologia neamului" (S. Dragomir, *Ioan Buteanu, prefectul Zarandului în anii 1848—49*, București, 1928, p. 46). Iată cuprinsul acesteia: „Așa văd cum că Dvs. lucrați pentru principiile egalității, libertății și ale fraternității. Foarte mă mir căci și noi Românii ne luptăm tot pentru aceleași principii și de cînd am început lupta tot adevărata libertate și recunoaștere a existenței politice a națiunei noastre am proclamat-o. Aceasta ne-a fost lozinca, pentru asta trăim și murim. Dacă dar și Dvs. pentru asta vă luptați, atunci nu este nici o deosebire între noi și e păcat a vărsa atîta sînge, fără nici un folos. Aceasta nu o poftește, nici nu o aduce cu sine principiul frățietății. Dar așa văd că ce spuneți despre noi Românii, că ne luptăm pentru absolutism aceea tocmai la Dvs. se potrivește. N-am încercat noi a ne însoți cu voi pentru cîștigarea libertății, numai să ne recunoașteți naționalitatea? N'am dorit noi a vă întinde dreapta noastră numai pentru ca să înțelegeți principiul egalității așa precum este înțelesul lui cel adevărat? A trecut timpul, credem, de a mai subjuga popoare. În fiecare națiune ca și în Dvs. s-a deșteptat simțul naționalității. Nu v-ați putut dezmetici nici într'a atîta, ca să știți că aveți nevoie de simpatia Românilor? Elementul românesc de la Tisa pînă la Marea Neagră e cu mult mai compact, decît al vostru, și nu poate pieri din șirul popoarelor. Ar fi bine de v'ați gîndi, ați cumpăni aceasta și v'ați sili a cîștiga dragostea Românilor, pentru că, zău, de aceasta aveți nevoie, iar nu să omorîți oameni neînarmați, femei cu copii, să aprindeți satele, să duceți la sapă de lemn poporul și să prefaceți toată țara într'un cimitir pustiu. Aceasta este în contrazicere cu drepturile umanității, naturei și ale popoarelor și de nu veți înceta faptele aceste tiranice, care se cuvin numai popoarelor barbare și sălbatice, acuși veți da seama înaintea Europei civilizate, deoarece o asemenea grea lovitură n-a atins patria noastră decît sub jugul sălbaticilor Mongoli, Tătari și Turci. Și ce este mai mult, profanați bisericile, iar lucrurile ce se țin de slujba bisericească și de ritul religios le-ați prădat și le nimiciți. Nu-i așa fraților maghiari, că aceasta vi-o poruncește lozinca voastră, libertatea și fraternitatea, pe care ați proclamat-o? Pe aceia care se întorc la voi îi primiți în sînul vostru așa că îi despoiați de tot avutul și poporul îl faceți cerșitoriu, fugitoriu de lume, ca prin aceasta apăsîndu-l și moralicește să-l puteți întrebuința ca pe un instrument. Nici Dumnezeu, nici oamenii nu o pot răbda aceasta. Noi suntem gata sau a trăi sau a peri, a ne păstra astfel cinstea pînă la moarte și a ne lupta mai departe pentru principiile noastre. Soarta va hotărî.

Scriitorii unguri contemporani taxează drept iredentism mişcările fireşti de descătuşare din sclavia maghiară a „minorităţii — majoritare" româneşti din Ardeal.

Scriitorul englez R.W. Seton-Watson (Scotus Viator), care în nenumăratele ocazii a demascat metodele de opresiune practicate, *„în tot cursul istoriei lor, de unguri faţă de popoarele conlocuitoare de altă obîrşie decît ei"*, a împrumutat de la propaganda maghiară termenul de „iridentă", dar, cu acel imponderabil humor specific englezilor, s-a şi pronunţat în acelaşi timp asupra acestui iridentism, plasîndu-l în toate ocaziunile între semnele citării.

„Iredentismul" român n-a fost în realitate decît strigătul de revoltă al unei populaţiuni de milioane împotriva metodelor feudale, moştenite din Evul Mediu şi împămîntenite de o clică privilegiată, cifrîndu-se abia la cîteva zeci de mii de nobili maghiari, care căutau să permanentizeze aceste metode la infinit.

Politica maghiară, în loc să meargă odată cu timpul, adaptîndu-se evoluţiei naturale a sistemelor politice europene, s-a cramponat în a menţine inegalităţi, diferenţieri şi

---

Poate că neamurile civilizate ale Europei vor privi la noi şi sperăm, că dacă nu alţii, naţiunile de aceeaşi origine cu noi vor veni în ajutorul nostru şi ne vor mîntui din obezile robiei. Căci naţiunile care iubesc libertatea vor grăbi să ne vie în ajutor. Pînă atunci noi vom lupta pînă la moarte ca să nu cadă asupra noastră blestemul nepoţilor noştri. Libertatea voastră sînt furcile, egalitatea drepturilor voastre consistă în aceea, că asimilaţi în elementul maghiar pe celelalte neamuri, care locuiesc cu voi într-o ţară. Iar frăţietatea voastră o vestiţi prin pîrjolirea satelor şi asasinarea celor nevinovaţi. Treziţi-vă, căci mai este încă vreme! Nu vă pătaţi caracterul naţional! Voi sunteţi mîndri şi mîndria proastă adeseori mult strică unei naţii, iar politica rea şi rătăcită poate să asvîrle în mormînt o naţiune. Fie-vă de exemplu cum s-a cufundat şi a pierit glorioasa naţiune polonă. Voi încă şi în epoca libertăţii mai ţineţi după exemplul vechiului sistem, de sclavagiu. Corpul juris-ul şi Tripartitul lui Verböczi de altă dată; adecă voi numai la slugi doriţi a fi cîrmuitori, iar nu la cetăţeni liberi.

Da, fiindcă libertatea voastră este numai linguşire, amăgire şi vorbă goală" *(Ibid.*, p. 44—46, 135—136; Deák Imre, *1848 a Szabadságháre története levekben* / 1848 Istoria războiului de libertate în epistole , Budapest, 1942, p 382—383). Scrisoarea a fost cunoscută la trei luni de la redactarea ei, la 27 iunie 1849 şi de către marele revoluţionar Nicolae Bălcescu, care, din Debreţin, i-o comunica lui Ion Ghica cu precizarea: „Mă rog să păstrezi aceasta, căci o privesc ca un document istoric" (Ion Ghica, *Amintiri din pribegia după 1848*, ediţia 1889, p. 325—328).

Ioan Buteanu a fost spînzurat la 22 mai 1849 de Hatvani la Iosaş. Protestînd împotriva acestei violenţe nelegiuite, Buteanu se adresa călăilor săi:„ Am salvus conductus de la Kossuth. Eu mor, dar nu mă tem de moarte, căci am stat zi de zi în faţa ei" (S. Dragomir, *op. cit.*, p. 81).

asupriri care, în lumina cuceririlor spirituale din secolul al XIX-lea, deveniseră în principiu anacronice și în fapt insuportabile.

Cele mai infime îmbunătățiri ale soartei românilor a trebuit să le fie smulse ungurilor cu forța, ori, atunci cînd în cele din urmă aceștia se hotărau din proprie inițiativă să amelioreze situațiunea minorităților din Ungaria, o făceau sau siliți de împrejurări sau cînd era de acum prea tîrziu. Evenimentele din 1848—1849 sînt cea mai peremptorie dovadă a acestui adevăr. Cînd armatele lui Kossuth au fost înfrînte, capul așa-zisei revoluții ungare și-a dat în sfîrșit seama ce sprijin puternic a pierdut el în lupta pentru dobîndirea libertății, prin politica echivocă față de români.

Kossuth regretă...

La 29 iulie 1849 Kossuth, care pînă atunci negase cu încăpățînare orice drept națiunii române ca atare, în urma dezastrului de la Villagos [Șiria, jud. Arad], se hotărî să-și schimbe atitudinea sa intolerantă față de români și aceasta cu scopul de a-și apropia masele românești în lupta contra austriecilor. El votează în ceasul al 12-lea o lege prin care se recunoaște, în sfîrșit, nației române din Transilvania românească dreptul la o viață liberă, pe picior de egalitate cu națiile conlocuitoare.[198] Cînd textul legii îi fu adus la cunoștință lui Avram Iancu, care în munții Abrudului continua eroica sa rezistență, era de acum prea tîrziu. Kossuth încetase de a mai fi stăpînul situației. Trupele austro-ruse erau peste tot victorioase. Kossuth abdică și fuge la Varna și de acolo, prin Anglia, în Statele Unite.

Schimbările pe care le-au suferit concepțiile exclusiviste ale lui Kossuth în anii de refugiu și de meditație senină — departe deci de frămîntările inerent pasionate ale politicii — sînt extrem de edificatorii.

Ideea centrală în jurul căreia gravita politica șefului revoluționar de la Budapesta în epoca în care era conducătorul destinelor politice ale Ungariei, consta în primatul nației ungare în toate provinciile în care elementul ungu-

---

[198] Textul propunerilor lui Kossuth, prin care recunoștea în parte dreptul românilor din Transilvania la o viață liberă, a fost publicat de Johann Czecz, *Bem's Feldzug, in Siebenbürgen*, Hamburg, 1850, reprodus de Eugen Brote, *op. cit.*, p. 56—57 (anexa 16).

resc era politicește dominant. Celorlalte popoare li se concedau oarecare libertăți și drepturi, cu condiția prealabilă ca ei să renunțe la naționalitatea lor, ceea ce echivala cu un refuz de a li se face în sfîrșit dreptate românilor, *căci pentru aceștia ideea națională se confunda cu însăși rațiunea de a trăi.*

Kossuth era categoric în această privință în anii revoluției. „Pe români și pe sași, spune el în acea epocă, îi vom mătura de pe suprafața pămîntului, dacă se vor ridica împotriva patriei maghiare".[199] Kossuth își dă seama — cam tîrziu e adevărat — că realizarea unui stat unitar maghiar în limitele Coroanei Sfîntului Ștefan este o utopie, recunoscînd că Ungaria este un stat polinațional și trăgînd de aici toate consecințele logice ale acestei concepții.

Astfel Kossuth visa înfăptuirea unei Confederații Dunărene, cu participarea celor patru state din Bazinul dunărean: Croația, Ungaria, Serbia și România. Cît de departe era planul din 1852 al marelui patriot ungur, de acela — strîmt și șovin — pe care tot el îl făurise cu trei ani în urmă, preconizînd o Ungarie unitară prin anihilarea tuturor naționalităților! ...[200]

Din nefericire însă, mentalitatea conaționalilor lui Kossuth nu evoluase în sensul noilor idei, ci rămăsese înțepenită parcă în tiparul rigid al ideii învechite: „Stat unitar maghiar, creat prin deznaționalizarea — la rigoare, forțată — a românilor, slovacilor, croaților etc. Ca și cînd popoare, în plină vigoare și conștiente de naționalitatea lor străveche pot fi desființate prin simple dispoziții legale sau prin măsuri de oprimare !

Dl I. Moga scrie că proiectul lui Kossuth a produs consternare în mijlocul ungurilor.[201] Tot atît de mare trebuie să le fie consternarea ungurilor și în zilele noastre, citind scrisorile din exil ale marelui patriot și urmărind harta întocmită, pe baza datelor extrase din aceste scrisori, de Jászi Oszkár și publicată în revista americană "Foreign Office"

---

[199] I. Lupaș, *Mitropolitul Adrei Șaguna. Monografie istorică* ..., p. 70; I. Moga, *op. cit.*, p. 392.

[200] I. Moga, *op. cit.*, p. 400–401.

[201] I. Moga, *op. cit.*, în *loc.*, *cit*, p. 421. Istoricul ungur Szekfü Gyula arată că marea majoritate a ungurilor, nu numai că a respins ideea unei confederații a celor patru state dunărene, dar s-a arătat ostilă reglementării problemei naționalităților în spiritul liberal propriu constituției din 1851 (Szekfü Gyula, *Hérom nemzedék. Egy hanyaltó kór története* / Trei generații. Istoria unei atmosfere de epocă, Budapest, 1922, ed. a II-a, p. 297).

Delimitînd spațiul etnografic al diferitelor popoare din Ungaria, Kossuth atribuie elementului etnic românesc un teritoriu care nu numai că-l egalează pe acela fixat prin Tratatul de la Trianon, dar îl și depășește.[202]

Cînd însuși marele Kossuth recunoaște românilor drepturi asupra întregului teritoriu al Transilvaniei, în limitele stabilite prin Tratatul de pace din 1920, cum pot fi taxate afirmații ca acelea conținute în volumul propagandistic *Justice pour la Hongrie* în care citim că „Tratatul de la Trianon n-a fost dictat de bunul simț, ci de reaua voință a vecinilor lacomi și de ignoranța Marilor Puteri, care au cedat imperialismelor: ceh, român și sîrb"?[203]

Cum pot fi taxate — repet — altfel decît drept izbucniri furibunde ale unui politicianism șovin, care în disprețul celui mai luminos adevăr stăruie în cele mai abracadabrante afirmații?!

După eșecul revoluției maghiare, Franz Iosif instaură în întreaga împărăție regimul absolutist. Acest regim a avut un prim efect negativ: toate națiile Monarhiei au fost despuiate de drepturile lor. Franz Iosif înfăptuise, într-adevăr egalitatea între români și unguri, dar de data aceasta era *o egalitate a lipsei de drepturi.*

Regimul absolutist

Ca o răsplată tîrzie pentru duritatea și asprimea de care au dat dovadă în relațiile cu românii, ungurii erau bine serviți, dar nu pentru a se răzbuna luptaseră românii timp de secole, după cum nu pentru medalia pe care i-o conferise împăratul, rezistase eroic în munții Abrudului Avram Iancu, în fața unui dușman înzecit superior!

În toate lucrările istorice destinate cititorilor din străinătate, ungurii se străduiesc să scoată în evidență efectul demoralizant pe care l-au avut asupra românilor măsurile regimului absolutist austriac, ca și cînd regimul instaurat de revoluția ungară era de natură să umple sufletul românilor de entuziasm și speranță! Oricît de dureros era pentru așteptările românilor noul regim autocrat, el era infinit mai blînd decît teroarea din trecutul apropiat. În cadrul Aus-

---

[202] Cf. Romulus Seișanu, *Transilvania Românească*, p. 27.
[203] *Ibid.*

triei absolutiste, românilor le rămîneau cel puțin speranțele într-un viitor mai bun. În cadrul Ungariei unitare, viitorul nației române din Transilvania se profila în contururi precise care nu puteau da naștere decît celei mai crunte deznădejdi.

G. Mailath, reprezentantul autorizat al ungurilor în Senatul Imperial din 1860, declarase în mod categoric: „Ungurii sînt fideli ideii unui regat unitar cu o singură nație, de naționalitate ungară, toți ceilalți cetățeni, fără distincție de limbă, trebuind să se considere maghiari".[204]

Acesta era deci țelul pe care l-a urmărit revoluția ungară, iar nu realizarea unui ideal de libertate, după cum, mai tîrziu, au vrut să acrediteze istoricii maghiari.

În lumina acestui adevăr, azi axiomatic, cît de puerile ne apar încercările pe care le fac ungurii de a apărea în ochii străinătății drept „campioni ai libertății"

Cine urmărește eforturile extraordinare pe care le-au făcut ungurii pentru a-și menține pînă mai tîrziu, în epoca modernă, privilegiile medievale, în disprețul celor mai elementare drepturi firești ale popoarelor care conviețuiau în mijlocul lor și în disonanță cu progresul înregistrat de ideea socială și politică din celelalte țări europene, rămîne înmărmurit în fața cutezanței de a afirma că „Europa întreagă era cuprinsă de admirație față de lupta îndărătnică pe care nobilimea ungară o purta pentru desființarea propriilor ei privilegii" (v. Pál Török în *Das Vergangenheit des Ungarischen Staatslebens*).

Nu numai că nobilimea ungară n-a întreprins nimic pentru desființarea prăpastiei care o despărțea de masa țăranilor români, dar, dimpotrivă, a făcut tot ce era omenește posibil pentru a contracara măsurile liberale pe care le proiecta guvernul imperial.

Avusese dreptate Nicolae Bălcescu cînd afirma că „*Ungurii n-au învățat nimic și n-au uitat nimic în cursul istoriei lor*".[205]

După înfrîngerile de la Magenta și de la Solferino și după pierderea Lombardiei, austriecii au hotărît să renunțe la regimul absolutist, inaugurînd de data aceasta o eră de libertăți constituționale.

---

[204] I. Moga, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 406; vezi și G. Barițiu, *op. cit.*, vol. III, p. 10.

[205] Silviu Dragomir, *Nicolae Bălcescu și Ardealul* în „Anuarul Institutului de Istorie Națională", Cluj, V, 1928—1930, p. 23.

Regimul constituțional

În cursul acestei epoci, ungurii au manifestat, cu o dîrzenie neîntrecută, voința lor de a persevera în politica de opresiune și de intoleranță față de români. Ei au sabotat cu încăpățînare diabolică absolut toate măsurile liberale, edictate de împăratul Franz Iosif și nu au abandonat partida pînă ce punctul lor de vedere nu a triumfat.

După consultarea reprezentanților autorizați ai tuturor provinciilor monarhiei, Împăratul s-a hotărît să adopte ca metodă de conducere a diferitelor provincii, sistemul așa-zis al „individualităților istorico-politice"[206], provinciile avînd dreptul de legiferare, nu însă și atributele suveranității. Deasupra Dietelor provinciale, împăratul, prin Diploma din 20 octombrie 1860[207], a înființat și un parlament central, supraprovincial. Totodată, el a cerut imperios președintelui de consiliu, Rechberg, să rupă definitiv și radical cu trecutul, înlocuind constituția feudală și anacronică a marelui Ducat al Transilvaniei cu o constituție modernă, din care urmau să dispară privilegiile nobiliare, corvezile șerbilor și inegalitățile dintre națiuni. Împăratul mai formula în mod expres dorința ca în Adunarea reprezentativă a Transilvaniei să participe „și națiunile excluse pînă atunci de la exercițiul drepturilor politice".[208]

După secole de deznădejde cumplită, o rază de speranță s-a revărsat, în sfîrșit, asupra românilor de dincolo de Carpați.

Este extrem de interesant de notat atitudinea pe care o iau masele românești față de foștii lor asupritori în ziua în care avea, în sfîrșit, să li se recunoască și lor dreptul la o viață liberă, după îndelungi secole de sclavie. În loc să dea curs liber patimilor încătușate, pe care le-au înăbușit timp de aproape un mileniu, ei întind ungurilor o mînă de frățească înțelegere.

La Congresul de la Sibiu al românilor transilvăneni răsună glasul înțelepciunii. Românii vorbesc de „bună înțelegere între toate națiile patriei", de „colaborare pentru

---

[206] *Verhandlungen des österreichischen verstärkten Reichsrathes, 1860*, II, Viena, 1860, p. 381—382; G. Barițiu, *op. cit.*, III, p. 38.

[207] G. Barițiu, *op. cit.*, III, p. 16, 37 și urm.

[208] Mester M., *op. cit.*, p. 83; vezi și I. Moga, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 407.

binele comun", de „egalitate, fraternitate și libertate națională".[209] Această atitudine este caracteristică pentru firea poporului român. *Dîrz în afirmarea și realizarea drepturilor sale, românul nu este niciodată intolerant sau răzbunător față de foștii săi asupritori.* În clipele în care alții se gîndesc la răzbunare, românul adoptă creștineasca, adevărat creștineasca, atitudine a iertării. Cuvîntul *„omenie"*, după cum atît de just a remarcat un ziarist, deși derivat dintr-o rădăcină latinească, nu se găsește în nici o altă limbă latină, fiind nu numai proprie, dar în același timp și caracteristică firii românilor.

La atitudinea de largă comprehensiune a celei mai vechi și mai numeroase populații transilvănene, ungurii au răspuns cu dușmănie. Ei n-au înțeles, nici în ceasul al 12-lea, că dreptatea care li se făcea românilor nu este o favoare, ci împlinirea unei evoluții naturale, pe care nimeni și nimic nu era în stare s-o oprească din mersul ei impetuos.

Cancelarul aulic Kemény reușește, prin metode împotriva cărora românii transilvăneni nu mai contenesc a protesta, să falsifice reprezentarea Transilvaniei la Conferința mixtă care urma să se întrunească la începutul anului 1861. Cei 539 218 unguri și secui sînt reprezentați prin 24 deputați, pe cît timp românii, deși în număr de 1 353 550 suflete, nu reușesc să aibă decît 8 reprezentanți . la fel cu saxonii care numără, însă, numai 196 375 suflete.[210]

Deși inegal reprezentați, totuși românii aveau, pentru prima oară în istoria lor, putința de a se afirma ca nație alături de celelalte trei nații privilegiate, care monopolizaseră în cursul secolelor dreptul de a conduce treburile publice ale Transilvaniei.

Era începutul unei ere noi în viața românilor de dincolo de Carpați.

Ungurii, printr-o manevră neașteptată, reușesc să pună capăt frumosului, dar atît de efemerului vis al românilor. La conferința mixtă, reprezentanții ungurilor, profitînd de majoritățile lor hotărîtoare, declară conferința fără obiect.[211] Ei motivează atitudinea lor prin aceea că în 1848

---

[209] G. Barițiu, *op. cit.*, p. 41—55; T. V. Păcățian, *Cartea de aur*, ed. a II-a, vol. II, Sibiu, 1904, p. 194—198.
[210] I. Moga, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 409.
[211] *Ibid.*, p. 410.

Dieta de la Cluj confirmase hotărîrea Dietei de la Bratislava, declarînd Transilvania unită cu Ungaria. Nici chiar împăratul Austriei, declară ei în mod dîrz, nu poate reveni asupra acestui act istoric.

Franz Iosif nu înțelege însă să cedeze presiunilor maghiare, știind că numai printr-o colaborare leală a tuturor naționalităților din Imperiu, monarhia eteroclită își va putea menține unitatea. Neținînd seama de cele hotărîte la Conferința de la Alba Iulia, împăratul convoacă Dieta Transilvaniei pentru ziua de 4 noiembrie 1861. În ordinea de zi, printre chestiunile fundamentale, era înscrisă și *egalitatea pe tărîmul politic și religios a românilor.*[212]

Ungurii întețesc lupta

Ungurii se înverșunară în opoziția lor contra lui Franz Iosif.

Cu orice preț, ei vor să salveze privilegiile, menținînd un popor de un milion patru sute de mii locuitori în sclavie.

Cancelarul demisionează, iar Cancelaria refuză să publice edictul împăratului. Motivul juridic pe care îl exhibă de data aceasta ungurii, este caracterul bilateral pe care-l îmbracă Uniunea Transilvaniei cu Ungaria, voința unilaterală a împăratului de a ignora acest Act fiind inoperantă. Argumentarea era numai în aparență justă. În fond, însă, ea era complet falsă, întrucît premiza pe care se bizuia era inexactă. Transilvania — adevărata Transilvanie — niciodată nu-și pusese semnătura pe un act de uniune cu Ungaria. Adevărul era că *numai ungurii din Transilvania votaseră uniunea,* ceea ce desigur nu echivala cu voința Transilvaniei de a-și uni destinul ei cu acela al țării lui Árpád ! . Cine se mai oprea, însă, în acea epocă, în Ungaria, la obiecțiuni de principiu?

Rezultatul practic al opoziției înverșunate pe care au dezlănțuit-o ungurii a fost întîrzierea cu doi ani a convocării Dietei transilvănene.

---

[212] T. V. Păcățian, *op. cit.*, II, p. 653; I. Moga, *op. cit.*, în *loc. cit*, p. 412.

Protestele nesfîrșite ale românilor transilvăneni au reușit, în cele din urmă, să înfrîngă opoziția ungară și Dieta transilvăneană a fost convocată pentru luna iulie 1863.[213]

Conștienți de importanța momentului, românii s-au comportat exemplar în timpul alegerilor. Absolut nici un vot românesc nu a fost pierdut. Nici unul nu profită taberei adverse.

„Românii, zice Păcățian, mergeau la urne ca la Biserică".[214]

„Ardealul, spune pe de altă parte I. Moga, a trecut un strălucit examen politic".[215] Cu atît mai strălucit, cu cît era primul examen politic din întreaga lor istorie, sub dominația nemeșilor unguri.

Din cauza condițiilor electorale care subordonau votul unui anumit cens, reprezentarea provinciei în Dietă era pe departe de a fi reală. Totuși, față de trecut, era un succes uimitor. *Românii au ales 46 deputați. Ungurii și secuii la un loc, 43 și, în sfîrșit, sașii și șvabii, 32.* Adăugîndu-se la aceste cifre, scaunele de deputat rezervate împăratului, se ajungea la următoarea repartiție definitivă a locurilor de deputat: 56 români, 54 unguri și secui, 43 saxoni.[216]

Rezultatul a fost de natură să semene panică în rîndurile maghiarilor din Transilvania. Transilvania, manifestîndu-și liber voința, înceta de a mai fi o colonie a nobilimii maghiare. Mulți dintre nobili văzînd că pozițiile lor seculare încep să se clatine, se pregătiră să plece în Ungaria. De aici se poate deduce pînă la evidență cît de puțin se simțeau legați de pămîntul Transilvaniei nobilii maghiari, profitori exclusivi ai bogățiilor acestui pămînt. Era suficientă schimbarea climatului politic, pentru ca nobilimea să-și pregătească bagajele!

Solidaritatea și atitudinea exemplară a românilor în timpul alegerilor îi înspăimîntase pe unguri, deoarece ei subevaluaseră dintotdeauna posibilitățile masei țărănești ardelene. Pînă și marele patriot ungur Ștefan Szechenyi greșise

---

[213] Despre Dieta de la Sibiu și hotărîrile luate, vezi G. Barițiu, *op. cit.*, III, p. 190 și urm.; Eugen Brote, *op. cit.*, p. 31—109 (anexe); T. V. Păcățian, *op. cit.*, III, p. 45—47; Valeriu Moldovan, *Dieta Ardealului din 1863—1864*, Cluj, 1932.

[214] „Mergeau românii la urnă ca la biserică, fără să privească în dreapta, ori în stînga, ci numai înainte, la steagul național" (T. V. Păcățian, *op. cit.*, III, p. 414).

[215] I. Moga, *op. cit.*, în *loc cit.*, p. 415.

[216] *Ibid.*

atunci cînd a confundat liniștea patriarhală a vieții țăranilor ardeleni cu indiferența față de problemele viitorului. *Conștiința națională românească exista în păturile largi ale țărănimii, lipseau însă condițiile prielnice unei manifestări pe tărîmul politic.*

Dacă ungurii ar fi știut să scruteze viitorul pe baza indicațiilor alegerilor pentru Dietă, desigur că atitudinea lor ar fi fost de apropiere de masele țărănești, în vederea unei cooperări pașnice. Există, însă, o fatalitate istorică, care te face să persiști într-o greșeală chiar atunci cînd totul îți arată că ești pe panta dezastrului.

Ei au sabotat lucrările Dietei ardelene de la Sibiu, neparticipînd la ședințele ei. Reprezentînd interesele marii majorități a populației transilvănene, Dieta votează la 10 septembrie 1863 o lege cu un articol unic, edictînd *„egala îndreptățire a națiunii române din Ardeal"*

Această lege, prima din istoria Transilvaniei care apare cu texte paralele în limbile română, germană și ungară, este sancționată de Franz Iosif (care — detaliu picant — semnează textul românesc cu numele său ortografiat românește: *Franciscu Iosifu !*) la 26 octombrie 1863.[217]

Această dată ar fi însemnat o piatră de hotar în istoria Transilvaniei, dacă ungurii nu ar fi luptat pe toate căile să anihileze efectul legii de „egală îndreptățire" Întradevăr, legea din 1863 constituie o adevărată revoluție pentru mentalitatea care se instaurase în acele vremuri în împărăția habsburgică grație nemeșilor maghiari. Ea constituie, după secole de cruntă nedreptățire, egalitatea de drepturi politice a românilor cu cele trei „nații" privilegiate.

Paragraful 3 al articolului unic, glăsuia astfel: „cele patru națiuni recunoscute prin lege și adică: națiunea maghiarilor, secuilor, sașilor și românilor, față una cu alta, sînt pe deplin egal îndreptățite și ca atare se folosesc în sensul Constituțiunii transilvănene de asemenea drepturi politice".[218]

Era o tîrzie reparare a greșelilor din trecut.

Atitudinea maghiară de sabotare a legii nu era defel surprinzătoare. Ea se integra perfect în mentalitatea retro-

---

[217] Textul legii „pentru egala îndreptățire a națiunii române" reprodus din *Cartea de legi a Marelui Principat al Transilvaniei* de Eugen Brote, *op. cit.*, p. 83—85 (anexa 23); pentru autograful împăratului din 1863 și pentru textul original românesc al legii, vezi T. V. Păcățian, *op. cit.*, III (anexele 22—23), p. 80—85.

[218] T. V. Păcățian, *op. cit.*, III, p. 84 (anexa 23).

gradă a clicii conducătoare maghiare. Surprinzătoare era doar atitudinea lui Franz Iosif. Deşi atunci cînd vorbea despre români, el îi numea „bravii mei români", totuşi, cînd era vorba să treacă la fapte concrete, măsurile erau amînate sine die.

Atitudinea lui Franz Iosif a fost dictată de împrejurări politice exterioare şi interioare, care reclamau în mod imperios reforme liberale în favoarea milioanelor de români ardeleni.

Înăuntru, revoluţia românilor din 1848 a arătat conducătorilor monarhiei cît de puternice şi de clocotitoare erau forţele românismului din Ardeal.

După perioada absolutistă a lui Bach, epoca constituţională a lui Schmerling a permis din nou românilor să-şi formuleze revendicările pe care şi le exprimaseră în mod hotărît în programul de la Blaj, la 15 mai 1848.

Naţia română, conştientă de drepturile ei şi de puterea ei de a valorifica aceste drepturi, devenise o ameninţare pentru şubredul edificiu al monarhiei lui Franz Iosif.

În afară, Unirea Principatelor sub Cuza-Vodă era primul pas către marea unire care avea să vină.

În faţa dublei ameninţări (care primejduia Austria — după cum se exprimă Prokesch-Osten[219] — pînă în măduva oaselor) Franz Iosif a socotit că e mai prudent de a-i avea pe români alături de el, decît de a-i avea contra lui.

De aici şi dispoziţia liberală din 1863.

Ungurii nu renunţaseră la planurile lor machiavelice. Deák şi Eötvös, conducătorii moderaţi ai ungurilor, cîştigară pentru cauza lor pe împărăteasa Elisabeta. Ei ventilară la Curte avantajele unei colaborări austro-ungare pe baze largi. Era începutul unei acţiuni de mare amploare care trebuia să se desfăşoare mai tîrziu.

Ungurii continuară să uneltească împotriva românilor cu scopul, pe care de altfel nici nu-l mai ascundeau, de a obţine de la împăratul Franz Iosif recunoaşterea uniunii Transilvaniei cu Ungaria, în virtutea unui imaginar principiu al „continuităţii de drept".[220]

---

[219] Raoul V. Bossy, *L'Autriche et les Principautés Unies*, Bucureşti, 1938, p. 164 şi 288–289; I. Lupaş, *Istoria românilor*, Sibiu, 1944, p. 448.
[220] I. Moga, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 422.

Schmerling, cancelarul Austriei, care preconizase şi începuse chiar a realiza o politică de largi concesii în favoarea popoarelor din vasta Monarhie, fu nevoit să plece în iulie 1865.

În vara aceluiaşi an, mitropolitul Şaguna care se reîntorcea dintr-o audienţă la împărat, declara mîhnit, că atmosfera de la Curtea imperială[221] era favorabilă unei înţelegeri cu ungurii, preţul acestei înţelegeri urmînd a fi sacrificarea drepturilor legitime româneşti.

Evenimentele care au urmat au confirmat întru totul prevederile pesimiste ale marelui român. În septembrie 1865, Dieta Transilvaniei, aleasă cu participarea tuturor naţionalităţilor transilvănene, a fost dizolvată şi o nouă Dietă, de data aceasta urmînd a fi aleasă după vechile criterii ungare, fu convocată la Cluj.

Uneltiri maghiare

În perspectiva istoriei, metodele pe care le foloseau ungurii, pentru a înăbuşi glasul Transilvaniei, ne apar mai odioase încă. De unde la alegerile libere din 1863 ungurii nu reuşiseră a se plasa decît în minoritate, de data aceasta *ei îşi confecţionară majorităţi masive, menite să exprime cel mult voinţa ungurilor din Transilvania, dar nu însă, şi a Transilvaniei însăşi*. În noua Dietă, românilor — care reprezentau sufletul însuşi al Transilvaniei — le-au fost rezervate doar 34 locuri de deputat.

În zadar protesta Şaguna în numele milioanelor de români ardeleni, împotriva violentării manifeste a voinţei Transilvaniei.[222] Evenimentele externe precipitîndu-se, şi Austria suferind înfrîngere după înfrîngere (Königgratz-Sadova), împăratul a fost nevoit să cedeze presiunilor maghiare pentru a salva unitatea Monarhiei, iar Dieta din Cluj a votat din nou uniunea Transilvaniei cu Ungaria, la 25 decembrie 1865.[223] Împăratul, în urma acestui vot, pro-

---

[221] Despre vizita lui Şaguna la împărat în august 1865, vezi Ion Lupaş, *op. cit.*, p. 229—232.

[222] Eugen Brote, *op. cit.*, p. 91—96 (anexa 23); T. V. Păcăţian, *op. cit.*, III, p. 790—833; I. Lupaş, *op. cit.*, p. 232—235.

[223] I. Lupaş, *op. cit.*, p. 235. Vezi „Protestul deputaţilor români din Dieta Transilvaniei contra uniunii Transilvaniei cu Ungaria (9 decembrie 1865)" şi la Eugen Brote, *op. cit.*, p. 91—96 (anexa 23). Vezi şi „Vot separat al deputaţilor saşi din Dieta Transilvaniei, contra uniunii cu Ungaria (12 decembrie 1865)" *(Ibid.*, p. 97—100*)*.

rogă Dieta, membrii ei urmînd să participe de acum înainte la Dieta ungară de la Budapesta. Maurul își făcuse datoria, maurul putea să plece! ...

În 1867, clica maghiară de la Curte își multiplică presiunile asupra împăratului și acesta, volens nolens, se hotărăște să revoce toate legile liberale pe care le votase Dieta din Sibiu.

În felul acesta, românii transilvăneni, care după lupte dîrze purtate timp de secole împotriva unui dușman neînduplecat reușiseră să-și recapete libertatea, căzură din nou în sclavia milenară.

„Cupa (libertății) — spune Seton-Watson — a fost aruncată la pămînt chiar în clipa în care ea atingea buzele românilor".[224]

Fără îndoială că printre argumentele pe care ungurii le-au susținut în fața împăratului, spre a-i smulge decretul de anulare al legilor de emancipare a românilor transilvăneni, a fost și acela al pericolului pentru monarhie al realizării unei *Daco-Românii* în cadrul Daciei de odinioară.

Speranțe românești

Unirea Principatelor Române și instalarea principelui Carol I de Hohenzollern ca domnitor peste ambele țări surori reunite, erau primele etape pe drumul predestinat al unirii tuturor românilor.

Suferințele românilor transilvăneni au contribuit într-o largă măsură la întărirea imaginii unei Românii unitare, avînd Carpații drept coloană vertebrală.

Istoricii, literații, ziariștii dezvăluiseră marilor mase românești, originea comună a românilor de pe ambele versante ale masivului Carpatic, iar spiritele înflăcărate țeseau din firul unității cele mai îndrăznețe planuri de viitor.

Versurile inspirate ale lui Andrei Mureșanu, „Deșteaptă-te române", stimulau energiile.

Oamenii politici de dincoace de Carpați formulau în mod categoric principiul dreptului pentru românii din Regat de a se interesa de soarta conaționalilor lor de peste munți.

---

[224] R. W. Seton-Watson, *A History of the Roumanians from roman Times to the Completion of Unity*, Cambridge, 1934, p. 390.

Ion Brătianu exprimase clar această idee într-o metaforă, rămasă celebră: „Cînd o soră a mea este măritată, nu am dreptul să mă amestec în menajul ei, nu am dreptul să fac cel mai mic pas care să poată da bănuiala soțului ei că aș vrea vreodată să aduc zîzanie și dezbinare în casa lor. Însă, oare, cînd soțul ei, cumnatul meu, va merge pînă la a o maltrata cu brutalitate, cînd o va trata ca pe o sclavă, cu toate că el nu știe că ea este dintr-un sînge nobil, cînd voi vedea că ridică cuțitul asupra ei, nu am eu oare dreptul să strig, să-l opresc de la acea crimă?! "

Marile linii ale politicii externe românești în raporturile ei cu monarhia austro-ungară se desemnau deci clar de la început.

Pe de-o parte, formularea netă a neintervenției în afacerile interne ale monarhiei vecine, pe de altă parte, solidarizarea românilor din Principate cu cei din Transilvania, ori de cîte ori existența națională a acestora din urmă era amenințată.

Însuși domnitorul Carol I îmbrățișase acest fel de a vedea. Într-o audiență acordată ministrului Franței la București, Carol I de Hohenzollern afirma că nu înțelege să încurajeze acțiunea antiungară a românilor de dincolo de Carpați, dar în același timp el declara în mod hotărît că „românii din Principate nu se pot dezinteresa de milioanele de congeneri al căror simț național trebuie chiar stimulat în cadrul luptei legale și a loialismului"

În fața unității de simțire care își profila irezistibil conturul deasupra coamei munților Carpați, toate sforțările ungurilor erau neputincioase.

În zadar suspectară ei relațiile dintre românii ardeleni și cei din Principate. În zadar interziseseră nemeșii unguri introducerea și difuzarea pe teritoriul Transilvaniei a oricărei tipărituri românești din Principate. ADEVĂRUL ERA ÎN MERS ȘI NIMIC NU-L MAI PUTEA OPRI !

Scopul pe care-l urmăreau românii era clar exprimat și nu putea da naștere la nici un echivoc. Ei cereau doar respectarea naționalității în cadrul monarhiei austro-ungare și un tratament omenos în raporturile sociale.

Consilierii unguri de la Curtea lui Franz Iosif îi prezentaseră însă împăratului situația în culori atît de sumbre pentru viitorul Monarhiei, încît Franz Iosif acceptă punctul de vedere maghiar de a menține naționalitatea română

din Transilvania într-o stare de inferioritate manifestă, cu scopul vădit de a-i obliga pe români să accepte maghiarizarea.

Cît de greșită a fost această politică s-a putut vedea în 1918, cînd naționalitățile asuprite au găsit în însăși starea lor de inferioritate puterea năvalnică a reacțiunii lor.

Unită cu forța Transilvania pierdea în urma acestui fapt autonomia ei milenară. Dar nu era numai atît. Prin forța lucrurilor, în cadrul unei Ungarii eteroclite — conglomerat de naționalități — însuși românismul suferea o grea lovitură. Covîrșind prin superioritatea lor numerică toate naționalitățile din Transilvania, inclusiv maghiarii, ei se clasau în proporția redusă de 15%, atunci cînd numărul lor era raportat la enorma masă a întregului regat ungar.

Scopul unirii era deci mai mult decît o simplă măsură de ordin administrativ. Ea îmbracă caracterul unei manevre machiavelice pentru slăbirea elementului românesc.

Dualismul

În cadrul dualismului inaugurat în 1867, această manevră era menită să producă efecte radicale. Într-adevăr, prin pactul încheiat între Viena și Budapesta, trei săptămîni numai după încoronarea în capitala Ungariei a lui Franz Iosif ca rege al Ungariei, cu coroana *românului Matei Corvin*, regatul ungar se situa pe plan de egalitate cu Austria în cadrul Austro-Ungariei.[225]

Ungaria devenise stat suveran și, sub multe raporturi, stat de sine stătător. Cauza maghiarilor triumfase. Ungurii jubilau.

Depinzînd de-acum înainte direct de unguri, românii aveau să cunoască timp de jumătate de secol o agravare simțitoare a situației lor. Soarta românilor fusese vitregă și atunci cînd ei depindeau direct de împăratul Austriei. Lesne își poate închipui oricine ce însemna să fii, și să vrei

[225] Textul Legii Uniunii Transilvaniei cu Ungaria, la Eugen Brote, *op. cit.*, p. 110—113 (anexa 28); vezi și T. V. Păcățian, *op. cit.*, IV, p. 3 și urm.

să rămîi, român într-o Transilvanie guvernată direct de nobilimea maghiară!...[226]

Cea mai furibundă operă de deznaționalizare din cîte a cunoscut vreodată istoria contemporană a fost inaugurată de unguri în ziua instaurării regimului dualist, principalul lor efort fiind îndreptat împotriva românilor. „Oligarhia maghiară, spune Bertrand de Jouvenel, mîndră de a fi dobîndit independența față de Viena, maghiariza populațiile slave și românești, care îi erau supuse".[227]

Consolidîndu-și prin dualism ideea statală (vezi Mihály Horváth,[228] Szekfü[229] și alții), ungurii părăsiră idealul lor modest de libertate națională, devenind apostolii agresivi ai unui ideal imperialist (mitul Coroanei Sf. Ștefan), care nu se putea realiza decît prin desființarea naționalităților conlocuitoare și în special prin desființarea viguroasei și atît de numeroasei naționalități românești care descindea din legionarii lui Traian și din dacii lui Decebal.

În primul rînd a fost inaugurată o campanie de ațîțare împotriva naționalităților care, în definitiv, revendicau doar libertățile pentru care combătuseră și ungurii.[230]

---

[226] Iată cum caracteriza Fényes S. monarhia habsburgică și apoi austro-ungară: „Dominația Habsburgilor a fost într-adevăr o pată rușinoasă a veacului al XIX-lea în Europa; ea părea întru toate la fel cu domnia sultanului turcesc în ultimele decenii ale veacului trecut. Nici domnitorul, nici bărbații cîrmuitori, nici popoarele cîrmuite nu mai credeau în viitorul ei. Ea însăși s-ar fi taxat drept o buruiană, pe care a aruncat-o aici un vînt, pînă ce nu va sufla-o mai departe un vînt mai favorabil. O dinastie de origină germană, care pretutindeni era la ea, dar nicăieri nu era acasă, din care a dispărut și simțirea germană, avînd lîngă sine 9 milioane de germani și 25 milioane de străini.

De acest sîmbure s-a alipit coroana ungară de 20,5 milioane locuitori, între care 9,5 milioane maghiari și 11 milioane străini. Această monarhie era într-adevăr patria nimănui, pentru că cei născuți acolo nu aveau drepturi, iar cei care aveau drepturi nu erau născuți acolo (...). Armata fiind singurul cerc care ține laolaltă acest conglomerat heterogen, deja acest fapt pentru sine este imoral și constituie o situație păcătoasă. Într-o comunitate de stat, întemeiată pe armată, vine de la sine în mod inevitabil, subordonarea unor națiuni, aservirea, adică oprimarea culturală, economică și politică" (Fényes S., *op. cit.*, p. 127).

[227] Bertrand de Jouvenel, *D'une guerre à l'autre*, I. *De Versailles, à Locarno*, Paris, Calman Lévy Editeur, 1940, p. 30.

[228] Vezi I. Moga, *op. cit.*, p. 424.

[229] Szekfü Gyula, *op. cit.*, p. 286.

[230] Presa a jucat un rol important în această campanie. „Maghiarul — se scria în ziarul „Budapesti Hírlap" nr. 345 din 1891 — care a fundat acest stat trebuie să fie considerat altfel decît naționalitățile. Este normal ca maghiarismul să se dezvolte în detrimentul celorlalte naționalități pe

Scriitorii șovini, în frunte cu Vajda și Béla Grünwald,[231] denunțau ca un pericol mortal pentru Ungaria simplul fapt al existenței naționalităților, iar istoricul ungur Pál Hunfálvy[232] — german maghiarizat — comparîndu-i pe românii din Transilvania cu pieile roșii din America de Nord, îi amenința pur și simplu cu exterminarea.

Cînd în Parlamentul de la Budapesta vreunul din puținii deputați români îndrăznea să-și ridice glasul în favoarea conaționalilor săi asupriți, „dreapta" ungară se năpustea asupra lui cu apostrofe ca acestea: „La București!" sau „N-au decît să emigreze!".[233]

Să emigreze din țara în care aveau rădăcini adînci, milenare, lăsîndu-i stăpîni atotputernici pe musafirii nepoftiți, veniți tocmai din munții Ural!...

Este deci lesne explicabil de ce toate gîndurile și speranțele într-un viitor mai bun ale românilor din Transilvania se îndreptau înspre Principatele Unite ale românilor de dincoace de Carpați, unde se înfigeau primele jaloane ale românismului renăscut.

Liberalii moderați, în rîndurile cărora se înscriu cu cinste numele lui Ferenc Deák și al baronului Josef Eötvös, erau acuzați de lipsă de patriotism și de slăbiciune atunci cînd se opuneau metodelor furibunde ale șoviniștilor, supraexcitați de visul unui imperiu maghiar în limitele Coroanei Sfîntului Ștefan![234]

---

care le cucerește și le asimilează. Nu este deloc interesul statului ca starea socială a naționalităților să progreseze". În același timp, în ziarul „Kolosvar" din 3 august 1891, recomanda cititorilor săi: „Numai forța brutală poate face ca aceste mase să simtă că noi maghiarii sîntem o forță care nu știe de glumă și că dacă lovim nu ni se mai poate răspunde. În Transilvania trebuie să smulgem iarba rea care produce memorii și procla ații.

[231] *Ibid.*, p. 416—418. Vezi și Kemény Gábor, *A nemzétiségi kérdés Magyarorszâgon 1867-töl 1914-ig.* (Problema națională în Ungaria între 1867—1914), în „Századunk" („Secolul nostru"), VIII, nr. 1—2, p. 15.

[232] Iată cum se exprima Hundsdorfer-Hunfálvy „Noi n-o facem, dar ferească Dumnezeu să nu ne provoace cineva să întrebuințăm față de naționalitățile celelalte mijloace de dezagregare totală pe care le-au întrebuințat anglo-saxonii față de pieile roșii din America de Nord" (N. Iorga, *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria. De la mișcarea lui Horea pînă astăzi*, p. 231.)

[233] T. V. Păcățian, *op. cit.*, VIII, p. 307.

[234] N. Iorga, *op. cit.*, p. 427 și urm. Eötvös cerea satisfacerea cererilor legitime ale diferitelor naționalități ca să se înlăture astfel cauzele care pricinuiesc mișcarea naționalităților *(Die Nationalitäten Frage*, Pest, 1865).

Principiile de bază ale programului Partidului Liberal erau de altfel aceleaşi ca şi ale programului ultrașovin. Difereau doar metodele pentru realizarea lui. De unde un Deák şi un Eötvös preconizau o politică de moderațiune, șoviniștii maghiari reclamau cu insistență metode de violență. Şi unii și alții, însă, susțineau necesitatea de a crea din statul ungar atît de variat din punct de vedere etnic, un stat unitar, cu o singură nație, aceea maghiară.

Este totuși demnă de menționat atitudinea liberalilor unguri, întrucît din ea se desprinde cu precizie mentalitatea împotriva cărora ei se ridicau.

Viziunea profetică a baronului Wesselényi

La 24 august 1848, bătrînul baron Wesselényi, despre care dl. Alexandru Vaida-Voevod spune că „deși era orb, totuși mintea lui luminată vedea mai clar decît a șoviniștilor vechi și moderni", rostea următoarele cuvinte profetice de la tribuna Camerei Magnaților:

„Obiectul despre care voiesc să vă vorbesc este de cea mai mare importanță: anume e liniștirea și împăcarea diferitelor popoare locuitoare în patria noastră. Străbat cu ochii mei sufletești prin viitorul plin de nori ai patriei mele și viitorul e mai negru decît noaptea ochilor mei. Văd o singură rază, și palidă e și raza aceasta: pacea și înțelegerea ne mai pot mîntui!"[235] Iar mai departe, Wesselényi, care afirmase că „cele trei naționalități privilegiate și cele patru biserici recunoscute de Stat reprezintă cele 7 păcate capitale ale Ungariei"[236], declara: „a ne uni din inimă cu naționalitățile, e singura cale care ne mai rămîne deschisă"

Între cele două căi care se deschideau înaintea lor — calea rațiunii, caracterizată prin atitudinea blîndă, și aceea a pasiunii, caracterizată prin intoleranță — ungurii o aleseseră pe aceasta din urmă și viitorul i-a dat dreptate lui Wesselényi.

Vezi și E. Neugeboren, *Baron Joseph Eötvös und die Nationalitäten-politik der heutigen Ungarn* („Nation und Staat", Viena, septembrie 1936, p 750 și urm.).

[235] „Românii — spunea Wesselényi — merită o simpatie specială și acest nume nu trebuie să le fie refuzat, căci este adevărat că sînt descendenții romanilor. Este în interesul lor să se întîlnească cu noi, deoarece, ca și noi, ei sînt izolați în aceste părți" (C. Sassu, *op. cit.*, p. 135—136).

[236] *Ibid.*, p. 108.

Violența n-a fost niciodată bun sfătuitor și toate realizările care s-au sprijinit pe intoleranță s-au prăbușit ca niște simple jocuri de copil, la prima suflare a vîntului libertății.

Politica inaugurată în 1867 de către unguri și continuată pînă în 1918 ne este sugestiv și lapidar redată de una dintre marile lucrări de sinteză, care numai de maghiaro-fobie nu poate fi acuzată.

„Din 1867 pînă în 1918, citim într-adevăr în *Enciclopedia italiană*, deși o lege garantase drepturi naționalităților (1868), Transilvania a fost supusă unei hotărîte politici de maghiarizare (una risoluta politica di magiarizazzione)"

Dacă ungurii ar fi știut să pună frîu ambiției lor nemăsurate și ar fi considerat dualismul ca un prim pas către federalism, desigur că întreaga evoluție istorică a Europei Centrale ar fi fost cu totul alta. Toți scriitorii contemporani sînt unanimi în a o recunoaște. Românul ardelean Alexandru Roman, directorul ziarului „Federațiunea", cu un veritabil simț profetic, declara în 1868, adică la mai puțin de un an de la inaugurarea sistemului dualist, că „dacă dualismul nu se îndreaptă înspre federalism, atunci el este o «unio duorum nationum contra plures », care va duce iremediabil la prăbușirea imperiului"[237], iar în același an românul Sava Șoimescu scria: „aroganța națiunii maghiare va duce la distrugerea Austriei"

În fața marilor probleme pe care le ridicase noua stare de lucruri, românii ardeleni au fost complet dezorientați. Ei au dibuit multă vreme prin întuneric, neștiind care este calea pe care trebuie s-o urmeze pentru triumful legitimelor revendicări naționale.

Unii, ca marele patriot Șaguna, au preconizat o acțiune moderată, sperînd ca în felul acesta să se poată obține un minimum de realizări.[238]

Întreaga doctrină a lui Șaguna era concentrată în maxima „fă și taci".[239]

---

[237] T. V. Păcățian, *op. cit.*, IV, p. 648—657; vezi și Pavel C., *Contribuții la istoria Bihorului. Alexandru Roman, 1826—1897*, Beiuș, 1927, p. 38.

[238] I. Lupaș, *op. cit.*, p. 239—240; vezi și G. Barițiu, *op. cit.*, III, p. 474.

[239] I. Lupaș, *Istoria bisericească a românilor ardeleni*, p. 206.

Alții, preconizau o politică de „pasivitate totală", vrînd în felul acesta să ignoreze tot ce se realizase cu privire la Transilvania, peste voința transilvănenilor. O serie de adunări au fost convocate la Miercurea Sibiului, Inidoara și în alte localități. Românii din Transilvania propriu-zisă, hotărîră în cele din urmă să adopte o atitudine de pasivitate absolută (Miercurea — 7/8 martie 1869).[240] În felul acesta ei se condamnară singuri, printr-o „decizie disperată" (Nicolae Iorga) să asiste la desfășurarea evenimentelor politice care îi priveau, fără ca ei să le poată, dacă nu împiedica, cel puțin condamna.

Bănățenii și românii din Ungaria au adoptat în același an o atitudine de participare activă la lucrările Parlamentului, pentru a-și apăra interesele.[241]

Alexandru Mocioni, un apărător călduros al cauzei românești, într-un apel la unitate, spunea: „numai o nație care știe să combată pentru libertatea sa, o va poseda în întregime".[242]

Violența pe care o dezlănțuia în rîndurile maghiarilor fiecare interpelare românească în Parlamentul din Budapesta, în loc să-i dezarmeze pe puținii deputați români, mai mult îi stimula.

Înfruntînd furtuna patimilor șovine ungurești, ei continuau să se afirme ca reprezentanți ai unei nații distincte, cerînd să li se recunoască, după secole de nedreptate, egalitatea în drepturi ca și în datorii.

„Cerem să fim numiți națiune, spunea un deputat, căci avem aceleași drepturi pe care le are nația maghiară"

„Sîntem pe pămîntul nostru"[243], adăuga Vincențiu Babeș, afirmînd în felul acesta întîietatea elementului românesc pe pămîntul Transilvaniei și permanența lui pe acest pămînt.

---

[240] G. Barițiu, *op. cit.*, vol. III, p. 484.

[241] I. Moga, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 430; T. V. Păcățian, *op. cit.*, V, p. 41—46.

[242] N. Iorga, *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria. De la mișcarea lui Horea pînă astăzi*, p. 215.

[243] „Eu, cel puțin, — zice Vincențiu Babeș — nu știu ca familia noastră să fi emigrat aiurea. Noi am fost aflați aici cînd au venit maghiarii, și poporul român totdeauna a dat ajutor nației maghiare ca să fie susținută, și spre scopul acesta am jertfit sînge și sudoare" (N. Iorga, *op. cit.*, p. 253).

De pe înălţimea nemărginitei lor aroganţe, ungurii se mulţumeau să arunce riposte brutale, caracteristice neputinţei.

„Sînteţi un neam sălbatec de porcari"[244], răspundeau ei deputaţilor români. Replică imprudentă; de două ori imprudentă. Într-adevăr, adresîndu-se românilor cu epitetul injurios de „porcari" ungurii omiteau că cel mai mare luptător pe care l-a cunoscut istoria ungară, a fost un român, IOAN HUNIADE, după cum tot ei omiteau, de data aceasta cu rea credinţă, că dintre toate popoarele europene, acela care a onorat din toate timpurile, în gradul cel mai înalt, creşterea porcilor a fost tocmai poporul unguresc. O recunoaşte Anonymus, o recunosc toţi scriitorii maghiari contemporani, o recunosc toate statisticile ungare din timpurile cele mai îndepărtate.

Iată de pildă ce ne spune în această privinţă profesorul ungur Béla Haynko, într-un studiu despre animalele din Ungaria, apărut în cadrul volumului *Das Antlitz einer Nation*: „Creşterea porcilor a fost cunoscută din timpuri străvechi în Ungaria. Din scrierile lui Anonymus ştim că ungurii, la sosirea lor în Ungaria, au adus cu dînşii şi turme de porci. În regiunile Ungariei de azi, unde se găsesc întinse păduri de stejari şi locuri mlăştinoase, creşterea porcilor a luat un avînt extraordinar (ein gewaltigen Aufschwung)".

Apostrofările violente pe care le adresau ungurii deputaţilor români învederau profundul dispreţ pe care-l resimţea nobilimea maghiară — amestecătură de rase, unică în Europa — faţă de poporul românesc, popor eminamente de ţărani, a căror stare de mizerie şi de inferioritate socială se datora tocmai împilărilor nemeşilor unguri. Ministrul monarhiei austro-ungare la Bucureşti, principele Fürstenberg, relatează că Tisza refuza chiar să răspundă la salutul deputaţilor români.

Politica de abstenţiune şi pasivitate pe care o îmbrăţişase enorma majoritate a românilor a dat putinţă ungurilor să-şi exercite, aproape nestingheriţi, planurile lor de maghiarizare, iar împăratul Franz Iosif într-atît era de influenţat de consilierii unguri, încît ori de cîte ori primea o delegaţie de români, li se adresa acestora cu un ton de mustrare, imputîndu-le că nu sînt destul de docili faţă de politica

---

244 *Ibid.*, p. 254.

ungară, ei care își făcuseră din pasivitate și din docilitate o dogmă politică.

Este foarte probabil că ceea ce i-a determinat pe românii din Transilvania să adopte o politică abstenționistă să fi fost sistemul electoral, caracterizat de înşişi unguri („Pester Lloyd") drept „o adevărată babilonie, erijată în lege" Participarea românilor la alegeri era îngrădită de nesfîrșite dispoziții șicanatorii, tinzînd toate la mistificarea reprezentanței electorale din regiunile pur românești. Astfel, de unde în regiunea secuiască, pentru alegerea unui deputat erau suficiente 4—5 000 voturi, în regiunea românească abia 40 000 și cîteodată chiar 50 000 alegători erau necesari pentru alegerea unui deputat.

În aceste condiții, Kálmán Tisza, șeful partidului, așa-zis liberal, flancat la Ministerul de Externe austro-ungar, de ungurul Andrássy, a putut guverna ca un adevărat despot timp de 15 ani, de la 1875 pînă la 1890.[245] Există dictaturi care recunosc în mod formal caracterul autoritar al guvernării lor, justificîndu-l doar prin necesități imperioase. Ungurii, dimpotrivă, aplicau în țară metodele cele mai despotice de guvernare și peste hotare țineau să apară drept campioni ai libertății integrale. Fariseismul metodelor din 1848 se repeta în toate fazele evoluției istoriei maghiare.

Astfel, în 1868, ungurii votează o lege a naționalităților în care cele mai liberale principii sînt concretizate în texte precise și categorice.[246] Expunerea de motive poate fi citată

---

[245] Pentru politica sa dură de deznaționalizare, Kálmán Tisza a fost supranumit „zdrobitorul de naționalități" (I. Moga, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 433; T. V. Păcățian, *op. cit.*, p. 916, V). Pentru ceea ce a reprezentat politica de maghiarizare promovată de Kálmán Tisza este semnificativă aprecierea făcută în Parlament la 10 ianuarie 1890 de un adept al său, Beksics Gusztáv. „Tendința de a transforma statul istoric într-un stat național — spunea acesta — exista de mult în politica ungară. În cursul guvernării lui Tisza această tendință s-a impus, nu numai prin acțiuni excelente, ci și prin rezultate excelente. Aceia care se îndoiesc de acest lucru n-au decît să citească rezultatele recensămîntului din 1880, care dovedesc marele progres al maghiarizării și mai ales să urmărească rezultatele recensămîntului ce se va face în curînd " (Zenovie Pâclișanu, *Politica minoritară a guvernelor ungurești 1867—1914*, București, 1943, p. 115).

[246] Textul legii, la Eugen Brote, *op. cit.*, p. 114—129 (anexa 29) și la Marcus Dezsö, *Corpus Juris Hungarici*, Budapest, 1912, p. 422 și urm. Vezi prezentarea amănunțită a legii la I. Moga, *op. cit.*, p. 424 și urm.

ca exemplu de largheţă în privinţa tratamentului faţă de naţionalităţi. Ar fi fost însă prea frumos pentru ca să fie adevărat.[247]

Totul nu era însă decît praf aruncat în ochii mulţimii. *Liberala şi atît de mărinimoasa lege a naţionalităţilor n-a fost aplicată niciodată în practică.* Unele din dispoziţiile acestei legi au fost pur şi simplu abrogate, altele au căzut cu timpul în desuetudine, din cauză că ele au rămas de la început literă moartă.

Ceea ce era însă peste măsură de revoltător, era cinismul fără egal, cu care ungurii se împăunau cu dispoziţii de favoare, care încetaseră să mai aibă valoare legală şi care erau astfel ca şi inexistente.

Seton-Watson, un bun cunoscător al stărilor de fapt din fosta monarhie austro-ungară, citează în *Istoria Românilor,* o seamă de exemple din legea naţionalităţilor care învederează flagranta contradicţie care exista între metodele preconizate de unguri în teorie şi cele aplicate de ei în practică.[248]

În special în domeniul şcolii, contradicţia era mai accentuată.

După ce în cuvinte mari autorii legii naţionalităţilor au proclamat „necesitatea de a se asigura tuturor cetăţenilor, de orice naţionalitate, posibilitatea de a se instrui în limba lor maternă", ungurii au dezlănţuit o acţiune de

---

[247] De fapt, după cum arată Zenovie Pâclişanu (*Politica minoritară a guvernelor ungureşti, 1867—1914,* p. 15), legea nu e făcută pentru egala îndreptăţire a naţionalităţilor, ci pentru egala *neîndreptăţire* a acestora, sau, mai bine zis, pentru egala desfiinţare a lor, întrucît — preciza istoricul — în ea se prevedea, pe de altă parte, că în Ungaria „există o singură naţiune, cea maghiară".

L. Gumplowicz, cunoscutul savant austriac, arăta în 1879, referindu-se la prevederile Legii naţionalităţilor din 1868, că „acestea ne silesc să recunoaştem că egalitatea de drepturi, îngrădită de atîtea clauze, nu e decît un cuvînt gol, lipsit de sens, şi că, în realitate, legea ar putea fi mai cu dreptul numită «lege de opresiune»" (L. Gumplowicz, *Das Recht der Nazionalitäten und Sprachen in Österreich — Ungarn,* Innsbruck, 1879, p. 226—227). Dar chiar şi cunoscutul om de stat ungur Dêsider Bánffy, fost prim-ministru al Ungariei în anii 1895—1899, recunoştea în 1903: „E în afară de orice îndoială că autorii legii XII din 1867 (Legea despre dualism) au fost călăuziţi de ideea fundamentală de a asigura caracterul complet maghiar al Ungariei... Este apoi iarăşi mai presus de îndoială, că bărbaţii de stat ai Ungariei au năzuit, nu totdeauna cu destulă energie, să menţină şi să asigure statului maghiar caracterul naţional unitar" (Désider Bánffy, *Magyar nemzetiségi politija* (Politica minoritară maghiară), Budapest, 1903, p. 9—10.

[248] R. W. Seton-Watson, *A History of the Roumanians,* p. 396—400.

maghiarizare prin şcoală, care amenința românismul în însăşi ființa lui. Şcolile deveneau din ce în ce mai mult instrumente ale operei de maghiarizare. La început, maghiarizarea a atins numai învățămîntul superior, pentru ca în cele din urmă ea să se întindă şi asupra şcolilor elementare.

În 1879, ministrul Tréfort, olandez maghiarizat, depune în Parlament o lege tinzînd la maghiarizarea şcolilor elementare.[249] Românii din toate provinciile stăpînite de unguri, în fața înverşunării crescînde a guvernanților maghiari, îşi strîng rîndurile.

„Sîntem aici şi vom rămîne aici stîncă eternă a unui popor fixat pe acest pămînt de Dumnezeu însuşi", declara Ioan Hodoş, în momentul în care parlamentul ungar vota legea pentru grăbirea deznaționalizării milioanelor de români transilvăneni.[250]

Epoca memorandistă

În 1881, la Conferința de la Sibiu, Partidul Național Român din Transilvania îşi revizuieşte programul de pînă atunci, înscriind în fruntea revendicărilor româneşti, autonomia Transilvaniei.[251] Totodată, partidul hotărăşte ca între cele două metode de luptă preconizate de conducătorii românimii, metoda revoluționară (activism politic — n.n.) şi aceea a moderațiunii (rezistență pasivă — n.n.), să o aleagă pe aceasta din urmă, menținîndu-şi credința că într-o zi dreptele lor revendicări vor găsi un ecou în sufletul împăratului Franz Iosif.

Conferința a decis, de asemenea, să întocmească un memoriu în limba franceză cu scopul de a aduce la cunoştința popoarelor din Occident, „suferințele teribile pe care le îndură românii din Transilvania şi persecuțiile la care ei sînt supuşi". Memorandum (Memorialul — n.n.) a apărut

---

[249] Legea se intitula *Despre obligația de a învăța limba maghiară în institutele poporale de instrucțiune* („Telegraful român", 1879, nr. 33, p. 130—131); reprodusă şi de Eugen Brote, *op. cit.*, p. 202—205 (anexa 34).

[250] Vezi articolul *Să maghiarizăm* („Telegraful român", 1879, nr. 6).

[251] Textul hotărîrilor de la Sibiu, la E. Brote, *op. cit.*, p. 206—207 (anexa 35).

la Paris în anul 1883[252] și a produs în toate cercurile intelectuale din Franța, Anglia, Italia și Belgia, o impresie din cele mai puternice. Era primul document privitor la tratamentul inuman la care erau supuși de secole românii ardeleni, care apărea dincolo de hotarele monarhiei austro-ungare. Pentru prima oară Occidentul era chemat să ia poziție în fața rechizitoriului pe care românii îl îndreptau împotriva metodelor feudale, împămîntenite de guvernanții din Budapesta și pe care — expresia este a lui Seton-Watson — „ungurii vroiau să le eternizeze în Transilvania, în disprețul evoluției normale a instituțiilor politice din țările apusene".

Peste cîțiva ani, studenții universităților din Iași și București au publicat la rîndul lor un memoriu amplu, destinat străinătății, în care se descriau amănunțit, toate fazele tragediei existenței românilor din fosta provincie Dacia, ajunsă sub dominația ungurilor.[253]

În Franța, în special, memoriul a dezlănțuit un adevărat val de simpatie pentru cauza românilor transilvăneni. Asociația generală a studenților francezi, luînd în considerare memoriul, a reamintit cu acel prilej faimoasele cuvinte ale lui Montesquieu: „Există un cod penal și pentru popoare ca și pentru indivizi!".[254] Presa, la rîndul ei, vestejea în cuvinte aspre feudalismul metodelor de guvernare maghiară.

În Belgia, profesorul Louis van Keymeilen din Anvers își termina cu aceste cuvinte impresionantul său articol publicat în «Le Précurseur» din Anvers:

„Europa occidentală nu trebuie să uite că rasa română este santinela avansată a civilizației în Orient și în virtutea acestui titlu, această Europă nu poate să privească cu indiferență, ceea ce se petrece în acest moment la poalele Carpaților".[255]

---

[252] Memorialul a fost alcătuit de G. Barițiu, fiind publicat în limbile română (2 000 exemplare), maghiară (700), germană (600) și franceză (750). El purta titlul: *Memorandum composé et publié par le Comité élu par l'Assemblée générale des représentants des électeurs roumains*, Paris, 1883. Vezi și E. Brote, *op. cit.*, p. 114—151.

[253] Este vorba de *Memoriul studenților universitari români privitor la situațiunea românilor din Transilvania și Ungaria*, 1890, tradus în patru limbi și răspîndit în 1 300 exemplare. Vezi George Moroianu, *Les luttes des Roumains transylvains pour la liberté et l'opinion européenne (Episodes et souvenirs)*, Paris, 1933, p. 71—72.

[254] *Ibid.*, p. 73.

[255] *Ibid.*, p. 74.

Ungurii se grăbiră să publice un răspuns la acest Memoriu românesc invocînd legile lor democratice, Constituția liberală și toate celelalte argumente cunoscute din panoplia propagandei maghiare în străinătate. Răspunsul era de asemenea plin de injurii la adresa românilor transilvăneni.[256]

„Replica"

Studențimea românească transilvăneană nu a putut rămîne indiferentă în fața cinicei deformări a realității, cuprinsă în răspunsul unguresc.

Ea publică o replică la răspunsul unguresc în limbile română, franceză, germană, engleză și italiană.[257]

„Această replică, spune George Moroianu, a fost scrisă cu un admirabil bun simț politic și cu o metodă de documentare unică în genul ei, bazată pe legile și datele statistice oficiale ale statului ungar".[258]

Era un act de curaj excepțional, cunoscută fiind mentalitatea cercurilor conducătoare din Transilvania.

„Apariția Replicii, continuă George Moroianu, a produs o enormă senzație în Ungaria, căci nici presa maghiară, nici guvernul ungar nu se așteptau la acest act de curaj al tinerimii românești care brava furia și răzbunarea autorităților".[259]

Fiind deschisă o anchetă judiciară împotriva autorilor Replicii, toți studenții români din universitățile ungurești se declară solidari cu conținutul ei.

Condamnarea lui Aurel Popovici

Pentru a nu dezlănțui însă un scandal politic, ungurii au limitat urmărirea judiciară numai împotriva unuia dintre autorii acestui memoriu și anume împotriva doctorului Aurel Popovici.

---

[256] *Les Roumains de Hongrie et la nation hongraise Réponse au mémoire des étudiants universitaires de Roumanie*, Budapesta, 1891.

[257] Replica a fost alcătuită de un grup de studenți în frunte cu Aurel C. Popovici și publicată în limbile română, franceză, germană, engleză și italiană. Răspîndită în 12 000 exemplare, *Replica* a stîrnit un viu interes în rîndul opiniei publice din Europa Occidentală (T. V. Păcățian, *op. cit.*, VII, Sibiu, 1913, p. 552–554).

[258] G. Moroianu, *op. cit.*, p. 7

[259] *Ibid.*

Condus între baionete de la Predeal la Cluj, ca un simplu borfaș, dl Popovici a fost condamnat de Juriul șovin din acest din urmă oraș, la 4 ani închisoare și la o amendă de 5 000 fiorini, ceea ce constituia o sumă enormă pentru acele vremuri.[260]

Condamnatul Juriului de la Cluj avea să devină într-o zi cel mai intim sfătuitor al arhiducelui Franz Ferdinand, moștenitorul prezumtiv al Tronului austro-ungar, eroul tragediei de la Sarajevo.

Pentru a ne forma o idee despre felul cum privea Apusul stările de fapt din Ungaria din acea vreme și despre reacția produsă în Occident de procesul intentat lui Aurel Popovici, e suficient să spicuim două pasagii din presa apuseană de atunci.

„Acest proces, scrie Felix Leseur, în « La République Française » (ziarul lui Jules Méline) din 2 septembrie 1893, va rămîne în istoria contemporană a Europei, ca unul dintre cele mai triste exemple de ceea ce poate înfăptui tirania și brutalitatea unui popor, dornic să aservească cu orice preț un alt popor", iar în alt loc același jurnalist taxează continuele procese intentate fruntașilor români din Transilvania drept: „comedii judiciare unguresti".[261]

În aceeași zi ziarul „Il Foro Romagnolo", care apărea la Ravenna, scria: *„Sacrificiul acestor generoși campioni (patrioții români), va contribui în mod puternic la schimbarea stărilor de lucruri din Regatul Sfîntului Ștefan, acest edificiu de formă monstruoasă, în care dreptul, justiția și morala sînt sufocate de o hegemonie crudă și tiranică"*.[262]

---

[260] Ștefan Pascu, *Transilvania în lumina datelor geopolitice, istorice și statistice*, Blaj, 1944, p. 251–252.

[261] « La République Française », 2 sept. 1893. În numărul din 25 mai 1893 al aceluiași ziar, Felix Leseur scria: „Maghiarii, care puteau să urmeze calea frumoasă și profitabilă a libertății, au preferat să meargă pe calea tiraniei. Ei vor purta într-o zi responsabilitatea atît de grea a actelor lor. Această idee preconcepută a opresiunii datează de la triumful din 1867 și s-ar părea că ungurii n-au devenit liberi decît pentru a trata cu duritate pe slavii și pe românii supuși guvernării lor, fără nici o consultare a poporului, fără nici un plebiscit prealabil".

[262] În ziarul „Il Foro Romagnolo" din 2 sept. 1893 se mai scria: „Doctor Popovici va fi condamnat și va suferi aceeași soartă ca și doctor Lucaciu și atîția alți eminenți patrioți care plătesc cu închisoarea dragostea față de propria lor națiune și atașamentul de neînvins față de un sublim ideal de libertate și independență națională". Se exprima, totodată, speranța că Europa va înțelege că „a venit timpul să se rupă din lințoliul lugubru al dezolării ce acoperă pămîntul acestor frați, care, de altfel, de atîtea ori au salvat de distrugerea barbarilor civilizația Occidentului" (Vezi și D. Braharu, *Chestiunea română în Italia în timpul Memorandului*, Sibiu, 1942, p. 26–30).

Condamnarea lui Aurel Popovici nu a fost de natură să-i descurajeze pe români, ci, dimpotrivă, i-a determinat să ducă lupta mai departe cu forțe sporite. Românii se hotărăsc să facă apel la bunele simțăminte ale împăratului. În acest scop, ei redactează un Memorandum, pe care 300 de delegați ai românilor din Transilvania urmează să-l prezinte lui Franz Iosif. Cei 300 de delegați în frunte cu avocatul Ioan Rațiu din Turda, pleacă la Viena, dar acolo Franz Iosif, cedînd presiunilor maghiare, refuză să primească delegația. Plicul conținînd Memorandum-ul românesc ajunge totuși în mîinile împăratui, care, fără a-l deschide, îl trimite Ministrului de Interne ungur din acele vremuri, Hieronymyi Karoly, care la rîndul său îl trimite mai departe, fără a-l deschide, Arhivei de Stat din Budapesta, spre păstrare.[263]

În modul acesta erau luate în considerare justele revendicări ale celor 3 000 000 români transilvăneni în liberala monarhie austro-ungară!

Printr-una din acele curioase împrejurări pe care le creează o soartă implacabilă, plicul „refuzat" al plîngerilor românești a ajuns din nou în mîinile românilor după un sfert de veac, cînd armatele române au intrat victorioase în Budapesta — citadela orgoliului maghiar.

La reîntoarcerea în Transilvania, membrii delegației române au avut de suferit enorme vexațiuni. Mulți dintre ei au fost chiar victima unor agresiuni violente; casa d-lui Rațiu, președintele Partidului Național Român și conducător al delegației de la Viena, a fost avariată, iar fruntașul român abia a putut scăpa cu viață, refugiindu-se la Sibiu.[264]

Fiindu-le refuzat dreptul elementar de a petiționa, garantat în mod expres de Constituția pe care guvernanții de la Budapesta o exhibau la orice ocazie — fiindu-le refuzată pînă și cinstea de a li se citi, dacă nu și rezolva, cererile lor, românii difuzau textul Memorandumu-lui în străinătate.

În fața procedeului, unic prin inechitatea lui, românii apelau la conștiința universală, nu spre a cere sprijin străi-

---

[263] Textul *Memorandum*-ului publicat de E. Brote, *op. cit.*, p. 240—269 (anexa 43); T. V. Păcățian, *op. cit.*, VII, p. 513—546; Vezi și I. Moga, *Tribuniștii și mișcarea memorandistă*, în „Gînd românesc", 1934, nr. 5, p. 265—271.

[264] G. Moroianu, *op. cit.*, p. 79. Vezi *Vandalismul de la Turda. Memoriile D-rei Felicia Rațiu*, București, 1893 (Cu o prefață de I. C. Drăgescu, Editată de Secția Olt a Ligii Culturale).

nătății, ci pentru a aduce la cunoștința Europei civilizate, metodele de strigătoare intoleranță ale conducătorilor maghiari, care în străinătate se sforțau să treacă drept campioni ai libertății.

Procesul Memorandum-ului

Cedînd presiunilor cercurilor șovine, guvernul ungar a deschis acțiune publică împotriva autorilor Memorandumului, adică a întregului comitet al Partidului Național Român, compus din 25 persoane. Erau traduși, astfel, în fața Curții represive din Cluj, reprezentanții întregii populații din Transilvania.[265]

Pe banca acuzării stătea întregul popor român din fosta provincie Dacia, rolul de acuzator revenind ungurilor încălcători ai acestei provincii. DIN ACUZATORI ÎNSĂ, UNGURII DEVENIRĂ, ÎN FAȚA ÎNTREGII LUMI CIVILIZATE, ADEVĂRAȚI ACUZAȚI AI ACESTUI PROCES MONSTRUOS.

La 25 mai 1894, jurații maghiari din Cluj îi condamnă pe fruntașii români la pedepse variind între 8 luni și 5 ani închisoare și la amenzi imense pentru acea epocă.

Părintele Lucaciu, vajnic apărător al cauzei românești de dincolo de Carpați, și care suferise pînă atunci mai multe condamnări pentru patriotica lui atitudine, a fost condamnat să ispășească o pedeapsă de 5 ani închisoare.[266]

Procesul și severele condamnațiuni care au fost aplicate românilor au stîrnit un val de indignare în toate țările din Apus.

---

[265] Vezi pe larg desfășurarea procesului la T. V. Păcățian, *op. cit.*, VII, p. 659—672; Ioan P. Papp, *Procesul Memorandului românilor din Transilvania. Acte și date*, I—II, Cluj, 1932—1933.

[266] În urma cererii procurorului de a fi aspru pedepsiți, juriul a dictat următoarele pedepse; închisoarea de stat pentru Dr. Ioan Rațiu (2 ani), Gheorghe Pop de Băsești (3 ani), Dr. D. P. Barcianu (2 ani și jumătate), Nicolau Cristea (8 luni), Iuliu Coroianu (2 ani și 8 luni), Patriciu Barbu (2 luni), Dr. Teodor Mihalyi (2 ani și jumătate), Aurel Suciu (1 an și jumătate), Mihai Veliciu (2 ani), Rubin Patiția (2 ani și jumătate), Gherasim Domide (2 ani și jumătate), Dionisie Roman (8 luni), Septimiu Albini (2 ani și jumătate), precum și la plata sumei de 3 238 florini și 63 creițari (T. V. Păcățian, *op. cit.*, VII, p. 670—671; Vezi și I. Papp, *op. cit.*, II, p. 925).

Ce erau însă pedepsele aplicate fruntaşilor transilvăneni, faţă de condamnaţiunile pe care le-au aplicat UNGARIEI, spiritele luminate ale Occidentului Europei?...

Apusul protestează

Întreaga presă europeană se solidariza cu românii din Transilvania. Mitinguri de protest erau organizate în Anglia şi în Franţa.

Germania

Pînă şi unele dintre ziarele ce apăreau în Austria şi Germania se erijară în apărători ai cauzei româneşti.

„Neue Preussische Zeitung" din 6 mai 1894, scria despre acest proces politic, unic în felul lui, îndreptat împotriva unei întregi naţiuni: „toţi acei care cunosc starea de lucruri din Transilvania vor recunoaşte că acest proces nu va putea avea decît un singur rezultat, acela de a alimenta ura împotriva a tot ceea ce e maghiar şi de a pune în pericol existenţa însăşi a imperiului, căci toată lumea ştie că din cauza politicii brutale de maghiarizare, *ungurii sînt astăzi poporul cel mai urît din Europa Orientală*"

Aşa se exprima presa germană.

Franţa

Presa franceză, îmbrăţişînd cu căldură cauza poporului latin din răsăritul Europei, persecutat în chip despotic de unguri, stigmatiza, cu mai multă vehemenţă încă, metodele pe care le întronaseră ungurii în Transilvania cu scopul vădit de a transforma aspectul pur românesc al acestei provincii într-unul unguresc.

„Procesul care se judecă actualmente de către juraţii din Cluj şi în care sînt implicaţi 25 membri ai Partidului Naţional Român, scrie Henri Rochefort în « L'Intransigeant », întrece cu adevărat toate limitele imaginabile ale inechităţii", iar în continuare, temutul polemist francez

adăuga: „Crima acuzaților este următoarea: asupriți, persecutați și tratați ca niște fiare sălbatice *(bêtes fauves)* de către maghiari, românii din Transilvania au trimis delegați împăratului Austriei, suveranul lor, pentru a exprima doleanțele lor [...] Or, orgoliul unguresc nu admite ca românii exploatați și torturați de stăpînii lor neînduplecați să meargă să ceară ajutor șefului suprem al imperiului".[267]

„Procesul acesta, scria la rîndul său ziarul « La libre parole » din 8 mai 1894, nu este în realitate decît un episod aproape epic al marii lupte între două naționalități. Europa întreagă a răsunat de geamătul *(le gémissement)* lui Kossuth și al prietenilor săi, apărători ai dreptății poporului ungar. Or, acest popor ungar împreună cu Kossuth și cu prietenii săi, n-au încetat o clipă a fi cei mai sălbatici tirani *(les opresseurs les plus sauvages)* ai naționalităților, asupra cărora au reușit să-și întindă mîna".[268]

În sfîrșit, marele Clémenceau, în acea epocă directorul ziarului « La Justice », într-un articol epocal intitulat *Lupta raselor*, după ce trasează un viguros tablou al luptelor purtate de românii ardeleni împotriva tiraniei ungurilor, bazat pe o adîncă cunoaștere a stărilor de fapt din Transilvania și cu talentul care-l caracteriza, face un aspru rechizitor sistemului neomenos de guvernare al ungurilor.

„Prin dispoziții arbitrare, introduse în legea electorală, spune părintele de mai tîrziu al Victoriei, s-a ajuns a se priva românii de orice drept politic. Censul electoral este de 10 ori mai ridicat pentru românii din Transilvania, decît în restul Ungariei. Românii, care din cei 417 deputați cîți numără Parlamentul, ar trebui să aibă proporțional 75 deputați. NU AU NICI UNUL SINGUR".[269]

---

[267] Vezi articolul directorului politic al ziarului « L'Intransigeant » din 13 mai 1894.

[268] În continuare, în ziar se sublinia: „Este o monstruozitate existența acestui regat ungar care terorizează milioane de slavi și de români cu o cruzime demnă de despotismul turcilor. Lipsiți de drepturi politice, ei n-au pierdut niciodată curajul, n-au încetat să protesteze, să se adreseze justiției, să se ducă în închisori, să-și apere cu orice preț drepturile nefericitei lor naționalități" (...). „Presa independentă se ocupă deja de soarta acestei naționalități pe care ei se străduiesc să o asasineze lent" (...). „Românii rezistă ca Boemia, ca Polonia, ca Irlanda, ca Lorena și Europa începe să privească soarta lor cu destulă simpatie, pentru ca să urmărească cu interes această luptă care este cu siguranță una dintre cele mai eroice din istorie".

[269] Georges Clémenceau, *Lutte des races*, în « La Justice », 12 mai 1894.

Cu privire la procesul în sine, Clémenceau declara în mod categoric: *„Acest proces este o rușine pentru libera națiune ungară. Doctorul Rațiu și prietenii săi vor putea fi condamnați, opinia europeană i-a achitat însă dinainte".*[270]

Iată deci, cum acest proces politic menit, în intenția ungurilor, să arunce discreditul asupra românilor transilvăneni, s-a transformat într-o amară lecție politică pe care o primeau ungurii din partea străinătății.

Cînd severele condamnațiuni aplicate de către juriul ultra-șovin din Cluj fruntașilor Partidului Național Român din Transilvania au fost cunoscute în străinătate, marele istoric francez Ernest Lavisse a trimis condamnaților următorul mesaj de simpatie: „Românilor, care pentru faptul de a fi revendicat drepturile naționalității românești au fost acuzați în mod nedrept și nedrept condamnați, le trimit omagiul meu de admirațiune respectuoasă și simpatia mea profundă, făcînd urări calde pentru revanșa justiției și a dreptului, ofensate în mod brutal în persoana lor. Această revanșă sper că va veni în curînd și sînt convins că ea va veni. Trăiască România!"[271]

Italia

Chiar și în Italia, legată de Austro-Ungaria prin pactul Triplei Alianțe, s-au ridicat voci în favoarea condamnaților de la Cluj.[272] Astfel, renumitul arheolog, profesorul Angelo de Gubernatis, scria la 22 iunie 1894: „Ungurii nu au meditat îndeajuns istoria. Ei n-au ținut seama de posibilitățile unei renașteri. Au intrat în Europa ca un popor războinic de cuceritori și au parvenit în cursul a secole de mizerie și de barbarie, să aservească țărani care lucrau pămînturile lor [...] Ungurii reclamă pentru ei toate libertățile și cererile lor sînt demne de toată simpatia noastră, de tot respectul nostru, dar în același timp pretind privilegii nemaiauzite. Ei vor să fie stăpînii absoluți ai românilor și vor

---

[270] *Ibid.*

[271] V. A. Urechia, *Voci latine de la frați la frați*, București, 1894, p. 34; G. Moroianu, *Recunoștința Ardealului către Liga Culturală și vechiul Regat*, Cluj, 1922, p. 5.

[272] Vezi D. Braharu, *op. cit.*, passim.

ca românii să rămînă servitorii lor. Aceasta nu mai este nici posibil, nici admisibil".[273]

Făcînd o incursiune în istoria veche a poporului român transilvănean, ilustrul profesor italian scrie: *„îi socot pe români, drept adevărații supraviețuitori romanizați ai vechii Dacii.* Roma i-a civilizat. Acolo unde romanii i-au găsit, acolo ei au rămas și dacii au dat lumii doi dintre cei mai buni împărați romani: Aurelian și Probus. Ei erau amîndoi români din Transilvania; prin ei românii au cîștigat cu adevărat dreptul de cetate în lumea civilizată. Însăși istoria ungurească posedă amintiri românești glorioase".[274]

Angelo de Gubernatis termina articolul său cu aceste patetice cuvinte: *„ungurii nu trebuie să disprețuiască pe foștii stăpîni ai pămîntului; în secolul nostru nu se mai pot teroriza popoare întregi.* Opinia publică, care este adevăratul tribunal al justiției internaționale, vestejește tiranii și îi condamnă la dispreț și la izolare, iar izolarea înseamnă moarte".[275]

Ziarul italian din Roma, „Il Diritto", a publicat la rîndul său mai multe articole asupra procesului Memorandum-ului. Cităm din articolul apărut imediat după condamnarea D-lui Rațiu și a celorlalți români, următorul fragment: „Această condamnare a reprezentanților naționali ai românilor din Transilvania pentru faptul de a fi redactat »Memorandum-ul« în favoarea nației lor, va produce în lumea civilizată o impresie de dezgust". „Maghiarii, continuă ziarul italian, care au dreptul să țină la prietenia Italiei, n-ar trebui să uite însă că românii sînt latini ca și italienii și că aceștia, în virtutea unei legi naturale și de sînge, le datoresc afecțiune".[276]

---

[273] G. Moroianu, *op. cit.*, p. 169.

[274] *Ibid.*, p. 170.

[275] *Ibid.* În scrisoarea trimisă președintelui Ligii Culturale, V. A. Urechia, cunoscutul istoric italian menționa între altele: „Pentru că văd că sînt unii gata să interpreteze tăcerea mea prin teama de a nu displace ungurilor, vă scriu în grabă, pentru a vă spune că găsesc de-a dreptul monstruos ceea ce se petrece în Ungaria cu privire la români".

[276] *Ibid.*, p. 170—171. Solidaritatea opiniei publice italiene, a reprezentanților vieții politice de stat cu cauza românilor din Transilvania a cunoscut un moment important la 27 mai 1894 cînd deputatul radical Renato Imbriani a luat inițiativa unei interpelări în Camera Deputaților în care cerea să se precizeze... „ce acțiune înțelege guvernul (italian — n.n.) să înceapă pentru a susține și apăra drepturile naționale călcate în picioare ale popoarelor latine din Austro-Ungaria". Propunerea lui Imbriani de a trimite Parlamentului român o moțiune „de simpatie pentru popoarele care luptă și sufăr pentru independența lor și pentru comuna

noastră naționalitate latină", a fost subscrisă de 227 deputați. În această moțiune se arată că Parlamentul italian „exprimă călduroase simpatii față de poporul român care luptă în mod atît de nobil pentru apărarea independenței sale" („Lupta națională", Brăila, nr. 44, 18 decembrie 1894). În seara aceleiași zile, peste 20 000 locuitori ai Romei au participat la o mare demonstrație de solidaritate cu românii, scandînd lozincile: „Trăiască Italia!", „Trăiască România și românii subjugați!" (G. Moroianu, *Luptele de emancipare ale românilor din Ardeal în lumina europeană*, București, 1929, p. 25).

Unul dintre susținătorii inițiativei lui Imbriani, Attilio Begey, fruntaș al baroului din Roma, în articolul *Pro Transilvania* scria cu acest prilej; „El (R. Imbriani — n.n.) a avut dreptate. Această simpatie se cuvine românilor din Transilvania din partea tuturor popoarelor libere, dar mai ales din partea Italiei pentru că italică este originea acestui popor, italic graiul său și deci italic trebuie să fie și cel mai puternic sprijin moral pentru cauza lor". Iar în încheiere, juristul italian adăuga profetic: „Salutăm deci cu simpatie pe frații noștri din Transilvania, salutăm pe condamnații de astăzi de la Cluj, cu urarea ca să fie biruitorii de mîine, de la Alba Iulia" (V. A. Urechia, *op. cit.*, p. 145—146).

În același an, profesorul și publicistul Roberto Fava participa la procesul de la Cluj și publica la întoarcere lucrarea *Ricordi Romeni. Note di un viaggio in Transilvania e in Romania*, Parma, 1894, demascînd politica de asuprire națională a autorităților austro-ungare și subliniind dreptatea cauzei românilor din Transilvania, care „luptă cu înverșunată disperare pentru drepturile lor naționale și ocupă, prin importanța lor numerică și intelectuală, cît și prin spiritul lor de sacrificiu, primul loc între celelalte naționalități din Ungaria"... „Acești bravi campioni ai rasei latine — preciza profesorul italian — descendenți direcți ai coloniștilor aduși de Traian în Dacia, au fost veacuri de-a rîndul bastionul și scutul bătrînei Europe, pe care au apărat-o cu piepturile lor în calea tuturor invaziilor barbare. Zeloși apărători ai drepturilor lor și ai propriei independențe, ei au rezistat totdeauna cu cel mai mare eroism contra tuturor încercărilor făcute pentru a le distruge existența națională" (...) „Lungile suferințe n-au făcut altceva decît au cimentat tot mai mult și au întărit în ei tenacitatea și vitalitatea lor deosebită, care își află o vie expresie în cele două maxime populare ale lor: *Apa trece, pietrele rămîn* și *Românul nu piere* (Il Rumeno non perisee)"... Impresionat profund de atmosfera procesului de la Cluj, Roberto Fava mărturisea ... „îmi voi aminti toată viața mea ziua de 7 mai cînd s-a început procesul Memorandului: mulțimea imensă (aproape 20 000 români veniți din toate părțile—n.n.), care-i însoțea de la hotel « Ungaria » la localul Tribunalului, cu strigăte de *Să trăiască!* pe membrii Comitetului Național (...) femeile îngenunchind pe pămînt și implorînd cu mîinile împreunate, de la Dumnezeu, redarea patriei apăsate"...

Identificîndu-se deplin cu cauza românilor — „cea mai sfîntă dintre cauze" — Roberto Fava nota: „Istoria, dreptul public, aspirațiile naționale, argumentele etnologice și etnografice, vocea conștiinței (...) strigă la urechea Europei adormite că e timpul acum să smulgă legendarul văl de jale care acoperă pămîntul acelor scumpi și iubiți frați ai noștri". Încrezător în victoria idealului românilor, R. Fava își și imagina „acea zi splendidă a unirii naționale a tuturor românilor; și dacă aceasta este pentru moment o simplă viziune, mîine ea va fi o realitate... Pentru a pregăti

Anglia

În Anglia, unde fostul subsecretar de stat la Ministerul Afacerilor străine din cabinetul Gladstone, Lordul Edmund Fitzmaurice, scria în 1890 că: „atitudinea de provocare a minorității maghiare în contra românilor poate da naștere, dintr-un moment în altul, la tulburări sîngeroase, cu urmări incalculabile" și că: „ungurii urmăresc o politică violentă și oarbă în contra naționalităților supuse Coroanei ungare și în contra românilor în special",[277] în Anglia, cu ocazia judecării procesului de la Cluj, a fost organizată la Universitatea din Oxford o manifestație de simpatie, în favoarea românilor din Transilvania, la care au luat parte savanți, profesori iluștri, oameni de litere și numeroși studenți ai faimoasei universități engleze.

---

ziua aceea — preciza el — trebuie sforțarea tuturor și toți trebuie să lucrăm trebuie să înălțăm un strigăt al tuturor popoarelor" (Vezi și D. Braharu, *op. cit.*, p. 26—30).

În același timp, marele poet italian Giosuè Carducci, laureat al Premiului Nobel în 1906, adresa condamnaților de la Cluj călduroase cuvinte de îmbărbătare: „Românilor de dincoace de Carpați, de lîngă Columna lui Traian, un salut pentru credința lor în viața nemuritoare a rasei noastre" („Ai Romani d'altre i Carpazi, da piè della Colonna Traiana, un salute per la fede nella vita immortale di nostra gente") (Biblioteca „V. A. Urechia", fond Scrisori de solidaritate ale personalităților europene cu cauza națională a românilor, adresate lui V. A. Urechia, în anul 1894; cf. și Articole decupate din ziare străine, Mapa II).

[277] *Ibid.*, p. 82. Iată ce scria în anul 1890, în "Pall Mall Gazette" din Londra, lordul Edmund Fitzmaurice, fost subsecretar de stat la Ministerul britanic al afacerilor străine în guvernul Gladstone (1882—1885) și, apoi, ministru în guvernele Bannermann și Asquith: „Ungurii urmăresc o politică violentă și oarbă față de naționalitățile supuse Coroanei ungare și îndeosebi împotriva românilor. Această politică imprudentă și cu consecințe fatale a mers atît de departe încît nu ezit să afirm, la nevoie pot chiar să dovedesc, că dacă sînt pericole pentru Tripla Alianță și pentru pacea europeană, ele sînt în Transilvania, unde atitudinea provocatoare a minorităților maghiare (desigur omul politic britanic se referă la clasele dominante — n.n.) împotriva românilor poate să provoace dintr-o zi în alta tulburări sîngeroase cu rezultate incalculabile" (Vezi și G. Moroianu, *Legăturile noastre cu Anglia. Scurtă privire asupra legăturilor anglo-române și asupra propagandei noastre în Englitera din trecutul îndepărtat pînă astăzi*, Cluj, 1923, p. 21—29).

Simpatizant statornic al cauzei românești, lordul Fitzmaurice a acordat lui George Moroianu un interviu publicat în « L'Indépendence Belge» din 22 ianuarie 1894, în care își exprima regretul față de spiritul intolerant al autorităților maghiare asupritoare și dezavua politica lor de deznaționalizare și maghiarizare a poporului român (*Ibid.*, p. 24).

Renumitul filolog și romantist englez W.R. Morphill, care prezida întrunirea, într-un discurs de o înaltă ținută, a cerut concetățenilor săi să se alăture cu simpatie cauzei „unei nații plină de viață, energică și muncitoare, care nu cere decît să fie un element de cultură în sînul marii familii europene".[278]

Declarația lui Rațiu

Nu putem încheia acest capitol închinat procesului memorabil, care s-a dezbătut în vara anului 1894 în fața Curții cu Juri de la Cluj, fără a cita cîteva fragmente din viguroasa și atît de demna declarațiune pe care șeful Partidului Național Român, Doctorul I. Rațiu, a citit-o în fața juraților maghiari, care aveau să hotărască asupra soartei conducătorilor românismului ardelean.[279]

Dacă în arhivele prăfuite ale Justiției maghiare de la sfîrșitul secolului trecut, rechizitoriul procurorului constituia actul de acuzare al procesului, ÎN FAȚA ISTORIEI ÎNSĂ, ADEVĂRATUL ACT DE ACUZARE ÎL CONSTITUIE DECLARAȚIUNEA D-RULUI RAȚIU.

„Ceea ce ne-a forțat pe noi și întregul popor român să publicăm și să difuzăm Memorandum-ul nostru, declara D-rul Rațiu, este faptul că atît legislația ungară cît și guvernul ungar ne-au convins în mod ferm că niciodată nu vom putea aștepta de la ei Dreptatea. Zadarnice au fost promisiunile de a se respecta drepturile noastre naționale, promisiuni ce ne-au fost făcute în diverse rînduri și în mod solemn. În zadar am încercat noi toate formele și căile legale. În

---

[278] G. Moroianu, *Les luttes des Roumains transylvains pour la liberté et l'opinion europeénne (Episodes et souvenirs)*, Paris 1933, p. 89–90. În cadrul unui mare miting de protest împotriva abuzurilor autorităților austro-ungare, organizat la 5 martie 1894 în palatul Universității din Oxford, împodobit cu 90 metri de tricolor românesc, profesorul W. R. Morphill a rostit în fața sutelor de studenți și profesori participanți un vibrant discurs de solidarizare cu cauza românilor transilvăneni. Scurt timp după aceasta, el transmitea doctorului Ioan Rațiu încurajări, și-și exprima admirația pentru lupta dreaptă a românilor transilvăneni, asigurîndu-i, totodată, de simpatia și sprijinul opiniei publice engleze: „Admirăm devotamentul dumneavoastră pentru viața națională. Vă dorim curaj și succes desăvîrșit, că simpatia bărbaților noștri celor mai luminați nu vă va lipsi"

[279] E. Brote, *op. cit.*, p. 316–318 (anexa 50); T. V. Păcățian, *op. cit.*, VII, p. 666–669.

zadar ne-am adresat tuturor autorităţilor competente. Exclusivismul de rasă a declarat război de exterminare limbii noastre şi naţionalităţii noastre. Nu ne mai rămînea decît o singură cale: de a ne adresa Capului Statului şi opiniei lumii civilizate".

Şi Raţiu continua:

„Ceea ce se discută azi în faţa juraţilor este însăşi existenţa poporului român! Or, existenţa unui popor nu se discută, ea se afirmă!"[280]

Lipsiţi de sacrul drept al apărării, graţie metodelor inchizitoriale aplicate de Preşedintele Curţii cu Juri, Szentkereszty, luptătorii români pentru respectarea naţionalităţii lor, s-au adresat Curţii cu Juri prin glasul lui Raţiu, cu aceste cuvinte de o ţinută impunătoare: „Nu ne cereţi deci ca să ne facem complicii acestui simulacru de proces, încercînd din partea noastră să facem un simulacru de apărare. Prin violenţe şi prin insulte aţi forţat apărătorii noştri să plece. Prin presă aţi excitat contra noastră şi contra întregului popor român, opinia publică maghiară, reprezentată prin juriul din Cluj. Am fost chiar violentaţi aici, după cum am fost terorizaţi azi şi întotdeauna, dar mai ales după ce am denunţat lumii civilizate vexaţiunile pe care le îndurăm. Cum poate fi deci vorba de judecată, de apărare, în sensul juridic al acestor cuvinte?! Nu! Faceţi ce vă place. Sînteţi stăpîni ai persoanei noastre fizice. Dar ceea ce vă scapă este conştiinţa noastră care este conştiinţa naţională a poporului român!"[281]

---

[280] E. Brote, *op. cit.*, p. 316 (anexa 50); T. V. Păcăţian, *op. cit.*, VII, p. 668.

[281] E. Brote, *op. cit.*, p. 317 (anexa 50); T. V. Păcăţian, *op. cit.*, VII, p. 669. Iată în întregime declaraţia dr. Ioan Raţiu, 23 mai 1894, în faţa juriului întrunit în a XVI-a şedinţă:

„Onorabilă Curte, domnilor juraţi! Memorandul, pentru a cărui publicare şi răspîndire suntem traşi ca nişte făcători de rele înaintea acestei bare judecătoreşti, nu cuprinde, precum v-aţi putut convinge, decît gravaminele poporului român, care ne-a trimis pe noi, ca să cerem scutul tronului pentru drepturile lui nesocotite şi călcate în picioare.

Ceea ce ne-a silit pe noi şi pe întregul popor român să facem acest demers este faptul, că atît legislaţiunea, cît şi guvernul, ne-a dus la convingerea nestrămutată, că în faţa lor pentru noi vorbă de dreptate nu poate fi.

În zadar au fost toate promisiunile ce s-au dat în repeţite rînduri pentru respectarea drepturilor noastre naţionale!

În zadar am încercat toate formele şi mijloacele legale!

În zadar ne-am plîns la toţi factorii competenţi ai statului!

Exclusivismul de rasă a declarat răsboi de exterminare a limbii şi naţionalităţii noastre.

Nu ne mai rămăsese dar decît această singură cale a apelului la factorul suprem al statului și la opiniunea publică a lumii civilizate.

Față cu acest act, care nu conține decît curatul adevăr și este icoana credincioasă a suferințelor și nedreptăților seculare ce le îndură poporul român din Transilvania și Ungaria, trebuia ca regimul, ori să se desvinovățească, ori să se răsbune.

Desvinovățirea nu era cu putință — a ales calea răsbunării!

Ne-a împiedicat să ajungem la tron, și acum ne supune judecății acelora, contra cărora ne-am plîns.

Ceea ce discutăm aici, domnilor, este însăși existența poporului român.

Existența unui popor însă nu se discută — se afirmă.

De aceea nu ne e în gînd să venim înaintea D-Voastră să dovedim, că avem dreptul la existență.

Într-o asemenea chestiune nu ne putem apăra în fața D-Voastră nu putem decît să acuzăm în fața lumii civilizate sistemul asupritor care tinde să ne răpească ceea ce un popor are mai scump: legea și limba!

De aceea nu mai sîntem aici acuzați — suntem acuzatori.

Ca persoane nu avem ce căuta înaintea acestei curți cu jurați fiindcă noi am lucrat numai ca mandatari ai poporului român, și un popor întreg nu se poate trage la bara judecătorească.

Plîngerile poporului român nu pot fi judecate de un juriu exclusiv maghiar, care este și judecător și parte.

De aceea nu este de demnitatea poporului român de a se apăra în fața juriului din Cluj.

Într'adevăr aceasta e o chestiune politică și de stat, care rezultă dintr-un proces secular. De judecată dar nu poate fi vorba! Ne puteți osîndi ca indivizi, nu ne puteți judeca ca mandatari ai poporului.

De altfel ați înțeles și D-Voastră, că aici nu poate fi vorba de drept, ci numai de forță. Lucrul acesta nici nu ați mai încercat să-l ascundeți, căci ați nesocotit pînă și formele legale cele mai elementare, cari se observă chiar pentru criminali înaintea curților cu jurați. Lumea va auzi cu uimire, că s-au putut judeca niște oameni de către o instanță judecătorească, fără ca să poată avea măcar apărători. Ați proclamat sus și tare, că forța biruie dreptul și nici că ați căutat să mascați în fața lumii aceea ce nu mai e judecată, ci executare.

Să nu ne cereți dar nouă să ne facem complici în acest simulacru de proces, încercînd să facem din partea noastră un simulacru de apărare. Au fost siliți prin violență și insulte apărătorii noștri să se depărteze. S-a agitat prin presă opinia publică maghiară reprezentată prin juriul din Cluj, în contra noastră și a întregului popor român. Am fost violentați și aici și am fost terorizați totdeauna, cum suntem terorizați în toate de cînd am denunțat lumii civilizate asupririle ce le îndurăm. Mai poate fi dar vorba aici de judecată, de apărare în înțelesul juridic? Nu! Faceți ce vreți. Nevinovați suntem, dar D-Voastră sunteți stăpîni pe individualitatea noastră fizică, nu însă și pe conștiința noastră, care în această cauză este conștiința națională a poporului român. Nu sunteți D-Voastră competenți să ne judecați, ci este un alt tribunal, mai mare, mai luminat și desigur mai nepărtinitor care ne va judeca pe toți: e tribunalul lumii civilizate, care vă va osîndi odată mai mult și mai aspru decît v-a osîndit pînă acum.

Prin spiritul de intoleranță, printr-un fanatism de rasă fără seamăn în Europa, osîndindu-ne, veți isbuti numai ca să dovediți lumii, că ma-

Este lesne de imaginat cît de puternică a fost surescitarea pe care a provocat-o în rîndurile transilvănenilor români verdictul Curții cu Juri din Cluj, judecînd după profunda impresie pe care acest verdict a produs-o în țările îndepărtate din Occidentul Europei.

Temîndu-se de o reacție din partea atît de asupritei națiuni române, ungurii au sporit mai mult încă măsurile de opresiune, întărind în același timp aparatul polițienesc, pentru a împiedica și la nevoie a înăbuși în fașă orice încercare de cucerire a libertății naționale românești.[282]

Neavînd posibilitatea de a dezvălui opiniei publice de la tribuna Parlamentului starea de inferioritate manifestă în care se zbătea marea masă a poporului român, și aceasta din cauza greșitei politici de pasivitate și de abstențiune, strînși în cercul de fier al măsurilor extrem de riguroase privitoare la represiunea polițienească, măsuri care paralizau orice tentativă de manifestare colectivă, românilor nu le mai rămînea decît calea protestelor și a revendicărilor prin presă. Au fost însă suficiente primele manifestări românești pe acest tărîm, pentru ca imediat ungurii „liberali" să dezlănțuiască o acțiune violentă, menită să înăbușe orice veleitate de afirmare națională pe calea presei. Atît de grele erau condițiile de existență ale unei gazete românești în Transilvania, încît românii s-au văzut nevoiți să facă să apară ziarele lor la Arad (din punct de vedere administrativ unguresc Aradul făcea parte din Ungaria și nu din Transilvania) și chiar la Budapesta.

Teroarea dezlănțuită împotriva ziariștilor care aveau curajul să proclame fățiș revendicările românești de libertate și de egalitate socială, era însă atît de violentă, încît ea era de natură să descurajeze pe foarte mulți intelectuali, bine intenționați, îndemnîndu-i să renunțe la exprimarea prin presă a durerilor poporului român.

---

ghiarii sunt o notă discordantă în concertul civilizațiunei. Declar prin urmare, în numele meu și al colegilor mei acuzați, că pentru cuvintele arătate nu ne putem apăra" (T. V. Păcățian, *op. cit.*, VII, p. 668—669).

[282] Teama autorităților din Austro-Ungaria de o eventuală ridicare la luptă a românilor din Transilvania este confirmată de declarațiile făcute de Hieronymyi, ministrul de interne și de G. Wekerle, primul ministru al Ungariei, prin care cer românilor „să conlucreze cu noi (= ungurii — n.n.) la consolidarea națiunii și înflorirea patriei", publicate de E. Brote, *op. cit.*, p. 330—335 (anexele 54—55), după "Pester Lloyd", din 20 iulie 1894, și „Neue freie Presse", din 6 august 1894.

Teroarea n-a reuşit însă să înăbuşe cu desăvîrşire strigătul de revoltă al românilor împotriva nedreptăţii care dura de un mileniu.

Dovada ne-o face numărul din ce în ce mai mare de condamnări pentru delicte de presă şi delicte politice, la care au fost supuşi românii transilvăneni cu începere de la 1884. Prin graţia Curţilor cu Juri şi a tribunalelor ungureşti, 107 români au fost condamnaţi să ispăşească 63 de ani închisoare în deceniul de la 1884—1894.[283] Ei nu s-au descurajat însă, şi au continuat să proclame dreptul la o viaţă liberă a congenerilor lor. Alte 255 condamnări, de data aceasta întrunind 134 ani închisoare, au venit să confirme teroarea şi să înăbuşe revolta în deceniul care a urmat.[284]

Odată porniţi pe povîrnişul patimilor oarbe, nimic nu-i mai putea opri pe unguri de la nefasta lor operă de împilare. Închisorile gemeau de deţinuţi politici români, care erau trataţi la fel cu cei mai odioşi criminali de drept comun.

Iată ce scria Felix Leseur în «La République Française» din 22 iulie 1893, cu privire la regimul pe care ungurii îl aplicau în închisoare marelui patriot român Vasile Lucaciu:

„Dl Lucaciu, acest nobil patriot a cărui unică crimă este aceea de a lupta fără preget pentru libertăţile Transilvaniei româneşti, şi care a fost condamnat pentru acest fapt, de către tribunalele din Seghedin şi din Satu Mare, la închisoare politică, îşi ispăşeşte pedeapsa într-o «carcero duro» din Satu Mare. Printr-un rafinament al cruzimii, el a fost închis în aceeaşi celulă cu un criminal de drept comun, condamnat la 30 ani închisoare, pentru asasinat".[285]

---

[283] E. Brote, *op. cit.*, p. 415—445. Numai la Curtea cu juraţi din Cluj, între 1885—1894, s-au judecat 50 procese de presă „în care au fost condamnate vreo jumătate de sută de persoane, la mai bine de 50 de ani închisoare şi 10 000 florini amendă" (Eugen Brote, *Die Rumänische Frage in Siebenbürgen und Ungarn*, p. 90).

[284] Istoricul I. Lupaş, referindu-se la procesele intentate românilor scria: „Numai în răstimpul din aprilie 1906 pînă în august 1908 mai mulţi publicişti şi conducători politici ai românilor ardeleni au fost osîndiţi la 124 ani, 6 luni şi 27 zile temniţă de stat, iar suma totală a amenzilor în bani a depăşit cifra de 200 000 coroane aur" (I. Lupaş, *Istoria Unirii românilor*, Bucureşti, 1937, p. 339).

[285] Vezi articolul *Magyars et non magyars*, în «La République Française» din 22 iulie 1893, unde, în continuare, se scrie: „I se serveşte o mîncare atît de rea din care el nu mănîncă decît pîinea, şi starea lui este aşa de lamentabilă încît episcopul ungur din Satu Mare, monseniorul Meszhery, cumnatul lui Kossuth, impresionat de neomenia autorităţilor maghiare, a cerut autorizaţia de a trimite alimente prizonierului. Ministrul Justiţiei

După ce descrie toate chinurile la care în mod voit era supus părintele Lucaciu în celula sa, Leseur își termină articolul cu strigătul de revoltă care era și acela al întregii Europe civilizate: „Și această sălbăticie se petrece în centrul Europei noastre civilizate!"... al acelei Europe pe care ungurii se cred predestinați a o stăpîni în virtutea unei misiuni divine!...[286]

De la Menotti Garibaldi la Dl Horváth

Chiar și cei mai sinceri prieteni ai Ungariei nu și-au putut stăpîni revolta împotriva barbariilor comise în Transilvania de urmașii lui Árpád.

Cu ocazia Congresului Internațional al Păcii de la Roma (1891), Menotti Garibaldi, fiul lui Giuseppe Garibaldi, eroul național al Italiei, îl apostrofează pe deputatul ungur Pulzsky, cu următoarele cuvinte, care și-au păstrat actualitatea și în deceniile care au urmat și din nefericire își mai păstrează și astăzi o tristă actualitate: „Tatăl meu a simpatizat cauza ungurilor și a susținut-o crezînd că ungurii vor da un bun exemplu de liberalism. Dar *ungurii nu sînt demni de simpatia Italiei, pentru că ei asupresc în chipul cel mai barbar trei milioane frați de-ai noștri*".[287]

Dl Horváth, în opusculul său polemic, destinat desigur în intenția sa să răstoarne masiva construcție a lui Seton-Watson închinată istoriei românilor, la fel cu toți ceilalți concetățeni ai săi care s-au ocupat de problema transilvăneană, omite cu bună știință să vorbească de nesfîrșita serie de prigoniri exercitate de unguri împotriva românilor din Transilvania, și pe care înșiși prietenii Ungariei le-au taxat drept „acte barbare". Cu acea lipsă de abilitate și de scrupule caracteristică lucrărilor propagandistice, autorul polemicii cu Seton-Watson are curajul de a-i acuza pe români ... că nu s-au resemnat cu soarta, pe care le-o creaseră ungurii, invadatori ai pămîntului fostei provincii Dacia.

Același domn Horváth, ca și mulți alți publiciști unguri contemporani, fără a nega atrocitățile pe care guvernanții

---

nu numai că a refuzat episcopului categoric această autorizație, dar a dat ordin ca doctorul Lucaciu să fie supus regimului celui mai sever din închisoare. Și asta nu este totul. Domnul Lucaciu suferă de febră provocată de aerul pestilențial din celulă. Medicul penitenciarului a cerut un tratament mai îngăduitor pentru bolnav, dar el s-a izbit de un refuz brutal".

[286] *Ibid.*

[287] G. Moroianu, *op. cit.*, p. 104.

de la Budapesta le-au comis asupra românilor transilvăneni la sfîrşitul secolului trecut, încearcă să disculpe oarecum pe autorii flagrantelor injustiţii, acuzîndu-i pe românii liberi de dincoace de Carpaţi, de a fi dus o politică de subminare a monarhiei austro-ungare.

Profesorii de la Budapesta acuză guvernele de la Bucureşti şi pe regele Carol I, în special, de a fi încercat să producă „separarea Transilvaniei de Ungaria" (These concentric Rumanian attacks were all directed against the Magyars, and their object wasto separate Transylvania gradually from the Hungarian Crown).[288]

Nimic mai inexact — nimic mai fals.

Cel mai superficial cunoscător al politicii externe pe care a dus-o regele Carol I, de la întemeierea regatului în 1881 şi pînă la izbucnirea războiului mondial, adică pînă la moartea sa, ştie cît de legat era monarhul României,[239] prinţ de Hohenzollern, de Puterile Centrale.

Dl Horváth[290], ca şi toţi ceilalţi scriitori unguri contemporani, ştie prea bine că românii au fost puşi de multe ori în situaţiunea de a se dezinteresa oficial de revendicările fraţilor lor din Ungaria, pentru a salva interesele superioare de stat ale Regatului României.

Pentru a menţine bunele relaţii cu monarhia austro-ungară, politicienii români nu o dată au fost nevoiţi să înăbuşe în ei glasul inimii, spre a-l face auzit numai pe acela al raţiunii.[291] Opinia publică din România, pe care conside-

---

[288] Horváth Eugene, *Transylvania and the history of the Rumanians. A reply to professor R. W. Seton-Watson*, Budapest, 1935, p. 76.

[289] În timpul procesului *Memorandului*, Kálnoky, ministrul de externe austro-ungar, învinuia pe fruntaşii memorandişti Raţiu, Lucaciu, Coroianu, Brote ş.a. că întreţin legături cu regele şi oamenii politici din România (Biblioteca Academiei Române, secţia manuscrise, fond Gh. Cantacuzino, nr. 88674).

[290] Horváth Eugene, *op. cit.*, p. 76.

[291] Semnificativ în acest sens este raportul lui M. d'Serstevens, diplomat la Legaţia Belgiei din Bucureşti, care, referindu-se la conduita guvernului român în timpul procesului de la Cluj, transmitea următoarele: „Guvernul român nu s-a îndepărtat de la linia de conduită pe care a adoptat-o de a se abţine de la orice fel de ingerinţă în treburile Transilvaniei. El doreşte să menţină relaţii amicale cu Austro-Ungaria. Totuşi, curentul de simpatie care se manifestă în rîndurile populaţiei româneşti în favoarea fraţilor lor transilvăneni oprimaţi este atît de accentuat, încît guvernul de la Bucureşti nu a crezut pînă în prezent să poată reprima orice agitaţie". (Arh. St. Bucureşti, Colecţia microfilme Belgia, rola 39, c. 193—196. Le Ministère des Affaires Étrangères et du Commerce Extérieur. Correspondence politique. Legations. vol. 9, doc. 94 lb. franceză).

rațiunile de politică externă nu o puteau opri de a se solidariza cu suferințele românilor de peste munți[292], s-a aflat de multe ori, din această cauză, în conflict direct cu guvernele de la București.

Un episod din viața politică românească din epoca procesului Memorandum-ului este întru totul edificator în această privință.

În momentul în care furia ungurilor s-a dezlănțuit năvalnică împotriva națiunii române din Ungaria, era la guvern în România, Partidul Conservator, sub președinția lui

---

[292] Iată, de pildă, ce raporta ministrul plenipotențiar al Italiei la București, Curto Passi, imediat după pronunțarea sentinței în procesul memorandiștilor de la Cluj: „Sentința pronunțată de Colegiul de judecată a exasperat populația. A doua zi după pronunțarea sentinței, numeroase grupuri de studenți au străbătut principalele străzi ale orașului proslăvind pe frații de peste munți" (Arh. St. București, Colecția microfilme Italia, rola 22, c. 839—842). Doi ani mai devreme, în 1892, secretarul legației Turciei din București, Kara Theodory, raporta ministrului de externe Said Pașa următoarele: „Cert este că agitația în favoarea românilor din Ungaria și Transilvania, care durează deja de mai mulți ani, a sfîrșit prin a lua un caracter acerb și foarte violent și ceea ce este mai grav e că la ora actuală personalități oficiale, magistrați, deputați nu se feresc să discute și să înfiereze sus și tare uneltirile maghiare (...). S-au ținut diferite mitinguri în aproape toate orașele importante ale României. La București, studenții pregătiseră o manifestație „demonstrativă" pentru după-amiaza zilei de duminică, 14/26 (iulie 1892, n.n.) care coincidea cu înmormîntarea lui Dimitrie Brătianu, liderul Partidului Național-Liberal (...). Sediul legației Austro-Ungariei continuă să fie păzit de numeroși sergenți ai orașului și, într-adevăr, se veghează ca în oraș să domnească cea mai mare ordine și ca nimic să nu poată tulbura bunele raporturi ale guvernului român cu cel al Austro-Ungariei. După cum am avut onoarea să raportez în alte ocazii, atitudinea ungurilor și duritățile lor față de românii din Transilvania au generat de mai multă vreme în Regat un sentiment de durere și de profundă simpatie pentru frații de dincolo de Carpați și au provocat agitații îndeosebi în rîndul tineretului liceal și universitar. Ultimele incidente de la Cluj și Turda au rupt orice îngrădire și sînt regretabile manifestațiile ostile monarhiei austro-ungare. Ieri, cu toate măsurile preventive ale autorităților, studenții de la Iași au pătruns în curtea Consulatului imperial și regal pentru a da citire și a afișa pe pereții acestei reprezentanțe un protest injurios și amenințător împotriva barbarilor maghiari" (Arh. St. București, Colecția microfilme Turcia, rola 22, c. 867—869).

La 4 iunie 1894 a avut loc la București un mare miting de protest, prilej cu care 423 837 persoane au semnat un manifest-apel adresat opiniei publice europene prin care se demasca politica de deznaționalizare a românilor din monarhia austro-ungară *(An das Forum Europas. Ausruf des am 4. Juni 1894 zu Bukarest abgehaltenen National Meeting's der Bürger des Kgr. Rumäniens in Angelegenheit der rumänischen Frage in Ungarn und Siebenbürgen*, București, 1894).

Catargi. Conform liniei de conduită pe care şi-o impuseseră toate guvernele regelui Carol I (după intrarea României în Tripla Alianță — n.n.), guvernul lui Catargi s-a ferit să intervină în procesul care se dezbătea la Cluj, ferindu-se totodată să ia atitudine în fața condamnărilor aspre pronunțate de Curtea cu Juri din acel oraş. Partidul Liberal a atacat vehement guvernul conservator pentru indiferența pe care a manifestat-o cu privire la soarta congenerilor lor din Transilvania.[293] A fost, însă, suficient ca Partidul Liberal să preia frîiele guvernării, pentru ca el să se integreze în linia politică a predecesorilor lor, atît de aspru criticați odinioară. Mai mult însă, Dimitrie Sturdza, şeful Partidului Național Liberal şi preşedinte al Consiliului de Miniştri a fost pus în situația de a retracta, într-un discurs ținut la Iaşi,[294] atacurile sale împotriva Austro-Ungariei, fapt care a determinat presa din acele vremuri să-l acuze de conivență cu guvernul ungar al lui Bánffy.

Regele Carol I şi românii ardeleni

Sufletul acestei politici de apropiere de Austro-Ungaria (de care România era, de altfel, legată printr-un tratat formal de alianță militară) era însuşi regele Carol I, a cărui atitudine de loialism față de Puterile Centrale s-a manifestat şi în faimosul Consiliu de Coroană din 3 august 1914, cînd, împotriva voinței exprimate de rege, România s-a declarat neutră.[295]

„S-a afirmat de multe ori, zice dl George I. Brătianu în *Politica externă a regelui Carol I*, că această discuție dramatică (din Consiliul de Coroană), a creat pentru regele Carol un veritabil caz de conştiință şi că hotărîrea Consiliului de Coroană a grăbit sfîrşitul său.[296]

---

[293] Vezi Discursul lui D. A. Sturdza, preşedintele Partidului Național Liberal, rostit în Senat la 27 nov. 1893 (E. Brote, *op. cit.*, p. 274—287 (anexa 46).

[294] Vezi Discursul rostit la Iaşi de D. A. Sturdza la 13 oct. 1895, în „Voința națională", Bucureşti, XII (1895), nr. 2363 (19 octombrie), p. 2; „Lupta", an XII, nr. 2699, 20 oct. 1895.

[295] Alexandru Marghiloman, *Note politice 1897—1924*, vol. I (1897—1915), Bucureşti, 1927, p. 230; „Adevărul", 25 dec. 1932.

[296] G. I. Brătianu, *La politique extérieure du roi Charles Ier de Roumanie*, Bucureşti, 1940, p. 37.

Cum se poate, deci, susţine, cu bună credinţă că România şi în special că regele ei, Carol I de Hohenzollern, au subminat bazele monarhiei austro-ungare prin sprijinul acordat naţionalităţii româneşti asuprite din Transilvania?...[297] Este cea mai sfruntată negare a evidenţei şi a adevărului istoric. Dar oare adevărul constituie el un obstacol în calea propagandei maghiare?

Dl Horváth şi ceilalţi *ejusdem farinae* ştiu prea bine că nici regele României, nici guvernele regatului român şi nici chiar opinia publică românească, înflăcărata opinie publică românească, pe care soarta românilor de dincolo de munţi o făcuse să-şi manifeste în mod călduros solidaritatea faţă de fraţii transilvăneni asupriţi în chipul cel mai neomenos, nu au reclamat niciodată dezlipirea Transilvaniei de monarhia austro-ungară şi alipirea ei la România.

Pînă şi Dimitrie Sturdza, ale cărui atacuri violente împotriva ungurilor provocaseră protestul guvernului de la Buda-

---

[297] Ca Hohenzollern, regele Carol I a militat desigur pentru apropierea României de Germania, dar, ca şef al statului român, el nu a cutezat să nesocotească interesele naţionale, să împiedice procesul obiectiv de formare a statului naţional unitar român. Teodor Mihályi în amintirile sale arată că însuşi regele Carol I „în dorinţa lui de a asigura o mai bună soartă românilor din Transilvania", le-a sugerat să iniţieze acţiunea din 1892; cert este însă că în cadrul întîlnirii din 9/10 august 1895 în staţiunea balneară de la Ischl cu împăratul Franz Iosif, suveranul României „a cerut cu acest prilej eliberarea deţinuţilor politici condamnaţi în procesul Memorandului" (Vezi T. Mihályi, *Amintiri politice despre-Unire*, în revista „Generaţia Unirii", Bucureşti, nr. 3, 20 iunie 1929). Acelaşi fruntaş politic transilvănean mărturisea că într-una din cele 22 de audienţe avute la Carol I, acesta şi-a exprimat „convingerea sa intimă că Transilvania se va alipi într-o zi la România, prin izbînda principiilor de dreptate" şi că la sfîrşitul audienţei i-a oferit o fotografie cu o dedicaţie care sintetiza programul său politic privind Transilvania: „*răbdare şi încredere*" *(Ibid.)*.

Pentru preocuparea constantă a regelui Carol I faţă de soarta românilor din Transilvania semnificativă este declaraţia făcută ministrului de finanţe al Franţei, aflat în vizită la Bucureşti, în 1903:

„Nu putem să ne dezinteresăm de soarta a trei milioane de români din Transilvania şi Banat. Dacă se urmăreşte deznaţionalizarea lor, noi nu vom rămîne nepăsători; eu îi voi sfătui, aşa cum am făcut-o de altfel întotdeauna, să renunţe la politica de pasivitate şi să reziste pe teren electoral şi pe acela al activităţii parlamentare, continuînd să-şi manifeste loialitatea. Se pare că aceste puncte de vedere prind viaţă în Transilvania, unde constat, cu o mare satisfacţie, o renaştere a spiritului naţional românesc" *(Memoriile regelui Carol I al României*, vol. V, p. 11; I. Lupaş, *Regele Carol I şi Transilvania*, în „Gînd românesc", an VII, 1939. nr, 7—9, p. 131).

pesta, declara în chip formal că „nici o persoană rezonabilă din România nu visează să cucerească Transilvania".[298]

Sensibili la suferinţele românilor transilvăneni, românii de dincoace de munţi, liberi de a-şi formula păsurile, reclamau pentru fraţii lor ardeleni, a căror libertate de exprimare era încătuşată de casta conducătoare a magnaţilor unguri, doar „egalitatea completă cu naţiunea ungară, libertatea de a se adresa împăratului şi încetarea acţiunii de maghiarizare" (D. Sturdza).[299]

Profesorii de la Budapesta le ştiu prea bine toate acestea, dar pentru a apărea în ochii străinătăţii în ipostaza de victime, denaturează cele mai elementare şi mai simple evenimente.

Propaganda ungurească

Propaganda de la Budapesta, după cum se exprimă publicistul român C. Graur, nu este o creaţie recentă, provocată de urmările războiului mondial; acolo, propaganda a fost practicată întotdeauna. OLIGARHUL MAGHIAR SE NAŞTE PROPAGANDIST !

Dacă autorii maghiari pe care îi preocupă chestiunea Transilvaniei (şi pe care autor maghiar nu-l preocupă această chestiune?) şi-ar fi dat cu adevărat silinţa să afle care sînt cauzele reale ale prăbuşirii monarhiei habsburgice şi ale destrămării Ungariei, ei n-ar fi trebuit să se ducă să le caute dincolo de graniţă căci le-ar fi găsit în înseşi foliantele istoriei poporului unguresc.

Neînţelegerea faţă de aspiraţiile legitime ale naţionalităţilor conlocuitoare, metodele brutale de represiune a celor mai elementare, mai fireşti şi mai inofensive manifestări naţionale, politica violentă de asimilare forţată, campania furibundă de maghiarizare şi de deznaţionalizare a unor neamuri care aveau rădăcini mai adînci decît ungurii în pămîntul Transilvaniei, iată cauzele reale ale prăbuşirii conglomeratului eteroclit care constituia monarhia dualistă.

Marele om politic francez Gambetta a afirmat-o în termeni categorici: „UNGURII SÎNT ACEI CARE PRIN

---

[298] Eugen Brote, *op. cit.*, p. 286 (anexa 46).
[299] *Ibid.*, p. 284.

VIOLENȚA GUVERNĂRII LOR FAC SĂ IA NAȘTERE CHESTIUNEA ROMÂNEASCĂ".[300]

În ziua în care aceste metode monstruoase de guvernare au putut fi cunoscute de lumea civilizată, chestiunea românească a încetat de a mai fi o chestiune pur locală, intrînd în făgașul problemelor de ordin european.

Dezvăluirea lor a produs stupefacție în rîndurile lumii din Apus, nu numai prin faptul că ele constituiau o pată pe blazonul civilizației europene, dar pentru că ele contrastau în chip flagrant cu imaginea pe care și-o făurise Apusul despre liberalismul mijloacelor de guvernare ale Ungariei.

Înăuntrul frontierelor, ungurii urmăreau cea mai brutală politică de deznaționalizare a românilor, a slovacilor și a celorlalte naționalități, iar peste hotare, ei nu se sfiau să compare liberalismul legilor lor cu acela al legilor engleze și americane!...

În Statele Unite, conferențiarii propagandiști unguri făceau să se aplaude atît de larga lege a naționalităților, în timp ce în Transilvania nemeșii unguri trimiteau la pușcărie pe românii care îndrăzneau să ceară aplicarea acestei legi, rămasă literă moartă *ab initio.*

Atît de siguri erau maghiarii că propaganda lor în străinătate reușise să le creeze o faimă de „campioni ai libertăților", încît chiar în clipa în care apăreau în Occidentul Europei primele articole de solidarizare cu cauza românilor din Transilvania, un ziar unguresc, comentînd asprul verdict din procesul Memorandum-ului, regreta timpul cînd vechiul și „bunul obicei" de a se atîrna capetele trădătorilor la porțile orașului, era încă în vigoare!

O lună numai după judecarea procesului de la Cluj, Ministrul de Interne Hieronimyi dizolva Partidul Național Român, interzicînd sub cele mai aspre sancțiuni orice activitate în cadrul partidului desființat.[301] Era o nouă și grea lovitură dată națiunii române din Transilvania, formată în quasiunanimitatea ei din țărani, căreia i se refuza în felul acesta pînă și posibilitatea de a-și avea o reprezentanță centralizatoare a revendicărilor și un organ al formulării lor.

---

[300] Constantin Graur, *Cu privire la Franz Ferdinand*, București, 1935, p. 440.

[301] Vezi ordinul guvernului ungar pentru dizolvarea Partidului Național Român din Transilvania, la Eugen Brote, *op. cit.*, p. 319 (anexa 51).

Guvernarea lui Désider Bánffy

Sub guvernarea baronului Désider Bánffy, care a prezidat Consiliul de Miniştri timp de patru ani, din ianuarie 1895 pînă în februarie 1899, politica de maghiarizare prin violenţă a atins apogeul. Bánffy nu făcea nici un secret din principiile sale ultraşovine.

„Politica mea şovină, clama el, este o năzuinţă irezistibilă către un scop determinat şi către atingerea lui cu orice preţ. Acest scop este crearea unui stat unguresc unitar şi cu o singură limbă (Der Aufau des einheitlichen, einsprachigen ungarischen Staates).[302]

Acest program echivala pur şi simplu cu desfiinţarea naţiei române ca atare căci, prin esenţa sa, statul unitar exclude posibilitatea coexistenţei mai multor naţionalităţi. Cînd un prim-ministru ungur proclama deschis un astfel de program de guvernare, lesne îşi închipuie oricine care erau metodele pentru înfăptuirea acestui program!

Alegerile electorale efectuate în timpul guvernării lui Bánffy au rămas de pomină, lăsînd cu mult în urmă tot ce s-a înfăptuit pe tărîmul fraudelor şi al corupţiei politice în acest „paradis al corupţiei electorale".

Rezultatul acestei furii dezlănţuite împotriva naţionalităţilor s-a putut constata imediat după alegeri. Milioanele de nemaghiari locuind în Ungaria şi constituind 54% din întreaga populaţie au reuşit să trimită în Parlament un singur deputat.

De altfel, recrudescenţa prigoanei împotriva naţionalităţilor coincidea cu serbările milenarului instalării ungurilor în Europa Centrală, care au avut loc cu mare fast în 1896, prilej pentru manifestaţii zgomotoase în favoarea Ungariei milenare — stat unitar — şi împotriva milioanelor de nemaghiari.[303]

---

[302] Acelaşi campion al politicii de maghiarizare declara cu cinism: „În Transilvania nu există români. În Transilvania există populaţii de rasă română, ceea ce este cu totul diferit" (Charles Benoist, *Souvenirs*, vol. II (1894—1902), Paris, 1931, p. 367).

[303] Cu acest prilej, Comitetul Executiv al Congresului Naţionalităţilor din Ungaria a lansat un manifest protest, în care românii, slovacii, sîrbii din monarhia austro-ungară îşi exprimau categoric împotrivirea faţă de serbările milenare, a căror organizare de către autorităţile maghiare o apreciau ca fiind „o amăgire optică" pregătită pentru seducerea Europei, menite „să demonstreze" existenţa în Ungaria doar a naţiunii politice

Acest mit al statului ungar unitar în cadrul Coroanei Sf. Ștefan, pe care ungurii l-au proiectat pe ecranul viitorului ca pe un ideal ce trebuie realizat, este cea mai absurdă idee care a putut vreodată să călăuzească acțiunile unui guvern.

Ungurii au găsit la venirea lor în Europa o seamă de națiuni. Acestea s-au bucurat de o vitalitate atît de puternică, corespondența între pămîntul locuit de ele și caracterul lor național era atît de intimă, încît ungurii nu au reușit să-i asimileze prin deznaționalizare.

A contribuit desigur la crearea prăpastiei între unguri și popoarele nemaghiare și concepția exclusivistă de guvernare a maghiarilor: nația — castă nobiliară — cu excluderea maselor fără blazon, adică a quasiunanimității românilor, slovacilor și sîrbilor. Cauza principală a neasimilării milioanelor de români, în ciuda unei dominații unguresti milenare, rezidă, însă, în formidabila vitalitate a poporului născut din amestecul vigorii romane cu forța poporului dac, complex mereu împrospătat în cursul veacurilor cu sîngele viguros al barbarilor, care, pe măsură ce se așezau în mijlocul maselor țărănești daco-romane, erau asimilați de aceștia.

Nimic nu-i apropia pe români de unguri. Dimpotrivă, totul îi despărțea: de o parte, dulceața limbii latine, de alta, asprimea limbii fino-ugrice a ungurilor plină de asperitățile

---

maghiare, că „popoarele nemaghiare ale Ungariei într-atît s-au asimilat cu maghiarii, încît subjugarea lor de acum o mie de ani o reclamă ele înseși ca o fertilitate îmbucurătoare", că „popoarele Ungariei sînt unite și îndestulate". Subliniindu-se că „majoritatea popoarelor este neîndestulată", naționalitățile sîrbă, slovacă și română precizau, și în acest an 1896, că existau „ca națiuni vii, individuale, în faptă și în realitate deosebite, înzestrate cu toate atributele naționale, cu corpuri naționale, care nu numai în decurs de o mie de ani, ci într-un timp cu mult mai îndelungat ne-am conservat ființa noastră națională, personalitatea noastră națională, limba noastră națională, obiceiurile, moravurile, sentimentele și conștiința noastră națională și că avem voința clară și hotărîtă de a exista tot așa și pe viitor".

Drept urmare, declarau solemn că „la aceste sărbători de caracter exclusiv național maghiar, în multe privințe foarte vătămătoare pentru noi, nicidecum nu luăm parte, ci, din contră, protestăm în contra acestor înscenări înșelătoare..." („Tribuna", 1896, nr. 87; vezi și T. V. Păcățian, *Cartea de aur*, vol. VIII, p. 791). În cadrul mitingurilor de la Viena — 9 iunie 1896, precum și al aceluia de la Paris — 11 iulie 1896, naționalitățile aliate din Austro-Ungaria au protestat vehement împotriva serbărilor mileniului (Vezi Șt. Pascu, *Un meeting de protestation à Vienne contre les fêtes du millénaire hongrois (1896)*, în « Revue de Transylvanie », V, 1939, nr. 3, p. 301—368).

consoanelor duble (csopdes, scipked, szeg), limbă atît de diferențiată de toate celelalte graiuri europene[304], de o parte caracterul mîndru, orgolios (hautain) al rasei maghiare (*« les magyars ont rarement pratiqué la vertu de la modération »*, spune despre urmașii lui Árpád Wickham Steed), de alta firea blîndă și atît de modestă a țăranului român.

Contrastele acestea au săpat prăpastia între cele două națiuni, pe care destinul le-a făcut să conlocuiască pe același pămînt. Duritatea tratamentului la care au fost supuși românii, din primele clipe ale invaziei, din partea castei nobiliare maghiare a lărgit într-atît prăpastia între cele două națiuni, încît într-o zi s-a ajuns la situația ca nici o punte să nu mai poată fi aruncată deasupra ei pentru a-i apropia.

Ungurii socoteau că dacă vor înăspri la maximum duritatea tratamentului, vor reuși să obțină în cîteva decenii ceea ce n-au reușit să realizeze în timpul unui mileniu de stăpînire violentă.

Greșeli capitale

Era o greșeală de perspectivă istorică. Această greșeală face parte din însăși firea poporului unguresc. Unghiul pur obiectiv sub care ungurii își imaginează evoluția istorică a fost admirabil caracterizat de Ed. de Laveleze în « La Revue des Deux Mondes » în 1866: „Maghiarii, spune el, nu zăresc decît ceea ce este conform cu dorințele lor, pentru ceea ce contrariază aceste dorințe ei sînt orbi"

Nimic mai greșit decît a-ți închipui că ceea ce n-a putut să desăvîrșească prin prigoană timp de 1000 de ani „cînd românii au fost osîndiți să trăiască mai mult sub pămînt" (expresia este a scriitorului ardelean Liviu Rebreanu), vei reuși să înfăptuiești într-un secol în care, în ciuda zidurilor

---

[304] Tocmai această diferență de structură a limbii maghiare a constituit o barieră lingvistică pentru români, fapt recunoscut și de către Zsigmond Reiner care afirma: „cît sînt de străini acești locuitori de limbă românească și, firește, de contactul cu statul maghiar, o arată împrejurarea — corespunzătoare indicațiilor statistice — că, dintre toate naționalitățile Ungariei, limba maghiară e mai puțin răspîndită printre români. După recensămîntul din 1900, în timp ce dintre germanii din Ungaria (inclusiv Transilvania — n.n.) 30,7%, dintre slovaci 15%, dintre sîrbi 11%, *abia 8,7% dintre români știau ungurește*" (Zsigmond Reiner, *A Keleti vallású magyar nemzeti egyház szervezése*, Budapest, 1907, p. 53).

chinezești ridicate de maghiari, lumina civilizației pătrunsese pînă în satele cele mai îndepărtate ale Transilvaniei!

Toți guvernanții unguri au stăruit, însă, în această greșeală, susținînd că salvarea Ungariei este în funcție directă de deznaționalizarea naționalităților nemaghiare. Aceasta era mentalitatea întregii clase suprapuse la sfîrșitul veacului al XIX-lea și ea a fost transmisă din generație în generație. Ardoarea și zelul în punerea în aplicare a acestei metode echivala cu un certificat de patriotism.

Sacrificarea naționalităților pe altarul mitului Coroanei Sf. Ștefan a fost principiul director al întregii politici interne unguresti în cadrul Monarhiei dualiste. Diferența între moderați și șoviniști era doar o simplă deosebire de metodă nu însă și de program. Primii cereau ca sacrificarea naționalităților să fie consimțită voluntar de acestea, cei din categoria a doua preconizau metoda violenței. « *C'était la même Jeannette, mais autrement coiffée* ».

Astfel, însuși Coloman Szell, a cărui guvernare în 1899 este un model de moderație, în comparație cu aceea precedentă a baronului Désider Bánffy, după ce se declară adeptul statului maghiar unitar, clamează cu tărie că *„ungurii nu vor admite niciodată ca să se facă din țara lor o pseudoconfederație elvețiană, ei fiind deciși să lupte prin foc și sabie contra unor asemenea tendințe"*.

Sub noul regim al „moderațiunii", instaurat în 1899, românii neabstenționiști dimpreună cu celelalte naționalități nemaghiare reușesc să trimită în 1901 un număr de 5 deputați! ...[305]

Românii reintră în arena politică

Anul 1905 este un an de o importanță covîrșitoare pentru evoluția politică a românilor transilvăneni. Într-adevăr, după ce au dus o politică stearpă de pasivitate și abstențiune, echivalînd într-un regim autocrat și despotic cu autodesființarea politică, românii se hotărăsc să reintre în arena

---

[305] Raportînd acest număr de deputați la numărul populației românești, majoritară în Transilvania, reieșea: un deputat la 564 200 locuitori (vezi T. V. Păcățian, *op. cit.*, VIII, p. 856).

politică [306], alături de celelalte naționalități persecutate, sîrbii și slovacii, pentru a face să triumfe ideea de libertate și de egalitate. Lupta cot la cot cu sîrbii și slovacii era, după un deceniu, aplicarea pe teren a alianței încheiate în 1859 între cele trei naționalități oprimate, precursoarea Micii Antante de mai tîrziu.[307]

Lupta avea să fie dintre cele mai dificile, deoarece ungurii erau hotărîți să realizeze în practică „himera Statului unitar exclusiv maghiar", după cum o numește prințul Valentin Bibescu [308], acest ideal irațional și ilogic al ungurilor.

Maghiarizarea prin violență

Parlamentul din Budapesta votează maghiarizarea numelor orașelor și satelor transilvănene [309]; el ia măsuri pentru maghiarizarea în masă a numelor românești de familie.[310] Stațiile de cale ferată purtînd vechi nume românești sînt botezate cu numiri exclusiv maghiare. Toate acestea pentru a da ținuturilor locuite de români un climat eminamente unguresc.

Regimul presei se înăsprește. Ziarele românești sînt interzise de a fi difuzate. Nici o gazetă nu poate apărea fără o prealabilă cauțiune. Cine îndrăznește să discute un simplu

---

[306] În cadrul Conferinței de la Sibiu, din 10 ian. 1905, Partidul Național Român din Transilvania a hotărît o nouă tactică de luptă, *noul activism politic*, impusă de noile condiții interne și internaționale (T. V. Păcățian, *op. cit.*, VIII, p. 165—174).

[307] La 10 august 1895, a avut loc la Budapesta Congresul naționalităților română, sîrbă și slovacă care a adoptat hotărîrea de a lupta într-o strînsă alianță pentru apărarea individualității lor, a drepturilor lor naționale *(Ibid.*, vol. VII, p. 762—769*)*.

[308] Vezi Scotus Viator (R. W. Seton-Watson), *La Persécution politique en Hongrie (Appel à l'opinion publique)*, Paris, 1908. Ediția franceză a lucrării a fost tradusă din engleză și prefațată de prințul Antoine Valentin Bibescu.

[309] T. V. Păcățian, *op. cit.*, VIII, p. 27—29. Despre acțiunea inițiată în anul 1897 de guvernul Bánffy Désider, vezi și Vasile M. Theodorescu, *Transilvania sub maghiari și români*, București, 1941, p. 72—82.

[310] În anul 1898 a apărut lucrarea lui Simon Telkes, *Hogy magyarositsuk a vezeték neveket? (Cum să maghiarizăm numele de familie?)*, în care se arată că „numele maghiar este un fel de *crez politic* pentru fiecare maghiar"... „Maghiarizarea numelui este un jurămînt de fidelitate, un legămînt patriotic". Deja pînă în anul 1896 se schimbaseră 14 000 de nume.

proiect de lege şi să ia atitudine împotriva lui este sancţionat (cazul editorului Branik din Ujvidek). Cine se încumetă să afirme că o lege specială derogă de la principiile stabilite de legea naţionalităţilor este pur şi simplu întemniţat (cazul a trei editori români condamnaţi: doi, la cîte 18 luni închisoare şi unul la 10 luni, pentru faptul de a fi criticat faimoasa lege Apponyi, prin care se maghiariza aproape complet învăţămîntul şcolar).[311]

Orice articol în favoarea naţionalităţilor asuprite era taxat drept „excitare împotriva naţiei ungare" şi autorul era pedepsit cu închisoare şi amenzi însemnate.

„Persecuţia, spunea Seton-Watson în 1907, a fost împinsă pînă la atari limite, încît găseşti cu greu un singur ziarist român scriind la un ziar politic, care să nu fi fost în închisoare pentru vreun delict politic" ![312]

Dreptul de reuniune şi de asociaţiune era atît de îngrădit în practică, în dispreţul unor dispoziţii legale liberale înmormîntate în arhivele colecţiilor de legi, încît el devenise aproape inexistent în fapt. Adunările trebuiau declarate în prealabil şi în urmă autorizate. Un ofiţer de poliţie ungur asista la toate reuniunile şi avea dreptul să dizolve în orice moment adunarea. Se interziceau întrunirile pentru cele mai puerile motive de formă. Astfel, într-un moment în care se agita chestiunea sufragiului universal, românilor le-a fost interzisă o adunare avînd înscrisă această chestiune pe ordinea de zi, pentru motivul că nu s-a specificat în mod expres de către organizatorii întrunirii dacă este vorba de discuţia sufragiului universal în Ungaria sau în altă ţară!

Cuvîntătorilor le erau interzise pînă şi unele expresii. Astfel, cuvîntul „slovac" trebuia să fie exclus din toate cuvîntările.[313] Puteai deci asista la spectacolul divertisment al unei cuvîntări ţinută într-o sală tixită de slovaci, în care revendicau drepturi pentru „chinezii" din Ungaria!!

---

[311] Redactorul responsabil al „Luptei" a fost condamnat pentru un articol de fond în care condamna legile şcolare („Telegraful român", LV, nr. 40 din 10/23 aprilie 1907, p. 163); redactorul „Foii diacezane" din Caransebeş a suferit rigorile legii pentru acelaşi motiv („Telegraful român", LV, nr. 97 din 4/17 septembrie, 1907, p. 399).

[312] Scotus Viator (R. W. Seton-Watson), *Political Persecution in Hungary*, 1907; tradus în limba franceză şi tipărit la Paris, 1908.

[313] Şovinismul unguresc a atins astfel de cote paroxistice, încît în limba maghiară a apărut dictonul „Slovacul nu este om" (Vezi G. Moroianu, *Les luttes des Roumains transylvains...* p. 101).

Teroarea electorală din ziua în care naționalitățile au adoptat activismul politic a întrecut însă în violență toate celelalte prigoniri. Este suficient să menționăm că votul era public, pentru a ne face o idee precisă despre felul în care se desfășurau alegerile.

Teroarea alterna cu corupția, corupția cu falsurile și acestea din urmă cu fraudele. Arestările în masă ale țăranilor români și slovaci erau lucru curent în epoca alegerilor. Au fost și cazuri în care s-au comis asasinate în masă asupra alegătorilor nemaghiari.

Cînd un englez, sobru prin excelență în alegerea expresiilor sale, califică în 1907 Ungaria drept „Paradisul corupției electorale", ușor ne putem imagina care era aspectul perioadelor electorale în Ungaria sub semnul deznaționalizării cu orice preț.[314]

Toate protestele românilor — căci aceasta era singura armă de care dispunea românismul din Transilvania împotriva campaniei din ce în ce mai furibunde de maghiarizare — rămăsăseră absolut fără nici un efect ca și, de altfel, protestele înaintașilor lor în contra metodelor similare din trecut.

Abia atunci și-au dat seama fruntașii românilor cît a pierdut cauza națională românească din Ungaria, prin adoptarea principiilor de pasivitate politică.

În 1905, românii se hotărăsc să părăsească politica stearpă de abstențiune, care echivala într-un regim autocrat

---

[314] Alegerile din 1910 sînt un exemplu grăitor asupra modului cum înțelegeau guvernele ungare să-și atingă scopurile politice deznaționalizatoare. Descriind aceste alegeri, marele istoric britanic R. W. Seton-Watson scria: „Trupele au fost angajate în 380 de circumscripții electorale din cele 413 cîte sînt în Ungaria; ca răspuns la critica adusă unei astfel de prevederi, guvernul ungar a publicat la 15 iunie (1910) o declarație oficială în care se spune că răstălmăcirile presei asupra numărului de trupe folosite au fost din cale afară de exagerate, declarîndu-se, în același timp, că s-au folosit «numai 194 batalioane de infanterie și 114 escadroane de cavalaerie». Cu alte cuvinte — remarca istoricul britanic — guvernul a recunoscut un număr care este echivalent cu o mobilizare parțială a armatei comune. Atunci cînd este nevoie de peste 173 000 soldați ca să mențină ordinea în ziua alegerii, putem presupune cu toată siguranța că se întîmplă ceva neobișnuit (R. W. Seton-Watson, *Corruption and Reform in Hungary*, London, 1911, p. 11). În astfel de condiții, alegerile din 1910 s-au soldat cu sacrificii omenești, „au avut — după cum preciza Seton-Watson — 12 victime, inclusiv cei 5 țărani români omorîți de jandarmi, în satul Mărgineni" *(Ibid.*, p. 10). Astfel, pe bună dreptate, alegerile parlamentare erau comparate cu „un adevărat război civil" ("a real civil war") (R. W. Seton-Watson, *A History of the Roumanians*, p. 428).

și despotic cu autodesfiinţarea politică, și reintră în arena politică alături de celelalte naţii persecutate, sîrbii și slovacii, pentru a face să triumfe ideea de libertate și de egalitate naţională.

După 35 de ani de experienţe dezastruoase pentru cauza românismului ardelean, se revenea în cele din urmă la principiile atît de sănătoase, formulate odinioară de marele patriot Şaguna.

Planurile secrete ale șoviniștilor

Adepţii maghiarizării forţate erau însă cu totul nemulţumiţi de rezultatele pe care le realizaseră ungurii în Transilvania în cursul celor 4 decenii de guvernare despotică.

Românii se menţineau ferm pe poziţii în ciuda înăspririi măsurilor de deznaţionalizare. Guvernele de la Budapesta începuseră a fi îngrijorate. Se părea că scriitorul Gusztáv Beksics avusese dreptate cînd scria, în 1883, că minoritatea maghiară din Transilvania este în așa inferioritate faţă de elementul românesc „încît este incapabilă să spargă zidul de neînvins al românilor".[315]

Atunci se iviră primele planuri, destinate a da problemei românești o soluţie radicală.[316] Cel mai interesant este desigur

---

[315] Beksics Gusztáv, *A magyar politika új alapjai kapcsolatában a magyar fáj terjcszkedo képességével ás a földbirtokviszonyi jokkal (Noile baze ale politicii maghiare în legătură cu capacitatea de răspîndire a neamului maghiar și cu relaţiile de proprietate asupra pămîntului*), Budapest, 1899.

Beksics Gusztáv a fost și autorul unui plan secret de maghiarizare a românilor din Transilvania și Banat expus pe larg în lucrarea sa *Maghiarimea și maghiarizarea*, publicată la Budapesta în 1883. Furnizînd numeroase date statistice oficiale, Beksics Gusztáv demonstra că blocul etnic românesc se întinde pînă dincolo de Satu Mare, Oradea, Arad și Timișoara, în timp ce minoritatea maghiară este în mare inferioritate în Transilvania, și, deci, incapabilă să spargă „zidul de neînvins al românilor". Drept urmare, el propune o serie de măsuri, mijloace și metode pentru maghiarizarea românilor din Transilvania. (Cf. Romulus Seișanu, *Transilvania Românească*, p. 48—49).

[316] În 1904, Berzeviczy Albert, ministrul Cultelor și Instrucţiunii Publice a întocmit un proiect pentru modificarea legilor privitoare la „instrucţiunea populară". În proiect se prevedea ca o serie de meserii să fie predate în limba maghiară. Inspectorii școlari aveau obligaţia să controleze dacă se respectă instrucţiunile cu privire la predarea limbii maghiare în școlile nemaghiare. În școlile cu un învăţător, se preda limba maghiară 9 ore săptămînal pentru vorbire și alte 3 pentru scris; numărul lor creștea în cazul unor școli cu mai mulţi învăţători. Se stabileau măsuri disciplinare

acela publicat de Antál Huszár în 1907 şi intitulat „Românii din Ungaria" Lucrarea a fost tipărită pe cheltuiala guvernului ungar şi — amănunt preţios — ea era destinată a fi folosită „în chip confidenţial numai de unii dintre membrii Guvernului unguresc".[317]

Toate aceste măsuri de prevedere cu privire la eventuala dezvăluire a conţinutului cărţii sînt justificate prin caracterul radical al măsurilor de deznaţionalizare propuse de autor. Nici unul din compartimentele vieţii româneşti ardelene nu era trecut cu vederea. Pentru fiecare redută a rezistenţei româneşti erau preconizate mijloacele de distrugere cele mai adecvate, recte cele mai dure.

Autonomia Bisericii Ortodoxe româneşti era pînă atunci o citadelă inexpugnabilă, de care se loveau mereu atacurile înverşunate ale maghiarilor. Autorul, în faţa acestei situaţii, preconiza pur şi simplu distrugerea acestei autonomii şi abrogarea statutului ei organic. Biserica greco-catolică era o manifestare a unei concepţii separatiste româneşti, deci un obstacol în calea unităţii Statului maghiar. Autorul

---

pentru învăţătorii care nu acordau atenţie cuvenită limbii maghiare. În cazul cînd într-o şcoală confesională sau comunală vor fi înlăturaţi succesiv doi învăţători pentru asemenea neglijenţă, şcoala respectivă era înlocuită cu una de stat. Vezi *Un champion de la magyarisation: Albert de Berzeviczy*, în «Revue de Transylvanie», tom. II, nr. 4, 1934.

[317] Din îndemnurile şi indicaţiile a doi dintre cei mai inveteraţi promotori ai politicii de deznaţionalizare, conţii Iuliu Andrássy, ministrul de Interne şi Albert Apponyi, ministru al Cultelor şi Instrucţiunii s-a elaborat un voluminos tratat intitulat: *A magyarországi románok* (Românii din Ungaria), Budapest, 1907, p. 953, XXXIX, semnat de Antál Huszár, care conţinea planurile şi măsurile pentru desfiinţarea românilor ca naţiune. Tratatul a fost tipărit în numai 25 de exemplare, exclusiv pentru uzul guvernului ungar, avînd caracter strict secret şi confidenţial şi a fost pus în aplicare chiar din anul apariţiei sale prin legiuirile lui Apponyi, constituind în sine un act grav de autoacuzare a guvernului maghiar. Două din aceste exemplare se păstrează în România, unul la Biblioteca Universităţii din Cluj (care poartă şi semnătura autografă a autorului), al doilea la Biblioteca Academiei Române. Antál Huszár însuşi reproduce în facsimil foaia de titlu, care are următorul cuprins: *A Magyarországi románok — Bizalmas használatára — Munkatàrsak közremüködèsèvel, irta Huszár Antál, M. kir Belügyminiszteri fordito*, Budapest, 1907 (Românii din Ungaria. Spre întrebuinţare confidenţială. Scrisă cu concursul mai multor colaboratori de Antál Huszár, translator în Ministerul de Interne,) Budapesta, 1907. Tiparul tipografiei regeşti ungare de stat (1063).

Vezi şi Onisifor Ghibu, *Un livre secret du gouvernement hongrois: les Roumains de Hongrie et la nécessité de les magyariser*, în «Revue de Transylvanie», tome I, 1934, p. 61—72 şi *Un plan secret al guvernului unguresc din 1907 privitor la maghiarizarea românilor din Transilvania*, Cluj, 1940.

planului de maghiarizare totală și rapidă propunea guvernului încorporarea ei în biserica catolică, ceea ce echivala în fapt cu suprimarea greco-catolicismului.

Huszár Antál recomanda în mod confidențial miniștrilor unguri și alte măsuri tot atît de .. inofensive, ca: maghiarizarea tuturor școlilor românești, agravarea pedepselor ce urmau a fi aplicate ziariștilor români care nu scriau pe placul guvernului; Antál îi sfătuia în același timp pe miniștri să dispună ca ziariștii români condamnați pentru delicte de presă să execute pedepsele în închisorile criminale și nu în acelea politice. Totodată, autorul planului de deznaționalizare preconiza un control sever al tuturor asociațiunilor culturale românești ce reușiseră să se mențină, în ciuda teroarei exercitate împotriva membrilor lor, desființarea societății culturale „Astra", colonizarea Transilvaniei cu elemente etnice maghiare și multe alte măsuri similare.

Acesta era fericitul regim sub care trăiau românii în Ungaria la începutul acestui veac și acestea erau perspectivele existenței ce le era hărăzită în viitor.

În acest timp, propaganda maghiară în străinătate făcea eforturi disperate pentru a convinge Apusul de bunul tratament la care era supusă naționalitatea română în „raiul naționalităților" care se chema Ungaria.

Domnul Dionisie de Pazmandy, de pildă, avea curajul de a scrie la sfîrșitul secolului trecut în ziarul « L'Indépendence Belge » din Bruxelles, că „nimeni nu caută în Ungaria să stînjenească dezvoltarea intelectuală și materială a românilor, nici să le răpească limba, obiceiurile și celelalte atribute naționale".[318]

Toate aceste încercări de a denatura adevărul au rămas de data aceasta fără rezultat, asociațiunile românești din străinătate avînd grija de a prezenta Apusului aspectul real al problemei.

Bjørnstjerne Bjørnson și problema românilor transilvăneni

Așa se explică de ce marele scriitor norvegian Bjørnstjerne Bjørnson a refuzat invitația pe care i-a făcut-o Comitetul unguresc, organizator al Congresului Interparlamentar care

---

[318] G. Moroianu, *Les luttes des Roumains transylvains pour la liberté et l'opinion européenne...*, p. 117.

a avut loc la Budapesta în 1907, de a participa la acest Congres şi tonul violent al scrisorii pe care a adresat-o ungurilor cu acest prilej.

„În tinereţea mea, scrie ilustrul scriitor norvegian, am iubit şi am admirat mult poporul maghiar, atunci cînd a fost oprimat şi vărsa lacrimi amare. Dar, mai tîrziu, cînd l-am studiat mai îndeaproape şi cînd m-am convins de nedreptăţile pe care le comite faţă de celelalte naţionalităţi care locuiesc cu el în Ungaria, am început să detest şovinismul lui. Sînt convins că în afara Ungariei nu mai există nimeni care să nu aibă aceleaşi simţăminte şi credeţi-mă că aceste injustiţii vor duce, mai devreme sau mai tîrziu, Ungaria la pieire".[319]

Pentru ce luptă românii?

În dispreţul tuturor sfaturilor de moderaţiune pe care le primeau mereu din partea celor mai ilustre personalităţi europene, ungurii continuau să înăsprească regimul naţionalităţilor, avînd o singură ţintă: *unificarea prin maghiarizare.*

---

[319] Textul a fost publicat în „Neue Freie Presse" din Viena, 19 oct. 1907; reprodus apoi în „Telegraful român", 26 octombrie 1907, nr. 111, p. 455; Vezi şi I. Lupaş, *Paralelism istoric*, Bucureşti, 1937, p. 229—232.
Astfel îşi motiva marele om de cultură norvegian refuzul de a participa la Conferinţa interparlamentară pentru pace organizată la Budapesta în 1907, doar la două luni după votarea de către Parlamentul maghiar a faimoaselor legi Apponyi de tristă amintire prin care se sugruma învăţămîntul în limba maternă al naţionalităţilor nemaghiare din Ungaria. În scrisoarea adresată preşedintelui comitetului ungar de organizare a Conferinţei interparlamentare publicată în revista „A Hír" din Budapesta în acelaşi an, scriitorul norvegian declara între altele: „Cel mai mare fariseim este de a te face apostolul păcii, fără a începe totuşi cu propria-ţi ţară. Dacă, de exemplu, contele Apponyi..., care procedează într-un mod ruşinos faţă de naţionalităţi ar veni la acest Congres de pace ca reprezentant al poporului său, aş face toate eforturile pentru a-l expulza din sală". În polemica ce a urmat acestei scrisori, Bjørnstjerne adăuga: „A declara război la tine acasă, în Ungaria, numeroaselor naţiuni şi a face în acelaşi timp declaraţii pacifice la Congres, iată un lucru care nu poate fi tolerat. Or, reprezentantul cel mai caracteristic al acestei mîrşăvii organizate este contele Apponyi"... Atitudinea fermă a ilustrului scriitor, apărător al naţionalităţilor asuprite, a produs o puternică impresie în opinia publică a Europei. Iată ce scria despre el Benedetto Croce: „Naţionalităţile oprimate, slovacii, românii şi sîrbii, găsiră în Europa un Victor Hugo al noilor timpuri, pe norvegianul Bjørnstjerne care se făcu apărătorul şi răzbunătorul lor în faţa lumii civilizate" (G. Moroianu, *op. cit.*, p. 100—101; Const. Graur, *op. cit.*, p. 238—240; 439—440).

Contele Ştefan Bethlen, despre care prof. Silviu Dragomir spune că era în fruntea mişcării destinate să paralizeze viaţa culturală şi economică a Transilvaniei, clama în 1907: „Acum ori niciodată"[320], iar Désider Bánffy, în acelaşi an, respingea orice idee de compromis, împotrivindu-se oricărei soluţii tranzacţionale în chestiunea naţionalităţilor.

„Noi vrem, scria el, un stat maghiar naţional şi unitar, pe cînd ele (naţionalităţile) voiesc un stat poliglot, cu drepturi egale pentru toate naţionalităţile".[321]

Este interesant de subliniat în această frază, scrisă de unul dintre cei mai înverşunaţi partizani ai maghiarizării prin violenţă, deci — după concepţia ungară unul dintre cei mai mari patrioţi — ţelul pe care-l revendicau naţionalităţile din Ungaria: drepturi egale într-un stat în care să se respecte limba fiecărei naţionalităţi.

Unde este deci buna credinţă a acelor care susţin că românii din Transilvania luptau să producă dezagregarea monarhiei dualiste austro-ungare, tinzînd la o Daco-Românie, în limitele Daciei străvechi?!

Este incontestabil că şi de o parte şi de alta a Arcului Carpatic, în sufletul fiecărui român exista credinţa în împlinirea destinului românesc — UNIREA; — realizarea, însă, a acestei speranţe era un ideal atît de îndepărtat, încît el sălăşluia în străfundurile sufleteşti, în forme foarte vagi. Era un ideal asemănător aceluia pe care fiecare om civilizat îl poartă în sufletul său şi conform căruia, mai devreme sau mai tîrziu, războiul dintre popoare va înceta de a mai fi un mijloc de soluţionare a diferendelor dintre naţiuni. Fiecare

---

[320] Gróf Bethlen István, *A Mezőség és az erdélyi magyarság*, Vásárhely (Ungurii din Mezöség şi Ardeal), 1907, p. 4—5.

[321] În continuare, Désider Bánffy spunea: „Ungaria poate să existe numai ca stat unitar naţional, deci trebuie maghiarizată, pentru că altcum ca stat poliglot nu are îndreptăţire de a exista. Numai statele naţionale unitare au doar drept de existenţă" (T. V. Păcăţian, *op. cit.*, VIII, p. 310). Şi tot primul ministru Bánffy pleda, în 1906: „interesele Ungariei cer ridicarea Ungariei pe extremele cele mai şovine" şi că „fără şovinism nu se poate realiza nimic" (R. W. Seton-Watson, *A History of the Rumanians*, London, 1934, p. 419—420. La rîndul său Ministrul justiţiei, Szilagy D., în discursul ţinut la Presburg în ziua de 13 oct. 1894, referindu-se la revendicările românilor spunea: „unitatea statului ungar nu este permis să fie tulburată prin nici un fel de formaţiuni teritoriale naţionale şi de naţionalităţi, şi unitatea limbii statului o, privim ca o consecuenţă necesară a unităţii statului ungar" (E. Brote, *Chestiunea română în Transilvania şi Ungaria*, Tip. Voinţa Naţională, 1895, p. 344).

poartă în el în stare latentă această speranță, pe care numai conducătorii conștienți de menirea lor o vor situa într-o zi pe făgașul realizării.

Destinul românilor a vrut ca idealul milenar să se împlinească în 1918.

Pînă atunci, însă, lupta românilor de pe ambele versante ale Carpaților avea un singur țel: să mențină nealterată ființa românismului, rezistînd cu toată energia împotriva furiei maghiarizării.

Încordarea între cele două tabere care se găseau față în față, într-o adversitate provocată de greșelile capitale ale conducerii politice maghiare, devenea din zi în zi mai aprigă. Era încleștarea uriașă a două nații, din care una făcea un efort suprem — unic în analele istoriei — pentru a rezista presiunii de deznaționalizare, iar a doua se străduia din răsputeri să anihileze această rezistență, pentru a o zdrobi în urmă.

Dacă privim lucrurile sub acest aspect, — și este singurul pe care îl impune realitatea faptelor — atunci lupta românilor transilvăneni, la care se adăugau din timp în timp și străduiile pentru susținerea cauzei românești de dincolo de Carpați a românilor liberi din Regat, se integrează perfect în marea lege a naturii: *The struggle for life* — lupta pentru viață — dictată aici de imperativul celei mai profunde legi umane, instinctul de conservare.

Marele om de stat român Take Ionescu a sintetizat în chip admirabil aceste aspirații către libertate și egalitate națională ale românilor transilvăneni, într-o convorbire pe care a avut-o cu un ziarist englez în 1909.

„Dacă aș crede — spunea el — că maghiarizarea ar putea să reușească, ar trebui să mă retrag din viața publică, căci în cazul acesta ar fi inutil să mai rezistăm și aici în Regat"
„În acest caz, își termina Take Ionescu declarațiile, n-am mai avea viitor!", frază în care era conținută întreaga tragedie a soartei ce le era hărăzită românilor din Transilvania, dacă ofensiva de maghiarizare ar fi fost încununată de succes.

Constituie oare, aceste aspirații la o viață națională o formă a iredentismului, ori a imperialismului românesc? Desigur că nu! Ele constituiau cea mai firească și mai elementară năzuință pe care o poate nutri un om într-o lume civilizată.

Același om de stat român reproduce în „Amintirile" sale (*Souvenirs* — Paris, 1915) o convorbire pe care a avut-o

cu Bánffy la sfîrşitul secolului trecut, cu ocazia trecerii sale prin Budapesta. O redăm în liniile ei esenţiale.

— *Take Ionescu:* „Pentru ce, ca vecini, n-am găsi un *modus vivendi?* Situaţia pe care aţi creat-o românilor din Ungaria este intolerabilă. Deşi n-am nici un mandat, nu văd pentru ce, de exemplu, n-aţi face o înţelegere ca aceea pe care aţi făcut-o cu saşii din Ardeal, punînd măcar şcolile, bisericile şi cîteva circumscripţii electorale la adăpost de persecuţii şi violenţe.

— *Désider Bánffy:* „Asta niciodată. Pericolul nu-i acelaşi. Saşii sînt numai 230 000, — şi se găsesc la 1000 km de Germania. Pe cînd românii sînt 3 milioane şi jumătate şi se găsesc în continuitate geografică cu românii din regat. Asta niciodată!"[322]

Înţelegerea între vecini, propunerile pentru crearea unui *modus vivendi* între Ungaria şi România, revendicările atît de legitime şi de minime în acelaşi timp, pentru punerea la adăpost de persecuţii şi violenţe ale şcolii şi bisericii româneşti din Ardeal constituie oare, toate acestea, manifestări împotriva securităţii Austro-Ungariei, constituie ele acţiuni iredentiste, amestec în treburile interne ale monarhiei habsburgice sau manifestări ale unor tendinţe imperialiste? Nimic din toate acestea.

Românii din Ardeal cereau doar dreptul la o viaţă naţională liberă, iar fraţii lor de dincoace de Carpaţi îi susţineau în lupta lor, cu rezerva impusă de imperativul relaţiilor diplomatice dintre state. Cîteodată chiar această rezervă a guvernelor din Bucureşti atingea unele limite care indispuneau în mod vădit opinia publică din România. De pildă, pentru a complace guvernului ungar, Dimitrie Sturdza conferă fanaticului maghiarizant Sándor Iezensky din Ministerul Instrucţiunii Publice din Ungaria, pe care Constantin Xeni îl califică drept „omul cel mai detestat de şcolile româneşti din Ardeal", decoraţia Coroana României.[323]

Aspiraţiile imperialiste găseau dimpotrivă adepţi entuziaşti în rîndurile din ce în ce mai compacte ale şoviniştilor unguri.

---

[322] Take Ionescu, *Amintiri*, Bucureşti, 1923, p. 124; Vezi şi Romulus Seişanu, *Take Ionescu*, Bucureşti, 1930, p. 112—113.

[323] Decorarea s-a făcut cu prilejul vizitei regelui Carol I la Budapesta în 1897 (Vezi T. V. Păcăţian, *op. cit.*, VIII, p. 68—71).

Marele ziarist Eugen Rákosi, redactor şef al cotidianului „Budapesti Hírlap", scria cu pasiune despre o Ungarie cuprinzînd între graniţele ei 30 milioane unguri.[324]

„Ungaria celor 30 milioane unguri !" — himera maghiarizanţilor (à outrance !).

Cînd asemenea visuri erau zămislite de o naţie care număra între 7 şi 8 milioane de unguri — dintre care foarte mulţi evrei şi mai mulţi încă străini maghiarizaţi — cum să caracterizăm, altfel decît drept imperialiste, asemenea năzuinţe?!

Această pasiune a grandoarei nemăsurate, iată unul din factorii de căpetenie care se află la baza prăbuşirii statului ungar şi a destrămării monarhiei habsburgice: ACEST IMENS COLOS CU PICIOARELE DE LUT.

Cît de modeste ne apar, în lumina celor de mai sus, aspiraţiile românilor ardeleni. Împlinirea idealului milenar românesc, *unirea tuturor românilor,* fiind situată la întretăieri de vis şi de speranţe, transilvănenii îşi făureau idealuri mai apropiate, mai modeste şi mai lesne realizabile. Ei nu luptau decît pentru întronarea unei ordini legale şi pentru asigurarea — în cadrul monarhiei dualiste — a unei vieţi libere naţionale.

Pare astăzi aproape incomprehensibil cum au putut ungurii să le refuze românilor şi celorlalte naţionalităţi conlocuitoare împlinirea acestui minim de revendicări. Într-o epocă în care viaţa naţională luase avînturi nebănuite în apusul Europei, atitudinea ungurilor faţă de naţionalităţile din Ungaria în general şi a românilor transilvăneni în particular, se situa pentru cetăţeanul liber din Occident în domeniul ireal.

Bazaţi pe imposibilitatea Occidentului de a crede în realitatea prigoanei exercitate împotriva românilor ardeleni, ungurii, cu un cinism demn de noţiunea peiorativă a cuvîntului Propagandă, au putut să convingă anumite cercuri din străinătate de absurditatea protestelor româneşti „într-o ţară cu legi tot atît de liberale (sic) ca şi acelea ale Statelor Unite şi ale Angliei".

Dibaci în mînuirea argumentelor propagandistice, ungurii exploatau buna credinţă a cercurilor intelectuale din Apus — incomplet şi cîteodată chiar rău informate asupra stărilor de fapt din Europa Centrală — după cum prin ventilarea

---

[324] C. I. Codarcea, *La Litige roumano-hongrois,* Bucureşti, 1937, p. 51.

în fața lui Franz Iosif a pericolului Daco-României, reușiseră să-l cîștige pe împărat cu totul de partea lor în problema românilor din Transilvania.

O dată mai mult, ei deplasaseră problema de pe terenul responsabilității maghiare pe acela, imaginar, al unui vast complot pus la cale de români pentru detronarea monarhiei dualiste. Era sistemul tradițional al ungurilor de a prezenta în străinătate stările de fapt din Ungaria. Scriitorul american Charles Upson Clark în lucrarea sa *Greater Roumania*, apărută la New York în 1922, spune în această privință că „sistemul tipic al ungurilor era să convingă străinătatea că, în toate, românii erau vinovați".[325]

Planul federalist al lui Aurel Popovici

România se străduia din răsputeri să facă o politică de apropiere de Austro-Ungaria, singura în măsură de a-i asigura în acea vreme consolidarea statală în plină devenire. Cea mai bună dovadă a intențiilor pașnice pe care le nutreau românii față de Austro-Ungaria este faimosul plan lansat în 1906 de românul transilvănean Aurel Popovici și care trebuie să fie considerat ca o ilustrare a concepției politice a păturii superioare românești din Transilvania.

În lucrarea sa intitulată *Die Vereinigten Staaten von Gross-Öesterreich*, apărută la Leipzig, Aurel Popovici preconiza transformarea monarhiei dualiste austro-ungare într-un stat federal și el afirma că această schimbare este singura care ar putea să salveze de la pieire vasta monarhie.[326]

„Statele Unite ale Marii Austrii" urmau să cuprindă un număr de 15 teritorii naționale, avînd un Parlament Federal, o armată comună, uniuni vamale între diferitele teritorii componente, iar ca limbă oficială — *lingua franca* — autorul preconiza întrebuințarea limbii germane.

Teritoriul național românesc din acest stat federativ central european urma să cuprindă pe toți românii din Transilvania propriu-zisă, din Ungaria și Bucovina.

---

[325] Charles Upson Clark, *Greater Roumania*, New York, 1922, p. 142.

[326] Aurel C. Popovici, *Die Vereinigten Staaten von Gross-Öesterreich, Politische Studien zur Lösung der nationalen Fragen und staatsrechtlichen Krisen in Öesterreich-Ungarn*, Leipzig, 1906. Lucrarea a apărut și în limba română cu titlul *Stat și națiune. Statele Unite ale Austriei Mari*, București, 1939; Vezi și idem, *Principiul de naționalitate*, București, 1894.

Lucrarea stîrni, după cum era de aşteptat, un interes imens în întreaga Europă.

Karl Renner, care avea să devină într-o zi cancelar al Republicii Austriece, şi mai tîrziu preşedintele celui din urmă parlament austriac, scria următoarele cu ocazia apariţiei planului Marii Austrii Federale:

„Cartea face dovadă suficientă că naţionalităţile din Ungaria nu sînt alcătuite din nişte bieţi barbari inculţi, cum ar vrea să ni-i înfăţişeze maghiarii".

Un motiv în plus pentru ca ungurii să interzică lucrarea lui Aurel Popovici pe teritoriul Ungariei.[327]

Se pare că concepţia federalistă a lui Aurel Popovici nu era deloc străină de planurile de viitor ale arhiducelui Franz Ferdinand. Acesta cunoştea teroarea pe care o exercitau maghiarii în teritoriile româneşti, controlate de ei în mod exclusiv din ziua inaugurării sistemului dualist şi dorea o îmbunătăţire a soartei românilor transilvăneni, spre deosebire de unchiul său, Franz Iosif, pe care intrigile ungureşti îl făcuseră să fie cu totul indiferent faţă de suferinţele românilor, „supuşii săi credincioşi".

Nu o dată, arhiducele Franz Ferdinand îşi exprimase indignarea faţă de metodele despotice de guvernămînt ale ungurilor şi într-o zi el nu-şi putu reţine un strigăt de revoltă, exclamînd: *„Ungurii au comis o lipsă de tact venind în Europa"*.

Dacă în lumina ultimelor cărţi apărute cu privire la Franz Ferdinand este exagerat de a se afirma că arhiducele nutrea o simpatie excepţională faţă de români, nu este însă defel exagerat a declara că pentru unguri moştenitorul tronului nutrea o adevărată antipatie, provocată de ambiţia nemăsurată a acestora din urmă. Moartea tragică a arhiduce-

---

[327] Karl Renner în lucrarea sa *Grundlagen und Entwicklungszielen der Oesterreich-Ungarischen Monarchie*, referindu-se la cartea lui Aurel C. Popovici, scria: „Cartea a fost imediat interzisă în Ungaria, ceea ce va contribui mult la răspîndirea ei foarte meritată. Austriecii, care se tem că în asemenea studii vor da de utopiile cele mai sterile, găsesc în această carte, cel puţin foarte mult material istoric şi politic, care, numai el, şi încă ar face ca scrierea să merite a fi citită. Acest material trădează un scriitor foarte îndemînatic, cu o înaltă cultură, bine informat în literatura politică a francezilor, englezilor, germanilor, maghiarilor şi românilor — aşa cum maghiarii n-au la fel, iar germanii austrieci abia dacă vor fi avînd. Dovadă suficientă că naţionalităţile din Ungaria nu sînt alcătuite din nişte bieţi barbari inculţi, cum ar vrea să ni-i înfăţişeze maghiarii" (Vezi şi Const. Graur, *op. cit.*, p. 218—220).

lui nu numai că nu i-a afectat pe unguri, dar i-a făcut să răsufle uşuraţi.[328]

Constantin Xeni, biograful şi amicul intim al lui Take Ionescu, în lucrarea sa despre marele om politic român, scrie: „Războinicii austro-ungari profitară de atentatul de la Sarajevo, cu o bucurie macabră".[329]

Este absolut sigur că prin federalizarea Austriei, Franz Ferdinand nu urmărea atît consolidarea poziţiei diferitelor naţiuni din monarhia poli-naţională, cît aceea a „Coroanei Habsburgilor". Interesele românilor concordau însă, de această dată, cu acelea ale Coroanei imperiale. Era deci firesc ca viitorul împărat să le susţină cu căldură, luînd poziţie fermă împotriva ungurilor, adversari atît ai unei monarhii puternice, cît şi ai unei naţionalităţi româneşti de sine stătătoare. Pentru unguri, într-adevăr, Statul Federal al Marii Austrii însemna sfîrşitul visului imperialist al Ungariei de treizeci de milioane unguri, după cum el trebuia să însemne sfîrşitul milenarelor privilegii, create prin uzurpare şi menţinute prin cea mai înverşunată teroare.

Intoleranţa ungară, cauza primordială a prăbuşirii monarhiei dualiste

Planul federalist din 1906 a eşuat din cauza împotrivirilor maghiare. Nu este hazardat de a afirma azi, că dacă în 1906 ambiţiile nemăsurate ale ungurilor n-ar fi pus stavilă reorganizării monarhiei dunărene pe baze federaliste, istoria

[328] Guvernul şi aristocraţia maghiară au primit cu mare satisfacţie vestea morţii lui Franz Ferdinand. Iată ce nota istoricul Hermann Wendel: „Granzii maghiari jubilau, în intimitate, pentru moartea celui mai primejdios adversar al lor. Doctorul Dimovitsch, preşedintele Landtagului bosniac îşi exprimă în faţa primului ministru ungar, oroarea de crima săvîrşită. Tisza învăluindu-şi rău batjocora în falsă devoţiune, îl întrerupse: — Bunul Dumnezeu a vrut aşa; şi bunului Dumnezeu trebuie să-i fim recunoscători pentru toate" (Hermann Wendel, *Der Kampf der Südoslaven*, p. 645).

[329] C. Xeni, *Tache Ionescu*, ediţia a III-a, Bucureşti, 1933, p. 289. În anul 1914, contele Apponyi Albert, şeful opoziţiei din parlamentul ungar, scria: „cînd Tisza a anunţat oficios că a făcut declaraţie de război, cu o satisfacţie ameţită de triumf, a răspuns: « În fine ». Desigur, a fost unicul parlament din lume în care comunicatul declaraţiei de război a fost primit cu bucuria unei mulţumiri sufleteşti" (Fényes S., *op. cit.*, p. 100).

Europei n-ar fi cunoscut grozăviile războiului din 1914 şi deci nici pe acele ale războiului din 1939, consecinţă implacabilă a primului război mondial.

Oamenii politici clarvăzători, publicişti şi ziarişti cu renume mondial au fost unanimi în a recunoaşte că politica intolerantă a ungurilor faţă de naţionalităţi a produs în centrul Europei un focar de nelinişti şi tulburări, extrem de periculos pentru pacea întregului continent.

Încă din 1890 lordul Fitzmaurice atrăsese atenţia guvernanţilor de la Budapesta, într-o serie de articole publicate în "Pall Mall Gazette" din Londra, asupra consecinţelor incalculabile, şi chiar fatale, pe care putea să le aibă pentru Imperiul Austro-Ungar atitudinea provocatorie a ungurilor faţă de toate naţionalităţile din Ungaria în general şi faţă de românii transilvăneni, în special.

Wickham Steed merge mai departe încă şi consideră politica de opresiune ungurească faţă de naţionalităţile conlocuitoare drept una dintre cauzele principale generatoare ale războiului mondial.[330]

Pe de altă parte, C. Xeni declara că de fapt conducătorii politicii maghiare din 1914, în frunte cu primul ministru ungur, contele Ştefan Tisza, vedeau în dezlănţuirea războiului salvarea maghiarismului.[331]

Greşeală de perspectivă, care trebuia să fie fatală atît pentru dubla monarhie cît şi pentru visul de mărire incomensurabilă al ungurilor.

Mai posedăm încă, în afară de nenumăratele mărturii străine, şi o preţioasă mărturie ungară. Diplomatul ungur, baronul J. de Szilassy, în lucrarea sa *Der Untergang der Donau-Monarchie,* apărută după război, la Berlin, scrie textual:

„Cauza care a provocat prăbuşirea monarhiei trebuie căutată nu numai în politica ei generală, dar de asemenea în politica Ungariei, care a făcut imposibil sistemul guvernămîntului federal, împiedicînd în acelaşi timp perfecţionarea acestui sistem în statele austriece".[332]

---

[330] G. Moroianu, *op. cit.*, p. 12 (Cuvîntul introductiv, scris la 25 august 1930 la Londra, de către Wickham Steed a apărut în ediţia lucrării lui Moroianu tipărită la Paris în 1933).

[331] C. Xeni, *op. cit.*, ediţia a III-a, p. 289.

[332] Szilassy, baron J. de, *Der Untergang der Donau-Monarchie,* Berlin, p. 40.

Acest scriitor ungur este unul dintre puţinii care au recunoscut greşelile săvîrşite de guvernanţii ţării sale în trecut. „Nenorocirea ungară, spune el, a început în ziua în care a fost introdus dualismul austro-ungar. Dualismul a fost o anomalie şi el a însemnat dominaţia ungară şi germană (ceea ce contrazice faimoasa teorie a antigermanismului habsburgic din *Mein Kampf*) asupra celorlalte popoare ale monarhiei, stare de lucruri pe care civilizaţia timpurilor noastre nu o putea tolera".[333] Şi baronul Szilassy continuă: „La adăpostul armatei comune, Ungaria, sau mai bine zis magnaţii unguri, stăpînii ei, au pus în practică maghiarizarea naţionalităţilor, crezînd că ceea ce este imposibil în lumea întreagă s-ar putea înfăptui la Budapesta". *„Noi, ungurii,* continuă el, *n-am vrut să învăţăm nimic, n-am vrut să ţinem seama de faptul că Ungaria orientală era locuită de români, şi mai mult, deci, că aceştia constituiau majoritatea.* În 1864, Austria acordase românilor autonomia naţională. Trei ani după aceea Ungaria a violat această autonomie. O ASTFEL DE TORTURĂ A UNUI POPOR ÎN SEC. AL XX-LEA ERA PUR ŞI SIMPLU INTOLERABILĂ. Sistemul federal era singurul care ar fi putut împiedica catastrofa. Totuşi Ungaria nu l-a vrut".[334]

Baronul Szilassy nu este, de altfel, singurul om politic UNGUR care a recunoscut *coram populo* vinovăţia maghiară în destrămarea Ungariei şi care a ţintuit la stîlpul infamiei metodele barbare care au caracterizat guvernarea ungară în primul deceniu al sec. al XX-lea.

Contele Ştefan Bethlen însuşi face *mea culpa,* renegîndu-şi astfel trecutul de intransigenţă şovină. „Dacă, începînd din 1867, am fi recurs, spune el în 1932, la o sutime măcar din lupta compatibilă cu ordinea corectă, cu tratamentul egal, în cazul acesta în 1914 problema naţionalităţilor în esenţa ei ar fi fost rezolvată".[335]

Ce dovadă mai concludentă despre tratamentul inuman la care au fost supuşi românii în Ungaria veacului al XX-lea, decît această recunoaştere formală a înşişi acelora care erau în fruntea mişcării de asuprire?

Înţelegem că mulţi dintre oamenii politici unguri contemporani şi unii dintre istoricii maghiari să nu aibă curajul

---

[333] *Ibid.*
[334] *Ibid.*
[335] Vezi Constantin Graur, *op. cit.*, p. 450.

de a înfiera în faţa opiniei publice mondiale actele guvernelor din trecut. Înţelegem tăcerea lor asupra acestei chestiuni. Orgoliul maghiar depăşeşte cu mult obiectivitatea ce se impune unei opere istorice. Ceea ce nu înțelegem însă este curajul de a justifica astăzi politica de maghiarizare prin violenţă, care a stîrnit valurile de indignare ale întregii lumi civilizate. Este desigur foarte greu a pretinde unui scriitor ungur contemporan să aibă curajul de a înfiera, în faţa opiniei publice mondiale, politica de sinucidere a guvernelor maghiare din trecut.

Înțelegem tăcerea multora dintre istoricii unguri asupra conflictului dintre naționalitățile din Ungaria şi naţia maghiară. Ceea ce nu înţelegem însă, este atitudinea unora dintre istoricii unguri care îşi fac un titlu de glorie din pretinsa lor obiectivitate şi care caută să justifice politica de maghiarizare forțată pe care întreaga opinie publică a lumii civilizate a înfierat-o în curs de decenii.

Profesorul Domanovszky şi problema Transilvaniei

Astfel, profesorul Alexandru Domanovszky de la Universitatea din Budapesta, într-o lucrare recentă în care polemizează cu ilustrul savant român Nicolae Iorga, după ce ne dă o dovadă amplă de obiectivitate care-l animă atribuind marelui istoric român — a cărui erudiție s-a impus respectului tuturor oamenilor de ştiinţă din lume — epitetele de „fals istoric cu capricii de autor de teatru", „jongleur" şi „mistificator", trecînd la analiza tendinţei maghiarizante a înaintaşilor lui, încearcă s-o justifice prin „ideologia drepturilor omeneşti", care „începînd de la Revoluția Franceză a provocat dispariția particularismelor tuturor evoluţiilor de interes local".[336]

„Ungurii, spune profesorul Domanovszky, au căutat să rezolve problemele politice în spiritul noilor idei care în Franţa, după ce au măturat rezultatele evoluțiilor particu-

---

[336] Alexandre Domanovszky, *La méthode historique de M. Nicolas Iorga (À propos d'un compte rendu)*, Budapest, f.a., p. 223. Vezi şi Gheorghe I. Brătianu, *Théorie et réalité de l'histoire hongroise. À propos de quelques ouvrages récents*, Bucureşti, 1940.

lariste, au izbutit să creeze unitatea țării; naționalitățile dimpotrivă s-au străduit să facă să li se recunoască exigențele lor și viața lor națională, conform vechiului lor particularism".[337]

Ne-am afla deci, după afirmațiile istoricului ungur, în fața unui conflict între principiul unității, reprezentat prin nația ungară și cel al particularismelor diferitelor națiuni conlocuitoare, conflict care în Franța a luat sfîrșit prin triumful Franței unitare asupra provinciilor componente.

Nu știm de ce profesorul budapestan atribuie revoluției franceze rolul de unificator al Franței, unificarea — după umilele noastre cunoștințe istorice — fiind fapt îndeplinit cu mult înainte de izbucnirea marii revoluții franceze. Dar aceasta este o chestiune străină de lucrarea noastră.

Ceea ce știm însă cu preciziune este lipsa completă de corespondență între lupta violentă dusă de maghiarism împotriva națiunilor locuind pe teritoriul Ungariei și între sforțările de unificare din Franța. În Franța, evoluția particularismelor a fost canalizată înspre unitate printr-un fenomen firesc. Particulele din „tot" au sacrificat pe altarul unității, care le lega, micile particularități, care le despărțeau.

Unitatea politică a Franței este o împlinire aflată la capătul unui proces natural evolutiv. Pentru a ajunge însă la acest rezultat pozitiv a fost necesară preexistența — și acest lucru esențial dl Domanovszky de la Universitatea din Budapesta îl omite cu bună știință — a unei unități naționale, fără de care unitatea politică nu este decît un cuvînt fără sens.

Franța unitară a fost creată pe fondul comun galo-romano-franc. Acest fond comun a creat comunitate de amintiri și de tradiții, pe de o parte, comuniunea de aspirațiuni, pe de altă parte, într-un cuvînt, nația franceză.

Care este fondul comun care îi unea pe unguri de națiile conlocuitoare? Care sînt tradițiile și aspirațiile comune ungurilor și românilor de pildă?

Pe francezul din sud îl unea aproape tot de cel din nord și îl despărțea prea puțin de acesta din urmă. Pe românul din Transilvania îl despărțea absolut tot de maghiarul din acele regiuni, fără ca el să fie unit de acesta din urmă, într-o cît de mică măsură, prin însușirile caracteristice a două națiuni care tind să se contopească.

---

[337] Alexandre Domanovszky, *op. cit.*, p. 32.

În regiunile carpatice exista, e adevărat, o unitate asemănătoare cu aceea care s-a realizat în Franţa. Această unitate este aceea a românilor de pe ambele versante ale Masivului Carpatic, care s-a impus întregii omeniri cu aceeaşi impetuozitate de care au dat dovadă francezii de la Oceanul Atlantic pînă la Munţii Jura şi din Bretania pînă la Marea Mediterană, atunci cînd sforţările lor au evoluat înspre unitate.

Ungurii au vrut să împiedice o unitate firească, care în mersul ei vijelios dărîmă orice obstacol, înlocuind-o cu creaţia artificială a imaginaţiei lor. Era fatal ca o asemenea încercare să eşueze în mod lamentabil, cu atît mai mult cu cît însuşi elementul centralizator era lipsit de forţa unităţii, fiind un conglomerat de naţii, a cărui sudură era formată nu din idealuri şi din amintiri, ci din interese materiale de castă.

Mărturie preţioasă în această privinţă ne oferă cartea sociologului ungur Joseph Diner-Dénes *(La Hongrie. Oligarchie. Nation. Peuple)*, în care citim: „La unguri, ideea naţională are un înţeles cu totul special, ea excluzînd cu desăvîrşire masa populară, naţiunea fiind formată în mod exclusiv din oligarhie, iar interesele naţionale fiind simple interese de castă"

„De altfel, spune fostul ministru al Republicii Ungare, cei mai mulţi dintre oligarhi nici nu sînt de rasă maghiară, din vechea nobilime ungurească nemairămînînd decît resturi. Nobilimea, spune Dénes, este formată din tot felul de naţii: huni, avari, slavi, iazigi, secui, franci, saxoni, valahi şi valoni şi numeroşi cavaleri străini rătăcitori veniţi odată cu regii Caselor străine. Toţi aceştia formau un ciudat amestec de rasă şi de limbă. Singurul element de legătură dintre ele îl constituia privilegiile."[338]

Învăţatul ungur Tibor Jóo, ocupîndu-se şi el de bazele structurale ale naţiei sale (« Nouvelle revue de Hongrie ») este silit, în faţa evidenţelor, să recunoască că naţia ungurească „nu este bazată nici pe legături de sînge şi nici pe legături etnice", conceptul de naţionalitate maghiară redu-

---

[338] Joseph Diner-Dénes, *La Hongrie. Oligarchie. Nation. Peuple.* Paris, 1927, p. 7. J. Diner-Dénes scria: „Libertate, egalitate, independenţă şi naţiune, liberal, social, naţional... aceste noţiuni au în Ungaria un sens cu totul deosebit decît pretutindeni în alte părţi. Faţă de lumea exterioară ele sînt, desigur, folosite în sensurile general aplicate, dar în interiorul ţării nu sînt folosite *consensu omnium* decît într-un sens falsificat" *(Ibid.)*.

cîndu-se la noțiunea de nobilime maghiară. « *La nation hongroise est l'ensemble des membres de la Sainte Couronne et ces membres sont la noblesse* ».

Prin însăși natura lucrurilor, națiile autohtone conlocuitoare cu ungurii pe teritoriul invadat de ei și-au păstrat caracterul lor național particular, neintegrîndu-se nației dominante, căci caracterul social al noțiunii de naționalitate ungară îi excludea de plano.

Statul ungar, după cele afirmate de dl Tibor Jóo era anațional, supra-național, cunoscînd două categorii bine distincte: „privilegiații, care formau națiunea și clasa de jos (les roturiers), burghezii și șerbii care nu sînt membrii națiunii, dar care trăiesc o viață etnică autonomă".

Or, românii erau în quasiunanimitatea lor țărani, reduși în șerbie de nobilimea maghiară. Ei erau excluși *ipso facto* de la privilegiile nației ungare. Deci, din primele timpuri, Ungaria, după însăși mărturisirea învățaților ei, era locuită de două categorii bine distincte: de o parte nobilimea, formată din cele mai variate tipuri etnice și care constituia nația, și poporul, format din masele autohtone, cărora li se refuza naționalitatea maghiară.

Această situațiune s-a perpetuat de-a lungul secolelor, întărind în naționalități conștiința lor națională. O dată mai mult, trufia maghiară le-a fost fatală ungurilor. Cînd, mai tîrziu, ungurii s-au declarat gata să-i recunoască pe români drept maghiari, era prea tîrziu. Românii deveniseră conștienți de nobila lor origine daco-romană și luptau prin toate mijloacele împotriva tentativelor de a fi înglobați cu forța în maghiarism.

Explicațiile sincere ale d-lor Dénes și Tibor Jóo vin să zdruncine din temelii șubredul eșafodaj construit ad-hoc de dl Domanovszky. În fața unor asemenea explicațiuni categorice, problema luptei duse de unguri împotriva naționalităților îmbracă cu totul alt aspect decît acela pe care caută să i-l imprime profesorii de la Budapesta.

Lupta, departe de a avea caracterul unei încleștări ideologice între unitatea pe cale de a se împlini și componentele ei, îmbrăca un caracter cu totul materialist. Problema maghiarizării prin forță era pur și simplu o problemă de dominație politică.

Ungurii fac parte din categoria popoarelor cu „presiune demografică slabă și mijlocie".[339] Pe teritoriul Transilvaniei, ei au întîlnit o populație românească, bucurîndu-se de o „suprapresiune demografică" Singura soluție logică și rațională a problemei era colaborarea pentru binele ambelor națiuni conlocuitoare. Ungurii n-au înțeles însă că coopereze, ci au vrut să înglobeze în nația lor, atît de redusă numericește, impunătoarea masă a milioanelor de români.

Dacă numărul puțin ridicat al maghiarilor ar fi găsit în forța rasială o compensațiune, desigur că raportul de forțe între elementul dominant unguresc și cel aservit al minorităților n-ar fi fost atît de dezavantajos pentru unguri. *Elementul absorbant, însă, era format dintr-o masă eterogenă, pe cîtă vreme acel ce urma să fie absorbit prin asimilare forțată era pur de orice amestec rasial tardiv.* Maghiarizarea forțată era deci contrară legilor naturii. Fruntașii șovinismului maghiar aveau conștiința netă a acestui raport de forțe favorabil românilor transilvăneni, dar potrivit însușirii lor de a lua dorințele drept realități, sperau să producă o schimbare radicală a situației, violentînd conștiințele.

Încă din 1859, colonelul austriac Jankovsky[340] preconiza unirea saxonilor cu maghiarii pentru înfrîngerea „forței brutale a românilor", iar în 1905, Endre Barabás, înverșunat maghiarizant, făcea să se profileze prin fața ungurilor aspectul unei Transilvanii în care românii aveau să cucerească într-o zi puterea. „Nu este decît o chestiune de timp", scria el denunțînd forța crescîndă a masei românești din Transilvania.[341] În 1913, fostul premier Coloman Szell era și mai

---

[339] Dr. Anton Reithinger, *Das wirtschaftliche Geschichte Europas*, Stuttgart-Berlin, 1936, p. 17.

[340] Pentru colonelul Jankovsky, chiar în anul 1859, la scurt timp după unirea Moldovei cu Muntenia, „unirea tuturor românilor într-un singur stat" devenise inevitabilă. (M. Popescu, *Documente inedite privitoare la istoria Transilvaniei (1848—1859)*, București, 1929; Silviu Dragomir, *La Transylvanie Roumaine et ses minorités ethniques*, București, 1934, p. 30).

[341] Endre Barabás, cunoscut persecutor al școlii românești din Transilvania înainte de 1918 și fervent susținător al propagandei revizioniste în perioada interbelică, scria: „... dacă populația ungară din cîmpie continuă să nu acorde mai multă atenție acestei părți a țării, masa românească, superioară prin număr, proprietate și bogăție va cuceri puterea; nu este decît o chsetiune de timp" (Barabás Endre, *Az erdélyrészi népfajok birtokaránya* / Raporturile de proprietate ale neamurilor din Ardeal, în „Közgazdasági Szemle", 1905 [34], p. 817—836). Doi ani mai tîrziu, în 1907, contele István Bethlen îndemna autoritățile maghiare să gră-

categoric încă, afirmînd la Cluj: „Ungurii au pierdut Transilvania!"[342]

În loc să slăbească, persecuțiile au întărit forța de rezistență a românismului, solidaritatea națională călindu-se sub văpaia asupririlor.

Însuși profesorul Domanovszky recunoaște, după încercările sale infructuoase de a justifica acțiunea de maghiarizare, că tot mai bună ar fi fost calea pe care au ocolit-o înaintașii săi și anume „aceea a respectului ființei naționale a tuturor popoarelor locuind în Ungaria".

„Trebuie să mărturisim, spune el, că recunoașterea vechilor privilegii particulare ar fi servit mai bine cauza înțelegerii cu naționalitățile"

Legea Apponyi

Istoricul ungur se gîndește desigur la furibunda campania de deznaționalizare de la începutul secolului nostru, care a culminat prin faimoasa lege Apponyi, destinată, în intenția legiuitorului din 1907, să sfărîme cea mai puternică redută a rezistenței românilor din Transilvania: școala.

Popor de țărani, românii își păstrau ființa lor națională prin menținerea limbii materne. Școala primară constituia armătura întregii vieți naționale românești, pe care se sprijinea întreg viitorul neamului românesc din Ardeal.

Școlile superioare puteau fi maghiarizate; atîta timp însă cît fundamentul vieții românești — școala primară — era românesc, nu era nici un pericol de subminare a ființei ei naționale.

Contele Albert Apponyi, ministrul Instrucțiunii Publice în 1907, în disprețul legilor existente care proclamau dreptul

---

bească procesul de maghiarizare a românilor, pentru a opri procesul legic de făurire a statului național unitar român și eliberarea Transilvaniei. „Aceasta e datoria generației noastre și chiar datoria ei supremă, căci generațiile viitoare nu vor mai fi în stare s-o facă. Noi sîntem ultimii, absolut ultimii care putem împlini această datorie, și, dacă n-o facem, vom pierde lupta pe viață și pe moarte care a început între români și noi" (Grof Bethlen István, *A Mezöség és az erdélyi magyarság. M. Vásárhely*, 1907, p. 4—5).

[342] Această declarație a fostului premier Kálmán Szell în fața societății de maghiarizare de la Cluj, în 1913, echivala cu recunoașterea eșecului politicii lor de maghiarizare, pe de o parte, și cu recunoașterea dreptății cauzei românești, pe de alta („Újság", Cluj, 1 martie 1914).

pentru naționalități de a se instrui în limba lor maternă, printr-o serie de măsuri care provocaseră indignarea lumii civilizate — și în care nu știi ce să detești mai întîi, intenția de a deznaționaliza sau perfidia metodelor întrebuințate pentru a masca veritabilul caracter al dispozițiilor maghiarizante — a hotărît obligativitatea studiului limbii maghiare în școlile primare românești.[343]

Limba română, limbă romanică, este profund deosebită de limba ungară, care aparține celui mai restrîns grup de limbi indo-europene, așa-numitul grup fino-ugric, din care fac parte doar limbile maghiară, finică, estoniană și laponă.

Nu există în ambele limbi nici un punct comun care să servească drept sprijin pentru ușurința studiului limbii celeilalte națiuni. Ele sînt diametral opuse una alteia. Spre deosebire însă de limba maghiară, aspră și prezentînd sonorități dure, consecința unor însușiri de consoane, limba română este o limbă cristalină, în care vocalele dau vorbirii grație desăvîrșită și luminozități mediteraneene.

Am vorbit cu zeci de tineri țărani români refugiați din Transilvania în urma Diktatului de la Viena din 1940. Originari din regiunile în care maghiarismul s-a infiltrat în oarecare măsură în curs de secole, acești români n-au reușit totuși să învețe a pronunța corect o singură frază ungurească, deși veneau în contact permanent cu ungurii, și aceasta din cauza asperității limbii ungare.

Or, a obliga în asemenea condițiuni un copil român să învețe ungurește, ba mai mult încă, a-l obliga pe învățător ca să-l învețe pe copil în așa măsură limba ungară, încît la absolvirea a patru clase primare să poată să se exprime „în mod inteligibil, oral și prin scris" (art. 19 din legea Apponyi),[344] însemna pur și simplu a transforma școala românească într-o școală ungară, căci, pentru a se conforma legii, învățătorii trebuiau să predea limba maghiară aproape în tot timpul orelor de clasă, materiile de predat în românește fiind astfel cu totul înăbușite.

---

[343] T. V. Păcățian, *op. cit.*, VIII, p. 456—653. Legea a fost publicată în „Telegraful român" din 1907, nr. 73—78. În „Gazeta Transilvaniei" din 1907 au apărut numeroase articole cu titlurile: *Proiectele lui Apponyi* (nr. 31); *În fața noului atentat* (nr. 32); *Proiectul lui Apponyi* (nr. 33); *„Darul" lui Apponyi* (nr. 36) etc.

[344] „Telegraful Român", an LV, nr. 75 din 10/23 iulie 1907, p. 306; nr. 76 din 12/25 iulie 1907, p. 310.

Art. 12 din lege prevedea că guvernul are facultatea de a *suprima* orice şcoală românească, pentru simplul motiv că acest lucru era reclamat de „interese superioare de stat".[345] Hotărîrea ministrului de resort era inatacabilă. Existenţa şcolilor româneşti depindea de arbitrarul măsurilor guvernamentale ungureşti.

Ceea ce era mai grav însă era faptul că învăţătorii români din şcolile româneşti, în afară de limba maghiară trebuiau să-i deprindă pe copiii români cu ideea că „aparţin naţiei ungare".

Art. 17 din legea Apponyi spunea textual: „Învăţătorii trebuie să întărească în elev spiritul de ataşament la Patria (sic) ungurească şi conştiinţa că ei aparţin naţiei ungare".[346]

Deznaţionalizarea urma deci să fie înfăptuită atît prin înlocuirea treptată a limbii materne cît şi prin infiltrarea în mintea copilului a apartenenţei sale la maghiarism.

Era o operă de pervertire sufletească, nemaiîntîlnită în istoria popoarelor civilizate. Ungurii, puţini la număr, voiau să-şi întărească rîndurile cu maghiari *făcuţi*, în lipsă de maghiari născuţi.[347]

Şcolile confesionale, din motive religioase lesne de înţeles, erau oarecum mai avantajate faţă de celelalte şcoli româneşti de stat, comunale şi particulare.

Apponyi a găsit însă mijlocul de a le supune şi pe acestea ofensivei de maghiarizare prin mijloace indirecte care scăpau atenţiei opiniei publice străine. De pildă, şcolilor confesionale româneşti, care se susţineau cu jertfe mari, legea le-a impus salarii minimale pentru învăţători. Neputîndu-le suporta din cauza bugetelor reduse, şcoala era obligată să apeleze la statul maghiar, care într-adevăr întregea salariul învăţătorului, dar cîştiga prin acest mijloc dreptul de a dispune de şcoală.

Numai într-un singur judeţ (Hunedoara), 180 de şcoli ale bisericii ortodoxe au fost nevoite să-şi închidă porţile

---

[345] *Ibid.*

[346] *Ibid.*

[347] Nu numai în şcoală românii erau obligaţi să vorbească ungureşte. Din volumul jubiliar al societăţii „Emke", tipărit în 1910, aflăm că: „În urma apelului societăţii « Emke » moşierii au început să vorbească numai ungureşte cu servitorii şi lucrătorii lor valahi", obligîndu-i astfel pe aceştia să înveţe ungureşte. Vezi amănunte la Aurel Gociman, *România şi revizionismul maghiar*, ed. a II-a, Bucureşti, 1934, p. 206—209.

după punerea în aplicare a faimoasei legi Apponyi.[348] Este deci explicabil curentul pronunțat antiungar pe care această lege l-a creat în opinia publică europeană.

Contele Leon Tolstoi stigmatizează metodele maghiare

Acela care a găsit cuvintele cele mai aspre pentru a stigmatiza opera de maghiarizare întreprinsă de contele Apponyi a fost celebrul romancier rus, contele Leon Tolstoi. În scrisoarea adresată revistei unguresti „A Hir" din Budapesta, în 1907, apostolul de la Iasnaia-Poliana, spune textual:

„... Ceea ce este mai trist este faptul că în străinătate contele Apponyi are reputația unui pacifist, pe cînd în Ungaria el nu recunoaște nemaghiarilor nici măcar calitatea de oameni. Orice persoană cu mintea sănătoasă trebuie să smulgă de pe fața acestui om masca sa mincinoasă, pentru a arăta întregii lumi că nu este un binefăcător, ci o pasăre de pradă".[349]

Voci maghiare înfierînd politica de maghiarizare forțată

Dar chiar și înlăuntrul Ungariei s-au găsit voci care să înfiereze atentatul la viața națională românească pe care-l comisese guvernul maghiar aplicînd legea Apponyi.[350]

---

[348] În total au fost închise 350 de școli primare românești. Silviu Dragomir, *La Transylvanie roumaine et ses minorités ethniques*, București, 1934, p. 163. După unirea Transilvaniei cu România însă Albert Apponyi acuza cu cinism poporul român de analfabetism și încerca să convingă marile puteri, opinia publică europeană să accepte revizuirea Tratatului de la Trianon pe motiv că românii sînt analfabeți și nu ar putea, ca atare, să conducă Transilvania. El arată astfel că din numărul total al populației, 76,4% din români erau analfabeți, în timp ce dintre maghiari 20,1%, iar dintre germani numai 2,1% (Count Albert Apponyi..., *Justice for Hungary*, p. 18).

[349] Lev Tolstoi era un bun cunoscător al realităților naționale din Ungaria poate și datorită faptului că avea ca secretar particular și ca medic un slovac, dr. Makowetzky, care i-a fost și biograf (G. Moroianu, *op. cit.*, p. 101).

[350] Chiar și înainte de votarea acestei legi s-au găsit oameni de cultură unguri ca, de exemplu, poetul Ady Endre care au condamnat educația șovină ce se făcea elevilor în școli: „Am învățat de la cucernicul

Ludovic de Mocsáry, unul dintre cei mai luminați oameni politici unguri de la începutul sec. al XX-lea, după ce timp îndelungat a profesat de la tribuna parlamentului cele mai largi și mai liberale idei cu privire la relațiile dintre unguri și naționalități, dezvăluie opiniei publice maghiare aspectul real al problemei naționalităților, pe care șoviniștii căutau să-l înăbușe sub avalanșa frazelor, pe cît de gráandilocvente, pe atît de deșarte.

În același timp, Mocsáry denunța pericolul pe care atitudinea neomenoasă și inutil crudă a guvernanților unguri îl prezenta pentru viitorul Ungariei.

„O frică excesivă, spune el, ne împinge să comitem acțiuni cu adevărat extravagante. Mă refer la tendința generală de maghiarizare. Știu foarte bine că ici, colo se neagă acest adevăr, dar atunci de ce oare se aplaudă în mod frenetic în cele patru colțuri ale țării ori de cîte ori marele șovin Désider Bánffy repetă că patria noastră nu va fi fericită pînă cînd ultimul individ aparținînd rasei românești sau slovace nu va fi transformat în maghiar veritabil? Și de ce se poate afirma oare, în parlamentul nostru, fără teamă de a fi pedepsit, că trebuie să introducem neapărat învățămîntul public exclusiv în limba maghiară? Și ce se urmărește oare prin legea care prevede că jumătate din orele de predare în toate școlile primare ale naționalităților trebuie să fie consacrate studiului limbii maghiare?"

„În zadar — subliniază Mocsáry — vrem să negăm toate acestea căci o dorință bolnăvicioasă există în noi și ea constituie unul dintre elementele esențiale care sînt la baza politicii noastre privitoare la naționalități" „Să nu dorim, termină politicianul ungur articolul său, lucruri imposibile. Nu avem de a face cu resturi de popoare, cum ar fi flamanzii sau bascii, ci avem în fața noastră blocuri naționale, conștiente și pătrunse de progres. Gravitațiunea lor către exterior nu o vom putea împiedica cu forța. Noi nu vom putea face să dispară complet aceste tendințe centrifuge ale naționalităților, decît dacă le vom putea asigura, în inte-

---

pr. Pálfy — scria Ady Endre, că este patriotic să înjuri germanii, sîrbii, românii, slovacii. Așa să fie? Dacă este așa, eu declar solemn că nu sînt patriot. Eu stimez orice neam, limbă, religie, convingere și drept extra și intra Ungariam" („Nagyvaradi Napló", 16 iunie 1903).

riorul frontierelor noastre, posibilitatea de a-şi satisface aspiraţiile lor culturale".[351]

Din nefericire însă, oameni cu principii atît de largi ca acelea ale lui Mocsáry erau prea puţini în regatul Ungariei.

Departe de a se gîndi să satisfacă aspiraţiile culturale ale românilor, pătura conducătoare ungurească nu ştia ce măsuri să mai inventeze pentru a înăbuşi aceste aspiraţii. Întreaga opinie publică maghiară supraexcitată de o presă şovină şi de o întreagă literatură pătimaşă, îmbrăţişa cu frenezie măsurile de deznaţionalizare pe care le luase Apponyi, văzînd în ele un pas hotărîtor pe calea înfăptuirii idealului Ungariei unitare şi omogene.

Lovind în şcoala românească, ungurii ştiau, de altfel, că dau românilor o lovitură de graţie. Într-adevăr, în scurtul interval de timp de la înăbuşirea revoluţiei kossuthiste şi pînă la inaugurarea erei dualiste, românii au dat dovadă cu prisosinţă de modul în care au ştiut să se folosească de fărîma de libertate pe care monarhul Austriei le-o oferise în dar, pentru a zăgăzui forţa ameninţătoare pentru Coroană, a ungurilor revoluţionari.

În regiunile în care Administraţia ungurească n-a putut deveni tiranică din cauza preponderenţei elementului saxon în funcţiile publice şi din cauza imediatei vecinătăţi cu regatul României, românii s-au dedat cu adevărată frenezie studiului în limba maternă, care le fusese refuzat pe o scară întinsă pînă atunci.

„Atît de puternic a fost acest curent către luminile instrucţiei, spune profesorul Silviu Dragomir, încît nu se găseşte exemplu analog în istoria nici unui alt popor".[352]

La Sibiu, de pildă, în această epocă, din numărul total al elevilor, 50% erau români, iar la Lugoj, în Banat, între 1860 şi 1867, românii se clasau într-o proporţie de 70% în raport cu celelalte naţionalităţi.[353]

---

[351] Articolul semnat de fostul preşedinte al Partidului Maghiar al Independenţei, Ludovic Mocsáry, se intitula *Chestiunea naţionalităţilor* şi a apărut în ziarul „Egyetértés" („Înţelegere reciprocă"), nr. 306, 25 decembrie 1907.

[352] Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 161.

[353] Onisifor Ghibu, *Catolicismul unguresc în Transilvania şi politica religioasă a statului român*, Cluj, 1924, p. 154 şi urm.

Experiența era de natură a îngrijora pe unguri. Românii erau un popor de analfabeți, atîta timp cît le era refuzat învățămîntul în limba maternă (pînă la începutul sec. al XIX-lea, românii transilvăneni n-au avut aproape nici o școală în limba românească). Liberi de a se lumina în limba strămoșilor lor, țăranii transilvăneni depășeau toate celelalte nații conlocuitoare, în dorința lor de a se instrui și deci de a se emancipa de sub jugul robiei milenare.

Aceasta este rațiunea pentru care casta magnaților a ținut ca țăranul român să trăiască în întuneric, iar atunci cînd, împotriva voinței ungurilor, poporul român a început să întrezărească binefacerile luminii, conducătorii maghiari s-au străduit din răsputeri să facă să pătrundă această lumină în conștiințele românilor, deformată de legile maghiarizante ale contelui Apponyi.[354]

Istoriograful ungur Acsády nu se sfiește să recunoască această împrejurare.

„Nobilimea Transilvaniei, spune el, nu încetează să tremure de frica pe care le-o inspiră șerbii români. Ea a fost extrem de iritată cînd, în urma unirii cu catolicii, s-au clădit școli pentru români. Nobilii se temeau că românii vor refuza să suporte sclavia lor în ziua în care vor începe să se instruiască și cînd vor avea șefi mai cultivați. De aceea, ei nu au admis funcționarea școlilor pentru săraci (iată aspectul real al mult lăudatei democrații ungurești —n.n.). Vechiul sistem economic a devenit astfel un factor cu totul anticultural; pentru a salva interesele imaginare ale cîtorva sute de familii de mari latifundiari, *un popor întreg a fost condamnat să*

---

[354] O expresie elocventă a politicii școlare din timpul dualismului austro-ungar de îndepărtare a poporului român de cultură este faptul că, în timp ce în Ungaria și Transilvania guvernele maghiare întrețineau 1 497 școli primare de stat, românii nu aveau nici măcar o școală de stat în limba lor (S. Dragomir, *op. cit.*, p. 159). Dacă avem în vedere și draconicele legi școlare ale lui Tréfort și Apponyi, care au dus la dispariția a sute și sute de școli românești, iar cele care au rămas au trebuit să reducă drastic studiul limbii române în favoarea limbii maghiare, devenită obligatorie, atunci înțelegem cauzele procentului mare de analfabeți existenți în rîndul românilor.

suporte ignoranța perpetuă, întunericul spiritului, mizeria materială și spirituală".[355]

Paralel cu măsurile școlare ale contelui Apponyi, alți politicieni, maghiarizanți à outrance, preconizau începerea unei ofensive de maghiarizare în toate compartimentele vieții sociale și economice.

Transilvania colonizată cu... unguri

Contele Ștefan Bethlen, unul dintre cei mai vajnici apărători ai sistemului asimilării forțate, denunța pericolul „oceanului românesc dintre Tisa, Dunăre și Carpați"[356] și, reluînd vechiul principiu al legii colonizării a lui Daranyi, propăvăduia spargerea blocului compact al românilor transilvăneni prin colonizări masive cu unguri.[357]

„Guvernul ungar, spune Charles Upson Clark[358] în *Greater Roumania,* a cheltuit milioane de coroane pentru a coloniza Transilvania cu unguri, iar după ce războiul a început, el a mărit efortul său în această direcțiune".

Planul din 1912 al contelui Bethlen[359] mai prevedea o serie de măsuri, destinate în primul rînd să submineze însăși proprietatea rurală românească, fundamentul vieții românești de la țară și în al doilea loc să împiedice libera dezvoltare economică a milioanelor de români.

---

[355] I. Acsády, în „Közgazdasági Lexikon" (Lexicon de economie politică), editat sub direcția lui Taganyi, II, p. 233. Chiar și atunci cînd guvernele de la Budapesta, în tendința lor de a grăbi procesul de maghiarizare a românilor, au hotărît să ridice școli maghiare în zonele românești, s-au ivit critici cu atît mai mult cu cît românii refuzau să urmeze aceste școli. „Căci — scria Déme Károly —, ce înțeles are să ridice, de pildă, școli primare în mijlocul maselor românești, ca prin ele să se cîștige unul sau doi Valahi cauzei maghiare, lăsînd în același timp să se prăpădească în ignoranță maghiarimea neaoșe? În asemenea locuri școlile primare nu-și pot ajunge ținta, de aceea nici n-ar fi iertat să se ridice acolo, pînă cînd nu avem un număr suficient de școli, acolo unde le este locul" (Déme Károly, *Magyarország helyzete és az europai népek harca* (Situația Ungariei și lupta popoarelor europene), Cluj, 1913; Vezi și Dr. Titus Podea, *Transylvania,* București, 1936, p. 63).

[356] Apud Romulus Seișanu, *Transilvania românească. Cu hărți și diagrame,* București, 1941, p. 51.

[357] *Ibid.*

[358] Charles Upson Clark, *Greater Roumania,* p. 140.

[359] Emil Petrini, *Reforma agrară,* în *Transilvania, Banatul, Crișan, Maramureșul 1918—1928,* I, București, 1929, p. 286—288; S. Dragomir, *op. cit.,* p. 50—51; Romulus Seișanu, *op. cit.,* p. 50—51.

Pentru atingerea primului și celui mai important scop, contele Bethlen cerea pur și simplu deposedarea românilor de bunurile rurale, adică de singurele lor bunuri[360], iar în ceea ce privește paralizarea vieții economice românești din Transilvania, viitorul prim-ministru al Ungariei cerea distrugerea creditului românesc și sabotarea instituțiilor bancare românești.

Dacă planul contelui Bethlen ar fi fost pus în aplicare s-ar fi ajuns în plin secol al XX-lea la reînvierea vechilor tradiții feudale, românii redevenind — prin grația ungurilor — ceea ce au fost timp de multe secole — sclavi pe propriul lor pămînt.[361]

Din fericire pentru românii din Transilvania, monarhia austro-ungară s-a prăbușit la timp, astfel încît machiavelicul plan de maghiarizare a pămîntului fostei Dacii n-a mai putut să-și producă efectele.

Înainte de războiul mondial acest plan intrase, într-o formă inițială, pe făgașul realizărilor. Contele I. Mailath redactase un adevărat program agrar, bazat pe principiul

---

[360] Iată cum își justifica Bethlen István, în 1912, planul său de deposedare a românilor de pămînturile lor: „Proprietățile maghiare din Ardeal sînt pe cale de a se prăpădi și dacă va continua așa, după o generație sau două, Ardealul va fi pămînt unguresc numai cu numele și aceasta însă numai pe măsură ce vom avea suficientă forță militară și politică să ne menținem stăpînirea asupra acestei părți de țară, dar sub raport economic pierdem terenul de sub picioare. Să nu ne amăgim că proprietățile pierdute vor putea fi înlocuite prin superioritatea obținută de noi în comerț, industrie și circulația monetară. Un timp oarecare se vor putea realiza prin ele succese, dar acesata nu va dura, decît pînă ce românii vor lua concurența cu toată puterea și în acest domeniu, începînd a se organiza. Iar dacă aceasta se va întîmpla, ori e sigur că se va întîmpla — se va impune cu atît mai de grabă forța de absorbțiune și de asimilare a superiorității numerice ce zdrobește totul, care azi încă nu se manifestează, decît pe terenul profesiunei agricole" (Bizony László, *A keleti határról, A magyar szupremáci veszedelme Erdélyben*/ Despre hotarul răsăritean. Pericolul supremației maghiare în Ardeal), Budapest, p. 75).

[361] Contele Bethlen István considera deposedarea de pămînt a românilor ca o premiză absolut necesară pentru dezrădăcinarea lor, pentru maghiarizarea lor, pentru a se asigura menținerea Transilvaniei sub dominația aristocrației maghiare. „Noi, declara el presei în 1913, nu vrem să-i considerăm ca adversari pe compatrioții de o altă limbă ; dar, în ce privește proprietatea asupra pămîntului, trebuie să-i socotim dușmani și, în consetință, noi trebuie să ne organizăm" („Pesti Hírlap", 9 sept. 1913). Vezi și Silviu Dragomir, *La Hongrie et le problème de la Transylvanie*, în « Revue de Transylvanie », t. I, nr. 3, 1934, p. 334—354; Romulus Seișanu, *op. cit.*, p. 49—51.

transferului proprietății rurale de la români la unguri,[362] iar societatea O.M.G.E. a agricultorilor unguri proclama sus și tare că pămîntul Transilvaniei trebuie să devină unguresc, „deoarece cine posedă pămîntul, posedă și țara".[363]

Pentru radicala schimbare a Transilvaniei românești într-o Transilvanie ungurească, ungurii procedau deci în etape. Întîi maghiarizarea elementului om, în al doilea rînd maghiarizarea pămîntului însuși.

Tentativa era însă și prea temerară și prea brutală pentru a putea reuși într-o epocă în care libertatea națională era ridicată la rangul de principiu fundamental al vieții statale.

Deși sortită eșecului, totuși ungurii n-au abandonat această tentativă de maghiarizare prin violență, pînă în cea din urmă clipă a dominației lor politice asupra Transilvaniei.

Profesorul Silviu Dragomir, care în calitatea sa de ministru român al minorităților a dat dovadă de un spirit de dreptate și de echitate care ar face cinste oricărui om politic din Occident, califică această politică a maghiarilor față de naționalități, drept o politică „criminală".[364] În lumina acțiunilor guvernelor ungurești care s-au succedat la putere înainte de dezlănțuirea primului război mondial, termenul nu ni se pare exagerat. Cînd trecem în revistă însă întregul cortegiu de ordonanțe pe care guvernul contelui Ștefan Tisza le-a edictat cu privire la românii transilvăneni de la intrarea în război a Austro-Ungariei, termenul ni se pare prea blînd.

Guvernarea contelui Ștefan Tisza

Contele Tisza, care prin energia și prin inteligența lui superioară, a dominat întreaga viață politică a Ungariei în cel de-al doilea deceniu al secolului nostru, era cunoscut ca un adversar ireductibil al oricărui elan naționalist românesc.

După ce, printr-o lege electorală, el a anihilat aproape complet reprezentarea românilor în Parlament, reducînd circumscripțiile electorale majoritare românești, de la 42 la 17, făcînd deci astfel ca cei 3 500 000 români să fie repre-

---

[362] S. Dragomir, *op. cit.*, p. 243.

[363] *Ibid.*, este vorba de Societatea *Országos Magyar Gazdasági Egylet* (Societatea economică maghiară).

[364] *Ibid.*, p. 242.

zentați prin numai 17 deputați, cînd cei 200 000 de sași trimiteau în Parlament 14 deputați,[365] contele Tisza a avut cinismul să declare de la tribuna Camerei Deputaților: *„Am reușit să-i scoatem din parlament pe domnii aceștia, cu puține excepții dureroase!“*.[366] *„Domnii aceștia“* erau pentru Ștefan Tisza marii patrioți români, pe care legea electorală și în special metodele samavolnice care caracterizau alegerile îi împiedicaseră să se realeagă în Parlament, și pe care deși Tisza cu niște „cetăți de spumă“ și cu o „fata morgana“ (discursul din Parlament, rostit la 11 iulie 1910),[367] totuși

---

[365] Cinismul cunoscut al lui Tisza István, fiul „zdrobitorului de naționalități“ Tisza Kálmán, reiese și din legea electorală care-i poartă numele. După ce legiuitorii precedenți s-au străduit să sugrume învățămîntul românesc, prin legile școlare, Tisza István condiționa dreptul de vot de cunoașterea scrisului și cititului. Astfel, Tisza reușea să excludă din viața politică marea masă a românilor din Transilvania (Ion Clopoțel, *Revoluția din 1918 și Unirea Ardealului cu România*, Cluj, 1926, p. 10—11).

Același om politic s-a opus cu înverșunare introducerii votului universal în Ungaria — motivînd că „acesta ar fi fost mai fatal decît orice pericol de criză, întrucît el ar fi nimicit definitiv statul național (maghiar) și a propus chiar modificarea Codului Penal (1894) pentru a face față — spunea el — « agitațiilor celor fără patrie », pentru că ochiul ager și mîna care pedepsește și apără statul maghiar trebuie să intervină cu autoritate. Noi am tratat pînă acum această problemă prea cavalerește“ (Aurel C. Popovici, *Stat și națiune. Statele Unite ale Austriei Mari*, București, 1939, p. 46).

[366] *Discursurile contelui Ștefan Tisza — 1893-1915. Contribuțiuni istorice la cunoașterea chestiunii naționalităților în Ungaria*, Budapesta, f.a. p. 55.

[367] *Ibid.* Marele coditian francez « Le Temps » din 31 august 1916, descria astfel situația românilor din Transilvania: faptul că din provinciile românești din Imperiul Austro-Ungar, Transilvania se individualiza atît prin suprafața cît și prin numărul românilor care trăiau acolo. „Lupta pentru libertate a românilor subjugați — se sublinia în ziar — și-a găsit exponenți în clasa mijlocie a juriștilor, profesorilor, preoților, negustorilor. Dar și răscoalele țăranilor și propaganda națională a « claselor instruite și înstărite » au fost reprimate cu cruzime de unguri. Instituirea în 1867, a dualismului austro-ungar le-a dat acestora mînă liberă în acțiunea de zădărnicire a luptei pentru emancipare națională a popoarelor asuprite.

Alegerile erau făcute printr-un regim de teroare, ignorînd total legile. Nu se admitea votul secret, iar votul public îi expunea pe cei care își manifestau sincer opinia unor grave ofense“. În acest sens, articolul citează cuvintele lui Mircea Șirianu: „O campanie electorală în Transilvania este un adevărat război civil în care alegătorii români, în majoritate țărani dezarmați, sînt la cheremul jandarmilor unguri înarmați cu puști, cu baionete, la armă“. Represaliile exercitate au dus la reducerea numărului de deputați români, așa încît la alegerile din 1910, din cei 79 de deputați români — cîți ar fi trebuit să numere reprezentarea română la Budapesta, dacă n-ar fi fost proporțională cu populația —, au fost aleși numai cinci.

el îi prefera în afara Parlamentului decît pe băncile lui. „Excepţiile dureroase" erau deputaţii, atît de puţini la număr, care reuşiseră să învingă toate dificultăţile şi să înfrunte toate obstacolele inerente unei alegeri în Ungaria, spre a veni la Budapesta să facă auzit glasul milioanelor de români asupriţi.[368]

Şi chiar aşa de puţini cîţi erau, contele Tisza încă îi găsea că sînt prea mulţi!.

Ne putem uşor imagina care au fost sentimentele de care a fost animat Tisza faţă de români în ziua în care Austro-Ungaria s-a găsit în război cu Aliaţii, România respingînd injoncţiunile care-i veneau de la Berlin şi de la Viena pentru a se alătura Puterilor Centrale şi mai lesne încă ne putem închipui care a fost atitudinea pe care a arborat-o premierul Ungariei faţă de românii transilvăneni în ziua în care România liberă a declarat război Ungariei.

Politica nemiloasă de maghiarizare îi priva pe români de toate drepturile. Ei nu mai aveau dreptul de întrunire şi nici libertatea presei. Orice manifestare românească era pasibilă de pedeapsă, românii fiind lipsiţi chiar şi de protecţia tribunalelor.

Un alt cunoscut cotidian francez, « Le Figaro », în numărul din 30 august 1916, arăta că, în lupta pentru propria lor libertate, împotriva turcilor şi apoi împotriva Casei de Austria, ungurii au ştiut să lupte eroic, iar luptele şi răscoalele lor au fost privite cu caldă simpatie de francezi şi de englezi. Cu totul altfel au privit maghiarii libertatea după ce s-au văzut ei înşişi liberi: libertatea lor le dădea dreptul de a oprima pe alţii. Era punctul de vedere al unor politicieni fără scrupule.

Regimul parlamentar maghiar era pus în slujba politicii de asuprire a celorlalte naţionalităţi: „nu este pe lume nimic mai mincinos, adică cel puţin ca reprezentanţă a naţiunii, întrucît sistemul electoral este stabilit după avere". Fiind oral, votul era lipsit de orice libertate; corupţia prin bani se adăuga presiunilor administrative şi, adeseori, jandarmii tăiau din registre grupele de alegători ai opoziţiei (« Le Figaro » din 30 august 1916).

[368] *Şt. Tisza* s-a opus cu înverşunare introducerii votului universal şi a susţinut modificarea codului penal (1894), pentru a face faţă „agitaţiilor celor fără de patrie", pentru că „ochiul ager şi mîna care pedepseşte şi apără statul maghiar trebuie să intervină cu autoritate. Noi am tratat pînă acum această problemă prea cavalereşte" (Aurel C. Popovici, *Stat şi naţiune. Statele Unite ale Austriei Mari*, Bucureşti, 1939, p. 46).

Publicistul maghiar Fényes S. arăta cauza reală a refuzului autorităţilor ungare de a introduce votul universal. „Clasa dominantă maghiară — nota el — nici nu avea argument mai puternic contra votului universal, decît că acela ar însemna eliberarea naţionalităţilor şi de aceea era socotit drept trădător de ţară oricare ungur ar fi îndrăznit să ceară votul universal" (Fényes S., *op. cit.*, p. 43).

În 1914, guvernul prezidat de contele Tisza edictează nu mai puțin de 33 de ordonanțe, avînd ca scop, după cum se exprimă Ion Clopoțel, istoriograful evenimentelor petrecute în Transilvania din 1914 pînă la alipirea ei la România, „de a înmulți mijloacele materiale spre a desăvîrși politica de maghiarizare".[369]

Libertatea presei românești este suprimată. Ziarul „Românul" al lui Vasile Goldiș este desființat. Întrunirile publice românești sînt interzise. Statul ungar își arogă controlul gestiunilor băncilor românești. Autonomia bisericească este încălcată, adunările și congresele naționale bisericești fiind obligate a ține ședință în prezența comisarilor guvernului. Populația românească din Transilvania este scoasă de sub jurisdicția judecătorilor ei firești și pusă sub jurisdicția excepțională a Curților Marțiale. Legea despre răspunderea trădătorilor de patrie, decretată în 1915 (legea XVIII), a înăsprit mai mult încă atmosfera de teroare în care trăiau românii transilvăneni de la izbucnirea războiului mondial.[370] Era suficient un simplu denunț pentru ca averea românului denunțat drept trădător să fie sechestrată, iar el să fie internat în lagăr sau aruncat în temniță.

Temnițele din Brașov, Făgăraș, Cluj, Seghedin, erau pline pînă la refuz de acești „trădători", a căror singură vină era de a se fi născut români pe teritoriul românesc al Transilvaniei!

Protopopi, preoți, bătrîni, femei și copii, umpleau lagărele special improvizate la Sopron (lîngă granița Austriei), la Veperd etc. Regimul aplicat sutelor de nevinovați, ridicați în modul cel mai abuziv de la căminele lor, trebuie să fi fost extrem de aspru, dacă judecăm după numărul morților din lagăre și închisori și dacă ne reamintim de asprul tratament care le era aplicat românilor transilvăneni în închisorile unguresti în timp de pace.[371]

Ordonanța nr. 4000 a Președinției Consiliului de Miniștri maghiar, dată în 1917, încoronează opera de deznaționalizare

---

[369] I. Clopoțel, *op. cit.*, p. 11.

[370] *Ibid.*, p. 12.

[371] *Ibid.*, p. 17—18. Despre măsurile represive îndreptate împotriva populației românești vezi și Sebastian Stanca, *Contribuția preoțimii românești din Ardeal la războiul pentru întregirea neamului*, Cluj, 1925; R. Cândea, *Biserica ardeleană în anii 1916—1918*, Cernăuți, 1926; Septimiu Popa, *Temnițele Clujului*, Cluj, 1937; Grigore Popescu, *Preoțimea română și întregirea neamului. II. Temnițe și lagăre*, București, 1940.

a guvernelor precedente. Ea este o traducere în fapt a planului contelui Bethlen. Într-adevăr, conform acestei ordonanțe românii nu mai puteau cumpăra nici un petec de pămînt rural fără prealabila autorizație a Ministerului Agriculturii din Budapesta; într-un cuvînt, românii nu mai puteau cumpăra deloc pămînt la țară, căci autorizația le era refuzată categoric, ori de cîte ori ei o solicitau. De altfel, aceasta era și rațiunea pentru care necesitatea autorizației fusese instituită.[372]

În același an, contele Apponyi, redevenit ministru al Instrucțiunii Publice și al Cultelor, înființa așa-numita „zonă culturală" în sud-estul Transilvaniei, cu destinația exclusivă să asigure maghiarizarea completă a școlilor românești din districtele Năsăud, Trei Scaune, Brașov, Făgăraș, Hunedoara ș.a., adică în acea regiune în care școala românească rezistase acțiunilor de maghiarizare anterioare. Consecința imediată a aplicațiunii acestei noi legi Apponyi a fost desființarea a 507 școli primare românești din acea regiune.[373]

Toate aceste măsuri de ordin legislativ erau întovărășite de ceea ce publicistul american Charles Upson Clark numește „persecuția meschină" *(petty persecution)* a jandarmeriei, exercitată în toate domeniile, persecuție pe care același scriitor o compară cu aceea exercitată de austrieci la Riva și de germani în Schleswig.[374] Erau zecile de vexațiuni și de nedreptăți zilnice, pe care jandarmul la țară și organele în subordine la orașe, le comiteau față de populația românească lipsită de orice apărare.

Prigoana

Aceste persecuții mărunte, dar infinit repetate, această otravă zilnică aveau să ia un caracter de o gravitate excepțională în ziua în care România declara război Puterilor Centrale.

---

[372] Despre ordonanța nr. 4000 din 12 oct. 1917, vezi Ion Clopoțel, *op. cit.*, p. 24.

[373] Prin crearea acestei „zone culturale", „călăul școalei și culturi românești", cum îl numea I. Clopoțel pe contele Apponyi, urmărea, totodată, să despartă pe românii din Transilvania de cei din România liberă (I. Clopoțel, *op. cit.*, p. 24; vezi și Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 162—164).

[374] Charles Upson Clark, *op. cit.*, p. 139.

Aproape o jumătăte milion de români transilvăneni au fost ridicați de la căminele lor și trimiși să lupte pe cele mai diverse fronturi pentru o cauză care nu era a lor. Ușor își poate închipui oricine, cunoscută fiind adversitatea ungurilor față de români, căror soldați din armata ungară le-a fost hărăzită cinstea de a se bate în liniile cele mai avansate.[375]

„După ce secătuise Ardealul de tot tineretul ei, spune N. Polizu-Micșunești în volumul închinat lui Nicolae Filipescu, se făptuiau sălbăticii asupra bătrînilor și chiar răniților, obligați la cărăușii; preoți și femei bătrîne erau aruncați în temnițe".[376]

La Sibiu, relatează Octavian Goga, poetul Ardealului, femei și preoți au fost puși în lanțuri și au fost scoși în stradă la ieșirea de la spectacol a mulțimii, pentru a fi scuipați în obraz de maghiari și sași. [377]

Nu există domeniu de activitate publică, scrie Ion Clopoțel, în care să nu fie suspendată libertatea înfăptuirilor și siguranța zilei de mîine".[378]

Românii de dincoace de Carpați nu erau indiferenți față de soarta fraților lor de peste munți. În epoca neutralității se formase în Regat un puternic curent politic naționalist care cerea imperios intrarea României în război alături de Aliați, pentru eliberarea românilor transilvăneni de sub jugul dominației maghiare.

„Acțiunea națională"

„Acțiunea națională"[379] care reunise în jurul marelui patriot Nicolae Iorga pe doi din cei mai iluștri oameni de stat ai României, pe „europeanul" (cum îl numea Clémenceau) Take Ionescu și pe Nicolae Filipescu, despre care Robert de Flers scria că „nu numai că-și iubește țara, dar este nebun după ea" *(il en est fou)*,[380] pe ardelenii Octavian

---

[375] Vezi T. V. Păcățian, *Jertfele românilor din Ardeal, Banat, Crișana, Sătmar și Maramureș aduse în războiul mondial din 1914—1918*, Sibiu, 1923.

[376] N. Polizu-Micșunești, *Niculae Filipescu. Însemnări. 1914—1916*, București, 1937, p. 173.

[377] *Ibid.*, p. 173.

[378] I. Clopoțel, *op. cit.*, p. 5.

[379] Despre înființarea acestei asociații vezi: „Universul", 15—28 oct. 1914; G. Moroianu, *op. cit.*, p. 179—180.

[380] N. Polizu-Micșunești, *op. cit.*, p. 22.

Goga și Vasile Lucaciu, martir al cauzei românești transilvănene și pe o seamă de alți fruntași ai vieții politice, reuși să electrizeze masele.

Entuziasmul cu care a fost primit, în trecerea sa prin România, generalul Pau constituie o dovadă întru totul semnificativă a sentimentelor care-i însuflețea în acea epocă pe românii din Regat și aceasta cu atît mai mult cu cît la sosirea în București a unui mareșal german, primirea pe care publicul român i-o rezervase a fost mai mult decît rece.

Pentru a ne da seama de starea de spirit care domnea la București în cel de-al doilea an al neutralității, este suficient să cităm finalul perorației culminantului discurs, rostit de Nicolae Filipescu la 15 februarie 1915, în numele „Acțiunii naționale"

Adresîndu-se regelui Ferdinand, suveranul țării, Filipescu spunea: „Tu ești trimisul lui Dumnezeu pentru a înfăptui visul unei nații [. .]. Mărirea pe care ți-o urăm, Sire, este să te încoronezi la Alba Iulia sau să mori pe Cîmpia Turzii!"[381]

Nu trebuie să uităm că în acea epocă România era legată prin tratate de Puterile Centrale și că guvernul țării ducea o politică de strictă neutralitate.

Dacă solidarizarea entuziastă a maselor românești de dincoace de Carpați cu românii din Ungaria era de ordin pur sentimental, în schimb apropierea de Aliați, reclamată insistent de oamenii politici, era sprijinită pe considerații imperioase de ordin rațional.

Dacă Austro-Ungaria avea să iasă victorioasă din război, soarta românilor transilvăneni, ca nație, era să fie pecetluită pentru eternitate. Mai mult încă: ungurii victorioși ar fi putut constitui o primejdie dintre cele mai grave pentru independența României însăși.

În celebrul discurs rostit de Take Ionescu în Camera Deputaților, în zilele de 16 și 17 decembrie 1915, marele om de stat român, punîndu-se ipoteza unei victorii a austro-ungarilor, se adresa deputaților cu vorbele: „Vă închipuiți dvs. că Ungaria ar tolera ca aici să continue o viață independentă?"[382]

---

[381] N. Filipescu, *Pentru România Mare. Cuvîntări din războiu. 1914—1916*. Cu o prefață de Matei B. Cantacuzino, București, 1925, p. 26.

[382] Take Ionescu, *Pentru România Mare. Discursuri din războiu. 1915—1917*, București, 1919, p. 93.

Românii n-aveau deci alegerea. Pentru salvarea ființei naționale a românismului transilvănean, și chiar pentru salvarea integrității teritoriale și independenței Regatului, ei trebuiau să urmeze singura politică conformă cu idealurile naționale și cu interesele vitale românești, politică pe care Take Ionescu o numise a „instinctului național".[383]

„În sufletul tuturor românilor, spunea fruntașul vieții politice române, de la dascălul de sat pînă la omul politic, stă scris cu litere de foc: „Transilvania și unitatea națională!"[384] „Fiecare popor, continua el, are dreptul să-și trăiască viața lui, să și-o trăiască întreagă cu toți ai lui, fiindcă numai așa poate și el să creeze o civilizație a lui, care să intre în armonia tuturor celorlalte civilizații.[385]

Cele două idealuri, al Ungariei unitare și omogene, realizabil prin sacrificarea ființei naționale a milioanelor de români ce locuiau pe teritoriul Ungariei și acela al României unitare — în cadrul fostei provincii Dacia — împlinirea unor năzuinți firești de reîntrunire într-un tot a ceea ce fusese cu veacuri în urmă despărțit își profilau, amenințătoare, contururile de o parte și de alta a Carpaților. Prin politica lor de violență, ungurii creaseră un abis între cele două concepții de viață. Se ajunsese atît de departe pe această cale, încît „nici o concesie nu mai era posibilă, viața unuia excluzînd viața celuilalt"[386] (Take Ionescu).

Contele Ștefan Tisza nu s-a sfiit să exprime cu brutalitate această situațiune într-unul din marile sale discursuri rostite în Parlamentul ungar în anul 1910.

„Concetățenii noștri nemaghiari, spunea el în ședința din 11 iulie 1910 a Camerei Ungare, cu ocazia discuției la Mesaj, trebuie în primul rînd să țină seama de faptul că ei aparțin unui stat național, unui stat care nu este un conglomerat de popoare de rase diferite, ci un stat dobîndit și făurit de o singură națiune care i-a întipărit pecetea neștearsă a individualității sale. Eram întotdeauna partizanul bunei înțelegeri frățești (sic) cu naționalitățile și voi rămîne așa. Le dau cu cea mai mare bucurie totul ce se poate împăca cu caracterul național și unitatea națională a statului maghiar. Dar, peste această graniță nu trec cu o literă. Aceasta

---

[383] *Ibid.*, p. 77.
[384] *Ibid.*, p. 79.
[385] *Ibid.*, p. 78.
[386] *Ibid.*, p. 103.

este stînca de care-şi va sparge capul oricine va încerca s-o sfărîme".[387]

În clipa în care făcea aceste afirmaţii, Ştefan Tisza nu era un oarecare deputat neînsemnat ale cărui declaraţii să fi avut valoarea unor păreri pur personale, ci el era şeful unui partid puternic (Partidul Naţional al Muncii) care se sprijinea în Parlament pe o majoritate masivă de 257 de deputaţi.

Punctul său de vedere era acela al Ungariei întregi. Ungaria este un stat unitar şi omogen, iar naţionalităţile sînt numai un accident în viaţa statală ungurească. Concluzia era tot atît de falsă pe cît erau şi premizele pe care se sprijinea. Era într-adevăr o aberaţie să susţii, împotriva celei mai categorice realităţi de fapt, că Ungaria este un stat omogen şi uninaţional, cînd milioanele de naţionali nemaghiari îi confereau cea mai impresionantă tinctură eteroclită şi polinaţională.

Contele Ştefan Tisza a avut însă darul să rostească el însuşi cea mai perfectă caracterizare a ţării sale: „Conglomerat de popoare de rase diferite".[388]

Acestor popoare, ungurii le confereau toate drepturile, cu o condiţie însă: să renunţe la naţionalitatea lor, spre a se contopi în maghiarism.

„Să vie în şirurile noastre!",[389] exclama el într-o zi de la tribuna Parlamentului, adresîndu-se românilor transilvăneni şi, întorcîndu-se spre deputaţii unguri, el le spunea: „în felul acesta vom putea crea o Ungarie mare şi puternică".[390]

Aceeaşi chemare le era adresată şi de dincoace de Carpaţi. De data aceasta însă, fără ca să li se impună condiţia renunţării la viaţa lor naţională. Dimpotrivă, aici le era rezervată realizarea idealurilor şi speranţelor pe care din vremuri îndepărtate românii transilvăneni şi le transmiteau din generaţie în generaţie.

Într-o limbă pe care nici n-o cunoşteau, li se cerea de la Budapesta să adere la un ideal de mărire care le era absolut indiferent. Din România le venea însăşi chemarea Firii,

---

387 *Discursurile contelui Ştefan Tisza, 1893—1915*, p. 53.
388 *Ibid.*
389 *Ibid.*, p. 56.
390 *Ibid.*

îmbiindu-i, în limba strămoşilor lor daco-romani, să realizeze unitatea naturală, unitatea organică, care leagă între ei pe fiii aceleiaşi naţii.

Intransigenţa ungurilor a grăbit evoluţia procesului istoric din Transilvania.

Erzberger şi Iuliu Maniu

În memoriile sale, Erzberger, şeful Centrului catolic din Parlamentul german şi fost ministru al Reichului, ne relatează despre misiunea ce i-a fost încredinţată de Germania, spre a împiedica intrarea în război a Italiei şi a României alături de Aliaţi. Cu acest prilej, el vorbeşte despre încăpăţînarea cu care conducătorii politicii maghiare din primii ani ai războiului refuzau să satisfacă legitimele revendicări româneşti. Punctul de vedere unguresc continua să fie invariabil acelaşi de secole: „Nici o concesie de nici un fel pentru români!"

„Nu era vorba, spune Erzberger, de concesii teritoriale, ci de a ţine cont în Ungaria de aspiraţiile legitime ale românilor. Baronul Burián, care era considerat ca purtătorul de cuvînt la Viena al contelui Ştefan Tisza respinge cu energie orice idee de conciliaţiune faţă de români".[391]

Premierul ungur, pe care Erzberger îl vizitase în urmă, nici nu voia măcar să recunoască legitimitatea plîngerilor româneşti.

„El susţinea, spune fostul ministru german, că nu exista nici o Putere care să ducă faţă de naţionalităţi o politică atît de tolerantă ca Ungaria", şi că în această privinţă « tout marchait pour le mieux »[392] în prea fericita Ungarie a ultimului Habsburg.

Nici Candide, eroul lui Voltaire, nu s-ar fi exprimat altminteri.

Dl Iuliu Maniu, care a făcut parte din delegaţia românească primită de Erzberger la Viena, cu scopul de a prezenta trimisului Reichului german doleanţele românilor transilvăneni, ne expune în felul următor modul în care a decurs întrevederea dintre Erzberger şi exponenţii vieţii politice româneşti din Ardeal:

---

[391] M. Erzberger, *Souvenirs de guerre, Préface de M. Maurice Muret*, Paris, 1921, p. 130.
[392] *Ibid.*, p. 131.

„În 1915, Puterile Centrale aveau o situaţiune grea. Împăratul Wilhelm a încercat să cîştige pe românii din Transilvania, pentru o acţiune a României alături de Puterile Centrale. În acest scop a trimis pe Erzberger la Viena, cu misiunea de a trata cu delegaţii români. În palatul Liechtenstein din Viena, o delegaţie compusă din Aurel Popovici, Goldiş şi cu mine, am luat contact cu Erzberger. Noi, delegaţii, am arătat lui Erzberger că românii din Ardeal n-au drepturi şi că e firesc din partea României să nu-şi înfrăţească armele cu cei care vor să-i omoare pe fiii ei. Erzberger mi-a replicat că se vor da românilor drepturile pe care le cer. Am răspuns că nu cred, pentru că de foarte multe ori li s-a promis şi niciodată nu li s-a dat nimic".[393]

Rezultatul tratativelor a fost, după cum era de aşteptat şi după cum o prevăzuse şi Iuliu Maniu, cu totul negativ.

Erzberger relatează că: „Ştefan Tisza a refuzat orice negociaţiune cu România cu privire la acordarea de drepturi noi românilor din Ungaria".[394]

Ambiţia nemăsurată a ungurilor şi lipsa totală de prevedere a conducătorilor lor politici, au făcut imposibilă rezolvarea pe cale amicală a conflictului dintre naţiunea dominantă şi aceea aservită. Nu mai rămînea, din vina ungurească, decît o singură soluţie pentru rezolvarea problemei: calea armelor.

Războiul pentru întregire (Ion I. C. Brătianu)

Lui Ion I. C. Brătianu i-a fost hărăzită soarta de a decide, în calitatea sa de şef al guvernului român, intrarea României în război alături de Aliaţi, pentru realizarea idealului naţional românesc: dezrobirea Ardealului.

În lumina documentelor pe care le posedăm astăzi, acţiunea lui Ion I. C. Brătianu în timpul neutralităţii României ne apare în contururi precise , care n-au putut fi sesizate de contemporani.

Într-o opinie publică, pasionat favorabilă intrării imediate a României în război, între presiunile din ce în ce mai insistente ale Germaniei şi Austro-Ungariei de a atrage Român-

---

[393] „Curentul" din 2 februarie 1935.

[394] M. Erzberger, *op. cit.*, p. 131.

nia de partea lor, presiuni care de multe ori se transformau în directe amenințări de invazie a țării și, în fine, între presiunile Aliaților de a forța mîna lui Brătianu, mai înainte ca toți aliații să fi aderat la revendicările românești cu privire la Transilvania, Banat și Bucovina, marele om de stat a știut să conducă cu o abilitate neasemuită politica românească, printre atîtea meandre, în interesul exclusiv al realizării idealurilor naționale românești.

„Istoria diplomatică a războiului european, spune profesorul român C. Kirițescu în *Istoria războiului pentru întregirea României*, oricare ar fi punctul de vedere din care istoricul judecă evenimentele, e unanimă să recunoască adevărul că România a fost condusă în decursul tratativelor de un om de stat care unea un patriotism adînc cu o înaltă inteligență și cu o extraordinară abilitate diplomatică".[395]

A fost suficient ca să se stabilească acordul Aliaților asupra revendicărilor românești, pentru ca România să intre imediat în acțiune alături de Aliați, împotriva Austro-Ungariei.

Într-adevăr, la 13 august 1916, Stürmer, succesorul lui Sazonov la Ministerul de Externe al Rusiei, acceptă condițiile României cu privire la retrocedarea teritoriilor românești din împărăția austro-ungară, iar la 17 august, deci cu patru zile mai tîrziu, România semnează la București tratatele de alianță cu Aliații, tratate prin care-și ia obligația ca, cel mai tîrziu la 28 august 1916, să se găsească în stare de război cu Puterile Centrale, în schimbul garantării de către Aliați a rezolvării definitive a problemei transilvănene.

Astăzi, cînd perspectiva istorică se luminează prin documentele pe care le posedăm cu privire la evenimentele din trecut, ne dăm seama cît de precise au fost prevederile oamenilor de stat români, privitoare la soarta transilvănenilor, într-o Austro-Ungarie victorioasă.

Planurile secrete maghiare

În lucrarea sa despre Transilvania, dl Romulus Seișanu dezvăluie unul din acele faimoase planuri pe care le-au elaborat ungurii cu privire la naționalități, în general, și la

---

[395] Despre activitatea lui I.I.C.Brătianu în acea perioadă vezi pe larg C. Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României*, ed. a II-a, București, f.a. vol. I, p. 122–159; Idem, *Ion I. C. Brătianu, în pregătirea războiului de întregire;* București, 1936, passim.

români în special, în epoca în care mai sperau că vor ieşi victorioşi din război. Pe de o parte, Ştefan Tisza arbora faţă de români o atitudine conciliantă, ducînd tratative de împăcare cu Partidul Naţional Român — renăscut — din Transilvania, cu scopul ascuns de a slăbi poziţia fruntaşilor acestuia printr-o solidarizare a românilor transilvăneni cu Puterile Centrale, pe de altă parte, făurea planuri secrete de acord cu arhiducele Iosif, pentru a răpi României porţiuni din teritoriul ei de pe versantul răsăritean al Carpaţilor.

„Aşa cum s-a constituit în Evul Mediu zona de siguranţă militarizată de la estul Imperiului German, spune dl Romulus Seişanu, zonă cunoscută sub numele de Oest-Mark, care a fost nucleul Austriei de mai tîrziu, tot aşa Tisza István, în acord cu arhiducele Iosif, a crezut că va putea da o lovitură de pumnal în inima românismului prin crearea acelei zone de siguranţă militarizată şi strategică, sub forma unei Mărci de Est maghiare, ce ar fi dominat ambele versante ale Carpaţilor".[396]

Linia de demarcaţie a frontierei româno-ungare, astfel cum a fost ea proiectată de cei doi oameni de stat austro-ungari, avansa profund atît în Moldova cît şi în Muntenia. Urmau să devină maghiare: întreaga regiune răsăriteană a munţilor Carpaţi, văile Lotrului, Oltului, Dîmboviţei, Buzăului, Teleajenului şi Bistriţei şi, *last but not least*, regiunile petrolifere, bogăţia de căpetenie a pămîntului românesc de dincoace de Carpaţi.[397]

Pentru ca maghiarizarea să fie completă, arhiducele Iosif prevedea în planul său colonizarea cu unguri a întregii regiuni de siguranţă de pe ambele versante ale Carpaţilor, căutînd în felul acesta să pună stavilă pentru vecie unei renaşteri româneşti în Transilvania, cordonul maghiar avînd menirea de a separa pentru totdeauna cele două blocuri româneşti de pe cele două versante ale Masivului Carpatic.[398]

Aceasta era imaginea românismului în conştiinţa ungurească, încălzită de speranţa victoriei.[399]

---

[396] Romulus Seişanu, *Transilvania românească cu hărţi şi diagrame*, Bucureşti, 1941, p. 51.

[397] *Ibid.*, p. 51—52.

[398] *Ibid.*, p. 52.

[399] În timpul tratativelor de pace separată cu Puterile Centrale, şoviniştii unguri jubilau şi făureau noi planuri de maghiarizare a românilor. Astfel, la începutul anului 1918 s-a dat publicităţii un nou plan de maghiarizare a românilor în care se preconizau următoarele:

Dar ceea ce este mai caracteristic încă pentru mentalitatea păturii conducătoare a naţiei maghiare este faptul că această imagine a unui românism pierdut în masa maghiarismului a persistat chiar şi după ce ungurii au început să piardă nădejdea într-un succes final al Puterilor Centrale.

În propunerile de pace pe care Austro-Ungaria le-a adresat Aliaţilor prin intermediul prinţului Sixte de Bourbon, chestiunea graniţelor răsăritene ale Împărăţiei sînt cu totul trecute sub tăcere, intenţia ungurilor fiind de a obţine mînă liberă în Est, pentru a lichida, după bunul lor plac, *à la manière hongroise*, chestiunea delimitării graniţelor dintre Ungaria şi România.[400]

Războiul mondial nu fusese însă purtat timp de patru ani, milioane de oameni nu sîngeraseră pe cîmpiile de luptă, pentru ca rezultatul războiului să însemne instaurarea în Europa a unei noi Ungarii despotice şi nici pentru a face ca formele anacronice de guvernămînt, instaurate de unguri în Europa Centrală, să reînvie la o viaţă nouă.

Evoluţia implacabilă a destinului omenirii a făcut ca la prima zguduire mai puternică, conglomeratul neviabil al monarhiei dualiste să se destrame ca un eşafodaj de carton.

Atitudinea ungară, în clipa în care se profila haotic prăbuşirea, este demnă de reţinut. *Nici chiar în momentele*

---

1) Desfiinţarea tuturor şcolilor româneşti de orice fel.

2) Cel ce vrea să studieze, să înveţe ungureşte. Cel ce nu va prezenta un certificat al unei şcoli maghiare, nu va avea drepturi de cetăţean în ţară.

3) Să se închidă toate teologiile româneşti. Teologii greco-catolici români să studieze în teologiile romano-catolice. Numai pe baza certificatelor acestora să poată fi sfinţiţi preoţii. Învăţămîntul teologic greco-ortodox să fie desfiinţat complet. Toţi românii să accepte unirea cu Roma.

4) În administraţie şi oficii de stat românii nu vor putea fi admişi decît în baza unor certificate şcolare ungureşti şi numai în regiuni curat ungureşti.

5) În regiunile româneşti să se angajeze numai astfel de învăţători şi profesori, care nu cunosc decît limba maghiară (nu şi pe cea românească).

6) Calendarul vechi să fie interzis pe veci. Calendarul nou să fie obligator pentru toată lumea.

7) Acei cărora aceste dispoziţiuni nu le vor fi pe plac au dreptul ca în timp de 3 ani să emigreze în Valahia (România). Le dăm voie să plece şi astfel în 50 de ani vom face ordine în ţară" (În „Újság", Cluj, 29 ianuarie 1918).

[400] Romulus Seişanu, *op. cit.*, p. 51.

premergătoare dezastrului, ungurii n-au înțeles să renunțe la concepția lor politică exclusivistă.[401]

Cuvintele contelui Tisza adresate croaților și sîrbilor cu cîteva săptămîni numai înainte de prăbușirea monarhiei, pot fi citate în fruntea unei antologii a intoleranței: „Este posibil, spunea contele Tisza, cu ocazia vizitei pe care a făcut-o în Bosnia și Herțegovina la sfîrșitul lunii septembrie 1918, ca să ne prăbușim. *Dar, înainte ca noi să ne prăbușim, vom găsi încă suficiente forțe pentru ca să vă distrugem*".[402]

Era același Ștefan Tisza care, cu patru ani în urmă, declarase în Parlamentul ungar: „Noi insuflăm antipatie naționalităților prin aceea că patriotismul nostru se manifestă pe căi atît de păgubitoare și într-un mod nedemn de caracterul cavaleresc maghiar", iar cuvintele adresate bosniecilor erau rostite într-o epocă în care se făcuse auzit de acum glasul președintelui Wilson, în favoarea autodeterminării *(self determination)* popoarelor din monarhia habsburgică.

---

[401] Sugestivă pentru neputința și furia oarbă ale moșierimii maghiare în fața mersului implacabil al procesului revoluționar de desprindere a Transilvaniei de Ungaria este atitudinea lui Ianos Urmanczy, proprietar al unor întinse domenii în Munții Apuseni. În timpul războiului, Urmanczy a folosit la întreprinderea sa forestieră din Beliș prizonieri de război sîrbi, italieni și ruși. Cînd a încetat războiul, prizonierii s-au prezentat la conducerea întreprinderii și au cerut să li se dea alimente de drum și să fie lăsați să plece acasă. În fața refuzului administrației moșierului Urmanczy, prizonierii s-au revoltat, s-au eliberat și au dat foc depozitului de cherestea al întreprinderii. Aflînd acest lucru, Urmanczy a organizat, la Budapesta, un detașament format din 65 de soldați înarmați cu puști și mitraliere, sub comanda căpitanului Dietrich Antál, destinat „să restabilească ordinea", să pedepsească practic pe locuitorii români de la Beliș, care nu aveau nici o vină pentru cele petrecute acolo. Însuși ministrul de război a pus la dispoziția detașamentului un tren special, care la 7 noiembrie sosea la Călățele. De aici, detașamentul morții a luat drumul spre Beliș, împușcînd pe loc, din ordinul lui Urmanczy, pe toți locuitorii ce le ieșeau în cale. Detașamentul s-a instalat în castelul lui Urmanczy din Beliș. Patru mitraliere au fost așezate în turnul castelului, apoi a început vînătoarea românilor din împrejurimi. Nu s-a putut stabili cu exactitate numărul morților, întrucît cadavrele au fost aruncate în focul de la depozitul de cherestea incendiat. Au fost identificate numai 45 de cadavre, dar numeroase schelete au fost descoperite abia în primăvara următoare, în pădurile din apropiere (Vezi A. Gociman, *Măcelul de la Beliș. Patruzeci și cinci de moți împușcați și arși pe rug de unguri*, București, 1923, p. 79).

[402] K. Fr. Novak, *Der Sturz der Mittelmächte*, München, 1912, p. 280; C. Kirițescu, *op. cit.*, III, p. 335.

Declarația lui Wilson

„Aspirațiunile naționale ale popoarelor, spusese președintele Wilson la 11 februarie 1918 în fața Congresului american, trebuie să fie respectate; în viitor, popoarele nu trebuie să mai fie dominate și guvernate decît de propriul lor asentiment. *Autodeterminarea nu este o simplă frază. Ea este un principiu imperativ de acțiune pe care în viitor oamenii de stat nu-l vor ignora decît în detrimentul lor !*"[403]

---

[403] Președintele Wilson declara cu acest prilej: „Nu mai poate fi vorba de a transfera popoarele de la o putere la alta printr-o simplă conferință internațională sau printr-un acord între rivali și antagoniști" (W. Wilson, *Messages, discours, documents diplomatiques relatifs à la guerre mondiale*, vol. II, Paris, 1919, p. 249). Doar cu o zi mai devreme, renumitul cotidian american "The New York Times", pledînd pentru destrămarea Austro-Ungariei scria că în contextul politic european, existența monarhiei austro-ungare cu conglomeratul ei de naționalități asuprite, care își cer libertatea, constituie o preocupare majoră: „(...) problema existenței sau a inexistenței Austro-Ungariei este importantă nu numai pentru Italia, Serbia, România și Germania, dar în aceeași proporție și pentru Franța și Anglia, și chiar pentru restul Europei și al lumii; și ea trebuie privită nu numai ca problemă internă, dar și ca o chestiune care, după război, va avea cea mai mare influență asupra evoluției istorice a Europei". Principiile pe care se bazează existența Austro-Ungariei sînt de mult depășite de mersul istoriei; ele au devenit deja obstacole în evoluția istorică a umanității. De aceea, pentru a nu fi mereu o piedică în calea progresului uman, un stat care se bazează pe asemenea principii trebuie să dispară. „Ai permite să trăiască după acest război printr-un oportunism politic îngust, care ar aparține doar guvernelor nu și popoarelor, ar însemna să se trădeze pacea viitorului" ("The New York Times" din 10 febr. 1918). Același cotidian, la sfîrșitul lunii iunie 1918 insera articolul *Ungaria reală*. Autorul articolului sublinia că se impune ca „orice copil de școală" să cunoască adevărul cu privire la componența etnică a Ungariei. Ar trebui știut că din 22 de milioane de locuitori ai acestei țări, numai aproximativ 9 milioane sînt unguri; cei 13 milioane de nemaghiari sînt tratați de către „magnații unguri și casta stăpînitoare" cu nedreptate sistematică, opresiune și cruzime. Maghiarii formează majoritatea locuitorilor numai într-una din provinciile Ungariei, anume în pusta dintre Dunăre și Tisa; în această zonă locuiesc șapte pînă la opt din nouă părți ale populației maghiare, restul este răspîndită în celelalte provincii, „ocupînd funcții, controlînd tribunalele și poliția, stăpînind neamuri majoritare". În Transilvania și Banat se află „mici insule" de proprietari unguri, care stăpînesc 4—5 milioane de români. În sudul Ungariei există 5—6 milioane de sud-slavi, iar în nord — 2 milioane de slovaci. Planul implacabil al ungurilor este maghiarizarea celorlalte naționalități, înăbușirea aspirațiilor lor naționale, menținerea „pentru totdeauna departe de statele naționale și politice cărora le aparțin după inimă și istorie".

Clasa conducătoare a Ungariei actuale este stăpînită de șovinism, dar întreține cu cinism mitul potrivit căruia ungurii iubesc libertatea altora mai mult decît pe a lor ("The New York Times" din 30 iunie 1918).

Preşedintele Statelor Unite vestea popoarelor asuprite de milenii zorile unei lumi noi. Premierul Ungariei amenința aceleaşi popoare cu distrugerea totală, numai pentru că îndrăzniseră să-şi făurească din cuvintele preşedintelui Wilson crez de viitor.

Mersul fulgerător al evenimentelor i-a depăşit însă cu mult prea mult pe unguri, pentru ca ei să mai poată, în ceasul al 12-lea, înfăptui planul odios de distrugere a naționalităților, pe care nu-l putuseră realiza cu metodele cele mai violente timp de o mie de ani.

Ofensiva mareşalului Franchet d'Espérey în sudul Balcanilor, spargerea frontului de la Dobropolje, înaintarea rapidă a Aliaților înspre Sofia şi Constantinopol, capitularea Bulgariei şi a Turciei, intrarea României din nou în război la sfîrşitul lui octombrie 1918, mişcările de afirmare națională a popoarelor nemaghiare din sînul monarhiei dualiste au grăbit finalul ultimului act al acelei monstruozități statale care dăinuia de atîta vreme în centrul Europei.

Marele Talleyrand, în memoriul pe care l-a adresat lui Napoleon după bătălia de la Austerlitz, sfătuindu-l să susțină Austria, a zugrăvit în cîteva cuvinte laconice, dar atotcuprinzătoare, situațiunea şubredă a acestei împărății, care avea totuşi să mai dăinuiască, prin teroare, încă un veac.

„Monarhia austriacă, spunea genialul diplomat francez, este un amestec, rău închegat, de state diferite toate între ele prin limbă, obiceiuri, religie, regimuri politice şi civile şi care nu au alt bun comun decît identitatea şefului lor. O asemenea putere este de la sine înțeles slabă".[403bis]

...şi desigur destinată pieirii!

În Consiliul de Coroană ținut la Viena la 15 octombrie 1918, împăratul Carol, ultimul Habsburg, făcu un suprem efort pentru a salva monarhia de la prăbuşire, încercînd a o transforma într-un stat federal cu acordarea unei largi autonomii tuturor naționalităților.[404]

Era o recunoaştere tîrzie a justeței principiilor formulate de românul Aurel Popovici în 1906.

Comportarea ungurilor în acest Consiliu de Coroană, care a precedat cu două săptămîni doar dezlănțuirea revoluției din Ungaria, este de neconceput. *Deşi pămîntul se scufunda cu repeziciune vertiginoasă sub picioarele lor, ei nu*

[403bis] Cooper, Duff, *Talleyrand, 1754—1838*, traducere de J. Leonard (Bucureşti, 1938), p. 179.

[404] I. Clopoțel, *op. cit.*, p. 34.

reușeau să-și dea seama de realitate, într-atît erau de orbiți de patima lor împotriva naționalităților.

Wekerle, primul ministru al Ungariei, care succedase lui Ștefan Tisza în aprilie 1918, dar care activa totuși după indicațiile politice ale fostului premier, se împotrivi cu energie modificării regimului dualist, mergînd pînă acolo încît amenința Austria cu înfometarea, dacă împăratul va include Ungaria în planul de federalizare.[405]

Cu un an înainte, Tisza manifestase aceeași atitudine față de autonomia românilor în cadrul unei Austrii federale, declarînd unui emisar al contelui Czernin, care îi sugerase această idee, că „acela care încearcă să ia Ungariei numai un singur metru pătrat din pămîntul ei, va fi împușcat".[406]

Amenințarea ungurilor produse efect asupra hotărîrilor pe care avea să le ia împăratul a doua zi după Consiliul de Coroană de la Viena. Într-adevăr, în mesajul pe care el îl adresă „popoarelor sale" în ziua de 16 octombrie 1918, le dădu dreptul să se organizeze pe baza principiului autonomiei naționale, excepție făcînd doar românii și celelalte nații aparținînd „Sfintei Coroane ungare"[407], nații menite în intenția împăratului să continue a suporta la nesfîrșit jugul dominației maghiare.

Cînd Imperiul Habsburgic trosnea din toate încheieturile, cînd vîntul libertății popoarelor dărîma în calea lui toate obstacolele artificiale pe care absolutismul le așezase între fiii aceluiași neam, ungurii se cramponau în menținerea formelor vetuste ale unui sistem politic pe cale să dispară pentru veșnicie în negura istoriei.

Este unul dintre cele mai surprinzătoare exemple de neprevedere, de lipsă de simț politic și de obstinațiune în susținerea unei cauze iremediabil pierdute, pe care ni le oferă istoria.

În clipa în care mesajul a proclamat intangibilitatea teritoriilor făcînd parte din Sfînta Coroană a Ungariei, unitatea Ungariei încetase să mai fie o realitate, devenind o simplă aparență formală. Popoarele supuse prin violență erau pe calea dezrobirii și nimic nu le mai putea îndepărta de pe această cale.

---

[405] K. Fr. Novak, *op. cit.*, p. 297; C. Kirițescu, *op. cit.*, III, p. 336—337.
[406] Ottokar Czernin, *Im Weltkriege*, Berlin, Ullstein, 1919, p. 140.
[407] K. Fr. Novak, *op. cit.*, p. 412—413.

În mijlocul unei adunări ostile, deputatul român Alexandru Vaida-Voevod, luînd cuvîntul în Camera ungară la 18 octombrie 1918, declara în numele naţiunii române din Ungaria, că: „nu recunoaşte Parlamentului maghiar dreptul de a o reprezenta la Congresul Păcii"[408] şi cerea ca „în temeiul dreptului firesc al fiecărei naţiuni de a dispune de ea însăşi, naţia română să-şi poată determina viitoarea formă de stat, precum şi relaţia de coordonare în mijlocul naţiunilor libere".[409]

Într-un vacarm indescriptibil, deputatul român, care avea să ajungă apoi prim-ministru al României Mari, îşi termina declaraţia sa istorică cu aceste cuvinte: „După suferinţe şi lupte de veacuri, naţiunea română din monarhia austro-ungară îşi aşteptă, şi pretinde, confirmarea drepturilor sale inalienabile şi imprescriptibile la o viaţă naţională integrală".[410]

---

[408] « La Roumanie » (organ al Consiliului Naţional la Unităţii Românilor de la Paris — n.n.), 7 noiembrie 1918.

[409] *Ibid.*

[410] I. Clopoţel, *op. cit.*, p. 38.

Chiar a doua zi, marele cotidian american "The New York Times" înregistra declaraţia lui Vaida-Voevod în Parlamentul din Budapesta. Elogiind principiile egalităţii între naţiunile mari şi mici enunţate de preşedintele Wilson, deputatul român arată că „După suferinţe seculare, naţiunea română proclamă drepturi intangibile şi imprescriptibile; de altfel, românii din Ungaria nu sînt o naţionalitate, ci o naţiune".

Cuvintele sale au produs un adevărat vacarm în rîndurile majorităţii maghiare. Sándor Wekerle, preşedintele Consiliului şi contele István Tisza au răspuns că nu există nici o contradicţie între principiile emise de Wilson şi politica Ungariei.

Răspunsul lui Vaida-Voevod, în puţine cuvinte, îi caracterizează pe exponenţii politicii ungare de oprimare a naţionalităţilor. „Tisza, Apponyi şi Bánffy sînt cei care au urmărit strivirea naţionalităţilor — spune el. Cît despre Wekerle, trebuie să-i reamintinm că, în timp ce românii şi alte naţionalităţi din Ungaria se lăsau ucişi pe front, femeile şi copiii lor umpleau închisorile".

Invectivele deputaţilor unguri nu-l opresc pe deputatul român să-şi spună mai departe cuvîntul. După ce arată că distrugerea învăţămîntului, politica agrară, reprezentarea inegală a naţionalităţilor în parlament, presiunile administrative sînt tot atîtea mijloace folosite de unguri pentru susţinerea politicii lor de maghiarizare. Vaida-Voevod precizează că monarhia austro-ungară este o formă statală perimată, iar dreptul naţionalităţilor nemaghiare la libertate „este o chestiune internaţională şi o chestiune de onoare pentru întreaga umanitate".

La sfîrşitul lunii octombrie 1918 izbucneşte revoluţia în Ungaria. La 31 octombrie contele Tisza este asasinat.[411] La 1 noiembrie împăratul Carol de Habsburg abdică. Se instaurează un nou regim, în frunte cu contele Mihail Karolyi.

Haosul din Ungaria

Oscar Jászi, ministrul naţionalităţilor în guvernul radical al contelui Karolyi, defineşte starea ce domnea în acea vreme în Ungaria, drept o stare „haotică". Tot el mai afirmă în *Revolution and Counter-Revolution in Hungary* că şi sub noul regim se încerca reeditarea vechilor greşeli din trecut. „Rezistenţa regimului vechi (*L'ancien régime*, în text), spune Oscar Jászi, se datora în special celor trei politicieni Windischgrätz, Vázsonyi şi Szterényi".[411 bis]

Concesiile pe care ei le ofereau românilor erau minime. Chiar în plină revoluţie, ungurii nu înţeleseseră marea chemare a timpului. Ei au căutat să obţină toată libertatea în urma revoluţiei din 1918, neoferind naţionalităţilor decît o fărîmă de libertate. Printr-o abilă manevră diplomatică, Karolyi, care era antantofil, încerca să-şi cîştige simpatiile aliate, pentru a nu fi obligat la sacrificii prea mari.[412] Era reeditarea sistemului revoluţionarilor liberali din 1848!

Încheie spunînd că în cuvintele sale se exprimă adeziunea unanimă a românilor la ideea Unirii: „Fiţi siguri că întreaga naţiune română vorbeşte prin mine şi că ideile pe care le-am dezvoltat aici sînt închise în inima tuturor românilor" ("The New York Times" din 19 octombrie 1918).

[411] După ce declarase în parlament „Ungaria a pierdut războiul, István Tisza a fost împuşcat în locuinţa sa din Budapesta. Contele Tisza a plătit astfel cu viaţa vina de a fi fost unul dintre autorii marelui război şi al nenorocirii patriei sale" (C. Kiriţescu *op. cit.*, ed. a II-a, vol. III, p. 343).

[411 bis] Oscar Jászi *Revolution and Counter-Revolution in Hungary*. With an introduction by R.W. Seton-Watson, London, 1924, p. 17

[412] Proclamîndu-se antantofili, după mai bine de patru ani de război împotriva Antantei, unii oameni politici maghiari îşi închipuiau că pot induce în eroare opinia politică mondială şi că vor obţine menţinerea dominaţiei asupra celorlalte popoare. Ilustrativă — pentru starea de derută ce cuprinsese clasele oprimante maghiare — este declaraţia făcută în parlament de Lovászy Márton la 16 oct. 1918, cînd Károlyi Mihály anunţa că a fost pierdut nu numai războiul ci şi pacea şi propunea ca Ungaria să fie reprezentată de o delegaţie separată la Congresul de Pace: „Să ne desfacem de Germania. Mergem cu Antanta, nu cu Germania, luaţi la cunoştinţă că sîntem antantofili, da antantofili" (I. Clopoţel, *op. cit.*, p. 36)

1 Decembrie 1918

Românii ardeleni, care aveau vie în memorie trădarea revoluţionarilor kossuthişti din 1848 faţă de cauza românească, nu mai aşteptau de data aceasta să li se ofere libertatea de către republica ungară instaurată la 16 noiembrie 1918, şi, la 1 Decembrie 1918, într-o uriaşă adunare plebiscitară care a avut loc la Alba Iulia sub preşedinţia bătrînului patriot ardelean Gheorghe Pop de Băseşti, au declarat cu entuziasm: *„Unirea românilor de peste munţi şi a teritoriilor locuite de ei cu România"*.[413]

Ziarele ungureşti din acea epocă evaluează la 100 000 numărul reprezentanţiilor românilor transilvăneni care au participat la plebiscitul Transilvaniei.

Unirea Transilvaniei nu este, cum vrea să acrediteze propaganda maghiară în străinătate, consecinţa unor tratate pe care „Ungaria a fost obligată să le semneze" sau a unor „influenţe din afară" (v. prof. Horváth, *Weltkrieg, Friedensdiktat und Nachkriegsregelung*).

Ea este rezultatul unei evoluţii lente. EA ESTE O ÎMPLINIRE DE DESTIN.

Românii de pe ambele versante ale Carpaţilor purtau în suflet această zi ca pe o lumină care apare la orizont la capătul unei lungi călătorii. Ea le lumina calea de undeva

---

[413] *Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia în ziua de 1 Decembrie 1918 . Acte şi documente*, Alba Iulia, 1928, vol. I, p. 14—18. În preambulul declaraţiei de Unire se preciza: „Veacuri de-a rîndul poporul românesc, adevăratul şi legitimul proprietar al pămîntului ce fusese odată Dacia, a fost socotit străin şi sclav pe pămîntul său strămoşesc . . . Bucăţirea trupului românesc a fost act de barbarie. Distrusă barbaria, unirea tuturor românilor într-un singur stat este cea mai firească pretenţiune a civilizaţiei. Teritoriile locuite de români de la descălecarea lui Traian şi pînă astăzi au fost teritorii româneşti. Nu există putere de a suci logica pînă acolo ca invadările elementelor străine, dirijate pe aceste teritorii în chip artificial şi prin abuzul de putere al statului cu scopul desfiinţării noastre naţionale, să poată clătina dreptul nostru de proprietate asupra acestor teritorii După drept şi dreptate, românii din Ungaria şi Transilvania, dimpreună cu toate teritoriile locuite de dînşii, trebuie să fie uniţi cu Regatul României. . . Va trebui să asigurăm tuturor neamurilor şi tuturor indivizilor conlocuitori pe pămîntul românesc aceleaşi drepturi şi aceleaşi datorinţi. Civilizaţiunea care ne-a eliberat pretinde de la noi respectul pentru dînsa şi ne obligă să propăşim în noul nostru stat orice privilegiu şi să statorim ca fundament al acestui stat munca şi răsplata ei integrală" („Românul", 1918, 3 dec.; *Marea Unire de la 1 decembrie 1918*, Biblioteca „Astra", Bucureşti, 1943, p. 109—111).

din viitor. În ziua în care le-a fost dat s-o apropie, idealul lor a fost realizat și unirea înfăptuită.

Resemnarea cu care românii au acceptat sosirea acestei zile este caracteristică firii răbdătoare a mult încercatului popor românesc.

Poate este și o consecință a siguranței ce o aveau românii în realizarea visurilor lor de milenii. Transilvănenii ştiau că această zi a Unirii — și implicit a libertății — va veni. Ei ştiau că ea le este promisă de o lege firească, care-şi urmează implacabil drumul spre împlinire, fără a putea fi oprită de piedicile pe care le pot pune în cale meschinele interese omenești.

Inevitabilis fatorum lex humana providentia mutari non potest.

Transilvania s-a unit cu România. Ea n-a fost unită prin voința altora, cum susțin azi toți profesorii de la Budapesta, denaturînd în modul cel mai flagrant sensul evenimentelor.

Marile Puteri n-au făcut decît să constate această voință a provinciei de veacuri româneşti de a se uni cu românii de pe versantul răsăritean al Carpaților, s-o constate şi s-o ratifice.

„Unirea românilor, spune academicianul român Ion Lupaș, originar din Transilvania, nu este opera unei persoane, a unei provincii sau a unei generații. Ea este rezultatul luptelor susținute timp de secole de cei mai buni fii ai poporului român".[414]

---

[414] „Unitatea noastră națională — continua marele istoric — a fost cimentată nu numai de sîngele soldaților noștri, ci și de suferințele intelectualilor și scriitorilor care, începînd din secolul al XV-lea, au îndurat pentru ideile lor închisoarea și surghiunul. Ei au fost promotorii mișcărilor şi luptelor care au dus, în sfîrșit, la această unitate atît de mult visată" (I. Lupaş, *La Désagrégation de la Monarchie Austro-Hongroise et la libération de la Transylvanie*, în « La Transylvanie », București, 1938, p. 462). Referindu-se la același aspect al Marii Uniri din 1918, I. Lupaş scria: „Unirea națională — politica de la 1918 — nu se cuvine să fie înfățișată, nici măcar în parte, ca un dar coborît asupra neamului românesc, din încrederea și simpatia lumii civilizate, nici ca o alcătuire întîmplătoare, răsărită din greșelile dușmanilor de veacuri. Chiar dacă asemenea greşeli nu s-ar fi săvîrșit niciodată împotriva românilor subjugați de-a lungul veacurilor de stăpînirea ungurească, austriacă sau rusească stăpînirile acestea silnice ar fi trebuit să se desumfle şi micșoreze îndată ce dreptul tuturor popoarelor de a-și croi soarta după buna lor pricepere, a izbutit a se înălța la treapta de putere hotărîtoare în noua întocmire a așezămîntului de pace europeană. De aceea, Unirea românilor trebuie înfățișată totdeauna —

Profesorul Horváth şi colegii săi de la Universitatea din Budapesta vorbesc, în toate lucrările destinate străinătății, de „Contracte bilaterale, viciate prin lipsa liberului consimțămînt al uneia dintre părți", de „hotărîri de arbitri" și de multe alte chestiuni mărunte, demne doar de un proces minuscul privitor la un stînjen de pămînt și purtat în fața unei umile judecătorii de ocol rural.

Procesul, care s-a terminat în ziua de 1 Decembrie 1918 prin hotărîrea fermă și categorică a românilor transilvăneni de a se uni cu Regatul României, este un proces istoric multisecular care nu s-a încheiat printr-o sentință rece, pronunțată de un tribunal indiferent, ci printr-o revoluție națională.

Spre fericirea Transilvaniei, revoluția românească de la 1 Decembrie 1918 s-a soldat fără vărsări de sînge. Prea mare era elanul către libertate al popoarelor subjugate pentru ca cineva să îndrăznească să-l înăbușe în sînge. La 28 octombrie izbucnește revoluția la Praga și Cracovia. La 29, stindardul libertății flutură la Zagreb și la Ljubljana. La 30, revolta cuprinde Austria. La 31 începe descompunerea conglomeratului ungar. Așa cum au prevăzut mințile clarvăzătoare, cu decenii înainte, a fost suficientă o puternică zguduire a Europei Centrale, pentru ca unitatea fictivă a împărăției austro-ungare să se descompună în părțile ei componente, adevăratele realități politice.

Ca orice rău, spune Dušan Loncarević, „războiul mondial a avut și partea lui bună: prin el au fost distruse și ultimele resturi ale unui absolutism feudal medieval".[415]

Prin actul istoric de la Alba Iulia s-a încheiat un capitol dureros din istoria românilor transilvăneni, inaugurîndu-se o eră nouă, care n-a fost însă nici ea scutită de momente dificile la început și nici cruțată de profunde suferinți într-o epocă mai recentă. După o mie de ani de viață încătușată, de intoleranță și de asupriri, românii au găsit în sfîrșit elementul priincios evoluției lor normale: *libertatea*.

---

potrivit adevărului — ca urmarea firească a unei îndelungate pregătiri istorice, în cursul căreia poporul acesta de eroi și de mucenici a izbutit să-și apere cu uimitoare stăruință « sărăcia și nevoile și neamul », rămînînd împotriva tuturor năvălirilor barbare și tuturor vremelnicelor stăpîniri străine, în cea mai strînsă legătură cu pămîntul strămoșesc în care, ca într-un liman de mîntuire, și-a putut adăposti traiul de-a lungul vremurilor de urgie" (I. Lupaș, *Istoria Unirii românilor*, București, 1937, p. 8).

[415] Dušan Loncarević, *Jugoslawiens Enstähung*, Wien, 1928.

„Poporul român, spune Nicolae Iorga, este un popor născut în libertate, trăit în libertate și căruia această condiție de libertate îi este elementul primordial și absolut pentru viață"

Proclamația de la Alba Iulia

Proclamația din 1 Decembrie 1918 constituie normativul de viață pe care și l-au impus românii în momentul cînd treceau pragul adevăratei lor istorii naționale. Ea merită să fie cunoscută în liniile ei esențiale, deoarece nu constituie numai un program politic, ci și o atitudine: atitudinea sclavului de ieri, devenit stăpîn pe propriul său pămînt, față de asupritorul său milenar.

Românii n-au înțeles să se răzbune, ci, printr-un gest de înaltă ținută morală, ei au întins o mînă împăciuitoare ungurilor cu care aveau să conlocuiască pe pămîntul Transilvaniei.

Adunarea națională de la Alba Iulia a decretat într-adevăr:

1. „Deplină libertate națională pentru toate popoarele conlocuitoare. Fiecare popor se va instrui, administra și judeca în limba sa proprie, prin indivizi din sînul său și fiecare popor va primi dreptul de reprezentare în Corpurile Legiuitoare și la guvernarea țării, în proporție cu numărul indivizilor ce-l alcătuiesc."

2. Deplină libertate autonomă confesională pentru toate confesiunile de stat.

3. Înfăptuirea desăvîrșită a unui regim curat democratic pe toate terenurile vieții publice.

Votul obștesc, direct, egal, secret.

4. Libertatea de presă, asociere și întrunire, libera propagandă a tuturor gîndurilor omenești.[416]

Ce contrast, pe de altă parte, între atît de liberala atitudine a revoluționarilor români din 1918 și îngustimea concepțiilor care au prezidat la revoluția ungară din 1848!...

Nici unul din compartimentele vieții sociale n-a fost omis în această Declarație, sub semnul căreia trebuia să se desfășoare în viitor viața popoarelor din Transilvania.

---

[416] *Marea Adunare Națională întrunită la Alba Iulia în ziua de 1 Decembrie 1918. Acte și documente*, vol. I, p. 10—11.

Alcătuită într-o proporţie covîrşitoare din ţărani, Transilvania avea să cunoască o reformă agrară menită „să promoveze o nivelare socială şi o potenţare a producţiei".

„Fiecare ţăran, spune proclamaţia din 1 Decembrie 1918, trebuie să aibă cel puţin atît pămînt cît poate lucra el şi familia lui".[417]

Într-o ţară în care existau latifundiari posedînd terenuri imense, măsurînd cîte 300 000 de jugăre cadastrale (420 000 de ha), exproprierea agricolă anunţată de români îmbrăca un caracter mai pronunţat revoluţionar încă decît însăşi revoluţia naţională care a condus la alipirea Transilvaniei la România.

Născută din robie, dar hrănită cu cele mai entuziaste idealuri de libertate şi frăţietate, Declaraţia inaugurală a istoriei libere româneşti în Transilvania se termina cu aceste înaripate speranţe într-un viitor mai bun:

„Adunarea naţională dă expresiune dorinţei sale ca, Congresul de Pace să înfăptuiască comuniunea naţiunilor libere în aşa chip ca libertatea şi dreptatea să fie asigurate pentru toate naţiunile mari şi mici deopotrivă, şi ca în viitor să se elimine războiul ca mijloc pentru regularea raporturilor internaţionale".[418]

Din nefericire, aceste speranţe într-o comuniune internaţională din care războiul să fie exclus pentru totdeauna s-au spulberat numai după două decenii de la exprimarea lor de către românii transilvăneni la Alba Iulia. Trebuie totuşi reţinut faptul că în timpul acestor două decenii România, ca membră a marii familii europene, n-a făcut absolut nimic de natură a tulbura pacea, oamenii ei politici, în frunte cu Ion I. C. Brătianu, Take Ionescu, Iuliu Maniu, Nicolae Titulescu, G. G. Mironescu, Grigore Gafencu şi toţi cei care s-au perindat la conducerea politicii externe româneşti, străduindu-se mereu în decursul anilor să se alăture tuturor eforturilor pentru cimentarea păcii europene.

În special, atitudinea României faţă de naţionalităţile conlocuitoare a fost un factor esenţial pentru păstrarea păcii în regiunea dunăreană. Românii au avut mereu vie în mintea lor imaginea sfîrşitului lamentabil al vastei împărăţii austro-ungare, consecinţă firească a lipsei totale de înţelegere a ungurilor faţă de naţionalităţi.

---

[417] *Ibid.;* vezi şi Ion Clopoţel, *op. cit.*, p. 122.
[418] *Ibid.;* vezi şi G. Moroianu, *op. cit.*, p. 237.

Popor eminamente tolerant — caracteristică unanim recunoscută, a tuturor raselor neo-latine —, românii au ținut să și-i apropie pe maghiarii locuind între hotarele României, prin blîndețe și tratament egalitar.

În mai 1924, Iuliu Maniu declara: „Trebuiesc asigurate drepturile civile și politice pentru toți cei ce aparțin unor minorități de rasă, limbă ori religie".[419] În calitatea sa de prim-ministru al României, ardeleanul Maniu, care înfierase metodele intolerante ale guvernării maghiare, a făcut tot ce omenește este posibil pentru a-i apropia pe unguri prin liberalismul legilor care-i guvernau.

În același an, Alexandru Vaida-Voevod, într-o conferință rostită la Institutul Social din București, a îmbrățișat aceeași metodă, spunînd: „Ungurii au făcut greșeli sinucigătoare. Din istoria debaclului maghiarilor putem trage cele mai folositoare învățături. Slăbirea minorităților nu este echivalentă cu întărirea elementului românesc. *A mistui energiile statului în frămîntări perpetue interne dintre a patra ori a cincea parte și restul cetățenilor, ar însemna, deși nu primejduirea frontierelor politico-geografice ale statului, însă zguduirea granițelor sentimentului și siguranței de drept din conștiințele cetățenești prin frămîntări lăuntrice*".[420]

În sfîrșit, pentru a da o imagine completă a concepției care a prezidat la legiferarea situației minorităților, cităm următoarea frază, rostită de Octavian Goga în calitatea sa de ministru de interne, în 1927: „Noi căutăm să obținem satisfacție nu exercitînd vreo cît de mică violență contra concetățenilor noștri, dar printr-un simțămînt echitabil care trebuie să fie la baza convingerilor noastre politice".[421]

---

[419] Vezi C. Graur, *Cu privire la Franz Ferdinand*, p. 538.

[420] *Ibid.*, p. 542.

[421] „Principiul nostru directór — scria Goga — a fost ideea că problema trebuie să fie privită în față, cu o largă libertate de spirit și cu o reală bunăvoință. Contrar doctrinei tradiționale a Ungariei, care nega naționalităților neungare dreptul la existență, deși elementul dominant era inferior numeric cetățenilor de altă origine, la noi opinia publică privește cu seninătate pe concetățenii noștri neromâni. Condițiile în care ne găsim nu se pot compara cu acelea ale Ungariei de ieri. Caracterul de stat național al României actuale este garantat de enorma majoritate numerică a poporului autohton; de asemenea, arsenalul nostru politic nu are deloc nevoie să recurgă la ficțiuni pentru a-și asigura un rol preponderent, nici de declarații ipocrite care să evite a afirma cu sinceritate dreptul minorităților la

Aceste concepții nu sînt izvorîte din vreun interes momentan — realizările pe terenul practic confirmîndu-le cu prisosință —, ci sînt însăși expresia concepției românești privitoare la tratamentul ce se cuvine popoarelor străine, pe care soarta le-a înfrățit pe același teritoriu național românesc. La distanță de o jumătate de secol, două atitudini viguroase caracterizează perfect cele două mentalități.

Cînd, în Parlamentul unguresc dinainte de război, contele Ștefan Tisza a fost atacat de deputații ultrașovini pentru ceea ce li se părea lor a fi o politică de moderațiune față de români, premierul ungur, care în tratativele cu românii din 1913, își păstrase integrală concepția ortodoxă a maghiarizării integrale, bătu totuși în retragere, pentru ca în istoria maghiarismului să nu i se poată aduce acuzațiunea de a fi abdicat de la cauza superioară a maghiarismului, care se confunda pentru întreaga pătură conducătoare a nației ungare, cu o politică de dominațiune orgolioasă și intransigentă.

Cînd însă în Parlamentul românesc din 1868 un deputat ultranaționalist a pledat cauza intoleranței față de unii dintre minoritarii din acea vreme, Ion Brătianu-tatăl, care avea să joace un rol atît de însemnat în istoria României, s-a grăbit să zdrobească cu autoritatea-i masivă asemenea concepții.

„Dacă unii din dvs., s-a adresat Brătianu reprezentanților puțini la număr, ai intransigenței naționaliste românești, puteți să amețiți cu astfel de cuvinte pe alegători, dar dvs. singuri vă creați o asemenea dificultate pe care o veți plăti scump, pentru că dați niște idei rătăcite alegătorilor dvs., și *ideile greșite nu pot să fie folositoare unei societăți*".[422]

---

o viață normală. Dar, dincolo de această diferență bine marcată, sentimentul nostru universal refuză exagerările, iar xenofobia n-a fost niciodată o coardă care să vibreze în inima românilor. Iată pentru ce, imediat după cucerirea patrimoniului nostru național, i-am întîmpinat pe opresorii noștri de ieri cu ramura de măslin. Răzbunarea ni se părea meschină din punct de vedere moral și, în același timp, apolitică. Această atitudine de blîndețe și de conciliere venea, trebuie să accentuez, din dorința ca un calm binefăcător să domnească, după ororile războiului, cît mai curînd posibil și, de asemenea, din convingerea că România, în noua ei situație, prin organizarea sa democratică, trebuia să se pună în acord cu cele mai avansate principii de libertate civică (O. Goga, *Mustul care fierbe*, București, 1927, p. 323—324).

[422] C. Graur, *op. cit.*, p. 248.

Atitudinea de toleranţă şi de înţelegere faţă de naţiunile conlocuitoare, îmbracă deci în România un caracter de permanenţă neîntreruptă. Această atitudine este apanajul celor tari şi românii transilvăneni au dovedit lumii întregi că, după 10 secole de viaţă în întuneric, ei au reînviat la viaţa naţională tot atît de puternici ca şi strămoşii lor daco-romani.

Concepţia politică pe care ei au îmbrăţişat-o în clipa în care au devenit din nou puternici, a fost condamnarea întunericului care le-a fost hărăzit de o soartă implacabilă timp de un mileniu.

„Sol lucet omnibus".

Sub acest semn s-a dezvoltat viaţa naţionalităţilor în Transilvania românească sub stăpînirea ungurească.

PARTEA A II-A

UNGARIA DE LA TRIANON

« On ne doit pas oublier que le tracé des frontières de la Hongrie a fait l'objet de la part de tous les Alliés d'un examen minutieux, que chacun de ses éléments a été discuté, qu'il existe entre eux une étroite solidarité ».

M. Guernier

Raportorul Legii sancționînd Tratatul de la Trianon

Ungaria de la Trianon, stat unitar și omogen

În Geografia universală a lui Granger, publicată în 1922, populația Ungariei în anul 1910 era evaluată, pe baza statisticilor ungare întocmite în acea epocă, la 20 886 000 locuitori, dintre care ungurii propriu-ziși se cifrau la ceva mai mult de 9 milioane, iar *nemaghiarii la peste 11 milioane*. Aceștia din urmă sînt astfel repartizați: 3 MILIOANE ROMÂNI, 2 milioane germani, 2 milioane slovaci, 1 800 000 croați, 1 100 000 sîrbi, 472 000 ruteni, cîteva sute de mii evrei și 470 000 alte naționalități.[1] Conform tradiției constante, evreii erau înglobați în masa ungară.

La 1 ianuarie 1930, conform statisticii ungurești, populația Ungariei se cifra la numai 8 686 519 locuitori, din care 8 001 112 erau unguri și 685 407 aparțineau altor naționalități nemaghiare.[1 bis]

---

[1] Ernest Granger, *Nouvelle géographie universelle*, Paris—Londre, 1922, tome I, p. 207.

[1 bis] Deși minoritățile în Ungaria, după 1918, nu mai reprezentau nici măcar 11% din totalul populației țării, politica de maghiarizare forțată a continuat cu mai mare zel. În anul 1930, ministrul de război al Ungariei Gyula Gömbös a dat un ordin circular către toți ofițerii din armata ungară, cerîndu-le să-și maghiarizeze numele; s-au fixat chiar termene pînă cînd ofițerii urmau să-și adopte noile nume („Kronstädter Zeitung" din august 1930 și „Oberschesichen Kurier", din 13 august 1930). Imitîndu-l, prefectul poliției din Budapesta, în iunie 1933, dădea un ordin asemănător subalternilor săi ("Pester Lloyd" din 22 iunie 1933); ministrul de interne, adresîndu-se funcționarilor de la primăria capitalei, le prezenta maghiarizarea numelor ca pe o îndatorire patriotică („Sonntagsblatt", Budapest, 27 aug. 1933), iar ministrul instrucțiunii publice a dat și el directorilor de școli ordine similare („Pesti Napló", Budapest, 27 oct. 1933). S-a trecut și la maghiarizarea numelor elevilor („Pesti Hírlap", 13 dec. 1933). Așa cum informa revista „Nation und Staat", Viena, dec. 1936, Ministerul de Interne a ordonat organelor administrative, în secret, să raporteze de două ori pe an despre progresele maghiarizării, iar funcționarii de stat cu nume de

O paralelă între cele două statistici unguręşti ne arată că de unde numărul populației nemaghiare a înregistrat o scădere imensă de la 11 000 000 la 685 000, acela al populației ungurești pure a scăzut abia cu ceva mai mult de 1 000 000. Paralela ne mai învederează deosebirea fundamentală între structura etnică a celor două Ungarii: Ungaria dinainte de război și aceea de după revoluțiile naționale care au dus, în 1918, la destrămarea împărăției habsburgice.

În Ungaria dinainte de 1914 ungurii se pierdeau în masa enormă a mozaicului de națiuni care compuneau statele Sfintei Coroane ungurești. În Ungaria postbelică ei dădeau statului un caracter unitar și omogen, realizînd astfel visul na-

---

familie nemaghiare să fie puși sub control în cazul în care nu-și leapădă numele strămoșești. Maghiarizarea, preciza revista vieneză, a fost impusă ca o datorie oficială tuturor membrilor corpului didactic. Rectorul universității din Budapesta condiționa aprobarea cererilor de ajutoare ale studenților cu nume nemaghiare de anexarea unei cereri de maghiarizare a numelui (Vezi și Z. Pâclișanu, *Politica minoritară a guvernelor ungurești*, p. 139). În felul acesta, ziarul „Pesti Hírlap" informa cititorii, la 7 martie 1934, cu satisfacție, că numărul maghiarizărilor a atins cifra de 100 000 pe an. Astfel, nu mai poate surprinde pe nimeni scăderea numărului populațiilor minoritare din Ungaria în numai un deceniu (1920—1930), după cum urmează: germani — de la 551 211 la 478 630; slovaci — de la 141 882 la 104 819; români — de la 23 760 la 16 221; sîrbo-croați — de la 51 981 la 34 714; ruteni — de la 1 500 la 996; alte minorități — de la 60 748 la 51 827; populația maghiară înregistra, în același interval, un spor de aproape un milion — adică de la 7 147 053 la 8 001 112 (Vezi Z. Pâclișanu, *op. cit.*, p. 140).

După surse oficiale ungare, în urma unirii Transilvaniei cu România de la 1 Decembrie 1918 au rămas în statul ungar 29 104 români — după unele — sau 23 760 — după altele. În 1930 numărul românilor se reducea dintr-o dată la 16 221, deci cu aproximativ o treime. Semnificativ este faptul că aceleași statistici consemnau în 1920, în Ungaria, la o rubrică separată, existența a 88 871 vorbitori de limbă română, pentru ca în 1930, la aceeași rubrică să se consemneze existența a doar 69 978 vorbitori de limbă română, deci cu aproape 20 000 mai puțini. Este cel puțin curioasă existența acestor vorbitori de limbă română în 1920 în Ungaria, după o perioadă de o jumătate de secol de prigoană oficială a școlii românești. Acești vorbitori de limbă română erau, cu siguranță, expresia, rezultatul politicii de maghiarizare forțată a românilor din Austro-Ungaria. Astfel însumat, numărul românilor rămași în Ungaria se ridica în realitate dacă nu la cifra de 117 975, cel puțin la 112 631. Dacă se adaugă la aceasta zecile și zecile de mii de români maghiarizați, care n-au avut curajul să declare cunoașterea limbii române, sau n-au fost înregistrați, ajungem la cîteva sute de mii de români rămași în Ungaria după 1918.

ţionaliştilor maghiari din primele decenii ale veacului nostru.

„Sub raportul etnic și lingvistic, Ungaria de la Trianon, spune Alajos Kovács în studiul său despre populația Ungariei, este mai unitară decît Marea Ungarie dinainte de războiul mondial. Locuitorii avînd limba ungară drept limbă maternă formează 92,1% din totalul populației" Și dl Kovács continuă, remarcînd că întrucît 74,2% din acei care nu au limba ungurească drept limba maternă, cunosc totuși limba maghiară și o vorbesc, procentajul celor care vorbesc limba ungară în limitele Ungariei de la Trianon atinge proporția covîrşitoare de 98%.

Tabloul comparativ al celor două statistici ungureşti constituie, prin el însuşi şi la cea mai sumară examinare, dovada cea mai concludentă a conştiinciozităţii cu care au fost trasate fruntariile Ungariei la Trianon.

Într-un stat prezentînd o atît de mare varietate de naționalități și formînd în multe regiuni intrînduri și insule ale ungurilor în masa naționalităților și ale acestora din urmă în masa ungară, perfecțiunea delimitării frontierelor era desigur greu de realizat.

Dacă perfecțiunea n-a fost atinsă, s-a ajuns totuși, pe baza enormului material prezentat de toate părțile interesate în cauză, la o delimitare mulțumitoare. În unele regiuni ale așa-numitelor state succesorale ale monarhiei dualiste, este drept, se găsesc pe ici, colo, insule ungureşti, rezultat al unei infiltrații milenare. Nu este mai puțin adevărat însă, că și Ungaria, așa cum a fost ea redusă la Trianon, cuprinde enclave minoritare întrunind, după datele statisticii ungare, aproape 700 000 nemaghiari (germani, slovaci, sîrbi, croați și români).

Deși în cadrul noului stat ungar ungurii au reuşit să realizeze, în sfîrșit, atît de mult dorita unitate omogenă a statului lor, ei totuși nu s-au putut consola la gîndul că Marea Ungarie a celor 30 000 000 de maghiari este un vis pentru totdeauna spulberat.

Ungurii s-au plîns timp de 20 de ani în cele patru colțuri ale lumii de „marea nedreptate" care li s-a făcut prin ceea ce ei numeau „dictatul păcii" *(Friedensdiktat)* — şi ceea ce era în realitate doar ratificarea voinţei multor mi-

lioane de nemaghiari — în virtutea căreia ţara lor s-a micşorat cu 71% din teritoriu şi 63% din populaţie.[2]

Este foarte drept că cifrele acestea prezentate de geografii unguri sînt impresionante, dar nu ştim ce raport funcţional există între mărimea pierderilor şi justeţea revendicărilor?!

Li s-a luat ungurilor atît cît au încălcat ei în cursul vremurilor prin violenţă şi prin metode arbitrare. Mărimea sacrificiului la care au trebuit să consimtă, în 1920, nu le este deci imputabilă decît lor.

De cît spaţiu au nevoie ungurii?

Ungurii au vrut să cuprindă mai mult spaţiu decît puteau ei stăpîni cu mijloacele reduse de care dispuneau, prea mult faţă de cît le era hărăzit a domina.

Aruncînd o privire pe harta ungurească a migraţiunilor maghiarilor în cursul vremurilor, ne minunăm de puţinul spaţiu ce le-a fost necesar strămoşilor ungurilor de azi, înainte de năvălirea lor în Europa, în regiunea munţilor Ural şi, în urmă, după năvălirea în regiunea din nord-vestul Caucazului, în aceea dintre Don şi Nipru *(Levedia)* şi, în fine, în regiunea situată în sudul Basarabiei şi al Moldovei *(Atelkuz)*, regiuni pe care ei le-au ocupat provizoriu, respectiv în secolele VI—VIII e.n., în prima jumătate a secolului al IX-lea şi, în fine, în cea de a doua jumătate a acelui secol. Oricare din aceste regiuni reprezintă cel mult o zecime din ceea ce pe hărţile ulterioare este reprezentată a fi fost Ungaria Sf. Ştefan. Ele corespund însă perfect spaţiului pe

---

[2] Chiar publicistul maghiar, Fényes S., cînd analiza netemeinicia politicii revizioniste promovată de Ungaria în perioada interbelică, recunoştea că: „... e într-adevăr greu de înţeles în ce ar consta nedreptatea specială, a cărei reparare s-o poată Ungaria pretinde. Pentru că, oricît de tulburi ar fi principiile fundamentale ale dreptului internaţional, totuşi nu se poate închipui că un popor ar putea pretinde să mai asuprească acele popoare pe care le-a asuprit şi oprimat cîteva secole de-a rîndul" (Fényes S., *op. cit.*, p. 103). „Şi dacă habsburgii germani — scria acelaşi autor maghiar — şi-au pierdut procesul de revendicare asupra celor 25 milioane slavi, italieni etc., pentru care motiv să fie mai temeinic procesul de revendicare al „naţiunii maghiare asupra celor 11 milioane de naţionalităţi străine ce le avea sub administraţia, sau mai bine zis, aservirea ei?" (*Ibid.*, p. 102—103).

care-l ocupă nația maghiară pe hărțile etnografice dresate în secolele al XIX-lea și al XX-lea și în special pe aceea a ungurului Sándor Farkas, publicată în „Atlasul geografic maghiar" din 1902.[3]

Disproporția dintre număr și spațiu putea fi rezolvată în două feluri: sau printr-o cantonare pe spațiul cel mai adecvat propășirii diferitelor caracteristici ale poporului maghiar — cîmpia joasă — Alföldul — sau printr-o deznădăjduită politică de extensiune nelimitată, forțînd toate legile cunoscute ale evoluției naturale. Din nefericire pentru ei înșiși, și din nefericire pentru popoarele băștinașe locuind teritoriile din jurul spațiului pe care s-au așezat triburile lui Árpád, strămoșii maghiarilor de azi au ales cea de a doua soluție.

Împiedicînd libera dezvoltare a popoarelor pașnice de agricultori și păstori pe care le-au găsit în Transilvania și în celelalte regiuni învecinate Alföldului, ungurii s-au pierdut într-o stearpă activitate negativistă, efortul lor nefiind dirijat atît în direcția propriului lor progres cît în aceea a stînjenirii progresului popoarelor băștinașe.

Conflictul permanent între nația dominantă și popoarele guvernate de ea a culminat cu revoluțiile naționale din 1918, soldate cu prăbușirea statelor Sf. Coroane ungare.

Dispunînd de un spațiu suficient de întins pentru a asigura nației maghiare o fericită dezvoltare materială și morală, Ungaria de după război ar fi putut deveni un factor de prim ordin pentru crearea păcii, dacă ea ar fi cooperat în mod pașnic cu națiile din jurul ei. Acesta era, de altfel, și țelul tratatelor de pace care au pecetluit sfîrșitul uneia dintre cele mai sîngeroase încleștări din cîte a cunoscut vreodată omenirea. Georges Clémenceau, adresîndu-se la 16 iunie 1919 delegației germane la Conferința Păcii, definea astfel rolul pe care urmau să-l joace tratatele în noua ordine pacifică creată de convențiile de la Versailles: „Tratatul de pace, spunea marele om de stat francez, stabilește baza cooperării popoarelor europene în pace și pe picior de egalitate".

---

[3] Vezi Romulus Seișanu, *La Roumanie — Roumania — România. La terre roumaine à travers les âges. Roumania in the course of ages*, București, 1936, p. 129.

Revizionism cu orice preț

Desigur că aceste convenții între națiuni, ca tot ceea ce este omenesc, nu puteau să aibă caracterul unor așezări eterne. În consecință, făuritorii Tratatului au prevăzut adaptarea textelor din legea internațională la necesitățile imperioase care s-ar fi putut ivi ulterior.

„Convenția, spunea în continuare Clémenceau, va putea fi modificată din timp în timp pentru a se adapta noilor fapte și noilor condiții, pe măsură ce ele s-ar naște".

Revizuirea era deci subordonată în chip categoric, după cum era și firesc, faptelor noi. Ea era o excepție infimă la intangibilitatea așezărilor definitive ale tratatelor și nu putea fi extinsă peste prevederile, limitativ enumerate, ale stipulațiilor exprese.

Ungurii au căutat să imprime excepției caracter de generalitate și, fără a aștepta ca să se ivească situațiuni noi, au început să agite revizuirea tratatelor, atacînd înseși principiile de bază pe care se sprijinea ordinea europeană de după război. A fost prima lovitură ce se aducea convențiilor creatoare de pace, prima încercare de a tulbura pacea Europei.

„Ungaria mutilată" era prezentată drept una dintre cele mai mari injustiții ale acestor tratate.[4] Problema revizuirii încetase, deci, să se plaseze pe terenul anacronismului unor reglementări devenite caduce în raport cu noile evenimente, situîndu-se în domeniul justiției sau injustiției reglementărilor de bază din 1919—1920.

Planul acțiunii revizioniste

Agitația revizionistă maghiară a fost regizată *con brio*. Ungurii au reușit să impresioneze unele cercuri din străinătate prin propaganda lor perseverentă și abilă.[5] (N-au reușit

---

[4] Au fost însă și voci ale națiunii ca aceea a lui Fényes S., care scria „Războiul, deci, n-a sfărîmat decit ceea ce osîndit era, și copt pentru sfărîmare. Pentru acest lucru nimănui în lume nu i-a trăznit prin minte să rostească un singur cuvințel de reproș și cred că ar produce un hohot general, dacă deodată ar veni guvernul austriac și ar cere revizuirea tratatului de pace, pretinzînd să i se restituie, Galiția, Boemia, Carintia, Istria, Bosnia etc." (Fényes S., *op. cit.*, p. 128).

[5] După Unirea Transilvaniei cu România, guvernul ungar a lansat un apel către funcționarii maghiari din Transilvania să-și părăsească posturile și să vină la Budapesta, amenințîndu-i că, în caz contrar, vor fi destituiți

ei oare, într-un moment dat, să cîştige simpatii pînă şi la Foreign Office, acţionînd astfel încît celebra afacere a falsificării bancnotelor franceze să treacă de pe planul unei odioase infracţiuni pe acela al activităţii „naţionaliste"? Faimosul articol din "Times" cu data de 4 februarie 1925, intitulat *The Case of Hungary* — Cazul Ungariei — în care Ungaria era prezentată drept o ţară nenorocită, înconjurată de naţii „bănuitoare şi ostile", este întru totul concludent). Întregul plan al acestei acţiuni propagandistice, care a prins în păienjenişul argumentaţiei sofistice personalităţi de vază, complet ignorante ale situaţiunilor de fapt şi ale datelor reale ale problemei, poate fi redus la două principii directorii:

1. Prin trasarea fruntariilor la Trianon s-au răpit Ungariei teritorii întinse care erau hărăzite, prin însăşi natura lucrurilor, să aparţină de veci Ungariei.

2. În cadrul statelor succesorale, situaţia minorităţii ungare era dezastruoasă, aşa că la atributul de „mutilată", trebuia să i se adauge Ungariei şi pe acel de „nenorocită".

Premisele de la care plecau ungurii erau fundamental false. Propaganda maghiară prezenta, într-adevăr, Ungaria dinainte de război ca pe expresiunea unei Justiţii ideale. O Ungarie redusă la proporţiile de după războiul mondial, raportată la acest etalon ideal, în mod fatal apărea ca o mare mutilată de război. Realitatea era, însă, cu totul alta. Ungaria dinainte de război era rezultanta celor mai flagrante

---

din serviciu atunci cînd armatele ungare vor reocupa Ardealul. În felul acesta, autorităţile ungare urmăreau să demonstreze, chipurile, că poporul român, fiind analfabet — cum pretindea Albert Apponyi în faţa Conferinţei de Pace de la Paris — nu va putea să guverneze în Transilvania. Urmînd acest apel, zeci de mii de funcţionari maghiari, cu familiile, s-au refugiat la Budapesta. În jurul capitalei ungare au apărut tabere întregi de refugiaţi care trăiau într-o mizerie de neînchipuit, guvernul ungar neavînd mijloace pentru întreţinerea lor şi nefiind interesat pentru aceasta. Aceşti nefericiţi funcţionari fuseseră de fapt aduşi acolo şi aruncaţi într-o stare jalnică, trăind în barăci şi în vagoane, numai pentru a servi scopurilor propagandei revizioniste. Numeroşi ziarişti şi călători străini au fost purtaţi prin faţa taberelor de refugiaţi, explicîndu-li-se că fuseseră alungaţi din Transilvania de autorităţile române. În felul acesta, opinia publică europeană era dezinformată fără să aibă posibilitatea de a se convinge că bunăcredinţa ei a fost înşelată. Cei ce au avut de suferit de pe urma acestei manevre a propagandei revizioniste ungare au fost bieţii refugiaţi maghiari care-şi părăsiseră gospodăriile, dînd curs apelurilor şi ameninţărilor autorităţilor ungare (vezi A. Gociman, *România şi revizionismul maghiar*, Bucureşti, 1934, p. 341—343).

injustiţii, iar dreptatea popoarele şi-au făcut-o singure, ea fiind doar în urmă ratificată de convenţiile şi tratatele de pace.

A doua premisă nu era mai puţin falsă. Ungurii susţineau într-adevăr că Ungaria dinainte de război era un adevărat Eden al naţionalităţilor şi că soarta ce le era hărăzită ungurilor deveniţi şi ei, la rîndul lor, minoritate etnică în cadrul statelor succesorale (România, Cehoslovacia şi Iugoslavia), era un adevărat infern. Şi de data aceasta realitatea era falsificată în mod voit. Tratamentul românilor în Ungaria dinainte de războiul mondial a fost calificat drept „barbar" de cele mai ilustre pene din secolele XIX şi XX, iar în ceea ce priveşte tratamentul uman la care au fost supuşi ungurii minoritari în cadrul României întregite, ne vom mulţumi în dezvoltările ulterioare să cităm în această privinţă, înseşi mărturiile minoritarilor unguri... „persecutaţi".

„Injustiţia" de la Trianon

În primul rînd, să analizăm însă, acuzaţiunea de bază a ungurilor, acuzaţiune care a făcut să curgă atîta cerneală în epoca postbelică, şi care, din nefericire, a adus o nouă ciuntire integrităţii poporului şi statului român, acuzaţiune care se sprijină pe pretinsa injustiţie care s-a făcut ungurilor la Trianon —atribuindu-se României teritorii etnice ungare.

Desigur că sînt foarte mulţi unguri care susţin că toată Transilvania ar fi trebuit să redevină ungurească şi aceasta întrucît timp de o mie de ani ea a fost sub dominaţie ungurească. *Ca şi cînd în Istoria popoarelor ar exista o prescripţiune achizitivă şi ca şi cînd o injustiţie care durează un mileniu se transformă în mod automat, prin scurgerea timpului, într-o justiţie intangibilă!...*

Acest punct de vedere al şovinilor unguri n-a găsit însă ecou nici chiar în rîndurile celor mai pasionaţi susţinători ai cauzei maghiare de peste hotare. El a fost considerat ca inoperant şi excesiv pînă şi de înalte personalităţi maghiare, cum e cazul fostului ministru de justiţie ungur dr. Emil Nagy care declara: „Ungurii trebuie să abandoneze ideea integrităţii dinainte de război şi trebuie să se resemneze

cu pierderea unor teritorii locuite de mase compacte de naționalități străine".[6]

Rămîne punctul de vedere mai modest al acelora care au agitat pînă în 1940 chestiunea „rectificării" frontierei româno-ungare din 1920 și care au avut necontestata surpriză de a-și vedea depășite pînă și cele mai temerare speranțe în vara anului 1940, cînd a reînceput din nou calvarul românilor din Transilvania, dezlipită de trupul românismului și trunchiată în modul cel mai absurd posibil.

Ei au susținut mereu că s-a atribuit României un vast teritoriu, care, din punct de vedere etnic, ar fi trebuit să revină de drept Ungariei. Or, și acest lucru este cu totul inexact. *La Trianon, i s-a atribuit României un teritoriu mai mic decît acela la care ea avea dreptul conform principiului etnicității, decretat de președintele Wilson.*

Adevărata frontieră etnică și lingvistică dintre România și Ungaria a fost trasată în Tratatul încheiat în 1916 între români, pe de o parte și Puterile Aliate, pe de altă parte.

Frontiera de la Trianon este situată mai la est de adevărata frontieră a etnicității românești; ea lasă deci, în teritoriul ungar enclave românești. La Conferința păcii din Paris, Ion I. C. Brătianu, primul delegat al României, a susținut cu dîrzenie drepturile României, cerînd să se respecte frun-

---

[6] A. Gociman, *op. cit.*, p. 21. Vezi și Donald, Sir Robert, *The Tragedy of Trianon. Hungary's Appel to Humanity*, London, 1928, p. 298. Prin cunoscutul publicist, Fényes S., maghiarii din România îndreptau un călduros apel la luciditate, pace și colaborare între popoarele din această zonă a Europei: „*Poporul maghiar* — scria acesta — *are o singură cale pentru mărirea și fericirea sa viitoare : din pîrcălabi de temniți să se ridice la rangul de popor frate cu celelalte popoare ca împreună cu ele să poată munci toți pentru binele tuturora.* Prin aceasta e indicată, totodată, și chemarea istorică a maghiarimii despărțite, care se află în statele succesorale: de a mijloci și tălmăci poporului maghiar din patria-mamă acest spirit al bunei înțelegeri frățești. Acolo, în Ungaria, e încătușat și spiritul și cuvîntul; și cenzura, intoleranța șovinistă, clasa dominantă ce se cramponează de putere, toate contribuie la înegurarea spiritelor. La ei acasă nu se poate propovădui această nouă evanghelie a mîntuirii.

Această solie nu o pot trimite, direct și indirect, decît maghiarii din statele succesoare.

Această chemare ar trebui s-o înțeleagă presa maghiară din statele succesoare. Prin împlinirea ei și-ar cîștiga merite nepieritoare, pentru că astfel, pentru întîia oară, ar aduce sufletul maghiar în armonie cu sine și în armonie cu postulatele umanității întregi" (Fényes S., *op. cit.*, p. 138—139).

„E timpul, scria același publicist maghiar — să vedem un frate în fiecare popor vecin și să ne întrecem unii cu alții pentru înflorirea cauzei universale a omenirii" (Fényes S., *op. cit.*, p. 173).

tariile stabilite de Aliați în 1916, după îndelungate și minuțioase tratative.[7] Delegația românească la Conferința Păcii nu s-a mulțumit, însă, să ceară pur și simplu respectarea tratatului de alianță din 1916, ca pe un drept sacrosanct izvorît din litera Convenției, ci și-a sprijinit fiecare revendicare teritorială pe studii și memorii extrem de documentate, însoțite de hărți etnografice întocmite cu multă grijă pentru respectul adevărului.

Mai mult încă, Ion I. C. Brătianu, în interesul păcii, al liberei dezvoltări a popoarelor și al progresului economic al Europei (expunerea din 1 februarie 1919), a renunțat să mai revendice teritoriile locuite de români în sudul Dunării, precum și cele din regiunea Tisei.

Conferința Păcii a refuzat însă României fruntariile prevăzute în tratatul de alianță din 1916 și a fixat linia de demarcație dintre România și Ungaria cu mult spre Răsărit, urmărind în aceasta cele mai multe din indicațiunile prevăzute pe harta redactată după sugestiile marelui patriot ungur Kossuth.[8] În felul acesta au rămas în afara teritoriului național românesc porțiuni de teritorii avînd o structură etnică majoritar-românească.

Toate hărțile etnografice și lingvistice care au fost dresate la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și în sec. XIX și XX de geografi, etnografi și lingviști, indiferent dacă ei au fost unguri, germani, austrieci, francezi, englezi sau italieni, toate monografiile și lexicoanele, toate studiile privitoare la linia de demarcație etnică între români și unguri, dove-

---

[7] Vezi Memoriul prezentat Conferinței Păcii, în ședința din 1 februarie 1919, de către Ion I. C. Brătianu, la Romulus Seișanu, *La Roumanie — Roumania — România. La terre roumaine à travers les âges. Roumania in the course of ages*, București, 1936, p. 155—157.

[8] În anii exilului, marele revoluționar Lajos Kossuth a analizat caracterul multinațional al statului ungar și a stabilit ariile etnice ale naționalităților din Ungaria și Transilvania. Pe baza datelor oferite de Kossuth și a constatărilor acestuia, ulterior cunoscutul publicist și sociolog maghiar Oskár Jászi a întocmit o hartă în care a trasat frontierele etnice ale Ungariei așa cum le trasase marele patriot și revoluționar Lajos Kossuth. Această hartă a fost publicată de revista americană "Foreign Office" din New York. Demn de remarcat este faptul că, teritoriul etnic ungar din harta etnică kossuthistă corespunde cu cel de după tratatul de la Trianon. Mai mult decît atît, în această hartă teritoriul etnic românesc, care cuprindea la nord aproape întreg Maramureșul, și la vest aproape întreg Banatul, depășește spre vest linia frontierei fixată prin tratatul de la Trianon (Cf. Romulus Seișanu, *Transilvania românească*, p. 26—28).

desc, pînă la evidență, că granița etnicității românești spre apus depășește frontiera trasată prin Tratatul din 1920.

Astfel, în „Compendiul geografic al Ungariei" publicat în 1779 de Matyas Bél, autorul, înfățișînd repartiția naționalităților la granița de vest a Transilvaniei, scrie că românii se întind pînă în departamentele: Bereg, Ugocsa, Bekes și Bihor, dintre care primele trei au rămas după Tratatul de la Trianon cu totul în afara granițelor României, iar cel din urmă a fost împărțit între România și Ungaria.[9]

În „Lexiconul geografic al Ungariei", dresat de J. M. Korabinszky în 1786 și publicat la Pressburg (Bratislava) găsim cîteva regiuni de la marginea apuseană a Transilvaniei — rămase după Trianon la unguri, — populate masiv cu români. Astfel, printre altele găsim satele: Nyiradony, Nagy-Kalló și Bir, situate în departamentele Szabolcs, Poceni și Petigd, situate în departamentul unguresc al Bihorului, Süged în Borsod etc.[10]

Pe de altă parte, în marea lucrare „Magyarországnak leirása", apărută la Buda în 1796, A. Vályi [11] enumeră o serie întreagă de cătune, de sate, de mici orășele și chiar orașe avînd o populație majoritară românească — localități care au rămas după 1920 pe teritoriul unguresc. Citām printre cele mai importante: Nyiradony în departamentul Szabolcs, Batonya în departamentul Csanad, Bedö, Darvas, Méhkerék și Száká în departamentul Bihor.

În 1829, J. V. Csaplovics publică la Pesta două volume intitulate *Gemälde von Ungarn*, la sfîrșitul cărora se găsește anexată o hartă etnografică în culori a Ungariei cu provinciile dependente de ea, cu excepția Transilvaniei propriu-zise *(Etnographische Karte des Königreichs Ungarn nach Lipszcky von J. V Csaplovics)*. Această hartă este extrem de prețioasă în ceea ce privește contribuția ei la delimitarea frontierei etnice dintre români și unguri. Ea

---

[9] Matyas Bél, *Compendium Hungariae Geographicum ... notitias Hungariae novae-historico geographicae*, IV. Posonii et Casoviae, 1779, p. 214, 281, 284 311, 313.

[10] J. M. Korabinszky, *Geographische-historische und producten Lexicon von Pressburg*, Pressburg, 1786, p. 41, 57, 70, 90, 108, 274, 535, 643, 652, 715, 823.

[11] A. Vályi, *Magyarországnak leirása* (Descrierea Ungariei), Buda, 1796, vol. I, p. 15, 142, 153, 462; vol. II, p. 346; vol. III, p. 80, 117, 213, 300, 616, 628, 679.

depăşeşte frontiera trasată în 1920. Astfel, frontiera etnică trece pe teritoriul unguresc în departamentul Szabolcs, unde sînt menționate şapte localități pur româneşti. În regiunea județului Bihor, care a revenit după 1920 Ungariei, găsim alte opt mari sate româneşti. În regiunea de nord a Aradului, frontiera etnică românească prezintă un intrînd puternic în teritoriul unguresc din 1920, satele româneşti atingînd regiunea localității Gyula.[12]

În 1857, Karl F. v. Czörnig tipăreşte la Viena, ca anexă la monografia intitulată *Ethnographie der Österreichischen Monarchie;*[13] o hartă în care frontiera etnică românomaghiară de la vestul României coincide aproape pe întreaga ei întindere cu frontiera româno-ungară din 1920. În regiunea Bihorului ea depăşeşte frontiera politică din 1920 şi, urmînd cursul Crişului Negru, ajunge pînă în satele Száká şi Dorgoş de pe teritoriul unguresc.

Pe harta publicată în 1860 de Dr. A. Ficker[14], ca anexă la studiul său despre *„Locuitorii Monarhiei Austriece"*, constatăm de asemenea, prezența românilor — e drept cu un procent minuscul — în departamentele Szabolcs, Ugocsa şi Bereg, situate toate dincolo de frontiera din 1920 a României. Opera de maghiarizare îşi produsese de acum, în 1860, efectul. Prezența românilor dincolo de linia de demarcație care avea să fie aceea a Tratatului de la Trianon, se diminua văzînd cu ochii.

În 1869, apare la Berlin harta etnografică a lui Kiepert (Völker und Sprachenkarte von Österreich und Unterdonauländer, zusammengestellt von H. Kiepert), stabilită pe baza datelor recensămîntului austriac din 1869.[15] Frontiera etnică româno-ungară depăşeşte şi pe această hartă frontiera politică stabilită în 1920 la Trianon. Masa românească atingea în spațiul unguresc satele Vekerd şi Száká, care

---

[12] J. V. Csaplovics, *Gemälde von Ungarn*, Pest, 1829, vol. I, p. 207 Autorul constată de fapt, că românii formau majoritatea absolută sau relativă în județele: Maramureş, Satu Mare, Bihor, Arad, Ugocea, Szabolcs, Cianad, Bichiş (Csaplovics s.v., *Gemälde von Hungarn*, Pest, 1829, vol. I, p. 204—205).

[13] Karl Fl. von Czörnig, *Ethnographie der Österreichischen Monarchie*, Wien, 1857, II, p. 65—68. Vezi harta — reprodusă de R. Seişanu, *La Roumanie—Rou mania — România*, p. 99.

[14] Dr. A. Ficker, *Berölkerung der Österreichischen Monarchie*, Gota, 1860, p. 43—44.

[15] Vezi harta la R. Seişanu, *op. cit.*, p. 100.

aparţin azi Ungariei, iar localitatea Gyula constituia punctul extrem de penetraţiune românească pe teritoriul atribuit în 1920 statului ungar.

Această hartă n-a fost defel pe placul ungurilor, care porniseră o campanie furibundă pentru deznaţionalizarea elementului românesc din Transilvania. Prezenţa românilor pe teritoriul unguresc propriu-zis nu era deloc încurajatoare pentru partizanii statului maghiar „unitar unguresc". Ei s-au grăbit deci să interzică, printre multe alte lucrări tot atît de puţin periculoase pentru ordinea de stat ungară, accesul hărţii lui Kiepert pe teritoriul Transilvaniei[16], ca şi cînd prin acest fapt s-ar fi putut opri din mers conştiinţa naţională românească în plină ascensiune!

Opera de deznaţionalizare făcea în timpul acesta progrese însemnate. Statisticile ungureşti încorporau în rîndurile ungurilor pe toţi cei trecuţi la o confesiune maghiară sau pe cei vorbind ungureşte, deşi de apartenenţă română. Hărţile etnografice ungureşti urmăresc îndeaproape statisticile dresate în aceste condiţiuni, fiind o copie fidelă a operei nefaste de maghiarizare. Totuşi, din această luptă purtată, pe de o parte, de românii de la marginea de apus a Transilvaniei şi, pe de altă parte, de metodele perfide de deznaţionalizare, românii ies victorioşi. Ne-o dovedesc lucrările lui P. Balogh despre naţionalităţile Ungariei de la începutul sec. al XX-lea, care deşi utilizează operaţiunile recensămîntului din 1900, delimitează frontiera etnică româno-ungară după traseul unei linii care, pe alocuri, depăşeşte frontiera politică din 1920.[17] Studiile lui Balogh privitoare la frontiera lingvistică dintre români şi unguri sînt extrem de instructive, întrucît din ele se poate vedea că frontiera politică româno-maghiară stabilită în 1920 se găsea înlăuntrul frontierei lingvistice dintre limbile română şi ungară.

Hărţile ungureşti din vremurile mai noi au rezolvat, în mod radical şi după vechea metodă ungurească, problema românilor din apusul Transilvaniei. Ele au desfiinţat pur şi simplu masele compacte de români din acea regiune, reprezentînd ţinuturi întregi (şi în special cele muntoase) ca

---

[16] Vezi Z. Pâclişanu, *Politica minoritară a guvernelor ungureşti (1867—1914)*, Bucureşti, 1943, p. 107.

[17] Pál Balogh, *A népfajok magyarszágon címü dolgozathoz (VII—VIII c. XII)* (Pe marginea lucrării: *Neamurile din Ungaria* Melléklet (Supliment), Budapest, 1902, p. 933—935.

fiind cu desăvîrşire nelocuite. Este una dintre nenumăratele metode ungureşti de inducere în eroare a străinătăţii.[18] Populaţia românească a Ardealului este într-adevăr răspîndită în mod armonios pe întregul teritoriu al provinciei; Transilvania nu cunoaşte absolut nici *o terra deserta*.

Dl Manciulea, un vrednic cercetător al frontierei de apus a Transilvaniei, scrie în această privinţă: „Studiile recente au stabilit în mod indubitabil că nu poate fi vorba în România de o zonă muntoasă nelocuită[19]; viaţa omenească este intensă în Carpaţii noştri din primele momente ale sosirii primăverii pînă tîrziu în toamnă. Poporul român este legat de munţii ţării, situaţiune care este atît de bine exprimată în vechiul dicton românesc *„codru-i frate cu românul"* (*La frontière ouest de la Roumanie*).

Este suficient să aruncăm o privire pe hărţile Ardealului, dresate de străini, pentru a ne da seama de substratul „golurilor" de pe hărţile ungureşti. Absolut pe toate hărţile dresate la sfîrşitul secolului trecut ca şi pe acelea din secolul al XX-lea, frontiera etnică românească depăşeşte frontiera româno-ungară din 1920. Ne mulţumim a ne referi, în acest sens, la cele mai cunoscute hărţi şi anume: la aceea publicată în 1889 de Institutul Geografic Austriac („Völker-Karte von Europa")[20], la acelea publicate în 1888 de Gustav Gröber[21], profesor de filologie romanică la Universitatea din Strasbourg („Ausbreitung der Romanischen Sprachen in Europa"), de Novikow[22] în 1886, de James Caterly[23] în 1908, de Paul Langhans („Der rumänische Volksboden und die staatliche Entwicklung des Römen-

---

[18] Despre falsificarea datelor statistice şi a hărţilor etnografice, vezi şi A. Gociman, *România şi revizionismul maghiar*, Bucureşti, 1934, p. 286—303.

[19] Şt. Manciulea, *La Frontière ouest de la Roumanie*; vezi şi *idem*, *Graniţa de Vest*, Blaj, 1936, şi *La frontière ethnique roumano-hongroise*, în «Revue de Transylvanie», tom. IV, nr. 1—2, Cluj, 1938, p. 28—29.

[20] Vezi *Völker-Karte von Europa (Vorwiegend auf Grundlange von Fr. Müller „Allgemeiner Ethnographie")*, Wien, 1888.

[21] Vezi Gustav Gröber, *Ausbreitung der Romanischen Sprachen in Europa*, anexă la volumul *Grundrisses der Romanischen-Philologie*, Strasbourg, 1888.

[22] I. Novikow, *La Politique internationale*, Paris, 1886. Aceasta este reprodusă şi de R. Seişanu, *La Roumanie-Roumania-România*, p. 1, p. 127.

[23] James Caterly, *Les Roumanis*, Paris, 1908. Vezi harta reprodusă de R. Seişanu, *op. cit.*, p. 112.

tums")[24] în 1915, de Elisée Reclus [25], de „Institutul de Agostini"[26] din Novara, de Karl Haushoffer [27] etc. Pe toate aceste hărți orașele Sighetul Marmației, Oradea Mare, Arad și Timișoara sînt cuprinse în teritoriul etnic românesc, fiind înconjurate de mase compacte de țărani români.

Dacă în 1920 s-a comis o nedreptate, nu ungurii au să se plîngă de ea, ci românii, căci dincolo de frontiera politică au fost lăsate în teritoriul unguresc mai multe insule de români.

Pentru a nu tulbura însă pacea Europei, românii au acceptat situațiunea creată prin Tratatul de la Trianon, închinîndu-și forțele unei opere pozitive de propășire națională. Cu această rezervă a includerii unor intrînduri românești în Ungaria, granița de la Trianon corespunde — atît cît omenește poate fi atinsă perfecția — limita dintre nația ungară și cea română.[28]

---

[24] Vezi și Silviu Dragomir, *Transilvania înainte și după arbitrajul de la Viena*, Sibiu, 1943, p. 16—17.

[25] Elisée Reclus, *Nouvelle géographie universelle*, vol. III, *Europe Centrale*, Paris, 1878. În această lucrare, Elisée Reclus scria: „Nașterea și reînvierea Românilor este una dintre problemele cele mai interesante ale istoriei. Românii formează acum națiunea cea mai considerabilă prin număr din Ungaria și Transilvania. Ei ocupă în masă compactă o mare parte din Banat și mai mult de jumătate din regiunea muntoasă ce domină la est cîmpia maghiarilor. Astfel, se găsește completat cu Bucovina, Moldova, Basarabia și Valachia un cerc de populațiuni latine al cărui centru, printr-un ciudat contrast, îl formează în valea superioară a Oltului, secuii și sașii.

Mai bine de două milioane și jumătate de români trăiesc în partea ungurească a acestui vast cerc", (p. 350).

[26] Istituto Geografico de Agostini, Novara, *L'Europa etnico-linguistica*, 1916. În Atlasul Novarei se scrie: „Azi (1916), statul ungar, după mai mult de o mie de ani, se confundă cu haosul etnic de odinioară. Înconjurați de națiuni dușmănoase, ungurii se fălesc cu o unitate politico-națională care n-a fost niciodată decît o ficțiune constituțională" (p. 13). Vezi harta Europei Centrale, întocmită de Istituto de Agostini în R. Seișanu, *op. cit.*, p. 130.

[27] Vezi harta etnografică a României întocmită de Karl Haushoffer reprodusă în Silviu Dragomir, *Transilvania înainte și după arbitrajul de la Viena*, p. 19.

[28] La 12 februarie 1920, Lordul Balfour preciza, într-un discurs în Camera Comunelor, că frontiera între România și Ungaria a fost fixată de comisia experților aliați „în urma unor cercetări amănunțite și bine cugetate și cu dorința sinceră de a crea o frontieră justă pentru toate părțile" (*Parlamentary Desbats, House of Commons*, vol. 125, nr. 3, 13 febr. 1920).

Acesta era de altfel și unul din țelurile — printre multe altele — ale războiului, pe care Aliații l-au dus, alături de România, între anii 1916 și 1918.

Întrebați fiind în 1916 de președintele Woodrow Wilson care sînt țelurile lor de război, Aliații, prin nota lor din 10 ianuarie al acelui an, au răspuns că unul din scopurile luptei lor este și „eliberarea de sub dominația străină a italienilor, slavilor, românilor, cehilor și slovacilor".[29]

La sfîrșitul războiului, lordul Northcliffe, fratele celebrului leader revizionist lord Rothermere, într-un discurs pronunțat la 4 noiembrie 1918, declara textual: „Trebuie să asigurăm popoarelor Austro-Ungariei un loc printre națiunile libere ale lumii și să le oferim dreptul de a se Uni cu frații lor de dincolo de actualele frontiere ale Austro-Ungariei. Aceasta implică crearea statelor independente ale Cehoslovaciei, Iugoslaviei, *reducerea Ungariei la limitele etnografice ale rasei maghiare* și UNIREA TUTUROR ROMÂNILOR CU ACTUALUL REGAT AL ROMÂNIEI".[30]

Atunci cînd s-au trasat liniile principale ale așezărilor de mai tîrziu, Conferința Păcii a luat în considerare în primul rînd configurația etnică a Europei, punîndu-se accentul pe o cît mai ideală repartizare a naționalităților în cadrul împărțirii statale.

„Mă voi călăuzi în opera de construcție a Păcii, spunea Lloyd George în Memorandum-ul său adresat Conferinței la 23 martie 1919, atît cît omenește este posibil, ca diferitele rase să fie repartizate țărilor lor de obîrșie *(Motherland)* și ca acest criteriu omenesc să aibă precădere asupra considerațiilor strategice, economice sau privitoare la comunicații, probleme care pot fi soluționate și pe alte căi".[31]

Cînd acesta a fost spiritul care a prezidat la întocmirea tratatelor, cînd după înseși afirmațiile lui Sir Robert Donald (autorul atît de partizanei cărți *The tragedy of Transylvania*, Londra, 1928 — al cărei titlu *Tragedia Transilvaniei* este în același timp și o atitudine!) „Conferința Păcii nu a pecetluit soarta Ungariei în necunoștință de cauză, delegația ungară la Paris prezentînd Conferinței trei mari volume de

---

[29] I. Clopoțel, *op. cit.*, p. 27.
[30] Vezi și A. Gociman, *op. cit.*, p. 10.
[31] Vezi pasajul din Memorandum-ul din 25 martie 1919 al lui Lloyd George intitulat *Some considerations for the Peace Conference before they finally draft their terms*, reprodus și de Sir Robert Donald, *op. cit.*, p. 291.

cîte 600 pagini fiecare conținînd o colecție de hărți admirabile, diagrame, grafice, *toate susținute prin mărturii orale (supported by oral evidence)*"[32], cum se poate persevera cu bună credință într-o propagandă revizionistă atît de neîntemeiată?!

Istoricul ungur Tibor Eckhart, care nu nutrește defel simțăminte prietenești față de nația română, trebuie totuși, în fața evidenței, să facă o concesie adevărului istoric, atunci cînd se ocupă de problma spațiului etnic unguresc.

„Să nu ne închipuim, spune el în «Magyarország Története» apărută la Budapesta în 1933, că ungurii (cuceritorii) au populat țara întreagă. Numărul lor, poate și din cauza înfrîngerilor suferite în patria lor de mai înainte, era prea mic pentru aceasta. *Teritoriul ocupat de ei se potrivea aproximativ cu cel stabilit prin pacea de la Trianon, la care a fost redusă, după 1000 ani, Ungaria mare*".[33]

Dar, de ce să interogăm trecutul îndepărtat, cînd prezentul ne oferă cea mai radicală soluție a problemei? De data aceasta cifrele aruncă o lumină completă asupra unei probleme pe care ungurii o vor cît mai complexă, dar care în realitate este extrem de simplă.

La frontiera apuseană a regatului României, astfel cum ea a fost fixată în 1920, se găsesc patru județe care se învecinează direct cu Ungaria: județele Satu Mare, Sălaj, Bihor și Arad. Populația totală locuind în 1930 în aceste județe, situate în zona frontierei româno-ungare, era de cca 1 600 000 suflete, dintre care 943 692 ROMÂNI, 417 183 UNGURI, 80 030 germani, 68 377 evrei etc. *Ungurii reprezentau deci abia 26% din numărul locuitorilor de la frontiera dintre cele două țări.*[34]

Avem la dispoziție *Dicționarul Transilvaniei, Banatului și al celorlalte ținuturi alipite,* editat la Cluj în 1921, adică puțin timp numai după ce s-a încheiat Tratatul de la Trianon și într-o epocă în care aspectul etnografic al ținutului de la granița apuseană era dominat încă de rezultatele îndelungatei acțiuni de maghiarizare a Administrației de Stat

---

[32] Donald, Sir Robert, *The tragedy of Trianon. Hungary's Appel to humanity,* London, 1928, p. 19.

[33] Eckhart Ferenc, *Magyarország Története* (Istoria Ungariei), Budapest, 1933, p. 21.

[34] Vezi *Recensămînrul general al populației României din 29 decembrie 1930,* p. LI.

ungare și a colonizărilor masive din centrele orășenești de la granița de vest a Transilvaniei.

În acest ținut, într-adevăr, eforturile de maghiarizare s-au dezlănțuit cu mai mare vigoare încă decît în oricare altă regiune a Transilvaniei, căci acolo, în județele Satu Mare, Bihor, Sălaj și Arad, se afla limita întinderii elementului românesc și punctul său de întretăiere cu masele maghiare.

Marile orașe din această regiune, Arad, Oradea Mare, Careii Mari, Satu Mare erau considerate de unguri drept punctul de plecare al ofensivei lor de deznaționalizare a românilor transilvăneni și poarta de intrare în regatul românismului milenar.

Ar fi trebuit deci să găsim în aceste ținuturi, după o strădanie multiseculară de deznaționalizare a populației autohtone, o structură etnică majoritar ungurească. Totuși, atît de puternic era înrădăcinat românismul pînă și în regiunile de contact cu cîmpia, prin excelență maghiară, încît ungurii n-au reușit să influențeze în mod hotărîtor structura etnică a graniței de vest, considerată în ansamblul ei. Într-adevăr, populația românească trăind în părțile occidentale ale Transilvaniei este mai compactă decît în regiunea centrală și răsăriteană a aceleiași provincii, unde colonizarea masivă a secuilor a creat o insulă străină de neamul românesc în însăși inima Daciei Romane. La granița de vest, românii reprezintă 60,4% din totalul populației, față numai de 57,56% în regiunile colonizate cu unguri și secui din centru și din răsărit.

Caracteristica acestei regiuni, demnă de a fi relevată întrucît ea dezvăluie șubrezenia metodelor de deznaționalizare prin violență, este contrastul între aspectul etnic al orașelor și acela al satelor înconjurătoare. *Satele sînt în imensa lor majoritate românești, iar orașele au un aspect pronunțat străin, nu însă întotdeauna maghiar.* Ce dovadă mai puternică a românității Transilvaniei decît acest aspect românesc al pămîntului de la granița de vest a provinciei, limita apuseană a Daciei Felix de odinioară?!

În 1921, puțin timp numai după terminarea milenarei dominații ungurești, la punctul de contact dintre cele două neamuri, adică în zona în care elementul dominant avea cele mai multe posibilități de a influența elementul românesc dominat, puteam găsi în județul Bihor plăși ca: Aleșd (50 265 locuitori), unde în cele 50 de comune rurale se găseau

40 110 români şi numai 5 155 unguri, Beliu (18 733 locuitori), unde în cele 33 comune rurale trăiau 17 696 români şi numai 792 unguri, Ceica (31 497 locuitori) unde, după 1000 de ani de dominaţie ungurească, *populaţia românească se cifra la 30 078 suflete faţă de ... 963 unguri !* şi, în fine, plasa Vaşcău, unde din cei 28 148 locuitori, 27 276 erau români şi numai 491 maghiari, ceea ce reprezenta o proporţie de aproape 98 la sută pentru populaţia românească.

În judeţul Satu Mare, plasa Şomcuta Mare, compusă din 41 comune rurale, număra 24 885 români şi 1 179 unguri, la o populaţie totală de 28 393 locuitori.

În Maramureş, în plasa Iza (Dragomireşti), compusă din 13 comune rurale, românii au găsit, în clipa în care ţinutul se integra din nou în masa românismului, 22 379 români şi numai ... *74 (şaptezeci şi patru) unguri !*

În Arad, judeţ de frontieră, din cei 397 969 locuitori 245 113 erau români şi 98 208 maghiari; în satele care înconjurau Aradul proporţia românilor faţă de unguri era covîrşitoare. De pildă în cele 36 comune rurale ale plăşii Radna trăiau, în 1921, 27 155 români şi numai 1 825 unguri, iar în Sebeş, în 49 de comune rurale se găseau 30 390 români şi numai 2 141 unguri.[34bis] Vedem deci că în satele de la frontiera Ungariei, ungurii nu reuşiseră după 1000 de ani de stăpînire să atingă măcar proporţia de 10% din totalul locuitorilor! ...

Dacă toţi apărătorii „nedreptăţii Ungariei" s-ar fi plecat o clipă cu atenţie asupra cifrelor, ascunzînd sub haina lor impasibilă şi rece, realităţi zdrobitoare, desigur că nici lordul Rothermere, nici fostul ministru francez Anatole de Monzie, nici deputatul Tisseyre, nici Sir Robert Donald, nici Franco Vellani Dionisi n-ar fi putut aduce un cap de acuzare României că şi-a integrat în fiinţa ei etnică pe ţăranii români din Transilvania apuseană.

Cu ce drept pot revendica ungurii Oradea Mare, cînd Bihorul cu sutele de sate care înconjoară oraşul maghiarizat este pînă în străfundurile sale românesc?

Cu ce titlu se poate cere înapoierea către Ungaria a oraşelor de la graniţa de vest, cînd toate cătunele şi toate satele din acea regiune — *adică pămîntul propriu-zis* al Transilvaniei de vest — sînt româneşti?

[34bis] Vezi toate aceste date statistice la C. Martinovici. N. Istrati *Dicţionarul Transilvaniei, Banatului şi celorlalte ţinuturi alipite*, Cluj, 1921, p. 9—38.

Cum se poate susține că sînt „ungurești" orașe pierdute în Marea românească? Cel mult se poate afirma că ele sînt „maghiarizate", ceea ce desigur nu este un titlu pe baza căruia se pot revendica teritorii...

Ceea ce a dăunat în gradul cel mai înalt păcii europene a fost ușurința cu care, din motive cu totul altele decît dorința de a face să triumfe dreptatea, unele înalte personalități străine — străine de altfel și de datele problemei pe care o apărau — s-au declarat partizani ai cauzei maghiare.

Dl Anatole de Monzie, de pildă, cu vigoarea care îl caracteriza, se întreba patetic în 1922:

„Prin ce aberație acești oameni care au trîmbițat în cele patru colțuri ale lumii dreptul raselor și al naționalităților, au răpit maghiarilor orașe unde totalitatea locuitorilor, cu mici excepții, erau de origine maghiară, erau maghiari sufletește și prin cultura lor? Pentru ce? Da, pentru ce?"[35]

Și dl Tisseyre autorul cărții *Une erreur diplomatique. La Hongrie mutilée*, apărută la Paris imediat după războiul mondial și pentru care secuii erau „unguri de rasă pură"[36] și ungurii „victime ale liberalismului lor"[37], nu mai puțin sensibilă la marea durere a Ungariei, redusă la limitele ei naturale, exclama: „Casa natală a faimosului rege al Ungariei, Matei Corvin, fiul marelui căpitan ungur Ioan Huniade, vizibilă și astăzi, se află acum pe teritoriul românesc. Nu este oare aceasta o crudă ironie?"[38]

Și alții, mai mult sau mai puțin patetici, mai mult sau mai puțin interesați, mai mult sau mai puțin de bună credință, au deformat realitățile istorice și au denaturat înseși mărturiile palpabile ale prezentului.

Dacă domnul de Monzie s-ar fi deplasat în munții și pe cîmpiile Maramureșului, Bihorului, Sălajului și Aradului, la frontiera însăși a maghiarismului, el ar fi putut regăsi în graiul sutelor de mii de țărani români, în accentele melodioase ale vorbirii lor, toată frumusețea graiului strămoșilor lor, perpetuat pînă în zilele noastre de neolatinii de la marginea de vest a Europei ca și de aceia de la frontiera de est a latinității.

---

[35] Tisseyre, Charles, *Une erreur diplomatique. La Hongrie mutilée*. Préface de A. de Monzie, Sénateur, ancien Sous-Secrétaire d'État, Paris, deuxième édition, 1923, p. VII—VIII.
[36] *Ibid.*, p. 3.
[37] *Ibid.*, p. 20.
[38] *Ibid.*, p. 27.

Dacă domnul de Monzie s-ar fi plecat asupra istoriei acestei provincii *prin excelenţă româneşti*, el ar fi putut constata de asemenea că dacă multe oraşe erau în aparenţă maghiare, aceasta se datora unei artificiale creaţiuni a statului ungar şi dacă în fine, ar fi cercetat cu de-amănuntul structura etnică a acestor oraşe, ar fi putut lesne dobîndi certitudinea că foarte mulţi dintre ungurii „puri" erau ... români, veniţi în oraşe din satele româneşti din împrejurimi, maghiarizaţi cu forţa în cursul vremurilor de administraţia „atît de liberală" a ungurilor!

Desigur că nici dl de Monzie şi nici emulii săi de mai mică anvergură nu ştiau că Oradea Mare, oraşul „maghiar prin excelenţă" al propagandei ungare, adăposteşte încă din anul 1776 o Eparhie româno-unită, înfiinţată de Maria Theresa şi întărită prin *Bula Indefessum* a papei Pius al VI-lea din 10 iunie 1777. Sau, poate, apărătorii cauzei maghiare de pe malurile Senei credeau că pentru locuitorii de origine ungară, unguri prin simţire şi cultură, s-a înfiinţat cu 150 ani în urmă o Eparhie romano-catolică?[39]

Iar în ceea ce priveşte „cruda ironie a soartei" care a vrut ca după războiul mondial România să adăpostească la Cluj casa natală a regelui ungur Matei Corvin, fiul „ungurului" Ioan Huniade, desigur că dl Tisseyre ar fi fost mai puţin pasionat şi revolta sa ar fi fost cu mult mai mică, dacă înainte de a-şi scrie fulminantul atac la adresa României, şi-ar fi dat osteneala să citească o istorie a Ungariei, fie ea scrisă chiar de un ungur, de pildă de dl Domanovszky, profesor la Universitatea din Budapesta. Acolo el ar fi aflat, desigur, că faimosul căpitan Ioan Huniade, de care naţia maghiară este atît de mîndră, cît şi fiul său, regele Matei Corvin, *au fost români transilvăneni!*[40]

---

[39] Exact în aceeaşi perioadă, marele geograf german Karl Gottlieb von Windisch, care cunoştea bine realităţile din Ungaria şi Transilvania, preciza că oraşul Oradea era împărţit în trei cartiere: „Oradea românilor", „Oradea episcopală" şi „Oradea soldaţilor" (Karl Gottlieb von Windisch, *Geographie des Königsreichs Ungarn*, vol. III, Pressburg, 1780, p. 178).

[40] Al. Domanovszky, *op. cit.*, p.99; Horváth E., *op. cit.*, p. 25. Însuşi istoricul ungur Pál Hunfálvy publica în 1879 diploma împăratului Ferdinand I Habsburgul, acordată marelui cărturar şi umanist din familia Corvineştilor, Nicolaus Olahus, arhiepiscop de Strigoniu şi cancelar al Ungariei din 23 noiembrie 1548, în care scria următoarele: „Aşa sînt neamurile, naţiunile cele mai renumite, din care fac parte şi părinţii tăi. Românii nu sînt cei din urmă, căci după cum se ştie ei sînt urmaşii romanilor, stăpînii lumii, şi de la dînşii au luat şi numele lor de români. Poporul tău este excelent în eroism, din sînul său a ieşit un număr mare de războinici ca Ioan Huniade şi Regele Matei" (în „Századok", Budapest, 1879, p. 74).

Păcatul cel mare al tuturor acelora care i-au atacat atît de înverșunat pe autorii tratatelor de pace a fost că ei au vrut să scrie o nouă istorie, ignorînd istoria reală a acestei provincii, scrisă pe răbojul vremii cu lacrimi multe și cu mai mult sînge încă, timp de un mileniu.

Îmbrățișînd, în ignoranță de cauză, dezideratele propagandei șovine unguresti, nu o dată apărătorii cauzei maghiare s-au găsit în dezacord și cîteodată chiar în conflict cu înșiși corifeii vieții politice ungare, cu fruntașii științei maghiare și cu publicațiile unguresti dinaintea primului război mondial.

Documente privitoare la românii din Panonia și din vestul Ardealului

În vremurile de odinioară, românii nu numai că se găseau în proporție covîrșitoare la marginea de vest a Transilvaniei, dar ei se găseau în număr destul de însemnat chiar pe cîmpia Panoniei, departe de frontiera Transilvaniei.

În 1237, Ricardus spune că în momentul invaziei ungurilor, Panonia era de acum cunoscută sub numele de „Cîmpia Romanilor"[41]. În lucrarea sa *Românii în veacurile IX—XIV*, apărută în 1933, emeritul cercetător român N. Drăganu citează o serie întreagă de surse istorice din care rezultă că mult timp după invazia ungurilor, păstorii români erau prezenți în Panonia, adică în Ungaria propriu-zisă.[42] Cităm, printre cele mai însemnate: mărturiile lui Thomas de Spalato[43], care — către 1250 — vorbind despre Panonia, spune că pe acele locuri erau „pășunile romanilor" și acelea ale unui călugăr catolic semnalînd prezența românilor în Panonia în

---

[41] Călugărul dominican Ricardus, descriind călătoria confratelui său Iulian la tătari, în raportul său intitulat *Ungaria Magna*, scria: „Qui (sec. septem duces cum populis suis) cum multa regna pertransissent et destruxissent, tandem venerunt in terram, que runc Ungaria dicitur, tunc vero dicebatur pascua Romanorum" (Endlicher, *Rerum Hungaricarum Monumenta Arpadiana*, I, Sangalli, 1849, p. 151).

[42] Nicolae Drăganu, *Românii în veacurile IX—XIV pe baza toponimiei și a onomasticei*, București, 1933, p. 13—17.

[43] Arhidiaconul Thomas de Spalato scria la mijlocul secolului al XIII-lea: „Hec regio (sc. Ungaria) dicitur antiquitus fuisse pascua Romanorum". Cf. Thomas Spalatensis Archidiaconus, *Historia Salonitana*, în *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium*, XXVI (Scriptores, III), p. 42.

1308. Acesta din urmă ne vorbește despre „vlahi, adică păstorii romanilor" *(Blachi ac pastores Romanorum)*.[44]

Este demnă de menționat, de asemenea în acest sens, mărturia categorică a cronicarilor unguri Thuróczi[45] și Simon de Kéza[46] care afirmă că în momentul invaziei Panoniei de către huni, se găseau de acum pe acele locuri păstorii romani, păstori care nu puteau fi decît strămoșii românilor de azi. În sfîrșit, la aceste mărturii unguresti trebuie adăugată și aceea a Notarului anonim care vorbește în mod hotărît de existența vlahilor și păstorilor romani în regiunile Transilvaniei și ale Panoniei.[47]

Existența românilor la marginea apuseană a Transilvaniei în timpurile cele mai îndepărtate este astăzi un fapt științificește necontestat.

Scriitorul ungur Márki, o figură distinsă a istoriografiei maghiare, într-o lucrare publicată la Oradea Mare în 1887, scrie textual: „În ce privește valea Crișului Negru, admit că

---

[44] Este vorba de lucrarea unui călugăr francez întocmită în 1308, pentru informarea a două personalități politice franceze de frunte — Carol Robert de Anjou și Carol de Valois — interesați în realitățile politice ale acestei zone geografice. Vezi *Anonymi descriptio Europae Orientalis*, ediția O. Górka, Cracovia, 1916, p. 13; G. Popa-Lisseanu, *Descriptio Europae Orientalis*, în *Izvoarele istoriei Românilor*, II, București, 1934, p. 17.

[45] Vezi *Codex pictus* din anul 1358, ediția Toldy, sub titlul *Marci Cronica*, 1867 (Thuróczi, Chronica Hungarorum, I, p. 17).

[46] Simon de Kéza, care trăia la curtea regelui Ladislau IV (1272—1290), scria în cronica sa că secuii trăiau în munți împreună cu românii: „Zakulii non tamen in plano Pannoniae, sed cum Blachis in montibus confinis sortem habuerunt, unde Blachis commixti litteris ipsorum uti perhibentur" (Simon de Kéza, *Chronicon Hungaricum*, cap. IV, par. 6, în G. Popa-Lisseanu, *Izvoarele istoriei Românilor*, București, 1934, I, p. 37).

[47] Anonymus Belae regis notarius, *Gesta Hungarorum*, în G. Popa-Lisseanu, *Izvoarele istoriei Românilor*, I, București, 1934, p. 32; vezi și *Scriptores rerum Hungaricarum*, I, ed. Emericus Szentpétery, Budapestini, 1937, p. 45. Anonymus amintește între neamurile găsite de unguri la venirea lor în Panonia pe români, „adică păstorii romanilor:„ terram (Pannoniae) habitarent Sclani, Bulgarii et Blachi ac pastores Romanorum" (Vezi și Ilie Gherghel, *Pascua Romanorum : Pabula Iulii Caesaris? — Un capitol din nomenclatura istorică română*, în „Revista Arhivelor", I, 1926, 3, p. 383—397).

ungurii noştri au găsit acolo pe români".[48] Prezenţa în departamentul Bihor ne este confirmată pentru începuturile sec. XI (1000—1038) de scriitorul ungur E. Gyárfás în lucrarea sa intitulată *A román görög katolikusok autonomiája*, publicată la Budapesta în 1905.[49] Cnezatele româneşti din regiunea Aradului sînt menţionate în sec. al XIII-lea de cronicarul Rogerius în lucrarea sa *Carmen Miserabile*.[50] Dl Silviu Dragomir citează un document din vremea regelui Carol Robert (1318) în care se vorbeşte de satele româneşti din jurul vechii mănăstiri de lîngă Ineu, iar dl Ştefan Manciulea în lucrarea sa precitată despre *Frontiera apuseană a României* citează în sprijinul prezenţei românilor la graniţa de apus a Transilvaniei în sec. al XIV-lea şi al XV-lea documente din anii 1364, 1415 şi 1444. De asemenea, el relatează o mărturie din 1475 privitoare la reşedinţa unui voievod român la Nicoleşti, sat astăzi dispărut.[50bis]

În judeţul Bihor românii sînt menţionaţi de documente cu începere din secolul al XI-lea (actul de donaţie al regelui Géza I în favoarea benedictinilor din Gran).[51] Un document din anul 1202—1203 citează în judeţul Bihorului prezenţa unor români cu numele de Micus (Mic), Tata, Qurud (Crud), Karachin (Crăciun).[52] Registrul episcopiei din Oradea conţine o serie întreagă de nume româneşti în Bihor şi în jurul Oradei.[53]

---

[48] Márki Sándor, *A Fekete Körös és vidéke* (Crişul Negru şi împrejurimile), Nagyvarad, 1887 p. 95, 96.

[49] Gyárfás E., *A román görög katolikusok autonomiája*, Budapest, 1905, p 5. Vezi şi Laurian Someşan, *Cîmpia Tisei ca barieră etnică*, Bucureşti, 1943, p. 52.

[50] *Rogeri Carmen Miserabile*, editată de G. Popa-Lisseanu, în *Izvoarele istoriei Românilor*, vol. V, p. 49 şi urm.

[50bis] Ştefan Manciulea, *La frontière Ouest de la Roumanie*, Bucureşti, 1940, p. 17—18.

[51] În acel act de donaţie, aşa cum s-a menţionat, apare satul Daboz de lîngă Criş şi piscina, cu numele românesc, Rotunda (G. Fejér, *Codex Diplomaticus Hungariae Ecclesiasticus ac Civilis*, I, Buda, 1829, p. 436).

[52] Szentpetery I., *Az Arpâdházi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke*, (Indicele critic la Diplomele regilor din casa arpadiană), I. K., 1001—1270, I, Budapest, 1923, p. 64; N. Drăganu, *op. cit.*, p. 293.

[53] Vezi *Regestrum de Varad*, ediţia lui St. Lad. Endlicher în *Rerum Hungaricarum Monumenta Arpadiana*, Sangalli, 1849, p. 640—742 în care în Oradea este menţionat un cartier deosebit „villa latinorum" (p. 712).

V. Bunytay[54], într-o lucrare apărută la Budapesta în 1892, arată că documentele din 1294 vorbesc de acum de populația românească locuind în Valea Crișului Negru. În aceeași epocă, românii mai sînt menționați în satele de pe Valea Crișului Repede.

Márki [55] constată prezența românilor în județul Arad în primii ani ai secolului al XIV-lea, iar istoricul Csánki [56] afirmă că în departamentele din apusul Transilvaniei românii formau în sec. XIV—XV majoritatea populației în județele Bihor, Arad și Zarand.

Ar fi să înșirăm la nesfîrșit documentele menționînd prezența românilor la granița apuseană a Transilvaniei în sec. al XIII-lea, al XIV-lea și al XV-lea.

În vremurile noastre, ungurii înșiși au recunoscut proporția covîrșitoare a românilor față de toate celelalte nații conlocuitoare în județele din apusul Transilvaniei. Astfel, contele Ștefan Bethlen, ocupîndu-se în 1912 de repartizarea diferitelor naționalități în regiunea frontierei de mai tîrziu a României, recunoaște superioritatea zdrobitoare a elementului românesc în circumscripțiile occidentale ale Transilvaniei. „Românii din Ungaria, spune fostul prim-ministru al Ungariei sînt mai numeroși decît maghiarii și decît alte popoare care trăiesc acolo în următoarele regiuni: în întreaga Transilvanie istorică (fostul Mare Principat al Transilvaniei, n.n.), în trei circumscripții din Maramureș, în toate circumscripțiile Sălajului, în marea majoritate a celor din Satu Mare, Bihor și Arad".[57]

Românii mai numeroși decît ungurii în Sălaj, Satu Mare, Bihor și Arad!... Dacă domnii de Monzie și Tisseyre, în Franța, Sir Robert Donald și Lord Rothermere, în Anglia, și-ar fi dat osteneala de a-l citi pe contele Bethlen, desigur că ei ar fi renunțat să pledeze în favoarea „Ungariei mutilate",

---

[54] Vezi V. Bunytay, *Bihar vármegye oláhai és a vallás unió* (Românii din județul Bihor și unirea religiei), Budapest, 1892, p. 4 și urm.

[55] Márki Sándor, *Arad vármegye és Arad Szabad Királyi város Története* (Istoria județului Arad și a orașului liber crăiesc Arad), Partea I, Arad, 1892, p. 502 vezi și R. Seișanu, *Transilvania românească*, p. 17.

[56] Csánki Deszö, *Magyarország földrajza a Hunyadiak korában* (Geografia Ungariei în epoca Huniazilor), I, p. 740.

[57] Gróf Bethlen István, *Az oláhok birtokvásárlásai Magyarországon az utolsöt évben* (Achizițiile de moșii ale românilor din Ungaria în ultimii cinci ani), Budapest, 1912, p. 8.

regiunile pe care fostul prim-ministru ungar le prezintă ca fiind dominate de elementul românesc, găsindu-se situate la frontiera însăși a României.

Analizînd situațiunea din celelalte districte ale Transilvaniei, contele Bethlen ajunge la următoarea concluzie, pe care desigur că a omis s-o amintească în conferințele sale „pro-Ungaria" din Occidentul Europei:

„Masele românești reprezintă în Transilvania, față de celelalte naționalități, *un ocean — o mare — o avalanșă"*.[58]

În prealabil, contele Bethlen, comentînd repartiția naționalităților în mediul rural al celor 11 districte apusene ale Transilvaniei, cu durere trebuia să constate că românii se plasau în fruntea tuturor națiilor conlocuitoare cu proporția zdrobitoare de 75,1% români față de 15% unguri![59]

Atunci cînd ungurii au fost însuflețiți de preocupări de ordin pur științific, datele prezentate de ei au fost cu totul altele decît acelea pe care le exhiba propaganda lor în străinătate, propagandă menită în concepția ungurească să deformeze cifrele care îi nemulțumeau și să denatureze realitățile supărătoare

De pildă, în *Geografia județului Arad* pentru uzul cursului primar din Ungaria, ungurii János Györffy și Ildebert Kiss scriau în 1905: „locuitorii județului Arad sînt în număr de 386 100 și ocupă un teritoriu de 6 643 km. p. *Majoritatea populației este de origine română, apoi urmează germanii, maghiarii* etc.[60], iar în *Statistica etnografică a Ungariei*, publicată în 1906, autorul ei, Kenéz Bella afirmă că «românii trăiesc în MAJORITATEA ABSOLUTĂ în 12 județe și anume: Sălaj, Alba, Caraș-Severin etc.»[61]

Rezultă deci, din înseși mărturiile maghiare, că, după o mie de ani de stăpînire ungurească, *românii de la frontiera vestică a Ardealului se aflau în majoritate absolută față de celelalte nații conlocuitoare.*

---

[58] *Ibid.*; Vezi Romulus Seișanu, *La Roumanie—Roumania—România* .., p. 182; Idem, *Transilvania românească* ..., p. 37.

[59] Gróf Bethlen István, *op. cit.*, p. 3.

[60] *Op. cit.*, p. 36.

[61] Dr. Kenéz Bella, *Magyarország nepességi sztatisztikája* (Statistica demografică a Ungariei), Budapest, 1906.

Este demnă de relevat, de altfel, și constatarea pe care o face în 1912 academicianul ungur Varga Gyula[62] care, trasînd linia de demarcare etnografică între români și unguri, arată că teritoriul etnic românesc se întinde peste granița care ulterior a fost atribuită României prin tratatul de la Trianon, în regiunea Crișului Repede și în aceea a Careilor Mari.

În fața unor asemenea constatări categorice privitoare la *predominarea masivă a elementului românesc față de cel unguresc la granița însăși a Ungariei*, ce valoare mai pot avea aserțiunile propagandei maghiare, ce valoare alta decît doar aceea a unei frazeologii deșarte — lipsită de conținut?!

Dacă Lordul Buckmaster, pe care Sir Robert Donald îl citează în motto-ul cărții sale despre „Tragedia de la Trianon", ar fi cunoscut mai îndeaproape realitățile transilvănene, desigur că el nu s-ar fi hazardat să susțină în Camera Lorzilor (discursul din 17 noiembrie 1927) că „pacea a coborît asupra Ungariei sub forma unui vultur sfîșiindu-i trupul, bucată cu bucată"[63] și desigur că nici unul dintre oamenii politici englezi și nici unul dintre fruntașii scrisului cotidian de pe malurile Tibrului și ale Tamisei nu ar fi îmbrățișat cu atîta căldură *o cauză care nu poate fi susținută decît cu ignorarea celor mai elementare adevăruri istorice privitoare la provincia românească a Transilvaniei.*

Fundamentul „viu" al Unirii

Românii au crezut — și pe bună dreptate — că adevărurile fundamentale care au reușit să se impună cu puterea unei axiome, chiar după ce timp de 1000 de ani au fost înăbușite sub povara celei mai aspre intoleranțe, nu se mai cer dovedite.

[62] Marele demograf ungur Varga Gyula, studiind situația etnografică din NV Transilvaniei în 1912, constata ca fiind teritorii etnice românești, pe lîngă Maramureșul de Sus, partea de sud-est a comitatului Ugocea, partea centrală și de est a comitatului Satu Mare cu orașele Satu Mare și Careii Mari, Valea lui Mihai și întregul județ Sălaj. Astfel, linia de demarcație fixată de academicianul Varga Gyula trecea la vest de frontiera din 1920 (în defavoarea românilor) în sectorul cuprins între nord de Crișul Repede și vest de Careii Mari, ca și spre nord de orașul Satu Mare, unde atinge cursul Tisei Supericare și merge paralel cu acest rîu pe o distanță de aproape 30 km („Budapesti Szemle" /„Orizontul budapestan", 1912, p. 340; vezi și R. Seișanu, *Transilvania românească*, p. 37—40).

[63] Donald, Sir Robert, *op. cit.*, p. 5.

Dreptatea cauzei româneşti era mai presus de orice discuţii sau polemici oportuniste. Ea izvora din însăşi firea lucrurilor. Triumful acestei cauze era consecinţa firească a marii legi a naturii care cere ca zidurile dintre fraţii aceleiaşi naţii — ridicate de puteri potrivnice unităţii — să fie dărîmate pînă la temelii.

Propaganda maghiară peste hotare a găsit deci prea puţin răsunet în România. Românii erau convinşi că nici un argument, de orice natură ar fi el, nu poate zdruncina temelia solidă a noii ordini instaurate în 1920 la Trianon.

Această ordine se baza, într-adevăr, o repetăm, mai mult pe voinţa hotărîtă a milioanelor de români transilvăneni de a se bucura de libertate în cadrul *unei Transilvanii româneşti*, decît pe textul arid al unor tratate.

În apelul către popoarele lumii, pe care marele Comitet Naţional Român de la Arad l-a lansat la 7/20 noiembrie 1918 [64], fruntaşii românilor ardeleni Ştefan Cicio Pop şi Gheorghe Crişan, după ce reclamau sprijinul lumii civilizate pentru înfăptuirea idealului românesc de dreptate — care se integra perfect în ţelurile de război ale Aliaţilor —, îşi exprimau hotărîrea fermă de a păstra neştirbită libertatea, obţinută prin atîtea jertfe, chiar dacă Marile Puteri le-ar refuza românilor sprijinul reclamat.

Românii, spuneau semnatarii apelului, *preferă să moară decît să recadă în sclavia milenară.* [65]

Ungurii, în propaganda lor, au păstrat completă tăcere asupra acestui fundament viu al Unirii realizate în 1918, atacînd doar tratatul din 1920 care consfinţea această unire. Procedînd în felul acesta, ungurii dezvăluiau şubrezenia cauzei pe care o apărau, ferindu-se a aduce în discuţie substratul real al prăbuşirii ungare: voinţa de libertate şi de independenţă a naţionalităţilor din fosta monarhie habsburgică.

Cum propaganda maghiară nu putea să invoce în sprijinul tezei ungare nici o raţiune majoră, ungurii s-au mulţumit a

---

[64] Vezi manifestul „Către popoarele lumii" la Ion Clopoţel, *op. cit.*, p. 100—101.

[65] „Anunţînd popoarele lumii această voinţă şi hotărîrea sa — se precizează în manifest — naţiunea română din Ungaria şi Transilvania invocă pe seama sa sprijinul lumii civilizate şi geniul libertăţii omeneşti, declarînd sărbătoreşte că din ceasul acesta, oricum ar decide puterile lumii, este hotărîtă a pieri mai bine, decît a suferi mai departe sclavia şi atîrnarea" (*Ibid.*, p. 101).

poza în martiri, dramatizînd o situație care era — este drept — dureroasă pentru campionii Ungariei de 30 de milioane de unguri puri, dar care nu era decît consecința logică a unei evoluții istorice implacabile.

Ofensiva propagandei maghiare

Ungurii au dezlănțuit o acțiune revizionistă extrem de intensă în țările Occidentului, sub semnul enormei reduceri a teritoriului ungar. Rațiunile etnografice, lingvistice și istorice, precum și suveranul drept de autodeterminare al naționalităților, realele cauze ale amputării teritoriale, nici nu erau pomenite în fulminantele atacuri îndreptate împotriva României, Cehoslovaciei și Iugoslaviei de forțele iredentei maghiare.

Sub formele cele mai diverse și pornind de la cele mai neînsemnate acțiuni propagandistice și pînă la cele mai îndrăznețe tentative de captare a bunăvoinței partidelor politice și a marilor ziare din Apus, ungurii au ținut să înfățișeze ordinea creată în regiunea carpato-dunăreană ca o ordine nedreaptă și deci, în mod fatal, supusă revizuirii.

Nem! Nem! Soha! Nu! Nu! Niciodată! era strigătul pe care-l repetau în cele patru colțuri ale lumii agenții propagandei maghiare, strigăt care echivala cu o declarație de război împotriva așezărilor de pace, al căror imperiu ungurii refuzau să-l accepte.

„Ungaria, după cum se exprimă Sir Robert Donald, devenise o țară a sloganurilor patriotice", menite să întrețină înăuntrul, fruntariilor ungare, ceea ce același autor englez califica drept „spirit al nezăgăzuitului maghiarism", iar în afară, să impresioneze mai mult decît să documenteze.[66] Sloganele revizioniste, iredentiste, șoviniste, împînzeau întreaga Ungarie. Le întîlneai la fiecare pas: în gări, în trenuri, în autobuze, în tramvaie, pe hărți, pe mărcile poștale, pe plicuri, pe tot felul de obiecte de uz comun etc.

Emblema maghiarismului iredent flutura pe steaguri, era încrustată pe inele, pe sigilii, pe frontispiciul locuințelor, era gravată pe broșe, pe ace de cravată, pe butoni de manșetă, era inserată în cîntecele noi sau intercalată în cele

---

[66] Donald; Sir Robert, *op. cit.*, p. 279.

vechi. Sloganul pe care ungurul îl citea și-l uzea de sute de ori în cursul zilei, era *„reamintește-ți și nu uita Trianonul!"* „Credo"-ul iredentiștilor unguri: „Cred într-un singur Dumnezeu; Cred în reînvierea Ungariei", era repetat pînă la obsesie. [67]

Într-un cuvînt, timp de douăzeci de ani s-a întreținut printr-o propagandă susținută de zi la zi spiritul de revanșă. Își poate închipui oricine că o asemenea atmosferă nu era deloc favorabilă unei înțelegeri cu statele din jurul Ungariei.

În afară, propaganda era bazată pe același principiu: să impresioneze opinia publică străină prin disproporția dintre cele două Ungarii: cea dinainte de războiul mondial și aceea creată prin tratatele de pace, păstrîndu-se tăcerea asupra

---

[67] În școli, prin manualele școlare, se face o educație șovină deschisă, se întrebuințează cu vechiul dispreț și ură cuvîntul de valah în loc de român. În manualul de clasa a treia, spre exemplu, aprobat de Ministerul Instrucțiunii sub nr. 38171/1927, se introducea o ilustrație din războiul mondial sub care se descria lupta ungurilor cu vecinii lor români, în timpul căreia soldații unguri strigau: „Taie-l ungure, taie-l! Doamne ajută!", iar în manualul de clasa a IV-a sub o fotografie cu steagul Ungariei deasupra Carpaților, se scria: „Să nu uităm că granițele Ungariei se întind pînă la Carpați și Marea Adriatică!", pentru ca mai departe să se includă sloganul: „Ungaria ciuntită nu este țară, Ungaria mare este un rai!". Apoi se prezentau comparativ harta Ungariei înainte și după 1918, însoțită de textul: „Cînd ne vom împăca cu aceasta? Niciodată. Nu! Nu! niciodată!" Cf. A. Gociman, *op. cit.*, p. 143—146.

În cartea de geografie pentru clasa I de gimnaziu, tipărită în 1924, teritoriile reunite cu România, Iugoslavia și Cehoslovacia sînt denumite „teritorii unguréști, ocupate vremelnic de dușmani", iar locuitorii români ai Transilvaniei sînt astfel înfățișați: „cei mai vechi locuitori ai Ardealului sîng ungurii, apoi sașii, un popor bogat, curat și de ordine. Mult mai tîrziu decît aceștia (!?), au emigrat (?) în Ardeal valahii. Ei nu se pricep la agricultură, ocupația lor principală fiind și azi păstoritul. Cultivă porumbul, din care gătesc mîncarea lor națională, mămăliga. Nicăieri nu sînt atîția țigani ca în Ardeal, iar aceștia se confundă, cu valahii, care locuiesc în colibe". *Ibid.*, p. 147.

Pe coperțile "Calendarului iredentei maghiare" tipărit la Budapesta în 1932, stătea scris dictonul: „Ungaria mutilată nu este țară — Ungaria întreagă este un rai!". A. Gociman, *op. cit.*, p. 165. Pînă și preșcolarii erau educați în spiritul urii față de poporul român. Astfel, în cărțile de povești numite Moș Martin (Mackó Ur) acest personaj universal, blînd și prieten al copiilor de pretutindeni, devine în concepția revizioniștilor unguri malițios, grandoman. Povestindu-și călătoriile în „Țara Valahilor" (România) Mackó Úr nu vede aici decît „valahi opincoși", pe care îi gratifica cu cuvinte de ocară, revizioniștii unguri avînd astfel grijă să picure în sufletele copiilor de cea mai fragedă vîrstă ura față de poporul român. *Ibid.*, p. 169.

cauzei reale a amputărilor suferite de „prea marea Ungarie" dinainte de război.

În Anglia, propaganda ungurească difuzase sute de mii de hărți ale Marii Britanii amputate, avînd ca legendă următoarele cuvinte: „Englezi, ați accepta voi această pace? Ar fi aceeași care a fost impusă Ungariei! *(Englishman! would you accept this peace?! It would be the same which was forced upon Hungary!")*.[68]

Hărți similare reprezentînd statele respective amputate, erau răspîndite în număr nelimitat în Franța, în Italia, în Spania și în alte țări.

O altă hartă înfățișa Ungaria, redusă la frontierele ei etnice, înăuntrul poliglotei Ungarii dinainte de război și purta următoarea inscripție: „Justiția este singura garanție a păcii și a prosperității. Este oare aceasta justiție?"

O hartă similară, gravată pe o placă de aluminiu era difuzată în Ungaria în limba ungară: *„Moradaht ez igy? Nem! Nem! Soha!"* ceea ce în traducere românească înseamnă: „Poate oare să rămînă astfel? Nu! Nu! Niciodată!"[69]

---

[68] Donald, Sir Robert, *op. cit.*, p. 279. Despre puternica propagandă revizionistă în Anglia și mijloacele utilizate, vezi A. Gociman, *op. cit.*, p. 17—70. Ea nu a reușit însă să cîștige și oficialitățile engleze. Astfel, în 1933, ministrul de externe britanic, John Simon, se declara deschis împotriva revizionismului (vezi „Nemzeti Újság" din 28 noiembrie 1933).

Revizioniștilor și susținătorilor lor, fostul prim-ministru al Marii Britanii, marele om politic David Lloyd George, li se adresa în 1932: „Unii sînt dispuși să ia în batjocură idealul autodeterminării și vorbesc de «balcanizarea Europei» (aluzia este la revizioniștii unguri, care au răspîndit teza că prin unirea Transilvaniei cu România și prin crearea statului iugoslav s-a produs așa-zisa balcanizare a Europei — n.n.), așezată după noile tratate, ca fiind izvorul unui nou război. Aceștia ar face bine să-și aducă aminte că nu națiunile cele mici au provocat războiul, ci marile puteri. Ei nu vor face lumea mai fericită dacă ar așeza-o din nou înapoia frontierelor dinainte de război!... Nu le poate scăpa din vedere marele pas către libertate și îmbunătățirea condițiilor mondiale, bunuri care-au fost culese pe cîmpul de bătaie prin eliberarea popoarelor din Cehoslovacia, Trentino, Serbia, Transilvania, Schleswig, Alsacia, Lorena de sub tiranie și opresiune" (în "Sunday Chronicle" din 13 noiembrie 1932; vezi și A. Gociman, *op. cit.*, p. 67).

[69] Vezi la A. Gociman, *op. cit.*, p. 221 o fotografie a uneia dintre aceste tăblițe impuse de către autoritățile ungare proprietarilor de case, pentru a le țintui pe frontispiciul locuințelor lor (chiar și minoritarii din Ungaria au fost obligați să plătească și să țintuiască pe casele lor asemenea tăblițe).

Toată propaganda — absolut toată — se baza în mod exclusiv pe contrastul dintre suprafețele respective ale Ungariei dinainte de războiul mondial și ale aceleia de după 1918. Nici un argument de ordin etnic sau lingvistic nu venea să întărească avalanșa pamfletelor și tracturilor revizioniste, iar atunci cînd vreunul din propagandiștii mai zeloși ataca și problema etnicității, el era nevoit, pentru a crea o atmosferă favorabilă cauzei ungare, să denatureze adevărul.

Astfel, în faimoasa lucrare a lui Sir Robert Donald, în care autorul a fost influențat în mod vădit de propaganda maghiară din Anglia și în care faptele alegate de această propagandă sînt citate fără a fi fost în prealabil controlate de autor, putem citi aceste inexactități flagrante, pe care și cel mai superficial cunoscător al realităților trasilvănene le poate respinge cu cea mai mare ușurință:

1. „Sacrele principii ale autodeterminării au fost ignorate în tratatul de la Trianon și iredentismul a fost perpetuat". [70]

Dar uriașa Adunare Națională de la Alba Iulia, ce a fost oare altceva decît *plebiscitul entuziast al românilor transilvăneni* pentru unirea cu patria mumă?!...

Convocarea însăși a acestei mărețe Adunări a fost făcută în numele principiilor lansate de președintele Wilson.

„Istoria ne cheamă la fapte, citim în această convocare adresată celor 3 milioane români transilvăneni de Marele Consiliu al Națiunii. Mersul irezistibil al civilizației omenești a făcut să iasă în lumina cunoașterii de sine nația română după obscuritatea sclaviei. În numele justiției eterne și al principiului liberei dispoziții a națiilor, principiu consacrat acum de evoluția istoriei, națiunea română din Transilvania și din Ungaria vrea să decidă de astăzi înainte ea însăși de soarta ei". [71]

Plebiscitul românesc a fost urmat, după scurtă vreme, de cel al germanilor din Transilvania, care au hotărît la 8 ianuarie 1919 în marea lor Adunare de la Mediaș, *„în virtutea drep-*

---

[70] Donald, Sir Robert, *op. cit.*, p. 283.
[71] Ion Clopoțel, *op. cit.*, p. 107.

tului de autodeterminare al popoarelor, anexiunea lor la regatul României". [72]

Iată ce ar fi aflat deci, politicienii englezi care au îmbrățișat cauza ungară, dacă și-ar fi dat silința, nu să cerceteze cu de-amănuntul istoria provinciei românești a Transilvaniei, ci numai să citească Charta fundamentală a acestei provincii, recte, hotărîrile plebiscitare ale naționalităților din fostul regat ungar.

2. Ungurii au predominat cu proporția de 70% și chiar cu mai mult, toate celelalte naționalități din ținuturile atribuite după războiul mondial României, Cehoslovaciei și Iugoslaviei. [73]

Chestiunea care ne interesează este aceea a teritoriului transilvănean, care a revenit după revoluția din 1918 regatului României. În această provincie se găseau, în 1930, 3 026 998 români față de 882 000 unguri puri și față de cei 500 000 secui colonizați la granița de est a Transilvaniei. [74] Populația românească din Transilvania se plasa deci față de populația ungurească pură din aceeași provincie în proporție de 4 la 1.

A vorbi în asemenea condiții de predominarea elementului unguresc față de cel românesc, înseamnă a nu scrie istoria veridică a acestei provincii, ci istoria ei romanțată, dînd liber curs fanteziei.

Cifrele sînt inflexibile în rigiditatea lor. A le interpreta, intră desigur în atribuțiunea istoricului. A le denatura însă,

---

[72] „Avînd în vedere unirea Transilvaniei cu România — se arată în hotărîrea adoptată în cadrul marii Adunări populare a sașilor din Transilvania — și fiind convinși de importanța mondială a acestui act, poporul săsesc din Transilvania, se pronunță, conform principiului de autodeterminare, pentru unirea Transilvaniei cu România. Salută și trimite poporului român salutul său frățesc și felicitările cordiale la înfăptuirea idealului său național. Poporul săsesc din Transilvania ține prin aceasta seamă nu numai de un proces istoric de importanță mondială ci și de dreptul legitim al poporului român de a se uni și a forma un stat" („Mediascher Zeitung" din 11 ianuarie 1919; „Sud-Deutsche Tageblatt" din 11 ianuarie 1919; vezi și I. Clopoțel, *op. cit.*, p. 170—172). O hotărîre asemănătoare au adoptat și șvabii din Banat, întruniți la Timișoara, într-o mare Adunare populară, în ziua de 10 august 1919, cînd au cerut unirea întregului Banat cu România (I. Lupaș, *Istoria Unirii românilor*, București, 1937, p. 369).

[73] Donald, Sir Robert, *op. cit.*, p. 283.

[74] *Recensămîntul general al populației României din 29 decembrie 1930*, p. XXXII—XXXIII.

numai pentru necesităţile de ordin propagandistic, depăşeşte misiunea istoricului şi chiar pe aceea a propagandistului prob şi onest. Metoda concordă, însă, perfect cu ceea ce ugurii au căutat din timpuri îndepărtate să facă din instituţia propagandei: o imagine deformată a adevărului, cu scopul de a ascunde opiniei publice străine aspectul — pentru ei defavorabil — al realităţii. Prin aceasta, propaganda ungară a reuşit, în nenumărate rînduri, să inducă în eroare cercurile diriguitoare din Apus. Deformările de cifre constituie însă o metodă prea puţin solidă pentru a rezista celui mai sumar examen critic. De aceea, ungurii s-au servit de ea mai mult pentru a crea atmosferă decît pentru a convinge. Pentru oamenii de bună credinţă, însă, cifrele propagandei maghiare erau considerate ca reprezentarea celei mai obiective statistici şi, desigur, nu cu gînd de a induce în eroare; — fiind el însuşi în această situaţiune, — Sir Robert Donald a putut afirma că ungurii erau majoritari în regiunile atribuite după război statelor succesorale ale Imperiului Habsburgic.

3. „Sînt multe mii de locuitori în Ungaria, afirmă în sfîrşit, în 1928, Sir Robert Donald, a căror limbă nu este limba maghiară, dar care sînt unguri leali şi patrioţi" [75]

Concluzia străvezie la care vrea să ajungă autorul este următoarea: criteriul lingvistic, care a fost luat în considerare alături de acel etnic atunci cînd s-a ratificat de către Marile Puteri Unirea Transilvaniei cu România, nu este un criteriu infailibil, căci locuitorii de origine etnică română care vorbeau româneşte nu se simţeau pentru asta mai puţin unguri decît ungurii propriu-zişi, a căror limbă maternă era cea maghiară.

Este cea mai mare aberaţie, ce mi-a fost dat s-o întîlnesc vreodată într-o lucrare publicată înainte de actualul război.

Limba românească şi românismul transilvănean, sînt două noţiuni atît de intim legate între ele, încît formează un tot indisolubil. Cine a rezistat în Transilvania presiunii multiseculare a maghiarilor şi a reuşit să-şi păstreze graiul strămoşesc în pofida violentei acţiuni de maghiarizare, era conştient de apartenenţa sa daco-romană şi, în mod fatal, gîndea şi simţea româneşte.

Limba românească a fost stînca de granit de care s-au spart, din toate timpurile, valurile maghiarizării în Ardeal.

Erau, este drept, foarte mulţi buni români, care constrînşi de împrejurări vorbeau ungureşte. Faptul de a fi

---

[75] Donald, Sir Robert, *op. cit.*, p. 284.

adoptat limba ungară în relațiile sociale nu i-a împiedicat însă să se manifeste cu toată vigoarea românismului nealterat, în clipa în care condițiile politice au fost mai puțin vitrege cu ei, abandonînd în acel moment cu ușurință limba de împrumut și reluînd graiul străbunilor lor.

Ceea ce n-a cunoscut însă niciodată istoria Transilvaniei a fost cazul unui român care să vorbească românește și să se considere ungur.

„Unitatea națională este compatibilă, spune în continuare Sir Robert Donald, cu diversitatea limbilor vorbite“ [76]

Nimic mai adevărat pentru țările în care diversitatea de limbă este grefată pe unitatea de tradiții și de aspirații, cum este cazul Elveției, pe care de altfel Sir Robert Donald îl citează ca exemplu.

Nimic mai fals însă în cazul Ungariei. Acolo, diversitatea limbilor reprezintă însuși aspectul exterior al diversității națiilor conlocuitoare și a adversității dintre aceste nații, radical deosebite unele de altele. Nici unul dintre scriitorii străini care au folosit imensul material propagandistic difuzat de unguri în țările din apusul Europei, n-a căutat să cerceteze ce era just și ce era injust în alegațiile răspîndite peste hotare de această propagandă, înclinată prin însăși natura faptelor de a exagera dacă nu chiar și a deforma. Ei s-au mulțumit doar de a lua drept bun materialul pe care li-l puneau la dispoziție ungurii și, pornind de la premise de foarte multe ori exagerate și de cele mai multe ori inexacte, au ajuns la concluzii diametral opuse cu realitatea.

Astfel, pentru Sir Robert Donald tratatul de la Trianon a fost „produsul spiritului războinic“ [77], cînd din dezvoltările precedente — bazate exclusiv pe fapte istorice — s-a putut vedea clar că *Tratatul de la Trianon n-a fost creator de drepturi,* ci numai „constatator al voinței Transilvaniei de a se uni cu România“, voință exprimată în chipul cel mai categoric în plebiscitul spontan al imensei majorități a populației transilvănene. Pentru același scriitor englez „trasarea noilor frontiere nu a fost produsul unor principii raționale, liniile fiind arbitrar fixate“ [78] și „hotărîrea Marilor Puteri a fost influențată de posesia teritoriului de către români“, posesie

---

[76] *Ibid.*, p. 284.
[77] *Ibid.*, p. 288.
[78] *Ibid.*, p. 287.

care, după cum se exprimă un vechi adagiu englez, reprezintă nouă din cele zece părţi ale Dreptului.

Ne referim la dezvoltările noastre anterioare cu privire la frontiera apuseană a Transilvaniei. Din ele, socotim, că cititorul şi-a putut forma convingerea că arbitrară nu este linia de demarcaţie dintre România şi Ungaria, ci... afirmaţia care susţine o atare enormitate!

Pentru neobositul apărător al cauzei maghiare din ţara Albionului, trasarea liniei de frontieră dintre România şi Ungaria mai păcătuieşte şi prin aceea că s-au atribuit României regiuni care, din punct de vedere economic, depind direct de Ungaria, neavînd decît o legătură extrem de slabă cu restul Transilvaniei. Sir Robert Donald nici nu-şi dă osteneala să exemplifice susţinerile sale, mulţumindu-se a reproduce plîngerile delegaţiei ungare la Conferinţa Păcii din Paris. Dacă pasionatul maghiarofil londonez şi-ar fi dat osteneala să studieze, chiar numai în linii generale, structura geografică şi economică a spaţiului apusean al provinciei Transilvaniei, desigur că nu s-ar fi grăbit să împărtăşească plîngerile — inerent interesate şi deci fatal subiective — ale delegaţiei ungare la Conferinţa de Pace. El ar fi putut constata, în primul rînd, că oraşele Satu Mare, Oradea, Aradul şi chiar Timişoara sînt situate într-o regiune, depinzînd din punct de vedere geografic de Transilvania şi nu de Ungaria.

Din punct de vedere economic, oraşele Satu Mare, Careii Mari, Oradea Mare, Aradul şi Timişoara, situate la marginea vestică a Transilvaniei şi pe care Sir Robert Donald, urmîndu-l în aceasta pe lordul Rothermere, ar fi vrut să le vadă atribuite Ungariei, depind şi ele în mod exclusiv de restul Transilvaniei, de care sînt intim legate. [79]

---

[79] Salba de oraşe de la poalele Munţilor Apuseni — Satu Mare, Careii Mari, Oradea Mare, Arad, Timişoara — sînt o creaţie firească a spaţiului nostru central, a cetăţii noastre de piatră — Transilvania — „leagăn al aceluiaşi popor, al aceleiaşi ţări, comandament etnic, politic şi economic". O dovadă în plus a acestui adevăr este faptul că după Marea Unire din 1918, deşi rămăseseră în apropierea frontierei, valoarea lor economică în loc să scadă a crescut. Toate aceste oraşe s-au dezvoltat odată cu întregul stat naţional unitar român, atît ca dimensiune cît şi ca putere economică şi populaţie. Prosperitatea acestor oraşe, după Marea Unire, vine să confirme încă o dată legitimitatea, obiectivitatea, justeţea actului istoric de la 1 Decembrie 1918. Populaţia acestor oraşe a evoluat astfel după Marea Unire: Satu Mare, în 1910, avea 34 892 locuitori, în 1930, 49 917 locuitori; Oradea, în 1910, 64 169 locuitori, iar în 1930, 82 355 locuitori; Arad, în 1910, 63 166 locuitori, iar în 1930, 76 225 locuitori; Timişoara, în 1910, 72 555 locuitori, în 1930, 91 866 locuitori. Aceste

Într-adevăr, aceste orașe sînt legate de cîmpia ungară prin numai 12 căi de comunicație, pe cîtă vreme ele sînt integrate Transilvaniei de Răsărit prin 34 de căi de comunicație. După cum remarcă dl Laurian Someșan în studiul său despre frontiera apuseană a României, aceste căi de comunicație au fost construite „înainte de dominația românească și de către un stat, centralizator prin excelență" [80], iar după cum constată încă din 1886 scriitorul ungur Hanus István, „aceste centre industriale, situate în vestul Transilvaniei, sînt alimentate cu materiile prime (cărbuni, lemne, minereuri etc.) din regiunea Transilvaniei centrale și răsăritene". [81]

Pentru publiciștii străini, influențați de propaganda maghiară, toate aceste considerațiuni erau cu totul necunoscute, astfel că se explică atitudinea lor favorabilă unei cauze pe care nici un om de bună credință și în cunoștință de cauză n-ar fi putut s-o îmbrățișeze.

Oportunismul metodelor maghiare

Trebuie să recunoaștem că efortul pe care l-a făcut propaganda maghiară în Occident pentru a cîștiga de partea Ungariei simpatiile păturii superioare din țările Apusului, a fost enorm. El nu poate fi comparat decît doar cu efortul pe care ungurii l-au făcut în decursul vremurilor pentru a deznaționaliza națiile conlocuitoare.

Ungaria autocrată de ieri — Ungaria grofilor și a nemeșilor, siluitoare de conștiință, asupritoare de nații — Ungaria, împotriva căreia s-au ridicat timp de decenii protestele întregii lumi civilizate, Ungaria a devenit peste noapte pentru toți partizanii cauzei maghiare „paradisul naționalităților" și „marea nedreptățită" a războiului mondial.

---

cifre nu exprimă îndeajuns procentul mare de creștere a populației întrucît toate aceste orașe au suferit pierderi demografice însemnate în timpul primului război mondial (Vezi și Laurian Someșan, *Cîmpia Tisei ca barieră etnică*, București, 1943, p. 124—125).

[80] Idem, *La frontière occidentale de l'état roumain*, în «Revue de Transylvanie», București, 1937, nr. 2; vezi și Idem, *Cîmpia Tisei ca barieră etnică*, p. 123.

[81] Hanus István, *A Községek az Alföldön* (Comunele din pusta maghiară în „Földr. Közl", XV, Budapest, 1886, p. 320; vezi și Laurian Someșan, *La frontière occidentale de l'état roumain*.

Deputatul Charles Tisseyre, despre a cărui lucrare de pronunțată propagandă maghiară *(Une erreur diplomatique: La Hongrie mutilée)* ne-am mai ocupat, declară că ungurii, deși înzestrați cu toate calitățile, nu o au doar pe aceea a „abilității diplomatice". Ne este greu să subscriem la această apreciere a filomaghiarului deputat francez, căci dacă ungurii au reușit să capteze simpatii în cercurile conducătoare ale unor țări antagoniste ca Anglia și Germania, Franța și Italia, aplicînd vicleana tactică a efuziunii nemăsurate față de fiecare țară în parte (desigur cu excluziunea celorlalte), ei n-au putut să ajungă la acest rezultat decît printr-un deosebit spirit „iscusit și șiret" *(avisé et retors)*, după cum se exprimă dl Tisseyre.

Filo-englezi

Ca foarte mulți dintre oamenii politici din Anglia și dintre fruntașii de seamă ai scrisului cotidian din Fleetstreet (cartierul ziarelor londoneze), Sir Robert Donald era convins că „toți oamenii de stat din Ungaria au admirație pentru Anglia și pentru instituțiile britanice", la fel de altfel ca și strămoșii lor, care în 1849 au fost convinși de emisarii lui Kossuth că întreaga intelectualitate maghiară din mijlocul secolului al XIX-lea se găsește sub directa influență a spiritualității britanice. Dacă ar fi fost să-i crezi pe propagandiștii unguri de la Londra, cartea de căpătîi a fiecărui intelectual maghiar era sau *Paradisul Pierdut* al lui John Milton sau *Child Harold* al Lordului Byron!

Filo-francezi

Aceasta era credința pe malurile Tamisei. Pe acele ale Senei, ungurii reușiseră să convingă cercurile politice, ziaristice și intelectuale în genere, că nu există pe lume o țară mai atașată de Franța decît Ungaria. [82] Atît au fost de influențați unii publiciști francezi de puternica propagandă ungară, încît ei au susținut chiar — și este cazul deputatului

---

[82] Despre propaganda revizionistă în Franța, vezi amănunte la A. Gociman, *op. cit.*, p. 112—124.

Tisseyre — că Budapesta, „citadela maghiarismului germanizat", este mai atașată spiritualității franceze decît înșiși Bucureștii — micul Paris al Orientului Apropiat — cetatea în care pulsează latinitatea prin toate arterele vieții spirituale. Și dl Tisseyre își ia ingrata sarcină să dovedească „francezului mijlociu" că românul, pentru care Franța este o a doua patrie *(Chaque roumain a deux patries : la Roumanie et la France !)* este mai puțin atașat de Franța decît ungurul, atît de legat de cultura germană, a cărei influență a suferit-o timp de secole și în mai mare măsură decît oricare altă nație central-europeană. [83]

Ca să ajungă la acest rezultat nu era oare necesar ca maghiarii să fie dotați cu un deosebit spirit de abilitate (era să spunem oportunitate) diplomatică, menit să răstoarne cele mai elementare adevăruri?

Dar propaganda maghiară nu s-a mulțumit numai cu captarea simpatiilor în Franța și în Anglia, ci a vrut să aibă în mînă toate atout-urile situației.

În timp ce la Paris și Londra propagandiștii unguri se pierdeau în efuziuni entuziaste la adresa francezilor și englezilor, iar în Statele Unite ale Americii emisari speciali cutreierau țara spre a dovedi filo-americanismul lui Horthy și al clicii sale de la Budapesta, pe malurile Senei și ale Tibrului, alți propagandiști țineau cu totul alt limbaj.

Filo-germanismul maghiarilor

La Berlin, de pildă, se exalta amiciția nezdruncinată germano-ungară (nu sînt oare, ungurii de obîrșie germanică, după teoria gepidă a lui Karácsonyi?) și se invocau mărtu-

---

[83] Totuși, marii oameni politici francezi nu s-au lăsat înșelați de propaganda revizionistă ungară. Spre exemplu, A. Millerand, fostul președinte al Republicii Franceze, într-o conferință ținută la Bruxelles declara: „Nu încape nici o îndoială că revizioniștii nu urmăresc altceva, decît fărîmițarea Poloniei, Cehoslovaciei, României și Iugoslaviei, întărirea Germaniei prin noui teritorii, împingînd hotarele ei spre Est și Sud, încorporînd teritorii poloneze, cehe și austriece, o Ungarie restaurată în vechile ei hotare, o Bulgarie întinsă către Vest, Nord și Sud. Ori aceasta ar însemna revenirea la stările dinainte de război, cari au creat războiul mondial. Istoria nu face însă pași înapoi și oamenii cu mintea întreagă nu-și pot închipui o asemenea posibilitate, aruncînd lumea într-un nou război, căci nici o țară nu va admite atingerea frontierelor sale" (A. Gociman, *op. cit.*, p. 124).

riile unui trecut multisecular, doveditoare ale legăturii intime dintre spiritualitatea ungară și civilizația germanică. O literatură extrem de abundentă proslăvea această amiciție. Schimburile culturale erau destinate să mențină un contact permanent între Budapesta și Berlin, iar pe marginea acestor atît de înalte preocupări culturale se lăsa să se înțeleagă că „politicul" le va urma, cînd va fi necesar. Ceea ce s-a și întîmplat în urmă. Pentru a marca și mai mult încă tendința de apropiere față de țările legate prin Pactul de oțel, ungurii au creat cîte un Collegium Hungaricum la Berlin, la Viena și la Roma și propaganda maghiară din Germania și Italia s-a grăbit să-și acorde instrumentele acțiunii propagandistice în unison cu politica revizionistă pe care o adoptau cu din ce în ce mai mare energie, cei doi condotieri ai politicii europene din ultimele decenii: Adolf Hitler și Benito Mussolini.

În 1930, Eugen Horváth publica la Berlin fulminantul său volum intitulat *So starb der Friede (Așa a murit pacea)*.

În 1932, Joseph Kuncz făcea să vadă lumina tiparului, la Viena, cartea sa net revizionistă, intitulată *Die Revision der Friedensverträge eine völkerrechtliche Untersuchung*. În aceeași epocă la Berlin, Wolfgang Peters publica pe frontispiciul volumului său Pro-Hungaria faimoasele cuvinte: „Ein Volk hasst" — Un popor urăște — sintetizînd în trei cuvinte simțămintele magnaților unguri față de vecinii lor care, în definitiv, nu cereau decît să trăiască în relațiuni pașnice cu Ungaria. [84] În sfîrșit, în 1940, în editura Universității Regale din Budapesta apărea voluminoasa lucrare: *Ungarn. Das Äntlitz einer Nation — Ungaria. Aspectul unei națiuni* — menită să dovedească germanilor puterica înrîurire germanică pe care a suferit-o Ungaria în cursul milenarei ei istorii.

---

[84] Fényes S. definea astfel politica revizionistă a Ungariei horthyste: „Aceasta este politica de desperados a latifundiarilor maghiari. E o otravă, deși mai puțină, dar de aceeași calitate ca și a lui Hitler" (Fényes S., *op. cit.*, p. 148).

Profetic, același publicist maghiar, Fényes S., atrăgea atenția revizioniștilor unguri aliați ai Germaniei hitleriste:

„Trebuie deci să considerăm ca posibil că dacă nu va pieri cumva mai curînd, hitlerismul trebuie să recurgă la război.

Alianța cu Germania înseamnă deci alianța cu războiul, dar nu cu un război așa comod cum a fost războiul mondial, în care cîmpiile de război au fost afară de frontierele Ungariei, pe cînd în războiul acesta cîmpia de luptă va fi chiar Ungaria ..." *(Ibid.*, p. 144*)*.

În studiul cuprins în acest volum și intitulat „Ungaria și cultura germană", Béla Szent-Ivanyi arată că legăturile dintre Ungaria și cultura germană datează încă din epoca lui Ștefan cel Sfînt, adică din preajma anului 1000 și că relațiile politice dintre cele două țări erau de-acum prietenoase în epoca primilor regi din casa Arpadienilor, pentru ca după războiul mondial din 1914—1918 aceste legături să se adîncească din ce în ce mai mult. În concluzia studiului său, Szent-Ivanyi spunea că *„Printre influențele culturale ale Apusului care au avut efect mai mare asupra Ungariei a fost în mod continuu influența germană"*

În același volum, Béla Pukánszky, în studiul intitulat „Scrierile germane în Ungaria" arată că nici o caracterizare nu se potrivește mai bine Ungariei decît aceea cuprinsă în numele de Deutschungarn — Ungaria germană, nume care, după cum se exprimă Pukánszky, este reprezentat printr-o „formulă luminoasă și plină de înțeles"

În timpul războiului actual [85] nici o altă țară din Europa n-a desfășurat atîtea eforturi pentru a dovedi puterea sentimentelor filo-germane ca Ungaria. Societatea ungaro-germană („Ungarische-Deutsche Gesellschaft") din Budapesta de sub președinția lui Andreas von Pasnadi Nagy și sub conducerea efectivă a profesorului Alexandru von Kidebu Varga, consilier superior de stat, a desfășurat în cursul anului 1942 o activitate dintre cele mai intense pentru a desăvîrși apropierea ungaro-germană. Conferințele ținute în Germania de cele mai proeminente personalități maghiare, ca de pildă profesorul Béla Pukánszky, consilierul ministerial Géza von Palert, profesorul Vitez Theo Suranyi Unger, prof. Iulius von Farkas, prof. Josef Deer, scriitorii Lorenz Szabó, Ladislau Hoffmann și mulți alții, nu s-au mărginit a fi simple disertații privitoare la raporturile culturale dintre cele două țări, ci au fost veritabile manifestări pentru găsirea unui teren propice strîngerii raporturilor politice, economice și ideologice dintre Ungaria și Germania. Evenimentele din 1940—1944 și-au luat sarcina să demonstreze ele însele omenirii, cît de strînse au devenit aceste raporturi în cursul actualului război mondial. Crimele, prădăciunile și ororile sălbatice comise de germani în cursul acestui război, departe de a fi stîrnit în Ungaria indignare, au găsit acolo adepți entuziaști.

---

[85] Al doilea război mondial (n.n.).

Ungurii și-au găsit, în sfîrșit, adevărații lor tovarăși de idei: pe naziștii de la Berlin, grație cărora au putut prăda netulburați pe toți vecinii lor, pe iugoslavi, pe români și pe cehi și alături de care au semănat teroarea în Ardealul cotropit.

Bineînțeles că toate aceste efuziuni filo-germane nu i-au împiedicat pe unguri, atunci cînd s-a pretins cedarea către Austria a unei porțiuni din Ungaria occidentală, să declanşeze o intensă propagandă în Franța, sub semnul pericolului pentru Republica Franceză a unei Germanii puternice, după cum toate aceste manifestări pro-Germania nu i-au oprit să facă să răsune concomitent coarda anglo-saxonă a polifonicului lor instrument, care poartă numele de *„Propaganda națională"*.

Filo-americani

O serie de emisari au fost trimiși în mod special în Statele Unite pentru a convinge opinia publică de peste ocean de „dreptatea cauzei maghiare" [86]

Reviste în limba engleză au fost editate pentru a scoate în evidență, de data aceasta, „legăturile intime" care au existat „dintotdeauna" între marea republică Nord-Americană și regatul maghiar (fără rege) din Europa Centrală.

"The Hungarian Quarterly", revistă trimestrială consacrată exclusiv cititorilor anglo-saxoni de dincolo de ocean, își definește astfel menirea: „Un periodic destinat să întărească relațiile culturale dintre Ungaria și lumea anglo-saxonă"

La New York, guvernul maghiar achiziționează o imensă bibliotecă cuprinzînd toate lucrările despre Ungaria apărute în limba engleză și deschide un adevărat oficiu de propagandă maghiară sub denumirea de "Reference Library", unde se țin conferințe despre Ungaria, unde sînt împroșcate cu

---

[86] În 1920 a început organizarea propagandei revizioniste maghiare în SUA. În același an s-a format, în acest scop, un comitet special condus de episcopul Marcinko, destinat să meargă în SUA spre a organiza propaganda maghiară. În toamna anului 1923, contele Apponyi a făcut un turneu de propagandă în SUA, iar în 1927 însuși lordul Rothermere a călătorit în SUA, pentru a cîștiga sprijinitori ai faimosului său proiect de revizuire a tratatelor de pace, în favoarea Ungariei. Cu acest prilej, în urma stăruințelor sale, s-a înființat la New York „Liga revizionistă" (Vezi A. Gociman, *op. cit.*, p. 104—109).

noroi toate națiile din imediata vecinătate a Ungariei și unde, în orice moment, se pot obține orice informații despre poporul maghiar, transmise desigur prin prisma atît de deformată a propagandei maghiare.

Pentru uzul poporului american, ungurii creează o literatură ad-hoc unde, sub aspectele cele mai inofensive, se strecoară otrava zilnică a acestei propagande.[87] De pildă, pentru a-și informa lectorii de limbă engleză despre atitudinea populației transilvănene în momentul intrării trupelor ungurești în teritoriul cedat, după Diktatul de la Viena, revista "The Hungarian Quarterly" publică în numărul ei din toamna anului 1941 o nuvelă intitulată „Frontiera cea

---

[87] Cu toate acestea, oamenii politici, precum procurorul general asistent al statului Illinois (SUA), I.W. Jurewicz, nu au putut fi induși în eroare de zgomotoasa propagandă revizionistă ungară. Iată ce scria Jurewicz în urma constatărilor făcute la fața locului în România, cu prilejul unei vizite din anul 1932: „Ceea ce țin să relev pe urma călătoriei ce am făcut în România, este că Transilvania am găsit-o tot atît de românească, cum Chicago este american. Este într-adevăr surprinzător, că după o dominație străină de atîtea sute de ani, populația Transilvaniei și-a păstrat totuși caracterul ei românesc în așa măsură, încît ea este și azi românească în raport de 4 la 1.

Trecerea mea prin Budapesta, după ce am vizitat satele micuțe de munte din Transilvania m-a făcut să mă gîndesc la toată truda și suferința milenară a populației acestor sătulețe românești, care au trebuit să contribuie cu tot rodul muncii lor la ridicarea palatelor pompoase din capitala Ungariei. Este impresionant să vezi deosebirea dintre locul care a produs banii și acela care i-a întrebuințat.

Iată de ce m-a surprins plăcut ceea ce am văzut în România, unde domnește o altă mentalitate, în sensul că sumele ce se produc într-o anumită parte a țării, sînt întrebuințate pentru îmbunătățiri chiar acolo unde ele au fost produse și în felul acesta populația se vede satisfăcută, căci vede beneficiul și rodul muncii sale".

„Propaganda aceasta are un substrat economic pronunțat tocmai din motivul mai sus amintit, al întrebuințării odinioară în capitala Ungariei a sumelor produse de provincii. De aceea, părerea mea este că îndată ce se va reîntoarce prosperitatea economică, revizionismul va muri de moarte naturală, ca o acțiune forțată, cu care masele adînci ale poporului nu au nimic comun. În orice caz, revizioniștii trebuie să știe că pentru punerea în aplicare a planurilor lor, ar fi nevoie ca mai întîi să fie omorîți 90 milioane de oameni și abia după aceea ar putea fi revizuite frontierele. Căci statele succesoare cu nici un chip nu ar fi dispuse să admită vreo revizuire.

La Budapesta, acum cîteva săptămîni, am asistat la o manifestație organizată cu ocaziunea primirii unor oaspeți italieni. Ceea ce am văzut acolo mi-a făcut impresia, că agitația aceasta întîrzie consolidarea politică și cooperația economică atît de mult necesară în Europa Centrală și în Balcani" (Vezi A. Gociman, *op. cit.*, p. 110—111).

nouă", în care autorul, contele Wass, descrie bucuria cu care românii transilvăneni au primit vestea ciuntirii Transilvaniei.

Într-o convorbire imaginară cu un țăran român — Iosub — contele Wass spune că țăranul român i-ar fi declarat textual: „Pentru noi, țăranii, este prea puțin important cine stăpînește țara" (*"to us peasants it matters little who rules in the land"*).[87 bis]

I-am văzut pe acești țărani din regiunile ocupate de unguri, imediat după trecerea lor în România. I-am văzut cum soseau cu miile, abandonîndu-și la voia întîmplării puținul lor avut și petecul de pămînt pe care timp de veacuri strămoșii lor l-au frămîntat cu sudoarea frunții și pe care, timp de două decenii, ei înșiși l-au lucrat cu drag, știind că rodul lor le va folosi, de data aceasta, lor. I-am văzut venind îndurerați și pășind cu sfială. Teama de necunoscut îi făcuse sfioși, dar totuși hotărîți. Hotărîre eroică de a-și părăsi satul părinților și al străbunilor și a începe viața de la început, într-o lume pentru ei necunoscută.

Cine meditează o clipă asupra acestei dîrze hotărîri a unor oameni legați de glie prin rădăcini milenare, adînc înfipte în solul Transilvaniei, acela va înțelege cu ușurință care au fost simțămintele pe care le-au nutrit țăranii români față de cotropitorii unguri, în august 1940, după ce Diktatul de la Viena le sfîrtecase țara.

Nu știm ce i-a spus în realitate țăranul transilvănean contelui Wass și aceasta bineînțeles dacă atribuim scrierilor lui altă valoare decît aceea a unor ficțiuni patriotice și propagandistice; știm însă că sute de mii de țărani români, dintre care zeci de mii ajunși la asfințitul vieții, au preferat să înceapă o viață nouă într-o lume străină, decît să continue viața în cadrul familiar al satelor natale sub o dominație străină, a cărei tristă amintire nu se ștersese încă bine din memoria lor.

Ungurii nu deformează însă numai istoria, ci chiar și realele lor sentimente față de Națiunile Aliate. Astfel, după ce timp de mai bine de două decenii au preaslăvit fascismul și pe Benito Mussolini, și după ce timp de un deceniu s-au întrecut în laude la adresa Führerului Adolf Hitler, laude care fac să pălească toate efuziunile entuziaste adresate lui

---

[87 bis] Count Albert Wass, *The New Frontier (Two Stories)*, in "The Hungarian Quarterly", vol. VII, nr. 2, 1941, p. 385.

în cursul timpului, au trecut la preamărirea președintelui Roosevelt.

În articolul lui Stephen Gál intitulat *American Presidents through Hungarian eyes* (Președinții americani văzuți de unguri), publicat în 1941, putem citi următoarea caracterizare a președintelui Statelor Unite: „Franklin Delano Roosevelt, geniul politic al prezentului *(The political genius of today)*, marele gînditor politic care se bucură de o reputație bine consolidată pe malurile îndepărtate ale Dunării".*

Ungurii sînt cu adevărat imprudenți! Ei ar fi trebuit să împiedice ca lucrările destinate Americii să cadă în mîna europenilor și viceversa! De pildă, socotim că nord-americanii nu vor jubila de bucurie citind aprecierile de mai jos asupra femeii americane, făcute de emigrantul ungur Alexander Lukacs la jumătatea secolului trecut. Lukacs venise în Statele Unite ca într-o „țară a făgăduinței". Stările de fapt de acolo, însă, l-au nemulțumit. Iată cum își exprimă el nemulțumirea în scrisoarea pe care a adresat-o unui compatriot din Ungaria, la 19 noiembrie 1850:

„N-am văzut niciodată, spune precursorul lui Tibor Eckhart și al lui Oscar Jászi (propagandiștii de azi ai Ungariei în Statele Unite), creaturi mai leneșe, mai murdare, mai primitive și mai dezordonate *(lazier, dirtier, more primitive and untidy creatures)* decît femeile americane. Ele nu au nici cea mai mică noțiune despre vreun sublim și în afară de aceasta, ele sînt deșarte (vain), lipsite de dragoste pentru copii. Și așa sînt toate: de la cea mai bogată pînă la cea mai săracă". Așa vorbește ungurul cînd se adresează alor săi. Americanilor, însă, el le vorbește despre dragostea nemărginită a nemeșilor pentru președintele Roosevelt etc.

Și, în sfîrșit... filo-japonezi!

Dar, oare, ce n-au fost ungurii din dorința lor de a fi cineva?!!

De curînd ei și-au descoperit afinități intime chiar cu... japonezii. Această nouă „filie" nu este nici ea mai puțin interesată decît celelalte. Simțămintele pro-nipone ale ungurilor datează din epoca cînd — la începutul războiului dintre Japonia și Statele Unite — sorții victoriei păreau a surîde japonezilor. Crezînd că Statele Unite ale Americii vor fi

* Stephen Gál, *American Presidents through Hungarian eyes*, în "The Hungarian Quarterly" vol. VII, nr. 1, 1941, p. 172—173.

înfrînte, Ungaria a găsit că este oportun să-şi îndrepte privirile de admirație, de data aceasta înspre patria gheişelor şi a samurailor.

Efuziunea entuziastă pro-Japonia o găsim în ziarul unguresc „Nemzeti Elet" cu data de 12 decembrie 1942. O cităm tale quale:

„În lupta mare care a aprins o lume întreagă, nu numai popoarele europene şi anglo-saxone dezlănţuiesc lupta lor de rasă şi de economie (sic), ci şi turanicii, cei ce la număr fac o treime din omenirea întreagă, își dezlănțuiesc sub conducerea Japoniei, lupta lor pentru libertate. Lupta turanicilor nu este o luptă secundară; ea a devenit un factor decisiv în reglementarea formării imaginii viitorului. Această luptă, a cărei pulsaţie astăzi nici nu se poate constata, duce în fapt la realizarea concepţiei turanice. E numai o chestiune de timp şi se va realiza imperiul mondial (ascultaţi bine —n.n.) japono-manciuro-chino-mongolo-asiatico-răsăritean, prin care toate statele turanice, cot la cot, vor putea să-şi valorifice voința lor politică şi economică mondială".

Iată-i deci pe unguri: protagonişti ai pan-mongolismului şi mai mult încă decît atît, putere mondială!

Acei dintre occidentali care ar socoti că rîndurile de mai sus sînt izvorîte dintr-o concepţie megalomană a unui gazetar oarecare, se înșeală. Mania grandorii este caracteristică poporului, nu unor indivizi consideraţi aparte.

Astfel, baronul Atzel Ede, în numărul din 20 decembrie 1941 al ziarului „Székely Nép", scrie textual:

„Dacă ar fi să recompensăm ungurimea după aptitudini, atunci noi am fi CEA DINTÎI NAŢIUNE DIN LUME".

Deci, un ziarist şi un reprezentant al nobilimii. Iată acum şi un distins profesoruniversitar. În conferința sa despre superioritatea culturală a turanicilor, prof. univ. J. Chalnoky spune:

„Cînd ungurii au venit în țara lor de astăzi ei aveau o cultură net superioară celei a popoarelor europene cucerite şi subjugate. Am dat popoarelor care trăiau aici foarte multe din valorile noastre materiale (aduse cu ei din Asia — n.n.) şi mai cu seamă din valorile noastre sufleteşti". [88]

Şi mai departe, dl prof. J. Chalnoky vorbeşte despre aporturile ungurilor la cultura europeană. *„Noi,* zice el, *am introdus Constituția în Europa. Tot noi am decretat libertatea religiei"* [89] (vezi legea religiilor. . . tolerate).

---

[88] „Új Magyarság" din 3 martie 1943.
[89] *Ibid.*

Şi noi, care credeam că instituţiile liberale din Europa îşi au fundamentul în Magna Charta engleză din secolul al XIII-lea!. Şi noi, care ştiam că nu a existat o ţară în lume în care intoleranţa religioasă să ocupe loc mai de cinste ca în patria lui Árpád!.

Dacă se mai îndoieşte cineva de megalomania maghiară, să citească rîndurile de mai jos, semnate de dl Ember Odön.

„Cărui fapt pot mulţumi trupele germane pentru succesele lor rapide", se întreabă dl Odön? Şi tot el răspunde: „Atacurile prin surpriză, mişcările rapide ale trupelor, sînt motive hotărîtoare în luptă. Cine se gîndeşte acum că aceste lucruri, NOI le-am dat Europei? ..."[90] Într-adevăr, cine se gîndeşte, dacă nu megalomanii maghiari?...

Ungurii nu se mulţumesc însă că au civilizat Europa. Ei se străduiesc, în publicaţiile de limbă engleză, să demonstreze rolul covîrşitor pe care l-au avut în progresul spiritual al Statelor Unite.

Citind numeroasele articole scrise de unguri special pentru americani, rămîi cu impresia că dintre toate naţiile europene care populează teritoriul Statelor Unite ale Americii, ungurii sînt cei care s-au bucurat dintotdeauna de simpatiile cele mai vii ale Casei Albe, că ei au fost aceia care au dat cel mai mare sprijin Statelor din Nord în lupta pentru abolirea servajului (nu sînt, oare, ungurii campionii dintotdeauna ai ideii de libertate?) că, în fine, cei 580 000 unguri care locuiesc în Statele Unite (aceasta este cifra pe care ungurii o folosesc în cărţile pentru germani; în cele pentru englezi se vorbeşte de peste un milion unguri americani) sînt în toate domeniile în fruntea tuturor naţiilor europene, locuind în Noul Continent.

Nu ne-ar mira dacă într-o zi am auzi că întreaga literatură americană, că artele, ştiinţa, într-un cuvînt că spiritualitatea americană este în totul tributară ungurilor de rasă mongolă. Cu ungurii, totul într-adevăr este posibil. După cum se exprimă autorul englez C. Macartney, "*Everything with him* (the magyar — n.n.) *runs to extremes*"/ „În toate, ungurul cade în extremă"

În Europa s-au găsit de-acum filo-maghiari pasionaţi care să declare că „cultura ungurească îşi răspîndeşte strălucirea asupra popoarelor care trăiesc în jurul Ungariei" şi că

---

[90] „Székely Nép" din 2 august 1942.

„puţina civilizaţie care se găseşte în jurul Ungariei se datoreşte acesteia din urmă“ [91] Va veni desigur într-o zi şi rîndul Americii!

Modestia românească

Cîtă deosebire faţă de atitudinea plină de modestie a românilor din America unde, în timp de pace, prin munca lor titanică în oţelăriile şi fabricile din Cleveland, Detroit şi Chicago, aduc o contribuţie atît de tăcută, dar în acelaşi timp atît de reală, progresului industrialismului Statelor Unite şi care, în timpul războiului mondial, s-au alăturat, cu atîta entuziasm şi în mod atît de spontan luptei pe care au întreprins-o armatele americane împotriva politicii de sugrumare a libertăţii, ilustrată în chip atît de strălucit de monarhia bicefală austro-ungară. Recent, Statele Unite au botezat cu numele unui român o mare navă de război. Era vorba de numele unui emigrant român, devenit general în armata americană în timpul războiului de secesiune [92]. Românii au înregistrat faptul cu adîncă bucurie. Dacă generalul ar fi fost ungur, nu mai încăpea nici o îndoială că trufaşa clică de la Budapesta ar fi revendicat pentru „marele popor maghiar“ cinstea de a fi purtat . . . întregul război de secesiune din America! Şi cum ar fi exaltat maghiarii de la "Reference Library" eroismul naţiei maghiare, pe care în 1940 scriitorul ungur L. Mikecs o vedea de-acum „în fruntea micilor popoare europene“[93].

Cine a cunoscut mai îndeaproape caracterul ţăranului român, nu şi-a putut ascunde un simţămînt de adîncă admiraţie şi de preţuire pentru această sinceră modestie care contrastează în mod atît de vizibil cu aroganţa, caracteristică urmaşilor lui Árpád.

Românul îndeplineşte de veacuri o misiune istorică în regiunile pe care le locuieşte, la graniţa dintre cele două lumi, aceea a Apusului şi aceea a Răsăritului. În aceste locuri care i-au fost hărăzite de destin, el a fost dintotdeauna

---

[91] Ch. Tisseyre, *op. cit.*, p. 69.

[92] Este vorba de generalul român, originar din Transilvania, George Pomuţiu.

[93] L. Mikecs, *România*, Budapest, 1940.

paratrăznetul de care s-au lovit fulgerele stîrnite de furtunile năvălirilor barbare.

Lui Mircea cel Bătrîn, „principe între creştini, cel mai viteaz şi cel mai ager" cum îl numesc cronicile turceşti contemporane [94], i-a revenit meritul de a fi oprit puhoiul păgîn în luptele de la Rovine (10 octombrie 1394) [95] şi de la Nicopole (1396), apărînd Europa occidentală de furia năvălitorilor turci, a căror căpetenie, Baiazid, a fost pus pe fugă de „viteazul domn creştin" (Analele sîrbeşti contemporane).

Ioan Huniade, vestitul cruciat român — ardelean, Ştefan cel Mare, „căpitan de cruciadă", cum îl numeşte istoricul Nicolae Iorga, „atletul lui Hristos", cum l-a numit papa de la Roma, pe Mihai Viteazul, eroul de la Călugăreni, Vlad Ţepeş, învingătorul de la Tîrgovişte, eroii români ai latinităţii orientale au fost aceia care au făcut din Transilvania românească şi din ţările româneşti scut în faţa ameninţării turceşti.

Cînd trupele turceşti înaintau vijelioase prin Budapesta spre Occident, n-a fost oare marele domnitor al românilor, Mihai Viteazul, cel care, atacîndu-i pe turci cu toată puterea, i-a făcut pe atacatori să se întoarcă spre oştile româneşti, dejucînd prin această manevră atacul împotriva Apusului? N-a fost oare Vlad Ţepeş, domnitorul Ţării Româneşti, acela care a afirmat cu tărie că „Românii trebuie să ducă lupta cu turcii în orice chip, căci dacă ei vor pierde, nenorocirea va fi nu pentru români, ci pentru creştinătate?!"[96]

Efectele fructuoase ale propagandei deşănţate, dezlănţuite de unguri

Modestia românului l-a făcut, însă, pe acesta să nu-şi trîmbiţeze în cele patru colţuri ale lumii meritele de care a dat dovadă timp de veacuri şi pe care el le socoteşte ca pe o

---

[94] J. Leunclavius, *Historiae musulmanae Turcorum de monumentis ipsorum exscriptiae libri XVIII*, Frankfurt, 1591, p. 87.

[95] În realitate, bătălia de la Rovine a avut loc la 17 mai 1395, aşa cum a demonstrat încă de la sfîrşitul secolului trecut B.P. Hasdeu. Vezi B.P. Hasdeu, *Originile Craiovei (1230—1400)*, în „Columna lui Traian", VII (1876), nr. 12, p. 668—669; Argumentele lui B.P. Hasdeu au fost consolidate de C. Litzica, *Studii greco-române*, Bucureşti 1912, p. 13—36.

[96] Vezi N. Iorga, *Scrisori de boieri — Scrisori de Domni*, ed. a III-a, Vălenii de Munte, 1932, p. 166.

contribuţie firească la menţinerea şi progresul culturii europene. Propaganda maghiară a profitat de această modestie a caracterului românesc şi, printr-o abilă exploatare a tuturor împrejurărilor, a reuşit să-şi creeze o atmosferă favorabilă realizării idealurilor politicii ungureşti chiar la Roma —*Mama Roma* — cum o numesc românii transilvăneni, pentru a-şi exprima dependenţa quasistructurală de latinitatea nepieritoare, simbolizată prin Cetatea Eternă.

Lipsa oricărui spirit de gălăgioasă propagandă a făcut ca idealurile naţionale ale românilor să găsească mai puţină înţelegere în capitala Italiei — a Italiei latine, dar mussoliniene — decît ţelurile politicianiste ale Ungariei, în ciuda unui trecut milenar care conţine în el toate elementele unei strînse apropieri între naţia română şi cea italiană, precum şi elementele ireconciliabilei antinomii între urmaşii Romei străbune şi acei ai triburilor care au invadat Italia de Nord, „prădînd-o şi ucigînd 20 000 de oameni într-o singură zi" (Analele de la Fulda, sub anul 894).[97]

Întreaga politică a Ungariei după încheierea păcii de la Versailles se desfăşoară într-adevăr sub semnul prieteniei Italiei fasciste, la care mai tîrziu a venit să se adauge şi amiciţia celui de-al III-lea Reich. Această captare a amiciţiei Italiei[98] este cea mai concludentă dovadă a rezultatelor fructuoase pe care le poate culege o propagandă perseverentă şi lipsită de scrupule, în dauna celor mai elementare principii de echitate şi de justiţie.

Roma şi românii

Pentru românii transilvăneni, Roma a însemnat din timpurile cele mai îndepărtate testimoniul cel mai elocvent al originii comune a tuturor românilor — fundamentul idealului naţional de unitate.

„Contactul cu Roma, notează ardeleanul Gabriel Ţepelea, a însemnat pentru românii din Transilvania o adevărată renaştere spirituală şi naţională. Conştiinţa nobilei origini ridica frunţile prăbuşite în umilinţa împilătoarei iobăgii. În

---

[97] Vezi Edouard Sayous, *Les origines et l'époque païenne de l'histoire des hongrois*, Paris, 1874, p. 89.

[98] Despre propaganda revizionistă maghiară în Italia, vezi A. Gociman, *op. cit.*, p. 71—102.

sfîrşit, «maica Roma», «Roma eternă», era atît pentru ţăranii cît şi pentru intelectualii noştri un nume pe care-l pronunţau sfios ca pe o rugăciune şi-l fluturau protector ca pe un steag.

La Roma, românii transilvăneni Gheorghe Şincai şi Inocenţiu Micu-Klein, au simţit pentru întîia oară revelaţia unităţii românilor de pretutindeni, acolo, în contact cu mărturiile unui trecut milenar, au avut viziunea grandioasă a acelei Dacii romane, care avea să renască abia în 1918!

Acolo, a găsit Şincai sursa de inspiraţie a cronicii românilor, pe care ungurii au găsit-o atît de periculoasă pentru Transilvania *(pericolosum proTransilvania)* — recte pentru ungurii din Transilvania — încît au interzis publicarea ei (Decizia din 23 martie 1814 a guvernului transilvănean). Acolo, în umbra columnei lui Traian, se odihnesc în criptele unei mici biserici, rămăşiţele pămînteşti ale episcopului patriot Inocenţiu Micu-Klein care, în 1735 a avut curajul de a sfida nobilimea maghiară cu acea frază — grandioasă în simplicitatea ei: *„Noi, încă de pe vremea lui Traian, sîntem stăpînii ereditari ai Ardealului"* [99]

Şi totuşi, de acolo, din Roma, unde românii au avut pentru prima oară viziunea unităţii lor naţionale şi unde ei în mod continuu au găsit apa vie care a întreţinut timp de secole idealul realizării acestei unităţi, de acolo a venit în 1940 glas de sfîrtecare a integrităţii naţionale.

Aceasta este o adevărată ironie a soartei, domnule Tisseyre!

Propaganda dezmăţată din Italia fascistă cu „Colegiul Hungaricum" din Palatul Falconieri (Academia d'Ungheria, cum îi spuneau italienii), cu zecile de profesori unguri — în realitate propagandişti — de la universităţile din Roma, Genova, Milano, Napoli, Pavia, Pisa, Torino şi Trieste, cu sutele de conferenţiari maghiari care mişunau prin oraşele Italiei mussoliniene ca la ei acasă, în timp ce românii erau quasiabsenţi din Cetatea Eternă, această propagandă şi-a produs efectul la 30 august 1940.

Les absents ont toujours tort!

---

[99] Nik. Nilles, *Symbolae ad illustrandem historiam ecclesiae orientalis*, II, p. 528. Vezi şi Gh. Bogdan-Duică, *Procesul episcopului Inochentie Clain*, Caransebeş, 1896, p. 74.

Cavalerii misionarismului civilizator

„De unguri, Doamne apără-ne Tu!"
(Richard Wagner — Lohengrin, Actul I, scena I)

Izvoarele istorice ne furnizează o serie de date despre năvălitorii unguri, care, după ce au prădat Europa Occidentală, s-au stabilit în centrul Europei pe cîmpiile Panoniei, opriți fiind de a înainta spre vest de oștirile împăratului Otto cel Mare.

Dl G. Popa-Lisseanu remarcă just că informațiile despre unguri sînt mai abundente în aceste cronici decît acele despre năvălitorii anteriori, tocmai din cauza prădăciunilor pe care ei le-au săvîrșit. [100]

Cronica lui Regino, sub anul 889, debutează cu aceste cuvinte privitoare la neamul maghiarilor:

„Gens Hungarorum ferocissima et omni belua crudelior Vivunt non hominum sed beluarum more".

„Neam mai feroce și mai crud decît orice fiară (Cronica întrebuințează superlativul „ferocissima"). Ei trăiesc nu ca oamenii ci ca fiarele". [101]

Și după ce cronicarul ne spune despre unguri că „ei se hrănesc cu cărnuri crude, beau sînge și inima oamenilor prinși în războaie o mănîncă drept leac" el adaugă: *„nulla miseratione flectuntur nullis pietatis visceribus commoventur"*

(„Ei nu știu ce este mila și nici un sentiment de pietate nu-i mișcă"). [102]

Analele de la Fulda, la rîndul lor, vorbind despre neamul fino-ugric care s-a revărsat din Ural asupra Occidentului, ne descriu în aceleași culori sumbre pe strămoșii ungurilor de azi: „neam prădalnic, crud, lipsit de orice simțămînt de omenie". Și analele continuă, spunînd că în anul 894 ei au omorît 20 000 de oameni într-o singură zi! [103]

---

[100] G. Popa-Lisseanu, *Continuitatea românilor în Dacia, Dovezi nouă*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii istorice", seria a III-a, tom. XXIII, 1941, p. 209 (64).

[101] Este vorba de cronica germană *Reginonis Chronicon*, contemporană invaziei maghiare în Panonia; *Monumenta Germaniae Historica. S.S.*, I, p. 599—600; Vezi și Romulus Seișanu, *La Roumanie-Roumania-România*, p. 33.

[102] Monumenta Germaniae Historica S.S., I, p. 599—600.

[103] *Ibid.*

În felul acesta debutează poporul maghiar în arena istoriei europene! Aceştia erau strămoşii ungurilor! Pe unde treceau semănau teroarea şi mizeria! Pentru ilustrarea celor de mai sus, dăm cuvîntul unui erudit ungur, care nu va putea fi acuzat, în orice caz, de patimă antiungară.

„Cuceritorii unguri, spune prelatul Endre Sebestyén, îndată ce au pus stăpînire pe ţară, în loc să se stabilească în mod paşnic în noua lor patrie au pornit într-o serie de « raiduri de prădăciune » în ţările învecinate, ceea ce a făcut ca numele lor să fie în acelaşi timp temut şi urît pe întregul cuprins al Europei Apusene *(Which made their name both feared and hated all over Western Europe)*". „Popoarele ţărilor vizitate" (sic) de prădalnicii unguri, continuă lectorul pentru limba engleză al Universităţii din Debreţin, au adăugat un codicil la rugăciunea lor duminicală: *„De sagittis Hungarorum libera nos Domine !* („Fereşte-ne, Doamne, de săgeţile ungurilor!).

Endre Sebestyén termină însemnările sale istorice cu aceste cuvinte: „popoarele considerau pe unguri ca pe un flagel trimis de Dumnezeu asupra lor" [104]

Cînd un popor îşi face apariţia pe pămîntul continentului european în asemenea condiţii, este cel puţin imprudent, socotim noi, ca să vorbească azi de misiunea sa istorică în Europa Centrală.

Poporul, despre care contele de Fiquelmont, fost preşedinte al Consiliului de Miniştri din Austria, ne spune că „n-ar trebui să uite că a venit ultimul din Asia, fără anale, fără nici o amintire de istorie şi de patrie" [105], este cel mai puţin îndreptăţit să confere certificate de civilizaţie, superioară sau inferioară, popoarelor care se trag în linie directă din romanii împăratului Traian!

Nu este desigur în intenţia noastră să judecăm prezentul sub prisma evenimentelor care au întunecat trecutul îndepărtat. Cronica lui Regino îi priveşte, fără îndoială, pe ungurii de acum 1050 de ani. Aceste evenimente ar fi fost de mult date uitării şi caracterizările cronicilor medievale de mult înmormîntate sub lespedea trecutului, dacă ungurii înşişi nu şi-ar fi făcut un titlu de glorie de a ni le reaminti şi, din nefericire, a încerca să le reactualizeze.

---

[104] Endre Sebestyén, *The Magyars in America*, în "The Hungarian Quarterly", vol. VII, nr. 2, 1941, p. 229.

[105] *Ibid.*; Vezi R. Seişanu, *Roumania*, Bucureşti, 1939, p. 103.

În anul de grație 1939, adică după 1050 de ani de la descălecarea triburilor maghiare pe șesurile Panoniei, un ungur scrie la Budapesta, sub oblăduirea oficialităților ungurești, următoarele cuvinte menite, în intenția autorului lor, să caracterizeze națiunea ungară de azi și dintotdeauna:

„Nația ungară este cea mai splendidă realizare a rasei dominante mongole, care nu cunoaște decît victoria. În noi fierbe sîngele lui Attila, al lui Árpád și al lui Gingiskhan".

Dücsö Csaba, autorul acestei caracterizări a nației ungare, ține cu tot dinadinsul să ne convingă că sîngele apă nu se face și că ungurii de azi au moștenit toate calitățile (sic) primitive ale rasei fino-ugrice. În fulminanta sa lucrare intitulată *Nincs Kegyelem*, apărută la Budapesta în 1939, el face tabula rasa cu mileniul de civilizație și de cultură care separă epoca noastră de aceea a năvălirii ungurilor, închinînd imn de slavă mentalității primitive și barbare a strămoșilor.

Însuși titlul lucrării *Nu există milă și îndurare* reeditează faimosul „Nulla miseratione" al cronicii lui Regino.

În capitolul intitulat „Mărturisirea Leventului", Dücsö Csaba ne arată că scopul urmărit de organizația de leventi a tinerilor unguri este exterminarea românilor prin toate mijloacele: prin asasinat, prin otravă, foc etc.

Dar să dăm cuvîntul însuși autorului. Citām textual din capitolul „Mărturisirea Leventului".

Leventul maghiar Torday se adresează iubitei sale Piroșca:

„Eu nu aștept să vină răzbunarea. Nu aștept! Voi suprima pe fiecare valah ce-mi iese în cale! Pe fiecare îl voi suprima! Nu va fi îndurare. Voi aprinde noaptea satele valahe! Voi trage în sabie toată populația; voi otrăvi toate fîntînile și voi ucide pînă și copii în leagăn! În germene voi distruge acest neam ticălos și hoț. Nu va fi pentru nimeni nici o milă!"

„Nici pentru copiii din leagăn, nici pentru mama care va naște un copil... VOI SUPRIMA PE FIECARE VALAH ȘI ATUNCI NU VA FI ÎN TRANSILVANIA DECÎT O SINGURĂ NAȚIONALITATE, CEA MAGHIARĂ, NAȚIA

MEA, SÎNGELE MEU! Voi face inofensivi pe viitorii Horea şi Cloşca. Nu va fi milă!". [106]

Îţi stă mintea în loc citind această patologică profesie de credinţă a tînărului levent Torday, recte a unui scriitor din veacul, de la Hristos, al XX-lea!

Te întrebi înmărmurit, cum a putut guvernul maghiar patrona asemenea îndemnuri la asasinat, la bestialităţi şi barbarii odioase, făcute în numele unei „organizaţii legal constituite ... pentru pregătirea premilitară a tineretului ungar"?!

Exterminarea completă a românilor din Transilvania, pentru ca Transilvania să devină în sfîrşit maghiară! De ce nu extirparea tuturor naţiilor de pe continent, pentru ca întreaga Europă să devină maghiară? Ar fi mai mult spaţiu vital şi ungurii ar trăi într-adevăr ca într-un paradis terestru! ...

Moartea mamelor cu prunc la sîn, moartea pruncilor din leagăn! Ce alt certificat de înaltă cultură, decît constatarea acestor manifestări fanatice de hipernaţionalism?

Ţelul civilizaţiei, al culturii, a fost să înăbuşe în om instinctele primitive, pornirile primare, chemările sîngelui strămoşilor de demult ... din epocile cînd întunericul învăluia mintea omului barbar. Dücsö Csaba se vrea dezlegat de aceste lanţuri invizibile pe care le-a creat în cursul timpurilor progresul civilizaţiei. El se vrea liber să omoare, liber să prade, să distrugă, să extermine pînă şi pruncii nevinovaţi, să nimicească tot în calea lui şi, acestea toate, pentru a face să triumfe „înalta civilizaţie care a caracterizat epoca lui Attila, a lui Gingiskhan şi a lui Árpád. Sub oblăduirea spirituală a acestei întunecate trilogii vor extremiştii unguri să creeze formele noi de viaţă în Europa Centrală! Înapoierea la barbarie pentru ca Ungaria să poată din nou stăpîni Transilvania românească!

Şi despre această Ungarie, scriitorul italian Franco Vellano Dionisi spunea că este „fertila, civilizata Ungarie"! [107]

---

[106] Dücsö Csaba, *Nincs kegyelem — Attila, Álmos, Árpád ivadéka fel az új hon foglalásza* (Nu va exista milă — descendent al lui Attila, Álmos, Árpád sus pentru o nouă ocupare de ţară!), Budapest, 1939, p. 155—156.

[107] Romulus Seişanu, *Transilvania românească*, p. 58, 61; publicistul Franco Vellano Dionisi este autorul lucrării *Il problema teritoriale Transilvano*, Bologna, 1932, care propunea să se cedeze Ungariei un „ «coridor » maghiar" prin Transilvania pînă în Secuime. Vezi A. Gociman, *op. cit.*, p. 79—80; despre acest proiect revizionist vezi şi „Pesti Hírlap" din 3 martie 1932.

Şi acestei Ungarii îi atribuie scriitorul ungur L. Mikecs rolul de „conducătoare a popoarelor din jurul ei"!, iar contele Apponyi pe acela de „misionar civilizator la granița apusului Europei". [108]

Ar fi să ne închipuim viitorul Europei în culori prea sumbre dacă am atribui nației ungare, din sînul căreia se pot recruta în veacul nostru atari specimene, rolul de misionară a civilizației central-europene!

Poporul vecin, al românilor, este un popor modest de țărani. România este o țară care a intrat relativ recent în marea familie a statelor de înaltă cultură europeană. Soarta a fost vitregă cu această ramură cadetă a latinității. Veac după veac, poporul românesc a fost nevoit să lupte pentru a se apăra și a putea astfel dăinui ca nație.

Or, starea de nesiguranță, consecință a războaielor îndelungate, cu întregul ei cortegiu de suferințe, de lipsuri și mizerii, este puțin prielnică unei înfloriri a culturii și a progresului. *Inter arma silent musae!*

Merită să fie relevat faptul că românii, spre deosebire de unguri, n-au purtat niciodată războaie de cucerire sau de distrugere și prădăciune. Istoria românilor a cunoscut nespus de multe războaie, însă toate defensive, toate de apărare a ființei naționale românești și a pămîntului strămoșesc.

Din ziua în care România a dobîndit neatîrnarea, românii au făcut progrese uimitoare pe căile atît de multiple și atît de variate ale progresului. Ar fi desigur pueril să se stabilească paralele între valorile spirituale cu care cele două nații — cea română și cea ungară — au îmbogățit patrimoniul culturii universale. Cultura nu se drămuiește și nu se apreciază cantitativ. Ar fi de asemenea ridicol să urmăm calea pe care ne-o recomandă antologiile moderne ungare, care enumeră, *pêle mêle*, printre producțiile literare „maghiare", operele scriitorilor de diferite naționalități care au trăit pe teritoriile supuse Coroanei ungare.

Din dorința de a străluci cu orice preț, ungurii se împăunează astfel cu valorile spirituale ale unor popoare care nu au nimic comun cu urmașii Sfîntului Ștefan. Dl Gulyái

---

[108] În vol. *Magyarok a kulturaert* (Maghiarii pentru cultură), Budapest, 1929, Zóltan Gerevich afirmă că dacă harta politică a Europei este aceea pe care o cunoaște, acest fapt se datorește ungurilor (p. 33—39), iar geograful Jenö Chalnoky susține că francezii au împrumutat împărțirea țării în departamente de la unguri (p. 60, 64).

Pál, de pildă, în *Viața și operele scriitorilor maghiari*, recent apărută la Budapesta, citează, printre scriitorii așa-ziși maghiari, figurile cele mai proeminente ale vieții culturale și naționale românești din Ardeal. Este drept că Ardealul a fost sub dominație ungară; aceasta nu îndreptățește însă să fie taxați drept scriitori maghiari, ***scriitorii care au simțit românește, au scris în românește, au combătut pentru cauza românească și au fost cei mai hotărîți adversari ai maghiarismului deznaționalizator.***

Este o elementară lipsă de bun simț, dublată de un cinism sfidător, ca să prezinți drept maghiari pe un Gheorghe Barițiu, unul dintre cei mai luminați patrioți români transilvăneni, fondatorul gazetăriei românești ardelene, pe un Inocențiu Micu-Klein, martir al cauzei românești ardelene, pe un Samuil Klein, autor al faimoaselor *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*, pe un Simion Bărnuțiu, unul dintre precursorii luptei de dezrobire a românilor de sub dominația maghiară, sau pe scriitori ca: Ion Agârbiceanu, Theodor Capidan, Emanoil Bucuța, Gheorghe Bogdan-Duică, care figurează în fruntea scrisului românesc din Transilvania.

Dl prof. Pál a reușit prin „maghiarizarea forțată" a tuturor scriitorilor care au trăit pe pămîntul fostei monarhii austro-ungare să reunească un număr de 14 117 scriitori ... „așa-ziși maghiari", numai la literele alfabetice A, B și C. Dl Zenovie Pâclișanu, un profund cunoscător al stărilor de fapt din fosta monarhie austro-ungară, evaluează la peste 100 000 numărul scriitorilor pe care metoda Pál va reuși să-l atingă cînd vor fi terminate și restul volumelor cuprinzînd nomenclatura alfabetică pînă la litera Z.

Nu ne-ar surprinde defel dacă, procedînd după sistemul de pînă acum, dl Pál va trece printre scriitorii maghiari și pe marele poet al românilor de dincolo de Carpați, Octavian Goga, cîntărețul pătimirii Ardealului, al acelui Ardeal în care: „*Sînt cîntece și flori și lacrimi multe, multe*", după cum desigur vom găsi foarte natural ca într-o asemenea antologie să găsim figurînd drept scriitori, ilustrînd maghiarismul, pe Andrei Mureșanu, autorul celebrului „Răsunet", a cărui primă strofă este cea mai bună dovadă a simțămintelor sale PRO-MAGHIARE:

„*Deșteaptă-te române, din somnul cel de moarte,*
În care te-adînciră, barbarii de tirani!"

Dar sistemul nu este nou, pentru ca să mai surprindă pe cunoscători felul de a fi al maghiarilor.

Nu-şi fac oare ungurii un titlu de glorie din acel minunat *Rondo all'ongrese*, pe care Haydn l-a imortalizat într-unul din Trio-urile sale și care este tot atît de unguresc pe cît sînt de ungurești operele lui Ion Agârbiceanu, laureatul național al României pentru proză din anul 1927, sau ale unui Octavian Goga, poetul plaiurilor româneşti ale Transilvaniei.

Nu contestă nimeni frumusețea și originalitatea muzicii populare ungureşti, care i-a inspirat pe Brahms, pe Liszt, pe Schubert şi pe Sarasate, după cum nu neagă nimeni farmecul poeziilor lui Alexandru Petöfi sau al poemelor filozofice ale lui Emerich Madách, autorul faimosului poem dramatic *Tragedia omului*.

Este însă incorect să înglobezi în patrimoniul culturii maghiare ceea ce aparţine în mod categoric culturii popoarelor conlocuitoare. Ungurii au tunat şi au fulgerat, atunci cînd producțiile muzicale ale geniului popular unguresc au fost difuzate în Occident sub denumirea deformată de „muzică ţigănească" şi s-au indignat cînd maestrul Sarasate şi-a intitulat faimoasa lui lucrare pentru vioară, inspirată dintr-o romanţă pur ungurească a lui Elemer Szentérmay, „motive ţigăneşti" (Zigeunerweisen).

De ce nu se feresc ei atunci de a cădea în același păcat, atribuind culturii maghiare producții spirituale impregnate de cel mai caracteristic spirit românesc?

Explicația o găsim în tradiţionala metodă confuzionistă a ungurilor, menită să încurce lucrurile în așa fel încît să-i fie necesare adevărului eforturi incomensurabile pentru a-și putea croi un drum spre lumină.

De pe înălțimea celor o sută de mii de scriitori maghiari, ceea ce reprezintă 12% din întreaga populație ungurească a Regatului maghiar din 1920, ungurii au toate drepturile a se erija nu numai în conducători spirituali ai popoarelor barbare din vecinătatea lor, dar chiar şi a întregii omeniri!

Într-adevăr, ori de cîte ori se prezintă ocazia, vecinii apuseni ai românilor nu se sfiesc a-i taxa pe aceştia din urmă drept un popor de analfabeți și de păstori înapoiați, un fel de barbari, care roiesc în jurul mult civilizatei Ungarii [109],

---

[109] Un fost ministru maghiar susţinea fără temei că numeroşi români transilvăneni se stabileau în România pentru că „nu ţineau pasul cu dezvoltarea vertiginoasă a progreselor culturale, fiind cu totul izolaţi de cultura apuseană și de cea maghiară, de aceeași valoare, prin necunoașterea limbii maghiare" (Zsigmond Reiner, *A keleti vallasú magyar nemzeti egyház szervezése*, Budapest, 1907, p. 8).

ţara cu o sută de mii de literaţi. Şi pe acest tărîm, răspunsul pe care l-au dat românii nenumăratelor graţiozităţi maghiare a fost sobru şi elocvent. El constă în prezenţa permanentă în toate compartimentele culturii europene a reprezentanţilor geniului naţional românesc.

Gloria istoricului N. Iorga a trecut de multă vreme fruntariile ţării sale, ca şi aceea a marelui savant neurolog Gheorghe Marinescu.

În diplomaţia europeană numele românilor Take Ionescu şi Nicolae Titulescu au înscris pagini nemuritoare.

În muzică, numele lui George Enescu, violonist, dirijor şi compozitor, va rămîne pentru veşnicie înscris în galeria marilor muzicieni ai sec. al XX-lea, alături de acela al lui Stan Golestan.

Un De Max, o Marioara Ventura şi un Yonnel au fost purtătorii geniali ai făcliei artei româneşti în Oraşul-Lumină, după cum un Raoul Aslan şi Grozăvescu au împămîntenit numele de român în cetatea artistică a Vienei de odinioară şi, în fine, după cum Maria Cebotari l-a înscris cu cinste în analele faimoasei Scala din Milano. Contesa de Noailles, Elena Văcărescu, Martha Bibescu, Panait Istrati şi Matei Russo au europenizat numele de români, iar poezia lui Mihai Eminescu tinde, din ce în ce mai mult, să ocupe locul de cinste pe care-l merită printre creaţiile epocale ale genului, alături de operele lui Leopardi, ale lui Musset şi ale lui Shelley. În sfîrşit, gloria lui Petre Neagoe a împămîntenit numele de român în Statele Unite ale Americii.

Vedem, deci, că o întreagă pleiadă de gînditori, poeţi, artişti şi prozatori au creat României cu totul altă faimă decît aceea pe care caută să le-o făurească ungurii, din motive atît de puţin lăudabile.

Ungurii au meditat, însă, profund asupra celebrelor vorbe «*Calomniez, calomniez, il en restera toujours quelque chose*»! şi le-au erijat în dogmă.

Iată de ce ei n-au pierdut nici o ocazie de a denigra numele de român şi de a prezenta opiniei publice mondiale, poporul latin de la graniţele răsăritene ale Europei, drept un popor în toate inferior maghiarilor.

Românii la Budapesta

Exemplul cel mai elocvent al acestui sistem tradiţional de deformare cu orice preţ a adevărului şi al defăimării a tot ceea ce e românesc, l-au oferit ungurii, cu prilejul ocupaţiei româneşti din Ungaria, în vara anului 1919.

Sînt cunoscute astăzi faptele sub aspectul lor nedeformat de patima politicianistă. [110] Ele sînt încrustate în foliantele obiective ale istoriei, astfel cum ele au fost scrise de oamenii de ştiinţă imparţiali.

Soluţia ocupării militare a Ungariei, nu numai că a fost aprobată de marii şefi militari şi de oamenii politici de seamă ai Apusului, dar ea a fost preconizată înainte chiar ca trupele româneşti să fi trecut Tisa, de generalul Pellé, şeful misiunii militare franceze la Praga. În scrisoarea sa din 6 iulie 1919, adresată Consiliului Suprem, generalul Pellé scria textual: „Ungurii sînt hotărîţi să restabilească vechile

---

[110] Guvernul ungar condus de Béla Kun a refuzat să recunoască dreptul poporului român şi al celorlalte popoare la unitate naţională şi a trecut la folosirea tuturor mijloacelor posibile, inclusiv cele militare, pentru reanexarea Transilvaniei la Ungaria. Republica Ungară a Sfaturilor a intrat în contact cu guvernul Rusiei sovietice proiectînd un atac militar împotriva României din două direcţii: în timp ce armata ungară urma să atace România dinspre vest, o armată ucraineană urma să atace România prin Bucovina, pentru a face joncţiunea cu armata roşie ungară, iar o altă armată urma să atace forţele româneşti din zona Basarabiei, vizînd încercuirea lor lîngă Nistru. În felul acesta marile acte plebiscitare, profund democratice, înfăptuite de naţiunea română în cursul anului 1918, care au culminat cu Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia, erau puse în pericol.

După ce atacaseră Cehoslovacia, armatele ungare au atacat România, fără declaraţie de război, în noaptea de 15—16 aprilie 1919; armatele române au trecut la contraatac şi au intrat în Budapesta la 20 august 1919, avînd şi acordul marilor puteri învingătoare în primul război mondial. Însuşi generalul G.D. Mărdărescu, comandantul armatei române, în proclamaţia sa din 12 noiembrie 1919, dată în capitala Ungariei, declara deschis: „Armata românească se retrage. Budapesta va fi evacuată. Părăsind capitala Ungariei, România ţine a afirma încă o dată că în urma atacului de la Tisa, care a motivat acţiunea sa militară, ea n-a fost călăuzită decît de legitima apărare şi cerinţele militare. Orice gînd de asuprire sau de răzbunare i-a fost străin (...). Armata românească ţine încă o dată să afirme că a considerat totdeauna afacerile lăuntrice ale Ungariei ca aparţinînd singur poporului ungar căruia îi doreşte restabilirea liniştei, evitînd orice persecuţiuni politice, sociale sau religioase" *(Colecţia ordonanţelor date de Comandamentul trupelor din Transilvania cu anexele ordonanţelor ce au suferit modificări şi proclamaţiile date de acest comandament,* Sibiu, 1920, p. 81).

hotare ale țării lor. Singurul mijloc de a-i dezarma este de a ocupa efectiv Ungaria printr-o intervenție militară, așa cum s-a făcut în Germania". [111]

Ocupația românească în Ungaria a prilejuit ungurilor cea mai furibundă acțiune de calomniere la adresa armatelor de ocupație, bazată pe o sfruntată denaturare a adevărului. Nu există acuzațiune care să nu le fi fost adusă românilor, cu scopul de a îndepărta de la ei simpatiile lumii civilizate și de a le capta pentru „nefericita Ungarie".

Românilor li s-a adus în primul rînd acuzațiunea de a fi înfometat capitala Ungariei, de a fi luat cu forța tot ce le-a ieșit în cale, într-un cuvînt de a fi pustiit întreaga Ungarie. Ungurii au dezlănțuit cu acel prilej întreaga artilerie grea a propagandei lor. Și trebuie s-o recunoaștem, odată mai mult, sistemul propagandei deșănțate, sprijinit pe fapte imaginare, greu de controlat la distanță de mii de kilometri, a creat ungurilor aureolă de martiri.

Ecoul acestei propagande se mai aude în răstimpuri pînă și în zilele noastre.

Fideli principiului care ne-a călăuzit, nu ne vom folosi, pentru elucidarea chestiunii, de mărturia românească a generalului Mărdărescu [112], comandantul armatelor române de ocupație din Budapesta, ci vom invoca mărturia obiectivă de o valoare necontestată a unui ziarist american, care se afla în timpul ocupației românești în capitala Ungariei.

Din fericire pentru triumful adevărului, ziaristul american Charles Upson Clark, doctor în filozofie, a putut constata *de visu* ce a însemnat ocupația românilor pentru Ungaria. El a redat în chip amănunțit în lucrarea sa *Greater Roumania*, publicată la New York în 1922, un tablou complet al vieții Capitalei ungare sub ocupație. „Avînd fericirea, spune el, să fi văzut Budapesta sub controlul românilor, în octombrie 1919, voi povesti constatările pe care le-am făcut acolo, fără ca vreun interpret sau ghid oficial să mă fi împiedicat să aflu adevărul". [113]

---

[111] Vezi R. Seișanu, *Transilvania Românească...*, p. 55.

[112] General G.D. Mărdărescu, *Campania pentru dezrobirea Ardealului și ocuparea Budapestei, 1919—1920*, București, 1922.

[113] Charles Upson Clark, *Greater Roumania*, New York, 1922, p. 256—257.

Cu acest prilej, Charles Upson Clark a intervievat mai multe persoane între care: premierul ungur Friedrich și doi miniștri din cabinetul acestuia, doi grofi unguri, directorul Vészi al ziarului "Pester Lloyd", profesorul

Clark recunoaşte că la plecarea sa spre Budapesta membrii marcanţi ai Comisiunii Americane la Conferinţa Păcii din Paris i-au descris situaţia pe care o va găsi la Budapesta în culorile cele mai sumbre. Un important diplomat american îi spusese chiar — din auzite bineînţeles! — că românii n-au lăsat la Budapesta decît pavajul străzilor. [114]

„Trebuie să mărturisesc, spune el, că am rămas înmărmurit de cele văzute: Românii nu numai că n-au desfiinţat viaţa capitalei ungare, dar au normalizat-o chiar". [115]

„Românii merită mari laude din punctul de vedere al laturii constructive pentru tot ceea ce ei au făcut la Budapesta" [116]

Clark afirmă că alimentele capturate de la armata ungară au fost puse la dispoziţia autorităţilor civile şi că 4 trenuri alimentare din 4 direcţii diferite au fost date circulaţiei pentru hrana Capitalei. Pieţele, afirmă Clark, erau înţesate de ţărani şi de cumpărători. Standurile erau supraîncărcate de păsări. În pieţe se găseau alimente. Viaţa era mai ieftină decît la Bucureşti, unde de altfel — remarca este tot a gazetarului newyorkez — prăvăliile erau cu mult mai puţin bine aprovizionate. [117]

Teatrele funcţionau toate. În seara zilei de 28 octombrie 1919, jurnalistul american a fost nevoit să aleagă între o piesă a lui Shakespeare, „Othelo", opera „Flautul fermecat" a lui Mozart, „Hoţii" lui Schiller şi alte piese şi operete uşoare [118], fără a mai vorbi de filmele de cinematograf. Pentru un oraş care trăia sub „cizma umilitoare a unei armate balcanice", trebuie să recunoaştem că distracţiile nu lipseau!

Clark ne mai spune că sub ocupaţia românească erau deschise, la Budapesta, expoziţii de artă şi ne informează, de asemenea, că pînă şi cursele de cai îşi reluaseră activitatea. [119]

---

universitar Goldziher, rabinul şef Kissarnold, mai mulţi proprietari de magazine, funcţionari etc., pe generalul Bandholtz, şeful misiunii militare americane, colonelul Yates — ataşatul militar de la Bucureşti, precum şi alţi reprezentanţi ai marilor puteri aflaţi în capitala ungară.

[114] *Ibid.*, p. 258.

[115] *Ibid.*, p. 269.

[116] *Ibid.*, p. 270.

[117] *Ibid.*, p. 263.

[118] *Ibid.*, p. 262.

[119] *Ibid.*

Nici o ingerință de nici un fel nu s-a exercitat de români asupra libertăților cetățenești din Ungaria. În timpul administrației române, 150 000 de persoane s-au întrunit în mod liber în adunări publice, ceea ce confirmă în totul spusele generalului Mărdărescu: „Trupele românești de ocupație nu s-au amestecat nici într-un fel, în viața lăuntrică a statului unguresc“.[120]

„Civilizația“ maghiară și „barbaria“ română

Este unanim recunoscut azi faptul că în războiul trecut [121], trupele de ocupație germano-austro-ungare au pustiit Muntenia ocupată.

Dacă s-ar stabili un tablou comparativ între cele două ocupațiuni, acea românească în Ungaria și acea germano-austro-ungară în România, desigur că nu românilor li s-ar cuveni epitetele injurioase cu care au fost împroșcați timp de două decenii de către propaganda maghiară.

Și atunci se naște întrebarea: cum s-a născut cabala pustiirii Budapestei și cum se face că ea persistă pînă în zilele noastre?

Răspunsul e foarte simplu: ungurii au căutat dintotdeauna, și mai caută și azi, să acrediteze ideea că românii sînt un popor în care sălășluiesc instincte barbare și că deci, sînt inapți de a servi de element dominant unor popoare de rasă superioară ... cum ar fi de pildă poporul fino-ugric al maghiarilor.

Civilizației unguresti i se opune barbaria românească. [122]

Și la ce mijloace nu recurg oare ungurii pentru a apărea în fața opiniei publice mondiale drept campionii civilizației și, se înțelege, drept unici deținători ai monopolului civilizației în regiunea Europei Centrale?!

---

[120] G.D. Mărdărescu, *Răspuns unui jurnal nediplomatic al Generalului de divizie Harry-Hill-Bandholtz, membru american al misiunii militare interaliate în Ungaria (1919—1920)*, București, 1935, p. 28-29.

[121] Primul război mondial (n.n.).

[122] Printre alte lucrări propagandistice dușmănoase apărute în această epocă amintim: Emerich Lukinisch, *Barbarie des Valaques dans l'histoire de l'Hongrie*, Budapest, 1922; *Memoire au sujet des violations de droit commises par le régime roumain en Transylvanie contre les minorités nationales, de réligion et de race*, editată de „Liga pentru protecția minorităților naționale din România“, Budapest, 1921. Vezi și comentariile lui A. Gociman, *op. cit.*, p. 250—285, care prezintă numeroase cazuri de atrocități săvîrșite de maghiari.

Atunci cînd nu găsesc în istoria lor suficiente fapte eroice pentru a-şi construi pe ele eşafodajul „minunatei povestiri a celei mai mărețe nații central-europene", ungurii nu se dau în lături nici de a inventa acte de eroism şi nici chiar de a transforma marile dezastre ale istoriei lor în pagini de glorie eternă. Istoria maghiară pentru uzul nemaghiarilor, devine astfel o transfigurație istorică în care ficțiunea ia locul realului şi legenda impregnată de subiectivism şi creată ad-hoc, ridicată la rangul de narațiune istorică obiectivă.

Astfel, pentru opinia publică spaniolă ungurii au creat o istorie ungurească sui-generis, în care luptele de la Mohi (1241) şi de la Mohács (1526), adevărate dezastre naționale, sînt prezentate drept victorii unice în istoria Europei, cu consecințe incalculabile pentru civilizația Apusului.

Or, este suficient să răsfoim istoria lui Marczali Henrik pentru a citi că „în 1241 nu tăria maghiarilor l-a silit pe Batu să se întoarcă, ci moartea în Orientul Îndepărtat a Hanului Ogodai şi dorința lui Batu de a-i lua locul" [123], sau studiul contelui Pál Teleki *(Ungarn, Vergangenheit und Gegenwart)*, pentru a vedea că retragerea tătarilor şi oprirea înaintării lor nu s-au datorat „eroicelor trupe" maghiare, ci „unei întîmplări" *(ein Zufall)* şi anume aceea a „morții marelui Han Oktai", după cum este suficient să deschidem orice istorie ungurească — scrisă pentru unguri — pentru a ne da seama de proporțiile dezastrului ungar de la Mohács, unde, scrie Fraknoi Vilmos *(Epoca Huniadeştilor şi Jagellonilor)*, în scurtul timp de un ceas şi jumătate armatele maghiare au fost nimicite şi unde, după cum scrie acelaşi autor, „cadavrele aproximativ a 24 000 (din 28 000) maghiari au acoperit cîmpul de luptă".

Şi cînd un istoric de talia lui Bálint Hóman afirmă despre expedițiile pustiitoare ale primilor maghiari că ele au fost „întreprinderi sportive" *(Sportartige Unternehmungen)*, ce să ne mai aşteptăm de la istoricii improvizați, puşi în slujba propagandei cu substrat politicianist?!...

---

[123] În urma bătăliei de pe rîul Sajó, din 11 aprilie 1241, armata regelui Béla IV a fost decimată de către tătari, iar regele însuşi a fugit la Traù (Trogir), în Dalmația. Un cronicar bavarez consemna astfel campania tătarilor din 1241: „Ungaria a fost distrusă de tătari în acest an" (Marczali H., *Magyarország története az Árpádok korában*/Istoria Ungariei pe timpul dinastiei arpadiene, Budapest, 1896, p. 474—475).

Şi dacă a pustii ţările, a ucide — cum rezultă din Analele de la Fulda — cîte 20 000 de oameni pe zi, înseamnă pentru unguri a face sport, ce, oare, trebuie să însemne pentru aceşti „misionari ai civilizaţiei din regiunea central-europeană", a fi cu adevărat cruzi?!...

Răspunsul ni-l dă leventul d-lui Dücsö Csaba, care preconizează pentru tranşarea definitivă a problemei transilvănene exterminarea celor 3 000 000 de români ardeleni, desigur într-o proporţie mai mare decît aceea de 20 000 ucişi pe zi, pentru a se onora legile progresului şi ale vitezei!

Dar, transfigurînd cu atîta uşurinţă istoria, de ce nu inventează ungurii pentru necesităţile cauzei pe un Ludovic al XIV-lea al Ungariei sau pe o regină Victoria?

Atunci, cu adevărat, că ei ar putea vorbi, aşa cum o fac astăzi în revista spaniolă „Destino", în numele unei Ungarii, fără de care „continentul european ar deveni cel mai uitat dintre colţurile pămîntului"!

Socotim că n-am putea servi mai bine cauza adevărului decît citind, pentru încheierea acestui capitol, două opinii despre „înapoiatul popor românesc" de la graniţele de răsărit ale Europei, exprimate de două personalităţi ale căror nume vor rămîne înscrise în tabela valorilor eterne atunci cînd praful uitării se va fi aşternut de mult peste numele defăimătorilor poporului românesc.

„Nu există în ansamblul popoarelor aliate, spunea Louis Barthou, subtilul literat şi om politic francez, o ţară care să fie mai apropiată de noi prin atîtea afinităţi, prin originile sale, prin tradiţiile sale şi prin cultura sa. Nu există ţară aliată unde limba franceză să fie vorbită astfel, cum ea este vorbită în România, cu atîta uşurinţă, cu atîta graţie, cu atîta forţă".

Marele istoric Jules Michelet, adresîndu-se popoarelor din Occident, le prezintă astfel poporul românesc, împotriva căruia s-au îndreptat cu atîta înverşunare atacurile propagandei maghiare de ieri şi dintotdeauna:

„Popoare din Occident care, de atîta timp, departe de barbarie, cultivaţi artele păcii, păstraţi întotdeauna o amin-

tire recunoscătoare pentru naţiunile orientale care, aşezate la frontierele Europei, v-au acoperit şi apărat de invazia tătărească şi de armatele turceşti[...] Nu uitaţi în special ceea ce voi datoraţi[...] nefericitei Românii!"[124]

Barthou, Michelet! Să ne fie îngăduit să preferăm mărturia lor, înscrisă în veşnicie, aceleia a lui Tisseyre, a lui Franco Vellano Dionisi sau a lui Robert Donald. Să ne fie îngăduit să preferăm eternul vremelnicului şi seninătatea obiectivităţii, deformărilor inextricabile ale pseudo-istoricilor pătimaşi şi de atîtea ori interesaţi!

---

[124] Jules Michelet, *Principautés Danubiennes. Ma dame Rosetti — 184*, in *Légendes démocratiques de Nord*, Paris, 1854, p. 284.

PARTEA A III-A

REGIMUL MINORITĂȚILOR SUB UNGURI ȘI SUB ROMÂNI

„Magyarország vagy lesz magyar vagy nem lesz" (Sau Ungaria va deveni maghiară sau ea va dispare)

Slogan unguresc

„Soarta minorităților de azi nu este defel comparabilă cu aceea a popoarelor din Europa dinainte de război"

Aristide Briand

Din ziua în care ungurii, profitînd de slăbiciunea Coroanei Habsburgice, au devenit atotputernici în cadrul monarhiei dualiste, politica lor față de popoarele care conlocuiau pe teritoriul Ungariei s-a desfășurat sub semnul „maghiarizării cu orice preț" a tuturor popoarelor nemaghiare și aceasta în vederea realizării unei himere: STATUL UNGAR UNITAR.

În 1867, data inaugurării acestei politici ultranaționaliste, Ungaria număra 13 579 000 locuitori. Dintre aceștia erau maghiari numai 5 665 000 față de 7 939 000 nemaghiari. [1] În cadrul Ungariei din acea epocă, ungurii erau deci o minoritate, majoritatea fiind formată din popoarele nemaghiare. Între maghiari și nemaghiari — reuniți laolaltă, nu prin firea lucrurilor sau prin voința naționalităților nemaghiare, ci prin forța unui destin absurd, împotriva căruia aceste naționalități au luptat pînă la descătușarea lor definitivă — între elementul dominant și acel aservit exista o prăpastie pe care au creat-o nu numai deoseibirile de rasă, de tradiții, de ideal și de religie, dar și secolele de împilare din partea guvernanților maghiari.

Ungurii nu s-au dat în lături de la nici o măsură — oricît de gravă ar fi fost ea — pentru ca să deznaționalizeze naționalitățile conlocuitoare. Întregul efort al statului ungar, toate străduințele guvernanților de la Budapesta, de la cei

[1] Z. Pâclișanu, *Politica minoritară a guvernelor unguresti (1867—1914)*, București, 1943, p. 10.

mai moderați pînă la cei mai șovini, era *maghiarizarea milioanelor de nemaghiari*.

Géza Kosztelszki, cu cinismul care-l caracteriza, a afirmat-o răspicat: *„Sau îi maghiarizăm, sau vom dispărea; tertium non datur!“*[2]

Rezultatele acestei uriașe întreprinderi negativiste, iată-le, în rigiditatea pe care o imprimă celor mai dureroase realități, cifrele indiferente ale statisticilor:

În 1869, maghiarii reprezentau 44,4% din totalul populației Ungariei, iar nemaghiarii 55,6%. În 1880 numărul ungurilor crește la 46,6% din totalul populației, iar cel al nemaghiarilor scade la 53,4%. În 1890, proporția este de 48,5% pentru maghiari și 51,5% pentru nemaghiari; în 1900 ungurii dau un procentaj de 51,5 față de 48,6% proporția nemaghiarilor și, în sfîrșit, în 1910 maghiarii se plasează cu proporția de 54,5% în fruntea tuturor naționalităților, iar nemaghiarii reușesc să se înscrie în statistica oficială ungurească din acel an cu numai 45,5% din totalul populației.

Maghiari: 44,4%, 46,6%, 48,5%, 51,4%, 54,5%.
Nemaghiari: 55,6%, 53,4%, 51,5%, 48,6%, 45,5%[3].

De o parte, mersul ascendent al nației maghiare deznaționalizatoare, de altă parte, mersul descendent al popoarelor de rasă nemaghiară, deznaționalizate treptat, treptat.

Dacă n-ar fi izbucnit războiul mondial și dacă monarhia austro-ungară nu s-ar fi prăbușit, desigur că visul lui Kosztelszki s-ar fi realizat într-o zi, Europa fiind neputincioasă să împiedice cea mai monstruoasă operă de deznaționalizare din cîte a cunoscut vreodată istoria. Într-adevăr, în prima decadă a secolului al XX-lea populația ungurească raportată la totalul populației Ungariei a înregistrat un spor de 3,1% pe cîtă vreme nemaghiarii, în aceeași perioadă de timp au văzut proporția lor descrescînd cu 3,1% din total.

În 1880, ungurii nu întruneau decît 5 404 070 suflete, față de 7 345 533 nemaghiari. Ținînd seama de cadența naturală a înmulțirii populațiilor nemaghiare ar fi trebuit să constatăm, în 1910, prezența a cel puțin 10 000 000 nemaghiari și a cel mult 8 000 000 de unguri. Or, metodele deznaționalizării au operat din plin, așa că în 1910 găsim în statul

---

[2] Kosztelszki Géza, *Nemzeti politica a Felvidéken* (Politica națională la Felvidék), Budapest, 1898, p. 25, în care afirma: „fuziunea naționalităților (= maghiarizarea) sau moartea“.

[3] Z. Pâclișanu, *op. cit.*, p. 116.

ungar 9 944 627 unguri (sau aşa-zişi unguri) şi numai 8 319 906 nemaghiari. [4]

Ce au devenit oare românii, germanii, slovacii, croaţii şi sîrbii sporurilor de natalitate? Dispărut-au oare ele în aşa scurt timp în masa minoritară maghiară? S-au împuţinat oare românii — unul dintre cele mai viguroase, ca natalitate, popoare din Europa — sau germanii, atît de prolificii germani?!...

Sau poate s-au asimilat ei de bună voie în cursul acestui prea fericit — pentru unguri — deceniu inaugural al secolului al XX-lea, declarîndu-se la numărătoarea statistică, în mod spontan şi entuziast drept naţionali unguri, după ce timp de decenii ei înşişi şi timp de secole strămoşii lor au declinat cinstea de a se socoti urmaşi ai lui Árpád?!

Această ipoteză n-are măcar meritul de a fi verosimilă. Analizînd-o mai îndeaproape constaţi cît este de absurdă.

De pildă: în regiunea locuită de coloniştii şvabi, în apusul Transilvaniei, există comuna Petreşti (fostul district Satu Mare), unde în 1890 statistica ungurească a înregistrat existenţa a 134 de unguri faţă de 1 076 germani. În 1900, adică după 10 ani, statistica ne arată un spor de 3 unguri şi de 146 de germani, ceea ce reprezintă sporul normal faţă de indexul de natalitate al celor două popoare. În decada următoare, însă, statistica oficială înregistrează un fenomen cu totul curios: cei 137 maghiari din 1900 cresc dintr-odată la 1 453, înregistrînd astfel un spor de 1000% (una mie la sută), iar germanii, care numărau, în 1900, 1 212 suflete, dispar ca prin minune, cu toţii — absolut cu toţii — fără nici o urmă.

Pentru atingerea acestui dublu rezultat miraculos, ar fi trebuit să existe în prealabil două condiţii de natură.. supranaturală. Un flagel decimînd fără cruţare şi în chip miraculos numai pe germanii din comuna sus-menţionată şi un alt fenomen de aceeaşi natură, transformînd pe morţii germani în... unguri vii. Ungaria ar fi încetat atunci de a se numi „ţara cu o sută de mii de poeţi", devenind ţara tuturor minunilor, într-o epocă în care nimeni nu mai crede în minuni.

Explicaţia fenomenului este însă mai simplă şi mai terre à terre. Ea ne este furnizată de înşişi maghiarii. În statistica dresată după criteriul limbii vorbite de naţionalităţile din

---

[4] *Ibid.*

Ungaria, în comuna Petreşti, unde statistica etnică nu mai înregistra în 1910 nici un german, găsim la rubrica limbii germane nu mai puţin de 1 201 .. maghiari vorbind germana (cu pronunţat accent şvab, bineînţeles!). Cazul comunei Petreşti nu este un caz izolat.

Dl Zenovie Pâclişanu ne citează în cartea sa *Deutsche und Magyaren* zeci de cazuri similare. [5]

Pentru un om civilizat, aceste fenomene repetate pe o scară întinsă şi caracteristice tuturor sferelor de activitate, sînt de neconceput. Ele constituiau totuşi rezultatele naturale ale unei politici pe care în interiorul hotarelor ungureşti guvernanţii maghiari nu numai că nu o ascundeau, dar o şi încurajau din răsputeri.

Cînd ţelul politicii dusă de unguri era nimicirea naţionalităţilor, cînd din împlinirea acestui ţel ungurii îşi făuriseră însuşi idealul lor naţional, devine cu totul superficial a caracteriza regimul naţionalităţilor sub unguri, căci răspunsul decurge în mod firesc din însăşi natura lucrurilor: *pentru a desfiinţa fiinţa naţională a populaţiilor conlocuitoare era necesară siluirea conştiinţelor, era necesară violentarea voinţelor şi în sfîrşit era necesar să faci apel la forţă, la teroare, la intoleranţă şi la asuprire.*

Silnicia şi intoleranţa care caracterizează regimul naţionalităţilor din Ungaria ne apar deci azi ca un corolar firesc al principiilor care au călăuzit dintotdeauna politica maghiară.

Unitatea nu se poate crea decît cu sacrificiul particularismelor. Or, cînd particularismele îşi apără dreptul la viaţă, unitatea nu se poate înfăptui decît prin silnicie.

Într-o Ungarie tinzînd cu orice preţ spre unitate, tratamentul naţionalităţilor trebuia să fie intolerant şi a fost intolerant! *Ungaria devenise în ajunul războiului mondial o adevărată închisoare a naţionalităţilor.* [6]

---

[5] Z. Pâclişanu, *Deutsche und Magyaren. Der Entnationalisierungs-Kampf gegen die Sathmarer Schwaben*, Bucureşti, 1941; altă ediţie, Bucureşti, 1942; vezi şi idem, *Der Kampf der Volksgruppen Siebenbürgens gegen die Magyarisierung*, Bucureşti, 1943 (Extras din vol. *Siebenbürgen*).

[6] Ridicîndu-se cu fermitate împotriva politicii revizioniste ungare, Fényes S. scria: „Ungaria a fost o temniţă a popoarelor. Zidurile acestei temniţi trebuie să cadă în ruină; popoarele trebuiesc dezrobite ca, mai apoi, părţile eliberate să poată forma noi unităţi mai înalte, în care ele nu se vor mai lega între ele prin temniţi şi cătuşe, ci înseşi interesele economice şi istorice le vor lega pe toate în simţire frăţească şi unitate gospodărească.

Şi în restul Transilvaniei ca şi în Secuime, ungurii au vrut să maghiarizeze totul: pămînt şi oameni. Dacă efortul lor asupra materiei a putut da roadele voite, în schimb, acel imponderabil peste care nimeni şi nimic nu poate pune stăpînire prin silnicie, sufletul românilor transilvăneni, a scăpat din mrejele primejdioase ale deznaţionalizării, perpetuînd în mijlocul unei lumi potrivnice speranţa într-un viitor mai bun.

Contele Albert Apponyi se străduieşte, în lucrarea propagandistică apărută la Londra în 1928, intitulată *Justice for Hungary* să prezinte cititorului anglo-saxon poporul unguresc drept unul dinte popoarele superioare din centrul şi sud-estul Europei.

Vom expune succint diferite aspecte ale prigoanei maghiare împotriva naţionalităţii majoritare româneşti din Transilvania pentru ca mitul „liberalismului" şi al „superiorităţii culturale" ungureşti să fie situat în adevăratul său făgaş.

Maghiarizarea numirilor toponimice

Pămîntul Transilvaniei cu dealurile sale, cu văile, cu rîurile, pădurile şi satele sale prezenta o imagine prea clocotitoare a românismului milenar, pentru ca el să nu fi provocat la unguri dorinţa de a şterge, odată pentru totdeauna, aceste urme irefragabile ale unui trecut pur românesc, perpetuat din tată în fiu, din generaţie în generaţie, din veac în veac.

Reprezentantul cel mai proeminent al şcolii de deznaţionalizare, baronul Désider Bánffy, hotărî atunci, pur şi simplu, schimbarea numelor vechi nemaghiare cu nume

---

De fapt, poporul maghiar are nevoie să fie dezrobit, dar această eliberare nu se poate înfăptui în aşa chip, ca în temniţa în care a rămas singur să mai înghesuie şi alţi robi, ci invers, ca zidurile temniţii să se dărîme. Om cu mintea sănătoasă nu poate cugeta că istoria e ca o piesă de teatru care se poate repeta, care se poate relua, sau se pune din nou pe afiş. Fapt e că naţiuni străine au suferit sub stăpînirea maghiară. Ele au îngrămădit ură peste ură în sufletul lor; această ură a zdrobit vechea unitate. Şi acum, după toate cîte s-au întîmplat, să revenim la vechea stare de lucruri, ca şi cînd nu s-ar fi întîmplat nimic? Este cu neputinţă. Ungaria ar avea din nou 3 milioane de români şi aceştia şi-ar da pe faţă din nou nemulţumirile etc., etc., pînă ce nu va fi altă soluţie decît un nou război mondial" (Fényes S., *op. cit.*, p. 136).

improvizate ad-hoc și purtînd pecetea cea mai caracteristică a maghiarismului. El a elaborat în acest scop „legea pentru denumirea comunelor și a altor locuri", lege care a fost promulgată la 17 februarie 1898.[7]

În virtutea acestei legi, Ministerul de Interne ungar avea căderea să maghiarizeze vechile nume românești ale pămîntului transilvănean, obligînd pe românii băștinași să le întrebuințeze în toate raporturile lor cu oficialitatea.

Era o nelegiuire care a stîrnit, după cum era și firesc, o furtună de proteste. Românii, în manifestul lor din 14 decembrie 1897, cînd legea se mai găsea încă în stare de proiect în fața Parlamentului, au denunțat proiectul de lege drept „o atingere evidentă a celor mai duioase simțăminte" și „o tentativă barbară de a distruge toate urmele istorice pe care poporul român le-a lăsat pe acest pămînt, apărat cu sîngele său și fertilizat cu sudoarea muncii sale".[8]

Protestele românilor ca și acelea ale germanilor răsunară însă în deșert, căci maghiarizarea vechilor denumiri de obîrșie nemaghiară era un pas important pe calea maghiarizării totale, de la care nici unul din guvernele care s-au succedat din anul 1867, nu s-a îndepărtat cîtuși de puțin.

Neputînd schimba sufletul provinciei românești, ungurii s-au mulțumit a schimba aspectul ei exterior. În locul caldelor denumiri românești de origine latină sau slavo-latină, populațiile băștinașe au fost obligate să întrebuințeze, ori de cîte ori se adresau autorităților, asprele nomenclaturi fino-

---

[7] Încă din 1881, la Budapesta funcționa societatea „*Országos névmagyarositó társasóg*" (Societatea națională pentru maghiarizarea numelor) care-și pusese în plan maghiarizarea a 4 000 000 de nume. Vezi Aurel C. Popovici, *La question roumaine*, p. 72.

Legea de maghiarizare forțată a stîrnit un val de indignare și de mînie în toată Transilvania, după cum declara episcopul reformat al sașilor Fr. Teutsch, (*Geschichte der Siebenbürger Sachsen*, IV, Sibiu, 1896, p. 159; Zenovie Pâclișanu, *Per la più grande Ungheria*, p. 7).

[8] Românii au organizat două manifestări de protest împotriva acestei legi, în două mari adunări populare: la Sibiu, la 14 dec. 1897 și la Arad, la 23 dec. 1897. Întrucît autoritățile ungare au interzis aceste adunări și au ordonat dizolvarea lor, fruntașii românilor au publicat la Sibiu un protest energic, în care se arăta: „Subscrișii, veniți cu gîndul de a participa la adunarea convocată pe azi, aici în Sibiu, și aflînd despre oprirea ilegală a acestei adunări, ne simțim îndemnați a protesta cu atît mai vîrtos, atît în contra opririi, cît și în contra noului proiect de maghiarizare, dînd următoarea declarațiune:

Proiectul de lege despre numele de comune și alte localități îl aflăm, cu totul superfluu din punctul de vedere al administrațiunii și cu totul vătămător pentru cetățenii nemaghiari din patrie.

ugrice, tot atît de străine de Transilvania ca şi guvernanţii care voiau să le impună.

Guvernul din Budapesta urmărea, intervertind procedeul de deznaţionalizare practicat asupra elementelor docile, să influenţeze din afară înăuntru pe cetăţenii de obîrşie nemaghiară care stăruiau în naţionalitatea lor.

Maghiarizarea numelor de persoane

După maghiarizarea numelor toponimice a venit şi rîndul maghiarizării numelor de persoane. Făcînd pe nemaghiari să-şi uite în primul rînd numele de baştină al locurilor de care erau înconjuraţi şi, în urmă, făcîndu-i să-şi uite şi numele nemaghiare pe care strămoşii lor le purtaseră timp de secole, guvernanţii de la Budapesta sperau să-i facă pe nemaghiari să uite într-o zi că aparţin chiar unei alte naţionalităţi.

Alexandru Telkes, preşedintele „Societăţii pentru maghiarizarea numelor", care a fost înfiinţată în capitala Ungariei în 1881, a publicat în 1898 o lucrare în care confirmă acest punct de vedere.

Acest proiect este un pas nou pe calea maghiarizării forţate a popoarelor. El constituie un atac volnic la sentimentele noastre cele mai gingaşe, la dezvoltarea istorică a ţării şi la drepturile garantate prin lege, atît ale singuraticelor comune, cît şi ale singuraticelor naţionalităţi nemaghiare.

Hotărîţi a ne păstra întotdeauna caracterul naţional şi limba străbună românească, respingem cu indignare toate tendinţele de a ne-o răpi şi prigoni.

Protestăm deci cu toată energia în contra întreg sistemului de maghiarizare, inaugurat de actualul guvern, pe terenul şcolar, bisericesc, administrativ, judiciar, cultural şi politic, cu un cuvînt, pe toate terenele vieţii publice, şi-l condamnăm ca pe un sistem periculos, care nu poate duce decît la turburarea şi mai mare a relaţiunilor dintre popoarele ce compun patria.

Protestăm cu deosebire în contra acestui cel mai nou proiect de maghiarizare şi-l denunţăm lumii ca o încercare barbară de a ne estirpa toate urmele istorice, ce poporul nostru a dat acestui pămînt, apărat cu sîngele şi îngroşat cu sudorile muncii sale.

Acest proiect de lege desconsideră legea despre egala îndreptăţire a naţionalităţilor, încalcă drepturile autonomice ale bisericilor şi şcoalelor noastre şi e potrivit numai pentru a produce ură şi ceartă între popoare..." („Tribuna", nr. 269/1897; vezi şi T.V. Păcăţian, *op. cit.*, VIII, p. 28—29).

„Maghiarizarea numelor, spune el, înseamnă o concentrare interioară care va crea o societate maghiară unită, în locul societății amestecate de azi".[9]

În preajma serbărilor milenarului din 1896, cînd ungurii țineau să impresioneze occidentul Europei cu realizările geniului lor național, mișcarea maghiarizării numelor a atins proporții îngrijorătoare pentru viitorul popoarelor nemaghiare. Guvernul din 1896 a făcut presiuni energice asupra tuturor funcționarilor nemaghiari din ministere, din administrațiile de stat, din marile întreprinderi și de la căile ferate, pentru a-i determina să-și schimbe în masă numele de familie, mulți dintre ei fiind chiar amenințați cu concedierea dacă nu renunță la numele lor nemaghiare (în acest sens: afirmațiile episcopului saxonilor Fr. Teutsch[10]).

Este lesne de înțeles că subordonînd însăși existența indivizilor maghiarizării numelor, metoda inaugurată de unguri a produs breșe adînci în rîndurile naționalităților nemaghiare.

„Oamenii, spune Zenovie Pâclișanu, cedau terorizați și amenințați de spectrul concedierii, ceea ce însemna lipsirea copiilor de pîine, de lemne, de lumină".[11]

Raportate la celelalte naționalități, schimbările de nume ale românilor se plasează în proporția cea mai mică, fapt care se explică atît prin viguroasa lor conștiință națională, cît și prin numărul redus de funcționari pe care îl furnizau românii, popor eminamente de plugari și de păstori. Totuși, grație acestor metode monstruoase de rapt a însuși numelui purtat de o ființă omenească, cîți români n-au fost înstrăinați de la marea familie a românismului ardelean?. . .

---

[9] S. Telkes, *op. cit.*, p. 8, unde se afirmă că „Maghiarizarea numelui de familie e un jurămînt de credință, un legămînt patriotic", subliniindu-se apoi deschis că „prin maghiarizarea numelui, se va crea, în locul maghiarizării pestrițe, o societate maghiară unitară și omogenă" și că „acela care și-a maghiarizat numele, prin aceasta se înglobează definitiv în corpul națiunii maghiare" (p. 5, 91).

[10] Fr. Teutsch, *Die Siebenbürgen Sachsen in Vergangenneu und Gegenwart*, Sibiu, 1934, p. 253. Chiar și marele poet maghiar Ady Endre, ridicîndu-se împotriva acestor metode scria: „În momentul în care nimeni nu va mai fi obligat să se declare maghiar și nu va mai avea pentru aceasta nici un interes, vor mai rămîne în Ungaria abia 6 milioane de unguri" (Ady Endre, *Lettre à mon ami Teutsch*, în revista „Nyugat", Budapest, 1915).

[11] Z. Pâclișanu, *L'art et la manière de faire des Hongrois*, Bucarest, 1942, p. 11.

Cum s-ar fi putut recunoaște oare, după decenii, în persoane purtînd nume maghiare ca Zagoni, Szabo, Farkas, Budth etc., pe românii neaoşi de odinioară, Albu, Chiorean, Lupu, Budu etc.?

Superioritatea culturii maghiare

Contele Albert Apponyi recunoaşte în *Justice for Hungary* că poporul unguresc este produsul unui amestec de nații (el ne vorbește de "Her mixed national composition"[12] — compoziția națională eteroclită a nației ungare) ceea ce este de acum un progres lăudabil față de conaționalii săi de mai mică anvergură, care contestă acest adevăr axiomatic. Ceea ce este însă mai puțin lăudabil este felul cum contele Apponyi explică fuzionarea naționalităților în maghiarisme. Pentru Apponyi, asimilarea naționalităților s-ar datora culturii superioare maghiare, cultură către care popoarele „inferioare" ale românilor, croaților, slovacilor și sîrbilor s-au avîntat, într-un elan irezistibil.

Pentru fruntașul maghiar, chiar și conducătorii spirituali ai românismului ardelean purtau pecetea acestei culturi superioare maghiare care iradia departe în jurul ei binefacerile culturii și civilizației apusene. Contele Apponyi nu era singur în a susține asemenea fantezii. Și azi încă propaganda maghiară face eforturi, demne de o cauză mai bună, pentru a acredita opinia că românii ardeleni datoresc structura lor spirituală inegalabilei culturi unguresti.

Socotim că a sosit momentul pentru ca problema pretinsei superiorități culturale maghiare să fie situată în făgaşul ei real. Este timpul ca fățărnicia ungurească să fie, în sfîrșit, demascată, întrucît în joc nu sînt numai interesele locale româno-ungurești, dar însăși securitatea păcii în bazinul dunărean.

Timp de decenii popoarele din Occident au fost asurzite de emisarii pretinsului liberalism unguresc, între care era o veritabilă cursă de supralicitare a autolaudelor și a etalării superbelor virtuți cavalerești ale urmașilor lui Árpád.

— Care au fost „ideile generoase" ale maghiarilor în timpul cît ei au avut suprematia asupra poporului român din

[12] Count Albert Apponyi ..., *Justice for Hungary*, p. 13.

Transilvania românească asupra croaţilor, cehilor, slovacilor şi sîrbilor?

— INTOLERANŢA, NEOMENIA, ASUPRIREA şi TEROAREA.

— În ce constă superioritatea culturală şi misiunea civilizatorie a păturii conducătoare ungureşti?

— Desigur nu în acţiunea de deznaţionalizare acerbă, totalitară, inumană, care a caracterizat guvernarea maghiară în ultimul secol!...

Chiar dacă ungurii ar fi dat omenirii un Beethowen, un Rembrandt, un Pasteur, sau un Dante, ei tot n-ar fi avut dreptul de a invoca superioritatea culturii maghiare, într-atît de lipsită de omenie a fost comportarea acestei naţiuni faţă de semenii lor de altă naţionalitate!

Cum poate fi taxată altfel decît cinică îndrăzneala de a vorbi de „misionarism civilizatoriu", cînd îndărătul vorbelor goale se ascund cele mai crude mijloace de asuprire din cîte a cunoscut Istoria contemporană pînă la ivirea în Europa a nazismului, bineînţeles?!...

Unitatea aparentă de azi a naţiei maghiare este rezultatul unor ingerinţe fără sfîrşit săvîrşite de unguri asupra populaţiilor care compun conglomeratul unguresc şi nicidecum atracţia magnetică exercitată asupra lor de „cultura superioară" a maghiarilor.

Şi apoi, există oare în realitate o cultură care să poarte pecetea distinctivă a geniului maghiar pur? Există o cultură „maghiară", după cum există o cultură „franceză", „germană" sau „engleză"?

Scriitorul german Otto Hauser este categoric în sensul inexistenţei absolute a acestei culturi. Mai mult încă, în „Weltgeschichte der Literatur" el merge pînă în a contesta orice aport al ungurilor propriu-zişi în cultura Ungariei însăşi. *„În viaţa culturală a Ungariei,* scrie el, *maghiarii n-au nici o parte de merit"*

Un alt scriitor german, Franz von Löher, care a publicat în 1874, la Leipzig, o carte despre unguri, intitulată *Die Magyaren und andere Ungarn,* contestă şi el orice participare a culturii maghiarilor în concertul civilizaţiei europene.

„Zadarnic vom căuta, scrie von Löher, cîteva pietre cu care să fi contribuit maghiarii la marele edificiu de progres al omenirii. *Nu există o singură idee de cultură, fie în domeniul juridic, militar ori de stat, în religie şi morală, în artă şi ştiinţă*

sau în oricare alt domeniu, care să fi pornit de la maghiari luîndu-și drumul spre omenirea civilizată".

Și scriitorul german continuă: „Ce pustietate prăpăstioasă acoperă întreaga istorie milenară a maghiarilor! Spiritul lor pe cît pare de focos, de oțelit și de energic, pe atît este de steril în adîncime!

Caracterul lor este și rămîne refractar creațiunii propriu-zise".

Cel mai bun răspuns care se poate aduce afirmațiilor tendențioase pe care propaganda maghiară le-a răspîndit pînă la saturație în toate colțurile lumii în timpul celor 2 decenii are au urmat Tratatului de la Trianon este o simplă paralelă între tratamentul aplicat de unguri națiilor conlocuitoare aflate sub dominația lor și acela aplicat de români în Transilvania realipită în 1918 la patria-mumă.

Pentru a putea descifra adevărul, ne vom servi numai de date statistice și documente oficiale.

În țările Sfintei coroane a Ungariei, drepturile naționalităților erau cîrmuite de faimoasa lege „pentru egala îndreptățire a naționalităților" promulgată în 1868.

Titlul ei era promițător: *egala îndreptățire.* Dar numai titlul.

Legea debuta într-adevăr printr-un preambul care venea să anihileze toate speranțele pe care le zămislea titulatura generoasă a legii. După cum se exprimă dl Pâclișanu, legea avea mai mult caracterul de *„egală nedreptățire"* a naționalităților și de *„egala lor desființare"*, decît de „egală îndreptățire".

În acest preambul se putea citi într-adevăr că *„În Ungaria nu există decît o singură națiune, una și indivizibilă, națiunea maghiară și că toți cetățenii, indiferent de neamul căruia îi aparțin, sînt membrii acestei națiuni maghiare"*.[13]

---

[13] Textul legii, la Eugen Brote, *Chestiunea română în Transilvania și Ungaria*, București, 1895, p. 114—121 (anexa 29). Vezi și T.V. Păcățian, *Cartea de aur sau luptele politice naționale ale Românilor sub coroana ungară*, IV, Sibiu, 1906, p. 432, 462 și 790—796; Aurel C. Popovici, *La Question Roumaine en Transylvanie et en Hongrie*, Paris, 1918, p. 95—99. Legea a fost condamnată și de profesorul de drept L. Gumplowicz, care o considera o „lege de opresiune a naționalităților" *(Das Recht der Nationalitäten und Sprachen in Österreich —Ungarn*, Innsbruck, 1879, p. 226). O prezentare detaliată a legii, la Z. Pâclișanu, *Politica minoritară a guvernelor ungurești (1867—1914)*, București, 1943, p. 15—34.

Legea, ținem s-o subliniem, nu vorbea de membri ai statului ungar, ci de membri ai nației maghiare. În termeni mai puțin întortocheați, revenea a spune că statul ungar nu recunoștea ca subiecte de drept învestite cu avantajele legii, decît pe cetățenii care se prezentau în fața sa ca maghiari, indiferent de naționalitatea lor.

Un român sau un croat care cereau să li se aplice dispozițiile legii în calitatea lor de cetățeni unguri de naționalitate românească sau croată, se vedeau puși în fața unui refuz izvorînd din însăși economia legii, care nu cunoștea decît cetățeni unguri de naționalitate ungară.

Darul „egalei îndreptățiri" nu era în realitate decît o operațiune oneroasă de troc: li se dădeau cu o mînă nemaghiarilor toate drepturile, cerîndu-le în schimb, nici mai mult nici mai puțin, decît abandonarea naționalității lor.

Dacă, de pildă, românii transilvăneni ar fi cerut cuvenita autorizație legală pentru convocarea unei adunări în care să se hotărască schimbarea numelui lor românesc în nume maghiare, autorizația li s-ar fi acordat imediat, pentru că atunci românii s-ar fi comportat ca elemente valoroase din sînul nației maghiare. Atunci însă, cînd avocatul român Ion Nichita din Zalău a convocat pentru 24 martie 1893 o întrunire a alegătorilor români ca să discute „politica bisericească a guvernului" — ceea ce era un drept cetățenesc, — subprefectul județului Sălaj, prin adresa nr. 3832 din 1893, interzice întrunirea, motivînd astfel refuzul său de a da cuvenita autorizațiune:

„Nu permit ținerea adunării, întrucît vor s-o țină alegătorii români din circumscripția Zalău. Or, legea nu cunoaște în Ungaria alegători activînd deosebit după neam ca români, sîrbi, slovaci etc. Conform legii 44 din 1868 (legea egalei îndreptățiri, n.n.) toți cetățenii Ungariei, indiferent de neamul căruia îi aparțin, formează, din punct de vedere politic, o singură națiune, națiunea unică și indivizibilă maghiară și numai privitor la uzul limbilor se poate face deosebire între cetățeni".[14]

---

[14] Z. Pâclișanu, *Politica minoritară a guvernelor ungurești (1867—1914)*, București, 1943, p. 15—16. Subprefectul a comunicat ministrului de interne decizia sa însoțită de precizarea că a transmis ordine similare tuturor prim-pretorilor, pentru a ști cum să procedeze cînd românii ar intenționa să convoace astfel de adunări. După ce a citit raportul pretorului din județul Sălaj, ministrul a scris sub data de 24 martie 1893: „Se ia act, la arhivă" (*Ibid.*, p. 16).

Acest fel de a vedea nu era un simplu abuz administrativ al unui oarecare subprefect, care cu de la sine putere interzice o întrunire solicitată de cetăţeni maghiari de naţionalitate română în ţara dintotdeauna românească a Transilvaniei.[15] El reprezenta felul de a vedea al întregii oficialităţi ungare — el se integra în interpretarea literală — a atît de „tolerantei" legi maghiare a naţionalităţilor.

Sub semnul acestei legi şi în acest „climat politic" s-a desfăşurat viaţa politică a naţionalităţilor cu începere de la instaurarea dualismului. Cînd ştim cît de impetuoşi au fost ungurii în realizarea ţelurilor lor de deznaţionalizare, nu ne va fi greu să bănuim care a fost spiritul care a prezidat la aplicaţiunea legii preconizînd realizarea unităţii naţiei maghiare!

Să cercetăm acum care erau legile fundamentale reglementînd raporturile dintre naţia dominantă românească şi minorităţile din Transilvania după unirea Transilvaniei cu România.

---

[15] Cînd românii din Maramureş au hotărît să înfiinţeze o secţie a *Astrei* la Sighet, autorităţile maghiare au dat cererii lor următorul răspuns: „No 8803/1912, şeful poliţiei. La adresa d-lui dr. Ioan Mihályi, jurisconsult judeţean şi soţilor, prin care cer aprobarea noastră, ca în ziua de 25 ianuarie 1913 să poată ţinea, la localul băncii „Maramureşana", societate de credit şi economii, adunarea de constituire a despărţămîntului „Asociaţiunii pentru cultura şi literatura poporului român", am adus următoarea decizie:

Nu pot să iau la cunoştinţă comunicarea făcută şi interzic ţinerea întrunirii proiectată.

Contra acestei decizii se poate face apel în termen de 15 zile, prin intermediul subsemnatului, la subprefectura judeţului.

Motivare: întrunirea proiectată tinde să înfiinţeze în judeţul Maramureş o asociaţie, al cărei scop mărturisit este propagarea culturii române. *Avînd în vedere că în cuprinsul Ungariei numai răspîndirea culturii maghiare este de dorit, căci răspîndirea culturii altor popoare ar slăbi ideea de stat maghiar;* avînd în vedere apoi că, deşi Sighetul Marmaţiei şi împrejurimea lui este locuit de naţionalităţi, totuşi pînă acum nu s-a putut observa o diferenţiere politică la acestea; astfel o asociaţie cu limba română şi cu scopuri declarate româneşti, după toate probabilităţile, ar duce la disensiuni cu celelalte naţionalităţi, dar mai cu seamă cu maghiarimea, care reprezintă ideea naţională maghiară. Ţinerea întrunirii anunţată a trebuit să o interzic cu atît mai mult, cu cît este o datorie elementară a oricărui funcţionar public, ca în cercul său de competenţă să facă uz de toate mijloacele ce-i stau la dispoziţie, în scopul de a apăra ideea de stat maghiară la timp, contra oricărui atac ce s-ar întrezări.

Sighetul Marmaţiei, 11 ianuarie 1913 (ss) Ibrányi György, căpitanul poliţiei" (În „Huszadik Század" / „Secolul XX", Budapest, an XXVIII, 1913, p. 659; vezi şi A. Gociman, *op. cit.*, p. 199—200).

Imediat după Adunarea Națională de la Alba Iulia (1 Decembrie 1918) frîiele guvernării în Transilvania au revenit Consiliului Dirigent, prezidat de Iuliu Maniu, luptătorul neînfricat pentru triumful ideii de libertate și dreptate, viitorul prim-ministru al României întregite.

Ideile fundamentale ale Declarațiunii constitutive de drepturi proclamată în acea zi ne sînt cunoscute din partea a II-a a acestei lucrări. Drepturile minorităților din Transilvania au fost reglementate de următorul paragraf din Proclamația din 1918, străbătut de suflul elanului umanitar și democratic, caracteristic tuturor deciziilor luate de făuritorii revoluției naționale ardelene:

„Deplină libertate națională pentru toate popoarele conlocuitoare. Fiecare popor se va instrui, administra și judeca în limba sa proprie, prin indivizi aleși din sînul lor și fiecare popor va avea drept de reprezentare în corpurile legiuitoare și în guvernarea țării, în raport cu indivizii care-l compun. *Egală îndreptățire și deplină autonomie religioasă pentru toate confesiunile de Stat*".[16]

Deosebirea între concepțiile politice privitoare la problema minoritară din cele două țări este fundamentală. Ungurii statorniceau libertăți individuale, subordonate primatului național-ungar, românii acordau maghiarilor însăși libertatea națională. Este o deosebire radicală cu consecințe incalculabile pentru natura drepturilor ce se confereau minoritarilor.

Legea naționalităților din 1868 desființa naționalitățile ca atare, Proclamația de la Alba Iulia crea condițiile necesare unei libere dezvoltări a acestor naționalități.

La 9 decembrie 1919, prin Tratatul adițional de la Paris [17], România își asuma, în chestiunea minoritară, obligațiuni mai puțin largi decît acelea pe care românii le-au contractat în mod spontan și voluntar în Adunarea Națională de la Alba Iulia. Și trebuie s-o relevăm de pe acum: obligațiile contractate la Paris ne apar azi, în lumina înfăptuirilor practice, mai puțin largi decît obligațiile pe care nația română a înțeles să și le impună ea însăși, ca un comandament imperios al bunei conviețuiri, ori de cîte ori împrejurările au reclamat înțelegere și omenie față de minoritari.

---

[16] I. Clopoțel, *op. cit.*, p. 122.

[17] Nicolae Dașcovici, *Interesele și drepturile României în texte de drept internațional public*, Iași, 1936, p. 112—120; vezi și Sherman David Spector, *Roumania at the Paris Peace Conference, A Study of the Diplamacy of Ioan I.C. Brătianu*, New York, 1962, p. 218.

În Constituția din 29 martie 1923, legea organică a regatului României, regăsim în totul ideile generoase din Proclamația de la Alba Iulia.

Această Constituție poate figura ca o Chartă a libertăților pe frontispiciul legilor fundamentale ale oricărei țări civilizate.

„Românii, fără deosebire de originea etnică, de limbă sau de religie, citim în articolul 5 din Constituția românească, se bucură de libertatea conștiinței, de libertatea învățămîntului, de libertatea presei, de libertatea de asociație și de toate libertățile și drepturile stabilite prin legi", iar în adnotarea doctrinară a acestui articol se specifică în mod expres: „Prin români, Constituția înțelege pe orice cetățean român".

Deci, și pe locuitorii maghiari din Transilvania, cetățeni români în virtutea tratatelor și legilor în vigoare în România.

Articolele 7 și 8 din Constituție sînt însuflețite de aceleași idei largi umanitare și democratice:

Art. 7: „Deosebirea de credințe religioase și confesiuni, de origine etnică și de limbă, nu constituie în România o piedică spre a dobîndi drepturi civile și politice și a le exercita".

Art. 8: „Nu se admite în stat nici o deosebire de naștere sau de clase sociale. Toți românii, fără deosebire de origine etnică, de limbă sau de religie, sînt egali înaintea legii".

Art. 22 proclamă libertatea conștiinței în termeni categorici: „Libertatea conștiinței este absolută", iar în alin. 2 același articol declară că „Statul garantează tuturor cultelor o deopotrivă libertate și protecție, întrucît exercițiul lor nu aduce atingere ordinii publice, bunelor moravuri și legilor de organizare ale statului"

Art. 23 instituie „Libertatea de a comunica și publica ideile și opiniunile lor prin grai, prin scris și prin presă", declarînd în mod formal „Că nu este nevoie de nici o autorizațiune prealabilă a nici unei autorități pentru apariţiunea oricărei publicații și nici o cauțiune nu se va cere de la ziariști, scriitori, editori, tipografi și litografi". În sfîrșit, art. 28 proclamă libertatea de întrunire, art. 29 libertatea de asociere și art. 30 dreptul de liberă petiționare a tuturor cetățenilor români fără nici o deosebire.[18]

---

[18] C. Hamangiu, *Constituțiunea nouă din 29 martie 1923*, în *Codul general al României. Legi noui la unificare*, vol. XI—XII, Bucure-ti, f.a., p. 3—20.

În acest semn al libertății complete s-a desfășurat timp de două decenii viața minorităților din România. Textele pactului fundamental românesc erau precise, clare, categorice și nu puteau da naștere nici unui echivoc.

Minoritarii erau atît de bine organizați, interesele lor erau cu atîta strășnicie apărate de fruntașii naționalităților respective, încît cele mai neînsemnate cazuri de abuz administrativ, care altădată ar fi trecut în Ungaria cu totul neobservate, erau amplificate, exagerate și aduse în judecata opiniei publice mondiale. Îi caracterizase doar bine pe unguri scriitorul englez C. Macartney: *„spirite înclinate spre exagerare"*.

Se înțelege de la sine că în atari condiții, a viola Constituția în detrimentul maghiarilor minoritari, ar fi fost o culpă pe care cu nimic în .lume românii nu ar fi putut-o răscumpăra.

În Ungaria, dimpotrivă — dispozițiile de favoare din legea naționalităților — atîtea cîte mai rămăseseră după eliminarea acelora dintre dispoziții care erau subordonate creării statului unitar maghiar — au fost anihilate prin legi speciale, derogînd de la reglementările generale.

Astfel, drepturile acordate naționalităților prin legea din 1868 cu privire la școlile înființate și susținute de ele, au fost treptat, treptat reduse prin legile din 1879 (legea 18)[19], din 1883 (legea 33)[20], din 1891 (legea15)[21], din 1893 (legea 26)[22] și în special prin faimoasa lege Apponyi din 1907 (legea 27)[23], de care ne-am mai ocupat în cursul acestei lucrări.

Dacă pentru problema școlară ungurii și-au făcut un scrupul din faptul de a anula dispozițiile legii fundamentale, prin legi speciale votate de Parlament, în privința dreptului de asociere a naționalităților ei au fost mai puțin scrupuloși și printr-o simplă ordonanță a Ministerului de Interne (Nr. 1508 din 22 mai 1875)[24], au anulat cea mai mare parte din drepturile conferite naționalităților

---

[19] *Legea pentru introducerea limbii maghiare în școlile primare* (vezi Eugen Brote, *op. cit.*, p. 202—205, anexa 34).

[20] *Legea despre instrucția în școlile medii* (T.V. Păcățian, *op. cit.*, VII, p. 73—75).

[21] *Legea despre azilele de copii (Ibid.*, p. 428—456*)*.

[22] *Legea despre salarizarea învățătorilor* (*Ibid.*, p. 606—621).

[23] *Legea școlară Apponyi* (*Ibid.*, VIII, p. 456—635).

[24] Z. Pâclișanu, *Politica minoritară a guvernelor unguresti (1867—1914)*, p. 39—40. Această dispoziție a fost în vigoare pînă în 1919.

în 1868. Iată, deci, ce valoare aveau pentru unguri legile lor proprii. Fapt caracteristic pentru metodele fățarnice ale maghiarilor de a prezenta lucrurile în propaganda lor din străinătate: atunci cînd drepturile inițiale ale naționalităților se pulverizaseră cu totul în urma atîtor legi speciale și a nu mai puține ordonanțe și decizii ministeriale — publice sau secrete — și, deci, cînd dispozițiile de favoare edictate prin legea din 1868 încetaseră de mult de a mai exista, ungurii continuau să exhibe acea lege ca și cînd ea ar mai fi fost în vigoare.

Astăzi este unanim recunoscut că legea — așa strîmtă cum a fost ea — nu a fost niciodată aplicată în practică întrucît opinia publică ultrașovină era refractară aplicării ei.

În acest sens, avem două mărturii, deosebit de valoroase, emanînd ambele de la doi foști prim-miniștri ai Ungariei. Prima este aceea a baronului Désider Bánffy, fost prim-ministru al Ungariei între 1895 și 1899.

În cartea sa *Politica minoritară a Ungariei*, apărută în 1903, el arată că din cauza considerațiunilor impuse de viața practică, o parte considerabilă din legea naționalităților a fost scoasă din uz, fiindcă, scrie textual Bánffy, „imposibilul, inexecutabilul și absurdul nu pot fi executate, chiar dacă sînt prevăzute de legi".[25]

Guvernanții Ungariei din 1868 erau deci, după părerea primului ministru din 1895, niște iresponsabili, la fel, de altfel, ca și membrii Parlamentului care au votat legea, adică personalitățile cele mai reprezentative ale Ungariei din acea epocă, căci numai un iresponsabil poate legifera absurdul, imposibilul și inexecutabilul. Vorba francezului: *« On n'est jamais si bien servi que par soi même ! »*.

Ștefan Tisza, primul-ministru al Ungariei în momentul declanșării războiului mondial din 1914, a mers mai departe încă decît predecesorul său de la sfîrșitul secolului trecut, declarînd în fața Camerei maghiare, în ședința din 20 februarie 1914, că executarea unora dintre dispozițiile legii din 1868 ar însemna pentru statul maghiar: nebunie și sinucidere.[26]

---

[25] Désider Bánffy, *Magyar nemzetiségi politika*, Budapest, 1903, p. 31.

[26] Ștefan Tisza declara în Parlament, la 20 februarie 1914: „O repet va fi o nebunie, un act de sinucidere din partea statului maghiar și a națiunii maghiare prin aplicarea legilor din 1868" (Cornelius I. Codarcea, *op. cit.*, p. 63).

Vezi și *Discursurile contelui Ștefan Tisza 1893—1915* ..., p. 120—121.

Tot atît de prețioasă este și mărturia pe care ne-o oferă memoriul prezentat de unguri la Conferința de Pace din Paris (« *Les négociations de la Paix Hongroise* »), unde citim că: „guvernul maghiar însuși a fost obligat să refuze executarea legii" care de altfel: „a fost scoasă din uz prin intervenția unei serii de alte legi".[27]

Dacă în 1919 ungurii au fost siliți, în fața dovezilor zdrobitoare acumulate împotriva lor, să recunoască caducitatea legii organice reglementînd raporturile dintre maghiari și nemaghiari pînă atunci, nu numai că ei s-au ferit să recunoască acest adevăr, dar nu s-au sfiit chiar să acuze de tendințe imperialiste, de iredentism și de panslavism sau „dacism" pe acelea dintre naționalități care îndrăzneau să dezvăluie omenirii civilizate, ceea ce în limitele statelor Coroanei Sfîntului Ștefan era un adevărat secret al lui Polichinelle.

Ceea ce era mai revoltător era ipocrizia metodelor întrebuințate de guvernanți pentru a înăbuși prin măsuri administrative, arbitrare prin excelență, puținele drepturi pe care naționalitățile le puteau invoca în baza faimoasei legi din 1868.

Mult trîmbițatul cavalerism maghiar se manifesta printr-o politică de duplicitate manifestă.

Iată un caz dintr-o serie nesfîrșită:

Într-un oraș din fosta Ungarie, în care recensămîntul din 1900 înregistrase o populație de 28 764 suflete, oraș atribuit în urmă Serbiei, trăiau în acea epocă 10 321 maghiari față de 10 451 sîrbi și croați și 6 483 germani.

Conform cu dispozițiile Legii pentru egala îndreptățire, primarul acelui oraș a hotărît în 1885 ca buletinele Biroului de Populație să fie tipărite în limba ungară, sîrbă și germană, dat fiind procentul însemnat al naționalităților nemaghiare din acel oraș. Aflînd despre această decizie a primarului — perfect legală și echitabilă — ministrul de Interne se adresă

---

[27] *Les négociations de la Paix Hongroise*, tome I, p. 113. La rîndul lor, unii istorici unguri au recunoscut ei înșiși că legea pentru așa-zisa egală îndreptățire a naționalităților n-a fost aplicată niciodată. Francisc Eckhárt scria în 1933: „Concesiunile făcute de lege minorităților nu au fost respectate" (Francisc Eckhárt, *Magyarország története* /Istoria Ungariei/, Budapest, 1933, p. 296). Un alt mare istoric ungur, Gyula Szekfü, în lucrarea sa, scrisă în colaborare cu Bálint Hóman, ministrul învățămîntului din Ungaria în 1943, sublinia că legea din 1868 „a rămas o simplă încercare nu a fost executată" (Szekfü G., Hóman B., *Magyar történelem* (Istoria maghiară), vol. V, p. 568.

de urgență prefectului respectiv, prin Ordinul confidențial nr. 55 din 1885, scriindu-i că „avîndu-se în vedere dispozițiile legii pentru egala îndreptățire a naționalităților, nu vrea să ia măsuri oficiale", dar îi cere „ca pe viitor buletinele să se tipărească exclusiv în limba maghiară".[28]

Aceasta era legea de bază a minorităților (majoritare) din Ungaria, acesta era climatul politic în care ea era aplicată!

În România, legea fundamentală a statului — Constituția — care garanta drepturile minorităților s-a bucurat de o soartă mai bună decît aceea a legii pentru „egala îndreptățire" care reglementa (pe hîrtie numai) raporturile dintre nația „majoritară" și naționalitățile nemaghiare. *În România, legea a fost aplicată.*

Toți șefii politici români și-au făcut un titlu de onoare din a aplica cu strictețe normativul constituțional privitor la minoritățile locuind în Transilvania. Mi-a fost dat să văd chiar atacuri îndreptate de presa ultranaționalistă împotriva guvernelor care s-au succedat la cîrma României după primul război, pe tema „excesului de toleranță" față de minoritarii din Transilvania, exces care ar fi pus pe românii transilvăneni în inferioritate față de unguri și sași, în special în domeniul economic.

Omul politic român care a înțeles în gradul cel mai înalt datoria nației majoritare față de minoritarii conlocuitori, a fost Iuliu Maniu.

În 1928, cînd partidul său a fost chemat la guvern, Maniu a declarat:

„Potrivit simțului echității poporului român, toate minoritățile naționale și confesionale se vor bucura de o justă solicitudine în cadrul instituțiilor constituționale și în spiritul timpurilor în care trăim".[29]

Făcînd aceste declarații, în calitatea sa de prim-ministru al României, dl Iuliu Maniu era pe linia principiilor tradiționale românești în problema minoritară, expuse chiar de el însuși în diverse rînduri, prima dată în calitatea sa de președinte al Consiliului Dirigent din Transilvania și ulterior în calitatea sa de șef al unuia dintre cele mai puternice partide politice din România.

---

[28] Z. Pâclișanu, *Politica minoritară a guvernelor unguresti (1867—1914)*, București, 1943, p. 21—22.

[29] Silviu Dragomir, *La Transylvanie roumaine et ses minorités ethniques*, p. 262.

„Poporul românesc, spunea în 1918 Iuliu Maniu, este prea nobil și prea democrat pentru a nu ști să aprecieze proverbul înțelept care ne spune: *nu fă altuia ceea ce n-ai vrea să ți se facă ție.* Noi am învățat, în urma unei crude experiențe, ceea ce înseamnă să fii sub jug și nu vrem să ne facem vinovați de o injustiție pe care noi înșine am suportat-o timp de secole".[30]

În 1924, dl Maniu, într-o conferință ținută la „Institutul Social" din București, exprima astfel programul partidului său în problema minoritară, program de la care el nu s-a îndepărtat atunci cînd i-a revenit sarcina de a-l aplica în practică.

„Între indivizii în stare primitivă, aproape sălbatecă a omenirii, cel mai tare era în largul său. Civilizația omenească a adus cu sine scutul dreptului pentru cel mai slab. Tot asemenea în raportul de conviețuire al statelor și al neamurilor în stare mai înaintată de civilizație omenească, statele și, în sînul acestora minoritățile, sînt puse sub scutul dreptului. Problema minoritară, departe de a fi o chestiune determinată numai de raporturile de forță politică într-un stat, *este o problemă a drepturilor omului*, cîștigate prin imense sacrificii ale întregii omeniri, este o chestiune a umanității, consfințită prin martiriul atîtor suflete mari, în fine, este o chestiune de utilitate și de rațiune de stat și o problemă a armonioasei dezvoltări a statului".

Și dl Maniu continua:

„Nu putem să admitem în țara noastră stări anormale, cum erau înainte de război în Ungaria, unde se întîmpla adesea ca românilor să nu li se servească bilete de tren sau mărci poștale în orașul și județul lor propriu, pentru că nu știau să le ceară în limba ungară. O forțare a limbii românești, ar preface-o din plăcută ce este înaintea multora din cei de altă limbă, urgisită și urîtă".

„Statul național românesc trebuie să fie și stat de drept și stat cultural, care ocrotește cu dreaptă măsură toate elementele de cultură și propășire umană, dacă vrea să dăinuiască. Trebuie să învățăm din experiența trecutului nostru și să nu facem aceleași greșeli care s-au răzbunat atît de amar asupra altora. Numai devenind o caldă ocrotitoare a tuturor libertăților și gîndurilor nobile, a tuturor străduințelor cul-

---

[30] *Ibid.*

turale și de propășire umană, țara noastră va putea avea respectul lumii".

Cînd au răsunat vreodată în Ungaria cuvinte asemănătoare, însuflețite de cele mai curate sentimente de frățietate și de adîncă înțelegere pentru populațiile de alt neam?!...

Cînd s-au exprimat oare de către oamenii politici maghiari, în mîinile cărora se afla destinul românilor transilvăneni, idei atît de largi și atît de înaintate ca cele expuse de dl Iuliu Maniu?

Și totuși, cît de deformat au fost redate aceste idei în țările în care propaganda maghiară vroia să recolteze amici, denigrînd politica minoritară românească. În voluminoasa sa lucrare închinată Ungariei și statelor succesorale *(Hungary and her successors)* dl Macartney, vorbind despre Iuliu Maniu, spune:

„Maniu a cerut într-un discurs, puțin după armistițiu, românizarea Transilvaniei, ceea ce însemna asigurarea unei poziții de necontestată superioritate elementului românesc".[31]

Sensul acestei interpretări, deformate, era de a acredita ideea că după politica de maghiarizare, românii au inaugurat o politică asemănătoare, cu scopul de data aceasta de a „românizа".

Nimic mai inexact. Nimic mai greșit. Nimic mai lipsit de sens.

Dl Macartney recunoaște, într-adevăr, în aceeași lucrare că ungurii au exercitat o politică de maghiarizare forțată extrem de violentă în Ardealul românesc. Implicit, dl Macartney recunoaște că Transilvania nu era maghiară ci românească, căci altfel ce sens ar fi avut maghiarizarea?!..

Și dacă Transilvania era românească, ce sens ar fi avut ca românii să procedeze la .... românizarea ei?!. Dacă s-ar fi procedat astfel, ar fi însemnat pur și simplu a bate la porți deschise!

Este o chestiune de logică elementară care scapă spiritelor supraexcitate de patima politicianistă, dar care este pe înțelesul tuturor celor care judecă fără patimă și fără părtinire.

Acțiunea de deznaționalizare practicată de unguri înainte de primul război mondial și, din nefericire, reîncepută mai

---

[31] Macartney, C.A., *Hungary and her successors. The Treaty of Trianon and its consequences. 1919—1937*, London, New York, Toronto, 1937, p. 285.

furibund încă, după raptul Transilvaniei de nord, este o acţiune care are un caracter net maghiar şi care rezultă din imposibilitatea în care se găseau ungurii, puţini la număr, de a impregna un caracter specific unguresc unei mase enorme de români, formînd, de milenii, o unitate rasială indestructibilă.

Hiper-naţionalistul ungur Antal Kálmár caracteriza astfel problema raporturilor dintre unguri şi români: „Problema românească este o problemă de rasă; ura între unguri şi români (el le spunea peiorativ: valahi, n.n.) este o ură de rasă, care nu poate fi înlăturată nici printr-o bună administraţie, nici prin cultură şi nici prin instituţii economice şi sociale.[32]

Ceea ce a omis a spune însă Kálmár este că rasa ungurească pornise războiul de exterminare împotriva românilor din Transilvania pentru motivul că ea se ştia în minoritate faţă de români, pe un pămînt pur românesc.

În 1913, fostul premier ungur Coloman Szell, în faţa acestei situaţii, declarase că de acum *„Pentru unguri, Transilvania este pierdută"* *(Meggyözedesem szetrint elvesztettuk Erdelyt)*.[33]

A vorbi, în asemenea condiţii, de „românizarea" unei provincii în care românii, în ciuda unei colonizări masive cu secui şi cu saxoni şi în pofida necontenitelor infiltraţiuni maghiare din oraşele ardelene, reprezintă majoritatea covîrşitoare este tot atît de absurd ca şi cînd ai vorbi de anglizarea Angliei!

Însuşi Macartney, care a studiat îndeaproape chestiunea Transilvaniei, este obligat să recunoască în faţa acestor realităţi zdrobitoare că acţiunea de deznaţionalizare pentru asimilarea forţată a populaţiunilor nebăştinaşe este cu totul necunoscută românilor.

El declară textual:

„Însăşi ideea posibilităţii şi chiar a oportunităţii asimilării este ceva cu totul străin de mentalitatea românească *(somewhat foreign to the roumanian mind)*, în special în Regat. Această idee este prin excelenţă o idee central-europeană care s-a născut în Germania ŞI S-A DEZVOLTAT, POATE, ÎN CEL MAI ÎNALT GRAD ÎN UNGARIA".

---

[32] „Újság", Cluj, 9 ianuarie 1917.
[33] *Ibid.*, 1 martie 1914.

Contradicţia între cele două susţineri ale lui Macartney este manifestă. Pe de o parte el susţine ideea unei acţiuni de românizare a Transilvaniei, pe care ar fi întreprins-o românii, după calapodul vechii acţiuni de maghiarizare, ceea ce evident echivalează cu o politică de asimilare forţată. Pe de altă parte, însă, acelaşi autor recunoaşte că însuşi principiul unei atari asimilări repugnă spiritului românesc.

Mai mult încă. Din premisele pe care le formulează autorul englez rezultă deosebirea radicală dintre principiile călăuzitoare ale politicii minoritare româneşti şi maghiare. Ungaria, cu populaţia ei poliglotă şi atît de amestecată, trebuia să practice politica asimilării forţate, şi Macartney ne spune că a practicat-o pe scara cea mai înaltă *(the highest scale)*. România, cu situaţiunea ei privilegiată de ţară cu populaţie românească pură, acoperind integral şi armonios aproape întreaga suprafaţă a Transilvaniei, a refuzat să adopte principiul asimilării forţate, atît de drag ungurilor şi l-a practicat, dimpotrivă, pe acel al completei libertăţi naţionale a cetăţenilor de altă origine etnică decît cea românească.

Pentru a asigura progresul statului lor, românii au înţeles din primul moment al întregirii românismului în graniţele fireşti ale etnicităţii, că nu există decît o singură cale de urmat: *aceea a bunei convieţuiri cu naţiile conlocuitoare.* Aceasta implica o politică de largă comprehensiune pentru necesităţile vitale, culturale şi economice ale minoritarilor. România, trebuie s-o recunoaştem, a urmat cu sinceritate această politică, în dorinţa de a-şi apropia (ceea ce este la antipodul asimilării) pe maghiarii din Transilvania, la fel, de altfel, ca şi pe celelalte naţionalităţi din această provincie.

Partidul Naţional-Ţărănesc nu este singurul care a practicat această politică conciliantă faţă de minorităţi şi domnul Iuliu Maniu nu este singurul om politic român care a manifestat sentimente de bunăvoinţă şi de înţelegere faţă de asupritorii românismului.

Marele poet transilvănean Octavian Goga, şeful Partidului Agrar Român, era poate cel mai îndreptăţit a nutri sentimente de revanşă faţă de grofii unguri, care l-au făcut să cunoască din plin tragedia situaţiei de a fi român protestatar pe pămîntul românesc al Transilvaniei. Departe însă de a cultiva sentimentul răzbunării, Octavian Goga a adoptat faţă de ungurii intoleranţi de ieri un sentiment de creştinească iertare, întinzîndu-le ramura de măslin a împăcării:

„Contrar doctrinei tradiționale a Ungariei, care nega naționalităților ne-ungare dreptul la existență, la noi opinia publică privește cu seninătate pe concetățenii noștri ne-români. Sentimentul nostru universal refuză exagerările și xenofobia n-a fost niciodată o coardă care să fi vibrat la români. După o ură seculară, noi ne-am îndreptat spre opresorii noștri de ieri, întinzîndu-le o ramură de măslin".[34]

Partidul Poporului, sub conducerea mareșalului Averescu, unul dintre conducătorii de căpetenie ai armatei române în războiul pentru întregirea României, a înscris și el în Programul său următorul principiu de bază în problema minorităților:

„Partidul Poporului nu face nici o diferență între cetățenii țării, oricare ar fi limba lor și oricare ar fi confesiunea lor".[35]

Nici o diferență între cetățeni pe considerațiuni de limbă sau de confesie! Cît de departe sîntem de timpurile retrograde cînd prea generoșii și atît de liberalii urmași ai lui Árpád edictau ordonanțe în care limba vorbită era generatoare de drepturi.

Aceleași principii de largheţe și de sinceră dorință de colaborare le găsim inserate și în Programul Partidului Național-Liberal de sub președinția lui Ion I. C. Brătianu. Marele om politic român rezuma astfel ideile călăuzitoare ale partidului său, în problema minorităților:

„Pentru noi, chestiunea drepturilor minorităților este tranșată. Ea a fost tranșată în momentul în care am recunoscut necesitatea de a-i da o soluție completă în interesul Justiției, în interesul armoniei interioare a societății românești actuale, totdeauna pătrunsă de acest spirit de toleranță religioasă care n-a părăsit niciodată poporul nostru . . Frații noștri și noi înșine am fost convinși din prima zi că o viață de stat calmă și durabilă nu poate fi stabilită decît pe aceleași principii de egalitate a drepturilor pentru limba și cultura minorităților".[36]

Acestea au fost legile românești care au guvernat populațiile minoritare din România timp de douăzeci de ani. Acestea au fost concepțiile politice care au prezidat la aplicarea lor pe teren.

---

[34] Octavian Goga, *op. cit.*, p. 323—324.
[35] Vezi Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 262—263.
[36] *Ibid.*, p. 261—262.

În locul urei înverşunate împotriva a tot ce nu e maghiar, în locul intoleranţei, a prigoanei şi diferenţierilor multiple, regimul românesc a inaugurat faţă de populaţiile de altă origine etnică, trăind în mijlocul populaţiei româneşti, o politică de egalitate completă şi, ceea ce este mai important, o politică de profundă înţelegere pentru aspiraţiile lor naţionale în cadrul statului român.

Regimul presei minoritare sub unguri şi sub români

În „Paradisul naţionalităţilor" care era Ungaria dinainte de războiul mondial din 1914, redactorii români de la diferitele ziare din Transilvania au fost condamnaţi a face — şi au făcut efectiv — aproape 100 de ani (una sută ani) închisoare pentru delicte de presă, recte pentru faptul de a fi încercat să protesteze împotriva regimului de ilegalitate şi de abuzuri pe care atît guvernanţii de la Budapesta cît şi organele lor executorii din Transilvania l-au inaugurat faţă de români, mai ales din ziua întăririi puterii maghiare în statul dualist.[37]
În zece ani numai — de la 1893 pînă la 1902 — redactorii unui singur ziar românesc din Transilvania, „Tribuna", au fost condamnaţi la 17 ani şi 3 luni puşcărie şi la amenzi însumînd enorma — pentru acele vremuri — cifră de 56 981 franci aur.[38]
Acestea au fost efectele regimului presei minoritare în provincia Transilvaniei dinainte de 1914, pe care ungurii o prea fericeau cu guvernarea lor. Datele sînt lesne controlabile, arhivele diverselor instanţe judecătoreşti şi în special acelea ale Curţii cu Juri din Cluj fiind cea mai vie mărturie a unui trecut de prigoană şi de arbitrar.
Ar fi o eroare să se creadă că românii s-au făcut vinovaţi de un exces de atitudine de frondă. Temeiurile urmăririlor

---

[37] Numai între anii 1886 şi 1908, tribunalele maghiare au condamnat 353 de români, la 131 de ani, 10 luni şi 20 zile închisoare, precum şi la plata unor amenzi ce însumau 93 791 coroane (Vezi R.W. Seton-Watson, *Racial problems in Hungary*, p. 406).

[38] Agresivitatea autorităţilor ungare împotriva ziarului „Tribuna" a devenit de notorietate europeană. Georges Clémenceau, viitorul prim-ministru al Franţei, a scris despre aceasta: „Libertatea presei este absolut iluzorie. Într-un singur an au fost intentate 19 procese de presă ziarului „Tribuna", ziar românesc, care apare la Sibiu. Trei din redactorii ziarului s-au văzut condamnaţi la un total de 8 ani închisoare. Va conveni fiecare că tabloul este destul de întunescos" (În «La Justice», 12 mai 1894).

penale îndreptate împotriva ziariştilor transilvăneni ne vor lămuri asupra neînsemnatelor lor culpe.

Dar, în prealabil, să examinăm care erau principiile de bază ale legii presei care se aplica în Transilvania.

Spre deosebire de restul teritoriului ungar, unde se aplica legea liberală a presei din 1848 (legea XVIII)[39], produs al revoluției, în Transilvania era în vigoare Decretul imperial din 27 mai 1852 [40], octroaiat în epoca celui mai sever absolutism habsburgic.

Logic ar fi fost ca după instaurarea regimului dualist în 1867, să se fi unificat legiuirile în toate provinciile depinzînd de coroana ungară. Ungurii au preferat însă să mențină în Transilvania regimul cu mult mai aspru, edictat de Habsburgi împotriva lor în perioada ce a urmat revoluției lui Kossuth, regim îndreptat de data aceasta de unguri împotriva românilor și celorlalte naționalități nemaghiare. Între cele două legi existau deosebiri fundamentale de principii şi importante deosebiri de amănunt.

În primul rînd, decretul imperial aplicabil în Transilvania nu conținea formularea ideii esențiale a libertății de exprimare prin presă, pe care, dimpotrivă, o găsim în legea aplicabilă în Ungaria propriu-zisă și care era astfel formulată: „Oricine îşi poate exprima şi răspîndi liber ideile pe calea presei".

Lacuna era de natură să limiteze la maximum libertatea scrisului pentru românii transilvăneni.

Pe de altă parte, în Ungaria propriu-zisă cauțiunea pentru publicații era necesară numai dacă publicația avea caracter politic și dacă ea apărea cel puțin de două ori pe lună. În Transilvania, cauțiunea era obligatorie pentru toate publicațiile, indiferent dacă ele aveau caracter politic, confesional, social sau economic şi mai mult încă, ea era generală, adică necesară pentru oricare publicație, oricare ar fi fost periodicitatea apariției.

În Ungaria propriu-zisă, responsabilitatea pentru delictele de presă era asumată exclusiv de autor; în Transilvania, pedeapsa se aplica în mod solidar atît redactorului cît şi editorului publicației.

---

[39] Vezi A. Gociman, *op. cit.*, p. 351.

[40] Vezi Patenta împărătească din 27 mai 1852, modificată prin ordonanțele din 25 martie 1867, 14 mai 1871 şi 22 aprilie 1872, ale guvernului unguresc — la Eugen Brote, *op. cit.*, p. 122—135 (anexa 30).

Dar, cum observă atît de just dl Pâclişanu, deosebirea cea mai mare şi mai revoltătoare nu era între textul legii şi textul decretului imperial, ci în felul cum erau aplicate dispoziţiile legale faţă de presa maghiară şi faţă de presa minoritară. „Guvernele şi întreaga opinie publică maghiară vedeau în această presă cea mai mare piedică în calea realizării idealului tuturor partidelor: crearea statului național maghiar".[41] Este deci explicabilă înverșunarea cu care ungurii au urmărit pe autorii articolelor care protestau împotriva metodelor întrebuinţate de guvernanții maghiari pentru atingerea acestui ideal utopic, după cum este explicabilă și severitatea verdictelor condamnatorii. *În aceste procese, recte simulacre de procese —, care se desfășurau într-o ambianță de hiperşovinism, juraţii unguri erau în același timp părți şi judecători.* De aici și caracterul atît de odios al deciziilor pe care aceşti judecători sui-generis le pronunţau în delictele de presă.

Vom cita, pentru luminarea cititorului, numai trei exemple din istoria prigoanei presei româneşti din Transilvania. În ziarul guvernamental maghiar din Cluj, „Kolozsvari Közlöny", s-a publicat în toamna anului 1885 un articol în care, o dată mai mult, se afirma principiul „naţiei unitare maghiare", declarîndu-se ritos că structura Ungariei trebuie să fie exclusiv maghiară şi că a ţine seama de naţionalităţi însemnează pentru nobila națiune maghiară o înjosire.

Ziarul românesc „Tribuna" din Sibiu, în numărul său din 28 noiembrie 1885, a înfierat această concepție, arătînd că idei ca acelea expuse de ziarul din Cluj pot produce „zguduiri profunde" și pot duce la război civil. Autorul articolului făcea largi concesii punctului de vedere maghiar și aceasta numai pentru a înlesni crearea de raporturi de bună înțelegere între populațiile conlocuitoare din Transilvania.

„Maghiarii, scria Cornel Pop Păcurar, autorul articolului incriminat, trebuie să-și dea seama de împrejurările în care trăiesc şi să examineze dacă oare sînt ei în stare să-și realizeze idealul de a transforma Ungaria poliglotă într-un stat național maghiar. Dacă vor examina temeinic această problemă vor înțelege că au motive importante să nu discute caracterul național al pămîntului pe care ne aflăm și nici al statului pe

---

[41] Z. Pâclişanu, *Politica minoritară a guvernelor ungurești (1867—1914)*, p. 101.

care-l formăm împreună și îl putem apăra numai împreună".

Cuvinte înțelepte, pătrunse de o nobilă dorință de a trăi în raporturi de bună înțelegere cu invadatorii țării, pentru păstrarea păcii lăuntrice și pentru salvgardarea păcii europene.

Curtea cu Juri din Cluj nu a împărtășit însă acest punct de vedere, ci l-a condamnat pe autorul rîndurilor de mai sus la un an închisoare[42], iar pe scriitorul român Ion Slavici, directorul ziarului, la o amendă de 200 franci aur.[43]

Doi ani mai tîrziu, un alt proces de presă a fost intentat de autoritățile maghiare ziarului românesc ardelean „Gazeta Transilvaniei".

Pentru curajul de a fi spus ceea ce de altfel toată lumea știa și, ceea ce este mai important, ceea ce înșiși capii șovinismului maghiar o repetau la fiecare pas, anume că: „maghiarii amenință cu nimicirea pe români, sași, sîrbi și slovaci, dacă nu se contopesc cu marea lor națiune și nu vor să se alimenteze de la sursa culturii lor", autorul a fost condamnat de către aceeași faimoasă Curte cu Juri din Cluj la patru luni închisoare și, conform obiceiului, la o importantă amendă.

Pentru o frază ca aceasta: „Ungaria nu e maghiară și acest stat nu e maghiar, ci este comun tuturor naționalităților" și pentru o alta tot atît de adevărată în care se afirma că națiile din Ungaria sînt împărțite în două: minoritatea privilegiată maghiară și majoritățile asuprite nemaghiare, Traian Horia Pop[44], redactor la „Gazeta Transilvaniei" a fost condamnat la 14 august 1890 la un an închisoare, iar redactorul ziarului a fost trimis în pușcărie pentru timp de 6 săptămîni.

---

[42] Procesul s-a judecat la Cluj, în zilele de 11—12 mai 1886. Eugen Brote, *op. cit.*, p. 417—418.

[43] *Ibid.*

[44] Traian Horia Pop a fost judecat la 14 august 1890, în fața Curții cu Juri din Cluj, pentru două articole apărute în „Gazeta Transilvaniei", la 4 martie și 10 aprilie 1890. În ultimul articol scrie, între altele: „Privilegiații de la Putere, ca să nu-și piardă poziția lor strălucită ce au uzurpat-o și o monopolizează de douăzeci de ani, sub eticheta liberalismului fals au îngreuiat an de an lanțurile în care au aruncat masele, ca să le poată exploata și ca unii care se tem de adevărata libertate, o paralizează prin legi nedrepte și prin ordonanțe despotice ..., înfundă temnițele cu cei care strigă după libertate, îi suspiționează, îi calumniază și îi denunță. Ba abuzul de putere ... merge pînă a opri pe cetățean să trăiască și să-și crească copiii așa precum îi vine lui la socoteală, precum îi cer interesele familiei și națiunii sale" („Gazeta Transilvaniei", nr. 72 din 10 aprilie 1890; vezi și E. Brote, *op. cit.*, p. 423—424, anexa 67).

Comentînd acest proces de presă ziarul „Kronstädter Zeitung" în nr. 191 din 1890, scria:

„În procesul de presă ce s-a petrecut acum trebuie să mai fie considerată şi această anomalie: Juraţii erau judecători în cauză proprie. Juraţii trebuiau să se simtă atinşi de articolele incriminate şi tot ei trebuiau să pronunţe verdictul împotriva adversarilor lor politici şi naţionali. Mai mult încă, acuzatorul public provoacă pe juraţi a se răzbuna pentru ofensa făcută maghiarismului, adică juraţilor".

Vedem deci care era starea de spirit a judecătorilor care urmau să se pronunţe în procesele de presă intentate ziariştilor români. Exponenţi ai maghiarismului şovin, juraţii unguri erau chemaţi să împartă dreptatea într-o cauză care atingea înseşi resorturile lor sufleteşti cele mai adînci.

Şi astfel, pentru vina exclusivă de a fi protestat împotriva metodelor de deznaţionalizare şi de a fi ridicat glasul împotriva politicii de intoleranţă şi de asuprire, ziariştii români din Transilvania au zăcut în puşcărie ani de-a rîndul, ca nişte infractori de drept comun.

Severitatea sancţiunilor nu a dezarmat însă pe gazetarii transilvăneni. Ei şi-au continuat înalta lor misiune în dispreţul terorismului Curţilor cu Juri, elemente oarbe ale politicii de maghiarizare, pînă în ziua în care scrisul lor înaripat a smuls destinului marea hotărîre de dezrobire.

Pentru perfectarea imaginii despre ceea ce a fost regimul presei în Ungaria înainte de război, vom arăta că între anii 1879 şi 1910 au fost interzise pe teritoriul Transilvaniei 67 de ziare şi reviste apărînd în Regatul României.[45] Dar nu

---

[45] Z. Pâclişanu, *Politica minoritară a guvernelor ungureşti (1867—1914)*, p. 107, unde se precizează că numai între 1879—1910 s-a interzis introducerea în Ungaria a 67 ziare şi reviste din România precum şi operele lui M. Eminescu şi A.D. Xenopol. Erau de asemenea interzise în Ungaria numeroase ziare franceze, germane, italiene. Z. Pâclişanu menţionează un număr de 41 ziare germane, 6 franceze şi 63 italiene, apărute în intervalul 1876—1913 (*Ibid.* p. 109—112). În instrucţiunile de serviciu ale căilor ferate maghiare (Instrucţiunea nr. 21, p. 398—445) este compusă o lungă listă a imprimatelor prohibite în Ungaria. Pe lîngă ziarele „Universul", „Adevărul", „Epoca", „Opinia", „Ordinea" (Buzău), „Tribuna" (Craiova), „Curierul român" (Botoşani), „Steaua Olteniei" (Craiova) etc. găsim şi lucrările marilor istorici N. Iorga şi A.D. Xenopol. Interzis era şi Eminescu (*Scrieri politice*, ediţia „Minerva", Al. Vlahuţă (*„Din trecutul nostru, Poezii şi Teatru*). Pînă şi ziarului "America", care apărea la Cleveland (Ohio — S.U.A.) îi era interzis să pătrundă în Ungaria (Vezi şi A. Cociman, *op. cit.*, p. 374—375).

numai ziarele româneşti erau lovite de această interdicţie. Foarte multe ziare şi reviste străine: germane, franceze, italiene, americane (în limba germană) şi belgiene au făcut obiectul unor interdicţiuni similare, introducerea lor pe teritoriul Ungariei fiind prohibită, temporar sau definitiv.

Ori de cîte ori un ziarist străin dezvăluia inechitatea regimului minorităţilor din Ungaria, sancţiunea interzicerii ziarului în Ungaria lovea ziarul în chestiune. *Despre Ungaria nu se putea scrie decît bine, oricît de neagră şi de mizeră ar fi fost situaţia minorităţilor-majoritare.*

Pentru români, sancţiunea era puşcăria, iar pentru ziaristul străin interzicerea slovei sale pe teritoriul „nobilei naţiuni maghiare".

Regimul instaurat prin Decretul imperial din 1853, cu micile modificări care au fost aduse ulterior prin ordonanţele din 1867, 1871, 1872 a rămas în vigoare pînă în 1914, cînd ungurii au edictat o nouă lege privitoare la regimul presei în Transilvania, lege care a menţinut cele mai multe dintre restricţiile de pînă atunci.[46]

Intervenind însă războiul, legea nu a mai fost aplicată, ea fiind înlocuită prin măsuri excepţionale.

A sunat însă ceasul libertăţii pentru popoarele al căror glas a fost înăbuşit timp de decenii. Românii, neavînd nimic de ascuns şi netemîndu-se de nici o critică, au acordat libertatea cea mai desăvîrşită presei.

Ungurii s-au grăbit să uzeze de ea, ceea ce era natural, dar de multe ori au şi abuzat, ridicînd capete de acuzaţiune imaginare şi dînd proporţii apocaliptice celor mai insignifiante fapte. Dacă s-ar fi scris în presa românească transilvăneană dinainte de 1914 o zecime numai din ceea ce presa ungurească din Transilvania a scris după alipirea Transilvaniei la România, toţi ziariştii români transilvăneni ar fi zăcut la închisoare pe viaţă.

Dar, să dăm cuvîntul cifrelor:

Sub unguri existau în Transilvania 15 cotidiene ungureşti. În 1928 numărul lor a crescut la 28, pentru ca în 1936 el să ajungă la 53.[47]

Înainte de unirea Transilvaniei cu România, ungurii aveau în total 154 de publicaţii periodice şi cotidiene. În

---

[46] Z. Pâclişanu, *Politica minoritară a guvernelor ungureşti*, p. 99—100.

[47] Transylvanus, *Le Minoranze etniche della Transilvania*, Bucharest, 1940, p. 26.

1935, numărul lor era de 312.[48] Trei sute douăsprezece publicații la o populație de 1 300 000 locuitori, pe cîtă vreme cei peste 3 000 000 români care trăiau în Transilvania în 1914 aveau la dispoziția lor doar 44 de publicații... din care, două cotidiene![49]

Înainte de Diktatul de la Viena, profesorul Silviu Dragomir scria: „Azi, în fiecare oraș de oarecare importanță se găsește cel puțin un ziar unguresc, dacă nu și mai multe".[50]

La Cluj, ne spune Transylvanus, apar 77 publicații unguresti, la Arad 21, la Oradea 39, la Timișoara 49, la Satu Mare 23, și tot atîtea la Tg. Mureș. Nu există profesie, continuă el, care să nu aibă organul său de publicitate.[51]

La Cluj, 7 din cele 25 ziare cîte apăreau aveau, în 1935, un tiraj variind între 100 000 și 120 000 foi.[52]

Scriitorul ungur George Lukács, în dorința de a cîștiga în Anglia partizani pentru cauza revizionismului maghiar, are curajul să scrie în studiul său *The injustices of the Treaty of Trianon* (pe care-l numește în treacăt „Un ucaz") următoarele despre diferențele de tratament ale minorităților din Ungaria și România:

„Să fi fost tratamentul naționalităților de zece ori mai aspru *(harsher)* decît o afirmă dușmanii noștri (recte românii și celelalte popoare succesorale — n.n.) încă el ar fi fost de o mie de ori mai puțin rușinos *(a thousand times less irksome)* decît intoleranța desfășurată de statele succesorale".[53]

Dl Lukács jonglează cu cifrele din motive de retorică ieftină, ascunzînd bineînțeles cifrele statistice care aruncă o lumină reală asupra a ceea ce a fost tratamentul românilor sub unguri și acela al ungurilor sub români. Să completăm noi lipsurile propagandei maghiare, citînd cifrele statistice și lăsînd pe cititor să tragă singur concluziile care se impun.

Între anii 1919 și 1933 au apărut pe teritoriul Transilvaniei românești nu mai puțin de 5 000 — cinci mii! — opere literare și științifice maghiare, adică mai multe decît au apărut

---

[48] *Ibid.*
[49] Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 203—204.
[50] *Ibid.*, p. 203.
[51] Transylvanus, *op. cit.*, p. 26.
[52] Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 203.
[53] Apud A. Gociman, *op. cit.*, p. 326.

sub dominația ungurească timp de 50 de ani, între 1867 și 1918.[54]

Sub atît de liberala guvernare maghiară, ungurii din Transilvania nu aveau nici o societate de editură. Sub „rușinoasa dominație" românească, ungurii și-au putut înființa în 1920 o casă de editură la Cluj (Minerva) care, în timp de 10 ani, a imprimat și răspîndit un număr de 1 651 133 cărți unguresti.[55]

Intoleranța românească a permis, pe de altă parte, ființarea în Transilvania românească a nouă societăți culturale laice, afară de altele cu caracter confesional. Le enumerăm: „Societatea Literară Transilvăneană" din Cluj, reunind cele mai ilustre pene maghiare din Transilvania, Societatea „Sigismund Kemeny" din Tg. Mureș, Societatea „Szigligeti" din Oradea Mare, Societatea „I. Arany" din Timișoara, Societatea „Fr. Köcsey" din Arad cu societăți surori la Careii-Mari și Baia Mare, Societatea „Teleky" la Baia Mare și, în fine, Societatea „Helikonul Transilvănean" a „Muzeului Transilvănean" și Societatea „Culturală Maghiară" din Transilvania (E.M.K.E.).[56]

În afară de aceste societăți importante care constituiau oarecum cadrul în care se desfășura viața culturală a maghiarilor din Transilvania, aproape în fiecare oraș transilvănean unde se afla o cît de mică proporție de unguri se găseau asociații culturale și societăți de lectură cu caracter local.

---

[54] Jancsó Elemér, *Cartea ungurească în Transilvania în ultimii 15 ani*, în „Pastor Tüz", Cluj, 1933; George Kristóf, *Zece ani de viață literară a ungurimii din Transilvania*, în vol. *Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul. 1918—1928*, II, București, 1929, p. 1153—1173. Cunoscutul publicist maghiar György Lajos, analizînd producția editorială din Transilvania pe perioada 1 ian. 1919 — 31 dec. 1924, scria: „În acești ani, în Transilvania au apărut tot atîtea cărți maghiare cîte au apărut în două decenii înainte de 1919" (György Lajos, *Az erdélyi magyarság szellemi élete* /Viața spirituală a ungurilor din Ardeal/, Budapest, 1926, p. 6). Același autor constata că din totalul de 233 de tipografii din Transilvania, 147 erau maghiare (61,8%), 66 (27,7%) erau românești, iar 25 (10,15%) — sășești *(Ibid.)*; vezi și Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 206; A. Gociman, *op. cit.*, p. 348. Pînă la începutul anului 1934, în Transilvania revenită la patria mamă apăreau un număr de ziare în limba maghiară de 10 ori mai mare decît chiar sub stăpînirea ungară și mai multe gazete zilnice maghiare decît în întreaga Ungarie de după 1918.

[55] Transylvanus, *op. cit.*, p. 27.

[56] George Kristóf, *op. cit.*, p. 1156—1157; Transylvanus, *op.* p. 27.

În anul 1935, numai societățile corale atingeau în Transilvania respectabila cifră de 162.

În ultimul deceniu al guvernării maghiare nu exista în Transilvania decît o singură revistă de critică literară. „Intoleranța românească" a permis apariția unei serii întregi de asemenea reviste („Pazstor Tüz", „Vapkelet" („Orientul"), „Erdélyi Helikon" etc.).[57]

Adăugați la toate aceste publicații periodice, economice, religioase, revistele pentru copii, publicațiile de specialitate, (pînă și cîntăreții maghiari, reuniți în asociație, își aveau buletinul lor lunar „Magyar dal" — „Cîntecul maghiar"!) și vă veți putea face o imagine completă despre ceea ce a fost viața culturală maghiară sub dominația atît de hulită a românilor.

Climatul acestei libertăți era atît de prielnic avîntului cultural maghiar, încît scriitorul ungur Lajos György exclama cu satisfacție în 1927: „Este sigur că ungurii din Transilvania duc azi o viață culturală tot atît de activă și de intensă ca și în secolele al XVI-lea și al XVII-lea, cînd centrul de gravitate al culturii maghiare era aproape exclusiv în Transilvania, restul Ungariei fiind ocupat de turci".[58]

Vedem deci că sub guvernarea românească ungurii din Transilvania nu numai că au continuat să ducă o viață culturală intensă, dar mai mult încă, ei au înregistrat chiar progrese uimitoare în toate compartimentele culturii.

Atît de largi au fost libertățile acordate minorităților de către guvernanții români, încît un scriitor german, Rüdinger, după ce a vizitat România, Ungaria și Iugoslavia, cu ocazia unei conferințe ținută la München a exclamat: „România este țara cea mai liberală în ceea ce privește tratamentul minorităților" *(Rumänien ist das freieste Land der Behandlung der Minderheiten)* [59], iar autorul volumului de față, fiind însărcinat de hebdomadarul parizian « La Tribune des Nations » să efectueze o anchetă în România cu privire la minoritățile etnice din Ardeal, termina astfel unul din reportaje:

„Românii au reînsuflețit toate energiile latente ale acestei provincii care zăcea *(languissait)* timp de secole. Ei au transformat radical condițiile economice ale regiunii, con-

---

[57] Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 202—203.
[58] György Lajos, *op. cit.*, *loc. cit.*; Transylvanus, *op. cit.*, p. 28.
[59] Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 211—212.

tribuind astfel la progresul provinciei. Toate clasele sociale precum și toate naționalitățile Transilvaniei au profitat de pe urma acestei politici. *Pot afirma cu toată obiectivitatea că Transilvania este un adevărat Eden al minorităților"* [60]

Propaganda maghiară, în disprețul celor mai evidente realități, continua însă a clama *urbi et orbi* că în Transilvania minoritatea maghiară e persecutată și că românii, popor inferior, frîng aripile elanului creator al culturii maghiare. Era tradiționalul procedeu maghiar de a defăima toate realizările românești, oricît de liberale ar fi fost ele, bizuindu-se exclusiv pe buna-credință a cititorului din Occident, care cu greu ar fi putut bănui că este posibilă o atare deformare a realității.

Reforma agrară și optanții unguri

Țară eminamente agrară, România a fost preocupată încă din secolul trecut de problema împroprietăririi țăranilor.

Prima expropriere în folosul țărănimii a fost efectuată în Vechiul Regat în 1864, după Unirea Principatelor, urmată de o nouă împroprietărire, în 1889, după Războiul pentru Independență. Ambele împroprietăriri, prin caracterul lor restrîns, n-au reușit însă să soluționeze grava problemă socială pe care o crea antagonismul dintre marii latifundiari și țărănimea care muncea din greu un pămînt de ale cărui roade profita în cea mai mare măsură cei dintîi.

Răscoala din 1907 a țărănimii române a atras atenția guvernanților României asupra pericolului crescînd pe care îl prezenta pentru țară nerezolvarea echitabilă a acestui antagonism. Principiul împroprietăririi țăranilor plutea în aer. Trebuia găsită însă soluția justă care să mulțumească milioanele de neposedanți fără a deposeda în întregime pe proprietarii de bunuri rurale.

În 1915, se deschide în Parlamentul din București discuția împroprietăririi pe o scară mai mare. În 1917, Parlamentul, care se refugiase la Iași împreună cu Casa Domnitoare, modifică Constituția, înscriind principiul exproprierii. La 23 martie 1917 regele Ferdinand adresează soldaților români un mișcător apel care se termina cu vorbele: „Vouă, fii de țărani care ați apărat cu brațele și cu pieptul vostru pămîntul țării în care v-ați născut, Eu, regele vostru, vă declar că vi

---

[60] «La Tribune des Nations», Paris, nr. 287, mai 1940.

se va da pămînt [. . .] Şi Eu voi fi primul a da exemplul cel bun" [61]

Primul decret lege de expropriere apare în Monitorul Oficial din 16 decembrie 1918, expropriindu-se un prim lot de 2 000 000 ha [62] în folosul ţăranilor. Printre expropriaţi figurează şi Domeniile Coroanei. Regele ţinuse să fie printre primii „a da exemplul cel bun".

În 1921, o nouă lege a lărgit cadrele exproprierii, reglementînd şi procedura împroprietăririi.[63]

Am trecut în revistă principalele etape ale exproprierii din România [64] pentru a risipi una dintre cele mai mari mistificări ale maghiarilor, care au vrut să acrediteze în străinătate versiunea că exproprierea a fost făcută special pentru a lovi în intersele magnaţilor maghiari, posesori ai unor imense latifundii în Transilvania românească.

Marea reformă socială din România a fost înfăptuită înainte de Unirea Transilvaniei cu patria-mumă şi a constiuit un act de dreptate prea mare pentru ca ţărănimea transilvăneană — atît cea ungurească cît şi cea românească — să fie lipsită de binefacerile ei. Exproprierea a lovit atît pe latifundiarii români cît şi pe cei unguri şi a împroprietărit atît pe ţăranii unguri cît şi pe cei români, fără nici o deosebire. Caracterul de generalitate al reformei constituie caracteristica principală a acestei adevărate revoluţii sociale, prin care România s-a plasat în fruntea popoarelor din regiunea carpato-dunăreană.

În Ungaria, dimpotrivă, toate legile agrare care au fost promulgate la sfîrşitul secolului XIX şi începutul secolului XX poartă în unanimitatea lor pecetea celui mai autentic şovinism.

Plecînd de la principiul că acela care stăpîneşte pămîntul stăpîneşte şi ţara, ungurii s-au străduit prin cele mai variate mijloace să maghiarizeze pămîntul Transilvaniei, colonizîndu-l exclusiv cu unguri chiar în regiunile pur româneşti,

---

[61] Constantin Kiriţescu, *Istoria războiului pentru întregirea României, 1916—1918*, vol. II, f.a., p. 73—74. Vezi „Evenimentul", organ al Partidului Conservator, anul XXV, nr. 45, 28 martie 1917; vezi şi Nicolae Iorga, *O viaţă de om aşa cum a fost*, vol. I, Bucureşti, 1934, p. 270.

[62] Vezi „Monitorul Oficial", nr. 215 din 16 decembrie 1918.

[63] Emil Petrini, *Reforma agrară*, în *Transilvania, Banatul, Crişana, Maramureşul*, I, Bucureşti, 1929, p. 304 şi urm.

[64] C. Garoflid, *Regimul agrar în România*, în *Enciclopedia României*, vol. I, Bucureşti, 1938, p. 580—581.

în care s-ar fi găsit destui români care să poată înlocui pe grofii maghiari, ale căror latifundii rămîneau nelucrate din cauza imensității lor. Atunci cînd clica maghiară care conducea destinele Transilvaniei nu a avut la îndemînă suficienți unguri pentru a coloniza pămîntul Transilvaniei, ea nu s-a dat în lături de a aduce chiar... ceangăi din Bucovina.

Baronul Ernest Bánffy, președintele agricultorilor maghiari, scria fără înconjur: „Nu dorim să considerăm pe compatrioții noștri de altă limbă drept adversarii noștri, dar în ceea ce privește stăpînirea pămîntului, noi trebuie să-i considerăm ca pe inamici și în consecință trebuie să ne organizăm".[65]

În 1919, Transilvania număra 14 933 841 iugăre cadastrale, din care 7 613 555 iugăre erau pămînt agricol. Din această suprafață, 39,95% era în posesia statului, comunelor, bisericii (de diferite culte), societăților, composesoratelor etc., iar restul de 60,05% aparținea particularilor.[66]

8 435 proprietari stăpîneau întinderi mai mari de 100 iugăre, dintre care numai 209 erau români. Din acești 8 435 proprietari, 1 190 stăpîneau întinderi mai mari de 1 000 iugăre cadastrale fiecare. Români erau doar 17, restul de 1 172 fiind unguri! [67]

În total, cei 3 316 345 români, cîți număra Transilvania în acea epocă, stăpîneau 3 448 602 iugăre, iar cei 1 891 933 minoritari din Transilvania posedau 11 233 819 iugăre, adică o suprafață de trei ori mai mare! [68]

Statistica marilor proprietăți din Transilvania stăpînite de unguri ne dezvăluie numele celor cîteva zeci de familii de magnați unguri care, de pe înălțimea fantasticelor lor averi imobiliare rurale, guvernau ca niște adevărați despoți pe

---

[65] „Pesti Hírlap" din 9 septembrie 1913.

[66] Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 246—247.

[67] *Ibid.*, p. 247.

[68] *Ibid.* Despre repartizarea nedreaptă a pămîntului în Transilvania în timpul stăpînirii ungare, vezi și Ion Luca Ciomac, *Cultivarea pămîntului în Transilvania în ultimii zece ani*, în vol. *Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul, 1918—1928*, I, unde precizează: „la proprietatea sub 100 iugăre (1 iugăr = 5755 m²), românii (58%) stăpînesc o medie de circa un iugăr, iar ungurii (28%) 6 iugăre; din proprietatea mare românii posedă 2%, iar ungurii 98%. Statisticile vechi ne arată că, în ce privește profesia, 80% din populația românească era agricolă, trăind în medie de pe 1/2 iugăr cadastral, iar 45% unguri și alții, trăind de pe o suprafață de 15 iugăre" (p. 319). Vezi și Ion Luca Ciomac, *Despre stările agrare din Transilvania sub regimul maghiar și cercetări asupra situației exploatărilor agricole, după reforma agrară*, București, 1931.

țăranii ardeleni. Prinții și conții Eszterhazy posedau enorma suprafață de 314 065 iugăre cadastrale, prinții și conții Pestetich tiraniazu țăranii — români și unguiri — de pe 117 300 iugăre, urmați imediat de conții Szechényi cu 117 257 iugăre și conții Károlyi cu 111 586 iugăre, lăsînd cu mult în urmă pe conții, prinții, baronii și palatinii Zichy, Pallavichini, Batthyányi, Philip de Coburg, Mailath, Nadozdy și alți satrapi de mai mare sau mai mică anvergură.

Această nobilime, putînd umple cu numele ei un întreg almanah Gotha și cu posesiunile ei un mic regat, imprima Ungariei un caracter reacționar și retrograd prin excelență.[69] Țăranul ungur de pe moșiile atîtor prinți, conți, baroni și palatini nu era, după cum se exprimă Iuliu Jelyes în cartea sa *Poporul Pustei*, un om, ci un simplu „supliment al proprietății oligarhice".[70]

Garbai, ocupîndu-se în general de condițiile mizerabile în care trăia țăranul ungur, exclama: „Ungaria este țara

[69] Fényes S. arăta că adevărații stăpîni ai Ungariei de după 1867 au fost cele trei sute de familii de vechi nobili care continuau să dețină nestingherite, în plină orînduire capitalistă, întinsele lor latifundii feudale. Situația nu s-a schimbat în esență nici după 1918. Chiar dacă baronii și conții și-au pierdut moșiile din teritoriile ce s-au desprins din stăpînirea Austro-Ungariei — reintrate în posesia legitimă a națiunilor eliberate ei continuau să dețină încă 18 milioane din cele 40 milioane jugăre în Ungaria propriu-zisă, în timp ce 70% din țărănime era complet lipsită de pămînt și, deci, la discreția vechilor lor stăpîni (Fényes S., *op. cit.*, p. 37—38).

Astfel, în timp ce în România se efectua o largă reformă agrară — cea mai mare din toată Europa postbelică — de care aveau să beneficieze nu numai țăranii români ci și cei maghiari și germani, în Ungaria vechii stăpîni ai moșiilor, conții și baronii, conduși o vreme chiar de stîlpii monarhiei austro-ungare Apponyi Albert, Bethlen István etc. își păstrau aproape intacte pozițiile economice și politice și izbuteau astfel să impună statului ungar să urmărească în continuare realizarea obiectivelor lor politice de expansiune și exploatare.

Analizînd sistemul parlamentar din Ungaria în timpul regimului dualist, Fényes S. conchidea: „niciodată, înainte de Trianon, Ungaria nu a ajuns la un milion de alegători. Chiar în preajma războiului, abia a trecut numărul alegătorilor de 500 mii; va să zică, 5—6% din întreaga populație a țării. Oricine poate vedea că, în această masă de alegători, domnii conți și baroni, cu ale lor 18 milioane de jugăre, reprezentau o putere atît de zdrobitoare ca și în cele mai întunecate veacuri medievale... E de observat că în Senat poporul nu avea nici un reprezentant, nefiind acolo decît conți, prinți și fișpani (prefecți)...

Astfel se explică faptul cum a putut să se mențină oligarhia medievală în deplină putere, chiar și sub aspectul unui parlamentarism și a unei democrații de fațadă" (Fényes S., *op. cit.*, p. 38—39).

[70] Vezi și C. I. Codarcea, *op. cit.*, p. 120.

foametei şi a mizeriei",[71] iar István Turi scria în aceeaşi privinţă în ziarul maghiar „Nepszava": „De o parte, castele şi monumentele istorice, de altă parte, cătune asiatice. De o mie de ani satele Ungariei nu s-au schimbat, fiind sugrumate de sistemul marilor proprietăţi".[72] În sfîrşit, Doveny Nagy Lajos relatează în ziarul „Új Magyarszág" constatările pe care le-a făcut personal în comuna Szeghalom, arătînd că acolo *„ţăranii mănîncă foile de porumb cu care sînt umplute saltelele şi pernele ! !..."*[73]

Dacă aceasta era situaţia ţăranului ungur, nu ne este greu a ne reprezenta care era soarta ţăranului român pe moşiile acestor grofi, în sîngele cărora fierbea de veacuri ura pentru tot ce-i român. Toată această nobilime care stăruia în menţinerea unor forme vetuste de viaţă în plin centrul Europei s-a coalizat împotriva României cu posesorii de mai mică anvergură, în ziua în care guvernanţii de la Bucureşti au aplicat şi în Transilvania românească măsurile de progres social pe care le înfăptuiseră de acum în Vechiul Regat. Exproprierea avea un ţel bine determinat: să ia din posesia grofilor şi magnaţilor exploatatori o parte din pămînturile stăpînite de ei (dar nu şi muncite de ei), dîndu-le sutelor de mii de ţărani, unguri şi români, care munceau pămîntul de secole, dar care erau lipsiţi de stăpînirea lui.

Este demn de menţionat că Ungaria, pe care toţi scriitorii unguri, mari şi mici, din epoca noastră ţin s-o prezinte ca pe o ţară cu vechi tradiţii liberale, a cunoscut servajul pînă la jumătatea secolului trecut, pămîntul ţării aparţinînd în quasiunanimitatea lui castei nobiliare, iar şerbii avînd doar uzufructul lui.

În 1916, episcopul ungur Prohászka vehicula ideea unei împroprietăriri a soldaţilor care aveau să revină de pe front [74],

---

[71] *Ibid.*, p. 127. „Condiţiile în care se află acum Ungaria — scria acelaşi Garbai — ar fi provocat demult o revoltă în orice ţară a globului. Ungaria este un vulcan a cărui erupţie este împiedicată de teroare. Ea este singura ţară din Europa care ştie să rămînă feudală, o ţară cu latifundii imense şi cu bogăţii enorme, dar care este, în acelaşi timp, ţara foametei şi a mizeriei. Jumătate din ţară aparţine cu aproximaţie unui număr de 3000 de familii. În Ungaria nu există nici libertatea cuvîntului, nici a întrunirilor. Votul universal nu există. Votul oricui este cunoscut, pentru că e dat sub privirea jandarmului" ("America" —Cleveland—S.U.A., mai, 1936).

[72] C. I. Codarcea, *op. cit.*, p. 127—128.

[73] *Ibid.*, p. 127.

[74] Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 240.

dar pînă la dezmembrarea monarhiei, în toamna anului 1918, nimic nu s-a realizat pe acest tărîm.

Legea agrară românească a expropriat în Transilvania o suprafață de 1 663 809 hectare, față de 2 776 501 hectare expropriate în virtutea aceleiași legi, în Vechiul Regat. [75] În total, au fost împroprietăriți în Ardeal 310 583 țărani unguri și români; 227 953 erau români, reprezentînd 67% din totalul românilor avînd drept de împroprietărire și 82 630 erau unguri, *reprezentînd 70% din numărul minoritarilor îndreptățiți prin lege a se bucura de efectele exproprierii.* [76] Coaliția ungurilor interesați în menținerea și perpetuarea unei stări de exploatare feudală a moșiilor a dezlănțuit, cu prilejul aplicării legii, o acțiune furibundă împotriva statului român.

Guvernul maghiar, pe de altă parte, ținea să prezinte România în fața forurilor internaționale și a opiniei publice occidentale ca pe o țară care nu respectă tratatele de pace.

Scopul urmărit de unguri era dublu:

I. Păstrarea neștirbită a unor drepturi particulare în disprețul drepturilor legitime ale cîtorva sute de mii de *ayants droits*.

II. Slăbirea poziției României în concertul popoarelor europene.

Au fost alertate toate forurile competente și incompetente, creîndu-se așa-numita chestiune a „optanților unguri", care a făcut să curgă rîuri de cerneală în presa internațională, timp de mai bine de un deceniu. A fost sesizată în primul rînd, în 1922, Conferința Ambasadorilor, în fața căreia ungurii au readus litigiul de trei ori. Apoi, ungurii s-au dus să-și spună păsul la Liga Națiunilor, la Consiliul Celor Trei, la Tribunalul arbitral mixt româno-maghiar de la Paris, apoi la Curtea internațională de la Haga, dar unde nu s-au dus oare ungurii ca să se plîngă împotriva legii de expropriere românești?!... [77]

---

[75] Vezi Emil Petrini, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 309. Vezi și Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 247—249.

[76] Emil Petrini, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 310; Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 250.

[77] Despre acest lung proces vezi, *La réforme agraire en Roumanie et les optants hongrois de Transylvanie devant la Société des Nations*, Paris, 1924; *La réforme agraire en Roumanie et les optants hongrois de Transylvanie devant la Société des Nations Séance du Conseil du 7 mars 1927*, București, 1927; *La réforme agraire en Roumanie et les optants hongrois*

Conform sistemului lor obişnuit de a crea diversiuni pe orice temă, ungurii au ţinut încordată atenţia opiniei publice mondiale timp de mai bine de un deceniu asupra unei chestiuni care, potrivit rînduielilor dreptului internaţional, era exclusiv de domeniul autorităţilor judiciare româneşti.

Litigiul devenise, după cum se exprimă baronul Edouard Descamp, „o celebră cauză internaţională" şi ajunsese, după cum spunea lordul Birkenhead, fostul ministru britanic al Indiilor, „de o gravitate excepţională".

Trebuie s-o recunoaştem în mod formal că ungurii au avut dintotdeauna meritul de a crea în jurul chestiunilor pe care le agitau o atmosferă dintre cele mai favorabile pentru cauza lor. Fondurile destinate Propagandei erau inepuizabile.

În realitate, tot litigiul se rezuma la problema de a şti dacă statul român avea dreptul să procedeze la exproprierea bunurilor imobiliare, din Transilvania, aparţinînd ungurilor care optaseră pentru cetăţenia ungară (de unde şi denumirea de optanţi unguri), şi care nu locuiau în Transilvania (de unde şi numele de absenteişti), adică de a şti dacă străinii puteau avea în România mai multe drepturi decît românii.

„Dacă aceasta a fost cu adevărat intenţia părţilor contractante la Trianon, spunea în faţa Ligii Naţiunilor marele om de stat Nicolae Titulescu, permiteţi-mi să vă spun că oricît am răsfoi tratatele pe care lumea şi le-a dat de la 1919, nu se va găsi nici o creaţiune depăşind în seducţiune cariera de optant ungur"

Nicolae Titulescu, prin măiestria cu care a condus litigiul, a readus problema pe făgaşul ei natural. După 8 ani şi mai bine de interminabile discuţii, de pasionante polemici, conflictul româno-ungar a fost lichidat printr-un acord încheiat direct între Ungaria şi România la Haga, principiul exproprierii rămînînd deplin cîştigat pentru statul român.

Problema optanţilor unguri a scos în evidenţă însă, înainte de toate, sistemul neîntrecut al ungurilor de a tulbura în mod continuu pacea Europei şi de a provoca în

---

de Transylvanie devant la Société des Nations, Paris, 1928; *La réforme agraire en Roumanie. Mémoire du gouvernement royal de Roumanie concernant la proposition du 9 Mars 1928*, Paris, 1928.

mod permanent conflicte menite a reactualiza problemele tranşate în mod definitiv.

În afara laturii pur materiale (un număr restrîns de 167 optanţi unguri reclamau României o despăgubire de 45 miliarde lei, ceea ce reprezenta exact dublul întregului buget al Regatului României din acea epocă), litigiul a îmbrăcat deci, un caracter pur politic, dublat de unul propagandistic, ungurii nescăpînd nici o ocazie de a înfăţişa România ca pe o ţară unde minoritarii sînt persecutaţi şi unde drepturile sfinte şi intangibile ale proprietăţii sînt călcate în picioare.

Adevăratul aspect al chestiunii care era *o mai echitabilă repartiţie a pămîntului*, stăpînit pînă atunci de o castă medievală, străină de aspiraţiile populaţiei băştinaşe, abia se mai recunoştea prin noianul de arguţii sofistice sub care ungurii prezentau problema.

Românii, în definitiv, au realizat chiar pentru ţăranul ungur din Transilvania acel minim de dreptate socială pe care magnaţii feudalismului întîrziat refuzau în mod categoric a-l realiza în propria lor ţară.

„Niciodată, scria profesorul Ionescu-Şişeşti, ţăranii n-au cultivat cîmpurile cu atîta zel ca după această reformă".

Pentru toţi prinţii, conţii, baronii, palatinii şi celelalte nobile figuri maghiare — mici dictatori pe moşiile lor — exproprierea românească a fost o grea lovitură. Pentru ţărănimea transilvăneană însă, ca şi de altfel pentru pacea socială a Europei, ea a fost o adevărată binefacere.

Conform tradiţiilor constante, ungurii s-au plasat şi de această dată în calea progresului social.

Şcoala sub unguri şi sub români

În 1930, Transilvania număra 3 207 880 români şi numai 1 352 276 unguri.[78] Proporţia dintre români şi unguri era aproape aceeaşi şi în momentul Unirii Transilvaniei cu patria-mumă în 1918 şi dacă credem mărturia cărturarului român Simion Dascălul din secolul al XVII-lea, în Transilvania de atunci „nu locuiau numai unguri şi saşi peste seamă de

---

[78] *Recensămîntul general al populaţiei României din 29 decembrie 1930*, p. XXXII–XXXV.

mulţi, ci şi rumâni peste tot locul, de mai multu-i ţara lăţită de rumâni decît de unguri".[79]

Ar fi fost natural ca numărul şcolilor româneşti — al şcolilor primare cel puţin — să fie de două ori şi jumătate mai numeros decît acel al şcolilor maghiare, pentru a da posibilitate copiilor de români să înveţe a scrie şi citi în limba maternă.

Ungurii aveau înainte de 1918, 2 588 şcoli primare, repartizate astfel: 1 497 şcoli de stat, 305 şcoli comunale şi 786 şcoli confesionale.[80]

Românii, deşi de două ori şi jumătate mai numeroşi decît ungurii, aveau doar 2 302 şcoli, dintre care absolut nici una de stat: 96 şcoli comunale şi 2 206 şcoli confesionale.[81]

Insistăm asupra lipsei complete de şcoli de stat în care limba de predare să fie limba românească, deşi art. 17 din legea pentru egala îndreptăţire a naţionalităţilor din 1868 impunea statului datoria ca în şcolile de stat din regiunile minoritare să introducă limba minorităţii respective, ca limbă de predare. În Ungaria, scrie dl Zenovie Pâclişanu nu a existat nici o şcoală de stat, nici primară, nici secundară, avînd ca limbă de predare o limbă minoritară.

George Lukács cunoştea perfect situaţiunea totalei caducităţi a legii din 1868 atunci cînd scria, pentru inducerea în eroare a opiniei publice de dincolo de Canal, următoarele inexactităţi: „Legea noastră din 1868 proclamînd egalitatea naţionalităţilor este un model de sentimente liberale cu privire la persoana naţionalităţilor şi apără drepturile elementelor nemaghiare cu mult mai multă eficacitate decît aşa-numitele tratate pentru protecţia minorităţilor din statele succesorale" *(The injustices of the Treaty of Trianon)*.[82]

Dar, acest sistem de a se referi la dispoziţii inoperante este prea cunoscut cititorului pentru a ne opri mai mult asupra lui.

---

[79] *Letopiseţul Ţării Moldovei pînă la Aron Vodă 1359—1515*, întocmit după Grigore Ureche vornicul, Istratie logofătul şi alţii, de Simion Dascălul, ediţia Constantin Giurescu, Bucureşti, 1916, p. 118.

[80] Alexandru Pteancu, *Învăţămîntul particular şi minoritar din Transilvania*, în *Transilvania, Banatul, Crişana, Maramureşul*, II, p. 113; Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 158—159; Zenovie Pâclişanu, *Politica minoritară a guvernelor ungureşti (1867—1914)*, p. 65—86.

[81] Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 158—159.

[82] Lukács György, în *Igazságot Magyarordágnak* (Adevăr pentru Ungaria); vezi şi A. Gociman *op. cit.*, p. 326.

Limba maternă a minorităților nu era admisă nici chiar în grădinițele de copii, unde erau primiți copiii între 3 și 6 ani.

Lipsa acestor școli de stat unde fiul de țăran să poată învăța, scrie și citi în limba pe care o vorbea acasă și pe care o auzea exclusiv în satul în care trăia, a fost cauza principală a ridicatei proporții de analfabeți români din Transilvania, analfabetism pe care, cu cinismul tradițional, propaganda ungurească îl înfățișa omenirii civilizate ca pe o consecință inerentă a inferiorității structurale a poporului român.

Istoriograful ungur Acsády scrie textual, în această privință: *„Nobilimea transilvăneană se temea că dacă românii vor începe să se instruiască și să aibă șefi mai cultivați nu vor mai vrea să suporte sclavia"*.[83]

Satele și tîrgurile pur românești erau lipsite deci de școli statale cu limba de predare românească. Pentru a-și desăvîrși opera de maghiarizare, ungurii au avut grijă de a înființa în acele regiuni școli de stat maghiare și școli confesionale ungurești, unde copilul, dacă voia să învețe carte, trebuia s-o facă într-o limbă străină de limba maternă, limbă prezentînd asperități fino-ugrice, imposibil de asimilat de un popor care gîndea și vorbea în graiul dulce neolatin al românilor.

Astfel, din cele 3 835 școli primare de stat cîte număra Ungaria înainte de războiul mondial, 2 839 funcționau în regiuni minoritare (românești, sîrbești, slovace etc.), iar din cele 1 149 grădinițe de copii cîte avea Ungaria în acea vreme, numai 347 se aflau în regiuni eminamente maghiare, iar 802 erau afectate — cu un scop precis de maghiarizare a copiilor în primii ani ai dezvoltării lor — uzului copiilor nemaghiari.

Putea deci prea bine dl Lukács să afirme că solicitudinea ungurilor față de nemaghiari era ca aceea a unor frați între ei, dar uitase doar să-i numească. Dragostea frățească a ungurilor față de români era ca aceea a lui Cain față de Abel! Școli multe, dar înființate exclusiv pentru distrugerea ființei naționale a minorităților.

Tabloul de mai jos ilustrează în chipul cel mai elocvent politica dusă de maghiari — încet dar sigur — pentru desființarea națiilor conlocuitoare.

---

[83] Acsády I., în *Közgazdasági Lexikon*, II, p. 223.

Între anii 1871 şi 1900 existau în Ungaria, după cifrele pe care le furnizează anuarul Institutului ungar de statistică, următoarele:[84]

Ani	1871	1890	1900
Şcoli cu limba de predare maghiară	5 818	8 994	10 325
Şcoli cu limba de predare română	2 878	2 582	2 157
Şcoli cu limba de predare germană	1 232	674	383
Şcoli cu limba de predare sîrbă	2 547	312	135

Tabloul indică deci o evoluţie în plină ascensiune pentru şcoala maghiară şi un regres continuu, cu perspective extrem de sumbre, pentru şcolile minorităţilor.

Dar situaţia din Transilvania nu era decît un aspect parţial, o faţetă a situaţiei generale a minoritarilor din Ungaria. În judeţul Bács-Bodrog de pildă, unde trăiau, în 1910, 176 950 germani alături de 267 714 unguri, primii aveau la dispoziţia lor 20 de şcoli, iar cei din urmă un număr înzecit (261). În judeţul Sopron, situaţia era mai tragică încă pentru minoritari: cei 141 004 unguri aveau la dispoziţie 271 şcoli, iar cei 109 160 germani din judeţ n-aveau absolut nici o şcoală germană.

Pentru a-i împiedica pe copii să vorbească în limba maternă, un învăţător din regiunea locuită de mase compacte de slovaci a mers pînă acolo încît a infiltrat în mintea copiilor ideea că Dumnezeu nu ştie decît ungureşte şi că e deci inutil ca ei să se roage în limba slovacă.[85]

Toate mijloacele erau deci bune pentru a desăvîrşi opera de maghiarizare, chiar şi acelea care-i atribuiau Atotputernicului cunoştinţe exclusive de limba maghiară.

Rezultatul ofensivei de deznaţionalizare nu era de neglijat. În anul şcolar 1913—1914, 163 721 elevi români transilvăneni au urmat la şcolile primare româneşti, iar alţi 66 597 au fost obligaţi să urmeze la cele maghiare, din lipsă de şcoli româneşti în regiunile respective.

Pentru a nu fi obligaţi însă, a învăţa, scrie şi citi în limba opresorilor lor de fiecare zi, românii preferau să nu înveţe deloc, ceea ce era şi logic şi firesc. Românul din

[84] Apud Z. Pâclişanu, *op. cit.*, p. 73—74.
[85] „Tribuna" din 21 noiembrie 1901.

Transilvania voia ca fiii săi să rămînă români ca el și ca strămoșii săi. Învățătura românească avea darul să întărească legătura dintre neam și individ, să scoată în relief apartenența copilului de țăran din satele Transilvaniei la marele arbore al românismului de pretutindeni. Învățătura maghiară era menită să-l înstrăineze pe copilul român de marea familie românească.

Țăranul transilvănean prefera deci să aibă un copil analfabet, însă simțind românește, decît un știutor de carte străin de neam.

Ungurii se complăceau, după cum am văzut, să atribuie analfabetismul țăranului român din Transilvania unor cauze cu totul diferite, raportîndu-le la insuficiențe receptive, caracteristice neamului. Dezmințirea acestor afirmațiuni cu caracter defăimător ne-o oferă progresul înregistrat de aceiași români transilvăneni în perioada de după Unirea lor cu România.

Procentul știutorilor de carte s-a urcat în Transilvania românească de la 51,1% cît era în 1910, la 67% în 1930, ceea ce reprezintă un plus de 15,9%, cu tendință de continuă ascensiune.

Situația școlilor unguești după Unirea Transilvaniei cu România este cu totul alta decît aceea a școlilor românești sub unguri. În anul școlar 1922—1923 minoritatea ungară din Transilvania poseda un număr de 552 școli de stat[86], unde învățămîntul era predat în limba maghiară (reamintim că românii n-au avut înainte de unire nici o școală primară de stat în care învățămîntul să fi fost predat în limba română).

În același an școlar, românii transilvăneni aveau la dispoziția lor un număr de 1 020 școli de stat românești[87], ceea ce nu reprezenta încă un echilibru complet între școlile românești și cele maghiare, în primul rînd din cauza superiorității numerice românești, depășind dublul populației maghiare și în al doilea rînd, din cauza caracterului eminamente românesc al pămîntului pe care se aflau aceste școli. *În total, numărul școlilor maghiare era de 1 659, față de 3 613 școli românești.*[88]

---

[86] Alexandru Pteancu, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 1113.
[87] *Ibid.*
[88] *Ibid.*

În baza legii învățămîntului primar din 1924 statul românesc își asumase obligațiunea de a întreține, în comunele în care populația vorbea o altă limbă decît limba românească, școli primare, în care învățămîntul urma să fie predat în limba minorităților respective.

În anul școlar 1929—1930 statul român a cheltuit suma de 103 660 282 lei pentru întreținerea școlilor primare minoritare.[89]

În acel an erau în sarcina statului român 260 școli primare în care limba de predare era cea ungară și 223 de secțiuni de școli primare cu aceeași limbă de predare. În total, deci un număr de 483 de instituțiuni[90] în care minoritatea ungurească din Transilvania putea să se instruiască în limba ei maternă pe socoteala statului român.

În învățămîntul superior dinainte de 1918 regăsim, pe o scară mai întinsă încă, dezechilibrul dintre școlile românești și cele ungurești. Astfel, înainte de Unire, românii aveau un total de 18 școli superioare față de 196 școli superioare maghiare.[91]

Această lipsă aproape completă de școli secundare românești explică faptul de ce maghiarii, care în 1910 constituiau 54,5% din totalul populației regatului ungar față de 16,1% proporția românilor, au putut da în 1913—1914 un procent de 82,6% din numărul elevilor școlilor secundare față de 5,6% procentul românilor.

Contele Apponyi, care cunoștea prea bine situația naționalităților din țara sa, ca unul care a influențat în diverse rînduri destinul acestor naționalități, are cinismul să aducă românilor un cap de acuzare din faptul că pe scara a ceea ce el numește „inteligența economică" (economic intelligentsia) ei n-au reușit să se plaseze decît cu 6,5% față de 71,7%, proporția ungurească.[92]

---

[89] Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 165.

[90] A. Caliani, *Școlile minoritare în anul 1929—30*, în „Buletinul Oficial al Ministerului Instrucțiunii", 1932, nr. 2, p. 172—177.

[91] În 1919, românii din Transilvania aveau 4 licee și 2 gimnazii, în timp ce maghiarii din Transilvania dispuneau de 43 licee și 5 gimnazii, ceea ce înseamnă că în timp ce pentru maghiari un liceu revenea la 34 900 locuitori, la români un liceu revenea la 800 000 locuitori, un gimnaziu la 1 600 000 de locuitori, iar o școală secundară la 533 000 locuitori (A. Gociman, *op. cit.*, p. 197, 367).

[92] Count Albert Apponyi ..., *Justice for Hungary*, p. 18.

Contele Apponyi, candid, afirmă că acest rezultat nu se datorește unei „represiuni artificiale" din partea ungurilor, ci unei deficiențe rasiale. Or, fostul satrap al învățămîntului unguresc omite cu bună știință să spună cititorului anglo-saxon că în întreaga Austro-Ungarie existau 105 școli industriale ungurești, față de nici o singură școală românească de acest fel și 65 școli comerciale ungurești — dintre care 17 numai în Ungaria — *față de o singură școală de acest gen pentru cei 3 000 000 români transilvăneni !*

Sub români, situația învățămîntului superior a fost următoarea: în epoca imediat următoare Unirii Transilvaniei cu România, românii din Transilvania aveau 127 de școli secundare (față de 196 numărul școlilor ungurești dinainte de 1918) și ungurii aveau 170 de școli secundare (față de cele 18 școli românești dinaintea războiului mondial).

Sub unguri, românii au avut numai 5 licee, dintre care patru complete, iar unul avînd numai patru clase inferioare.[93] Cele patru licee complete se aflau la Blaj, Brașov, Năsăud și Beiuș. În 1889 guvernarea maghiară a socotit că numărul de patru licee este excesiv pentru cele trei milioane de români transilvăneni și au hotărît introducerea limbii maghiare ca limbă de predare în cursul superior al liceului din Beiuș, înființat în 1868 cu menirea specială de a servi culturii națiunii românești din Transilvania.[94]

Sub români, cei 1 300 000 unguri au avut un număr de 52 licee complete![95] Tradiționala intoleranță românească!...

---

[93] I. Bratu, *Învățămîntul secundar din Ardeal*, în *Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul*, II, p. 1002.

[94] Și contele Apponyi avea atîta cinism, încît să acuze poporul român din Transilvania de analfabetism. Analizînd o statistică întocmită de autoritățile ungare, contele Apponyi ajungea la constatarea că în vremea stăpînirii austro-ungare în Transilvania numărul analfabeților maghiari era de 20,1%, al analfabeților de origine germană 2,1%, în timp ce al românilor se ridica la 74,6%. De aici, prigonitorul școlii românești din Transilvania trăgea concluzia că poporul român este un neam anticultural care refuză a se instrui „cu toată truda pe care a depus-o autoritatea ungurească de a-l scoate din întunericul analfabetismului în care se complace" (*Igazságot Magyarországnak*, Budapest, Magyar Külügyi Társ, 1928, p. 16).

[95] A. Caliani, *op. cit.*, p. 172—177.

Dintre aceste școli secundare, statul românesc întreținea — depășind din acest punct de vedere obligațiunile formale care-i incumbau în virtutea tratatelor privitoare la minorități — șapte școli și secțiuni de școli superioare în care învățămîntul se preda în limba ungară, două secțiuni de gimnaziu pentru fete și 2 secțiuni de școli superioare de comerț cu aceeași limbă de predare.

Trebuie menționată, cu acest prilej, legea privitoare la învățămîntul particular din decembrie 1925, prin care statul român făcea o concesie de o importanță capitală principiilor care stăteau la baza organizării învățămîntului din Ungaria. Statul român de la începutul vieții sale ca stat independent a adoptat principiul școlilor laice, organizate, plătite și controlate de stat. În Ungaria, principiul dominant în învățămînt era acela al priorității școlilor comunale și confesionale. Astfel, înainte de 1867 nu a existat în Ungaria nici o școală creată și întreținută de stat. Abia de la inaugurarea sistemului dualist, statul unguresc a început să se intereseze de organizarea școlilor, dar într-o măsură atît de mică încît în 1880 existau abia 266 de școli de stat față de 1 669 școli primare comunale și 13 772 școli confesionale. În 1918, principiul acesta era încă în vigoare. Statul maghiar întreținea un număr de 3 835 școli primare comunale față de 12 091 școli confesionale.

Și în învățămîntul superior întîlnim același fenomen. În aceeași epocă, din 185 licee, erau întreținute de stat doar 50 și restul erau licee confesionale. Din 95 școli normale, 30 erau școli de stat și 65 erau școli confesionale.

Pentru a se conforma tradiției îndelungate a învățămîntului școlar din Ungaria, statul român, prin legea din 1925, a derogat de la principiile călăuzitoare în politica școlară și a permis înființarea de noi școli confesionale minoritare, dînd autorizații de funcționare și celor vechi.[96]

Pentru a avea drept de publicitate, adică pentru ca diplomele eliberate de aceste școli să aibă o valoare egală cu aceea a școlilor de stat românești, școlile confesionale erau supuse — cum era și firesc — la anumite condiții privitoare la programul învățămîntului și la condițiile de recrutare a

---

[96] Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 170—171.

corpului profesoral. Printre alte condițiuni privitoare la învățători figura și aceea ca membrii corpului profesoral să cunoască și limba română. Se dădea un termen de cinci ani profesorilor și învățătorilor pentru realizarea acestui deziderat românesc, scutiți fiind de această obligație profesorii trecuți de 55 ani și cei avînd 30 de ani de serviciu.[97] Nimic mai logic întrucît corpul profesoral minoritar se integra, prin dreptul de publicitate pe care-l căpătau școlile lor, corpului profesoral românesc.

Nu trebuie să uităm că legea Apponyi cerea nu numai ca profesorii să cunoască limba maghiară, dar chiar și elevii școlilor primare să cunoască limba guvernanților la absolvirea a patru clase primare.

Ungurii au denunțat legea românească ca pe o acțiune intolerabilă a guvernului român și au dat fuga la Liga Națiunilor, unde luaseră obiceiul a adresa toate plîngerile împotriva României.

Plîngerile ungurilor au ajuns în discuția „Comitetului Celor Trei" de pe lîngă Liga Națiunilor. După o cercetare amănunțită a întregii chestiuni, Comitetul a respins acuzațiunile ce se aduceau României, prin decizia din 18 martie 1926 publicată în Monitorul Oficial al Societății Națiunilor din acel an.[98]

Lordul Cecil, în calitate de președinte al Comitetului, a ținut să înfiereze exageratele acuzații ungurești, în următorii termeni:

„Membrii Comitetului țin să sublinieze cît este de important ca plîngerile formulate înaintea Societății Națiunilor să fie redactate cu maximum de îngrijire, pentru ca Societatea să nu fie sesizată de fapte inexacte.[99]

Adresîndu-se apoi guvernului român, „Comitetul Celor Trei" îl felicita pentru atitudinea cu adevărat europeană pe care românii au adoptat-o în chestiunea minorităților din Transilvania. Citām textual din nota adresată României:

„Într-o chestiune foarte dificilă, guvernul român a manifestat dorința cea mai sinceră, cea mai lăudabilă de a satisface Justiția și Umanitatea".[100]

---

[97] *Ibid.*, p. 171.
[98] Société des Natio s, «Journal Officiel», 1926, p. 741—742.
[99] *Ibid.*
[100] *Ibid.*; vezi și Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 177.

Lecţia usturătoare pe care şoviniştii unguri au primit-o din partea Ligii Naţiunilor nu i-a împiedicat însă pe unguri să continue a defăima România şi după hotărîrea „Comitetului Celor Trei", denunţînd mereu „intoleranţa românească" în chestiunea şcolilor din Transilvania. Principiile exprimate de Hitler în *Mein Kampf* cu privire la perseverenţa diabolică a Propagandei chiar în chestiunile nedrepte găsise în Ungaria cel mai bun teren de cultură! ...

Ar fi de dorit ca din experienţele trecutului, atît ungurii cît şi străinii, care aşa de uşor au căzut în cursa pe care le-au întins-o propagandiştii maghiarismului şovin, să-şi făurească îndreptar pentru viitor, primii renunţînd la sistemul defăimării cu orice preţ, iar cei din urmă, cercetînd înainte de a acuza!

O nedreptate care continuă...

Am ajuns la sfîrşitul expunerilor noastre şi în loc să terminăm lucrarea cu un capitol final, încheind o istorie dintre cele mai tragice din cîte a cunoscut vreodată continentul european, sîntem nevoiţi să consacrăm finalul cărţii capitolului inaugural al unei noi perioade de nedreptăţi, de tragism şi de nonsens istoric, geografic şi politic.

Injustiţia din provincia românească a Transilvaniei continuă doar după o pauză de două decenii, în care timp Transilvania a cunoscut fiorii unei renaşteri naţionale care au dat impuls de viaţă nouă acestui ţinut, pe care cu drept cuvînt, dl Constantin I. C. Brătianu l-a numit „inima românismului"

„Regatul, spunea într-adevăr leaderul liberal, reprezintă creierul naţiei române şi Transilvania — inima ei".

Nedreptatea s-a consumat vertiginos. Trupul Transilvaniei a fost spintecat în două. Nici un chirurg din lume n-ar fi putut proceda la o asemenea operaţie, demnă cel mult de mîna brutală a unui măcelar.

Nordul Ardealului a fost separat de sudul provinciei. *Această separaţiune este un nonsens istoric, geografic, economic, etnic, etic, o absurditate, o ameninţare pentru pacea Europei.*

Cele mai elementare noţiuni de bun simţ şi de echitate au fost călcate în picioare prin sfărîmarea unităţii Transilvaniei. Din timpuri imemoriale, Transilvania a reprezen-

tat o unitate indisolubilă. Istoria ei a cunoscut vicisitudini al căror tragism l-am expus în lucrarea de față. Independentă, autonomă sau supusă, integrată fără voie în monarhia habsburgică sau anexată cu violența țărilor Coroanei ungare, *Transilvania a băut din plin cupa amărăciunii, dar n-a cunoscut niciodată tragismul împărțirii, al separațiunii, al vieții despărțite prin granițe fictive, arbitrare, ilogice... imposibile.*

Pînă și revizioniștii cei mai cutezători, cu lordul Rothermere în frunte, n-au avut curajul să preconizeze fărîmițarea unității transilvănene.

Regiunile transilvănene a căror dezmembrare o cereau adepții lordului Rothermere nu depășesc decît pe o porțiune de cîteva zeci de km, zona frontierei apusene a Transilvaniei fixată la Trianon. Cei mai pasionați dintre susținătorii din străinătate ai principiilor revizioniste ungare au ținut să afirme sus și tare că ei nu reclamă alipirea Transilvaniei la Ungaria și nici nu doresc trunchierea provinciei, arătînd că ei cer numai cedarea către Ungaria a orașelor de la frontiera de vest, pe care propaganda maghiară, în disprețul celor mai evidente realități istorice, geografice, etnice și economice, continua să le prezinte drept citadele ale maghiarismului integral.

Nici unul dintre propagandiștii din străinătate sau din susținătorii cauzei maghiare nu s-au încumetat în intervalul celor 20 de ani de revizionism furibund să formuleze măcar pretențiuni, a căror limită să fie masivul Carpatic. Cei mai ortodocși dintre filomaghiari se opreau la regiunile de la frontiera apuseană a Transilvaniei.

În epoca care a urmat imediat războiului, ungurii nici n-au îndrăznit să formuleze în Occident pretențiuni teritoriale. Prea vie era în mintea contemporanilor imaginea haoticei stări de lucruri din fosta monarhie austro-ungară, imputabilă întrutotul manoperelor castei guvernanților unguri de la Budapesta, pentru ca ungurii să aibă curajul de a preconiza revenirea la *statu-quo ante.*

Ungurii au fost abili. La început, ei s-au arătat respectuoși pînă la exces față de înfăptuirile de la Trianon. Era vorba de menajat susceptibilitatea Aliaților, geloși de realizările Conferinței de Pace de la Versailles.

Iată de pildă ce spune deputatul francez Tisseyre, ale cărui simțăminte filomaghiare le-am relatat în cursul acestei lucrări. „Ungurii, zice el, nu cer revizuirea tratatului de la

Trianon. Ei cer aplicarea tratatului în spiritul său cel mai larg. Ei cer ca ungurii răspîndiți în Transilvania să poată vorbi liber limba lor, să poată practica cultul lor și să rămînă unguri".[101]

Acesta a fost începutul. Așa s-a insinuat propaganda maghiară în opinia publică din Occident şi mai ales în cercurile politice şi gazetăreşti din ţările aliate. Alegațiunile propagandei erau, însă, complet false. Chiar din ziua în care Ungaria a ratificat Tratatul de la Trianon, ea şi-a manifestat intenţiile ei revizioniste. Deputații, după ce-au votat ratificarea, au jurat în mod solemn să înfăptuiască reînvierea Ungariei milenare, recte a Ungariei care a durat exact cinci decenii, de la 1867 pînă la 1918.

„Cred, au jurat reprezentanţii poporului maghiar din 1920, în Dumnezeu. Cred în patrie. CRED ÎN REÎNVIEREA UNGARIEI MILENARE".

Puţină vreme după aceea, crezul revizionist a răsunat cu mai mare putere încă pe malurile Dunării, la Budapesta. La inaugurarea, în 1921, a statuilor din centrul Budapestei, reprezentînd provinciile dezlipite de monarhia dualistă, episcopul catolic Ştefan Zadraveț, în mijlocul unui entuziasm pe care ziarele epocii l-au calificat drept „irezistibil", s-a adresat mulţimii cu vorbele:

„Locul acestor monumente este și va fi cuptorul urei și al răzbunării care se apropie cu paşi gigantici" și perorînd, el şi-a terminat cuvîntarea cu strigătul amenințător: „CU ORICE MIJLOACE, TREBUIE SĂ NE REUNIM!".[102]

Acesta era mai mult decît revizionism, era o directă amenințare cu războiul în clipa în care popoarele sărbătoreau pacea. Pentru a caracteriza însă și mai bine tradiţionala metodă ungurească de inducere în eroare a opiniei publice străine, trebuie să subliniem candida remarcă făcută de contele Ştefan Bethlen, cu cîțiva ani înaintea izbucnirii celui de-al doilea război mondial din 1939, cu privire la bunele intenții maghiare: „Contele Apponyi — spunea Bethlen — n-a rostit niciodată cuvîntul revizionism la Liga Naţiunilor, iar Liga Revizionistă ungară s-a înființat numai după ce presa londoneză a lordului Rothermere a lansat lozinca revizuirii tratatului de la Trianon". Candoare sau cinism?! Prea mare trebuie să fie dispreţul ungurilor pentru

---

[101] Tisseyre, Charles, *op. cit.*, p. 55.
[102] Vezi şi A. Gociman, *op. cit.*, p. 164.

inteligența tuturor popoarelor europene, dacă pot crede o clipă măcar că reprezentanții acestor națiuni, reuniți pentru a-l asculta pe contele Albert Apponyi, n-au înțeles din cuvîntările bătrînului om politic ungur, chiar în lipsa cuvîntului de revizionism, care erau veritabilele intenții ale ungurilor cu privire la teritoriile pe care le pierduseră în războiul mondial! ...

Dar, dacă începuturile propagandei revizioniste maghiare au fost modeste, treptat, treptat, maghiarii și-au modificat tactica, atacînd direct chestiunea revendicărilor teritoriale. Ei au lansat de la început, un balon de încercare, reclamînd doar „Ușoare modificări de delimitarea frontierelor", interpretînd *pro causa* o declarațiune cu totul străină de o nouă rectificare a frontierelor, făcută de președintele Millerand după votarea Tratatului de la Trianon și în urmă reclamînd și orașele „pur maghiare de la granița de vest a Transilvaniei".

Ceea ce li s-a atribuit ungurilor la Viena la 30 august 1940 depășește nu numai revendicările formulate timp de două decenii dar chiar și cele mai optimiste visuri ale celor mai exaltați dintre revizioniștii de la Budapesta.

Diktatul de la Viena

În urma „arbitrajului" — dictat de la Viena — s-au desprins din trupul Transilvaniei 52 243 km.p., cu o populație românească de 1 304 894 suflete (50,1% din total), față de numai 480 000 unguri și tot atîția secui (total 968 371).

După statistica ungurească din toamna anului 1940, citată de dl Sabin Manuilă[103], românii reprezentau 48,7% din numărul total al locuitorilor Transilvaniei cedate.

Opt județe, din cele 23 cîte număra Transilvania, au fost înstrăinate în întregimea lor (Ciuc, Maramureș, Năsăud, Odorhei, Satu Mare, Sălaj, Someș și Trei Scaune). Alte trei județe, Bihor, Cluj și Mureș, au fost spintecate în două, creîndu-se hotar artificial în inima însăși a românismului ardelean.

Dacă se exclude enclava secuiască, românii formează în teritoriul cedat Ungariei, în districtele Maramureș, Satu Mare, Sălaj, Cluj, Someș și Năsăud un procent care atinge pînă la 70% din întreaga populație cedată.

---

[103] „Universul", 1 ian. 1941.

Așa-numitul „arbitraj" de la Viena nu este motivat, așa că numai prin deducție putem stabili considerațiunile care au determinat crearea actualei configurații a Transilvaniei. Conturul noii frontiere dintre România și Ungaria ne permite să bănuim raționamentul „arbitrilor" Ei au luat, desigur, drept criteriu de bază încorporarea regiunii secuiești la Ungaria. Or, aceasta este un nonsens. Cele trei județe secuiești, Ciuc, Odorhei, Trei Scaune sînt înconjurate de un vast ocean românesc, din care ele răsar doar ca o mică insulă.

Arbitrii au ținut cu orice preț să încorporeze pe secui la masa ungurească.[104] Or, cum teritoriul locuit de ei se găsește tocmai la marginea de răsărit a provinciei Transilvaniei, cei doi judecători improvizați ai destinelor românești au găsit cu cale să atribuie Ungariei un imens teritoriu care leagă Ungaria de insula secuiască, teritoriu în care românii se plasează în majoritate zdrobitoare.

Nimic mai ilogic, mai nenatural și mai inechitabil. Secuii au fost colonizați în Transilvania locuită de români. Dacă ungurii îi reclamau ca pe niște elemente absolut indispensabile prosperității nației maghiare, liberi erau să-i readucă pe teritoriul lor național. Secuii au luat de altfel de multe ori drumul străinătății din cauza grelelor condiții de viață care le-au fost create de nemeșii unguri.

Jószef Venczel[105] ne arată că numai între anii 1901—1913, 13 652 secui au emigrat și anume: 6 753 în America și — fapt extrem de interesant — 8 599 în România.

Precedentul era deci creat.

Înglobarea secuilor cu teritoriu cu tot este însă un nonsens. Pe teritoriul ocupat de ei în estul Transilvaniei, secuii nu erau la ei acasă, ci pe un teritoriu străin, pe care ei figurau doar ca niște coloniști. Or, colonizarea pe pămîntul Europei n-a îndreptățit niciodată revendicarea teritoriilor colonizate. Și apoi, cu ce drept pot revendica ungurii un

---

[104] Cunoscutul profesor universitar și diplomat american Phillip E. Mosely, aprecia astfel în octombrie 1940, odiosul Diktat de la Viena: „România s-a văzut în trista situație de a fi nevoită să treacă 1 154 000 de români în stăpînirea ungurească, pentru ca Ungaria să poată recăpăta 367 864 de maghiari din cele 3 județe secuiești (recensămîntul din 1910) și să-i unească cu Pusta maghiară, cea la o mare distanță spre vest" („Foreign Affaires", New York, octombrie 1940).

[105] Jószef Venczel, *Die Zukunft der Szekler*, în „Ungarn". Caietul din luna mai 1943.

teritoriu secuiesc, adică un teritoriu ocupat de un neam străin de ființa lor națională?

Aparent, azi secuii pot fi confundați cu ungurii propriu-ziși. Am văzut însă în dezvoltările anterioare cît de fundamental deosebiți sînt ei de unguri. În vechime, secuii s-au dovedit a fi fost cei mai înverșunați adversari ai maghiarilor.

„Dușmănia constantă a secuilor împotriva lui Báthory, ne spune A. de Bertha în lucrarea sa *Ungurii și Românii* (apărută la Paris în 1899), a degenerat de multe ori în revolte sîngeroase, înăbușite cu strășnicie"[106] și în continuare, același scriitor adaugă: „Ioan Sigismund de Zápolya a fost acela care i-a despuiat pe secui de libertățile lor, după cum Báthory i-a înșelat cu tot felul de promisiuni".[107]

Cserei, cronicarul secuilor din secolul al XVII-lea, este mai categoric încă decît Bertha, în exprimarea simțămintelor dușmănoase pe care secuii le-au nutrit dintotdeauna față de unguri.

„*Nenorocirea Transilvaniei*, spune el, *din țara ungurească și de la unguri s-a tras întotdeauna. Așa am pierdut și țara și libertatea*".[108]

Și, adresîndu-se în urmă Transilvaniei, pe care în 1940 Ciano și Ribbentrop au ciuntit-o pentru a înlesni — ce crudă ironie — unirea secuilor cu ungurii, Cserei exclama: „*Fie-ți de învățătură de acum înainte, o Transilvania, iubita mea*

---

[106] A. de Bertha, *Magyars et Roumains devant l'histoire*, Paris, 1899, p. 198.

[107] *Ibid.*, p. 199.

[108] Nagyajtai Cserei, Mihály, *op. cit.*, p. 1. Profesorul universitar de la Budapesta, Emeric Lukinich, în cadrul unui congres istoric de la Varșovia, în 1933, recunoștea următoarele: „Pentru cea mai mare parte a transilvănenilor, Ungaria era încă o țară străină de care trebuia să se apere ca de orice altceva ... După Mihály Cserei, conservator și transilvănean intransigent — de la Ungaria și de la unguri a venit întotdeauna primejdia pentru Transilvania ... Niciodată, pentru a-și conduce propriile afaceri, Transilvania n-a vrut să găsească printre fiii săi persoane capabile; întotdeauna ea a admirat pe fiii cu înfățișarea lui Ianoș al Ungariei, i-a adoptat, i-a crescut, i-a îmbogățit și a făcut din ei stăpîni; biata noastră patrie și noi toți mai simțim încă în gură amărăciunea; astfel am pierdut noi și țara și libertatea" (Cf. Emeric Lukinich, *Les idées politiques dirigeantes de la Principauté de Transylvanie de 1541 à 1690*, în «Bulletin d'Information des sciences historiques en Europe Orientale», tome V, Varsovie, 1933, p. 9; I. Lupaș, *Lecturi din izvoarele istoriei române*, Cluj, 1928, p. 202—203).

patrie ! Cu ungurii să nu te întovărășești ca să nu suferi înfricoșător, precum suferi acum !".[109]

Dacă, față de toate aceste dovezi categorice mai este necesar a mai dovedi sentimentele ostile care i-au animat dintotdeauna pe secui față de unguri, cităm din istoria Transilvaniei o împrejurare întru totul concludentă. Cînd, la începutul secolului al XVII-lea, domnul român Mihai Viteazul a intrat în Transilvania, secuii s-au alăturat lui pentru a lupta împotriva ungurilor. Secuii au preferat deci în trecut suveranitatea și guvernarea românească asprei dominații maghiare.[110]

---

[109] *Ibid.*, p. 358. Exprimîndu-și dezamăgirea față de trecerea Transilvaniei sub stăpînirea Habsburgilor, Cserei nota: „Învață, Transilvanie, învață, nu te mai însoți cu Ungaria, pentru că păsatul unguresc adeseori ți-a ars gura și totuși nu ai știut trage învățătură" (Vezi și I. Lupaș, *Sfîrșitul suzeranității otomane în Transilvania*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii istorice", seria a III-a, tom. XXV, 1942—1943, p. 809).

[110] Vezi I. Lupaș, *Istoria unirii românilor*, București, 1937, p. 132 și urm.

Cronicarul secui Nagy Szabó Ferenc, care a trăit la sfîrșitul secolului al XVI-lea, începutul secolului al XVII-lea, martor ocular deci al evenimentelor din timpul domniei lui Mihai Vodă Viteazul arăta în cronica sa că iobagii secui au răspuns chemării voievodului muntean și au participat, așa cum se știe — sub conducerea lui Albert Kiraly —, la bătălia de la Călugăreni și ulterior, la alungarea otomanilor la sudul Dunării.

Întorși acasă, ei au fost însă aspru pedepsiți de către nobilime și readuși în starea de iobăgie, decretată la 1562 de către marea nobilime maghiară. Profitînd și de plecarea la Praga a lui Sigismund Bathory, nobilii — arăta cronicarul secui Nagy Szabó Ferenc — „au ținut sfat între ei; au ridicat oaste și toată oastea din curte în fiecare cetate de scaun, au ridicat călăreți, pedestrași și au scos durde, tunuri; acestea însă atît de tainic față de nevolnicii aceia de secui, încît în veci n-ar fi putut prinde aceia de veste că oastea era contra lor, că nemeșii pe ei vor să-i reducă la iobăgie. Eu nici c-am auzit să se fi adunat în vreun scaun secuii aceia, în propria lor apărare.

De aceia apoi, precum au fost hotărît în taină între ei, fruntașii secui s-au năpustit asupra lor toți odată — în aceeași zi în toate scaunele — și au fost înregistrat ei, cine pe cine să prindă în fiecare scaun; și, căzînd ei așa, către seară asupra lor, i-au surprins în pat pe cei ce i-au fost scris. Așa au făcut în fiecare scaun. Pe cei pe care i-au putut prinde i-au tîrît apoi legați în cetățile de scaun și acolo au fost uciși în număr mare bieții nevinovați, care spînzurați, care trași în țeapă, care schingiuiți și dați pieirii altminteri, ciumpăviți de nas, de urechi, care, iarăși, ciomăgiți într-atîta, încît au murit.

Ca și în alte cetăți de scaun, fruntașii secui din scaunul Mureș au adunat oaste și aici, în Tîrgu Mureș și au scos în piață multe arme de foc. Într-o seară, pe la asfințit, am văzut că și călăreții se pregătesc, dar nimeni nu știa, în afară de ei, unde merg. Am văzut, doar că au plecat

în toate părţile. Şi au mers dară în scaunul Mureş şi — precum, am scris şi mai sus — au înhăţat capii secuilor pe care i-a fost slobozit mai demult Sigismund Báthory. Pe care i-au găsit peste noapte în pat, aşa i-au luat în casele lor, de lîngă neveste. Spre dimineaţă dar, ostaşii au revenit şi aşa i-au adus, bieţii de ei, ca pe cine ştie ce răufăcători. Deloc n-au tărăgănat, ci chiar a doua zi au pus să se cioplească mulţime de ţepi din pădurea oraşului şi ţepile s-au cărat la spînzurătoare. Acolo i-au tîrît şi pe secui şi pe mulţi din ei, sărmanii, i-au tras în ţeapă, pe mulţi i-au spînzurat. Spre seară, din nou au trimis şi au adus, în acelaşi fel, alţii. Pînă în cealaltă dimineaţă au răpit şi adus alţi robi secui, pe care i-au măcelărit tot aşa, sub spînzurătoare.

L-au adus şi pe unul, Károly András — acesta le-a fost căpetenie; pe el l-au tîrît legat de coada unui cal şi l-au tras în ţeapă cu capul în jos, sărmanul, şi cu picioarele în sus, către cer — aşa l-au batjocorit pe nevinovat. Din nou au spînzurat, sumedenie; zile-n şir, tot aşa au stat lucrurile. Odată şi-odată li s-a făcut lehamite de ucideri; le-au lăsat baltă, dar s-au apucat să le reteze nasurile, urechile, dar şi aceasta cu atîta sălbăticie, încît nasul îl retezau cu buze cu tot, de le rămîneau, sărmanilor, doar dinţii şi aşa au şi murit mulţi, din asta; şi pe cei cărora le retezau urechile îi jupuiau pînă spre gît. La asemenea sălbăticii s-au dedat cu ei. Pînă la urmă, au dat-o încolo şi pe asta şi au poruncit să fie doar snopiţi; şi au pus să se facă o spată de lemn atît de mare, încît era de speriat, însă i-au cioplit tăiş şi muchie; cu aceasta, trăgeau nouă lovituri cu latul, dar ultima o trăgeau peste fund, cu tăişul palei, care — am văzut — cădea atît de greu, încît oasele şezutului se făceau mici fărîme din asta. S-a vorbit că mulţi nenorociţi au murit şi din asta. S-au purtat atunci tare urît cu bieţii secui eliberaţi, care au fost mers cu Sigismund Báthory în Ţara Românească. Treaba aceasta a fost în 1596. Acestea, cu ochii mei le-am văzut. (*Marosvásárhelyi Nagy Szabó memoriáleja* /Memorialul lui Nagy Szabó Ferenc din Tîrgu Mureş/, în Mikó Imre: „Erdélyi történelmi adatok"/Date istorice transilvănene/, vol. I, Cluj, 1855, p. 45—47; vezi şi Baranyai Décsi János, *Istoria ungară*, în *Monumenta Hungariae Historica Scriptores*, XVIII, 1866, p. 246—247).

Pe bună dreptate, cronicarul secui se întreba cu amărăciune „ce-au cîştigat nemeşii unguri cu aceea că pe secuii care au fost mers pentru slobozenie cu Sigismund Báthory asupra turcului, în Ţara Românească, şi venind acasă de acolo i-au măcelărit acasă şi i-au făcut iarăşi iobagi? Nici păgînii n-ar fi săvîrşit una ca asta, din contra, le-ar fi fost milă de ei de-ar fi văzut-o" (*Marosvásárhelyi Nagy Szabó memoriáleja*, în *loc. cit.*, p. 53).

În 1599, cînd se pregătea să treacă la înfăptuirea unirii ţărilor române, Mihai Viteazul „le-a trimis în mare taină răvaş şi secuilor — acelora care fuseseră repuşi în iobăgie, cu mare vărsare de sînge, în anul 1596", „şi — menţiona acelaşi cronicar, Nagy Szabó Ferenc, — s-a legat să le dea acelora, dar şi celorlalţi, slobozenie. Văzînd răvaşul voievodului, pe dată secuii au început să se pregătească" (*Ibid.*, p. 52). Pentru ajutorul primit, după intrarea sa triumfală în Alba Iulia, Mihai Viteazul a confirmat secuilor oficial eliberarea lor din iobăgie şi a impus dietei nobiliare, întrunită la 20—28 noiembrie 1599, să recunoască vechile lor drepturi şi libertăţi (I. Lupaş, *Documente istorice transilvănene*, vol. I, 1599—1699, Cluj, 1940, p. 3—7).

Or, de dragul unor coloniști a căror singură legătură cu maghiarii este aceea de a vorbi aceeași limbă cu ei, nu se sacrifică o populație băștinașă de 1 300 000 locuitori care are rădăcini atît de puternice în pămîntul ce i-a fost răpit României.

Și aici e vorba doar de români de baștină, nu de coloniști deznaționalizați în cursul multor secole de dominațiune tiranică.

Dacă sistemul aplicat în 1940 s-ar generaliza, ar trebui schimbată pur și simplu întreaga hartă a Europei, creîndu-se situațiuni inextricabile, un veritabil Babel în care războaiele nu s-ar mai termina niciodată.

Imperialismul maghiar, cu inevitabilul său corolar, revendicarea teritoriilor reunite, în urma prăbușirii monarhiei austro-ungare, la așa-numitele „state succesorale", România, Iugoslavia și Cehoslovacia, a fost privit cu simpatie de Italia fascistă și de Germania hitleristă care, încurajînd pretențiile teritoriale unguresti, își creau astfel platforma propriilor lor revendicări. Dacă pentru fasciști și naziști susținerea aspirațiilor imperialiste maghiare avea un caracter pur politic, pentru maghiari dorința de a stăpîni un teritoriu cît mai vast avea cauze cu mult mai profunde. Puțini la număr, ungurii căutau ca prin înglobarea a cîtorva milioane de nemaghiari la maghiarism să poată remedia pericolul care amenință neamul lor.

„Cauza ultimă a naționalismului și chiar a imperialismului național unguresc, scrie Ludwig Spohr în lucrarea sa intitulată: *„Temeiurile spirituale ale naționalismului în*

După înfrîngerea lui Mihai Vodă Viteazul la Mirăslău, nobilii unguri s-au răzbunat din nou sîngeros asupra iobagilor secui. „Sus, pe un deal înalt, — relata același cronicar secui — stătea secuimea fugită — o ceată mare de oameni, cică erau optsprezece sute, dar eu nu i-am văzut — pe care-i chemau jos de-acolo, să se predea, însă ei au spus că nu coboară, fiindcă se tem că-i taie; ci, dacă tot trebuie să moară, mai bine mor cu arma-n mînă. Auzind așa, nemeșimea l-a trimis acolo pe Daczó János și el s-a legat cu jurămînt față de ei; însă aveau să vadă ei ce fel a fost jurămîntul, iar sărmanii aceia au coborît cu încredere și, cu tot jurămîntul, nemeșimea s-a năpustit asupra lor fără să-i pese de nevinovați și, împresurîndu-i, i-a tăiat pe toți, bieții de ei, cu răcnete asurzitoare, într-atîta încît mormanul de trupuri a fost cît un deal. Cică a curs pîrîu sîngele de sub trupuri.

Așa a răzbunat nemeșimea plecarea secuimii la Sibiu, lîngă Mihai Vodă și așa i-a redus-o iarăși la iobăgie, precum i-a fost măcelărit și în anul 1596, cînd cu plecarea lor în Țara Românească" (*Marosvásárhelyi Nagy Szabó memoriáléjá*, în *loc. cit.*, p. 56—57).

Ungaria" (Berlin, 1936) este coşmarul numărului. Teama de a pierde substanța poporului, care se știe puțin la număr și aflat în descreștere, continuă Spohr, a îndemnat la imperialismul național sub forma maghiarizării".[111]

Din studiul d-lui Anton Reithinger *Le visage économique de l'Europe* rezultă într-adevăr că, urmînd curba normal previzibilă a sporului natural, populația Ungariei va înregistra în 1960 un spor de 15,4% față de populația din 1930, densitatea crescînd de la 93,4 locuitori pe km.p. la 107,7. În acest timp, România va înregistra un spor de 32,2%, iar densitatea populației va crește la 80,9 locuitori pe km.p., față de 61,2 în 1930.[112]

---

[111] Obsesia numărului și visurile imperialiste sînt redate sugestiv şi de către Nandor Urmanczy, fratele organizatorului de la Beliş, din noiembrie 1918:

„15 milioane de maghiari trăiesc în lume, scria Nandor Urmanczy în 1932. După toate probabilitățile numărul lor este cu mult mai mare. Dar, pînă cînd vom putea completa datele de care dispunem, trebuie să ne mulţumim chiar și cu această cifră... Ea reprezintă abia jumătate din cei 30 milioane de maghiari ai lui Eugen Rákosi. Dar nu face nimic: vom avea noi și cealaltă jumătate!"

„Dacă Habsburgii ar fi fost maghiari, ei ar fi avut reședința permanentă la Buda, ar fi apărat interesele ungare și națiunea noastră ar fi numărat astăzi 30 de milioane de cetățeni. Nemaghiarii, care s-au stabilit (!?) de-a lungul secolelor în ţara noastră ar fi fost asimilaţi şi limba ungară ar fi fost astăzi limba internaţională de conversaţie în Orient şi în Balcani"

„Noi avem 8 milioane de unguri în Ungaria mutilată, 3 milioane și jumătate (?!) sub dominație valahă, sîrbă și cehă, și încă o dată 3 milioane şi jumătate (?!) în America, Africa, Asia etc."

„Datoria noastră este să luptăm pentru unirea tuturor maghiarilor. Trebuie să strîngem 15 milioane într-un singur popor".

„În primul rînd, trebuie să eliberăm pentru fraţii noştri teritorii provizoriu ocupate"

„Apoi, trebuie să ne debarasăm de paraziți! Să fie exterminaţi ticăloșii de pe pămîntul nostru maghiar! În locul acestor oameni fără credință și fără recunoștință, al acestor dușmani, să revină în patrie fraţii noștri, obligați astăzi să trăiască în străinătate: în America, în Asia, în insule și păduri seculare".

„Toți să revină în Ungaria reconstituită, care le va oferi o pîine mai bună, un cer mai frumos, — pentru că aceasta va fi patria lor!"

„Nu este aceasta o utopie! Cei 15 milioane de unguri vor fi mîine reuniți. Ei vor pune temelia marelui imperiu maghiar, asemănător aceluia al lui Ludovic cel Mare și al regelui Mathias" („Pesti Hírlap", 23 noiembrie 1932).

[112] Anton Reithinger, *Das wirtschaftliche Geschichte Europas*, Stuttgart-Berlin, 1936, p. 19.

Pericolul pentru naţia ungară nu constă deci în penuria de teritorii, ci în presiunea demografică scăzută a poporului unguresc. Cele 8 milioane unguri nu suprapopulează teritoriul lor naţional. Cadenţa sporului de populaţie, după cum am văzut, este departe de a prezenta pentru Ungaria aceleaşi obsedante probleme care frămîntă pe conducătorii ţărilor prea prolifice. În Ungaria propriu-zisă, în Ungaria de la Trianon, este destul loc pentru sporul normal de populaţie şi cînd spunem destul loc, înţelegem destul teritoriu pentru a hrăni şi a da posibilitate populaţiei de a prospera şi a progresa din punct de vedere economic şi cultural.

Soluţia problemei nu este deci o soluţie de ordin teritorial, ci una pur demografică, care poate fi lesne realizată prin readucerea pe teritoriul naţional unguresc a cosângenilor lor şi a neamurilor înrudite (secui, de pildă) care trăiesc în diferite regiuni ale Europei Centrale, inclusiv Transilvania. Această soluţie s-ar încadra, bineînţeles, într-un schimb de populaţii pe scară întinsă.

Ar fi desigur soluţia ideală pentru risipirea acelui „coşmar al numărului", de care vorbea Spohr. Este mai presus de orice îndoială însă că românii nu vor căuta să impună această soluţie, cunoscută fiind tradiţionala lor politică tolerantă faţă de minorităţile conlocuitoare, care sperăm că se va exercita şi în viitor ca şi în trecut.

Mai rămîne un singur aspect al problemei. Ungaria de după Trianon este un stat mic. Or, cu gîndul că acest stat va rămîne astfel, nu se puteau împăca conducătorii de după război ai Ungariei. Într-o lume de mult apusă, o mînă de oameni a putut stăpîni prin teroare masa enormă a naţionalităţilor din regatul Sfintei Coroane ungare şi astfel Ungaria a trăit sub mirajul unui vast teritoriu şi al unei mase enorme, aparent uniformă, realizată nu prin unire, ci prin desfiinţare. Tîrziu de tot a venit deşteptarea din mirificul vis. Ungurii s-au văzut reduşi la hotarele naturale ale etnicităţii lor. Neîmpăcaţi cu această situaţie, ei au pornit acea furibundă campanie revizionistă care a permanentizat, în cei 20 de ani de după război, o stare de nesiguranţă, pregătind terenul favorabil unei noi încleştări sîngeroase, războiul în genere neputînd lua naştere decît într-o atmosferă de încordare maximă şi de nesiguranţă dusă la extrem.

Stat mic cu ambiţii nemăsurate, iată formula care s-ar potrivi cel mai bine Ungariei de după război! Dacă aceste ambiţii s-ar fi manifestat pe terenul spiritualităţii europene

desigur că nimeni nu ar fi putut reproşa ungurilor disproporţia dintre micimea ţării lor şi grandoarea visurilor făurite. Visurile grandoarei teritoriale, însă, conţin în ele germenele conflictelor interminabile şi ale celor mai sîngeroase războaie.

Belgia şi Elveţia sînt state mici, devenite mari prin măreţia principiilor spirituale pe care le-au arborat timp îndelungat şi care le plasează în fruntea statelor europene ca avanposturi înaintate pe linia marilor înfăptuiri de viitor: desfiinţarea războaielor şi federalizarea Europei.

Dar, însuşi şeful revizionismului maghiar, renumitul scriitor ungur Francisc Herczeg ridică un imn de slavă ţărilor mici, punînd faţă în faţă „minuscula republică Atena şi giganticul Imperiu Persan, imensul Imperiu Britanic şi mica Portugalie, Statele Unite ale Americii şi minuscula Olandă".

„Care din două a pătruns cu mai mare energie în istoria umanităţii, se întreabă fugosul publicist ungur, minuscula Atena sau giganticul Imperiu Persan?" Şi el continuă: „Primii mari navigatori, exploratori şi descoperitori n-au fost englezi, ci portughezi. Pentru drepturile libertăţii civile şi religioase nu au combătut americanii, ci olandezii. Mîntuitorul nu s-a născut la Canterbury, ci la Bethleem!"[113] Era de aşteptat ca propaganda maghiară să difuzeze în rîndurile Axei aceste afirmaţii neplăcute pentru americani şi englezi ale d-lui Herczeg şi, într-adevăr, le putem citi *tale quale*, reproduse în revista de limbă italiană „Rassegna d'Ungheria" care apare la Budapesta (numărul din luna iunie 1943).

Micul stat unguresc a vrut însă să devină mare nu prin valori spirituale, ci prin acaparare de teritorii şi această dorinţă i-a fost îndeplinită de cei doi reprezentanţi ai fascismului cotropitor, erijaţi în judecători. Mărirea s-a făcut însă în dispreţul celor mai categorice imperative ale etnicităţii.

Nu vom intra în analiza amănunţită a caracterului etnic al fiecăruia din judeţele răpite României şi atribuite Ungariei horthyste.

Este suficient să arătăm numai că prin Diktatul de la Viena s-au atribuit ungurilor comune ca Ponoară din jud. Bihor, unde din cei 1 108 locuitori numai unul singur era ungur, faţă de 1 101 români, sau ca Surduc, din acelaşi judeţ, în care din 830 locuitori, 828 erau români şi nici unul nu era ungur.

---

[113] „Pesti Hírlap", 4 aprilie 1943.

În județul Cluj — pe teritoriul atribuit, în 1940, Ungariei — se găseau în comunele de la granița româno-maghiară 24 483 locuitori, dintre care 24 070 români și 393 unguri.

O asemenea nedreptate nu putea lua naștere decît în Europa noii ordini create de Hitler!

Pentru încorporarea la Ungaria a unei insule de secui (nu de unguri) creată artificial, au fost sacrificate la Viena, pe altarul maghiarismului, mase compacte de români.

Arbitrii au decis că România trebuie să evacueze teritoriul, atribuit Ungariei prin verdict, în termen de 15 zile. Întinderea teritoriului cedat Ungariei era prevăzută pe o hartă care a fost înmînată delegaților României în același timp cu hotărîrea de arbitraj. *Nu există în istorie o delimitare de frontieră mai arbitrară și mai artificială decît aceea conținută în sus-menționata hartă.*

Textul deciziei, așa-zise arbitrale, este de un laconism care îi conferă mai mult caracterul de *ultimatum*.

„Traseul liniei de frontieră care desparte România de Ungaria, spune art. 1 al verdictului octroaiat la Viena, va corespunde acelui indicat pe harta geografică anexată. Evacuarea se va face în termen de 15 zile"

Magnanimitatea terțetului Hitler — Mussolini — Horthy nu cunoștea margini!

Din orice punct de vedere s-ar analiza verdictul de la Viena el este nul *ab initio*.

Din punct de vedere juridic verdictul este ca și inexistent.

Problema Transilvaniei a fost definitiv soluționată prin Tratatul de la Trianon, tratat care obligă deopotrivă pe români ca și pe unguri.

În ceea ce privește traseul frontierei dintre România și Ungaria, neexistînd nici un punct controversat, tratatul nu a prevăzut posibilitatea unui arbitraj ulterior pentru rectificarea eventuală a frontierei stabilite în 1920. Nu a existat de asemenea nici o convenție ulterioară între Ungaria și România pentru a încredința soluționarea litigiului ungaro-român judecății arbitrilor.

O notă oficioasă, transmisă de la Viena în ziua de 31 august 1943, de o agenție de presă germană, comunica următoarele: „Ungaria și România s-au văzut în necesitatea de a se adresa puterilor Axei, rugîndu-le să rostească o sentință de arbitraj".

Este cea mai sfruntată sfidare a bunului simț.

România, care timp de două decenii a protestat pe toate căile împotriva tendinţelor revizioniste maghiare, prezentată ca „o solicitantă" a ciuntirii propriului ei teritoriu! Românii care timp de secole au luptat pentru eliberarea lor de sub jugul maghiarismului asupritor, rugînd dintr-o dată puterile Axei să li se răpească 1 300 000 dintre cei mai valoroşi fii ai Transilvaniei!

Într-o Europă din care fascismul şi nazismul eliminaseră cele mai elementare noţiuni de bun simţ era posibilă şi susţinerea unor asemene inepţii. Hitler continua de altfel să aplice Europei sistemul pe care îl brevetase încă din 1938, cînd a realizat „Anschluss"-ul, la rugămintea fierbinte a Austriei, şi cînd la „suplica" lui Hacha a preluat „Protectoratul" Republicii Cehoslovace, pe care o ciuntise în prealabil, desigur tot în aceeaşi calitate de protector al intereselor cehoslovace!

Arbitrajul de la Viena n-a fost cerut de România, ci a fost impus acesteia. Un viciu de bază care schimbă radical natura hotărîrii care a intervenit la 30 august 1940.

Dar să admitem, prin absurd, că formalismul juridic nu este de esenţa hotărîrilor internaţionale. Hotărîrii de la Viena îi lipseşte însă o condiţie de fond esenţială, fără îndeplinirea căreia nici o judecată, de cînd există judecători pe pămînt, nu a putut îmbrăca caracterul valabilităţii. Această condiţie este dreptul de apărare, sacrul drept de a expune în faţa judecătorilor cauza pe care o aperi. Chiar în judecăţile despotice, cînd dreptul de apărare devenise un simulacru, vocea apărătorilor răsunînd a priori în deşert, încă s-a dat părţilor posibilitatea de a expune păsurile lor. Hitler şi Mussolini au răpit însă românilor şi acest drept elementar şi, cei doi judecători improvizaţi au hotărît a despica trupul Transilvaniei în două şi a înstrăina un milion trei sute de mii transilvăneni, fii şi nepoţi ai ţăranilor şi cărturarilor care au luptat secole întregi pentru triumful cauzei româneşti.

Ceea ce este mai revoltător e faptul că nici unul dintre documentele pe care se sprijină dreptatea cauzei româneşti — şi care au trebuit să fie adunate în mai puţin de 24 ore — n-a putut fi exhibat în faţa celor doi judecători dispunînd de soarta Transilvaniei.

Eschivarea ungurilor de la o discuţie contradictorie a fost interpretată cu justeţe de opinia publică din ţările neutre. Profesorul de istorie internaţională Edouard Ros-

sier scrie de pildă în « Gazette de Lausanne »: „Ungaria nu și-ar fi putut justifica decît cu greu revendicările asupra Transilvaniei pe temeiul argumentelor etnice și demografice. Elementul românesc constituie majoritatea populației".

În aceste condiții, ungurii au cerut — și au obținut — o judecată rapidă și superficială. Comentariile din acea vreme subliniază faptul că împărțirea dreptății (sic) s-a făcut într-un timp record, contrastînd în mod evident cu încetineala pe care o puneau diplomații în luarea marilor hotărîri în forurile internaționale de după război.

„Ani de muncă, scria redactorul diplomatic al Agenției Stefani la 31 august 1940, n-ar fi fost de ajuns la Liga Națiunilor de la Geneva pentru ca să se ajungă la rezultatele obținute la Viena în 48 de ore!"

Agenția Stefani avea perfectă dreptate. Un rezultat atît de absurd nu putea fi realizat decît printr-o judecată de 48 de ore!... Orice discuție mai lungă trebuia în mod fatal să opună *„o fine (decizie) de neprimire"* revendicărilor maghiare care se sprijineau pe neant.

„Arbitrajul — dictat" de la Viena poartă pînă în cele mai mărunte detalii pecetea grabei care a prezidat la darea acestei hotărîri, grabă făuritoare cel mult de provizorate imperfecte iar nu de hotărîri cu caracter de permanență.

Cei doi judecători improvizați erau grăbiți.

Treburi de o importanță covîrșitoare pentru destinele Europei noi reclamau prezența lor la Roma și Berlin.

Chestiunea Transilvaniei era o „bagatelă" care trebuia lichidată rapid, pentru a da o satisfacție Ungariei horthyste — amica dintotdeauna a fascismului și nazismului.

Ciano și Ribbentrop comunicaseră deci României că „timpul nu le permite să sacrifice decît maximum 48 de ore pentru tranșarea chestiunii Transilvaniei, așa că nici o amînare nu va fi acordată pentru dezbaterea chestiunii".

Ce contau considerațiile istorice, politice, geografice, etnice și economice?!...

În 48 de ore procesul trebuia judecat, sentința pronunțată, hotărîrea redactată și litigiul ungaro-român definitiv lichidat!

Simulacrul de arbitraj din sala de aur (de aur pentru unguri) a Palatului Belvedere de la Viena ne arată cît de jos căzuse noțiunea de Justiție în Europa lui Hitler!...

Cînd citești azi declarațiile oficiale, comentariile oficioase și telegramele transmise de agențiile D.N.B. și Stefani în

zilele care au urmat faimosului verdict, te întrebi dacă succesele pasagere ale Axei le întunecase într-atît mintea guvernanților de la Roma și Berlin, încît să creadă că parodia de la Viena poate constitui fundamentul fruntariilor definitive în Europa sau — îmbătați de aceste succese — ei își băteau pur și simplu joc de națiile care nu puteau reacționa în acea vreme.

„Dezordinele din spațiul dunărean, spunea o telegramă de la Berlin, au fost definitiv înlăturate"

„Se stabilește astfel o pace definitivă", glăsuia o notă oficioasă transmisă de la Viena la 31 august 1940.

„Am rezolvat, spunea contele Ciano după darea verdictului, o problemă dificilă, nu numai cu o imparțialitate scrupuloasă, dar și cu certitudinea coexistenței unei depline încrederi între cele două nații care ni s-au adresat nouă"

În sfîrșit, o declarație transmisă de la Viena în ziua de 31 august 1940 sublinia că cercurile din jurul ministrului de externe german consideră soluția conflictului ca definitivă și cu caracter de permanență istorică.

Dacă arbitrii de la Viena și-ar fi dat osteneala să citească, nu întreaga istorie a Transilvaniei, dar un simplu fragment din istoria luptelor pentru libertate ale românilor transilvăneni, desigur că ei s-ar fi mulțumit să pronunțe numai verdictul, fără să-l și comenteze.

S-ar fi acoperit astfel numai de oprobiu, nu însă și de ridicol !

Căci este într-adevăr ridicol să-i prezinți pe români, care au luptat timp de secole pentru libertatea națională și viața neatîrnată, renunțînd peste noapte la aceste bunuri, realizate la capătul unui calvar multisecular.

Dar, cine se mai oprea la obiecțiuni de principiu în Europa lui Hitler et Co. !?...

Principalul era ca să li se dea ungurilor o satisfacție pentru serviciile incomensurabile aduse fascismului și nazismului prin declanșarea propagandei revizioniste în Europa.

Ungurii s-au grăbit să-și exprime gratitudinea pentru darul regesc pe care-l primeau de la cei doi Condotieri.

Comunicatul guvernului maghiar publicat după Diktatul de la Viena merită să fie cunoscut în întregime.

Îl cităm textual:

„Întreaga Ungarie este recunoscătoare Führerului Hitler și Ducelui Mussolini pentru opera lor constructivă, care, după ce a desființat Tratatul de la Versailles, suprimă și Tratatul de la Trianon. Cercurile politice din Ungaria constată că actualul arbitraj de la Viena contribuie și mai mult la strîngerea relațiilor amicale dintre Ungaria și puterile Axei. Ungaria își asumă cu mîndrie rolul ce o așteaptă în noua Europă alături de puterile Axei. Ungaria va sta și în viitor cu aceeași fidelitate și amiciție nestrămutată ca și pînă acum, cînd soarta a fost bună sau rea, alături de puterile Axei".

Și agenția oficială ungară termina comunicatul astfel: *„Acum cînd nedreptățile Trianonului sînt reparate, Ungaria va face tot ce este posibil pentru a stabili între cele două țări raporturi bune, care nu puteau să existe în cursul ultimelor 20 de ani, din cauza intrigilor puterilor Antantei".*

Corelația dintre denunțarea Tratatului de la Versailles și aceea a Tratatului de la Trianon merită să fie subliniată.

Ungurii îi felicită pe germani pentru anexarea Alsaciei și Lorenei, pentru desființarea Luxemburgului, pentru încorporarea Danzigului și a regiunii sudete la marele Reich german, pentru integrarea în „Grossdeutschland" a Boemiei și Moraviei și a regiunilor din guvernămîntul general al Poloniei.

Guvernanții de la Budapesta aveau credința că Hitler legiferează pentru eternitate. De aceea și-au permis a fi în sfîrșit sinceri dezvăluind adevăratele lor sentimente de prietenie și de dușmănie.

Era și natural ca între Franța ideilor generoase și Germania autocrată, magnații de la Budapesta s-o prefere pe aceasta din urmă, metodele lor de guvernare încadrîndu-se perfect într-o Europă despotică în care intoleranța și brutalitatea urmau să fie ridicate la rangul de principii conducătoare. Cunoscînd trecutul, lesne ne putem imagina ce soartă rezervă Ungaria naționalităților supuse ei, în cadrul Europei, impregnată de concepțiile fasciste.

Și după ce „își asuma cu mîndrie (se putea oare, altfel?) rolul ce o așteaptă în noua Europă, alături de puterile Axei", Ungaria făcea plecăciuni și temenele în fața celor doi aventurieri care împărțeau partizanilor pămîntul Europei ca pe o moșie a lor și semnau jurămînt de credință — orice s-ar întîmpla — stăpînilor de o clipă ai destinelor bătrînului continent.

„UNGARIA VA STA ŞI ÎN VIITOR CU ACEEAŞI FIDELITATE ŞI AMICIŢIE NESTRĂMUTATĂ CA ŞI PÎNĂ ACUM, CÎND SOARTA A FOST BUNĂ SAU REA, ALĂTURI DE PUTERILE AXEI"

Aş propune ca în sălile în care propagandiştii unguri — gata pregătiţi şi înarmaţi cu efuziuni democratice — vor încerca să dovedească Marilor Aliaţi „fidelitatea şi amiciţia nestrămutată" pentru cauza democraţiei, să se placardeze comunicatul de mai sus în care, alături de simţămintele fierbinţi de dragoste pentru Hitler şi Mussolini, sînt exprimate şi acelea de dispreţ pentru intrigile Antantei — adică a marilor Aliaţi de azi.

Fără aceste intrigi aliate, spuneau ungurii a doua zi după Diktat, românii şi ungurii ar fi putut stabili raporturi de bună vecinătate, făcînd totodată promisiuni formale pentru îmbunătăţirea raporturilor româno-maghiare în viitor.

Trecutul apropiat ne oferă, din nefericire, destul material documentar pentru a ne da seama cum au pregătit ungurii, în anii care au urmat Diktatului, terenul cooperării româno-ungare.

Ocupaţia maghiară în Ardealul de Nord

În timp de cincisprezece zile Ardealul de Nord a fost eliberat de administraţia românească. Trupele de honvezi şi-au făcut o intrare... triumfală pe pămîntul de pe care fuseseră alungate în 1918.

Martiriul românilor reîncepea după 22 de ani de viaţă liberă. Barbariile (cititorul va vedea din faptele relatate că termenul nu este prea grav) comise de unguri asupra românilor din teritoriul cedat au început chiar din prima zi a ocupării Transilvaniei.

„Furia ungurească", alimentată timp de două decenii de apostolii revanşei cu o perseverenţă demnă de ţeluri mai nobile, s-a dezlănţuit vijelioasă asupra ţărănimii şi intelectualităţii româneşti. Pînă acolo a mers înverşunarea maghiară împotriva a tot ceea ce e românesc, încît nu au fost cruţate nici măcar bisericile românilor.

Ai impresia trecînd în revistă miile de barbarii comise de bandele horthyste imediat după ocuparea teritoriului cedat, că ele se integrează într-un plan bine chibzuit: desfiinţarea radicală a românismului sau, pentru a întrebuinţa

termenul atît de uzitat cînd e vorba a caracteriza raporturile dintre maghiari și naționalități, extirparea românilor de pe pămîntul Transilvaniei.

De altfel, ungurii nici nu făceau un secret din acest plan.

Am văzut care erau intențiile criminale ale tînărului Levent, eroul cărții lui Dücsö Csaba, cu privire la românii transilvăneni. Regăsim patologica lui profesie de credință în nenumărate articole de gazetă și într-o întreagă litaratură ultrașovină maghiară, menită să întrețină în popor ura împotriva românilor.

„Ura pentru tot ce e român", citim într-o broșură, recent apărută la București, intitulată *Les assassinats*, devenise o profesie de credință pentru orice ungur.[114]

În ziarul budapestean „Pesti Hírlap" din 15 aprilie 1932 întîlnim aceste proiecte de viitor, demne de un Landru sau de un Jack Spintecătorul: „Dacă noi ungurii vom reocupa țara (este vorba de Transilvania — n.n.), naționalitățile vor trebui să se acomodeze, și ele se vor acomoda, chiar din primele 24 de ore. Nu vom mai repeta slăbiciunile Ungariei de altă dată (ziarul taxează drept slăbiciuni masacrele din 1784, din 1848 și din întreaga istorie a Transilvaniei!). *Daco-românii vor trebui să dispară de pe teritoriu*".

Dispariția trebuie să fie înțeleasă în sensul strict al cuvîntului de extirpare.

„Voi ucide pe orice valah care se va găsi în calea mea, spunea eroul cărții d-lui Csaba. Vom ucide pe oricare dintre ei, nu va exista milă. Noaptea vom incendia satele valahe... Vom otrăvi fîntînile și atunci nu va mai fi în Transilvania decît o singură naționalitate, acea maghiară".[115]

Așa glăsuia în cel de-al XX-lea secol după Hristos un publicist aparținînd poporului de 1000 de ani creștin, cu veleități de a civiliza Europa centrală!

Așa s-au comportat mii dintre conaționalii săi în ziua în care pe pămîntul românesc al Transilvaniei ei au găsit în calea lor — lucru foarte firesc — pe valahi, cărora, cu această ocaziune... funebră, gazetarul de la „Pesti Hírlap" le face o ultimă cinste de a le recunoaște originea lor daco-romană!

[114] *Un an de domination magyare dans la Transylvanie du Nord. Les assassinats*, București, 1942, p. 11.
[115] Csaba Dücsö, *op. cit.*, p. 155—156.

Corespondentul din Turda al ziarului „Universul" relatează în felul următor intrarea triumfală a trupelor maghiare pe teritoriul Transilvaniei anexate:

„Primul măcel s-a comis în cinci colonii din imediata vecinătate a frontierei. Din primele ore ale ocupației, românii au fost măcelăriți. Ulițele și casele sînt pline cu pete de sînge, iar în jurul lor se înfățișează ochilor peisajul unui abator: picioare retezate cu topoarele, femei ciopîrțite, capete terciuite și mîini învinețite desprinse din încheieturi. Unii dintre morți (sistemul nu este nou la unguri — n.n.) au fost spînzurați de cumpăna fîntînilor".[116]

Nu fără temei scrisese Dücsö Csaba în a sa „Nincs Kegyelem" că „în noi fierbe sîngele lui Attila, al lui Árpád și al lui Gingis Han"!

Din ziua de 30 august 1940 cînd s-a pronunțat „Arbitrajul" — Diktat și pînă la 30 octombrie al aceluiași an, adică timp de numai două luni, au fost uciși pe teritoriul transilvănean 919 români, bărbați, femei și copii, au fost torturate 771 persoane și au fost lovite în mod grav și maltratate cu o brutalitate „demnă de cele mai groaznice regimuri inchizitoriale și de teroare" alte 3 373 persoane.[117] (Datele și faptele de mai jos sînt citate din cele două broșuri: *Les assassinats* și *Les Déstructions d'Églises*, apărute în ciclul „Un an de dominație maghiară în Transilvania de Nord)".

Dintre toate masacrele în masă săvîrșite de unguri, două se detașează din linia comună prin ferocitatea lor: cele comise de armata și de populația ungurească în comunele Trăznea și Ip din județul de frontieră Sălaj.

Citām din broșura *Les assassinats*:

„Comuna Trăznea a fost ocupată de către trupele ungurești la 9 septembrie 1940. Ca și cînd armata de ocupație ar fi executat un ordin primit, îndată ce satul a fost invadat de soldați, un veritabil potop de foc și sînge s-a abătut asupra lui. Toate armele moderne au fost utilizate pentru a satisface instinctele brutale: puști, mitraliere, tunuri și grenade... După ce au fost trase primele salve, soldații au pătruns în case și au asasinat pe oricine se găsea în calea

---

[116] „Universul", 23 septembrie 1940.

[117] *Un an de stăpînire maghiară în Transilvania de Nord*, București, 1942, p. 2; Vezi și *Un an de domination magyare dans la Transylvanie du Nord. Les assassinats*, p. 14.

lor, incendiind casele. Cazul preotului român Traian Costea, care, după ce a primit un glonte în cap, a fost tras pe galeria de lemn a presbiteriului — căruia i s-a dat foc și care a ars în întregime cu cadavrul preotului — este tipic".[118]

Rezultatul masacrului: aproape 100 de morți, dintre care 68 au putut fi identificați. Printre aceștia, pentru gloria de veci a maghiarismului civilizator, au fost găsiți copiii Brumar Aurica de cinci ani, Brumar Victoria de 9 ani, Bârjoc Gherasim de 7 ani... Sălăjan Ion de 2 ani!, apoi, Bârjoc Maria de 81 ani, Bârjoc Grigore de 74 ani și mulți alții de aceeași vîrstă cu aceștia din urmă.[119]

După cum vedem, n-au fost cruțați nici copiii, nici bătrînii. Ilustrul domn Csaba ne anunțase doar că „nu va cruța pe nimeni, nici pe pruncii din leagăn, nici pe mame și nici pe copiii pe care ele îi alăptează!"[120]

Dar, ceea ce desigur va contribui mai mult încă la sporirea prestigiului maghiar peste țări și mări și va întări în Occident convingerea despre rolul de misionarism civilizator al nației maghiare este varietatea sistemelor pe care imaginația urmașilor lui Árpád le-a inventat pentru extirparea românilor din Transilvania românească.

Din cei 68 de morți identificați în comuna Trăznea, 57 au fost uciși cu gloanțe în cap, în piept și în abdomen. Trei dintre cadavre au fost în urmă arse. Femeii Ana Negrean de 65 de ani i s-au tăiat mîinile. Femeia Ana Sălăjan în vîrstă de 31 de ani, deși însărcinată, a fost străpunsă cu baioneta. Vasile Nărgăraș a fost găsit cu capul spintecat în două; în fine, copilul Sălăjan Ion de 2 ani a fost ucis cu grenada.[121]

În comuna Ip, 155 de bărbați, femei și copii au fost exterminați de militari și de bandele lui Horthy. Casele lor au fost prădate și apoi arse. Victimele au fost aruncate într-o groapă comună, fără asistența unui preot. Grija ungurilor n-a fost de a epura numai comuna de români, ci și aceea de a se îmbogăți cu acest prilej. Astfel, au dispărut în timpul învălmășelii 90 000 lei aparținînd bisericii din sat, precum și alte averi aparținînd celor masacrați.[122]

---

[118] *Les assassinats*, p. 15.
[119] *Ibid.*, p. 16.
[120] Csaba Dücsö *op. cit.*, p. 155—156.
[121] *Un an de domination magyare dans la Transylvanie. Les assassinats*, p. 16.
[122] *Ibid.*, p. 17—19.

Ar fi să umplem pagini întregi citînd ororile săvîrșite în intervalul primelor două luni de ocupație. Ne vom mărgini doar a mai arăta că în Cosniciul de Sus, din județul Sălaj, au fost uciși în ziua de 18 septembrie 1940 un număr de 15 români și o româncă, înmormîntați apoi, fără preot, în groapa comună.[123] La Camăr din același județ, maghiarii au ucis la 15 septembrie 1940 patru țărani români[124]; la 14 septembrie 1940, la Șimleul Silvaniei 7 români au căzut victima instinctelor barbare [125], iar la Zalău în aceeași lună au fost uciși alți 21 de români și românce, printre care încă o femeie însărcinată, anume soția lui George Vicaș și un învățător Gh. Sîrbu, împușcat în curtea liceului de către un căpitan ungur. [126]

În județul și orașul Cluj s-au înregistrat în cursul lunilor septembrie și octombrie cîteva crime din cele mai abominabile.

La 23 septembrie 1940, în casa preotului Andrei Bujor, au fost adunați și uciși preotul și soția sa, născută Lucreția Mureșanu, copilele Lucia, licențiată în litere, Mărioara, studentă în anul II a Facultății de științe, și Victoria, în clasa a VIII-a de liceu, Natalia Petrea, soția institutorului Gh. Petrea, fiica și mama acestuia din urmă și, în fine, servitoarea preotului Bujor, numită Juhasz.[127]

În comuna Hida au fost masacrați 11 români, iar cadavrele a 9 dintre ei au rămas în cîmp deschis neînhumate timp de cinci zile. În Valea Drăganului au fost uciși, în zilele de 12 și 13 septembrie 1940, 12 tineri români care se întorceau din concentrare. La Sînmihaiu Almașului alți 10 tineri au fost uciși pe teritoriul comunei [128] etc. etc.

Asasinatele individuale care au fost comise asupra românilor de către ungurii încălziți de neașteptatul succes dobîndit fără luptă, nu sînt mai puțin odioase.

La Cluj, în primele zile ale ocupațiunii, un mare număr de români au fost uciși pe străzi, în casele lor proprii sau în alte părți, fără nici un motiv și întotdeauna cu aceeași cunoscută bestialitate".[129]

---

[123] *Ibid.* p. 21.
[124] *Ibid.*
[125] *Ibid.*
[126] *Ibid.*
[127] *Ibid.*, p. 22.
[128] *Ibid.*, p. 23.
[129] *Ibid.*, p. 26.

În noaptea de 14—15 septembrie, vameşul Ion Almaşul a fost ridicat de acasă de către un soldat ungur, împuşcat în stradă, străpuns cu baioneta și după aceea călcat cu picioarele. La 13 septembrie, 190 soldați unguri împuşcă un țăran român în fața atelierelor căilor ferate. Soldatul român Alexandru Badea, reîntors dintr-o concentrare, este aruncat din tren de către tovarășii lui de călătorie unguri și strivit sub roțile vagoanelor. În comuna Someşeni, aproape de Cluj, țăranul Ion Pantea este ucis de către soldații unguri prin tăierea arterelor de la mîna dreaptă și implîntarea unei baionete în inimă, sub ochii îngroziți ai fiicelor lui, care au reușit apoi să fugă. În comuna Vădăsel, la 30 noiembrie 1940, o bandă de unguri venind din comuna Vișea decapitează cu lovituri de topor pe tînărul Ciocănaș.[130]

În comuna Poieni, agricultorul Gheorghe Bane este torturat în așa mod de soldații unguri, încît după două zile moare în chinuri groaznice.[131]

Cea mai oribilă crimă, însă, care a fost comisă în județul Cluj este aceea săvîrșită în comuna Huedin, la 10 septembrie 1940, asupra protopopului ortodox Aurel Munteanu, care a murit în cele mai groaznice chinuri.

Cităm din broşura *Les assassinats:*

„Un ofițer ungur (din nou un ofițer!) l-a arestat în stradă pe cînd el se ducea la o înmormîntare și, împreună cu o bandă de asasini, l-a torturat în chipul cel mai bestial timp de patru ore. Cu o răbdare și o perversitate diabolică, ei l-au bătut la început cu pumnii și apoi cu măciucile, pînă ce el a căzut la pămînt. Apoi i-a fost smulsă, după același rit sadic, venerabila sa barbă de preot creştin cu bucăți de carne, smulgîndu-i în același timp părul de pe cap cu piele cu tot. Această operație terminată, călăii i-au sucit mîinile pînă i-au rupt oasele. Culmea bestialității a fost atinsă de asasinul Budai János Gyepu care de mai multe ori i-a vîrît un băț în gură cu asemenea forță încît bățul i-a ieșit prin ceafă și după ce a expiat, în urma acestor abominabile torturi, asasinii i-au aruncat cadavrul dimpreună cu acela al gardianului Gh. Nicola, omorît de aceeași bandă, într-un șanț al proprietății nobilului ungur, contele Bánffy".[132]

---

[130] *Ibid.*, p. 26—27.
[131] *Ibid.*, p. 27.
[132] *Ibid.*, p. 28—29.

Socotim că pînă şi Attila s-ar fi cutremurat de barbariile comise la Huedin de maghiarii care se reclamă direcţi succesori ai „biciului lui Dumnezeu“!

Zeci de asemenea sălbăticii au fost comise şi în judeţul Bihor, la Salonta şi Sântion; în judeţul Someş, în comunele Bretea, Mălin, Stâna, Căplani şi Halmăşd; în judeţul Satu Mare la Doba şi Medieşul Aurit; în judeţul Tîrnava Mică, la Agrişteu, unde tînărului român Emanuil Costea, înainte de a fi omorît, i s-au ars ochii şi i s-a smuls limba din gură; în judeţul Ciuc, la Ditrău [133] etc.

„Masacrele au fost săvîrşite, spune autorul broşurei *Les assassinats*, atît de către armata ungară cît şi de bandele de civili unguri. Cîteodată torturile au fost duse pînă la ultima limită a rezistenţei fiinţei omeneşti, cu o ferocitate dementă şi o imaginaţie maladivă. Unii au scăpat de la moarte numai din cauză că aceste brute demente credeau că victimele lor sucombaseră de-acum“.[134]

Teroarea

Încurajată de atitudinea trupelor ocupante, care în loc să păstreze ordinea s-au dedat ele însele la crime şi la prădăciuni, populaţia ungurească din Transilvania, excitată pînă la paroxism, şi-a dat frîu liber instinctelor primare, dedîndu-se la cele mai înfiorătoare fărădelegi.

În comuna Marghita din judeţul Bihor, trei femei, dintre care una de 16 ani, au fost chemate la primărie şi violate de 7 ţărani unguri. După viol, ei au tăiat sînii victimelor.[135]

Douăzeci de români din comuna Mihai Bravu, jud. Bihor, 70 din Odoreu, jud. Satu Mare, 42 capi de familie din comuna Nicula din acelaşi judeţ, 40 români din Tirimia, jud. Mureş au fost grav răniţi.[136] În comuna Cuzăplac din judeţul Bihor, un sublocotenent ungur şi civilul Szabo Iancsi au forţat pe lucrătorul P.I. să înghită bucăţi din drapelul românesc în timp ce ei îl loveau crunt.[137] Ar fi să nu mai

---

[133] *Ibid.*, p. 29—31.
[134] *Ibid.*, p. 31.
[135] *Ibid.*, p. 32.
[136] *Ibid.*
[137] *Ibid.*, p. 34.

terminăm dacă am enumera toate cazurile pe care ni le citează broşura sus-menţionată.

Ne-am fi îndoit de veracitatea celor afirmate de autorul cărţii, într-atît sînt de îngrozitoare faptele relatate, dacă nu ni s-ar fi furnizat de către autor datele precise cu privire la numele victimelor cît şi cu privire la domiciliile lor. Şi apoi, cînd citeşti profesia de credinţă a leventului Dücsö Csaba şi toate ameninţările proferate timp de două decenii de ultraşovinii din Budapesta la adresa românilor din Transilvania, orice îndoială cu privire la realitatea faptelor alegate dispare.

Mii de broşuri erau difuzate pe teritoriul Transilvaniei de către propaganda maghiară de la Budapesta, instigînd la omoruri, jafuri şi prădăciuni. Cităm un fragment dintr-una din broşurile de aţîţare maghiare contra românilor transilvăneni: „Datoria noastră este să stîrpim naţia valahă, să nimicim orice urmă a seminţiei blestemate şi să spintecăm chiar pîntecele femeilor care poartă în el un pui de valah".

Azi, cînd sînt cunoscute atrocităţile săvîrşite de germani în toate ţările prin care au trecut, te întrebi care sînt maeştrii şi care, elevii?!...

Prin cele două broşuri mai sus-menţionate, *Les assassinats* şi *Les Destructions d'Églises*, s-au adus în faţa lumii civilizate şi într-o limbă de circulaţie universală grave acuzaţii împotriva Ungariei, bazate pe o documentare dintre cele mai ample. Dacă aceste acuzaţii ar fi fost false sau inexacte, Ungaria, pentru păstrarea prestigiului ei neîntinat, avea datoria să risipească pe bază de documente toate învinuirile ce i se aduceau.

Deşi sînt la curent cu aproape toate publicaţiile în limbi străine care au apărut pînă la sfîrşitul anului 1943 la Budapesta, nu-mi este cunoscută nici o carte şi nici o broşură prin care să se fi respins în mod serios acuzaţiile aduse Ungariei.[138] Dacă aş fi cunoscut vreun articol sau vreo carte în acest sens, mi-aş fi făcut o datorie din a le menţiona, din respectul pe care-l păstrez adevărului. *Pînă la dovada contrarie însă, toate alegaţiunile — extrem de grave — care se aduc Ungariei rămîn în picioare.*

[138] Dimpotrivă. Un gazetar maghiar, György Ferenczy a condamnat cu asprime barbaria ucigaşilor conaţionali ai săi. Iată ce scria el la Arad, la 18 septembrie 1940: „Trebuie însă să mă refer la umanitate, la cinste, la bunul gust, la sentimente omeneşti, cînd arăt atrocităţile fără seamăn care s-au comis pe pămîntul Transilvaniei după ocupaţie. Împotriva

Toate aceste date se referă numai la intervalul de timp de la 30 august 1940 pînă la 30 octombrie 1940.

Statisticile sumare care au putut fi dresate ulterior învederează o recrudescență a teroarei dezlănțuite de maghiari. Regimul horthyst voia să lichideze odată pentru totdeauna și într-un fel cu totul original problema minorităților. El desființa pur și simplu minoritățile și în modul acesta rezolva în mod radical problema!

Parte dintre români au fost întemnițați, parte au fost trimiși pe front, alții au luat drumul Germaniei pentru munci forțate și, în sfîrșit, foarte mulți l-au luat pe acela de unde nimeni nu se mai reîntoarce.

Pînă la data de 30 octombrie 1941 numărul deținuților români era de 13 000![139]

La sfîrșitul anului 1943, acest număr era de trei ori mai mare. Lagărele ungare de la Budapesta, Debrecen, Pöspökladany, Békéscsaba, Kistracsa gemeau de români, la fel, de altfel, ca și închisorile ungurești din timpul primului război mondial.

---

acestora trebuie să protesteze cu tonul cel mai vehement toată lumea, toți acei din al căror suflet n-a murit adevăratul creștinism, dragostea față de aproape. Tocul îmi tremură în mînă cînd aștern aceste rînduri pe hîrtie. Mîndrul pămînt al Transilvaniei s-a transformat într-o amarnică Golgotă unde se petrec cele mai groaznice evenimente. Oamenii sînt închiși cu sutele, cu miile sînt bătuți, sînt torturați în mod cumplit. Asasinatele și execuțiile se țin lanț, și toate acestea doar pentru că unica vină a nenorocitelor victime este aceea de a se fi născut român (...). Durerea ne sfîșie inimile la auzul atîtor suferințe. Cu ochii înlăcrimați, cu durerea în suflet ne uităm la cer și precum a făcut Iisus Christos, întrebăm și noi la fel: Cu ce au greșit? Care e vina acestor oameni nenorociți, torturați? Că s-au născut români? Pînă aici se aude hohotul disperării al multor sute de mii de oameni ajunși sub stăpînire străină pe pămîntul Golgotei din Transilvania, unde vîntul suflă leșurile celor spînzurați, unde cadavrele martirilor asasinați cu o sălbatică cruzime vestesc că instinctul bestial s-a eliberat și barbarismul și răzbunarea joacă dansul sălbatic al morții (...) și acești oameni îndrăznesc să se numească creștini? Aceștia vorbesc despre dragostea frățească creștină? (...). A chinui fără vreun motiv politic, cu un vandalism necruțător, oameni lipsiți de apărare — este nemaiîntîlnit în istoria statelor civilizate ale Europei. De aceea nu putem exprima altceva decît dispreț (...) și, dacă aceasta se mai continuă, atunci nu-mi rămîne altceva decît să mă rușinez că m-am născut secui-maghiar și să reneg și faptul că am învățat prima oară să mă rog lui Dumnezeu în limba maghiară" *(Golgota în Transilvania*, București, 1941, p. 6—8).

[139] *Un an de stăpînire maghiară în Transilvania de Nord*, București, 1942, p. 2.

În fața probelor evidente de cruzime și de sălbăticie, ce oare vor mai putea invoca de data aceasta maeștrii jongleuri de la Budapesta și emisarii lor, pregătiți din timp la Londra și în Statele Unite ale Americii?!...

„Apărătorii creștinismului“ — dărîmători de biserici

Ungurii nu s-au făcut însă vinovați numai de cruzimi asupra persoanelor. Ei au căutat să lovească în români, lovind pînă și în lăcașurile sfinte, citadele inexpugnabile ale românismului transilvănean.

În 1789, cererea românilor din Cluj, Ionache Mavrodin și Ion Constantin, de a li se permite să construiască o biserică românească în acel oraș, a fost respinsă de Consiliul Juraților clujeni.

„Dacă am permite, spunea decizia de respingere dată de prea onorații jurați ai Clujului, construcția unei biserici românești la Cluj, am lăsa drumul liber afluenței și creșterii în orașul nostru a populației românești, a acestei populații de hoți“.

Această rezoluție reacționară și intolerantă datează din 1789, anul cînd, în Occident, începea să fluture stindardul libertății, al egalității și al înfrățirii!

În 1940, ungurii au mers mai departe însă cu intoleranța religioasă decît strămoșii lor din 1789. Ocupînd Transilvania cedată, ei s-au năpustit asupra bisericilor românești — ortodoxe și greco-catolice, cu o furie care nu-i onorează, desigur, pe pretinșii apărători ai creștinismului.

Pe teritoriul cedat se aflau în momentul anexării (30 august 1940) un număr de 442 parohii ortodoxe cu 339 448 credincioși și 927 parohii greco-catolice, numărînd 1 066 145 credincioși.[140]

Știind din istoria trecutului că Biserica a fost cea mai puternică fortăreață înăuntrul căreia românii și-au menținut nealterată naționalitatea, ungurii din 1940 și-au închinat toate eforturile lor deznaționalizării prin religie și aceasta prin mijloace violente. Mii de români au fost obligați să-și renege credința strămoșească, îmbrățișînd una din religiile

---

[140] *Ibid.*, p. 37.

maghiare, pentru a se pierde astfel definitiv în masa ungurească.

De data aceasta însă, ungurii au îmbrățișat o manieră mai forte încă decît aceea pe care au experimentat-o strămoșii lor. Ei nu s-au mulțumit să distrugă conștiințele, ci au început chiar a distruge și bisericile românilor. Citām textual din broșura *Les Destructions d'Églises:*

„În județele din est care au suferit cel mai mult, mai bine de 12 biserici românești ortodoxe și greco-catolice au fost distruse. Ungurii, înarmați cu topoare, tîrnăcoape și securi, se aruncau în grupuri asupra bisericilor și distrugeau în cîteva ore pînă la temelie ceea ce credința românească a ridicat ani de-a rîndul pentru gloria lui Dumnezeu".[141] Județele în cauză sînt acelea locuite de secui, foștii adversari de moarte ai maghiarilor, azi deznaționalizați, aproape complet. În județul Odorhei, au fost rase de pe suprafața pămîntului 6 biserici, fără ca autoritățile să fi luat cea mai mică măsură de protecție.

Biserica greco-catolică Sf. Nicolae din Racoșul de Sus (Felsö-Rákos) a fost prima dintre bisericile distruse în acea regiune. Tot în luna octombrie 1940, au mai fost distruse Biserica Sfintei Treimi din Merești (Homorod Almaș) și Biserica ortodoxă din comuna Biborțeni (Bibarczfalva). În luna decembrie 1940 este distrusă biserica greco-catolică din Ocland (Okland), țăranii împărțindu-și în urmă pietrele și cărămizile construcției. În ianuarie 1941 populația civilă distruge biserica greco-catolică din Crăciunel — (Karacsonyfalva) și în fine, în februarie 1941, după ce a fost profanată, a fost distrusă biserica greco-catolică „Sf. Mihai" din Vîrghiș.

---

[141] Un an de domination magyare dans la Transylvanie du Nord. (În continuare: *Les Destructions d'Églises*), p. 15; vezi și *Un an de stăpînire maghiară în Transilvania de Nord*, p. 45, unde se arată că au fost distruse pînă la temelie următoarele biserici: Borsec (jud. Mureș), Biborțeni (jud. Odorhei), Căpeni (jud. Trei Scaune), Comalău (jud. Trei Scaune), Vîrghiș (jud. Odorhei), Racoșul de Sus (jud. Odorhei), Sălard (jud. Bihor), Ocland (jud. Odorhei), Crăciunel (jud. Odorhei), Merești (jud. Odorhei), Ditrău (jud. Ciuc; aici, la Ditrău, dărîmarea bisericii a avut loc în 1941 și a durat zile de-a rîndul, iar obiectele din biserică au fost vîndute la licitație), Pănet (jud. Mureș), Sînmartin (jud. Odorhei). De asemenea au fost dărîmate în parte bisericile din Borșneul Mare (jud. Trei Scaune) și Moftinul Mare (jud. Sălaj). În comunele Urmeniș și Crăești (jud. Mureș), locuitorii au fost obligați de autoritățile horthyste să schimbe stilul arhitectonic al bisercilcilor românești *(Ibid.*, p. 51*)*.

În județul Trei Scaune, două biserici, amîndouă ortodoxe, au fost în întregime distruse. Una dintre ele se afla situată la Căpeni (Köpecz). Autoritățile au somat populația românească ca pînă la o dată fixă să-și abandoneze credința strămoșească, trecînd la religia reformată, urmînd ca în caz de refuz să fie expulzată în masă.[142] A doua biserică fusese situată la Comolău (Kamalo) și a fost incendiată de secui în luna septembrie 1940. Populația românească din comună a fost constrînsă să opteze pentru una din numeroasele confesiuni maghiare.

La Odorhei, la Sînmartin (Homorod-Szentmarton), la Sîngeorgiul de Pădure, la Pănet, la Borsec, la Bățanii Mari, la Boroșneul Mare (Nagyborosyno), la Aita Mare, la Belin, la Bicsad, la Ozun etc., bisericile au fost sau distruse sau devastate.[143]

Un candelabru al bisericii românești din Sîngeorgiul de Pădure a fost transportat la Odorhei pentru a împodobi cazinoul de acolo. În bisericile din Trei Scaune, secuii au furat obiecte sfinte de mare valoare. În biserica românească ortodoxă din Sf. Gheorghe ungurii au scos crucea, în noaptea de 14 spre 15 septembrie, înlocuind-o cu drapelul maghiar. La Zăbala (Zabola) troițele așezate de români la încrucișările de drumuri, pentru ca fiecare creștin, fie el ungur sau român, să aibă în calea sa prilej de reculegere, au fost smulse din loc.

„Iată, spune autorul broșurii *Les Destructions d'Églises* răspunsul la regimul de toleranță, la tratamentul civilizat, pe care statul român l-a aplicat în trecut și continuă să-l aplice și în prezent minorității maghiare".[144]

Și trebuie să remarcăm că enumerarea de mai sus nu epuizează cazurile de profanare săvîrșite de unguri, după anexarea Transilvaniei, asupra sfintelor lăcașe românești.

Bisericile ortodoxe din Praid [145] (jud. Odorhei), Gheorgheni (jud. Ciuc) și din Miercurea-Ciuc (capitala jud. Ciuc) au fost transformate în magazii de cereale ca și, de altfel,

---

[142] *Les Destructions d'Églises*, p. 20.

[143] Vezi și *Un an de stăpînire maghiară în Transilvania de Nord*, p. 46, în care se menționează că au fost devastate bisericile românești din Aita Medie, Belin, Bicsad, Ozun (jud. Trei Scaune), iar cele din Aldea și Mădăraș au fost avariate.

[144] *Les Destructions d'Églises*, p. 23.

[145] Vezi și *Un an de stăpînire maghiară în Transilvania de Nord*, p. 46.

biserica ortodoxă din Odorhei. La Dej, fundațiile bisericii greco-catolice în construcție au fost distruse.[146] În biserica greco-catolică din Bicaz-Centru (jud. Ciuc), ungurii au făcut cantonament pentru trupele de honvezi.[147] Biserica ortodoxă din Zalău a fost arsă în ajunul sărbătorilor de Paşti din anul 1942.

Soarta preoților români din Transilvania a fost şi ea dintre cele mai triste. Din clipa întronării guvernării maghiare, clerul românesc a fost supus unui adevărat supliciu.

„Măsurile vexatorii nu încetează. Ar trebui să ai un corp şi un suflet de oțel pentru ca să suporți torturile la care sînt supuşi preoții".[148]

Iată cîteva exemple dintr-un şir întreg:

În noaptea de 8 spre 9 septembrie 1940 un grup de soldați unguri încercuiesc casa preotului român din Haieu (jud. Bihor) şi pătrunzînd în locuința lui îl bat pînă ce cade în nesimțire. Motivul invocat de agresori în disculparea lor, este... calitatea de român a victimei. „Tu eşti român, i-au spus preotului agresorii, şi ai contribuit la crearea României Mari". Şi odată cunoscute motivele vizitei neaşteptate, loviturile au început a curge.

În iunie 1941 i s-a fixat preotului român Iuliu Ardeleanu [149] din Sat-Şugatag domiciliu forțat. Această măsură neîmpiedicîndu-l ca să-şi exercite misiunea, i s-a intimat obligațiunea să se prezinte în fiecare zi la trei autorități diferite din 3 sate diferite. Astfel, preotul avea obligația să fie în decursul a 24 de ore în fața postului de jandarmi din Hărniceşti, în fața notarului comunei Giuleşti şi în sfîrşit la primăria din Sat-Şugatag.

Iată acum tribulațiile preotului Ion Dan din Spurcani, jud. Bihor. Preotul îndeplinea şi funcția de învățător. La 21

---

[146] *Ibid.*, p. 46.

[147] *Ibid.* Au fost închise bisericile româneşti din satele Biharia, Macea, Diosig, Roşiori, Marghita, Episcopia Bihor, capela ortodoxă a spitalului județean din Oradea, Curtuiuşeni (jud. Bihor); cele mai multe din bisericile ortodoxe din eparhia Maramureşului, bisericile din Ardud, Urziceni, Ghenciu, Căpleni (jud. Satu Mare), Răduleşti, Lucăceni (jud. Sălaj). Cele mai multe din aceste biserici au fost ulterior — în toamna anului 1940 — distruse (*Un an de stăpînire maghiară în Transilvania de Nord*, p. 46—47).

[148] *Les Destructions d'Églises*, p. 33.

[149] Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, Fond Preşedinția Consiliului de Miniştri, vol. 201, f. 180—181.

ianuarie 1942 i se interzice să exercite funcția de preot. După trei săptămîni este trimis în comuna Tisza Süly din vechea Ungarie, unde nu există nici un singur român. La 27 martie 1942 este retrimis de Inspectorat la domiciliu și apoi exclus din cadrele învățămîntului; în sfîrșit, la 30 aprilie este obligat de către notarul comunei Ciutelec, jud. Bihor, să părăsească locuința pe care o ocupa în casa școlii aparținînd bisericii ortodoxe.

Pînă și episcopul ortodox din Cluj, Nicolae Colan[150], a avut de suferit de pe urma metodelor arbitrare pe care le-au inaugurat ungurii după ocuparea Transilvaniei.

Episcop al unei biserici numărînd aproape 350 000 credincioși, el a fost convocat într-o zi în fața comisiei de recrutare unde a fost cîntărit și măsurat ca un simplu recrut, fiind pus în urmă să jure credință regentului Horthy... în calitatea sa de oștean ungur... desigur!

Nenumărate alte cazuri de persecuție meschină, de violentări ale conștiinței, de mizerii săvîrșite zi de zi, cu perseverență diabolică, ne sînt relatate de broșura închinată teroarei religioase, pe care au introdus-o guvernanții statului unguresc, al statului care poartă ca stemă simbolul creștinătății: o cruce... e drept, aplecată într-o parte.[151]

Absolut toți preoții români din Secuime s-au văzut constrînși să părăsească regiunea; acei care nu au fost expulzați au fost nevoiți să se refugieze pe teritoriul românesc.

Toate acestea sînt vicisitudinile slujitorilor bisericii din provincia transilvăneană încorporată după „Diktat" țărilor „Sfintei Coroane a Ungariei".

Lesne își poate închipui oricine, în aceste condiții, care este soarta intelectualității românești din teritoriul răpit precum și aceea a simplilor țărani.

Am avut ocazia să stăm de vorbă cu mai mulți țărani care s-au refugiat în România cu mult după anexarea Transilvaniei, trecînd frontiera în mod clandestin. Oamenii și-au lăsat sub unguri căminul, petecul de pămînt și bruma lor de avere.

---

[150] *Un an de stăpînire maghiară în Transilvania de Nord*, p.38.

[151] Locuitorii români din 8 parohii din județele Ciuc, Trei Scaune și Odorhei au fost forțați să treacă la confesiuni religioase maghiare precum și majoritatea românilor din alte 8 parohii din aceleași județe. Asemenea au fost forțați românii din eparhia Maramureșului, precum și cea mai mare parte a românilor din parohiile Sovata, Voșlăbeni, Izvorul Mureșului, Aita Seacă, Bilbor, Hodoșa-Ciuc, Bicaz-Chei, Sîntandrei, Merești,

Gestul lor ne-a apărut cu atît mai îndrăzneț cu cît dincoace de Carpați ei trebuiau să reînceapă o viață nouă, cu tot cortegiul ei de dificultăți. Pentru ca un țăran român să-și părăsească ogorul și să ia toiagul pribegiei trebuie să existe o rațiune majoră de o importanță covîrșitoare.

Or, rațiunea pe care au invocat-o în unanimitatea lor țăranii refugiați pe teritoriul românesc a fost tratamentul neomenos la care ei au fost supuși din partea ungurilor, din chiar prima zi a ocupației. O propagandă înverșunată a picurat zi de zi în sufletul tinerelor generații unguresti veninul revanșei, astfel încît în ziua în care ungurii au redevenit stăpînii Transilvaniei ciuntite, românii au fost tratați drept dușmani ireconciliabili ai statului ungar. Fiecare gest, fiecare mișcare, le-au fost suspectate. S-a creat astfel în regiunea cedată o atmosferă morală irespirabilă. Nu le mai rămînea românilor decît consolarea de a se bucura de bunurile lor materiale. Or, și aici s-a făcut simțită asprimea guvernării maghiare. Li s-au confiscat țăranilor toate bucatele ogoarelor, cultivate cu sudoarea frunții, nelăsîndu-li-se decît un minim care nu le ajungea nici pentru nevoile lor zilnice.

Și atunci, românii ardeleni au preferat să-și părăsească pămînturile, căminele, familia, pentru a nu fi slugi la străini. *Se pare că țărănimea românească din Ardeal nu a sorbit pînă la fund cupa destinului ei tragic!...*

Privind exodul românilor peste frontiera artificial creată la Viena nu poți să nu-ți reamintești de exodul strămoșilor acestor români peste frontiera — și aceea artificială — care în timpurile de odinioară separa în două trupul românismului.

Bolintineni, Bezidul-Nou, Tirimioara, Odorhei, Mărtiniș, Ciuc-Sîngeorgiu Baraolt, Șardul Nirajului, Crăciunești, Păsăreni, Roteni, Troița, Isla, Ilioara, Culpiu, Herghelia, Moișa, Ghimeș-Făget, Coșnea, Chiești, Cașon-Imper. De asemenea, 5 457 de români din episcopiile Maramureș și Oradea au fost trecuți la confesiuni religioase maghiare. Toate acestea, numai în toamna anului 1940 *(Un an de stăpînire maghiară în Transilvania de Nord*, p. 49). Preoții din parohiile Gheorgheni și Ghimeș (Ciuc), ca și din alte parohii din aceeași zonă, au fost obligați să oficieze slujba religioasă în maghiară și să rostească, în ungurește, crezul revizionist maghiar (*Ibid.* p. 50—51). Printr-un decret special, publicat în „Budapesti Közlöny", nr. 18, din 13 aprilie 1941, guvernul horthyst a înființat o episcopie ortodoxă maghiară, cu toate că în rîndurile populației maghiare nu erau ortodocși. Scopul evident al acestei noi episcopii era de a avea încă un instrument de maghiarizare a populației românești. Numai într-o primă etapă această episcopie a smuls 40 de parohii ortodoxe române din județele Bihor, Odorhei, Ciuc și Trei Scaune *(Ibid.*, p. 51—52).

„Ceas de ceas, zi de zi, locuitorii emigrează în țările românești", citim în volumul XXI al „Documentelor Dietelor Ardelene" (tipărite de Academia Maghiară în 1899) în capitolul privitor la exodul românilor transilvăneni din Alba Iulia în anul 1698.[152]

„O treime din populația din Țara Făgărașului și-a părăsit locuințele și a emigrat în Muntenia vecină",[153] citim în aceeași colecție de Documente, publicată de unguri.

Și atunci, ca și acum, populația românească din Transilvania a luat drumul pribegiei din cauza intoleranței maghiare.

Exodul luase, la un moment dat, proporții atît de însemnate, încît însuși împăratul Leopold I a cerut, în 1699, să se ia măsuri ca populația să fie împiedicată prin toate mijloacele de a fugi în Moldova și în Muntenia.[154]

---

[152] La 7 iunie 1698, nobilimea a cerut Dietei de la Alba Iulia să reducă taxele, întrucît „ceas de ceas și zi după zi locuitorii emigrează în Valahia", *Monumenta Comitalia Tegni Transylvaniae*, vol. XXI. Editate de Academia Ungară, Budapest, 1899, p. 357.

[153] În decembrie 1694, Dieta Transilvaniei, întrunită la Tîrgu Mureș, a recunoscut că o treime din locuitorii Țării Făgărașului trecuseră în Țara Românească *(Ibid.*, p. 219). Trei ani mai tîrziu, guvernul Transilvaniei explica împăratului cauzele emigrărilor masive ale românilor transilvăneni la sud și est de Carpați prin faptul că acolo aveau libertate și pămînt mai bun decît în Transilvania (Hurmuzaki, *Documente*, XV/I, p. 536).

[154] Hurmuzaki, *Documente*, XV/I, p. 536. Referindu-se la aceeași perioadă, cronicarul Mihail Cserei scria: „Din Transilvania poporul trece în masă în Moldova. Am făcut totul pentru a-l opri, dar fără rezultat. Vechile legături sînt rupte, oprelіștile puse de organele executive și administrative nu mai au rost, trebuie să ne așteptăm la mai multe rele" *(Erdély historiaja 1662—1712*/Istoria Ardealului 1662—1712/, Pest, p. 214). În 1718, Universitatea Săsească își manifesta îngrijorarea față de fenomenul depopulării satelor din cauza emigrării românilor la sud de Carpați (Hurmuzaki, *Documente*, XV/2, p. 1566, nr. 2954). Emigrarea românilor a luat proporții îngrijorătoare sub împărăteasa Maria Tereza. Comisia instituită pentru a stabili cauzele acestei emigrări masive raporta la 17 septembrie 1746 că românii emigrează din Transilvania din cauza persecuțiilor religioase, politice, economice și sociale (N. Iorga, *Sate și preoți din Ardeal*, București, 1902, p. 243). În 1764, 1000 de familii românești din districtele Cluj, Turda și Solnoc au emigrat la sud de Carpați *(Monumenta Historica Hungariae. Scriptores*, vol. 38, p. 127). În 1767, 700 de familii românești au emigrat din regiunea Făgăraș în Muntenia *(Ibid.*, p. 257). În 1769, 1200 de familii de români, din Transilvania erau înregistrate la punctul de vamă de la Turnu Roșu, la trecerea lor în Muntenia („Transilvania" an 72 [1941], p. 289). În același timp, guvernatorul Bucovinei arăta că 5018 de emigranți români din Transilvania și-au făcut apariția în 72 de sate din Bucovina (Vezi „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii istorice", seria a II-a, vol. XXXVII, 1914—1915, p. 859—864).

La 20 mai 1777, un raport întocmit de G. Rall și G. G. Obst cu privire la trecerile de frontieră ale românilor transilvăneni, conchidea cu aceste vorbe: „Asupririle au scos, în curs de 120 de ani, multe mii de familii românești din Transilvania, atît în Moldova cît și în Muntenia și în raialele turcești".[155]

În sfîrșit, la 17 ianuarie 1785, consulul austriac König vorbește într-unul din rapoartele sale despre „emigrarea în Moldova a 24 000 familii din părțile Bistriței și ale Năsăudului".[156]

Dl Herbert van Leisen, în recentul său volum, apărut la Geneva, sub titlul *Das Siebenbürgische Problem* (Kundig, 1943), ignorează candid aceste realități, afirmînd că începînd din anul 1700, românii din Principate au pătruns în Transilvania, populînd-o.[157] Dacă dl van Leisen ar fi afirmat că popoarele de neam saxon care intră în componența poporului englez, au intrat în Marea Britanie cu începere din secolul al XVIII-lea, aberația n-ar fi fost mai mică!...

Dar, ce rămîne atunci cu apelul împăratului Leopold care datează din anul 1699 și ce rămîne cu toate intervențiile oficiale din secolul al XVIII-lea, menite nu să împiedice imigrarea românilor în Transilvania, ci tocmai contrariul, emigrarea lor de acolo??

Dl van Leisen nu este însă la prima sa „interpretare eronată" a istoriei. Dacă ar fi să relevăm toate inexactită-

---

[155] „Atît de mare era tirania în Transilvania — se scria în acest raport — încît oamenii căutau scăpare chiar la turci" (I. Nistor, *Emigrările de peste munți*, în „Analele Academiei Române. (Memoriile Secției istorice", seria a II-a, vol. XXXVII, 1914—1915, p. 857). Într-un raport din 1773 al clerului unit din Transilvania către împărăteasa Maria Teresia sînt menționate miile de emigrări de români din Transilvania în Moldova și Țara Românească care au determinat populația locală de aici să exclame: „Toată Transilvania vine la noi" („Tota Transilvania ad nos venit"). Vezi A. Bunea, *Episcopii P. P. Aron și Dionisie Novacovici*, Blaj, 1902, p. 259.

[156] Iorga-Hurmuzaki, *Documente*, X, p. 7—8. Într-un raport al consulului austriac din București se arăta că în lunile martie și iunie 1800 și-au făcut apariția în Muntenia 411 familii românești din Transilvania și alte 307 în luna decembrie 1801 (Ion Nistor, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 857).

[157] Despre această absurdă teorie, emisă de Iancsó Benedek, vezi David Prodan, *Teoria imigrației românilor din Principatele Române în Transilvania în veacul al XVIII-lea*. Studiu critic, Sibiu, 1944 și Silviu Dragomir, *La patrie primitive des Roumains et les frontières historiques*, în „Balcania", 1944, partea I, p. 63—101.

țile conținute în voluminoasa sa lucrare bilingvă[158], ar trebui să consacrăm acestui scop un volum de exact aceleași proporții cu acela scris de domnia sa.

Dar, așa se scrie istoria sub inspirația Budapestei... Nu ne-ar surprinde, deci, dacă peste cîteva decenii, un alt scriitor, tot atît de obiectiv și de bine informat ca dl van Leisen, ar susține că între anii 1940 și 1942, românii din Vechiul Regat au imigrat în Transilvania, spre a se bucura de înalta civilizație propovăduită de Dücsö Csaba!...

Falsitatea acestei teorii a emigrării românilor în Transilvania în secolul al XVIII-lea este pusă în evidență și de alte documente. Statistica românilor din Transilvania efectuată cu ocazia alegerii succesorului episcopului greco-catolic Atanasie Anghel (mort în 1713), statistică descoperită în Arhivele Cancelariei Aulice a Transilvaniei sub numărul 111/1716, stabilea existența în Transilvania a 88 664 de familii românești (Vezi „Societatea de mîine", Cluj, 1927, p. 183). În această statistică nu au fost incluse 4 818 familii românești din Țara Bîrsei. După calculele făcute, în Transilvania trăiau în acel timp 455 320 de români. În același timp, în Transilvania, trăiau 150 000 de unguri (Hóman — Szekfü, *A magyarok története*, VI, p. 126—128). În 1760—1762, generalul Bucow, comandantul trupelor austriece din Transilvania, ajutat de baronii Möhringer și Dietrich, a întocmit o nouă statistică a populației românești din Transilvania, cuprinzînd de această dată întreaga Transilvanie, înregistrînd 155 434 de familii, ceea ce însemna 777 170 locuitori români (Ilarion Pușcariu, în *Documente pentru limbă și istorie*, vol. I, Sibiu, 1889, p. 244—245; Vezi și Virgil Ciobanu în „Anuarul Institutului de Istorie Națională al Universității din Cluj", III, 1924—1925). Se constată că populația românească a crescut de la 1713 la 1763 cu 321 050 locuitori, deci cu 70%. În același timp, în 1766 se înregistrau 261 825 de maghiari în Transilvania (Joseph Benkö, *Transilvania sive magnus Transilvaniae principatus*, I, Viena, 1778, p. 472), ceea ce arată că numărul lor a crescut cu 111 825 locuitori adică o creștere de 74,50%. În anul 1836, Transilvania era locuită, conform informațiilor lui I. H. Benigni, de 1 351 989 români și 487 081 maghiari (*Handbuch der Statistik und Geographie des Gross-Füsterthums Siebenbürgen*, Sibiu, 1837, p. 7). Reiese deci, că de la 1762 la 1836, numărul românilor a crescut cu 574 819 locuitori (74%) și al maghiarilor cu 225 256 locuitori (86%). Se observă ca atare că în perioada de la 1766 la 1837, numărul maghiarilor a crescut cu 12% mai mult decît al românilor față de perioada 1713—1766 cînd creșterea lor demografică a fost mai mare decît a românilor cu 4,5%. Astfel, chiar aceste statistici oficiale demonstrează că la sfîrșitul sec. al XVIII-lea și începutul sec. al XIX-lea nu putea fi vorba nicidecum de o creștere artificială a elementului românesc din Transilvania printr-o pretinsă migrare de la sud și răsărit de Carpați și nici de o creștere naturală, rezultat al așa-zisei „prolificități", românești, de atîtea ori exagerată, denigrată, batjocorită. Mai de grabă se poate vorbi despre înaintarea procesului de maghiarizare a Transilvaniei decît de sporirea elementului românesc.

[158] Vezi varianta în limba franceză: Herbert van Leisen, *Le problème Transilvain*, Rundig-Génève, MCMXLIII, p. 122—126.

Nu este desigur în intenția noastră de a acuza întreaga nație ungară de ingerințele și atrocitățile comise asupra românilor din Transilvania de Nord din ziua dictatului impus României de Galeazzo Ciano și de comis-voiajorul „în șampanie" Joachim von Ribbentrop (nu știm prea bine de ce von?).

În cursul dezvoltărilor precedente, nu o dată am avut ocazia să arătăm că exista o prăpastie adîncă nu numai între grofii maghiari și țărănimea românească, dar chiar și între acești grofi și țărănimea ungară, exploatată pînă la sînge pe imensele latifundii ale magnaților.

Magnații maghiari din secolul al XX-lea au fost tot atît de retrograzi ca și strămoșii lor din evul mediu. Ura pe care ei au încuibat-o în sufletul țăranului ungur împotriva a tot ce-i românesc a fost o simplă diversiune pentru a putea trona mai departe, pe nemărginitele lor privilegii și a nu realiza nici o măsură de progres social.

Țăranii unguri, după cum se exprimă prof. maghiar Iuliu Szekfü, trăiau în condiții asemănătoare cu acelea din epoca sclavajului, în regiunile Cserépfalu, Kács, Sály, Noszvaj, Szomolya, populația locuind în grote ca în timpurile preistorice.

În studiul său privitor la „Indicele de sănătate din districtul Mezökövesd", K. Stuman afirmă că locuințele țăranilor unguri din acea regiune sînt asemănătoare cavernelor preistorice.

Este limpede deci că în aceste condiții mizerabile de trai mocnea în sufletul țăranului ungur o ură înverșunată. Cu abilitatea specifică castei nobiliare maghiare, această ură a fost canalizată înspre români.

Vina cea mare, alături de grofii reacționari, o are și intelectualitatea maghiară care, în loc să lumineze țărănimea, a împins-o pe calea atît de periculoasă a anti-românismului.

Popoarele nu se urăsc unele pe altele decît atunci cînd pătura superioară abdică de la înalta ei menire de propovăduitoare a înfrățirii între clasele sociale și între diferitele neamuri.[159]

---

[159] Demascînd politica reacționară a clicii de magnați care, sub pretextul de a ține sub asuprire alte popoare, au refuzat secole de-a rîndul să acorde drepturi și libertăți poporului ungar însuși, iar după 1918 îi

În Ungaria, intelectualii s-au alăturat cu trup și suflet clicii nobiliare spoliatoare, întreținînd o atmosferă șovină de hipermaghiarism, înăbușitoare a oricăui elan de emancipare națională a popoarelor conlocuitoare.

Este neîndoios că în ziua în care se va instaura la Budapesta un regim democratic, cinstit și sincer, problema Tran-

---

ținea în aceeași stare, încercînd să-l facă unealta politicii sale revizioniste Fényes S. scria: „Se știe doar îndeobște că în anii dinainte de război (primul război mondial — n.n.), obiecțiunea generală în contra votului universal era că nu se poate introduce pentru că atunci naționalitățile ar ajunge la majoritate. Deci, sentimentul național și patriotic maghiar cere ca poporul maghiar să nu pretindă extinderea generală a drepturilor politice. Pretențiunile revizuirii nu se pot dar sprijini nici pe afirmațiunea că ar cere-o în interesul poporului maghiar. Cît timp au existat în Ungaria naționalități, cu aceasta se motiva lipsa de drepturi a poporului maghiar, spunîndu-se că prin extinderea acestor drepturi naționalitățile (care constituiau majoritatea populației statului ungar—n.n.) ar ajunge la diriguirea puterii. Deci, cum s-ar mai putea sprijini tendința de a acapara din nou naționalitățile pe interesul poporului maghiar?

Mai curînd contrariul e adevărat: ca să poată menține despuierea diferitelor naționalități, au lăsat și poporul maghiar lipsit de orice drepturi cetățenești. Dar că aceasta a fost numai un pretext, pentru a ține și pe țăranii unguri lipsiți de drepturi, se vede acum evident din faptul că clasa cîrmuitoare, latifundiarii, n-au dat drepturi politice poporului maghiar nici acum cînd primejdia naționalităților era înlăturată.

Această constatare pune într-o orbitoare lumină faptul că referirea la pretinsa primejdie a naționalităților era o simplă apucătură demagogică spre a ține încătușat și poporul maghiar lipsit de drepturi, ca astfel un grupuleț de grofi să-și asigure pentru totdeauna, nestingherită, puterea de stăpînire.

Admirabilă modestie de conștiință — exclamă malițios Fényes — trebuie să aibă curentul maghiar de acum, care, după astfel de precedente și în acest fel de împrejurări, mai vine cu pretenții de revizuire! Se poate oare imagina ca democrația Angliei și a Franței să găsească că e compatibil cu conștiința sa să arunce iar în robie părți de națiuni deosebite? Noi ne încredem atît de mult în respectul de drept și iubirea de libertate a poporului englez, cum și unanimitatea înnăscută a bărbaților politici englezi fără deosebire de partid, încît sîntem pe deplin convinși că, chiar și acei membri ai parlamentului, care, din necunoașterea împrejurărilor, s-au declarat pe față pentru revizuirea maghiară, în urma acestei lămuriri își vor revizui ei înșiși atitudinea, dovedită eronată, și își vor modifica opiniile în conformitate cu realitățile faptice" (*Ibid.*, p. 103—104).

„Cursul istoriei universale — arăta Fényes S. — nu poate fi dat înapoi. Fatalitatea istorică a produs eruptiv — fără orice calcul omenesc și chiar contra lui — desmembrarea fostului imperiu ungar, pentru ca, din părțile lui, să se poată întemeia o unitate întemeiată pe libertate și puterea economică a unor noi popoare.

Refacerea stărilor din trecut ar fi identică cu plantarea din nou a vechiului blestem și a vechii permanente primejdii de război și, în același timp, cultivarea vechii aserviri a poporului maghiar" (*Ibid.*, p. 88).

silvaniei nu se va mai pune pentru guvernanții unguri, după cum ea nu s-a mai pus nici pentru Lajos Kossuth atunci cînd, departe de clocotul pasiunilor șovine, a meditat mai profund asupra caracterului eminamente românesc al provinciei de peste munți.

SOLUȚIA DEFINITIVĂ A PROBLEMEI TRANSILVĂNENE CONSISTĂ ÎN REÎNTREGIREA TRANSILVANIEI SUB STĂPÎNIREA ROMÂNEASCĂ, ÎN LIMITELE FIXATE PRIN TRATATUL DE LA TRIANON.

Întregul Ardeal de la Trianon este românesc și trebuie să rămînă românesc. În Anglia și Franța mai mult ca oriunde se știe că fruntariile fixate de experții englezi și francezi la Conferința Păcii au depășit chiar pe acelea pe care, în urmă, Conferința le-a fixat a fi pentru totdeauna fruntariile dintre România și Ungaria (Vezi harta de la pag. 388).

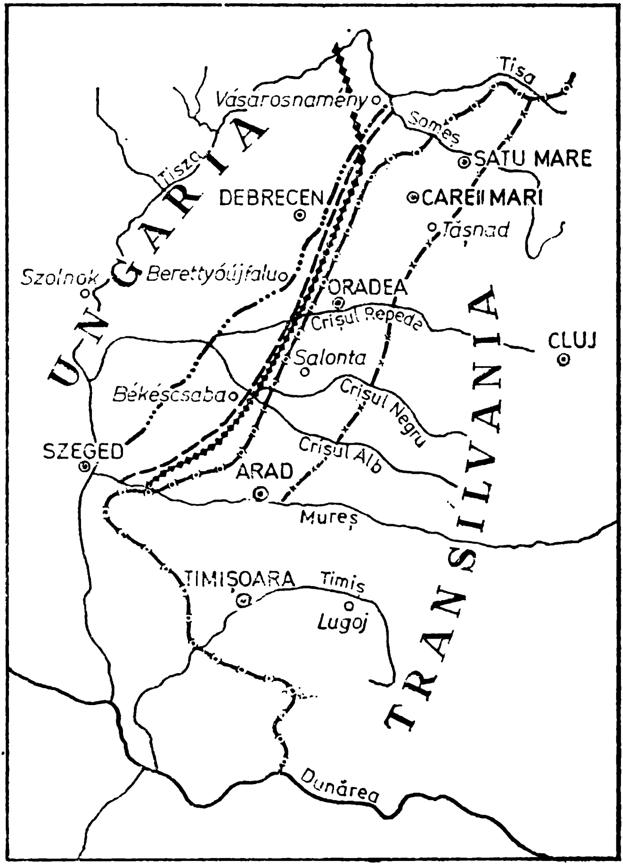
Nu trebuie să se uite că Transilvania românească înseamnă sfîrșitul unei lupte de aproape un mileniu, iar destrămarea ei este rezultatul unei situațiuni excepționale de război în totul similară situațiunilor care au dat naștere dezmembrării celorlalte state din Europa Centrală și Balcani.

Într-o lume dominată de principiile sănătoase ale conviețuirii pașnice între națiuni, problema minorității secuiești va fi în mod firesc rezolvată prin însăși natura lucrurilor. Pentru a evita totuși în viitor repetarea unor agitațiuni ca acelea care au dus la declanșarea celui mai crîncen dintre toate războaiele pe care le-a cunoscut omenirea, socotim că ar fi indicat un schimb de populații. Secuii, care, după cum înseși numele lor îl arată, Szek-el, Szikoli, au fost păzitori de hotare, străjeri, la granița de răsărit a Transilvaniei, nemaiavînd ce apăra, se pot reîntoarce liniștiți în mijlocul ungurilor propriu-ziși, care îi consideră de altfel ca pe cei mai distinși dintre maghiari, bucurîndu-se nespus cînd îi au printre ei.

În schimb, vor fi readuși în Transilvania românii care locuiesc pe teritoriul Ungariei.

În felul acesta se va rezolva atît problema redusei natalități a maghiarilor cît și aceea a conflictului milenar maghiaro-român.

Rezolvată problema Transilvaniei, nimic nu se opune la realizarea unor relații de pașnică vecinătate între România și Ungaria.

Frontiera fixată de experții englezi
Frontiera fixată de experții americani
Frontiera fixată de experții francezi
Frontiera fixată prin Convenția din 1916
Frontiera fixată prin Tratatul de la Trianon

După Unire, marele om de stat Nicolae Titulescu, a cerut în repetate rînduri Ungariei să uite trecutul de sterile învrăjbiri, peste care Adunarea plebiscitară de la Alba Iulia așezase lespedea grea a voinței unui neam întreg de a trăi liber pe pămîntul românesc al Transilvaniei.

Nicolae Titulescu, ca și predecesorul său la Ministerul Afacerilor Străine al României, Take Ionescu, visa ca Mica Înțelegere care unea între ele cele trei state dunărene, Cehoslovacia, România și Iugoslavia, să devină într-o zi un factor de importanță capitală pentru menținerea păcii europene prin înglobarea Ungariei în blocul celor trei națiuni.

„Unirea, spunea Nicolae Titulescu unui gazetar ungur de la ziarul «Az-Est» din Budapesta, nu reușește niciodată dacă se face împotriva cuiva, ea triumfă întotdeauna dacă se face pentru ceva".[160]

În timp ce România preconiza astfel, prin glasul celui mai autorizat ministru al ei, o colaborare sinceră între România și Ungaria, propaganda maghiară se înverșuna să dovedească în Occident — în Anglia în special — că Mica Înțelegere urmărește îngenuncherea Ungariei. Era reeditarea vechiului sistem maghiar de a deforma realitățile pentru interesele propagandistice și revizioniste.

Făcînd abstracție de ațîțările maghiare, Titulescu schița un plan amplu de cooperare pentru viitor, plan care, dacă ar fi fost aplicat, ar fi evitat multe din evenimentele politice care au urmat, evitînd, poate, chiar și conflagrația mondială prin crearea în centrul Europei a unei unități indisolubile, rezistînd cu mai multă vigoare presiunilor exterioare ale lui Hitler decît au putut s-o facă națiile separate.

„Ungaria și România, spunea ministrul de Externe al României, produc un mare număr de materii-prime, pe care au interes să le vîndă în comun Ungaria, pentru desfacerea mărfurilor ei, ar putea să se folosească de căile fluviale și maritime comandate de România. Pentru realizarea practică integrală a unui asemenea program (Titulescu schița un întreg program) nu există decît o singură formulă: *aceea a înțelegerii țărilor din Europa Centrală: Ungaria, Austria, Cehoslovacia, Iugoslavia și România*, pe baza tari-

---

[160] Interviul a fost acordat corespondentului special al ziarului „Az-Est" la București, la 27 ianuarie 1933 (vezi „Lupta" din 29 ianuarie 1933).

felor preferențiale, cu respectarea drepturilor tuturor națiunilor, ținînd seama de interesele speciale ale unor anumite state din Europa Centrală".[161]

Și marele om de stat român conchidea:

„Această formulă reprezintă viitorul. Statele din Europa centrală n-au decît să aleagă: *să se unească spre a ajunge la prosperitate sau să se izoleze și să se combată spre a ajunge la mizerie. În felul acesta se va realiza, în sfîrșit, spiritualizarea frontierelor*".[162]

Ungaria a ales calea izolării, respingînd prietenia pe care, în repetate rînduri, i-au oferit-o guvernanții României.

Ungaria a refuzat cu obstinațiune orice colaborare cu țările vecine, deoarece ea avea promisiuni formale din partea Italiei fasciste și a Reichului nazist că își va primi partea prăzii în ziua în care Axa va purcede la organizarea Noii Europe ... pe timp de o mie de ani.

Și trebuie s-o recunoaștem: clica nemeșilor de la Budapesta a fost bine servită. Iar atunci cînd nu a fost servită, s-a servit și singură, profitînd de nenorocirile vecinilor români, cehi și iugoslavi.

În «Nouvelle Revue de Hongrie» din luna decembrie 1943, această politică este rezumată în chip brutal: țările revizioniste au refuzat alianța cu țările vecine, deoarece orice alianță între ele ar fi însemnat renunțarea la revizionism, ceea ce era inacceptabil.

Cei douăzeci de ani de revizionism au însemnat deci, douăzeci de ani de agitații împotriva păcii.

Prin pregătirea climatului favorabil revizionismului german, Ungaria a pregătit și climatul favorabil declanșării celui mai crîncen din toate războaiele pe care le-a cunoscut vreodată omenirea.

Scriitorii și ziariștii postbelici au insistat asupra vinovăției ungare în declanșarea războiului mondial din 1914.

Azi, rolul clicii magnaților maghiari în pregătirea terenului pentru cel de-al doilea război mondial pare din ce în ce mai evident.

Aceste două împrejurări să fie ele oare produsul unei simple coincidențe sau rezultatul unei cauze mai profunde?

Convingerea noastră fermă este că focarul de incendii pe care ungurii l-au mutat din Peninsula Balcanică în Europa

---

[161] *Ibid.*

[162] *Ibid.*

Centrală se datorește exclusiv mentalității retrograde — mentalități reacționare — a grofilor din Budapesta.

În loc să ofere poporului condiții prielnice unei propășiri economice și culturale, clica nobilimii maghiare i-a oferit acestuia satisfacțiile ieftine ale politicii de revanșă. În loc de pîine, i s-a dat mulțimii prilej de manifestări zgomotoase, în loc de pămînt i s-au exaltat calitățile și, în sfîrșit, în loc de libertate i s-a promis poporului în dar ... libertatea altora!

Nimic nu ilustrează mai bine situația maselor maghiare din Ungaria horthystă decît faimoasa întrerupere din Parlamentul ungar, unde românii erau prezentați drept cei mai intoleranți guvernanți și unde totuși au putut răsuna vorbe ca acestea: „Dați-ne drepturile pe care le au maghiarii în România!"[163]

Cererile drepte ale poporului erau considerate însă, la Budapesta, ca și în timpul lui Coriolan la Roma, „comploturi menite să slăbească încet, încet puterea nobilimii (Shakespeare — *Coriolan*, Actul III, scena I) și respinse în mod brutal. Pentru a-și menține privilegiile milenare, nobilimea ungurească — „vicleană și prefăcută și nepunînd preț nici pe jurămînt și nici pe legăturile încheiate prin convenții",[164] „arogantă și umblînd întotdeauna cu intrigi și înșelăciuni",[165] (Marino Sanuto) — a asmuțit poporul împotriva românilor, readucînd pe planul actualității problema Transilvaniei, închisă pentru totdeauna în ziua de 1 Decembrie 1918 la Alba Iulia.

În ziua în care regimul despotic de la Budapesta va fi fost lichidat definitiv și înlocuit printr-un regim democratic — cinstit și sincer — nimic nu se va opune la o colaborare între cele două popoare vecine, ungurii și românii. Condiția *sine qua non* a acestei colaborări este, însă, reîntregirea Transilvaniei în hotarele firești ale românismului.

București, martie 1944.

---

[163] Autorul acestei faimoase replici este Francisc Ullein, care îl întrerupea în acest fel pe ministrul de interne ungar, Fischer Keresztes, în timp ce acesta prezenta parlamentului un raport, asupra situației interne, în iunie 1933 (Cornelius I. Codarcea, *op. cit.*, p. 129).

[164] Cf. Împăratul Leon Înțeleptul — H. Marczali, *Enchiridion. Fontium Historiae Hungarorum*, p. 15.

[165] Cf. Wenczel Gusztav, în „Magyar Tört Tar", vol XXV, 1878, p. 290—291.

EPILOG

Impus României de forțele coalizate naziste și fasciste, semnat de cei doi delegați români, Diktatul de la Viena n-a fost niciodată ratificat de opinia publică românească. Dimpotrivă, poporul român în quasiunanimitatea lui (nu trebuie să se neglijeze faptul că în România, chiar în epoca apogeului lui Hitler, „naziștii români" reprezentau o infimă minoritate) a respins verdictul de la Viena ca pe un act care putea obliga cel mult pe semnatarii lui, dar nicidecum poporul român. Domnii Mihai Manoilescu și Valter Pop au fost nevoiți să se supună la Viena voinței lui Hitler și a lui Mussolini, așa că pentru români verdictul din Palatul Belvedere a fost de la început nul și inoperant.

Opinia publică românească a ținut să precizeze acest punct de vedere chiar din prima zi în care i s-au adus la cunoștință termenii sceleratului verdict. Întreaga nație s-a ridicat ca un singur om pentru a protesta împotriva ciuntirii Transilvaniei, una dintre provinciile cele mai dragi românilor. Toți patrioții au ținut să înfiereze procedeul celor doi judecători improvizați care, de pe înălțimea imensei lor ignoranțe, voiau să decidă pentru veșnicie soarta Transilvaniei, al cărei trecut le era atît de necunoscut pe cît le era de indiferent viitorul.

„Asociația foștilor luptători din Gărzile Naționale transilvănene" a fost prima care a denunțat verdictul de la Viena ca pe un act menit să producă în centrul Europei un focar de tulburări.

„Verdictul de la Viena, spuneau foștii luptători transilvăneni din Gărzile Naționale, în loc să contribuie la pacifi-

carea celor două popoare — ungurii și românii — adîncește și mai mult învrăjbirea milenară dintre ele"

Peste cîteva zile, ziarul „Universul" din 5 septembrie 1940, comentînd Diktatul, conchidea: „Iată redeschis un focar primejdios în Europa"

În aceeași epocă, fostul ministru al României la Roma, dl Ion Lugoșianu, analizînd verdictul din 30 august 1940, scria aceste rînduri inspirate: „România pierde în 24 de ore 45 000 kilometri pătrați și 2 500 000 oameni. Transilvania ruptă în două! Ungaria vecină cu Moldova; noua frontieră la 22 km de Brașov; Maramureșul Voievozilor descălecători de țară, Clujul, podoaba tînără a culturii noastre, Năsăudul grănicerilor, miile de sate curat românești, una dintre cele mai vrednice țărănimi ale neamului nostru rămasă de mîine înainte dincolo de un hotar străin. Nu ne vine să credem, Transilvania nu e pentru noi numai un teritoriu pe o hartă. Transilvănenii nu sînt pentru noi numai o expresie statistică. Transilvania e leagănul neamului nostru. Cu Transilvania sfîșiată în două nu se rupe numai pămîntul unei țări ci se înmormîntează o istorie românească de atîtea ori seculară și se despică însuși sufletul frămîntat al unui neam fără noroc, iubitor de lege și însetat de dreptate. Acest suflet nu poate muri!"

După cum vedem, nația română s-a supus injoncțiunii ultimative, dar ea nu s-a resemnat cu soarta care i-a fost creată.[166]

---

[166] Despre momentele tragice prin care a trecut poporul român în vara anului 1940, marele istoric Nicolae Iorga scria la scurt timp după Diktatul de la Viena:

„Cred că trebuie vorbit limpede, nu față de o stare de spirit neîncrezătoare a țării, ci față de tot ce forfotește în inimile unui popor asediat de necruțătoare dușmănii, care-și apără mai mult decît statul, așa de greu clădit, însăși ființa lui națională în formă independentă.

În acea strașnică noapte ni s-a pus înainte alegerea între o jertfă de pămînt și, din nenorocire, de fii ai acelui pămînt, un milion și o sută de mii (. .).

Să mi se arate ce altă alegere se putea face. Întîmplarea a făcut că nu eram de față, dar cum aș fi putut să judec altfel decît atîția din aceia cari, ca și mine, au avut partea lor în mărirea României?

Am înțeles că statul trebuie să cedeze, indiferent dacă alți oameni cu altă vază și altă putere n-ar fi putut aduce altă revizuire.

Dar statul e una și nația alta.

Nația rămîne și supt cea mai crudă apăsare. Cu statul, e mai tare. Fără stat, unde a ajuns astfel, e mai liberă.

Din nefericire, primele proteste au fost și ultimele care au putut să se facă auzite. Din vrerea regimului dictatorial instaurat în România, regim infeudat nazismului cotropitor, problema Transilvaniei a devenit tabú. Nimic nu se putea scrie în țara românească împotriva ciuntirii Transilvaniei românești. Odiosul baron von Killinger, una dintre cele mai sinistre figuri ale nazismului și zbirii Gestapo-ului vegheau ca protestele să fie înăbușite în fașă.

Cînd vreun om politic sau ziarist român îndrăznea să înfrunte mînia Dictatorului român și a faimosului Baron călcînd consemnul, el era sortit să ia mai devreme sau mai tîrziu calea lagărelor și a închisorilor. Este cazul — printre multe altele — și a doctorului Anton Ionel Mureșanu, fugosul director al „Ardealului", ziarul expulzaților și al refugiaților transilvăneni, care după ce a fost expulzat din Transilvania de către unguri pentru dîrza lui acțiune naționalistă, a fost purtat din lagăr în lagăr și din închisoare în închisoare, de data aceasta... de români, este drept în România Duumviratului Ion și Mihai Antonescu.

La 23 August 1944, printr-o abilă și extrem de curajoasă politică dusă de cei patru fruntași ai partidelor politice din România (Iuliu Maniu, național-țărănist, Constantin (Dinu) I.C. Brătianu, național-liberal, Titel (Constantin) Petrescu, social-democrat și Lucrețiu Pătrășcanu, comunist), politică care s-a bucurat tot timpul de sprijinul efectiv al Regelui Mihai I, regimul dictatorial al lui Ion Antonescu s-a prăbușit, antrenînd după el și forțele naziste din România.

Ei înșiși, mai mult decît statul, cum a ajuns să fie, îi e încredințat dreptul ei, manifestat acum douăzeci și doi de ani la Alba-Iulia și, aiurea, la alt hotar, în aceeași vreme.

Vitează și deșteaptă, cum e, nația românească, înfășurîndu-și trupul rănit în tricolorul tuturor speranțelor, intră acuma în front. *(O explicație,* în „Neamul românesc" din 3 septembrie 1940). Peste alte două zile, revenind asupra aceluiași eveniment, Nicolae Iorga scria: „Românii nu pot să nu protesteze împotriva verdictului de la Viena, cînd un milion și 300 000 dintre ei urmează să treacă sub stăpînirea străină. De aceea, în fiecare oraș din Ardealul ce urmează să fie alipit la Ungaria cît și în acelea care vor rămîne în granițele ciopîrțite ale României, se produc zilnic proteste în timpul cărora românii strigă împotriva noii nedreptăți ce li s-a făcut tocmai atunci cînd omenirea întreagă sîngerează pentru libertatea și independența popoarelor. Din aceste proteste românești, orice minte sănătoasă ar trebui să tragă singura concluzie ce se poate trage, că judecata nedreaptă de la Viena a fost o imensă greșeală" („Neamul românesc" din 5 septembrie 1940).

Cu începere de la 23 August 1944, România reintră în făgașul politicii ei externe firești și tradiționale. Alături de Națiunile Unite, Marii Aliați (Statele Unite ale Americii, Uniunea Sovietică și Marea Britanie) recunosc dreptatea cauzei românești în problema Transilvaniei și prin însăși Convenția de Armistițiu declară nul și de nul efect Diktatul de la Viena, impus României prin violentarea voinței.

Atitudinea Națiunilor Unite în problema Transilvaniei trebuie să fie subliniată întrucît ea constituie una dintre primele aplicațiuni pe teren a marilor principii ideologice pentru care milioane de ruși, de americani și de englezi au sîngerat în acest război. În Europa noii ordini fascisto-hitleriste, dreptatea cauzei românești a fost călcată în picioare creîndu-se hotare între românii din aceeași țară. În Lumea Nouă, ale cărei jaloane sînt azi adînc înfipte în pămîntul Europei pentru a nu mai fi niciodată smulse de vîntul rătăcirii, dreptatea cauzei românești a triumfat din nou, Transilvania fiind recunoscută ca aparținînd în virtutea celor mai sacre principii de unitate etnică, nației române.

În momentul încheierii armistițiului, Transilvania era cotropită de unguri și de germani. Datoria imperioasă a momentului era eliberarea ei. Trupele române de sub comanda generalului Gheorghe Avramescu s-au alăturat glorioaselor trupe sovietice de sub comanda mareșalului Malinovski, pentru dezrobirea provinciei cotropite. Avîntul ostașilor români a fost citat prin Ordin de zi de generalii sovietici.

Mii de voluntari transilvăneni au ținut să fie și ei prezenți la lupta pentru eliberarea Transilvaniei și sub directivele inimosului sătmărean Ion Groșanu numărul lor a venit să-l îngroașe pe acel al trupelor române, luptînd pe cîmpiile și în munții Transilvaniei.

Prin jertfa comună a soldaților români și a soldaților sovietici, înfrățiți în lupta pentru Dreptate și Libertate, întreaga Transilvanie este astăzi dezrobită.

For ever!

Pentru totdeauna!

Născut pe teritoriul liberei Americi, simt o adîncă mulțumire sufletească și o legimită mîndrie văzînd cum țara mea natală îmbrățișează cu atîta căldură cauza românismului transilvănean, pe care o consideră ca pe însăși cauza Libertății.

Indice *

* Întocmit de Stela Rădulescu.

C

D

E

F

H

I

J

N

O

Q

R

S

W

X

Y

Z

Cuprins

PARTEA A II-A

Ungaria de la Trianon

PARTEA A III-a

Regimul minorităților sub unguri și sub români

Redactor: DAN GHINEA
Tehnoredactor: MARILENA DAMASCHINOPOL

Coli de tipar 27. Bun de tipar: 27.03. 1989.

**Tiparul executat sub comanda nr. 78 la
Întreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918",
str. Grigore Alexandrescu nr. 89-97
București,
Republica Socialistă România**

ISBN 973-29-0010-5

Lei 30